

MAGYAR BÁNYAJOG.

TEKINTETTEL

A FRANCZIA, SZÁSZ, POROSZ BÁNYAJOGOKRA,

A MAGYAR BÁNYATÖRVÉNYJAVASLATRA

ÉS AZ UJABB

IGAZSÁGÜGYI REFORMTERVEKRE.

JOGESETEKKEK, DÖNTVÉNYEKKEK, FELVILÁGOSÍTÓ RAJZOK-
KAL ÉS IROMÁNYMINTÁKKAL.

IRTA

Dr. SIPOS ÁRPÁD,

ÜGYVÉD ÉS KIR. JOGAKADEMIAI TANÁR.

x

16 kömetszvénynybl.

NAGYVÁRAD.

KIADJA HÜGEL OTTÓ.

1872.

SZAB. KIR.

NAGYBÁNYA VÁROS

KÖZÖNSÉGÉNEK ÉS BÁNYAPOLGÁRAINAK

TISZTELETE JELÉÜL

AJÁNlja

SZERZŐ.

ELŐSZÓ.

Az itt következő előszóban csak azon nézetek megvilágítására terjeszkedem, mik munkám írása közben vezéreltek.

A tartalom és rendszerre nézve kell mindenneke előtt elfoglalt álláspontomat körvonaloznom. Sok szaktudós úgy nyilatkozik, hogy a bányászati (földtani, földisme, ásványtani, kohászati stb.) alapismeretek vázlatos, de rendszeres előadása bányajogi munkában nincs helyén, hanem ha éppen attól tart az író, hogy a bányajog érdemleges tárgyalása közben az olvasó nem érti meg, tegyen magyarázó jegyzeteket az ily czikkek alá. Azonban könnyen belátható, hogy az ily (gyakran előforduló) magyarázó jegyzetek közlése folytán a szükséges bányászati alapismeretek mégis becsúsznak, mint ez Schneidernek legujabb kiadásu bányajogában tapasztalható; ha pedig ez alapismeretek részére nagyobb tért akar engedni az író, akkor — nézetem szerint — czélszerűbb azokat összefüggő egészben, mint elkülönített jegyzetekben közölni, mert az utóbbi mód által az olvasó sohasem fog hű képet szerezni azon termelési ágról, melynek viszonyait a bányajog szabályozza. Ki csak montanisták számára ír bányajogot, az követheti Zerrennert vagy Achenbachot, de az, ki azt óhajtja, hogy munkája

a bányauigyekben járatlan jogászközönség számára is használható vezérfonalul szolgáljon, az igyekezzék érthető lenni, s ha a bányajog megértésére a bányászati alapismeretek közlése szükséges, az író helyesen cselekszik, ha a közlésnél a felfogást leginkább elősegítő módot követi.

Ily felfogástól vezéreltetve, a szükséges bányászati alapismereteket — rövid rendszerbe foglalva — a segédtanok között közöltem, s a bányajog érdemleges tárgyalása alkalmával ott, hol azt szükségesnek láttam, ismételt vonatkozást tettem; e részhez felvilágosító rajzok vannak csatolva, mik (némelyek szerint) szintén sértik a jogtudományi munka méltóságát, de — a felfogást tetemesen könnyítik.

Ami a tartalmat egyebekben illeti, azon meggyőződésben voltam, hogy a fennálló jogrendszer egyszerű közlése a jogtudomány ezen ágának fejlesztésére mi hatással sem volna, — ez okból minden fontosabb jogintézményt a francia, szász és porosz bányajogokban fennálló rendelkezésekkel hasonlítottam egybe, s ezen összehasonlító észlelet után — hazai viszonyaink figyelembevételével — a jogintézmény czélszerűsége vagy helytelensége felett véleményemet birálatilag indokolva minden alkalommal elmondtam. Talán sok helyütt hibáztam? de az önálló ítélkedés a jogtudományi irodalom terén még hibái által is használ, mert alkalmat nyújt az igazság kiderítésére. Az egyes jogintézményeknek hazai állapotainkhoz való viszonyítására nézve: sok tekintetben becses anyagot találtam a 44-ki bányatörvényjavaslat megbirálása végett kiküldött kincstári bizottság munkálatában:

szándékom is volt annak fontosabb részeit az illető helyeken megérteni, azonban midőn már munkám 2. füzeté is sajtó alá került, közzébocsáttatott az új bányatörvényjavaslat, minek folytán kéziratomnak sajtó alá nem rendezett részén tetemes változást tenni, a bizottsági munkálatokra való vonatkozásokat pedig egészen abban hagyni kényszerültem. E helyett az újabb bányajogi irodalom segítségével a külföldi bányatörvényeket és a javaslatot az általános bányatörvénynyel itésetileg összehasonlítottam.

Az elmélet ily méltatása mellett azonban a gyakorlati felfogás kívánalmainak is eleget óhajtottam tenni; ezért nem kimélve a fáradságot, a nagybányai kir. bányatörvényszék elnökének szivességéből hosszabb időn át bányaperek tanulmányozásával foglalkoztam, s a bányatörvény gyakorlati alkalmazása, meg az azt szabályozó újabb rendeletek felől adatokat és gyakorlati észleleteket szereztem. A végítéletekkel ellátott bányaperekből azokat, melyek a törvény pótlása vagy magyarázása tekintetében elvi jelentőségű birói határozatokat tartalmaznak, az illető helyeken közlém; ugyanezt tetém az irománymintákkal s azonfelül a gyakorlati példákra is gondot fordítottam.

Egyes kérdések, melyek elméleti érdekességük és gyakorlati fontosságuk miatt a bányajogi irodalomban bőven vannak kifejtve, általam elméletileg és gyakorlatilag részletes tárgyalás, összehasonlítás és bírálás alá vétetvén, példák és jogesetekkel megvilágíttatván, oly terjedelmet vőnek, mi alig áll arányban a csekélyebb fontosságú kérdéseknek szánt térrel. Így nyertek aránytalan dimenziót: a bányajogi

regál, a kutatás, az adományozás, a bányatársulatok, a társládák stbiről szóló részek; mentse ki ezt e tárgyak fontossága és érdekessége.

Munkám általában terjedelmes levén, kényszerülve voltam a mai nap nem igen szokásos exegetikus módszert követni, mivel így e munka tan- és kézikönyv gyanánt egyaránt használható.

Ki a tervezett igazságügyi reformokkal és az azokra vonatkozó törvényhozási mozzanatokkal ismerős, az méltányolni fogja azon nehézségeket, mikkel ez átmeneti korszak változásai miatt megkelle küzdenem. A reformtervek közül ugyanis azokat, mik a bányajogrendszerrel összefüggenek, u. m. a bányabékebirói, — továbbá a bányabirói szervezet és hatáskörre vonatkozó, végül az erdélyi urbéri viszonyok és a köszén ügyét érintő javaslatokat meg törvényeket munkám keretébe igyekeztem vonni; hasonlóan tettem a bányaiügyi szakbizottság munkálatának egy részével és a javaslatot bíráló hirlapi cikkekkel, mi az előfordult változások miatt csak bajjal sikerült. Némely ügyben, melyre nézve ha nem is a bizonyos, de legalább a valószínű jövőendő állapotot vázoltam, már azóta változás történt; így pl. pár nappal azután, hogy munkám azon része ki lett nyomva, melyben a bányabiróságok székhelyei az eredeti tervezet nyomán közölve vannak, kijött az igazságügyminiszteriumnak az elhelyezésre vonatkozó rendelkezése, mely az eredetleg Rozsnyóra tervezett bányabiróságot Rimaszombatra helyezi át. Így és egy pár hasonló esetből magyarázható ki azon körülmény, hogy munkámban néhány állítás már nem felel

meg a tényleges vagy az újlag tervezett jövődő állapotnak.

Elmondám: mily felfogástól vezéreltetve s mily körülmények között irtam munkámat. Nem mulasztottam el a hazai és külföldi, régibb és újabb bányajogi irodalom azon számos és jeles terményeit fölhasználni, miket egy jól rendezett nagy könyvtárból vagy magánosoktól kaphattam, igénybe vettem továbbá a nagybányai bányatörvényszék és bányakapitányság méltán köszönetet érdemlő szíveségét, végül folytonos figyelemmel kísértem a sajtónak bányaiügyeinkre vonatkozó közléseit; igyekeztem — röviden — megragadni minden eszközt és alkalmat, mit céljaimra felhasználhattam. Hogy az előadott nézetektől vezérelve s a rendelkezésem alatt állott eszközökkel mennyiben sikerült a kitűzött célzt megközelítenem, azt a t. olvasóközönség fogja legjobban megítélhetni.

Igyekeztem a felvett kérdéseket alaposan tárgyalni, s mindazon időt, mit terhes tanári foglalatosságom szabadon engedett, munkámnak szenteltem; ha igyekezetem daczára hiányok mutatkoznak benne, azok megítélésénél szolgáljon mentségemül azon körülmény, hogy csak másfél év óta lévén a tanári pályán, ez idő óta a pályakezdés nehézségeivel is meg kelle küzdenem, s első kísérletemmel oly térre léptem, melyen hazai jogászaink közül igen kevesen munkálkodtak: magyar nyelven ugyanis eddig még csupán egy munka jelent meg e szakmában, az úttörés háládatlan munkájából tehát még nekem is jutott!

Szerző.

TARTALOM.

Általános rész.

	Lap
I. A bányajog fogalma	3
II. Segédtanok	5
III. A magyar bányajog története	86
IV. Bányajogunk forrásai	112
V. E munka rendszere és a bányajog irodalma	118

Különös rész.

I. Általános határozatok (1—12. §§.)	125
II. A kutatásról (13—33. §§.)	181
III. Az adományozásról (34—37. §§.)	209
IV. A telkeknek és a víznek bányászati vállalatokrai átengedése és a bányakások megtérítése (98—107. §§.)	277
V. A bányatulajdonról és a bányaadományozással egybekapcsolott jogokról (108—133. §§.)	291
VI. A közös bányaművelésről és a bányatársulatokról különösen (134—169. §§.)	320
VII. A bányák munkabántartásáról és a bányaművelési haladékokról (170—189. §§.)	365
VIII. A bányavállalkozóknak egymáshozállati viszonyáról (190—199. §§.)	381
IX. A bányabirtokoknak hivatalnokaikhoz és munkásaikhoz viszonyáról (200—209. §§.)	388
X. A társpénztárakról (210—214. §§.)	393
XI. A bányaadézsokról (215—219. §§.)	400
XII. A bányahatóságoknak a bányaművelésrei felügyeléséről és az annál eljárásról (220—234. §§.)	404
XIII. A bányatörvény szabályainak áthágásai elleni büntetésekről (235—250. §§.)	417
XIV. A bányászati jogosítványok elenyésztéről, elvonásáról és az azokról lemondásról (251—267. §§.)	422
XV. A bányákra és azok tartozékairai zálog- és előjogokról, végrehajtás és csőd eseteiben (268—269. §§.)	430
XVI. Átmeneti határozatok (270—286. §§.)	433

ÁLTALÁNOS RÉSZ.

I. A bányajog fogalma.

A bányajog tárgyi értelemben véve azon szabályok foglalatja, mely a bányászattal foglalkozó személyeknek egymáshoz, az államhoz és annak többi polgáraihoz való viszonyukat meghatározza, — alanyi értelemben véve pedig az ezen szabályok összegének megfelelő szabadság.¹⁾

A tárgyi értelemben vett bányajog tehát a bányatörvény, míg az alanyi értelemben vett bányajog, a bányászati viszonyokra vonatkozó egyéni jogozat (Befugniss). A bányajog tudományos tárgyalása a bányajogtannak képezi feladatát.

A bányatörvény az államban fennálló jogrendszer kiegészítő része s azzal szorosan egybefügg, mindazonáltal tárgyának és sajátos viszonyainak természetéből kifolyólag önálló jelleggel bír; ezért minden jelentékenyebb bányaiparral és előrehaladottabb törvényhozással bíró államban, az általános jogi viszonyokat szabályozó törvényektől elkülönített, önálló bányatörvénykönyv létezik.²⁾ Ezen önállóság azonban a fennálló többi törvény befolyását a bányászati ügyekre nem zárja ki, mert hol a fennforgó bányajogi-esetekre nézve a bányatörvény különös intézkedést nem tartalmaz, az általános magán- és büntetőjogi, politikai, ipar- és kereskedelmi törvényrendeletek teljes alkalmazást nyernek.³⁾

A bányajogtan a bányajog tudományos tárgyalásával foglalkozván, hivatva lenne azt meghatározni, hogy az a jogtudomány melyik részéhez tartozik; azonban a bányajog tisztán sem a magánjoghoz, sem a közjoghoz nem számítható, mert rendelkezései hol az egyik, hol a másik természetével bírnak, sok helyütt pedig speciális tárgyú politikai, kezelési, rendészeti stb. intézkedéseket foglalnak magukban,⁴⁾ minők például a biztonsági, művelési, adóztatási, könyvvezetési szabályok.

Hogy mi tartozzék voltaképp a bányajogtan köréhez, aziránt eltérők a vélemények: némelyek csak azon viszonyokra vonatkozó rendelkezéseket kívánják itt megemlíttetni, mik magánjogi vagy közjogi jelleggel bírnak, az egyéb természetű szabályokat pedig a közigazgatás, adórendszer, bányarendészet stb. körébe osztályozzák; mások ellenben még az állambányák tisztviselői részére kiadott kezelési utasításokat is a bányajogtan köréhez számítják.⁵⁾ A bányajog kettős elemből, úgy mint jogi és államtudományi (politikai, nemzetgazdasági, rendészeti) intézkedésekből⁶⁾ állván, a bányajogtannak tárgyalnia kell mindazon jog- és államtudományi szabályokat, mik a törvényhozó hatalom által a bányáipar viszonyaira vonatkozólag közrehozsátattak; és így azon nézet, mely a bányajogtant tárgy- és terjedelemre nézvé megszorítani óhajtja, el nem fogadható; másrészt azonban túlzott azon állítás, mintha az állambányák tisztviselőinek adott s a művelés- vagy kezelésre vonatkozó utasítások is a bányajog alkatrészei gyanánt volnának tekintendők. Ezek csak egy bányabirtokos által kezelő tisztei részére kiadott, s csupán ezeket kötelező rendeletek horderejével bírnak.⁷⁾

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ A bányajog fogalmának meghatározására nézve l. Wenczel G. „Magyar és erdélyi bányajog“-ának 1. lapját, v. ö. Hingenau: „Handbuch d. Bergrechtskunde“ 1. s köv. lapjait, úgy dr. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts“ czimű művének 1870-ben megjelent kiadását 18. lapon. ²⁾ L. Wenczel id. munkájának 2—5. lapjait. ³⁾ Ált. bányatörvény 2. §. ⁴⁾ Franciaországban 1789 előtt a közjog körébe tartozott, Oroszországban most is odaszámíttatik, Angliában pedig a magánjog alkatrészét képezi. V. ö. Wenczel G. id. m. 5. lapjának a) jegyzetét. ⁵⁾ Hingenau: „Handbuch d. Bergrechtskunde“ 2. s köv. lapjain. ⁶⁾ Így a francia, porosz, osztrák, olasz stb. ⁷⁾ „Ezen utasítások ép oly kevésbé tartoznak a bányajoghoz, mint a kincstári ipar és gyártelepek részére kiadott utasítások nem képezik az ipartörvény alkatrészeit,“ mondja erre nézve találóan dr. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ (Prag. 1848.) czimű művében.

II. Segédtnok.

A bányajog a bányaipar viszonyait szabályozván, teljes megértésére tárgyának ismerete szükséges.

A bányaipar az őstermelés egyik kiváló ágát képezi, és így a nemzetgazdászatnak a termelésre, felosztásra és fogyasztásra vonatkozó elvei, a bányaipar viszonyait szabályozó törvényekkel szorosan egybefüggenek, és nem egy bányajogintézmény lételet csak magasabb ökonomiai szempontból lehet igazolni.¹⁾

És épen mert az államnak érdekében áll, hogy a nagy fontossággal bíró bányatermelés minél szélesebb kiterjedést nyerjen, szükséges, hogy a jog határain belől a nemzetgazdasági elvek kellő figyelemben részesüljenek; azonban amennyire fontos az államra nézve a bányászat emelkedése, annyira kívánatos, hogy az észszerű maradjon, helyesebben, hogy a művelés czélszerűen történjék. A helyes, összhangzatos irányt kijelelni, melynek nyomán a jog- és nemzetgazdasági elvek kívánalmai megegyeznek, másrészt pedig az elérni szándékozott főcélhoz szükséges czélszerű eszközöket kiválasztani a politika feladata, és az igazságügyi politikának a bányatörvényhozásra való hatását ép annyira kell méltányolni, mint aminő figyelemben részesítik azt a törvényhozás más ágazatánál.²⁾

Végül szem előtt kell tartanunk azt, hogy a bányászati foglalkozásnak és az e téren mozgó munkásságnak, a természet akadályaiival és gyakran veszélyes elemekkel kell küzdenie; a munkák legnagyobb része a föld gyomrában történvén, az ott dolgozó munkásokat többféle veszély fenyegeti. E veszélyek ellen biztonsági és védintézkedések szükségesek, miknek meghatározását és foganatosítását nem szabad az egyes bányavállalkozók belátására és jóakarátára bízni, hanem az állam törvényhozásának szükséges azokat kötelező módon előírni. — Más szavakkal, az államnak a veszélyek elhárítására vonatkozó előzetes védintézkedést, rendőri szabályokat kell alkotnia, és azoknak mikénti foganatosítására és megtartására felügyelnie.

Két elemet különböztethetünk meg tehát, melyekből a bányatörvényhozás a törvények alkotására szükséges anyagot megszerzi, u. m. jogit és államtudományit.

Az államtudományi alkatelem egyes részei, mint a nemzetgazdaszat és politika, csak a helyes, czélszerű módot mutatják meg az egyes jogintézmények mikénti létrehozatalára s az így utalásuk következtében alkotott rendelkezések igazolása és motivuma gyanánt szolgálnak, míg a rendészeti szabályok részben mint a bányajog tényleges alkatrészei szerepelnek.

Ezekből láthatólag, a szükséges jogtudományi ismereteken kívül a bányajog felfogását kétségkívül elősegítik, a vele szerves kapcsolatban álló államtudományi alapelvek és pedig:

1-ör a nemzetgazdaszat, vonatkozással a bányaiparra,

2-ör a bányaügyi politika (Bergwesenspolitik),

3-ör a bányarendészet (Bergpolizei) alapelvei, mikhez még

4-er a bányászati alapismeretek sorolandók, melyek a bányaművelést és az annak folytán nyert termelések felkészítését, illetőleg kidolgozását, vagyis a bányaipar természetét ismertetik, mi által az abból származó viszonyok szabályozása érthetővé és könnyebben felfoghatóvá válik.³⁾

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ Gränzenstein Gusztáv: „Das allgemeine österreichische Berggesetz.“ Wien. 1855. 2. lap. ²⁾ Hingenu: „Handbuch der Bergrechtskunde“ 1., 2., 3., továbbá 169. s köv. lapjain. ³⁾ Ugyanezen sorban, mint itt felszámálvák, térünk át az egyes segédtanok részletezésére, melyeknek tárgyalása bevezető előismereteket nyújt a bányajog valódi felfogásához, s egyszersmind föltünteteti azon szoros organikus egybefüggést, — mely ezen államtudományi ágak és ezen oly fontos termelési ág viszonyainak törvényes szabályai között, a bányaipar tárgya- és természeténél fogva létezik. Dr. Schneider prágai tanár művének 1870-ki III. kiadásában („Lehrbuch des Bergrechtes“ Prag.) ugyanily két alkatelemet különböztet meg a bányajogban, u. m. jogi és politikait, mely utóbbi alatt a bányarendészetet is érti. V. ö. id. m. 19. lapját. Ugyancsak ezen szerző több helyütt hangsúlyozza a nemzetgazdaszatnak a bányajoggal ennek tárgya általi egybefüggését s a bányaipart az östermelés legfontosabbjának nevezi (id. m. 3. lapján), de ezen rész bővebb tárgyalásába nem bocsátkozik.

a. Nemzetgazdászati elvek vonatkozással a bányai- iparra.

I. A bányaiipar nemzetgazdasági fontossága.

Ha gazdaszat alatt a javak szerzésére és igazgatására irányzott emberi tevékenységet értjük, akkor a bányaiipar is csak az esetben tarthat igényt nemzetgazdászati fontosságra, ha az e téren mozgó emberi foglalkozás eredménykép *j a v a k a t* tud felmutatni; minden emberi tevékenység csupán anyagi eredmény által érdemelvén ki az ökonomiai fontosságot, a bányaiiparnak ha erre igényt tart, szükségkép javakat kell működésének eredményeül előtűntetni. E működés ásványtestek kinyerésére irányul; kérdés most már, hogy ezen a tevékenység czélját képező tárgyak javaknak nevezhetők-e, s így a bányaiipar bir-e nemzetgazdászati fontossággal?

Javaknak nevezetnek mindazon dolgok, melyek az emberi szükségletek fedezésére alkalmasak; ²⁾ e szükségletek, miknek fedezésére a javak szolgálnak, nélkülözhetlenek, hasznosak vagy kényelmiék és végül fényűzések. A dolog természetében rejlik, hogy a javak azon sorban birnak ökonomiai fontossággal, amint a nélkülözhetlen, a kényelmi avagy a fényűzési szükségletek fedezésére alkalmasak; hogy az ásványtermelékek, mint a bányaiipari tevékenység által létrehozott javak nélkül általában nem képzelhető a szükségletek egyik nemének fedezése sem, az majdnem kétségtelen s bővebb bizonyítást alig igényel.

Képzelhető ugyan az enyhe éghajlat alatt: hol a pálmalevelek hajlékot és a buja növényvilág gyümölcsei eledelt nyújtanak, az ásványvilág termékeinek teljes nélkülözése, de az ily tengődésben élő emberi nem soha sem jutna a jólét és vagyonosodás azon fokára, hol egyszersemind a szellemi tökélyesedés mindazon eszközei megszerezhetők volnának, mik az embert a föld méltó urává képezék. Ott azonban, hol az ember az elemekkel folytonos küzdelemben van, hol javait fárasztó szellemi és testi munka által kell kiérdemelnie, és ilyennek mondhatók az emberi nem legnagyobb része által lakott földterületek, az ásványtermelékek még a nélkülözhetlen szükségletek fedezésére is szolgálnak: a legszokásosabb eledelkekhez só, az állandó lakházak építéséhez kő, agyag,

mész, stb. oly anyagszerek szükségesek, melyek már magukban ásványtermények vagy pedig csak ezek (p. vasszerszámok) segélyével szerezhetők meg. A nélkülözhetlen szükségletek fedezésén kívül hasznosság tekintetében is kiváló, sőt még az előbbinél nagyobb figyelmet érdemelnek az ásványok: pótolják a gyű- és világító anyagokat kőszén és kőolaj által; a termelés minden ágánál segéd szerepet játszanak; helyettesítik az emberi munkaerőt mint gőzgépek s az így nagyobb mérvet nyert termelés czikkeinek szárazon vagy vizen való szállítását könnyítik: vasutak, gőzhajók, táv-írdák, könyvnyomda stb.-hez mind az ásványország nyújtja az anyagot, végül bátran állithatni, hogy a fényüzési szükségletekhez oly jelentékeny és értékes illetéket a természetnek egyik országa sem szolgáltat, mint az ásványország.³⁾

Már e rövid vázlatból látható, hogy az ásványtermelékek mennyire alkalmasak az emberi szükségletek fedezésére; némelyek azonban természetüknél fogva oly fontossággal bírnak, hogy külön kell róluk szólnunk.

Az emberek legtöbbje gazdasági tevékenységét nem képes annyi ágazatban működtetni, hogy a szükségleteinek fedezésére megkívántató javak mindegyikét előállíthassa, hanem javainak egyik vagy másikból a felesleget a neki még hiányzó, de szükséges javakért átbocsátani kénytelen; ez a kereskedés legkezdetlegesebb neme; vagyis a cserekereskedés. Ez azonban könnyen felfoghatólag sok nehézséggel jár, mert oly ügyletfélt tételez fel, ki a cserébe adni szándékolta javakat saját céljaira használhatja, vagyis kire nézve azon javak közvetlen, használati értékkel (Gebrauchswerth) bírnak, ilyet pedig találni nem mindig lehet. Szükségesnek mutatkozott tehát már a legrégibb időkben egy oly tárgyat találni, melyet mindenki szívesen elfogad azon okból, mert könnyen ismét cserébe adhat; egy oly tárgyat, mely általános csereértékkel bír; az ókorban a marhákat használták (innét a pecunia elnevezés), később meg a gabonára gondoltak, de egy oly általános csereértékegységet, mely az árhullámzásoktól teljesen ment, mai napig sem sikerült találni,⁴⁾ azonban mindazon tárgyak között, miket e célra kísérletül használtak, egyik sem bír az általános csereeszköz kellékeivel oly nagy mérvben, mint az arany és

ezüst. ⁵⁾ Azon tulajdonaik: hogy tiszta állapotban alkatuk egyenlő, hogy nem nagy mérvben s ritkán jönnek elé, hogy aránylag kis tömegben nagy értéket képviselnek s könnyen szállíthatók, hogy értékük, finomsági tartalmuk csökkenése nélkül eltarthatók, hogy belértéküket, mely a drágakő, gabna s más tárgyakénál kevésbé változik, külső rányomat által felismerhetővé lehet tenni, mindannyi okot képeztek arra, hogy általános csereeszközül az egész világ elfogadja, és az egyenlő finomsági tartalommal, alakkal, súlylyal bíró ily nemes fémeket, belértéküket kifejező rányomattal ellátva, mint pénzt használja. ⁶⁾

Hogy mily szerepet játszik a nemzetgazdaszatban a pénz, azt az e tudományban bármily kissé jártas egyén is tudja; hogy a nehézkes cserekereskedés helyét a könnyebb adás-vevés foglalta el, s hogy az ily módon megkönnyített forgalom következtében a népek vagyonosodása ily nagy mérvet vett, abban nagy érdemük van azoknak, kik nem félték a föld méhébe rejtett nemes fémekért lehatolni, mert nekik köszönhetni azt, hogy általános forgalmi csereeszköz, azaz pénz van. ⁷⁾

Ezek után bátran állíthatni, hogy az ásványvilág tárgyai, mert az emberi szükségletek mindegyikének fedezésére alkalmasak és azonkívül mint általános csereeszközök a forgalom közvetítésére szolgálnak, — javaoknak nevezhetők; miből ismét önkényt következik, hogy az azok létrehozására irányzott emberi tevékenység produktív, nemzetgazdaszati fontossággal bíró foglalkozás. ⁸⁾

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ Kudler: „Grundlehren der Volkswirtschaft.“ Wien. 1—2. §§. ²⁾ Kudler: „Grundlehren der Volksw.“ 24. §. Jakob: „Grundsätze d. National-Oeconomie.“ 20. §. ³⁾ L. a bányászat ismertetését nemzetgazdasági, köz- és magánjogi tekintetben Szentkirályi Zsigmondnak ily tárgyú és Kolozsvárott 1841-ben megjelent művében, mely ugyan az erdélyi viszonyokra vonatkozik, de van benne sok általános érdekű rész is. ⁴⁾ V. ö. Kautz Gyula: „Nemzetgazdaság és pénzügytan“ című művének I. kötetét. ⁵⁾ L. Rau: „Lehrbuch d. pol. Oec.“ I. R. 259—261. §§. V. ö. Michel Chevalier: „Cours d'économie politique.“ Tome III. „De la monnay“ p. 5. 6. ⁶⁾ Az arany és ezüst nagyobb termelése is csekély befolyást gyakorol e két nemes fém értéksökkenésére, mert nagyobb termelés megfelelő nagyobb felosztást, elterjedést von maga után, másrészt pedig a fényűzési cikkek készítése is mindig

több részt követel a nemes fémtermelésből. L. Michel Chevalier fentidézett munkáján kívül (158—334. lap) Smith Ádámnak az ezüstáraknak az utolsó századokban előfordult változati okára vonatkozó munkáját. Ugyanily érvekkel támogatja a bányáipar fontosságát a bányatörvényjavaslat feletti véleményadással megbízott bizottság (Hofd. 1844. 19. Juni) birtokomban levő munkálatának 3. ívében. (Sess. 2.) ⁷⁾ A bányáipar által kinyert javakat bányajavaknak nevezzük, hogy általában bányajavakhoz mik számítandók még, hogyan osztályozhatók ezek és minő természettel bírnak, azt a következő szakaszokban lesz alkalmunk látni. V. ö. mindezekre nézve Hingenau: „Handbuch der Bergrechtskunde.“ Wien. 1855. 169—188. lapjait, hol e tárgy bőven és sok szakértelemmel van kidolgozva.

2. A bányajavak termelése.

Az ásványkincsek természeti fekvésükben holt vagyont képeznek s javakká csak az által válnak, ha telepeikben felkerestetve kiaknáztatnak; tehát a bányáipar mint termelés alatt a bányajavak kinyerésére irányzott emberi tevékenységet értjük. ⁷⁾ Ez azonban csak a legszorosabb értelemben vett bányatermelés; mert a javakra nézve a termelés procedurája mindaddig tart, míg azok mint a szükségletek fedezésére alkalmas tárgyak fogyasztás végett forgalomba bocsáthatók, — a szoros értelemben vett bányáipar által természeti fekvéseikben felkeresett és onnét kinyert ásványtermelékek pedig csekély kivétellel (mint p. a kőszén) majdnem mind értéktelen anyagokban (agyagban, kőben) és egymással oly módon vegyülve jelennek meg, ²⁾ hogy azok csak megtisztításuk és szétválasztásuk után nevezhetők valójában bányajavaknak, vagyis csak ekkor használhatók közvetve vagy közvetlenül az emberi szükségletek fedezésére. Ez okból a bányajavak termelésének procedurája addig tart, míg a telepeikből kiaknázott ásványok a mű- és vegytani készülékek segélye által a szükségletek fedezésének és az általános forgalomnak alkalmas tárgyaivá válnak, s így a bányáiparnak nem csupán az ásványok kinyerésére, hanem az azok kidolgozására és felkészítésére irányzott tevékenységet is magában kell foglalnia. ³⁾

Minden kinyert, kidolgozott és felkészített ásvány természeti alkatánál fogva bir ugyan értékkel, de hogy a termelés hasznothajtó legyen, szükséges, hogy azon kiadások, mik erre fordittatnak, — a termelvény csereértékét vagyis

árát felül ne mulják; a bányaiparnál előforduló ezen kiadások, továbbá a kereslet és kínálat közötti arány együttesen határozzák meg a bányatermelékek árát, melynek — hogy a termelés hasznothajtó legyen, a termelési költségeknél magasabbnak kell lenni. Ami a kereslet és kínálat közötti arányt illeti, erre nézve itt ugyanazon nemzetgazdasági elvek alkalmazhatók, melyek a javak áránál általában irányadók⁴⁾ s annak szabályozására a bányatörvény csekély vagy éppen semmi befolyást sem gyakorolhat; azonban a kiadásokat, helyesebben: termelési költségeket illetőleg a bányatörvényhozásnak tekintetbe kell venni az ökonomia azon szabályait, mik a termelés tényezőit felszabadítják s lehetővé teszik, hogy ezek összműködése folytán az olcsó produkció akadályai elhárításának. A termelés e nagy fontosságú tényezői: a tőke, a munka és a természet (föld) adományai, melyeknek mint termelő erők és forrásoknak segélyével jönnek létre a bányajavak; ezekről tehát egyenként szólunk.⁵⁾

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ L. Hingenau: „Handbuch d. Bergrechtskunde“ 178. s köv. lapjait. ²⁾ V. ö. Gräbenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 5. s köv. l. ³⁾ A zúzdák, érczpörkök, foncsorozók, lugzóművek, olvasztók, lánghódók stb. művek a tágasb értelemben vett bányaipar körébe soroztattak úgy az osztrák, mint a francia és porosz bányatörvények által: a francia „Code des mines“ (1810) VII. fejezete „Sur l'établissement des forges, fourneaux et usines“ czim alatt 73. s köv. cikkelyeiben még intézkedik róluk, de a „Loi du Mai 1866“ a törvény idézett részeit hatályon kívül helyezi s elvonván a bánya és hutaműveket a bányajog köréből, azokat közigazgatási gondozás tárgyaivá teszi; hasonló módon cselekedett a porosz törvényhozás még megelőzőleg az 1861. június 10-i törvény által, a bányászati műveket az ipartörvény alá rendelve. Az említett két államban virágzó, nagymérvű s előhaladott ipar, melynél az erőmű és vegytan, valamint a gépészet minden újabb vívmánya alkalmazást nyer, megfoghatóvá teszi egy jeles szaktudós (dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ 210. lap) azon nyilatkozatát, melyben a porosz törvényhozás intézkedését üdvösnek mondja; nálunk azonban még kezdetleges s iparszerű berendezéssel nem dicsekedhető művek képezvén a nagyobb részt, czélszerűbb azokat még a bányaművelés alkatrészei gyanánt tekinteni s ez által a bányaipar fejlődését könnyíteni. Az ált. bányatörvény idevonatkozó §§-ai csak méltánylást érdemelnek; erről l. alantabb. ⁴⁾ L. Rau: „Pol. Oeconomie“ 435. s köv. lapjait. ⁵⁾ V. ö. Hingenau 185. és köv. lapj.

α) A tőke.

Tőke alatt azon javakat értjük, melyek nem közvetlenül elfogyasztásra és élvezetre, hanem új javak előállítására eszközül szolgálnak.¹⁾ A tőkejavak, melyek alatt nem csupán pénz értendő, hanem minden törzsvagyon, álló (stehende) és forgó tőkére (umlaufende Capital) oszlanak; az előbbiekhöz soroljuk a bányai par azon beruházásait, mik természetüknél vagy jogi jellegüknél fogva ingatlanok, minők: az épületek, gépek, vasutak s az azok vágányain futó szállítószekerek stb., az utóbbiak azaz a forgótőkejavak olyanok lévén, melyek (legtöbbször) egyszeri használat által elenyésznek ugyan, de a segélyükkel létrejött termelésből ismét megszerезtetnek. Ide számítjuk a gyúanyagokat, a robbantáshoz szükséges lőport, a lámpáknál nélkülözhetlen olajat stb.²⁾

A tőkének a termelés tényezői között igen jelentékeny szerepe lévén, mint mindenütt ugy a bányai parnál is csak az esetben nyerhet a produkció magasabb lendületet, ha minél nagyobb tőkék fordítatnak rá. Hogy a külföld, főleg a nyugot-európai államok oly virágzó bányai parral dicsekedhetnek, hazánkban pedig ez még igen alantas fokon áll,³⁾ annak oka ott a tőkegazdagságban, nálunk pedig a tőkeszegénységben keresendő. Hol sok tőke van, mely elhelyezést keres, ott az avval kapcsolatosan járó okszerű vállalkozási hajlam nagy tőkéket alkalmaz a termelés ezen ágánál is, és mert a tőkebér ily esetekben sokkal kisebb, a termelés is olcsóbb, hasznóhajtóbb, s a bányai par virágzóbb lesz; ugyanazért a bányai par, — mert jövedelme legváltozóbb szokott lenni, — a tőke részéről hathatósabb támogatást csak az esetben remélhet, ha a tőkeszaporulat s abból folyólag a kínálat oly nagy lesz, hogy az a kereslet ezen terére is kénytelen lépni.⁴⁾

Azért tehát az általános gazdasági, ipar, forgalmi és hitelviszonyok javulásától várhatni a bányászati állapotok jobbrafordulását, is s az állam törvényhozása saját jól felfogott érdekei ellen cselekednék, hogy ha a viszonyok természetéből folyó ezen fejlődést preokupálni s a tőkéket a bányavállalkozáshoz mesterségesen terelni akarná.⁵⁾ Téves felfogáson alapuló nézet azonban az, hogy mert a közgazdasági érdek kívánatossá teszi azt, miszerint a bányászatnál alkalmazást nyert

tőkéek produktív módon helyeztessenek el, az állam kötelessége volna hiteles, szakértő egyén vizsgálata által minden művelés alá felkért telepnél kétségen kívül helyezni azt, miszerint okszerű művelés mellett a kinyerendő ásványok csereértéke a termelési költségeket fedezni fogja, s csak ilyenek művelésére adni jogositványt. Tagadhatlanul megtörténhetik, hogy a szakismeretet nélkülöző, kalandos vállalkozási láz néha oly telepek feltárását is megkísérli, melyek a vájást meg nem érdemlik, s ez káros tőkepazarlást von maga után, tagadhatlanul vélelmezhető az is, hogy a vájást érdemlőknek (abbauwürdig) nyilvánított bányatelkek a hitel áldásaiban hamarabb részesülhetnek; ámde ez elméleti elvek gyakorlati alkalmazásukban másként ütnek ki és sok kívánni valót hagynak hátra; mert míg egy részről hitelt csak kivételes esetben eredményeznek, másrésztől a mindennapi tapasztalás mutatja, hogy ez óvatosság dacára is igen sok vájást érdemlőnek nyilvánított s mint ilyen adományozott és művelés alá vett vájnatelkek munkáltatása oktalan tőkepazarlásra vezet. Ezen jogi szempontból kifogás alá vehető nézet, mely az ausztriai bányatörvényben is érvényre jutott, nemzetgazdászati tekintetben sem védhető.⁶⁾

Ezen célhoz nem vezető intézkedés helyett a törvényhozásnak arra kell törekednie, hogy a termelési költségek lehetőleg kevesbüljenek, s a termelési erők teljesen felszabaduljanak; e végből kívánatos; a tulzott bányaadózások, mértékillettekek alábbszállítása s részben eltörlése és a bányászati jogositványok megszerzése körül előforduló költséges alakiságok egyszerűsítése,⁷⁾ egyebekben pedig a bányaipar felvirágzásához szükséges olcsó tőke segélyét csak az általános gazdasági viszonyok javulásától remélhetni.

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ A tőke fogalma és fontosságára nézve l. Kautz Gyula: „Nemzetgazdaság és pénzügytan“ 1. köt. 103. s köv. lapjait, továbbá v. ö. Roscher: „Volkswirtschaft“ 1. köt. 470. s köv. lapjait. ²⁾ V. ö. Hingenau: „Lehrbuch d. Bergrechtskunde“ 184. s köv. lapjait. ³⁾ Konek Sándor: „A magyar-osztrák birodalom statisztikája“ című művében erre nézve főleg Csehországgal párhuzamba helyezve igen érdekes leírást közöl; hogy bányászatusunk ennyire is van, azt csupán a természetnek köszönhetjük, mely

hazánkat ásványkincsekkel oly gazdagon megajándékozta. ⁴⁾ Cornwall fémhányáiban az álló tőke két millió font sterlingre, az érzehegységi bányák álló tőkéje 3 millió tallérre becsültetett. L. Rau: „Lehrbuch d. pol. Oeconomie“ 439 lap. ⁵⁾ V. ö. Rau id. munkájának 1. köt. ⁶⁾ Ezen indokból és ily értelemben intézkedik az ált. bányatörvénykönyv 54. §-a is, ugyanigy a francia bányatörvény (1801. július 7); ezt célhoz nem vezető, részrehajlásra alkalmat nyújtó, visszaéléseket szülő intézkedésnek tartja dr. Achenbach s főleg az ottani tőke és előhaladott szakértelmi és bányai parviszonyokat tekintve, nagyon is igaza lehet, nálunk azonban e „gyámkodás“ még nem egy védőre talál. Egyébiránt erről bővebben alantabb. V. ö. dr. Achenbach: „Das franz. Bergrecht“ 79. és 239. lapjait. ⁷⁾ L. Smith A. id. munkáját és Ricardo: „Von der Bergwerksrente“ I. Rész III. fejez. V. ö. Hingenau 186. s köv. lapjait. Az államnak lelkiismeretes feladata megakadályozni azt, hogy a bányászat körül alkalmazott tőkék célztalanul és ok nélkül ne fecséreltessenek, ez okból kötelessége elhárítani minden akadályt, mi az okszerű és produktív bányaművelés útjában áll; különösen szem előtt kell tartani a törvényhozásnak, hogy a bányaművelési jogosítványok megszerzése minél kevesebb fáradság és költségbe kerüljön. Bányai paros osztályunk tőkeszegénysége (a művelés érdekében) parancsolólag követeli ezt s az ált. bányatörvény egyik főhibájául a bányakerületi gyűlések, az adományozás s általán a bányaművelési jogosítványok megszerzése körül előírt sokszoros alakszerűséget s az avval karöltve járó tetemes költségeket tünteték fel; ugyanez áll a mértékilletékekre nézve is. Óhajtandó, hogy a törvényhozás a készen levő bányatörvényjavaslat tárgyalása alkalmával honunk ezen viszonyait kellő figyelemre méltatván, a jelzett improduktív kiadásokat és túlzott mértékilletékeket alábbszállítsa, illetőleg eltörölje. Mindezekre nézve lásd alantabb jelen munkának az adományozás és kutatásra vonatkozó részeit.

β) A munka.

A munka azon emberi tevékenység, mely a javak termelésénél a javak többi forrásainak közrehatásától függetlenül, mint tényező szerepel, és javak létrehozása végett történik.

Az ember magasabb szellemi képességeinél fogva az egész szerves és nem szerves lények és testekből álló világ uralmára lévén hivatva, mint ily eszes lény a természeti kincsek hasznosságát fel tudja ismerni, azokat anyagi, szellemi tökélyesedésének eszközeül használja s tevékenységét odairányozza, hogy a természettől erőket és adományokat csikarjon ki, és ezeket szükségleteinek fedezésére alkalmassá tegye. ¹⁾

E tevékenység, mely munkának neveztetik, a vagyontermelésben a legnagyobb horderejű szerepet játszsza, mert daczára annak, hogy a fizikai világ, a természet, a produkezió kimaradhatlan tényezője, anyagi kincsei és adományai csak azáltal válnak értékesekké és élvezhetőkké, hogy az ember által felkerestetnek, feldolgoztatnak és céljaira használtatnak; az ily tevékenység ha produktív, anyagi hasznán kívül mint erkölcsi és szabadsági tény a rend, békeszeretet, előregondoskodás, takarékoság, jogtisztelet és más társadalmi erények forrása.²⁾ A munka produktív ereje azonban csak ott emelkedhetik s csak azon iparág örvendhet virágzásnak, hol a foglalkozást nyerő munkásosztály a társadalmi műveltség azon fokán áll, melyen szükségletei már nagyobbak, mert e szükségleteket fedezni óhajtván, munkaösztona emelkedik; másrészt pedig ez ösztön növelésére nem kis behatással bír azon körülmény, ha a munkást fáradságához illően jutalmazza, ha munkájának gyümölcseit békében s azon tudatban élvezheti, hogy dolga által magának és övéinek szükségleteit biztosítja és hogy munkaképtelenség esetére némi segélyben részesül.³⁾ Mind e körülmények nagyban emelhetik a munkás munkaösztonét, ez pedig a munka, e termelési tényező produktív erejét gyarapítja; azért tehát mindenütt s így különösen a bányaiparnál foglalkozó munkásosztálynál a termelés érdekében szükségkép felkölteni és nevelni kell a munkaösztonát: a munkásokat veszélyes, nehéz és egészségrontó fáradságukért kellően díjazni, szükségleteik jutányos fedezését lehetővé tenni és oly segélyalapról gondoskodni szükséges, honnét az anyagi zavarban levő munkások és munkaképtelenek némi támogatást remélhetnek.

Ami a munkadíjt illeti, ez nálunk kevés kivétellel igen alacsony és a teljesített munka nehézségével alig áll arányban,⁴⁾ másrészt azonban a bányatörvény az élelemnek, mint főszükségletnek jutányos beszerzését könnyíteni s a visszaéléseknek elejét venni igyekszik az által, hogy a bányatulajdonosoknak munkásszemélyzetük élelmezését csak iparszerű nyeresemény nélkül engedi meg⁵⁾, s erre nézve az állam mint bányavállalkozó maga megy jó példával előre; ezenfelül a segélyre szorult bányamunkások, nemkülönben azok özvegyei és árváinak gyámolítása végett ápolóintézetek, helyesebben:

bányászlegénységi pénztárak, vagyis u. n. társpénztárak (Bruderladen) felállítását rendeli el,⁶⁾ az oly bányák birtokosainak pedig, kik még ily törvénykivánta segélypénztárt üzletüknél létrehozni nem voltak képesek, köteleességükbe teszi, hogy annak felállításáig megbetegedett vagy szerencsétlenül járt munkásaikat legalább azon segélyben részesítsék, melyben az általános törvények szerint a szolgálatadó cselédjeit részesíteni tartozik.⁷⁾

Ezen úgy emberbaráti, mint nemzetgazdászati elveknek törvénynyé emelését és megtartását a bányabirtokosoknak jól felfogott érdeke is kívánatossá teszi; itt azonban a munkaadóknak még nem tanácsos megállapodni, hanem hogy munkásaikban a munkaösztönt még fokozzák, czélszerű a szorgalmasabb és ügyesebbek részére a bányatelken esetleg használatlan állapotban levő téreket háztelkekül kiosztani, az ahhoz szükséges és egyéb czélokra nem alkalmazható, illetőleg alig értékesíthető épületanyagszereket u. m. fát; követ, agyagot stb. ingyen vagy jutányos áron, (a munkabérből levonások által eszközzendő) törlesztésre adni, s így a vagyontalan proletárt a birtokosok sorába emelni, benne az önérzetet, takarékosági hajlamot életre ébresztetni, őt a szeretet, hála és hűség kötelekeivel munkaadójához csatolni és benne a munkaösztönt ez által serkenteni, megszilárdítani.⁸⁾

Mindezen elősorolt körülmények a munkaösztön hatalmas elősegítői lehetnek; ámde a munka produktív ereje nem függ egyedül ettől, helyesebben még más tényező is van, mi a munka produktív erejét növeli, és ez a munkás testi ereje, ügyessége és szellemi képzettsége.⁹⁾ E képességek együttesen határozzák meg a munkaerőt.

A fizikai munkaerő és munkaképesség a munkásosztály nem- és korviszonyaitól, egészségi állapotaitól és életmódjától függ. A fejlődésben levő fizikai erőre káros behatással van az erőt felülhaladó munka, a kifejlett testi erőt pedig sorvasztja a szeszkes italok mértéktelen élvezete; a nem és kor erejét felülmúló súlyos munkák káros hatása törvények által van gátolva,¹⁰⁾ a szeszkes italokkal való mértéktelen élést azonban, mely pedig főleg nálunk nagyon el van terjedve, szomorú következményeivel együtt csak a műveltség és takarékosági hajlam terjedése szüntetheti meg.

A munkás ügyessége nem csupán gyakorlottságától, hanem főleg itt értelmisége- és részben elméleti képzettségétől függ; a bányatan alapvonalaiiban elméletileg is jártas munkás bizonyára csakhamar nagyobb gyakorlottságra tesz szert és mindvégig ügyesebb munkás leend, mint az, ki épen semmi ismerettel sem birva kezdett e foglalkozáshoz. Bányamunkás-osztályunk értelmiség, szakképzettség tekintetében (szakértők állításai szerint) sok kívánni valót hagy hátra, s a művelt külföld munkásaitól messze hátramaradt;¹²⁾ pedig még a gyakorlatilag ügyes munkások és iparosoktól is nélkülözhetlen az elméleti oktatás, mert annak segítségével az iparágban előforduló felfedezések és találmányokat a bányaiparos osztály nagy tömege gyorsan megérti és a termelés előnyére alkalmazza.¹³⁾ Minthogy azonban ez egyhamar nem foganatosítható, tanult s a tudomány színvonalán álló bányatisztekről, bányamérnökökről kell oly felsőbb tanintézetek felállítása és fenntartása által gondoskodni, mint pl. a selmeczi bányászakademia,¹⁴⁾ másrészt pedig nagyon kívánatos értelmes munkavezetőket és felügyelőket képezni minden nagyobb bányavárosban létesített bányásziskola¹⁵⁾ segítségével.

Ily módon növelve a szellemi erőt és értelmiséget a munkásosztály kebelében, a munkások erkölcsi, műveltségi állapotát jó népmvelési törvényekre kell bízni és ezek helyes keresztülvitele és alkalmazása lelkiismeretesebb-, rendszeretőbb- és szorgalmasabbá teendí őket; ez pótolná egyelőre a szellemi és elméleti képzettséget, a gyakorlati ügyesség fokozására pedig a munkaegyesítés és munkafelosztás elveinek életbe léptetése bizonyára sokat teend.¹⁶⁾

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ Schütz: „National-Oeconomie“ 65. lap. ²⁾ L. Roscher: „Volkswirtschaft“ 1. k. 61. s köv. lapj. V. ö. Kautz Gyula: „Nemzetgazdaság és pénzügytan“ 1. köt. 97. s köv. lapjait. A javak termelését célzó munkák következően osztályoztatnak: 1-ör felfedezések és nyers anyagok előállítása; ilyenek a vadászat, halászat, földmivelés, marhatenyésztés, bányászat, erdészet, stb. 2-or. A nyers anyagok átalakítása; ide soroltatik a kézmű és gyáripar és a tágasb értelemben vett bányaipar kidolgozási és felkészítési művei. 3-or. A termelt javak egyik kézből a másikba való jutásának közvetítése vagyis a kereskedés — s végre 4-or: A személyes szolgálatok, hová a szellemi javak létrehozása is számítható. V. ö. Karvasy Ágoston „Nemzetgazdaszatának“ 40. lapját. ³⁾ Schütz:

„National-Oeconomie“ 87. s. köv. lapjain. ⁴⁾ A munkabér átlag 50—60 kr. között változik, mely ha a munka súlyos voltát figyelmen kívül hagyjuk is, az egyéb munkáknál divó fizetésekhez hasonlítva bizony alacsonynak mondható. ⁵⁾ Ált. bányatörvénykönyv: 131. §. g) pontja. Schütz: „National-Oeconomie“ 187. s. köv. lapj. ⁶⁾ A kincstár több helyütt a bányaműveinél alkalmazott munkások főbb élelmi szükségleteiről u. m. buza, gabona és kukoriczáról maga gondoskodik, még pedig gyakran tetemes veszteséggel alacsony szabott áron bizonyos mennyiségű czereáliát ad munkásainak. A 44-diki btörvényjavaslat feletti véleményadással megbízott bizottság munkálataiban azt javasolja, hogy több a munkások élelmezésére szükséges tárgy s ezek között a bor, sör és pálinka vám és adótól ment legyen, mely javaslat csak a munkáosztály élelmezésének könnyítését czélozza. (25. fejezet.) ⁷⁾ Ált. bányatörvénykönyv 210. s. köv. §§-ai. ⁸⁾ U. a. 214. §. Franciaországban az 1813. január 3-án közrebo-csátott bányarendészeti cs. dekretum 15. és 16. czikkeiben meg van hagyva a bányabirtokosoknak, hogy szerencsétlenség esetére kellő mennyiségű orvosszereket tartsanak készletben és hogy sebészekről legyen gondoskodva; később alakultak „Caisses de secours“ czim alatt beteg bányamunkások segélyezésére segélypénztárak s midőn de l' Ourte departement-ban (Lüttich belga tartomány) rendkívüli szerencsétlenségek fordultak elő, egy 1812. május 26-ról kelt cs. rendelet „Caisse de prévoyance“ czim alatt köszénbányamunkások aggyastyánai és özvegyei részére segélypénztárak alakítását hagyta meg. Mindamellett a munkások segélyügye csekély lendületet nyert. Belgiumban két nagyobbserű (1838-ban a Seraing mellett levő „Espérance“ és a St.-Nicolas mellett fekvő „Horloz“ nevű kő-szénbányákban történt) szerencsétlenség, mely két robbanás 115 ember életébe került, indította a kormányt arra, hogy a fentebbiekhez hasonlő segélypénztárakra vonatkozó törvényjavaslatot készítsen. Poroszországban a „Krankenkasse“ érdemel figyelmet. (Preuss. allg. Bergesetz 172. §.) Mindezen segélypénztárak szervezetéről alantabb, jelen munka 2. részében szolandunk. V. ö. ezekre nézve dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ 295. s. köv. lapjait. ⁹⁾ L. erre nézve a mühlhausen munkáslakokra vonatkozó s a magyar mérnök-egyesület közlönyében megjelent leírást. ¹⁰⁾ Kautz id. művének 100. lapján. ¹¹⁾ Ált. bányatörvénykönyv 200. §. 1840. XVII. t.cz. ¹²⁾ A véleményadásra felhitt bizottság 21. ülésében. ¹³⁾ Schütz: „National-Oeconomie“ 93. s. köv. lapj. ¹⁴⁾ Az említett bizottság munkálataiban a selmeczi akadémiára több reformot hoz javaslatba; a reformokra talán most még nagyobb szükség van, mert ha hallgatóinak csekély számából lehet következtetnünk, ugy ezen egykor méltán európai hírű tanintézet hanyatlóban van. Az utolsó elő-irányzat szerint e tanintézet költségvetése 80,000 frtra emeltetett, mi bizonyára jó sikert eredményez. ¹⁵⁾ Mint a minő például pár év óta Nagybányán van, munkavezetők és felügyelők képzésére. ¹⁶⁾ Kautz id. munk. 102. lapj. V. ö. Hingenau 163, s. köv. lapjait

id. munkájában. Különösen az elméleti szakképzettség fejlesztésére fordít nagy gondot minden jelentősebb bányaiparral bíró állam: Franciaországban az „École centrale des mines à Paris“ és az „École de mines à St.-Etienne“, Ausztriában a leoben, pribrami, Oroszországban a sz.-pétervári, Szászországban a freiburgi bányászati akademiák érdemelnek kiváló említést. Hogy a jó eredmény el nem maradhat, azt a tapasztalás mutatja. V. ö. Hingenau id. m. 223. s köv. lapjait.

γ) A természet helyesebben földadományai.

Ámbár a mondottakból kitűnik, hogy a javak termelésénél az emberi munka mily fontos szerepet játszik, mégis hogy az eredményt mutathasson fel szükséges, miszerint a külső természet szövetségese legyen,¹⁾ mert a javak előállítása bizonyos anyagok, tárgyak és erők lététől függ, melyek segédeszközét vagy alapját képezik az ember ez irányban kifejtett fáradozásának.²⁾

Ez anyagokat, tárgyakat és erőket a természet nyújtja, miért is azt joggal számíthatni a termelés tényezői közé; ezen természeti erők, adományok vagy olyanok, melyek a földdel vagy telekkel nincsenek összekötve, például a szél, gőz, villany stb. vagy pedig olyanok, melyek a földdel vagy telekkel összekötvék, helyesebben abból származnak, mint például annak termékenysége, érzéksége stb.³⁾ A bányaipar szempontjából, főleg az ásványtermékek kidolgozása- és felkészítésénél tagadhatlan fontossággal bírnak a természet önálló s telekkel egybe nem kötött erői is, mindazáltal sokkal inkább igénylik figyelmünket a földdel kapcsolatos adományok⁴⁾ s így maga a földtalaj. A termelés bármely ágát vesszük irányadóul, mindegyikre s így a bányaiparra is előnyös, hogy ha a föld felületének alakzata, konfigurációja akként alakult, hogy termékeny síkságok hegyekkel és völgyekkel váltva jönnek elő s a forgalom könnyítését tetemesen előmozdító folyampályák futják át egyes részeit; ezenkívül a talaj- és geognoziai viszonyokat kell említenünk, melyeknek képződésétől, helyesebben itt ásványgazdagságától függ a bányászat léte, virágzása.⁵⁾

A természet adományai alatt itt azon ásványtelepzeteket kell értenünk, melyek kevés kivétellel⁶⁾ a föld méhébe vannak lerakva s így már valamely néha művelés alatt álló, néha

parlagon heverő, de majd mindig tulajdon tárgyát képező telek területén, illetőleg gyomrában jönnek elő.

Már most azon kérdés merül fel: vajjon a hasznos ásványtelepek felkeresésére és kiaknázására irányult vállalkozási hajlam nagyobb mérvet fog-e öltetni, vagyis a termelés e harmadik tényezője hatályosabban szerepelni s így a bányászat jobban fog-e virágozni, hogy ha ezen ásványtelepek művelés alá vételét a földfelület tulajdonosára bizzuk?

E kérdésre következőkben felelhetni:

Mindazon telepek lételet, melyekben hasznos ásványok találhatóak, csak legritkább esetben lehet a föld felszínéről észrevenni s legtöbbször oly mélyen fekszenek a föld kérge alatt, hogy azokat a közönséges mezőgazdasági művelés által felfedezni nem lehet; de ha ez megtörténhetnék is és így a terület művelése egyuttal lényeges összefüggésben állana a telepek felfedezésével, még akkor is azon eset áll elő, hogy a feltárt ásványtelep leggyakrabban átlépi a föld alatt azon határokat, mik a felfedező földtulajdonos birtokának a föld felett határait képezik; más szavakkal: a telepképződés csaknem mindig olyan, hogy több földtulajdonos birtoka alatt szokott elterülni, s e szabály alól csak a rendkívüli kiterjedéssel bíró nagy birtokok s azok is csupán ritka esetben vannak kivéve. A telepképződés ismert szabálytalansága, mely szeszélyében egyhelyütt gazdag, máshelyütt fukar módra nyújtja ásványkincseit s közbe pedig meddő részeket tol, a földbirtokok által egyenkint fogantbaveendő kiaknázás produktivitását lehetetlenné teszi, holott ha az egész egy munkálat által táratnék fel, bizonyára jutalmazó és hasznothajtó munka volna. Hogy pedig a földtulajdonosok egyesüljenek valamely birtokuk alatt elterülő ásványtelep művelés alá vételére, az nem képzelhető, mert a költségek és hasznok igazságos elosztása csak örökös viszályra vezetne.⁷⁾ De ha mindezen felforrt körülményeket figyelmen kívül hagyjuk is, kétségtelen az, hogy a földtulajdonosok nem mindegyike bír vállalkozási hajlammal vagy pedig szakismerettel, s így sok nem merné vagy nem tudná azon természeti kincseket felhasználni, mik földbirtokán rejlenek, vagy pedig nem rendelkezik oly tőkével, melyet e célra fordíthatna, s így számos ásványkincs parlagon heverne a nemzeti vagyontermelés kimondhatlan kárára.

Azért tehát a bányaipar lételének érdekében a mineráliák művelés alá vételének lehetőségét sem a telekképződésektől, sem a földbirtokviszonyoktól, sem a telektulajdonosok társulásától, sem pedig azok tőkegazdagságának, vállalkozási hajlamának és képességének esélyeitől függővé tenni nem tanácsos. Ott hol hatalmas ásványtelepek szembeötlően, nagy tömegekben a felszínen terülnek fel, vagy hol a nép előhaladott iparos természete kezeskedik arról, hogy az elrejtett ásványkincsek fontossága általános felismerésnek örvend, hol szakismeret, vállalkozási hajlam és a produktív foglalkozás szelleme el van terjedve (mint például Angliában), ott az ásványok felkeresését és művelés alá vételét inkább lehet a földbirtokos szabadakarátára bízni, hol azonban még ezen állapot bekövetkezve nincs, ott egyesek önzése, szakismeretekben való járatlansága, közönyössége vagy tőkeszegénységétől függővé tenni az ásványok felkeresését és kiaknázását, más szóval: az ásványokat a földbirtok járulékának nyilvánítani és a telektulajdonosok tulajdonába bocsátani annyit tesz, mint a bányaipar további fejlődésének gátat vetni. Ugyanazért mindazon értékesebb ásványokra nézve, melyeknek kiaknázása a nemzeti vagyontermelés érdekében kívánatos, a törvényhozás által kimondandó, hogy azok nem képezik a földbirtok tartozékát, hanem attól teljesen független, senkinek tulajdonához nem tartozó oly dolgok, melyek művelés alá vételére bárki (s így a földbirtokos) is megszerezheti a jogosítványt.⁸⁾ Minthogy azonban az ásványok felkeresése, kutatása, továbbá a feltárt telepek művelése a földbirtokosnak részben kellemetlenségeket, részben kárt okozhat, ez okból őt kárpótolni szükséges, még pedig úgy, hogy vagy a megengedni tartozott használatért akár egyszer mindenkorra fizetendő, akár pedig évről évre szolgáltatandó összeggel kárpótolja őt a bányabirtokos (a földfelület tulajdona és használata továbbra is az előbbeni kézben maradván), vagy pedig ha e miatt a földfelület előbbeni céljaira használható nem volna (mert például a felállított ércpörk által kifejtett kénfüst a vegetációt előli), köteles legyen a bányavállalkozó a földet megvenni.⁹⁾

Hogy mily ásványokra mondandó ki, miszerint nem képezik a földbirtok tartozékát? Azt az egyes ásványok használati értéke és azon körülmény határozza meg, minő kiter-

jedésben és mennyiségben jó valamely ásvány elő; hazánkban azonban a földbirtok rendezetlen állapota s a tagosítás messze jövőben levő befejezése óhajtandóvá teszik azt, hogy az e tekintetben szerencsésebb körülmények között levő külföld¹⁰⁾ eltérő intézkedéseit ne kövessük, hanem minden nagyobb tömegben előjövő és értékes ásvány a földbirtoktól független s adományozás tárgyát képező javak sorába emeltessék.¹¹⁾

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ Schütz: „National-Oeconomie“ 63. s köv. lapjai. ²⁾ L. Kautz Gyula: „Nemzetgazdaság“ cz. művének 91. s köv. lapjait. ³⁾ Karvasy: „Nemzetgazdászati“-ának 36. lapján. ⁴⁾ A természet adományai kétfélék: élvezetiek, vagyis olyanok, melyek közvetlenül élvezhetők és az emberi szükségletek fedezésére alkalmasak, minők pl. a gabona, fák gyümölcsei, a szarvasmarhák húsa stb., az adományok másik nemét pedig a kereseti szerek képezik, melyek az előbbiek előállításánál és forgalombahozatalánál közvetítő segédeszközül szolgálnak. Azon természeti adományokat, mik a bányászatra nézve oly fontosak, a második, t. i. a kereseti szerek közé sorolhatjuk. V. ö. erre nézve Kautz id. munkájának 95. s köv. lapjait. ⁵⁾ Schütz: „National-Oeconomie“ 66., 67. lapjain. ⁶⁾ Például a felszínen nagy tömegben levő márvány, agyag stb. ezenkívül a szórványosan mutatkozó szemes vasérc és gyepi vaskő. ⁷⁾ Itt valóban teljes érvényt nyerne azon közmondás: *societas est mater discordiarum*. ⁸⁾ Ált. bányatörvényünk 3. §-a tartalmaz ez elvnek megfelelő intézkedést; különben erről bővebben jelen munka második részében. ⁹⁾ Ugyanily javaslatot tett a véleményadásra felhírt bizottság. (S. 20.) ¹⁰⁾ A francia törvény ugyan ezeket mondja: „la propriété du sol emporte la propriété du dessus et du dessous,“ mindazáltal, bár a fossziliák a föld tartozékául jelenetnek ki, az 1809. nov. 18-án tartott államtanácsülésben kimondattott: „hogy engedélyezés előtt az ásványok nem képeznek tulajdont, hanem csak javakat,“ („Avant la concession les mines ne sont pas des propriétés, mais des biens.“) (Locré p. 236.) s ezzel a törvény mégis kiveszi azokat a földbirtokosok tulajdonából. V. ö. dr. Achenbach id. munkájának 119. s köv. lapjait. Hogy minő szabályok állanak a kárpótlásra s mit rendel ugyanerre a porosz bányatörvény, arról bővebben jelen munka második részében szólnunk. ¹¹⁾ Ezen egész kérdésre nézve I. Hingenau: „Handbuch der Bergrechtskunde“ című művének 210. s köv. lapjain foglalt felette érdekes közlését. Ezen kérdésnél fent elősorolt s a nemzetgazdászati természetéből folyó tételek méltánylásánál, ha azokat hazai állapotunkra viszonyítjuk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azon körülményt, hogy földbirtokaink nagy része még tagosítva nincs s így a fent elősorolt nehézségek kétszeresen akadályozzák az ásványoknak a földtulajdonos által esetleg szándékolt művelését, — egy bányavállalkozóra

nézve pedig lehetetlen harmincz-negyven, sőt néha több földbirtokossal a kártalanítás ügye iránt megegyezni. Hozzájárul még az, hogy alsóbb néposztályaink e téren való járatlanságuk miatt mesés kincseket véltén rejteni telkük alatt, maguk úgy tőke mint szakképzettség hiánya miatt művelés alá nem veszik, de rendszerint oly magas árt követelnek, melyet a vállalkozó meg nem adhat. Itt tehát a termelés érdekében a törvényhozó hatalomnak kell tekintélyével fellépni. Az egészre nézve l. Rau: „Pol. Oeconomie“ cz. művének „Verhältnisse der Erdarbeit“ fejezetét 436. s köv. lapjain. E kérdésről hason értelemben nyilatkozott dr. Schneider „Beiträge zur Reform d. Berggesetzgebung“ cz. értekezésében már 1850-ben, v. ö. „Haimerl's Vierteljahrschrift“ 1. köt. 71—92. lapjait. Kimerítő értekezésének főbb vonalait e munka II. részében tárgyaljuk.

3. A termelési tényezők összműködése és a termelési költségek.

A három termelési tényező, melyek közül az emberi munka aktív, a föld (természet) és tőke pedig csupán passzív tényezők,¹⁾ nem minden termelési proceduránál egyenlően részes s rendszeren egyik vagy másik bir kiváló fontossággal a többiek felett;²⁾ azonban majd minden esetben a három erő összműködése, közrehatása szükséges.³⁾

Megtörténhetik, hogy e három tényező ugyanazon egy személy birtokában van, de ez főleg a bányatermelésnél kivétel; alig képzelhető ugyanis, hogy az, ki saját telekkel, a művelésre szükséges tőkével bir, önmaga teljesítse a munkát is. Leggyakoribb eset azonban az, hogy a különféle személyek birtokában levő termelési erőket egy (tőkepénzes) személy egyesíti; az ki az erőket közreműködés végett egyesíti s az esetleg előforduló veszteségeket viseli, bányavállalkozónak (Bergbau-Unternehmer) neveztetik. E vállalkozók számától, ismereteiktől, hitelük- és tevékenységüktől függ valamely nép termelő tevékenysége;⁴⁾ e vállalkozók, tőkepénzesek a bányaiparnál akár mint fizikai személyek, akár pedig mint jogi személyek (bányatársulatok) lépnek fel, a termelési tényezőket akként egyesítik, hogy a telektulajdonosoknak kárpótlást vagy vételárt, a munkásoknak meg munkadíjt fizetnek s ezenfelül beruházásokat tesznek.

A produktív tényezők ily módon végbevitt egyesítése teszi a bányavállalkozóknál a termelési költségeket (Gestehungskosten) vagy kiadásokat s hogy termelése, vállalata hasznóhajtó legyen, szükség, hogy a kiásott termelékek a ki-

adott munkadíjon, a kárpótlási összegén, a beruházások vagy álló tőkék kamatain felül nyeresémet, tiszta hasznot nyújtsanak.

Ily tisztajövedelem létrejöhetése, — tehát a termelés hasznossága közvetlenül a művelés által kinyert ásványtermelékek értékétől függ; minden érc vagy használható tartalmu ásványnak van ugyan bizonyos értéke, csak hogy ennek a reáfordított költségeket felül kell haladnia. Így például vannak kövek, melyek mázsánként 2—10 font vastartalommal bírnak s mégis alig érdemlik meg a vaskő elnevezését, míg ismét ugyanannyi lat ezüstartalommal bíró kőzet már művelés alá vétetik. Mindkét felhozott esetben a kőzet használható tartalommal bír, de a vasnál ez alig érdemli meg a figyelmet, míg az ezüstnél ez arány már kedvező.⁵⁾ A használható tartalomnak tehát oly értéket kell képviselni, mely a produktív erők egyesítéséből és vállalatból folyó azon költségeket fedezze, mik kiadására fordítottak s még ezenfelül tiszta hasznot is nyújtson.

Ettől függ tehát közvetlenül a bányavállalat eredménye, közvetve azonban erre is, mint minden vállalatra behatással vannak a jogrendszer szilárdsága, a műveltség, a munkafelosztás, a szabad verseny, a nagyban való termelés, a gépészet újabb vívmányainak alkalmazása, a jó közlekedési rendszer, a hitel és a társulás, melyeknek bővebb kifejtése a nemzetgazdaság körébe tartozik.⁶⁾

Jegyzetek és idézetek: ¹⁾ Schäffle „Mensch und Gut in der Volkswirtschaft“ című értekezésében a termelési erők e hármas osztályozását megtámadja s egyedüli termelési tényező gyanánt az embert tünteti fel, mint aki éshatalmával a tárgyakat és anyagokat öncéljaira használja fel; szerinte a termelésben sem a tőke sem a természet, hanem azok által és azokon az ember működik s a föld maga sem egyéb mint tőke. Ezek ellenében Kautz id. munkájának 113. s köv. lapjain az általában elfogadott álláspontot védi s különösen a tőkefogalom kiterjesztésének helytelen voltát tünteti fel. ²⁾ Az emberi nem gyermekkorában a természet játszotta a legnagyobb szerepet, a középkorban egész e század elejéig a munka lépett előtérbe, míg jelenben a gépek és nagyban való termelés korában a tőke szorítja háttérbe a másik két tényezőt. (Roscher.) ³⁾ Schütz: „National-Oeonomie“ 123. lapj. ⁴⁾ Schütz ugyanott. ⁵⁾ Hingenau: „Lehrbuch d. Bergrechtskunde“ 185. s köv. lapjain. ⁶⁾ Kautz „Nemzetgazdaság“ának 116—136. lapjain. A három termelési erő közrehatására nézve v. ö. Roscher id. munkájának 79—83. lapjait.

4. A bányajavak felosztása és fogyasztása.

Már azon körülmény, hogy a három termelési tényező csak ritkán szokott egy személy birtokában lenni, hanem leggyakrabban a tőkepenzes vállalkozónak meg kell azokat szerezni s a vállalatához szükséges másik két tényezőért reménybeli nyereseményének egy részét ki kell adnia, a bányajavak és jövedelmek felosztását idézi elő; a termelt és kinyert ásványjavak ily esetben már nem jutnak egész értékükben a bányavállalkozó tulajdonába, mert azok értékéből a földtulajdonos és munkások részére előlegesen vagy utólag kiadott díjakat, mint termelési költségeket le kell számítani. Így tehát a bányajavak termelésük alkalmával a munka, föld és tőke tulajdonosai között oszlanak fel. ¹⁾

Azonban a bányajavak további felosztása azoknak mint áruknak forgalombahozatala által történik; ²⁾ a felosztás annál könnyebben megy végbe, minél kevesebb akadálya van a forgalomnak, ez pedig attól függ: vajjon az áruk alkalmasak-e a szállításra, értékük sulyukhoz és teriméjükhöz képest elég nagy-e, mert csak az ily áruk örvendhetnek keresletnek és élénk forgalomnak. ³⁾

Különösen ami az ásványokat illeti, ezeknél a forgalmi terjedtség a fajsúly (specifische Gewicht) különfélesége s a bizonyos térimét elfoglaló ásvány csereértékétől függ. Mig az ólom, vas, réz ⁴⁾ stb. érczek súlya, a kőszénnek pedig nagy térfogata a szállítást felette nehezítik és drágítják, addig a kis térfogatban nagy értéket képviselő nemes fémek, ugymint az arany és ezüst igen nagy elterjedtségnek örvendenek. Könnyen megfogható, hogy egy mázsa nyers vasnak ára negyven—ötven mértföldre szállítva bizonyos esetekben csaknem kétszeres leend, különösen ha természeti akadályok járulnak a szállítási költségek emeléséhez; a szekeren, rossz hegyi utakon szállított vas vagy bármilyen ásvány semmiesetre sem állhatja ki a versenyt azon ásványokkal, melyek vízi- vagy vasutakon ⁵⁾ szállíttatnak. Azon kell tehát igyekezni a termelőknek, hogy a kiásott ásványok minél kisebb térfogat- és súlyban minél nagyobb értéket képviseljenek, mert a forgalombahozatal még a közlekedési eszközök normális állapota mellett is csak így van megkönnyítve; e végből czélszerű az

ásványtermelőket mindjárt a feltárás mellett közel felállított kidolgozási és felkészítési művekben minden értéktelen, meddő anyagtól megtisztítani s azokat szállításra alkalmas állapotba helyezni. ⁶⁾ A bányajavak forgalombahozatalára vonatkozó ezen általános szabályok keresztülvitele sokszor a helyi viszonyoktól, hitel és közlekedési eszközök állapotától függ. ⁷⁾

Az így forgalomba hozott bányajavaknak rendeltetése az, hogy elfogyasztassanak, vagyis emberi célok elérésére és szükségletek fedezésére fordíttassanak; e felhasználás, fogyasztás a javak értékének rongálása által történik. ⁸⁾

A fogyasztásnak általában két nemét különböztetjük meg. A fogyasztás egyike oly természetű, hogy általa közvetve vagy közvetlenül más, új javak jönnek elő és ez produktív vagy reprodukzív fogyasztásnak nevezetik; ⁹⁾ ennek ellentéte az improduktív fogyasztás, melynél a javak felhasználása új javakat nem hoz létre. A bányaiparnál nemcsak akkor történik reprodukzív fogyasztás, midőn nyers vas vagy segédanyagok használatnak fel, hogy általuk javak termeltesse, például az érczek felolvasztatnak, a gőzgéphez kőszén használtatik fel stb., hanem akkor is, midőn oly anyagok rongáltatnak el, melyeknek az új javak előállítására közvetlen befolyásuk nincs, minők a munkások által elfogyasztott étek, elhasznált ruhaszerek.

Ugyancsak reprodukzívnak tekinthető azon fogyasztás is, mely műdarabok, minták, modellek készítése alkalmával történik, minden ilyenmű konzumálás hasznothajtó és nem gáncsolható. ¹⁰⁾

Sőt az improduktív fogyasztás is csak az esetben káros, hogy ha az a nemzetvagyon tetemes csökkenését idézi elő s a javak termelésével nem áll arányban.

A bányajavak nagy része, főleg az érczneműek elrongálása rendszerint hosszabb időt vesz igénybe, mint más javaké, mindamellett nagyon óvakodnunk kell a céltalan és nagymérvű improduktív fogyasztástól s nem szabad semmi körülmény között elfelednünk, hogy csak azon ásványkincsek állanak az emberi nem rendelkezése alatt, melyek a föld méhében rejlenek s hogy azok helyébe, melyeket elfogyasztunk, újak nem teremnek. Itt a felhasznált, elfogyasztott ásványok, javak reprodukciójáról szó sem lehet, azért tehát kerülnünk kell e

természeti kincsek oktan pazarlását s legyen minden élő nemzedék a következő nemzedékek lelkiismeretes gondnoka! ¹¹⁾

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ L. erre nézve az előbbi fejezetben foglaltakat. ²⁾ Schütz: „National-Oeconomie“ 272. s köv. lapjain. Karvasy: „Nemzetgazdászati“ 82. lap. ³⁾ Kautz: „Nemzetgazdaság“ 132. s köv. lapjain. ⁴⁾ Chiliben a rézérczek igen gazdag tartalommal egészen a felszínen fekszenek, úgy hogy kiásásuk igen kevés költségbe kerül s mázsáját ennek folytán 27—30 forintért képesek adni a bányavállalkozók; ez alig felét teszi az európai piaczi árnak s ily alacsony termelési költségek mellett a távolabb helyekre való szállítás is meg van könnyítve. Ugyanezen eset áll az Újdelwalesben, Ausztráliában, (1843-ban) felfedezett gazdag réztelepekre is, melyek Angliában tonnánként 24 font sterlingért bocsátattak áruba. Rau: „Politische Oeconomie“ 439. s köv. lapjain. ⁵⁾ A vízi utak olcsóságát tünteti elő azon most említett eset is, hogy az ausztraliai rézérczek nyers állapotban Angliába szállíttatnak s ott a walesi olvasztókban dolgoztatnak fel, — a higanyt pedig Spanyolországból az amerikai foncsorművekhez szállítják. V. ö. Hingenau: „Handbuch d. Bergrechtskunde“ 198—199. lapjait. ⁶⁾ Az ált. bányatörvénykönyv 131. §-a mintegy utalja a bányavállalkozót erre, megadván a jogosítványt arra, hogy mindennemű felkészítési és kidolgozási műveket állíthasson. ⁷⁾ Hingenau id. munkájának 199. l. ⁸⁾ L. Roscher: „System der Volkswirtschaft“ czimű művének (Die Grundlagen der National-Oeconomie) I. kötetét 410. s köv. lapjain. ⁹⁾ V. ö. Rau: „Grundsätze“ I. rész 321. §-át. ¹⁰⁾ V. ö. Roscher s Rau id. munkájuknak a fogyasztásra vonatkozó részeit. „Volkswirtschaft“ 1. köt. 82. s köv. lapja. „Pol. Oec.“ 312. l. ¹¹⁾ Erről különben alább bővebben.

b. A bányaugyi politika alapelvei. ¹⁾

Az államnak a bányaiipar szabályozása körül tett intézkedései ez iparág lendületét célozzák; szükséges azonban, hogy e pozitív vagy negatív, direkt vagy indirekt rendelkezések az állam és társadalom egyéb érdekeivel összhangzásban legyenek.

Azonban a bányatörvényhozásnak azon, szem elől soha el nem tévesztendő célja, mely az észszerű bányaiipar virágzásában áll, a célhoz vezető eszközök oly megválasztását, melyben a bányaiipar érdekei a társadalom egyéb érdekeivel helyesen össze legyenek egyeztetve, felette nehézzé teszi; vannak bizonyos célszerűségi elvek és szabályok, melyek a

bányatörvényhozásnak irányadóul szolgálnak, melyek a kettős érdek összeegyeztetése mellett a bányászat virágzását tartják főczélnek s azonkívül e kettős főszempontból indokolják és igazolják a bányatörvény sok oly rendelkezéseit és intézkedéseit, mik ellen különben kifogást lehetne emelni. E czélszerűségi elvek és szabályok összegét bányaugyi politikának nevezhetjük.²⁾

Ezen munka terjedelmét meghaladná annak közlése, mit e téren előadni lehetne, azért itt tehát csak néhány főbb momentumot emelünk ki, melyek különösen igénybe veszik a bányatörvényhozás figyelmét s ezeket pontonként soroljuk elé.

1. Szükséges, hogy a bányaművelés észszerű (raisomässig) legyen, e végből a m o h ó z a t (Raubbau) lehetőleg gátoltassék. Mohózat a vájásnak azon neme, mely azonnali közvetlen nyeresemény kedvéért a jövőt kockáztatja; például a vájás a telepnek csak azon pontjain vétetik foganatba, hol az kevesebb költséggel jár, mitsem törődve a telep többi ki nem vajt részeivel, melyekhez ezen elhibázott művelés folytán későbbben vagy épen nem, vagy csak nagy költséggel juthatni.³⁾

2. Különös fontossággal bír azon kérdés, mily nagy területre adassék művelési jogosítvány? Fentebb említve volt, hogy a telepképződések gyakran megszaggatva és többfelé ágazva szoktak előfordulni, czélszerű tehát bizonyos területi mértékegységet felállítani, mely azonban elfogadható indokolt-ság mellett (minő például az ásványtelep mély fekvése) többszörösen is adományozható. Hogy mily nagy legyen e mértékegység, az a helyviszonyoktól és körülményektől függ és a különböző államokban csakugyan különböző. Lehet különbséget tenni a mértékegység és bányatelek alakjára nézve ahhoz képest, amint az fém- vagy másnemű ásványtartalommal bír; a fémek képződése ugyanis olynemű, hogy azok inkább hosszú mint széles kiterjedéssel bírnak,⁴⁾ azért helyes, ha a fémtartalmu bányatelkek nagyobb hosszúsággal mint szélességgel s általában hosszegyenközény alakjával bírnak, míg azon ásványoknál, melyeknél a vastagság (Mächtigkeit) határoz, mint például a kőszén, ez alakhoz nem szükség ragaszkodni. Egyéb-iránt a bányatelkek alakjának e megkülönböztetése felesleges, mert ha a mérték hosszegyenközény, és ha megvan a lehetőség több ily egységet megszerezni s azokat hosszoldalaikkal egymás

mellé illesztve a bányatelekeknek inkább széles mint hosszú alakot adni, akkor mindkét követelménynek elég van téve. Általános szabályul vehető fel, hogy a mélyebben fekvő és kisebb értékkel bíró ásványoknál nagyobb, illetőleg több mérték adandó a bányavállalkozónak, mi állhat a vasérczekre is, de főleg a kőszénre⁵⁾ érvényes; azonfelül szintén szabály, hogy akárminő nagy legyen, vagy bármily alakkal is birjon a vájnamérték, könnyen felismerhető határokat és oly négy-szeget képezzen, melynek mindegyike derékszög, mert ez által lehet a földszínen és föld alatt a határokat egyaránt könnyen felismerhetővé tenni s ez által lehet ugy a szomszédos föld-, mint bányabirtokossal a határvillongásokat elkerülni. A mértékegység nagyságának, alakjának meghatározásánál, a törvényhozás a helyi viszonyokat és szokást veheti zsinórmértékül, mint ezt az általános bányatörvény tette,⁶⁾ de az általánosan felállított mértékegységtől rendkívül eltérő mértékeket adományozni még kivételes esetekben sem helyes.⁷⁾

3. Ami a művelési jogositványok tartamát illeti, ezt az állam adhatja akként, hogy bizonyos a jogositvány kiadása alkalmával meghatározott időre, például 10—20 évre terjed, s ez idő elteltével a jogositvány önmagában elenyészik; vagy pedig záros határidőre adatik ugyan ki a jogositvány, de a bányavállalkozónak ez idő bekövetkeztével mindannyiszor szabadságában áll a jogositványt megújítani, annak tartamát meghosszabbítani s ha mások is kérik ugyanazon bányatelekre a művelés alá vétel engedélyét, a régi birtokosnak az újabb kérvényezőkkel szemben előjoga biztosittatik. E két mód közül az első vagyis a határozott időhöz kötött s annak lejártával elenyésző jogositvány adományozása határozottan kárhoztatandó, mert gátolja azt, hogy a bányaipar virágzása nagyobb mérvet öltön; az ilyen bányabirtokos, ki tulajdonosnak nem is nevezhető, hitelben nem részesülend s azonfelül minden igyekezetét odairányozza, hogy az engedélyezett idő alatt minél több ásványt nyerjen ki s a közvetlen, azonnali nyereség elérhetéseért szabálytalan és oly művelést fog folytatni, mely a feltáratlanul maradt részek kiaknázását lehetetlenné vagy legjobb esetben igen költségessé fogja tenni, végül pedig minden költségesebb beruházásoktól, mik nélkül bányaművelés alig képzelhető, óvakodni fog. Ez adományozási mód tehát igen

helytelen s ma már alig van gyakorlatban.⁸⁾ A másik mód, mely a lejárt időtartam meghosszabbítását megengedi s ez által lehetővé teszi a bányabirtokosnak, hogy a jogosítványt addig tartsa fel önmaga vagy jogutódai részére, amíg neki tetszik, az időtartamra nézve lényegében a mai nap szokásos és korlátlan időre terjedő jogosítvánnyal egy, — mert valószínű, hogy minden bányavállalkozó addig fog élni meghosszabbítási jogával, míg a művelés alá vett bányatelekből hasznot remél s a prolongálást csak akkor fogja abbahagyni, ha meggyőződést szerzett afelől, miszerint a telek meddő és semmi értékes ásványtartalommal sem bir. Ami tehát azon czélszerűségi szabályt illeti, hogy a jogosítványok tartama ne legyen határidőhöz kötve, e tekintetben e most említett mód ellen valami különös kifogást nem lehet emelni; annyiban azonban gáncsolható, hogy a gyakori utánjárás, költség és alakiség bágyasztóan hatnak a vállalkozási kedvre, azért ez leginkább csak ott divatos, hol az állam bányászati főuri jogát nagyon élesen ki akarja tüntetni.⁹⁾ Nem tanácsos tehát a jogosítvány tartamát időhöz kötni, mert mint a mondottakból kitetszik, ez több tekintetben káros; akár mohózatot (Raubbau) követ el a bányabirtokos s a közvetlen nyereségyért a későbbit lehetetlenné teszi, akár pedig semmi költséges beruházásokba sem bocsátkozván, az időtartamot pedig vég nélkül prolongálván, semmitsem termel, mindkét szélsőség által kárt okoz s a különbség a kettő között csak az, hogy az első pozitív kárnak (damnum emergens), az utóbbit pedig elmaradt haszonnak (lucrum cessans) nevezhetjük az államra nézve. E két szélsőségre vezethető mód között helyes kisegítő eszköz csak az, hogy ha a jogosítvány tartama nem időhöz, hanem oly feltételhez van csatolva, mely feltétel megnemtartása a jogosítvány elenyészését az időre való tekintet nélkül maga után vonja. E feltétel többféle lehet, mint például: hogy magát mindenben a fennálló bányatörvényhez fogja alkalmazni, annak az okszerű művelésre és védbiztonsági intézkedések megtételére vonatkozó szabályait megtartja s főleg a bányát folytonos munkában tartja, vagyis annyi munkást foglalkodtat benne szakadatlanul, mennyit a törvény előír. A bányatörvények legtöbbször ugyanis azért vontak el az ásványokat a földbirtokos tulajdonából s azért nyilvánította ki a fontosabb mineráliákra

nézve azt, hogy azok nem képezvén a telek járulékát, bárki által művelés végett felkérhetők, mert a művelést nem kívánta a telektulajdonos vállalkozási hajlamának esélyétől függővé s ez által e termelési ág virágzását prekáriussá tenni; ha azonban a bányavállalkozónak szabadságában áll a bányatelket lanyhán vagy épen nem műveltetni, akkor minden a művelés virágzását célzó törvényrendelet hatástalan marad. Az teljesen közönyös ugyanis az államra nézve, vajjon a földbirtokos vagy a bányabirtokos indolenciája, hanyagsága és tökeszegénysége miatt marad valamely telep feltáratlanul; s minthogy a főcél, a bányaiparlandület érdekében a telektulajdonos személyében előfordulható s fentebb említett akadályok elhárításáról gondoskodva van, szükséges ugyanily módon eljárni az oly bányabirtokos irányában, ki hanyagságával a törvénynek minden a bányaipar felvirágzását célzó intézkedéseit képes meghiusítani. Ezért tehát szabályul lehet, sőt kell felállítani azt, hogy a ki a részére adományozott bányatelket folytonosan nem művelteti, vagyis aki bányájában a törvény vagy jogszokás által minimum gyanánt előírt számú munkást nem foglalkodtat, az jogositványát elveszti.¹⁰⁾ A folytonos, szakadatlan művelés szabálya alól azonban ott, hol a munka nem a föld mélyében, hanem a felszínen történik, hol tehát a munkások az időjárás viszonyosságainak ki vannak téve, a zordonabb évszakra a munka félbeszakítását meg lehet engedni; hogy az ily külmértékeknél mily nagy legyen a munkaszünet, az az égalji és orográfiai viszonyoktól függ. Mind a föld mélyében, mind pedig a felszínen végzendő munkálatoknál előforduló és törvényellenes munkamulasztásnak a jogositvány elvesztését kell maga után vonni s a vájnatelek megszűnván az előbbi bányavállalkozó tulajdona lenni, bárki által művelés alá kérhető s ismét adományozhatónak nyilvánítandó; de a meghosszabbítási móddal ellenkezőleg a volt bányabirtokos ugyanazon telek ujlagos adományozása iránt beterjesztett kérvényét elutasítani, vagy legjobb esetben csak akkor czélszerű figyelembe venni, hogy ha más kérvényező nem jelentkezik. Mert ha más kérvényezőök felett elsőség adatik a volt bányavállalkozónak, akkor ez nem egyéb mint a végnélküli prolongációknak rendszeresítése káros következményükkel együtt. A jogositvány ily elvonásán kívül annak tartama függ főleg a természettől, helyesebben: a telep

képződésétől és annak tartalmától. Hol a bányavállalkozó azon meggyőződésre jutott, hogy a munkálat alá vett telek semmi értékes ásványt nem tartalmaz vagy pedig már ki van aknázva, ott természetesen önmaga szünteti meg a költséges munkáltatást s a telket elhagyja. Mikor következik be azon időpont, midőn a vállalkozó e meggyőződéshez jut, azt tisztán a telepviszonyok és a bányavállalkozó észleletei határozzák meg s e felett döntení bárkinek is bajos, mert a tapasztalás mutatja, hogy valamely érmenet elenyészte s éveken át tartó pótfizetések még nem nyújtanak kellő alapot ily föltevésre. Gyakori esetekhez számíthatjuk azt, hogy az ily évek hosszú során át meddőnek mutatkozó bányákban a vállalkozó kitaratása és szívóssága a leggazdagabb erekhez és jövedelmező termeléshez vezetett. Itt a törvényhozásnak beavatkozni nem tanácsos s valamely telep művelésétől a vállalkozót azért eltiltani mert ez silánytartalmunak mutatkozik, vagy e miatt a jogositványt elvonni, tulzott, nem helyeselhető s a bányavállalkozót terhelő gyámkodás,¹¹⁾ mi gyakran sujtja azt, kit menteni akar; a vállalkozót saját akaratára kell hagyni, mert feltehető róla, hogy önérdéke leendő legbiztosabb vezére.¹²⁾

4. Meg kell emlékeznünk a bányászati jogositványok terjedelméről. Arra nézve: vajjon a jogositványokat czélszerű-e nagyon kiterjeszteni vagy pedig igen szűk körre szorítani, általánosan mindenütt érvényesíthető szabályt felállítani lehetetlen, mert itt is minden attól függ, mennyire van fejlődve a bányáipar, a kereskedelem, a forgalom és minő közlekedési eszközökkel rendelkezik az állam? Amely államban mindezen körülmények kezdetleges vagy csak fejlődő állapotban vannak, ott czélszerű a bányászati jogositványok körét szélesíteni, nevezetesen a bányavállalkozónak jogot adni arra, hogy mindennemű felkészítési és feldolgozási műveket állíthasson; mert így remélhető, hogy az ásványok a szállításra alkalmasabbakká válnak s könnyebben forgalomba hozhatók. Hazai viszonyainkra kétségtelen, hogy ez a szabály illik s e tekintetben a bányatörvénykönyv ellen nem lehet panaszt emelni;¹³⁾ ott azonban, hol a bányáipar segédtényezői annyira fejlett állapotban vannak, mint például Poroszországban, a jogositványokat ily nagy mérvben kiterjeszteni felesleges, sőt amennyiben a többi iparágakkal szemben kiváltságoltnak tünnek fel, még rossz

hatást is szül. Porosz- és Franciaországban a felkészítési és kohóművek csakugyan részint közigazgatási, részint ipartörvények alá tartoznak, s hogy szakértők e rendelkezéseket üdvösnek tartják, az legfényesebben bizonyítja azt, miszerint az ottani bányaipar szilárd lábon áll s a gyámkodás inkább terhes mint üdvös reá nézve.¹⁴⁾ Mivel azonban minden jognak kötelezettség szokott megfelelni, a bányavállalkozókat azon kiterjedt jogosítványokért, mikkel az állam őket megajándékozza, kötelezni lehet, hogy a bányaipar állapota és mozzanatai felől teendő észleletekhez segédkezet és eszközöket nyujtsanak; e végből kötelezni lehet őket arra, hogy évenként statisztikai kimutatást készítsenek a náluk alkalmazásban volt munkások számáról, a kinyert ásványtermelékek mennyiségéről, értékéről és a művelés alatt álló telkek térfogatáról. Ezen egyes bányáiparosoktól bejövő kimutatások összegéből az ország bányáiparának statisztikája jó létre, s a minden évben létrejött statisztikai állapotot a múlt évvel egybevetvén, abból a bányaipar haladására vagy hanyatlására bizton következtetést vonni és utóbbi esetben a hanyatlás oka iránt kutatni s a baj orvoslására intézkedést tenni lehet.¹⁵⁾

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ A czélszerűségi elveknek vagyis a bányügyi politikának a bányajoggal való egybefüggését és azt, mennyire szükséges a törvényhozásnak a bányügyi politika szabályait szem előtt tartani, az általam használt bányajogi munkák között rendszeresen és kimerítően csak Hingenau többször idézett, valóban jeles művében találtam. Habozás nélkül használtam e részt vezérfonalul dolgozatomban, mert azon véleményt táplálom, hogy e nagynevű szerzőnek, ki a törvénykönyv szerkesztésében tetteleg részt vőn, a bányügyi politikára vonatkozó általános tanai a törvény szellemének megértését s felfogását megkönnyítik, másrészt pedig kellően feltűntetik, hogy amily befolyással bír a politika más törvényhozási ágazatokra (például a büntetőjogra), ugyanoly tekintettel kell arra itt is lenni. Ami ezen rész rendszerét illeti, azon a rövidség és könnyebb áttekintés okából változtatást, egyszerűsítést tettem s mint az alább olvasható munkák mutatják, más szerzőket is használtam, azonban a vezéreszméket érintetlenül elfogadtam, mindenben nézeteimmel megegyezőknek találván azokat. ²⁾ Rau: „Lehrbuch der polit. Oeconomie“ II. köt. 58—73. lapj. ³⁾ L. Zsigmondy Vilmos „Bányatan“ának 4. lapj. V. ö. Hingenau id. m. 229. lapját. ⁴⁾ Ugyanaz id. m. 226. lapj. ⁵⁾ Ily értelemben intézkedik az ált. bányatörvény is. ⁶⁾ L. erre nézve Gräzenstein Gusztáv: „Das

allg. öst. Berggesetz“ című művének 136. s köv. lapjait; abból látható, hogy a jelenleg érvényes mértékegység nagyságát régi szokás állapította meg s a bányatörvény ezt elfogadta, vagyis megtartva törvénybe iktatta. ⁷⁾ Kivétel van például e tekintetben Felsőbányának egy bányahatárára („Nagyhegy“), hol a mértékegység nagysága 28 öl hosszú s ugyanily széles, vagyis 784 □ ölet tesz. L. Scheuchenstuel: „Motiven“ 213. lapj. Es e nem helyeselheto kivételt képező gyakorlat, mint azt e munka szerzőjének alkalma volt személyesen tapasztalni, még mai nap is tart. ⁸⁾ Ugyancsak e felsőbányai nagyhegyi bányahatár részeire „alhüér“ cím alatt a kincstár (bár tudtommal nem telekkönyvezett tulajdonos) bizonyos régi jog és gyakorlat alapján jogosítványokat osztogat, melyek lényegükben az adományozás természetével bírnak s ezen szerződésnek nevezett adományozási okmányok következő záradékkal vannak ellátva: „usque et ad beneplacitum altissimi aerarii“; e záradék szerint tehát bármikor is visszavonható volna a jogosítvány. Erről l. alantabb jelen munka 2. részét. ⁹⁾ Mint ez Lombardiában és Velenczében volt 1808-ban a „Regolamento per le miniere“ érvénye alatt. ¹⁰⁾ Ugyanigy az „Ált. bányatörvénykönyv.“ ¹¹⁾ Hasonló tekintet alá jő a „vájást-érdemlőség“ (Abbauwürdigkeit) kérdésével, csakhogy emez előzetesen, amaz pedig már a művelés folyama alatt korlátolja a vállalkozót. ¹²⁾ Hingenu: „Handbuch d. Bergrechtskunde“ 229. lapj. ¹³⁾ „Ált. bányatörvény“ 131. §-a. ¹⁴⁾ „Loi du Mai 1866“ a franciaországi s az 1861-ki bányatörvény a poroszországi kohókra stb. művekre nézve. V. ö. dr. Achenbach id. munkájának 210. lapját. ¹⁵⁾ E kíváncsiaknak megfelelő rendelkezéseket találunk bányatörvényünk 186. §-ában.

c. A bányarendészet alapelvei.

A bányarendészet azon elvek foglalatja, melyeknek alkalmazása által a bányaművelés körül előfordulható veszélyek közvetlenül elháríttatnak, vagy a már beállott veszélyek káros következményeikkel együtt megszüntettetnek.

Ezek szerint tehát a bányarendészet részben előzetes (praeventiv) intézkedéseket, részben pedig olyanokat foglal magában, melyeknek feladata a már előfordult veszélyeket megszüntetni és azok tovább terjedését gátolni.

A veszélyek a természet elemeitől és az emberek vigyázatlanságából származhatnak. Az embernek ugyanis midőn a föld ásványkincseit kiaknázza, nem egy veszélyes természeti elemmel kell megküzdenie, melyeknek káros hatásait csak a leggondosabb elővigyázati intézkedések megtétele által lehet kikerülni; ily veszélyek leggyakoribb nemei lehetnek: rob-

banás, fojtó gázok, beomlások, gyuladások stb., melyek részben a foglalkozó munkások egészségét, életét, részben pedig a bányavagyont és más vagyont is fenyegetnek. Ezeknek tehát elhárítása gondos elővigyázatot igényel; ezen intézkedéseket a tudomány és tapasztalat utmutatása mellett a bányarendészet szabja meg, szem előtt tartván folytonosan azt, miszerint a védintézkedéseknek mindenre ami fenyegetve van, tehát az emberéletre úgy mint a vagyona ki kell terjedni.

Hogy a veszélyek egyes nemeinek elhárítására minő védintézkedések szükségesek? azt a bányaművelés ismertetése alkalmával tárgyalandjuk s itt csak arról emlékszünk meg, mi módon nyerhetnek a bányászati elvek alkalmazást s miként szerezhetni érvényt a bányarendészet szabályainak?

E most említett czélok elérésére három út vezethet. Vagy engedi az állam, hogy a bányaművelő háborítlanul és saját belátása szerint intézkedjék s csak akkor lép fel, midőn a bányaiparos a törvény és okszerű munkáltatás határait elhagyja, pénzbírsággal vagy pedig a jogosítvány elvonásával büntetvén a törvénszegőt, vagy pedig maga az állam veszi kezébe a magánbányák technikai vezetését is, a hivatalnokokat kinevezi, a művelési tervet, az érték- és díjszabályzatot megállapítja, a nyereményt kiosztja vagy pedig a szükséghez képest pótfizetéseket rendel; végül van egy harmadik mód is, mely a most előadott két rendszer egyesítéséből származik s ez következő: az állam meghagyja ugyan a bányatulajdonosoknak bányáik igazgatását, mindazáltal fönntartja magának a jogot, hogy esetről esetre megvizsgálhassa, mennyiben tett eleget a bányavállalkozó az előirt művelési és rendészeti szabályoknak s kihágás vagy vétkes mulasztás esetében bizonyos jogi kényszerrel szorítja őt azoknak megtartására. E most említett három mód közül az első ott, hol a szakértelem, jóakarát, törvény iránti tisztelet és az önérdek helyes felfogása kellően el van terjedve, talán kielégítő lenne, minthogy azonban csak már megtörtént balesetek büntetését czélozza, a bányarendészet azon feladatának, mely a veszélyek elhárítását nem csupán utólagos büntetések s így elrettentés, hanem előzetesen alkalmazott védintézkedések foganosítása által véli elérhetni, — meg nem felel s így nem is igen nyer gyakorlati alkalmazást; ami a második módot illeti, mely az állam

kezei közé kívánja helyezni a magánbányák technikai vezetését, ez ellen még több kifogást lehet tenni: az ily gyámkodó beavatkozás a bányaiiparos osztály önállóságát teljesen megsemmisítené, azt mindenben az államhatalom közegeitől tenné függővé, számos visszaélésre és gyanúsításra szolgáltatna alkalmat, miért is ezen rendszer teljesen elítélve lévén, egy előrehaladottabb államban sem követtetik. ¹⁾ Leghelyesebb a harmadik rendszer, mely a magánbányatulajdonosoknak kellő önállóságot és szabad mozgást, amellet azonban az állam felügyeletének kellő hatáskört enged, miért is e rendszert látjuk elfogadva a francia, porosz, belga bányatörvényeken kívül az általános bányatörvényben is.

Minden attól függ azonban, minő gyakorlati erélylyel találkozunk a kivitelben, tehát minő közegek és mily módon gyakorolják a felügyeletet és ellenőrzést? Kétségtelenül legcélszerűbb ezt az e célra külön felállított bányahatóságokra vagy pedig közigazgatási hatóságokra bízni oly módon, hogy ez utóbbiak mellé szakértők ²⁾ legyenek alkalmazva, sőt ez utóbbi szervezet még gyakorlatibbnak mutatkozik az elsőnél; mert ha külön hatóságok szerveztetnek kerületenkint, rendszerint oly nagy területre terjed illetékességük, hogy a felügyelet és ellenőrzés lelkiismeretes gyakorlása lehetetlenné válik, míg ha egyes hatósági szakértő kisebb területeken időről-időre megvizsgálja a bányaműveket s a közigazgatási hatóságokra bizza indokolt javaslatainak foganatosítását, a rendészeti szabályok jobban megtartatnak.

E tekintetben a francia bányarendészet szervezetéről elismeréssel szólhatunk. ³⁾ Franciaországban ugyan a bányarendészet a közigazgatási hatóságok jogköréhez tartozik, azonban oldaluk mellé van adva egy bányamérnök (ingénieur des mines), ki mint szakértő (comme gens de l' art) a bányaműveket időről időre megvizsgálja, a „közigazgatási hatóságot és bányatulajdonost az esetleg fenyegetőző veszélyről felvilágosítja, annak elhárítására javaslatot tesz, de sohasem dönt“ (Locré p. 391 „et ne statueront jamais“). A gyakorlatban azonban e most idézett szabálytól nagy, de igen üdvös eltérést találunk. A veszélyek ugyanis akár a bányaművet, akár a mű felett levő vagyont, akár pedig a munkások biztonságát fenyegezzék, mindenesetben kétféleképp osztályoztatnak a francia bányaren-

dészeti szabályok által (Tit. 2. art. 3.) u. m. sürgős, vagy közvetlen és távolabbi veszélyekre; ha a veszély sürgősnek mutatkozik (en cas d'urgence, danger imminent), akkor a bányamérnök saját felelősségére azonnal rendelkezéseket tehet: így például ha azt tapasztalja szemléje alkalmával, hogy a tárna-boltozatok valamelyikének összeomlását minden pillanatban várhatni, s ez nemcsak a munkások életét, hanem magát a bányaművet is fenyegeti, s a külszínen levő magán-épületekre veszélyes, akkor a további munkának megszüntetését és a fenyegető veszély elhárítására célzó intézkedések megtételét azonnal elrendelheti.⁴⁾ Ha azonban a veszély távoli, nem közvetlenül fenyegető, ha például a bányamérnök azt tapasztalja, hogy a művelés terv- és szabályellenesen vitetik, hogy e mohózatnak következménye a bányamű beomlása lesz, akkor csak hivatalosan figyelmezteti a közigazgatási hatóságot arra, hogy e veszély által nemcsak a külszínen levő épületek, hanem maga a bányamű is szenvedhet, s hogy a kiaknázatlanul maradt telepek feltárása nagy költséget okozhat, de ő maga itt nem dönt, hanem a kerületi főnök (préfet) határoz.⁵⁾ A bányatulajdonosok kötelesek a bányamérnöknek tudomásszerzéséhez szükséges minden eszközt kiszolgáltatni, és valahányszor bányalátogatást tesz, kíséretül egy bányahivatalnokot adni (art. 23. 24.); a mérnök pedig köteles jegyzőkönyvet felvenni a bányalátogatásról.

Hasonló tökélyes rendészetnek örvend a porosz bányaipar is, csak hogy még annyival jobbnak tekinthetni szervezetét, mennyiben nem szorítkozik csupán a bányamű- és bányamunkásokat fenyegető veszély megelőző elhárítására, hanem minden más tárgyra és esetre kiterjeszti figyelmét. (198. 199. §§. Preuss. allg. Berggesetz.)

Bányatörvényünk⁶⁾ rendészeti iránya egészen negatív, mint Schneider helyesen megjegyzi;⁷⁾ a rendészet tevékenysége a bajoknak és veszélyeknek elhárítását célozza, de nem oly aktív fellépés által, minőnek példáját a francia és porosz bányarendészetben láttuk, hanem utólag kivetendő büntetés által, s mintha a bányászatnál nem legtöbb veszély fenyegetné a külszínen és a föld mélyében levő vagyont és embereket egyaránt, még annyi gondot sem látunk aktív működés alakjában reáfordítva, mint amennyivel a közönséges iparágak

dicsekedhetnek, melyeknek pedig erre távolról sincs ily nagy szükségük.⁸⁾ A közegül felállított bányahatóságok⁹⁾ (kapitányságok) kötelesek ugyan a járásukban levő bányákat küldötteik által időről időre megvizsgáltatni, az üzleti terveket és térképeket megszemléltetni, a bányauzletre ártalmas befolyással levő s elharapózással fenyegető események előfordultakor vizsgálatot tartatni, s ha az üzletvezető vagy igazgatóság által tett intézkedések nem kielégítőek, kellőleg rendelkezni;¹⁰⁾ ámde e bányahatóságok hatásköre oly nagy, illetőségük alá oly kiterjedt területek tartoznak, azonfelül egyéb teendőik e közegeket annyira elfoglalják, hogy e bányalátogatás és vizsgálat általuk legjobb akarat mellett is csak ritkán és hiányosan végezhető. Az sem helyeselhető, hogy a bányahatóságokat nem szakértő bányamérnökök végzik, hanem szakférfiak (Berggeschwornen)¹¹⁾ tanácsadás végett csak akkor hivatnak fel, midőn a biztonsággal ellenkező állapot már a bányahatóság által észrevétetett,¹²⁾ mert ez a fenyegető baj felfedezését is kétségesse teszi. Általában bányarendészetünk sok kívánnivalót hagy hátra, s bizonyára nem egy vagyont és személyt érő szerencsétlenség történik, melyet elhárítani lehetett volna és amely tudomására sem jut a hatóságnak; óhajtandó volna a francia szervezethez hasonlóan bányamérnököket (ingénieurs des mines) ugyanoly hatáskörrel felruházni nálunk is, mint ott vannak.

Szerencsétlenségek a legnagyobb elővigyázat mellett is fordulván elő, szükséges azoknak okozóit megbüntetni, hogy a megérdemlett büntetés intő például szolgáljon, s a jövőre nagyobb vigyázatot és lelkiismeretesebb óvatosságot eredményezzen; e büntetés kisebb vétségeknél és mulasztásoknál pénzbírság, nagyobbaknál pedig a jogositvány elvonásából állhat,¹³⁾ ezenfelül pedig a büntetőtörvények alkalmazása sincs kizárva. Természetesen a büntetés azt sújtja, kinek vigyázatlanságából, hanyagságából vagy roszakaratából a szerencsétlenség származott, legyen az a tulajdonos, valamely hivatalnok¹⁴⁾ vagy munkás, mely utóbbi esetben a pénzbírság vagy jogositvány elvonása bajosan vagy épen nem lévén alkalmazható, közönséges büntetésnek (például fogságnak) van helye.

A bányarendészet főbb vonalai: az ismertebb és gyakrabban előforduló veszélyek elhárítására vonatkozó előzetes

intézkedések, továbbá az ezen rendeletek foganatosítására hivatott közegek hatásköre, eljárási módja, tehát a bányarendőrhatalósági szervezet, mint általános bányarendészeti szabályok a bányatörvényben bentfoglaltathatnak s annak alkatrészeit képezhetik,¹⁵⁾ de még ezzel a bányarendészet kimerítve nincs. Minden előfordulható esetre e szabályrendeletek nem illenek, és mindent magukban nem foglalhatnak; szükséges tehát gondoskodni afelől, hogy az ily egyes konkrét esetekben különös bányarendészeti intézkedések történjenek, vagyis ilyenek tételére valamely közeget célszerű megbizni.

Bányatörvénykönyvünk az általános rendészeti szabályokat mint a törvény alkatrészeit adja elé, azonfelül pedig felhatalmazza nemcsak a bányahatóságokat,¹⁶⁾ hanem sürgős veszély esetén még az esetleg korábban értesült közigazgatási organumokat is mentési és biztonsági rendeletek kibocsátására és foganatosítására.¹⁷⁾

Franciaországban az általános bányarendészetet magában foglaló törvény¹⁸⁾ által nem szabályozott esetekre nézve némi korlátozás mellett a kerületi főnökök vannak felhatalmazva; a porosz bányatörvény¹⁹⁾ a főbányahivataloknak megengedi, hogy ily specziális rendészeti szabályokat bocsássanak közre, s valóban a rajnai tartományokban számos ily rendelet látott napvilágot.²⁰⁾

Angliában az általános és főbb rendészeti kérdések meghatározására általános rendészeti szabályok (general rules), a konkrét esetekre pedig a hatóságoktól különös rendeletek (special rules) bocsáttatnak közre; ezen általán elfogadott eljárás csak helyeselhető, mert a rendészeti szabályokat, mik minden esetnél szükségesek, a bányatörvénybe beigtatni nem lehet, és e végből pótló intézkedésekre a bányahatóságoknak célszerű szabadrendelkezési jogot adni.

Ennyiben a fenyegető veszélyek előzetes védintézkedések általi elhárításáról, s e praeventiv rendelkezések foganatosítására hivatott közegekről megemlékezvén, a bányarendészet azon feladatáról, mely az előfordult balesetek terjedését gátolni, káros következményeit enyhíteni van hivatva, csak annyit jegyzünk meg, hogy itt a rendészet közönséges szabályai követendők; azonban a közérdek szempontjából azon bányabirto-

kosokat, kiknek szomszédjában a szerencsétlenség történt, kötelezni lehet, hogy összes munkásszemélyzetükkel a veszélyben forgó emberélet és vagyon megmentésére segédkezet nyujtsanak, mely emberies rendőri szabályt törvénynyé emelte bányatörvénykönyvünk; ²¹⁾ ugyszinte a francia és porosz törvények ²³⁾ is hasonlót rendelnek.

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ E rendszer régebben Szász- és Poroszországban volt alkalmazva s bár azon előnye tagadhatlan, hogy a bányaművelésben egyöntetűséget eredményez, mindamellett számos kifogás alá esik. V. ö. erre nézve Hingenau: „Handbuch d. Bergrechtskunde“ 231—233. lapjait. ²⁾ Azon ellenvetés, hogy más felügyeleti jog gyakorlatához szintén nincsenek szakértők alkalmazva, kevés figyelmet érdemel; lásd erre nézve Hingenau id. m. 234. lapj. ³⁾ Achenbach: „Bergpolizei“ 15. l. ⁴⁾ Achenbach: „Das französische Bergrecht etc.“ 313. lapján. ⁵⁾ Ugyanaz u. o. ⁶⁾ „Ált. bányatörvény“ 171. §. ⁷⁾ dr. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechtes“ 1870. Prag. III. kiadás 221. l. ⁸⁾ Ugyanaz u. o. ⁹⁾ „Ált. bányatörvény“ 220. §. ¹⁰⁾ U. a. 221. §. ¹¹⁾ Schneider id. m. 222. lapján; e jeles író, ki a bányajog reformjaira vonatkozó nézeteinek közzétételével általános figyelmet gerjesztett, a törvénykönyv bányarendészeti szervezetéről s állapotáról nem nagy elismeréssel nyilatkozik. ¹²⁾ „Ált. bányatörv.“ 173. §. ¹³⁾ U. a. 173. §., hasonlóan a francia bányajog. ¹⁴⁾ „Ált. bányatörv.“ 172. §. ¹⁵⁾ U. a. 170, 171, 172, 240. s köv. §§-aiban. ¹⁶⁾ U. a. 221. §. c) d). ¹⁷⁾ U. a. 222. §. ¹⁸⁾ Az 1813. jan. 3-án kelt bányarendészeti törvény. ¹⁹⁾ A porosz bányatörvény 197. §-a. ²⁰⁾ V. ö. dr. Achenbach: „Bergpolizeischriften“ II. R. 122—133. l. ²¹⁾ „Ált. bányatörvénykönyv“ 190. §. ²²⁾ „Les exploitants et directeurs des mines voisines de celles où il serait arrivé un accident fourniront tous les moyens de secours dont ils pourront disposer, soit en hommes, soit en tout autre manière, sauf le secours pour leur indemnité, s' il y a lieu contre qui de droit,“ — francia bányarendészeti törvény (1813. jan. 3.) 17. art. ²³⁾ „Die Besitzer benachbarter Bergwerke sind zur Hülfeleistung verpflichtet, um die Rettung verunglückter Personen, — und um die Abwendung weiterer Gefahr“ „Preussische allg. Berggesetz“ 205. §-a. Ezen általános szabály alól bányatörvénykönyvünk csak azokat és csak annyiban menti fel, a mennyiben és a kiknek saját bányaműveik volnának veszély által fenyegetve, miért is természetes, hogy munkásaikat saját bányáikban alkalmazhatják.

d. Bányászati alapismeretek.

Egy oly sajátos természetű viszonyokat szabályozó törvény, mint a bányajog, azon egyén előtt, kinek a bányászatról,

e külön szakképzettséget igénylő foglalkozásról fogalma nincs, érthetetlen; általában minden jogintézmény könnyebben felfogható, ha a benne és általa szabályozott viszonyok ismertek; ha áll e szabály a közönséges élet- és vagyoni jogi viszonyok meghatározására alkotott törvényeknél, úgy bizonyára kétszeres igazság a bányajognál.¹⁾ Ki azt sem tudja: mi az ásvány, fém, ér, akna, tárna stb., azzal a bányajogról értekezni ép oly hálátlan munka, mint oly egyénnel, ki sem a hangok, sem a hangjegyek ismeretével nem bír, a zenéről beszélni.²⁾

A bányászat a földben rejlő ásványok kinyerését, felkészítését és kidolgozását tűzvé ki feladatául, hogy viszonyairól magunknak hű, bár vázlatos képet alkothassunk, szükséges tudnunk azt: miként keletkeztek az ásványokat magukban foglaló kőzetek, minő hatás következteben és mily sorban jöttek létre az egyes képződmények, melyek birnak közülök vájástérdemlő ásványokkal, hogyan képződtek ez ásványok, minő fekvényük van, mily tulajdonságokkal birnak, hogyan történik felkeresésük, feltárásuk, felkészítésük és kidolgozásuk? Mindezek megismerésére csak a tág értelemben vett ásványtan és a bányatan segélyével juthatunk, miért is e két ismeág rövid tárgyalására kell áttérnünk.

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ Kétségtelen, hogy a bányászat ismerete nagyban könnyíti a bányajog felfogását; azért nem oszthatom Grännenstein Gusztáv nem rég elhunyt jeles bányajogásznak kitűnő munkájában kifejezett azon nézetét, mintha az ásványtan, földisme, földtan, bányaművelés, kohászat stb. kivonatos ismertetése azért volna felesleges, mivel a szakképzett bányásznak nincs szüksége reá, a laikus előtt pedig ugyis érthetlen dolog marad. (L. „Das allg. öst. Berggesetz“ §. 1.) A szakképzett bányásznak, midőn a bányajogot tanulmányozza, valóban e részre semmi szüksége, de a bányajogírók nemcsak, helyesebben nem annyira ezek, mint inkább jogászok, tehát a bányászatban legtöbbsnyire egészen járatlan egyének részére írják munkáikat; azt pedig bizonyítani szükségtelen, hogy a jogászok is könnyebben megértik akkor a bányajogot, ha a bányászatról homályos fogalmuk van, mint ha e téren semmi ismerettel sem birnak. Egyébiránt e jeles író maga is oly mélyen bocsátkozott vegytani, mineralogiai és geognoziai fejtegetésekbe, hogy e ténye alig egyeztethető meg fentidézett állításával. V. ö. Grännenstein id. m. 4—44. lapj. ²⁾ E találó hasonlatot ugyancsak Grännenstein mondja id. m. 2. lapján.

I. A tág értelemben vett ásványtan alapvonalai.

E tudomány a földet képező szilárd kéreg szervetlen testeinek, vagyis az ásványországnak ismertetésével foglalkozik.¹⁾ A tág értelemben vett ásványtan két részre oszlik, ugymint szélesb értelemben vett földismére (Geognosie) és szűkebb értelemben vett ásványtanra (Mineralogie, Oryktognosie).

A földisme az ásványokból álló szilárd földtest keletkezésétől és képződéséről vagy alkatáról szóló tant foglalja magában, és ugyancsak két részből áll: földtanból (Geologie, Geogenie) meg a szűkebb értelemben vett földisméből (Geognosie);³⁾ itt tehát első sorban a földtant, azután a szorosabb értelemben vett földismét, végül a sajátképi ásványtant tárgyalandjuk.⁴⁾

A földtan földünk keletkeztének kérdését igyekszik megfejteti; az e téren felállított számos elmélet közül a legelfogadottabbat adjuk vázlatosan elé. Laplace és Kant elmélete szerint a naprendszer, melyhez földünk is tartozik, kezdetben lencsealaku, chaotikus, nyugotról kelet felé mozgó, igen finom ködtömegeből állott; a tömeg e finom feloszlása a roppant hő következménye volt, s mihelyt a világűrbe történt kisugárzás folytán a hő csökkent, a ködtömeg közepén sűrűdés támadván, képződött a nap, mint ködesillag. A többi, még meg nem szilárdult ködtömeg hüvely gyanánt vette körül a napot, s a további hűlés folytán sűrűdvén, a nap vonzóerejének következtében gyűrűalakokat vön; e gyűrűk egyenetlenül kezdettek hűlni, miért is szétszakadván, minden gyűrű tömege a körforgás következtében gömbbé, bolygóvá alakult; legtöbb bolygónál ez ügymenet hasonló módon ismétlődött, s ez által holdjaik képződtek.⁵⁾

Földünk ez időben sarkainál behorpadt, izzó, folyékony gömb lehetett, körülvéve sűrű gőzleplel, mely a levegőn kívül, sok most már szilárd testet és a földön levő összes víztömeget magában foglalá; a fönnlégben e gőztömegek kihűlvén, megsűrűdtek, eső alakjában leomlottak, s bár ismét elpárologtak, az izzó földtömeg kihűlését nagyban elősegítették. A föld felszínén lassankint szilárd, valószínűen gránitközetből álló kéreg képződött, mely folyton vastagabb lett; a hűlés

következtében a földgömb térfogata kisebb lön, miért is e gránitkéreg széttört, annak egyes részei elsüllyedtek, más részei magasra tolultak, s a hasadékokon kiömlő folyékony tömeg segélyével egyenetlen gömbfelületté alakultak. Ily módon történhettek a földfelület változásai, s mihelyt e kéreg annyira kihült, hogy róla a leomló eső nem párolgott el rögtön, az így képződött mélyedésekben a lefutó viz tavakat, végül tengert képzett; e nagy víztömegek megjelenésével a földkéreg másnemű változásai kezdődtek. E vizek ugyanis a körlég végtelenül nagy nyomása miatt valószínűen forró állapotban voltak, s a föld egyes részeit sokkal könnyebben feloldották, mint a mostani víz ezt tenni képes lenne, az így feloldott és szétválasztott tömegeket e vizek magukkal ragadva, más helyütt lerakták; valószínű, hogy az őstenger csekély sótartalommal bírt, s hogy azon só, mely most a tenger alkatrészét képezi, a vizek által (a földkéregből feloldatván) vitetett oda. A víznek ezen most említett hatása nem egy változást idézhetett elé, számos helyeket feloldván magával vitt, más helyt pedig lerakódásai által új képződményeket hozott létre, úgy hogy az első gránitképződményekből és földkéregből ma már alig szemlélhetni valamit; természetesen ez hosszas ideig tartott, másrészt azonban a földben levő tűz sem pihent: időről-időre előtört, tetemesen megváltoztatva a föld felületét. Messze meghaladná jelen munka körét annak fejtegetése, hogy e két romboló és teremő elem által korszakonként előidézett forradalmak után mikép nyerte földünk mai alakját;⁶⁾ láttuk, minő módon keletkezett földgömbünk, hogyan jött létre a kéreg, mely ásványtömegekből áll? miután nem lehet czélunk az egyes korszakok átalakulási fázisait tüzetesen fejtegetni, átmenyünk feladatunk másik részére, — mely annak megismerésében áll: minő különböző ásványok teszik a föld kérgét, melyik korban képződtek, minő viszonyban állanak egymáshoz, melyek birnak bányászatilag értékes ásványtartalommal, stb.?

A sajátképi földisme (Geognosie), melynek segélyével e kérdésekben tájékozást nyerhetünk, két főrészből áll: u. m. kőzettanból (Petrographie), mely a földet képező egyes kőzetek leírását tartalmazza, és teleptanból (Stratographie), mely előadja, hogy a különnemű hegyesoportok mily módon képződtek egymás fölé és egymás mellé.⁷⁾

A földismének kiváló segédtudománya a kövülettan (Paläontologie, Petrefactenkunde), vagyis a korábbi teremtmények kövült maradványainak tanulmányozása, mert ennek köszönhetni főleg, hogy századunkban a földisme annyira tökélyesedett, miszerint természettudósok, képzett mezőgazdák és bányászokra nézve nélkülözhetlenné vált; ⁸⁾ itt azonban csupán a kőzet- és telepisme alaptanaira szorítkozunk.

A kőzettan (Petrographie, Lithologie) a kőzetek, hegységek és sziklák alkatát, vagyis azon ásványalkatrészeket ismerteti, melyek valamely hegység vagy országnak részeit képezik s változatlan tulajdonságokkal birnak. ⁹⁾ A hegységek vagy egyetlen ásvány kis részecskéiből (például lemezeiből, jegcezeiből) állanak, vagy pedig több ásvány részecskéi vannak vegyítve; ennél fogva a kőzetek két főcsoportra oszlanak, egymint: egyszerű (einfache) és kevert (gemengte) kőzetekre; ¹⁰⁾ a hegységeknek más felosztása is képzelhető: vannak ugyanis hegységek, melyeknek alkata mutatja, hogy a víz egy időben rakta le részeit, vagy pedig minden részei izzó és folyékony állapotból egyidőben lettek szilárdakká, míg ismét találunk hegységeket, melyeknek alkatából kitűnik, hogy azok már szilárdult állapotban valamely hegységhez tartoztak, azonban e hegységtől természeti erő, például földingás — következtében elszakíttatván, más fekvényt nyertek, vagy pedig valamely kötanyag (Bindemittel) segélye által ismét megszilárdultak. A hegységek előbb említett nemei izonom, az utóbbiak pedig heteronom képződésűeknek mondatnak; ¹¹⁾ amazokhoz sorolják a gránit-, porphy-, trachyt-, kigyla- (serpentin), kova-, mész-, dolomit-, gipsz-, só-, szén- és vaskőzeteket, ¹²⁾ emezekhez számítják a konglomerat- (görgyület), fővénykő-, agyag-, töreg- (Lose Gesteine) kőzeteket és végül a termőföldet. ¹³⁾

Hogy mikép keletkezett a föld, miként alakult meg kérge, hogyan támadtak e kérget alkotó ásványokból a hegységek, arra nézve már fentebb részben adtunk felvilágosítást, itt tehát csupán a hegységek keletkeztének okait és az ebből folyó osztályozást említjük meg. Már fentebbi kísérletünk alkalmával két képző okkal ismerkedtünk meg, ugymint: a tűzzel és vízzel, s minthogy az általuk képzett kőzeteket mythologiai képviselőjük után plutói és neptuni képződményeknek szokták nevezni, mi is e névvel fogjuk azokat jelölni. ¹⁵⁾

A plutói (eruptív) vagy tömegközetek nyomás következtében izzóan folyós állapotban a föld gyomrából feltolattak s ha gyorsan kihültek, alakatlan, hosszasabb kihülés után azonban jegeczes belszerkezetet nyertek; e tömegközeteknél sem lényeges és jelentékeny rétegzetre, sem pedig kövületekre nem találunk.¹⁶⁾ A neptuni vagyis rétegzett képződések ezzel ellentétben mint nevük mutatja, jobbadán réteges alakkal bírnak s kövületükben gazdagok; tudjuk ugyanis, hogy a tenger nagy ásványtömegeket sodor magával, főleg pedig homokot, meszet, iszapot és töreget, melyeket áramlatai oly helyeken, hol ereje csökken, hullámozása csendes, lerak s így rétegeket képez; e képződő rétegek közé jutván a tengeri állatok és növények maradványai, ott megkövülnek.¹⁷⁾

E két képző ok azonban nemcsak elszigetelten működött, hanem néha egyiknek a másikra való hatása is hozott képződményeket létre¹⁸⁾, az ilyeneket metamorph-képződményeknek nevezik; ezek a kiválóan tömeg- és rétegzett hegységek megszakitásaként jelentkeznek, többé-kevésbé rétegesek, de rendszerint semmi kövület sem található bennök. Nem táplálnak kétséget aziránt, hogy az idesorolt csillám- és agyagpalla mint neptuni tömegek leülepedvén, később az izzó állapotban levő plutói tömegekkel érintkezésbe jöttek s így jegeczes közetekké változtak át; ez átváltozási ügymenet kőzetátalakulásnak (Gesteins-metamorphismus) nevezetik.¹⁹⁾ Akár egyik, akár másik képző ok, vagy ezeknek egymásra hatása hozta a hegységeket létre, az egy bizonyos időköz alatt származottakat, azon időközű képződménynek (Formation) nevezik;²⁰⁾ az egymásután következő képződmények között forradalmaknak kellett lenni, melyek minden életet kiöltek, és új szerves lények tengerben úgy mint szárazon csak akkor keletkeztek, midőn a hosszas nyugalom kora ismét beköszöntött; minden átalakulás valószínűen évezredekig vett igénybe s reá ugyanoly időig tartó nyugalom következett, mert csak így lehet megmagyarázni azt, hogy ugyanazon kövületek nemei különképződményü rétegzetekben nem fordulnak elő.²¹⁾ Az egyes képződmények különböző neveket kaptak, vagy a vidék után, hol először előfordultak, vagy a bennök előforduló kövületek stb. után; a külön korszak képződményei ismét csoportokba osztattak, ami neptuni formációknál könnyebben sikerült, mint az eruptív közeteknél.²²⁾

E rövid bevezetés után a képződmények egyes korszakaira térünk át, minden egyes korszak képződményei közül különös súlyt fektetvén azon hegységekre és kőzetekre, melyek ásvány-tartalmuknál fogva főleg érdekesek a bányászatra; ezzel a telepisme (Stratographie, Lagerungslehre)²³⁾ körébe jutván, az ásványtartalmu képződések és kőzetek leírása után az ásványok természeti fekvényeiről, telepviszonyairól és az érképződésről fogunk szólni.²⁴⁾

A neptuni vagy rétegzett képződmények első korszaka, az ugynevezett tenyésznélküli kor (azoische Periode) azon időre esik, midőn még szerves lény nem létezett a földön; az e képző ok folytán e korban keletkezett képződmények: a csillámszirt (Gneissformation), csillámpalla (Glimmerschiefer-formation) és az ősagyagpalla (Urthonschiefer-formation),²⁵⁾ melyek közül a csillámszirtnek rétegeiben horgany (Zink), kobalt, réz- és delejvasérczek gazdag telepekben jőnek elő,²⁶⁾ míg a csillámpalla rendszeren dús rézérczekkel bir csaknem kizárólag.²⁷⁾ Az ősagyagpallában nem ritkán arany is található, leggyakoribb azonban a barna vaskő, vörös vaskő és higany.²⁸⁾

A rétegzett képződmények második korában, az őslénykorban (paläozoische Periode) már szerves lények léteztek, mint azt az e hegységekben talált kőületek tanúsítják.²⁹⁾ Az őslénykori képződmények következő csoportokra oszlanak: 1) siluri, 2) devoni, 3) kőszén- és 4) rézpalla-csoportokra. A silur-képződmények leginkább agyagpalla-, fővény- és mészkőrétegekből állanak, s a bennök található kőületekről nevezetese; a devon-i csoport hasonló alkatrészekből áll, kőületeinek nagyobb részét halmaradványok képezik, a benne néhol előforduló anthracit, azaz tömött, földolajtól (bitumen) csaknem egészen ment kőszén³⁰⁾ arról tanuskodik, hogy ez időben már jelentékeny növényélet létezett.³¹⁾ A kőszén-csoport bir e korszak képződményei közül a bányászatra legnagyobb fontossággal, mert hol ezek előjönnek, ott biztosan vélelmezhető, hogy feltárássra érdemes kőszéntelepre lehet akadni. E csoport roppant kiterjedéssel bir: Északamerikában magában 9000 □ mértföldre teszik kiterjedését; ezután leggazdagabb Anglia, továbbá Belgium és Franciaország.³²⁾ Németországnak aacheni, saarbrückeni, zwiekaui és chemnitzi telepei érdemelnek említést; hazánkban kiterjedésük- és minőségükre nézve

az oraviczai, pécsi és ujabban a salgótarjáni legnevezetesebbek. A köszén kutatásánál igen vigasztaló, ha veresfökö (Rothliegendes) és keselykő jelentkeznek; mert e képződmények a szén közvetlen környezői.³³⁾ A rézpalla vagy Perm-féle csoport a bányász előtt azért bir érdekkal, mert mint Németországban gyakran előfordul, e pallaképződményekben réztelepek találhatók.³⁴⁾

A trias-csoport, mely nevét onnan nyerte, hogy mindig három főalkatrészből áll: Keuper-, homokkő- és kagylómészből, kövületekben igen szegény, azonban fővénykő-rétegeiben lábnyomok fedeztettek fel; legnagyobb tömegei Németországban találhatók, s annyiban nevezetesek, amennyiben Germania sósforrásainak nagyrésze a trias-képződményű hegyekből fakad, s mintegy két millió mázsa sötömeget hoz fel napvilágra, miért is e hegységeket sóhegyeknek nevezik.³⁵⁾

Negyedik csoport az ugynevezett Jura-csoport, mely nevét a keleti Franciaországban 4000—5000 lábnyi magasságra emelkedő Jura hegységtől kölcsönözte; kövületei között már emlős állatok vázai is találtatnak, némi vastartalommal is bir.³⁶⁾

A krétacsoport vagy ötödik csoport meszes, márgás, fővényes és agyagos rétegekből áll; felső rétegeiben tengeri állatok maradványai, az alsóbbakban pedig szárazföldi növények és édesvízi állatok kövületei találtatnak. Kitünően jellemző része a kréta, mely néha krétamárgába vagy mészkőbe megy által; alsó részeiben a zöldföldszemcsékkel színezett, vagy pedig szabályos repedései által feltűnő zöldfövény vagy faragott kő (Quaderstein) található, és az u. n. Szász-Svájcz kőszálaiban nagy tömegekben fordul elő.³⁷⁾

Ez utóbb elősorolt képződmények korszakainál sokkal fontosabb a bányászatra a harmadképződésű hegységek (tertiäre Bildung) csoportja; ezen csoport azon képződményekből áll, melyek a krétaképződmények és az ember teremtése között lefolyt időszak alatt jöttek létre, kövületei között nagy számmal találhatók emlős állatok, kigyók, békák stb. A bányászatra nézve azért bir fontossággal e csoport, mely a körébe tartozó s Helvéthonban előforduló laza fővénykő után Molasse-nak is neveztetik,³⁸⁾ mert rétegeiben hatalmas barnaszéntelepek fordulnak elő;³⁹⁾ továbbá ugyancsak e képződményekben van a

wieliczka-i kőszótelep, a szicíliai kén, a kaliforniai és ausztraliai mesés gazdagságú aranyerek.⁴⁰⁾ Ezenfelül nem egy helyt gyémánt is jó elé. A barnaszénben egész ép törzsök, levelek és rovaros borostyánkő találhatók; ha azonban bazalt-kőzet közelében fekszik, faforma milyensége csaknem egészen elenyészik, s a meleg befolyása által a kőszénhez egészen hasonló alakot nyer;⁴¹⁾ a földes barnaszén, melyhez agyagföld és vaskőnégy van vegyülve, timsógyártáshoz használtatik.⁴²⁾

A képződmények sorát bezárják a jelenkori képződmények (Bildungen der Gegenwart, Jetzige Periode). E képződés az embernek a földön való megjelenésével kezdődik és most is tart; a földfelület mostani változásai azonban nem rohamos úton, hanem lassan, alig észrevehetőleg történnek: Angliában Darwin azon észleletet tévé, hogy a szántóföldekre trágyául széthintett hamu három év után egy hüvelyknyi mélységben volt a föld alatt, a tizenöt év előtt elhintett hamut és szenet azon kővecsekkel együtt, melyekre elszórva volt, négy hüvelyknyi mélységből emelte ki az eke. A torlaszföld vagy özvizi képződmény tehát folytonosan emelkedik s magasabb lesz;⁴³⁾ alkatrészeit mész, homok, agyag stb. teszik, legbecsesebb része a termőréteg (Ackerkrume), mely a növényéletre legalkalmasabb. A bányászatra nézve a tőzeg (Torf) bir érdekel; ez kiveszett mocsárnövények elsüllyedéséből származott, s különféle nemei vannak, u. m. a gyeptőzeg (Rasentorf), szuroktőzeg (Pechtorf) stb., említést érdemel továbbá a gyepi vaskő (Raseneisenstein), mely vastartalommal bir és a föld felszínén vagy jelentéktelen mélységben van lerakódva, miért ha művelést érdemel és ez alá vétetik, ez nem földalatti feltárás, hanem felszíntes munkálat (Tagbau) által történik, s az ily bányatelkek külmértékeknek nevezetnek.⁴⁴⁾

A plútói vagy tömegkőzetek csoportjai gránit-, porphyr-, zöldkő-, bazalt- és trachyt-kőzetekből, illetőleg ezek alfajaiból állanak.

Ezek közül a gránit-kőzet egynémelyike idősebb lehet, mint a fentelősorolt réteggépződmények bármelyike, és a föld első szilárd kérgét képező, később pedig annak szétrepedése után a föld felületére tolult; nagyobb résznek képződése azonban az őslénykori, a kőszén- és kréta-képződmények korszakába esik, mint például ezt a pyrenei hegységeknél tapasztal-

talhatni. A gránit: kova-, mezópát- és csillámból áll, de ez alkatrészek néha oly apró szemerek, hogy alig lehet azokat szabad szemmel kivenni; kiterjedése igen tekintélyes, így pl. Dél-Oroszországban Brody és Taganrog között 4000 □ mért-földet foglal el, azonkívül számos alfajokkal bir u. m. syenit, granulit stb.; alkatrészei közül a pát, különösen a súlypát (Schwerpath) a trias-korszak egyedüli plútói kőzetének tekintendő. Ásványtartalmát tekintve: belsejében ón, kobalt és ezüst, sőt némely helyütt, mint pl. Cornwallisben rézérczek, szórványosan pedig gránát található; szélei pedig, főleg ott, hol a szomszédközetekkel érintkeznek, gazdag vastartalommal birnak.⁴⁵⁾

A porphyr, mely kova és mezópátnak keverékéből áll, több alfajokra oszlik, u. m. kovaporphyr, syenit-, barna-, veres- stb. porphyr; nagyjából az őslénykorszak (paläozoische Periode) idejére tehető képződése, bár egyes fajai a jura- és krétakorszakokban is előfordulnak. Ami ércgazdagságát illeti, ez a syenit-porphyr szélein előjövő vas- és ezüsterekre, továbbá a szórványosan és kivételesen előforduló ólomfényre szorítkozik.⁴⁶⁾

A zöldkőcsoport (Gruppe der Grünsteine) a porphyrhoz leginkább hasonló; alfajai: a diabase, kigyla (Serpentin), diorit stb. Legnagyobb rész az őslénykorszakban képződött, a kigylának azonban a harmadképződésű hegységekben is akadni nyomára; csekélytartalmu vas-, kobalt- és rézerek vonulnak át némely helyen tömegében.⁴⁷⁾

A bazaltcsoport, mely a vulkáni és neptuni kőzetek között átmenetet képez,⁴⁸⁾ a harmadképződmények korában jött létre;⁴⁹⁾ gyors hűlés következtében hasábos oszlopokat alkotott. Műveléstérdemlő érczereket nem tartalmaz magában, szélein azonban néha jönnek elé; e helyett azonban számos ásványforrás buzog közelében.⁵⁰⁾

A trachyt-csoporthoz tartozó kőzetek részben szilárd, részben pedig még folyó állapotban tolultak a földfelületre; keletkezésük ideje a harmadkori képződmények korszakára esik. Ami bányászatilag értékes ásványtartalmukat illeti, ez felette különböző: néhol 15—20,000 láb magas hegylánczokat képeznek s ásványtartalmuk semmi, más helyütt jóval kisebb dimenzióban jönnek elé, de nemes fémekkel bővelkednek; így Amerikában arany-, ezüst- és higanyként tartalmaznak, ha-

zánkban pedig a trachyt-közetekben aranyérczen kívül még igen szép, nemes opálkő találtatik.⁵¹⁾

Az eruptiv közetek, nem tekintve a tenyész nélküli korban létrejött ösplúti alakulásokat, leginkább az őslénykori, továbbá a harmadképződésű korszakban támadtak; e két korszakban a gránit, syenit, porphyr, diorit, diabase, bazalt, trachyt és kigyla a földkéreg repedéseinek következtében vagy már szilárd állapotban magasra tolatott, vagy pedig mint izzóan folyékony anyag a földnyilatokon előtolult s hegyeket képzett. A trias-, jura- és krétakorszakokban figyelemet érdemlő plúti közetek nem igen támadtak; ami a jelenkor plúti közetét illeti, ez csak az általánosan ismert tűzhányóhegyek vagyis vulkánok kitöréseiből, a lávából (leucit) áll. Ily tűzhányó-hegyek Európában az Aetna, Vezuv, — Amerikában pedig az óriási Andesek stb.

Láttuk mily különféle közetekből áll földünk, minő képzők folytán, mily alkatokból és mily korszakokban jöttek ezek létre, minő ásványtartalommal bírnak, — most az e közetekben foglalt ásványok természeti fekvényeinek ismertetésére kell áttérnünk.

Az ásványoknak a föld mélyében közet (Gestein) között levő helyzete fekvénynek neveztetik. Közet alatt azonban a bányász földgömbünknek nemcsak azon részét nevezi, mely, ha abba űr vájatik, szilárdan megáll, hanem ez elnevezéssel még a futóhomokot is megilleti; van tehát szilárd közet (festes Gestein), melynél a kivájás után támaszra nincs szükség, — van lágy (mild), törékeny (brüchig), görgeteg (rollicht) közet, melyet ugyan könnyű kivájni, de ha a vájás ki nem ácsolatik, összeomlik, s van elvégre folyó közet (schwimmendes Gebirge) homokból vagy laza, vízzel vegyest agyagból álló, melybe költséges készülék nélkül be sem lehet hatolni.⁵²⁾

A közet fölött elterülő földfelület kül (Tag) névvel jelöltetik; a közetnek oly része, mely minéműségénél és alkatrészeinél fogva az ezen részt környező többi közettől lényegesen különbözik, telepnek (Lagerstätte) mondatik,⁵³⁾ és ha ez alkatrészeiben a hegység vagy közettől különböző rész meddő (taub) közetből (pl. gránit-, porphyr- vagy bazaltból) áll, akkor ez kötélér (Gesteinlager), ha pedig bányászilag művelés alá vehető ásványokból, érczekből áll, akkor ércztelep.⁵⁴⁾

E kettő között alkatrészeiken kívül még azon különbség is észlelhető, hogy a kötelérek egyenesen a föld mélyéből vagyis az ugynevezett örökmélységből (ewige Teufe) vonulnak fel, míg az ércztelepeknél ez nem fordul elő.⁵⁵⁾

A bányászati művelés alá vehető ásványoknak fekvénye tehát általában a telep elnevezéssel fejeztetik ki; azonban mégis e fekvények, különféleségükhöz mért más elnevezéssel jelöltetnek.

Az ásványok ugyanis, mint a testek általában, hármas kiterjedéssel bírnak, ugymint: hosszúsággal, szélességgel és vastagsággal. Valódiilag telepeknek csak az oly ásványok neveztetnek, melyek rétegszerű fekvényükben hosszúságuknak megfelelő szélességgel és vastagsággal is bírnak,⁵⁶⁾ tehát melyek aránylag kis területen tetemes mennyiségben jelentkeznek; így pl. hallunk beszélni hatalmas kőso-, vas-, kőszénstb. telepekről, míg az aranyra, ezüstre, gyémántra e kifejezést ritkán vagy éppen nem használják. Ha tehát az ásványok fekvényében a hosszáságnak nem találunk megfelelő szélességet és vastagságot, s a fekvény keskeny és felette lapos, ott telepről nem, hanem csak érről (Gang) lehet szólni; ez legtöbbször a nemes fémeknél szokott előfordulni.⁵⁷⁾

A telep és ér azonban külön fajokkal bírnak. Az oly telep, mely nem nagy szélességi és hosszukiterjedéssel bír, de vastagsága rendkívüli, törzsöknek (Stock) neveztetik, s ez lehet álló vagy fekvő törzsök; az álló törzsöket némelyek hatalmas érnek tartják; ettől azonban megkülönböztetendő az ásványok azon fekvénye, midőn a kőzetben elszórt, kis, szabálytalan tömegekben fordulnak elő, mert ezek fészkeknek (Nester) és veséeknek (Nieren) mondatnak. Ha az erek vékonyak, szaggatottak, akkor erecseknek (Klüfte) hivatnak, s ha az erek akként vannak alakulva, hogy egy több ásványcsoporton keresztül vonuló főérből különféle irányban több ágazat nyúlik ki, akkor a főértől (Gangrevier) megkülönböztetésül, ez ágazatok mellékereknek (Nebengänge) neveztetnek.⁵⁸⁾

Mind az ereknél, mind a telepeknél tapasztalható: 1) A kibuvás (Ausbiss), vagyis előfordulhat, hogy az ér vagy telep egy része a földfelületen látható, a kül-ön (am Tage) észrevehető. 2) Az egyesülés (das Scharren), midőn két különböző ér egy szög alatt találkozik, azonban 3) elágazás

áll elé, ha az egyesülés után ismét külön ágakra szakadnak. 4) Átmetszik (das Kreutzen) egymást az erek, hogy ha két különböző ér egy szög alatt találkozáskor, ugyanoly szög alatt folytatja menetét továbbra is, de ha az átmetszett erek vagy telepek egyike vagy másika nem rögtön és nem ugyanazon irányban folytatja menetét, mint eddig, hanem attól az átmetszés által mintegy eltérített, akkor ez 5) Vetődés (das Verwerfen). 6) Végül az ér vastagságában nő (thut sich auf), vagy vesz (verdrückt sich), avagy pedig megszűnik (keilt sich aus).⁵⁹⁾

Azon közet, mely az ásványeret közvetlenül födi, földü (Hangend), melyen pedig a telep fekszik, főkü (Liegend),⁶⁰⁾ ha azonban telepről van szó, akkor a főkü talapnak (Sohle), a földü pedig fedélnek (Dach) neveztetik.⁶¹⁾ A földüt és főküt az értől az u. n. vállapok (Saalbänder) választják el; az ásványok vastagságát a földü vállapjától a főkü vállapjára bocsátott függélyes mérvonal határozza meg. (L. az 1. és 2. számú rajzokat.)

Csapás alatt az ásványfekvénynek a délvonalhoz viszonyított hosszát értjük, mit a bányairánytű segítségével lehet meghatározni; e delejtű 24 fokra oszlik, s e fokok óráknak neveztetnek, minden óra ismét 15 fokra, s e fokok szinte 10 részre vannak osztva. Midőn tehát valamely ásvány fekvényének csapásáról azt mondjuk: hogy 24 óra irányban vonul, ez északi irányt jelent, épen úgy mint 12 óra délit; ha az északot és délt mutató delejtű irányától eltérő vonal, mely a fekvény csapását képviseli, hat óra irányába jut, akkor határozottan keleti, ha pedig 18 óra irányába jó, akkor nyugati irányt jelent, mert ez iránytűnek jellemző sajátása, hogy a keletet és nyugatot megfordítva mutatja, ugymint: keletet nyugoti irányban és nyugatot keleti irányban. (L. a 3. sz. rajzot.)

Dőlés (das Verfläichen) a telepnek lejtős kiterjedése fel- és lefelé; a dőlés mértéke azon legnagyobb szög, melyet a telep valamely szintes felülettel képez, s e szög, melyet — mint minden más szöget fokivvel (Gradbogen)⁶²⁾ szoktak megmérni, — dőlényszögnek (Verflächungswinkel) neveztetik; ha e dőlésszög $1-15^{\circ}$, akkor szintes (schwebend), ha $15-30^{\circ}$

foknyi, akkor lapos (flach), 30—70⁰-ig lejtős vagy meredek (tonnlägit, steil), azontúl álló (stehend). ⁶³⁾

Megismerkedtünk az ásványok fekvényeivel, most már azon kérdés támad, hogyan képződtek ily alakban a kőzetekben? Mint mindenütt, hol kényálitmányokra lehet csak támaszkodni, ugy e kérdésben is felette eltérők a vélemények. Némelyek azt állitják, hogy az érczek kongeneráczió útján jöttek létre, vagyis tehát mellékkőzeteikkel egyidőben szilárdultak meg; sokan (s köztük a híres Werner) azt vélik, hogy lateralszekreczió, vagyis a szomszédkőzetekből való kilugzás miatt töltötték be a kőzetben levő üregeket; ez utóbbi véleményt a szakértők több valószínűséggel bírónak állitják, mint az előbbit, azonban csak annyiban fogadják el, mennyiben megengedik, hogy kisebb üregek betöltése vagy meglevő erek némi változtatása ez úton képzelhető. Hasonlóan elvetik azon állitást, mintha a deszczenzió, vagyis az érczeknek felülről az üregekbe való lerakodása lehető lenne; ellenben nagyobb méltánylatban részesitik azon elméletet, mely szerint az érczek aszcczenzió, vagyis izzó állapotban a föld gyomrából való föltolulás következtében nyomultak a szirtek részei közé s ott kihülve ereket képeztek, — de ezen elméletet is csak oly érczekre fogadják el, melyek víztől szabadon képződhettek, mint p. az ón. Legtöbb ércz azonban infiltráczió útján keletkezett: amint most látjuk, hogy eruptív kőzetek szomszédságában számos meleg forrás buzog fel, melyek mindegyike ásványoldatot tartalmaz, épen ugy valószínű, hogy a földalakulás régibb korszakaiban roppant mennyiségű és hőfoku melegvizek levén, ezek a gránit-, trachyt- stb. kőzetekből nagymennyiségű ásványt oldottak fel s azt később az üregekben és résekben lerakták; ezt tartják a legvalószínűbb képződési módnak. ⁶⁴⁾ Az ásványok fekvényeiről vagy azok képződéséről többet közölni, nem tartozhat jelen mű körébe, azért tehát most a sajátképi ásványtanra térünk át, melynek feladata az ásványokat tulajdonságaik szerint leírni.

Ásvány a természetnek szervtelen és tömegében egynemű tárgya; ⁶⁵⁾ az ásványok tulajdonságai vagy alakbeliek, tehát olyanok, melyek az ásványnak alakjára vonatkoznak, vagy egyéb fizikai tulajdonságok, melyeket az ásványokon észlelünk,

anélkül, hogy azok állományukban (Substanz) változnának; végül vannak vegytulajdonságok is, melyeket azonban nem lehet észlelni anélkül, hogy az ásványok állományukban ne változnának. Az első vagy alakbeli tulajdonságokkal (morphologische Eigenschaften), ha az ásvány egy lényeges alakkal bíró szervesetlen test vagyis jegecz, — a jegeczisme (crystallographia) foglalkozik; vannak azonban oly ásványok is, melyeknek képződésében a jegeczedésnek semmi nyoma, s az ily ásványok alaktalan (amorph) ásványoknak neveztetnek; lehetnek ezek szilárdak, mint pl. az obszidián, kálcedon stb., avagy folyékonyak, mint a higany, földolaj stb.⁶⁶⁾ Ami az állományváltozás nélkül észlelhető fizikai tulajdonságokat illeti, ezek közül első helyen érdemel figyelmet az anyagrészek összeállására (cohäsió) vonatkozó tulajdonság; az összeállítás nagyságát azon ellenállás határozza meg, melyet az ásványoknál akkor tapasztalunk, ha külerővel akarjuk részeit szétválasztani, az ütés, feszítés, zuzás stb. alkalmával némely ásvány hasad (ilyenek a kristályos ásványok), más meg inkább törik, van azonban oly ásvány, mely feltűnő keménységgel bír, s ha e tulajdonságát más hason tulajdonsággal bíró ásvánnyal egybe-hasonlítva észlelni akarjuk, egyiket a másikkal megkarczoljuk, s a melyik ennek következtében karczolási nyomot mutat, annak keménysége kisebb az épen maradotténál; ez főleg a drágaköveknek, ugymint: gyémánt, topáz stb. valódisága meghatározására alkalmas támpontot nyújt. Az összeállítás minden ásványban kisebb-nagyobb mérvben megvan, és bizonyos szívósságot (Tenacitát) találunk mindegyiknél, ha annak részeit fokankint növesztett külhatás által távolítani akarjuk; e szívósság tekintetében lehet az ásvány: hajlékony, rugós, lágy, nyújtható stb., ez utóbbi tulajdont a lemezekké vagy húzállá alakítható fémeknél, u. m. az arany, ezüst, platina, réz stbinél tapasztalhatjuk. Ugyancsak figyelmetérdemlő fizikai tulajdonság az ásványoknál a tömörség vagy fajsúly (spezifisches Gewicht); valamely test fajsúlyának nevezetik azon szám, mely megmutatja, hányszor könnyebb azon test, mint más hasonterímű test. Szilárd testeknél s így az ásványoknál is ez egybe-hasonlításra a 4°C. hőmérsékű vizet használják egy-ségül;⁶⁷⁾ e tulajdonság az ásványoknál azért fontos, mert a különböző fajoknak különböző, ugyanazon faj alfajainak ellenben

kevés különbséggel ugyanazon fajsúlyuk van, azonfelül a fajsúly nagyságából az ásványnak bányászati értékére is lehet némileg következtetést vonni, s így azon kérdés meghatározásánál: mely ásványok tekintessenek vájástérdemlőknek, s melyeket czélszerű a földtulajdontól függetlenül felkövetelhető mineráliáknak kijelenteni? a fajsúly alkalmas zsinórmértéknek mutatkozik. Ezenkívül megemlítendő még az ásványok fizikai tulajdonságai közül a gyanta, borostyánkő stb.-inél észlelhető villanyosság, ⁶⁸⁾ továbbá a delejvaskőnél jelentkező delejességi tulajdonság. Az ásványoknak harmadik tulajdonságait a vegytulajdonságok képezik; ezeket csak akkor észlelhetjük, ha állományváltozás történik, s általuk az ásvány anyagának beltermészetéről nyerünk tudomást. Az ásványok vegyalkata alatt értjük: az anyagnak minőségét, az atomok viszonylatos számát és csoportulásuknak módját; a vegyészek minden testet vegyelemzés alá vevén, hatvanhárom, sőt némelyek szerint több elemet különböztetnek meg, melyeket mint egyszerű anyagokat két osztályba sorolnak, u. m. fémeknek (Metalle) nevezik azokat, melyek a meleg- és villanyosságra nézve jó vezetők, nemfémeknek (Metalloide) hívják pedig a rossz vezetőket. E hatvan és egynehány elemből és azoknak vegyületeiből származik a szerves és nem szerves országok minden teste, de míg a szerves lényeknél, állatoknál, növényeknél e vegyületek igenis sokszorosak, addig az ásványoknál vagy kettes (binär) vegyületekre találunk csupán, melyekben két elem van egyesülve, vagy kétszer kettesre (doppelt binär) vagyis hol az elsőrendű vegyületekből kettő van egyesülve; előfordul azonban még egy harmadrendű, vagyis többszörkettes (mehrfach binär) vegy, melyben két másodrendű vegy van egyesülve. ⁶⁹⁾

Az ásványok leírását felette megkönnyíti az, hogy ha az ásványokat fajokra, s a fajokat ismét rendszerbe állítjuk. Faj (Species) azon ásványok összesége, melyeknél a főtulajdonságok: nevezetesen a vegy és alak hasonlóak; a rendszer czélja általában a fajokat hasonlatosság szerint csoportokba gyűjteni s így a természet tárgyai felett az áttekintést könnyíteni. Az ásványtanban három rendszer van, melyek közül a vegytani ásványrendszer, mely alapul a vegyalkatot, s melléje

az alakbéli tulajdonságot veszi, leginkább divatos; e rendszer az ásványokat hydrogen-, arsen-, carbon-, chlor-, fluor- és oxygensoportba osztja.⁷⁰⁾ A bányászat körében azonban e rendszer helyett sokkal egyszerűbb van használatban; az ásványok itt fémekre (metalla), földekre (terrae), égvényekre (inflammabilia) és sókra (salia) osztatnak; ugyan e rendszert követve a bányászatilag fontos ásványok leírását megkísértjük.

I. A fémek közül legnevezetesebbek:

Az arany, melynek neve termés- (gediegen) vagy főveny-arany, midőn tisztán jó elé; leggyakrabban azonban más érczerek közt elvegyülve, alig észrevehetően eloszolva található, többnyire ezüst-, miren-, réz- és tellurvegyülekben jelentkezik.

Az ezüst nagyobbára a kén, dárdany, miren-, tellur-, arany és higany által alkotott különféle érczek vegyülekében fordul elő; van azonban természetesen (gediegenes Silber) is, miből hazánkban Selmezbánya, Csehországban Příbram igen szép példányokat mutathat fel; van azonban amalgamezüst, tellur-ezüst és több másféle vegyülek, melyeknek csaknem mindegyike a benne domináló résztől vette nevét; különben minden vegyülek, mely egy mázsa kőzetben több mint két lat ezüstöt tartalmaz, általában ezüstércznek szokott nevezettni.

Az ólom csak vegyülve szokott előfordulni, s vegyületei szerint különféle fajokat képez, melyek közül a bányászra nézve legérdekesebb: az ólomfény, 87% ólom- és 13% kén-tartalommal, néhol hazánkban egyik vagy másik alkatrészt rovására 1% ezüst is van e vegyülekben; említést érdemelnek még a fekete, fehér, sárga, zöld és barna ólomérczek, 61% — 83% ólomtartalommal. A csekélyebb tartalmu ólomvegyületek inkább ásványtani, mint bányászati érdekekkel bírnak.

A réz tisztán, vagy pedig kén-, chlor- stb. vegyülekben jelentkezik; a természetes hazánkban Oravicán, Moldaván és Besztercebányán, — a vörösrézércz pedig, mely 88% réz-tartalommal bír, ugyancsak az említett helyeken fordul elő, azonban Besztercebánya kivételével. Az iromba-rézércz (Buntkupfererz), mely 55% rézből, egyéb részeiben pedig vasból és kénvegyülekből áll, továbbá a leggyakrabban előforduló rézkovand (Kupferkies), mely csak 35% rézet tartalmaz ugyan, de nagy tömegei által nyer fontosságot, hazánkban Selmezbánya, Szomolnok, Gölnicz, Borsa stb. bányákban ásatik. Néhol a

vízben feloldva mutatkozik, és vegyéljárás által szilárdvá változtatják.

A higanyt vagy tiszta, folyékony állapotban, vagy ezüsttel vegyülve szilárd fonsor (amalgam), avagy higanykén (Zinober) alakjában találják; lelhelye főleg Idria környéke, kisebb mennyiségben azonban Magyarország és Steiermark hegységei között is előfordul.

A horgany (Zink) csupán más érczekkel vegyülve szokott előfordulni; a horganykéneg (Zinkblende), mely 66% horganyból, egyéb részeiben pedig kénből áll, legnevezetesebb faja és igen gyakran található, főleg hazánknak selmeczi, körmöczi, nagybányai, kapnikbányai, nagyági stb. bányáiban; ezenfelül megemlítendő még a horgkovag (Galmei), mely horg-éleg-, szénsav- és kovaföldből áll, hazánkon kívül Karinthiában, Krakó környékén stb. hegységekben fordul elő, s ebből nem csupán tiszta horganyt nyernek, hanem veresrézérczezel vegyítve sárgarézet készítenek belőle. Általán a horgany ilyenemű nagyobb vegyítékben, mint bronz: ágyuk, harangok, diszművek stb. öntésére használtatik.

A keneny (Wiesmuth) még tiszta állapotban is legalább mekhanicze más fémekkel vagy ásványokkal van keverve, vegyületei különben nem igen bírnak nagy fontossággal bányászati tekintetben.

A dárdany (Antimon) tiszta állapotban is csak 98% dárdanyt tartalmaz, 2% pedig vas és ezüst; különben a dárdany mellékalkatként igen sok ezüst- és réztartalmu ásványnál mutatkozik; főlelhelyét Liptó-, Abaujmegyék és Nagybánya hegyei képezik.

A kobalt többnyire kén-, mireny- stb. ásványok kíséretében jelenik meg; a mirenykobalt és kobaltfény, melyek 20—35% kobaltot tartalmaznak, leginkább a cseh érczhegységekben jőnek elő.

Az ályany (Nickel) a rézhez hasonló, s az újabb időben pakfong meg ujezüst készítésére használt ércz; mirenynyel, rézzel stb. vegyülve ályanyfény és rézályany alakjában jó elő s a szépeességi hegységekben találattatik.

A mireny tiszta állapotban ritkán jó elő; kobalttal és kénnel vegyülve a kobaltfényt, vassal és kénnel vegyülve a

mirenykovagot, álanynyal vegyülve pedig a rézálant képezi; a vegyült mirenyfémek a cseh Óriás- és Érczhegységekben meg az oraviczai hegyekben jönnek elő nagyobb mennyiségben.

A vas a legelterjedtebb és hasznosabb fémek egyike. Tiszta állapotban csaknem ezüstfehér s sokkal lágyabb, mint feldolgozott minőségben: sötét színét a szén- és mangan-részecsek adják s ugyanezek keményebbé teszik. A tiszta vas csak igen nagy hő mellett olvad fel s ekkor mintákba lehet önteni; izzó állapotban nyújtható, lemezekké, sodronyokká alakítható. A delejesség iránt legnagyobb fogékonysággal bír az ásványok között; és e tekintetben vannak természetes delej-vasak és mesterségesek, ez utóbbiak t. i. a delejességgel mesterségesen láttatnak el. Termés állapotban a vas ritkán fordul elő; találtak ugyan Amerikában Tucuman mellett nagyobb tömeget is, de ez ritkaság. Leggyakoribb vegyületei szerint előfordul: vörös-vaskő, barna-vaskő, gyepi-vaskő, szemes-vasércz és vaspát alakjában; a kohókban felolvasztott vastermelék öntött- vagy nyers-vasnak neveztetik, s ennek durvább faja 5—6% széntartalommal bír, míg a finomabb fehérszínűnek széntartalma 3—4, az aczél pedig csak 1%. Az öntött vastól különbözik a kovácsolt és hengerezett vas. Hazánk számos gazdag vasteleppel bír, melyek közül a dobsinai vidéken levő, kiterjedését és vastagságát tekintve kétszázmillió mázsára van becsülve.

II. A földekhez számított drágakövek, ugymint: a gyémánt, topáz, smaragd, opál honunkban nem találhatók; e nemes ékkövek leginkább Brazília, Kelet-India, Borneo, Ural, Észak-Amerika és Mexikó hegyeiben fordulnak elő, s kivételt egyedül a nemes opál, e szép színjátékkal bíró drágakő képez, amennyiben Veresvágáson (Cservenicza) nagyobb mennyiségben találattik s ennél fogva bányaipari tevékenység tárgyát képezi. A legszebb veresvágási 34 lat súlyu s 75,000 frtra becsült példány a bécsi udvari gyűjteményben őriztetik mint ritkaság. Ugyanily nemes opálkövek bányásztatnak Dél-Amerikában; a kevésbé értékes opálfajok lelhelyei hazánkban: Selmecz, Bohunicz, Franciaországban pedig a Páris környékén lévő Ménil-Montant.

III. Az égvények közül említésre méltó a kén, mely mint termés-kén is ismeretes, gyakrabban találjuk azonban

vas- és rézvegyületben, melynek 40—50% kén tartalma van; termés-kén hazánkban csak Kalinkán és Radobojban (Horvátország) fordul elő, míg vegyült állapotban több lelhelylyel bír.

A kőszén, mely növények egymásra halmozása és ezeknek átváltozásából származott, rendszeren nagy telepekben jelentkezik; a régi eredésűek jobbak, mint az újabban kevésbé átváltozott növénytestek. E jeles tüzelőanyag több fajokból áll; legjobb a fekete kőszén, különösen: a fényszén (Glanzkohle), mely nevét fényességétől nyerte s bársonyfekete színnel bír, továbbá a szinte jeles gyertyaszén (Cannelkohle), meg a szurokszén stb. A kőszénnek néha kénvegyülék szolgál hátrányára, s általában némely szén, hogy bizonyos célokra alkalmas legyen, előbb égetés által megszabadítják illó részeitől, s csak a hátramaradt szén, melyet ez esetben koakszznak neveznek, használnak. A barna-szén nem oly tömött, mint a fekete s a növényyszövetet többnyire látni lehet rajta; ez képezi a kőszének második főnemét, földtani tekintetben fiatalabb, mint a feketeszén, tüzelésre használnak, de rendszeren előkészítés nélkül, mert koakszot nem lehet égetni belőle. A kőszéntermelés Angliában vett legnagyobb dimenziót, ezután Franciaország és Poroszország következnek; hazánkban eddig csak a kitűnő oraviczai és pécsi kőszénbányászat említendő meg, továbbá a nemrég Salgó-Tarján mellett művelés alá vett telepek érdemelnek figyelmet; a legújabban végbevitt kutatások azonban azt mutatják, hogy hazánk kimerithetlen gazdag ez ásványban, így Biharmegyében a báródsági hegyek között hatalmas fényszén (Glanzkohle), továbbá szurokszéntelepek fedeztettek fel és vétettek művelés alá, ugyancsak a nagybányai érc-hegységek között feketekőszén-találtak, mi az ott virágzásban lévő bányaiparnak még nagyobb lendületet adhat. Barnaszénnek nyomaira, illetőleg hatalmas telepeire akadtak Biharmegyében (Kopacs környékén), továbbá Szathmármegyében (Nagybánya környékén) s általában hazánk északi és keleti hegyeiben. Legújabb eredésű szénfaj a gyeptőzeg (Torf), mely honunkban a Tisza, Körös, Fertő és az alibunári mocsárok partjain található; tüzelésre használnak Írlandban és használták nálunk is (például a szentmiklósi cukorgyárban), a tüzelőanyagban oly nagy szükségét szenvedő alföld érdekében a fentemlített helyeken lévő telepek művelés alá vétele valóban kívánatos volna.

Az irla (graphit, Reissblei) csak igen nagy hőfoknál ég, miért is némelyek nem sorolják az égvényekhez; a finomabbat írónak használják, a közönségesebbet pedig tűzmentes téglék készítésére fordítják. Alsó-Ausztriában, Cseh- és Morvaországokban nagy mennyiségben termelik, úgy hogy e termelés egy részét Hamburgon át Angliába szállítják; hazánkban Offenbánya és Pietróza környékén található.

IV. A sók közül bányászati tekintetben legfontosabb a konyhasó; ez vagy hatalmas, szilárd tömegekben tisztán, kevés gipsz és agyagpalla kíséretében jelenik meg mint kősó, vagy pedig vízben feloldva jő elő, honnét főzés által nyerik ki, és ez főtt só. A kősó (Chlor natrium) legnevezetesebb telepei hazánkban: Sóvár (Eperjes mellett), Rónaszék, Sugatag, Szlatina (Mármarosban), végül Ujvár, Torda és Deésakna (Erdélyben); sósforrásokban hazánk szinte bővelkedik.⁷¹⁾

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ L. „Synopsis der Mineralogie und Geognosie“ v. A. Roemer. Hannover. 1853. 1. lap. V. ö. „Lehrbuch der Mineralogie und Geognosie“ v. S. Fellöcker 1. lapj. ²⁾ L. dr. Schoedler: „Természet könyve“ czimű munkáját 362. lapján. ³⁾ Roemer: „Synopsis der drei Natur“ 239. lapon. Fellöcker: „Lehrbuch der Mineralogie“ Wien, 1855. 1, 2. lapjain. ⁴⁾ A szaktudósok első sorban a sajátképi ásványtant, azután a földismét és végül a földtant tárgyalják; ez általán elfogadott tudományos rendszertől itt azért tértem el, mert míg a széles értelemben vett ásványtannál czélszerűbb előbb az egyes ásványokat megismerni s csak azután tárgyalni a földismét és végül előadni a föld keletkezésére vonatkozó részt, addig itt azért nem volt tanácsos e rendszert követni, mert a bányászati alapismeretek természetéből kifolyólag, a művelést érdemlő ásványoknál kell legtöbbet időznöm, s a földtan meg földismét csupán mint a sajátképi ásványtan (kiegészítő s annak felfogását megkönnyítő) segédtanait tekintettem. A tág értelemben vett ásványtan tudományos tárgyalásánál a szaktudósok által felállított rendszer mindenesetre megtartandó; jelen műben azonban czélszerűbbnek tartottam a föld keletkeztére vonatkozó tant előrebocsátva előbb az egészet ismertetni s úgy áttérni azon részhez, melyhez jutni s annál maradni ugysis feladatunk. ⁵⁾ V. ö. Roemer: „Synopsis der Geologie“ 421—422. lapjait. ⁶⁾ L. Roemer: „Geologie“ 423—446. lapjait. ⁷⁾ Roemer: „Synopsis d. Mineralogie und Geognosie“ 242. l. Fellöcker: „Lehrbuch d. Min. u. Geognosie“ 257. l. ⁸⁾ Roemer: „Synopsis“ 242. l. ⁹⁾ V. ö. Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ 263. lapját. ¹⁰⁾ L. dr. Schoedler: „Természetkönyvé“-nek 408. l., továbbá Roemer most id. művének 263. lapját. V. ö. Fellöcker:

„Lehrbuch d. Min. u. Geogn.“ 266. s köv. lapjait. ¹¹⁾ L. Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ 269. l. ¹²⁾ Roemer id. m. 278—284. lapjain. ¹³⁾ L. dr. Schoedler 415. s köv. l. V. ö. Roemer: „Synopsis d. drei Natur“ 3. R. 285—290. l. ¹⁴⁾ Különben a föld keletkezésének más elmélete is van. L. erre nézve Schoedler id. munkájának 426—432. l. ¹⁵⁾ L. dr. Schoedler „Természetkönyvé“ 428. lapján. ¹⁶⁾ Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ 290., 291. lapjain. ¹⁷⁾ L. Roemer id. m. 292. l. ¹⁸⁾ Ugyanaz 290. l. ¹⁹⁾ Gränzenstein: „Das österreichische Berggesetz“ 30., 31. lapjain. V. ö. Roemer id. m. 292. lapját. ²⁰⁾ L. Schoedler id. m. 427., 428. lapj. V. ö. Roemer id. m. 305. lapját. ²¹⁾ Kivételnek némely oly tengeri állatok, melyek a tenger vizében élve maradtak, miután ott azokat veszély nem érte, s így átmentek a következő korszakokba is. V. ö. Roemer: „Synopsis d. drei Naturreiche“ 3. Rész 306. l. ²²⁾ L. Fellöcker: „Lehrbuch d. Min. u. Geogn.“ 304. l. ²³⁾ Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ 296. l. ²⁴⁾ A földismészek nagyobb része előbb tárgyalja az ásványok fekvényeit (Lagerstätte) s azután tér át a korszakokra; ugyanazon okból, mely miatt az eredeti förendszertől eltértem, itt is előbb a korszakokat adom elő s csak azután térek át az ásványok fekvényeire; czélunknak megfelelőbb előbb a korszakok képződményeit ismerni s azután részletezni az ásványok fekvényeit, melynél ugyanis hosszasan kell időznünk. ²⁵⁾ V. ö. Gränzenstein: „Das österreichische Berggesetz“ Wien. 1855. 36. s köv. lapjait. ²⁶⁾ Igen becses ércztelepek a (főleg vastartalomban) gazdag salai, dannemorai és kirunavarai e nemű hegységek. V. ö. Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ 310. lapját. ²⁷⁾ Ilyen például a libetbányai rézércztelep honunkban; rendszeren ugyan réztartalommal bir a csillámpala, s ezt a sziléziai, szászországi és a skandináv hegységekben tapasztalhatni, de kivételkép kobalt is található benne, pl. Tunabergen. L. Roemer id. m. 311. lapj. ²⁸⁾ Ugyanaz id. m. 312. l. ²⁹⁾ U. a. id. m. 314—340. lapjain. ³⁰⁾ L. Szabó József: „Az ásványtan alapvonalai“ Pest, 1861. 144. lap. ³¹⁾ Gränzenstein: „Das österreichische Berggesetz“ 31. lapon. ³²⁾ Anglia kőszéngazdagságának illusztrációjául felemlíthetjük, hogy összes területének $\frac{1}{20}$ -adrészét kőszén képezi; Belgiumban e szám $\frac{1}{24}$ -re, Franciaországban pedig már $\frac{1}{200}$ -re változik, Németország kőszén dolgában még oly szerencsés helyzetben sincs, mint Franciaország, mely még szinte dúsan van megáldva. L. Roemer 332. lapját. ³³⁾ V. ö. dr. Schoedler id. m. 411. lapját. ³⁴⁾ Gränzenstein id. m. 38. l. ³⁵⁾ L. Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ 341—346. l. ³⁶⁾ L. Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ czimű munkájának 349. s köv. l. V. ö. Gränzenstein id. m. 39. s Schoedler „Természetkönyvének“ 439. lapját. ³⁷⁾ L. Schoedler id. m. 437. l. Gränzenstein id. m. 38. l. ³⁸⁾ Schoedler id. m. 436. l. ³⁹⁾ Főleg a mürzi és lavanti völgyekben, azonfelül Radobojban Horvátországban található ilyen szénképződményekre. V. ö. Roemer: „Synopsis der Min. u. Geogn.“ 393. s köv. lapjait. ⁴⁰⁾ L. Gränzenstein: „Das österreichische Berggesetz“ 49. l. ⁴¹⁾ L. Schoedler „Vegyten“-ának

353. l. ⁴²⁾ L. Schoedler „Természetkönyvé“-nek 437. l. ⁴³⁾ A torlasz és termőréteg folytonos vastagodását némelyek a földgiliszták működésének tulajdonítják. L. erre nézve Roemer: „Geologie“ 445. s köv. lapjait. Különben e korszaknak főleg tőzegképződményére nézve V. ö. Gräuzenstein id. m. 41. és Roemer id. m. 401. l. ⁴⁴⁾ „Ált. bányatörvény“ 76. §. ⁴⁵⁾ L. Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ cz. m. 404., 402., 403., 308. s 346. lapjait. V. ö. Gräuzenstein: „Das österr. Berggesetz“ 34., 35. l. ⁴⁶⁾ Roemer id. m. 405., 408. lapjain. V. ö. Gräuzenstein id. m. 42. l. ⁴⁷⁾ Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ 408., 409., 313., 308. lapjait. ⁴⁸⁾ Gräuzenstein: „Das öst. Berggesetz“ 43. l. ⁴⁹⁾ Roemer id. m. 384. l. ⁵⁰⁾ L. Gräuzenstein id. m. 43., Roemer id. m. 409. s 411. l. ⁵¹⁾ Ugyanazok id. m. 44., illetőleg 412., 413. l. ⁵²⁾ L. Zsigmondy Vilmos: „Bányatan.“ Pest. 1865. 2. lapját. ⁵³⁾ Zsigmondy V. „Bányatan“-ának 3. l. ⁵⁴⁾ Fellöcker: „Lehrbuch d. Min. u. Geogn.“ 283. l. ⁵⁵⁾ Roemer: „Synopsis“ etc. 414. l. ⁵⁶⁾ L. Wenzel Gusztáv „A magyar és erdélyi bányajog rendszere“ cz. m. 10., 11. lapjait. ⁵⁷⁾ Hingenau: „Bergrechtskunde“ 38., 39. l. V. ö. Wenzel id. m. 10., 11. l. ⁵⁸⁾ Hingenau id. m. 40. l. ⁵⁹⁾ Fellöcker: „Lehrbuch d. Min. u. Geogn.“ 290—294. l. V. ö. Roemer id. m. 414., 415., továbbá Hingenau id. m. 42. lapj. ⁶⁰⁾ Zsigmondy „Bányatan“-ának 3. l. ⁶¹⁾ Hingenau id. m. 43. lap. ⁶²⁾ U. a. 44. l. ⁶³⁾ Zsigmondy id. m. 3. l. ⁶⁴⁾ Roemer: „Synopsis der drei Naturreiche“ 3. R. 418. s köv. lapj. ⁶⁵⁾ L. Szabó József „Ásványtan“-ának 1. l. ⁶⁶⁾ V. ö. Szabó József id. m. 2., 3., 74., 75. lapj. ⁶⁷⁾ L. dr. Bauer: „Lehrbuch d. technisch-chemischen Untersuchungen“ (Wien. 1855.) cz. művének 17. s köv. lapj. ⁶⁸⁾ L. Szabó József „Ásványtan“-ának 75., 79., 88—91. l. ⁶⁹⁾ U. a. id. m. 92. s köv., 99. s köv. lapjain. ⁷⁰⁾ U. a. id. m. 129. s köv. l. ⁷¹⁾ Az egyes ásványoknak leírására és jelen fejezetnek az egyes fémeket tárgyzó részére nézve lásd Gräuzenstein: „Das öst. Berggesetz“ 18—26. l. Hingenau: „Bergrechtskunde“ 17—28. l., továbbá Roemer: „Synopsis d. Min. u. Geogn.“ cz. m. 236. s köv. lapj. V. ö. dr. Konek: „Az ausztriai birodalom és hazánk statisztikájára“ vonatkozó munkájának 242. s köv. 250—282. lapjait. Szabó József „Ásványtan“-ának 142. s köv. lapjait. L. Sigmund Fellöcker: „Lehrbuch d. Min. u. Geogn.“ cz. m. 231. s köv. lapjait.

2. A tág értelemben vett bányászat alapvonalai.

A bányászat nemcsak az ásványoknak a föld mélyében való felkeresését és kinyerését tűzte feladatául, hanem egyzersmind a kinyert ásványtermelékek felkészítését és kidolgozását is tevékenysége körébe vonja. A bányászat ily kiterjesztett tevékenységi körrel, tág értelemben vett bányászatnak neveztetik közönségesen, ellentétül a szűkebbkörű vagy saját-

képi bányászattal, mely alatt tisztán az ásványok feltárását és kinyerését értjük. Szólani fogunk tehát röviden: a) az ásványok felkereséséről vagyis a kutatásról, b) az ásványok feltárásáról, vagyis a sajátképi bányásatról, c) végül a kinyert ásványok félkészítéséről és kidolgozásáról vagyis a kohásatról.

a) A kutatás.

Kutatás alatt a föld méhében rejlő ásványok felkeresésére irányzott bányászati tevékenységet értjük.¹⁾

A régibb időben művelés alá vett bányák ásványtelepei jobbadán véletlenül fedeztettek fel, és számos monda kering a bányásznép ajkain, melyek mindegyike az ásványtelepek esetleges feltalálásáról tanuskodik;²⁾ azonban az ujabbkori bányák telepei közül nem egyet már alapos, és a földisme segélyével foganatosított kutatás által fedeztek fel. Általában a föld- és ásványisme segélye nélkül okszerű bányaműveletet kezdeni nem lehet, s e tudományok mellőzése sok keserű csalódásnak volt már oka.³⁾ A kutatási kísérletnek azt kell megállapítania: vajjon a kutatni szándékolt vidéken létezik-e sikerrel művelhető ásványtelep? Ennek megállapítása főleg oly vidékeken, hol már jelentékenyebb bányászat van, az ottani tapasztalatok segélyével sokkal könnyebb, mint ott, hol még semmi bányászat sem létezik. Ily helyeken a kutatás (Schürfen) csak akkor könnyű, hogy ha jelentékeny kibuvás (Ausbiss) mutatkozik, mert annak nyomán sikerrel lehet legtöbb esetben haladni; ellenben ha ily kiindulási pont nincs, akkor az eredményes kutatás sok nehézséggel van egybekapcsolva, s a kutatónak a földisme és ásványtan segélyéhez kell folyamodnia: első sorban ugyanis a kutatónak arról kell meggyőződést szereznie, vajjon a túrzás alá venni szándékolt vidéken oly képződmények vannak-e, melyekben földismeit tapasztalatok szerint bányászatilag értékes mineráliák találhatók? Ha ily képződmény mutatkozik, akkor annak rétegeit dőlésök irányában szorgos vizsgálat alá veszik: a folyók, patakok medreit, mély útakat, hegyoldalakat, kőfejtéseket és egyáltalán mindazon helyeket, hol a kőzet természetes vagy mesterséges úton fel van tárva, meg szokták szemlélni, különös figyelmet fordítván az itt-ott netalán előfordulható ásványdarabkákra és azok darabjaira, miből a telep közellétére nem egy izben következtetést vonhatni.

A rétegzet települési viszonyai határozzák meg rendszeren a további eljárást: szintes vagy lapos fekvésű rétegzetnél a kísérleti munkálatok legezlszerűbben függélyes, — meredek vagy álló rétegzetnél ellenben szintes irányban történnek legtöbbször.⁴⁾

Ezen most említett szabályhoz képest a kísérleti munkálatok többféle módon történhetnek.

Oly helyeken, hol az ásvány- és földismeik észleletek egybevetése, meg a talált ásványdarabkák alapot nyújtanak azon föltevésre, hogy a keresett ér vagy telep közel lehet, a kőzet könnyebb szemlélése végett a termőrétegben és torlaszföldben keresztárat húznak (das Ziehen einer Rösche); de ha ez célhoz nem vezet, vagy a kutató mélyebben akar a kőzetbe hatolni, akkor három mód között választhat, e választásnál azonban a kőzet települési viszonya és az arra vonatkozó, már fentebb is említett szabály szokott zsinórmértékül szolgálni.

Ha szintes kísérleti munkát kezd a kutató, akkor az ásványdarabok lelhelyének közelében a hegyoldalba egy vízszintes irányú kis alagúthoz⁵⁾ hasonló vágást kezd s annak folytatása által igyekszik a keresett ásványtelephez jutni; de ha függélyes irányban óhajt turzani a kutató, akkor vagy kutató-vermeket⁶⁾ ását bizonyos távolságban egymástól, s ezek segítségével az áthatolt rétegzetek ásványtartalmáról tudomást szerez, vagy végre a fúró segélyéhez folyamodik.

Fúrásnak nevezetik azon műtét, mely által az ahhoz alkalmas műszer — a földfúró (Erdbohrer) — segélyével a föld kérgében csekély átmérőjű, kerek és nagyobbára függélyes — fúrlyuknak (Bohrloch) nevezett ür készül;⁷⁾ ez ür rendszeren csak néhány hüvelyk átmérettel bír ugyan, de a zuham (Stoss) által szétzúzott kőzettöredékekből vagyis a fúróporból (Bohrmehl) bizton megítélhetni, hogy a földkéreg mily tartalmu rétegzetekből áll. A fúrás maga a fúrónak súlya által vitetik véghez; a fúró t. i. bizonyos magasságba emeltetvén, onnét szabadon bocsáttatik, s ily módon saját súlya által idézi elé a fúrást; lehet a fúró rudazat (Gestänge) vagy pedig kötél általi fúrás. Hol a kőzetben futóhomok vagy görgeteg föld van, a fúrlyuknak kibéleléséről szokás gondoskodni; a fúrás teljes jelentőségre csak az újabb korban jutott s főleg

a kőszéntelepek kutatásánál legjelentékenyebb kísérleti munkálatnak nevezhető.⁸⁾

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ L. „Der praktische Grubenbau, oder die wichtigsten Grundsätze aus d. Gebiete des Bergbaues“ etc. v. Joseph Gall v. Gallenstein (Grác 1858.) 238. lapon. ²⁾ Az esetleg még ma is fontos szerepet játszik az ásványtelepek felfedezésében, — s a számos rege (a földből kinőtt ezüstágakról meg ólomrudakról) mind azt bizonyítja, hogy azon korban, midőn a természettudományok még bölcsőjükben voltak, kizárólag a véletlen volt az ásványok felfedezésében a tényező; földmunkálatok alkalmával vagy más úton észrevett természetes ásvány kibúvása szolgált legtöbb esetben figyelmeztetésül; ma már azonban a föld- és ásványisme segítségével okszerű kutatás útján is igen szép eredményt képes a bányászat felmutatni. L. Hingenau: „Bergrechtskunde“ 69. l. ³⁾ Zsigmondy Vilmos „Bányászat“-ának 18. l. ⁴⁾ Ugyanaz a 19. s követk. lapokon főleg a kőszénkutatásra nézve. ⁵⁾ E kutatási alag tárnának is nevezetik; erre nézve l. a következő szakaszt. ⁶⁾ A kutatási vermek aknáknak hivatnak; l. erre nézve a köv. szakaszt. ⁷⁾ Zsigmondy id. m. 35. l. ⁸⁾ L. Hingenau: „Bergrechtskunde“ 70—75. l. V. ö. Zsigmondy id. m. 20., 35., 44. s köv., továbbá 147. s köv. l.

b) A sajátképi bányászat.

Ha a bányász akár a véletlen (pl. szembeötlő kibúvás), akár pedig a most említett kutatási módok valamelyikének segélye által az ércztelep létezéséről meggyőződést szerzett, akkor annak kinyeréséhez vagyis az ásványér vagy telep kizsákmányolásához fog; természetes, hogy e végből a föld mélyébe kell hatolnia, s a telep csapását követve vájásokat kénytelen tenni.

Vájás (Abbau) alatt azon bányászati munkát értjük, mely a használható ásványok közvetlen kinyerését eszközi;¹⁾ e vájásnak azonban úgy kell történni, hogy az azonnali nyeresemény kedvéért a jövőt ne kockáztassa, vagyis a még kiaknáztatlanul maradt ásványrészek kinyerését lehetlenné ne tegye, mert ez esetben a vájás mohózat (Raubbau) lesz; szükséges tehát, hogy a vájások okszerűen és a tapasztalat által felállított szabályoknak megfelelően történjenek.

Minden bányászati munkálat vagy vájás folytán létrejött űr, vájjának (Bau) nevezetik általában; külön értelemben véve, azonban csak azon bányászilag készült űrt nevezik vájjának,

mely rendszeres, egyforma átmetszettel bírván, függélyesen, vízszintesen, avagy lejtősen vezettetik nagyobb távolságra a föld mélyébe; ezek szerint a tárna, akna, táv, pászta stb. a vájának mindmegannyi féleségei.

Hogy az alább ismertetendő vájnaművek közül a bányász melyiket használja, vagyis mily vájnamű készítése által véli az ásványtelepzet kincseit könnyebben kinyerni, azt rendesen a telepképződés, melynek menetét a bányász követni kénytelen, határozza meg.

Ha oly vájna által igyekszik a föld mélyébe jutni, mely szintesen, — vagy csekély, vizesorgául (Wassersaige) szolgáló lejtővel vezet külről a hegybe, akkor tárna (Stollen) segítségével zsákmányolja ki az ásványokat: a tárnának, mely tehát egy alagúthoz hasonló vájna, szabályszerű kelléke, hogy legalább másfél öl magas és háromnegyed öl széles legyen, továbbá minden 100 ölnyi hosszúságban körülbelül egy öllel emelkedjék, hogy így a vájás által felfakasztott vájnaviz kifolyására alkalmas vizesorgával ellátható legyen. A tárnák egyébkint használati céljukhoz képest különféle elnevezéssel jelöltetnek: feltárási alagnak (Zubaustollen) neveztetik akkor, ha az ásványtelepzet közvetlen feltárását célozza, ha pedig a hegységben lévő összes bányaépitményeket alávéjja, s ez által az érczekhez való férhetést s a művelést stb. megkönnyíti, akkor altárnának (Erbstollen, Galérie d'écoulement) hivatik. Ez, — ha több bánya használatára szolgál, néha megyetárna (Revierstollen) névvel bír. A kutatásnál használt tárnát kutatási alag (Schurfstollen), azt pedig, mely a meggyült vájnaviz levezetésére használtatik, víztárna (Wasserstollen), végül a rekedt léggel bíró bánya szellőztetése végett vájt tárnát légtárna (Wetterstollen) elnevezéssel jelölik; néhol a tárna csak a kinyert ásványtermelékek szállítására szolgál, s ekkor szállítási tárnának (Förderstollen) hívják. Tárnaszád vagy torkolat (Mundloch) az alag nyílása; a szintes vájuák tetejét főtének (First), alját talpnak (Sohle), jobb és bal részeit oldaloknak (Ulmen) nevezik, szint (Horizont) alatt pedig a bizonyos mélységben fekvő vízszintes vájának összeségét értjük. (L. a 4., 5. és 6. sz. rajzokat.)

Különben a szintes vájának még más elnevezés alatt is ismeretesek, — így például: táv (Strecke) azon szintes vájna, mely valami fővájnából (pl. tárnából vagy aknából) veszi kez-

detét, ha pedig e távból a földü vagy főkü megvizsgálására szolgáló szintes vájnat vezetnek, ez vágat (Schlag) nevezet alatt ismeretes, és pedig földvágat (Hangendschlag) vagy fekvágat (Liegendschlag) ahhoz képest, amint a földü vagy főkü megvizsgálását czélozza; amely szintes vájnak által közvetlenül a telepeket vájják, azokat pásztának (Abbaustrasse) hívják; a vájás itt emeletileg történvén, különbség tétetik a fel- és lefelé menők között, — amazokat főtepászták (Firstenstrasse), emezeket pedig talppásztáknak (Sohlenstrasse) nevezik.

A kna (Schacht) a föld mélyébe vezetett függélyes vagy lejtős vájna; lappancs (Hängebank) az aknának felső része vagyis nyílása, fenék (Sumpf) pedig annak alsó része; szokás az aknák mélyében, közvetlenül mellettük rakadort (Füllort) készíteni, mely egy nagyobb kiterjedésű űr s a kivájt termények ideiglenes lerakására s azoknak a szállítóedényekbe való elhelyezésére szolgál. Egyébiránt az aknák irányukhoz és használati céljukhoz képest szinte többféle elnevezéssel birnak; a föld mélyébe függetlenül lebocsátott, kerek- vagy négyszögü átmetszettel bíró vájna irányakna (Richtschacht), míg ha ferde irányban megy lefelé, lejtakna (tonnlägiger Schacht), ha pedig e függélyes vagy lejtős vájna valamely tárna, vagy táv talpáról vezetetik felfelé vagy lefelé, akkor első esetben átakna, emelke (Schutt, Steigort), utóbbi esetben meg mélyakna, ereszke (Gesenk, Fallort) elnevezéssel jelöltetik. Használati célját tekintve lehet az akna: járakna (Fahr-schacht), szállítási akna (Förderschacht), gépakna (Kunst-schacht), szélakna (Wetterschacht), kutatási akna (Schurf-schacht) stb., ahhoz képest, amint járásra, szállításra, ventilálacíóra vagy kutatásra használtatik.²⁾ (L. a 7. és 8. számú rajzokat.)

Bármelyik vájnamű segélyével vagy alakjában történik is a munkálat, az háromnemű lehet. Görgeteg vagy omladékony természetű kőzetnél, például a kutatás alkalmával elhárítandó termőréteg, vagy a hegy bensejében előforduló laza kőzetnél, ezt (t. i. a kőzetet) egyszerű garaszolás, ásás (das Wegfüllen) által választják el és nyerik ki,³⁾ de ha már a kőzet keményebb ugyan, de robbantani még sem szükséges, vagy pedig veszélylyel jár (pl. a kőszénnél), akkor az u. n. ásókapa

(Keilhaue) segélyével vágják ki az ásványokat, mint például a kősnál vagy kőszénél történik.⁴⁾ Ha azonban a kőzet igen szilárd, akkor általában robbantás (Sprengen oder Schiessen) által választják szét részeit: vasék vagy fúró használtatik e célra eszközül a bányász által, s ezt egy kalapács segélyével a kőzetbe veri néhány hüvelyknyire, az így támadt fúrlyukacsot löporral megtölti s a töltényt jól levervén, kanócczal látja el, melynek meggyújtása után félrevonul; a meggyúlt löpor robbantó ereje a szirtből egy darabot leszakít, mely ha értékes tartalommal bír, mint ásványtermelék a felkészítési és kidolgozási művekhez szállíttatik, ha pedig csak törecs (Berge), vagyis a bányászati munkálatoknál hulló, semmi ásványtartalommal sem bíró meddő kőzet (taubes Gestein), akkor vagy berakatra, azaz vájnak betöltésére használják, vagy pedig kiszállítják ugyan, de a hányára, gorcztérre (Halde), azaz a tárna vagy akna előtt a kül-ön lévő kúpalaku ásványhalmazra öntik.⁶⁾ A dynamit, mint robbantószer segélyével természetesen nagyobb eredményt lehetne elérni, mint a löporéval, mert feszereje sokkal fokozottabb mint a löporé, ámde épen, mert rombolóereje igen nagyra bizonyult be, addig míg hatását tökéletesen és általánosan ki nem ismerik, nem célszerű földalatti vájnakban használni.

Általában a bányamunkálatnak óvatosan s a bányavész elleni védintézkedések szorgos figyelembentartása mellett kell történni; a bányavészek származhatnak beomlások, gyuladások, vízfakadásoktól és a bányalégtől.

Hogy a beomlások, melyek nemcsak az emberéletet s a bányaművet, hanem még a kül-ön lévő vagyont is fenyegethetik, elkerültessenek, szükséges, hogy a vájások okszerűen történjenek, vagyis a munkálat alkalmával bányagyám (Bergveste) maradjon; bányagyámnak a telep azon része neveztetik, mely annak vájásakor a vájúnak összeomlás elleni biztosítására meghagyatik; e telep a kőzet minőségéhez képest lehet három, sőt több öl vastagságú is. Ezenfelül, mert a kőzet nem mindig szilárd, s így egyes részei a vájnaűrbe omlhatnak, oly vájárnál is, melyek csak rövid, időleges használatra szánvák, mint például a kutatási tárnák vagy aknák, gondoskodni kell azoknak ácsolatáról; ácsolat (Grubenzimmerung) alatt a vájnak főtéinek és oldalainak a beomlás ellen támaszfákkal való biz-

tosítását értjük. Támaszfákul lomb- és tűlevelű fák egyaránt alkalmasak, azonban a fákat eleve le szokták hámilitani, mert a fák kérge a bányanedveket könnyebben magába foglalja, mint a lehántott fa, s így az ácsolat hamarabb gyengül; magától érthető, hogy más módon történik a tárnák ácsolata, és ismét másként az aknáké.⁷⁾ Ha azonban a vájnamű egészben vagy részben hosszasabb használatra van szánva, vagy pedig laza, görgeteg kőzetbe akar a bányász hatolni, akkor a beomlások ellen biztosabban védheti magát kifalazás (Ausmauerung) által: ez tagadhatlanul többre kerül, mint az ácsolat, ámde hosszasabban tart és sokkal biztosabb, és oly bányáknál, hol gözgépek vannak a bánya mélyében alkalmazva, s így a tűz és tüzelőanyag miatt bányagyuladástól lehet tartani, a bányamű érdekében kívánatos, miszerint kifalazás és ne ácsolás által védjék azt a beomlások ellen. (L. az 5. és 4. sz. rajzokat, melyek egyike ácsolt, másika falazott tárnát mutat.)

A bányagyuladások (Grubenbrand) elkerülése a legnagyobb vigyázatot teszi szükségessé, főleg oly helyeken, hol a bánya maga is égvényes anyagokat (pl. kőszén, kén stb.) tartalmaz, vagy pedig ácsolattal van ellátva, mert az ily bányagyuladások az emberéletet nem is számítva, legjobb esetben is az ácsolatot megemésztik, s így tetemes költséget okoznak,⁸⁾ leggyakrabban azonban ennek folytán bányaomlást, vagy pedig ha az ásványok égvények, az egész ásványtelep megsemmisülését eredményezik. Vannak bányák, melyek 70—80 év előtt gyuladtak meg, és még most is égnek;⁹⁾ a bányáknál, hol a gyuladástól bármi okból tarthatni, a tűzgerjesztéstől felette óvakodni kell, ha pedig az ily gyuladások mégis előfordulnak, azoknak eloltását megkísérlik, mi ha nem sikerül, a bányát mentesen elzárják, hogy a gyuladás a szomszédos bányaművekre ki ne terjedjen.¹⁰⁾

Harmadik veszélyes elem a víz; az eső, hó és minden nedvesség a föld repedésein és hézagain át annak mélyébe fut s oly helyeken egybegyűlve, hol erre a természettől alkotott tér van, vízmedenczét képez; ez okból minden mélyebb ásásnál rendszerint víz szokott felfakadni. Bányaműveknél, ha még ezek nem hatoltak nagyon mélyre, eleinte csak kevés víz szokott a vájnamű fenekén mutatkozni, minél mélyebbre hatol azonban a vájás, annál több víz mutatkozik s ha már jelen-

tékenyebb mennyiség gyűl egybe, akkor a bányamunkálatot felette nehezzé, néha pedig, midőn a bányamű alsóbb részeit előnti, teljesen lehetetlenné teszi. De nem mindig egyszerű szivárgás útján gyűl egybe a vájnaviz, hanem néha oly rohamosan és nagy mennyiségben tör elő, hogy a bányászok életét és az egész bányaművet fenyegeti; ilyen eset fordul néha elő érczbányáknál is, ha a telep feltárása oly mélyre jutott, hogy a vájásoknál magasabban fekvő s eddig a hegység kőzetébe zárt bőrtartalmu vízmedenczét nyitottak meg munkálat közben, leggyakoribb eseteit azonban e vizomlásoknak a sóbányáknál látjuk.¹¹⁾ Ugyanazért a bányaművelést kezdetben úgy indítják meg, hogy a víz által okozandó akadályokon segíteni lehessen: a szintes vájnakat úgy vezetik, hogy azok kellő lejtéssel bírnak, s talpuknál mindjárt vízcsgókát készítenek, aknáknál pedig a fenéken egybegyűlt vizet, ha még az nem nagy tömegben mutatkozik, húzművek által edényekkel merik; midőn azonban a vájnak a tárnaszád szintes vonalától jelentékeny, például 6—800 láb mélységre vannak vezetve, s a vájnaviz az alsóbb részeket előntéssel fenyegetvén, a munkálatot lehetetlenné teszi, már ez intézkedések nem elegendők. A főtárnát ugyanily alkalommal is ellátják vízcsgóval, de ez inkább a felülről és az oldalfalakról szivárgó víz levezetésére szolgál, az aknafenéken egybegyűlő nagy víztömeg eltávolítására itt már a szivattyuk segélyéhez kell folyamodni; hol a fenéken egybegyűlt vízhez a szivattyucsövek részére külön aknát vezetnek, ezt gépaknának (Kunstschacht) nevezik. A szivattyut néhol gőz-, néhol pedig vízerővel hozzák mozgásba, van azonban eset, hogy ugyanazon gépaknában működő szivattyúk hajtására mindkét mozgatóerőt, t. i. egyiknél a gőzt, másiknál a vizet veszik igénybe;¹²⁾ e szivattyuk a munkálhatás érdekében folyton működnek s az általuk kiemelt víz lefolyására néhol külön árkot vezetnek a főtárna (Entwässerungsstolle) talpán, másutt azonban csak a szintes vájnak vízcsgóját használják e célra; általában minden mélyebbre nyúló vájánál ezen költséges, de nélkülözhetlen készülékeket alkalmazásba veszik, mert hol ezt tenni elmulasztják, ott rendesen a vájások viz alá merülvén, az ásványtelep művelése lehetetlenné lesz.¹³⁾ Hol a víz nagy tömegekben, rohamosan tör elő, ott annak kiszivattyúzását rendkívüli géperővel kísértik meg, s ha sikerül

a bányát annyira megszabadítani e kártékony elemtől, hogy akadálytalanul eljuthatnak a vizrésig, akkor azt vízhatlan gáttal igyekeznek elzárni, s a víztömeg lefolyásának mester-séges úton (pl. tárnanyitás által) más irányt adni. (L. a 9. sz. a. rajzot.)

Negyedik tényező, mit művelés közben különös figyelemre méltatnak a bányászok, — a bányalég (Grubenwetter); ez lehet üde, bágyasztó, vagy pedig robbanó lég. A föld mélyen fekvő rétegeiből, hol széntartalmu testek bomlanak fel, nagy mértékben szénsav, egy szín- és szagtalan gáz fejlődik ki, s az e gázzal telített (saturált) bányalégben a láng ki-alszik, a bányamunkás pedig elkábul vagy meghal, ha azt nagy mérvben belélegzi; e gáznak súlya nagyobb mint a levegőé, azért eleinte csak a vájnak alsóbb részeiben foglal tért, később azonban lassankint a közönséges levegővel össze-keveredik, s ekkor az ily bányákban kétszeres okból nem lehet dolgozni, először mert a bányalámpa (Froschlampe) nem ég, másodsor mivel a munkásokra a légzés bágyasztólag hat, sőt ha a szénsav nagy mennyiségben fejlődött ki, még halált is okozhat.¹⁰⁾ Van ismét eset, hogy a növényanyagok, melyek széntartalommal birnak, alsóbb mérséknél felbomlanak, s szénük egy része a könny (Hydrogen) egy részével gázalaku vegyü-lletté alakul; ez ha bányákban történik, akkor az bányagáznak neveztetik. A bányagáz szintelen, tiszta állapotában szagtalan, s meggyújtva gyengén világoló lánggal ég, de ha levegővel van keverve s meggyúl, a durrléghez hasonlóan ég el,¹⁵⁾ miért is robbanó bányalégnek (Schlagende Wetter) neveztetik; főleg a kőszénbányákban fejlődik ki e gáz, s a levegővel ösz-szevegyülve borzasztó rombolásokat visz véghez, ha a bányász mécsétől meg talál gyúladni; ez a bányaszerencsétlenségek legborzasztóbb és leggyakoribb neme. A bányáknak tiszta léggel való ellátása lévén itt a legbiztosabb védszer, ezt kü-lönféle módon törekszenek elérni. Legegyszerűbb neme a szel-lőztetésnek az, hogy ha a bányamű csak egy tárnából vagy aknából áll, akkor ha már e vájna legbensejében bágyasztó lég van, amannál egy szélaknát, emennél pedig egy légtárnát (Wetterstolle) nyitnak, vagyis a szintes tárna végpontjára a kül-ről egy függélyes aknát, az aknafenekhez pedig ugyan-csak a kül-ről egy szintes tárnát vezetnek; ez által termé-

szetesen nagy lég húzám támad és az üde küllég betódulván, a rekedt, bágyasztó bányaléget türhetővé teszi.¹⁶⁾ Néhol azonban ez intézkedés nem elégséges, hanem mesterséges úton látják el üde léggel a bányákat; e célra négyszögű, fából készült, néha pedig kerek érczsöveket használnak, s e légtisztító csőven át a külléget azon pontra vezetik, hol a lég hiány észlelhető volt; a léget szélkerék, széldob (Wetterrad, Wettertrommel) vagy fúvó (Blasebalg) segélyével hajtják be, másrészt azonban más csőven a romlott bányaléget gép által (saugende Maschine) kiszívják.¹⁷⁾ Néhol vízkészülék (Wassertrommel) által idézik elé a légváltozást; a víz tudvalévőleg sok körléget hord magával, s azért igen alkalmas eszköznek bizonyult be az erős vízsúgár általi légtisztítás is.¹⁸⁾ A robbanó bányalég megismerésére legbiztosabb eszköz a bányamécs, mert oly helyeken, hol e gáz van, a mécs lángja nagyobb s kékes színű lesz; e jelenség a bányászt a veszély közeletére figyelmezteti.¹⁹⁾ A bányáknak friss léggel való ellátása nemcsak a bágyasztó, hanem a durranó bányalég veszélyei ellen is a legjobb óvszert képezik; mindazáltal, hogy a vész mégis jobban kikerültessek, Davy-féle biztosítólámpával bírnak a munkások,²⁰⁾ mely egy sodronyhengerrel ellátott olajlámpa, s mert a sodronyszövet hűtő tulajdonsággal bír, a bányagáz a mécshez hatol ugyan, s ott meggyúlad, de a láng a sodronyszövet említett tulajdonsága miatt annyira meghűl, hogy az égés a lámpán kívül nem terjedhet.²¹⁾ Természetes, hogy itt főgondot arra fordítanak, miszerint a sodronyhenger lezárt s a szövet ép állapotban legyen, miért is a felügyelők a munkások lámpáit gyakran megvizsgálják, s ez nem felesleges óvatosság, mert a bányavészek e legborzasztóbbikának, egyetlen munkás hanyagsága vagy könnyelműsége miatt számos emberélet eshetik áldozatul, azonfelül a robbanás rendesen beomlással, vagy pedig ami még rosszabb, bányagyúladással szokott jární.²²⁾

Eddig láttuk, hogy a bányavészek elkerülése mellett mi módon történik az ásványok kinyerése, most áttérünk arra, hogy az annyi akadály között kinyert ásványok mi módon szállíttatnak a bányából ki és rendeltetésük helyére.

A szállítás a bányamű alkatához képest kétféle úton történhetik, úgy mint: az e végre használt tárnán, vagy pedig az

e célra készült aknán; első esetben a szállítást (Förderung) tárnaszállításnak (Stollenförderung), — második esetben pedig aknaszállításnak (Schachtförderung) nevezik.²³⁾

Azonban a szállítás e két neve nagyon gyakran egybe van kötve egymással, azon különbséggel, hogy a szállítás nevét onnét nyeri, amily vájnaúton az ásvány a külre érkezik.

Az egész szállítási ügymenet tisztán tárnaszállítás akkor lesz, — hogy ha az egész vájnamű egy tárnából áll, vagy hogy ha a szállítási tárnán kívül a bánya többi részeit szintes vájnak képezik; ez utóbbi esetben azonban a kiszállítást megelőzi a különféle távok, pászták és szárnyvágatokban kinyert ásványtermeléknek e helyekről a szállítási tárna végpontjához való szállításuk. Hasonlóan történik, hogy ha a tárna talpáról lefelé, vagy főtéjéről felfelé vezetett mélyaknak vagy átaknak vannak a bányában; általában tehát a különféle vájnak termelékei előbb a fő- vagy szállítási tárna végpontján egybehordatnak, s ott felrakatván, onnét szállíttatnak ki. A szintes vájnakban ásott termelékek a munkások által taligán, tolószerkénként vitetnek a rakodóhelyhez, míg az átaknak szárnyvágataiból az ásványokat legördítik az aknafenekbe, mely itt rendesen a szállítási tárna végső pontja szokott lenni; a mélyaknakból (Gesenk) azonban már mesterséges húzmű segítségével emelik ki az érczet. E húzműveket kezdetleges bányaműveknél emberi erő hajtja, s mindössze is egy hengerkerékből áll, a henger végén van a munkások által kezelt fogattyú, a hengergerendre csavarodó kötelen pedig függ a tonna, melybe az ásványt rakják (l. a 10. sz. rajzot); ez azonban igen lassu munka, s a valamivel nagyobb beruházásokkal bíró bányaműveknél már lóerő által hajtott és bonyolódottabb szerkezetű járgányt (Göppel) találunk (l. a 11. sz. a. rajzot), míg a nagy, s a műtani vívmányok segítségével művelt bányáknál a mélyaknakból gőz-szállító gép segítségével emelik ki a termeléket; ez egy vaskorláttal ellátott, fagerendek között haladó tömör fatábla, mely gőzgép által hajtott vashengerről csavarodó sodronykötelen függ, s rendkívül gyorsan 15—20 mázsa terhet képes tetemes mélységből a tárna felszínére hozni, azonkívül balesetek ellen is biztosabb az előbbi készülékeknél, mert a sodronykötél a súly által feszült állapotban lévén, két vas-rugonyt tart egybe, melyek a kötélszakadása

esetére — megszünvén összehúzatásuk, — szét pattannak s a fagerendékhez erősített számos párhuzamos vasfogak valamelyikébe akadnak; ekként tehát a lezuhanás veszélye ellen is van gondoskodva.²⁴⁾ A bánya minden részeiből ekként összehordott ásványtömeget a szállítási tárna rakodóhelyén szekerekre helyezik; ezen, négy vaskerékkal ellátott, szétbontható deszkaoldallal bíró szekerek, csille (Hund) elnevezéssel jelölni szokták, s rendszeren keskenyvágású vasúton járnak, a csillérnek (Hundstösser) nevezett bányamunkás által tolatva; hogy ha azonban a csille igen nagy, akkor göröcsillérnek (Riese) hivatik, és ez esetben, vagy ha a szállítás tetemesen hosszú pályán tart, akkor lóerőt használnak vonására.²⁵⁾ (L. a 12. sz. rajzot.)

Az aknaszállításnál, hogy ha annak mélyében szárnyvágatok vannak, a szoros értelemben vett aknaszállítást (épen úgy mint a tárnaszállításkor) megelőzi a különféle vájnakban kinyert termékeknek a rakadorhoz való szállítása (Streckenförderung), ha pedig csak egy aknából áll az egész vájnamű, akkor a fenékről a rakadorhoz hordják az ásványokat, s innét emberierő által hajtott húzmű, vagy pedig lóerővel mozgatott járgány által a külre emelik. A sajátképi bányászattal, úgy mint: a vájnaművek nemeivel, alakjával, a kinyerési munkálatokkal, továbbá a bányavészek elleni intézkedésekkel, végül a szállítások három nemének, jelesül: a bánya bensejében való egybehordásnak (Streckenförderung), — az akna- és tárnaszállításkor (Schacht- oder Stollenförderung)²⁶⁾ természetével megismerkedvén, most már áttérhetünk az ásványok felkészítésére, kidolgozására, vagyis a kohászatra.

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ L. Zsigmondy V. „Bányatan“-ának 4. lapját. ²⁾ Ugyanaz id. m. 4., 5. lapjain. Aknákat általi művelés legtöbb esetben a sóbányáknál fordul elő, míg az ércbányák termelékei rendszerint tárnáművek segítségével nyeretnek ki, különben e részre v. ö. Hingenau: „Bergrechtskunde“ 74—79. lapjait. Az altárnának (másként megyetárna) használati czélja leginkább vízlevezetés, ventilláció s végül olcsó és könnyű szállítás szokott lenni. L. ezekre nézve Gallenstein: „Die praktische Bergbaukunde“ című művének 61—65. lapjait. ³⁾ L. Gallenstein: „Die praktische Bergbaukunde“ 10. s köv. lapj. ⁴⁾ Ugyanaz id. munkájának 20. s köv. l. ⁵⁾ V. ö. Gallenstein: „Die praktische Bergbaukunde“ cz. művének 31. s köv. lapj. ⁶⁾ L. Zsigmondy „Bányatan“-ának 5. l. ⁷⁾ Gallenstein: „Die praktische Bergbaukunde“ 2. s köv. 9., továbbá 69. s

köv. lapj. ⁸⁾ Így legujabban egyik erdélyi sóbányának ácsolata — egyéb kárt nem is számítva — lett a bányagyuladás áldozata. ⁹⁾ V. ö. Hingenau: „Lehrbuch der Bergrechtskunde“ cz. m. 97. l. ¹⁰⁾ Gondatlanságból eredhet a tűz a kőszénbányáknál még az által is, hogy ha a kőszéntőreceset felgyülni és megfüledni hagyják. L. Hingenau id. m. 96. l. ¹¹⁾ Hazánkban a rónaszéki sóbánya van viz által elöntve; a híres wieliczka sóbányában pedig nem rég oly tetemes mennyiségű viz fakadt föl, hogy a sótelep feloldatásától és az aláaknázott város összeomlásától tartottak, — azonban a tudomány és munka segélyével sikerült elhárítani a fenyegető bajt; a vizet kiszivattyúzták, a vizrést elzárták és most már a munka zavartalanul folyik tovább. ¹²⁾ Így például a nagybányai „kereszthegyi“ kincstári bányának ugyanazon egy gépaknájában két különböző, egy víz és egy gőz által hajtott szivattyu működik. ¹³⁾ Honunk mindazon bányái, melyek már igen mélyre hatottak, alsó részeikben viz által vannak elöntve, s csak folytonos szivattyuzás teszi lehetővé a további művelést; így pl. a most említett nagybányai, továbbá a selmeczi stb. bányák a szivattyuk segélye mellett művelhetők, míg a rézbányai (Biharmegyében) állítólag gazdag tartalmu ásványtelep el van öntve. Különben erre nézve l. Gallenstein id. m. 131—142. l. ¹⁴⁾ A szénsav néha a külszínen is fejlődik s észrevehető hatással bír; általánosan ismeretes pl. az u. n. nápolyi kuttyabarang és a hindosztáni mérges völgy. L. erre nézve Schoedler „Vegytan“-ának 279—280. l. A bányamécs három nemét különböztetik meg, még pedig alakjukhoz képest: Froschlampe, Eierlampe és Kannenlampe elnevezéssel bírnak. V. ö. Gallenstein: „Die praktische Bergbaukunde“ 49. l. ¹⁵⁾ L. Schoedler „Vegytan“-ának 281. s köv. l. ¹⁶⁾ Ez oly mindennapi eset, mely leggyakrabban szokott előfordulni s érczbányáknál is tapasztalható. L. Gallenstein id. m. 154. s köv. lapj. ¹⁷⁾ Ugyanaz id. munkájának 158. s köv. l. ¹⁸⁾ E vízkészülékek olcsóságuk mellett tartósak s oly hatásosak, hogy a csövön át vezetett s a vízzuham folytán mozgásba jött lég, néhány száz ölnyre bent a bányában, képes még a mécs lángot kioltani. Szerkezetükre nézve l. Gallenstein id. m. 156—157. l. ¹⁹⁾ Ugyanaz id. m. 148. l. ²⁰⁾ E lámpa, mely feltalálójától vette nevét, — sir Humphry Dawy angol vegyész észleleteinek eredménye; Davy 1815-ben tette felfedezését, azóta azonban tökéletesítették Müseler, Roberts és Dumesnille. L. erre nézve Gallenstein: „Die praktische Bergbaukunde“ cz. művének 149—150. l. ²¹⁾ L. Schoedler „Vegytan“-ának 281. l. ²²⁾ Angliában a kőszénbányák munkásainak lámpáira külön felügyelő visel gondot, kinek egyéb feladata nincs, mint a sodronyszövedek zárt és ép állapotára felügyelni, s ezen őrt „Davyman“-nek nevezik; hogy ez óvatosság mellett mégis sok szerencsétlenség történik, az köztudomásu dolog, mi egyrészt a bányagáz veszélyes voltáról, másrészt azonban az angol bányarendészet roszaságáról tanuskodik. ²³⁾ V. ö. Hingenau: „Bergrechtskunde“ cz. művének 82. l. ²⁴⁾ Az itt leírt szerkezethez hasonló gőzszállítógép van a nagybányai „kereszthegyi“ bányában,

melyre az aknatávból vasúton kitolt csillék érczel telve elhelyeztetnek, s kiemeltetvén, a szállítási vagy altárna vasútjára helyeztetnek azonnal. ²⁵⁾ A bányavasútak, csillék és szállítási eszközök szakértő leírását lásd Gallenstein többször idézett művének: „Die praktische Bergbaukunde“ 190—218. l. ²⁶⁾ Ugyanaz id. munkájának 187. l. Némely bányajogiró a bányászati alapismeretek kiegészítő részének tartja a bányamérés alapvonalait is, s annak ismertetésébe bőven bocsátkozik (p. Hingenau 97—114. l.); bár hazai bányajogunkban a hazai bányamérnököknek nincs azon fontos szerepkörük, mint a franciaországban, mindazáltal itt én is helyén látom pár szóval a mérnöki működést megemlíteni. A bányamérnökök feladata főleg a bányamértékek kimérése, még pedig nem csupán a kül-ön, hanem bent a föld színe alatt is; természetes, hogy a külső és földalatti mérés között nagy különbség van; ez utóbbira sajátos készülékű mérőeszköz (u. n. sächsische Schinnzeug) van, mely delejtű, fokív és zsinórból van egybeállítva, s a méréseknél főleg hazánkban még most is ez van használatban, bár ennél már újabb és tökéletesebb készülék is van. A felmért területekről a bányamérnökök térképet vesznek fel, melyeket azután a bányahatósághoz intézett beadványoknál mellékletként lehet használni, ugyancsak ők készítenek művelési terveket a vállalkozók számára. Peres kérdéseknél a bányamérnök (Markscheider) szerepe leginkább ott fontos, hol határvillongások, birtokháborítások képezik a per tárgyát, mert itt ő mint szakértő mond véleményt, s a bíróság annak alapján ítél; azonfelül szemlékben, becslés stb. peres és perenkívüli eljárásban segédül használható. Ennyit tartok szükségesnek általában előadni inkább a bányamérnökök hatásköréről, mint a bányamérnöki ismeretekről, mert ezeket egyáltalában nem tartom elkerülhetlenül szükségeseknek a bányajog megértésére.

c) Felkészítés (Aufbereitung) és kidolgozás vagy kohászat (Hüttenwesen).

Az ásványok egy része oly állapotban szállíttatik ki a vájnákból, hogy azokat az emberi szükségletek fedezése végett azonnal forgalomba lehet hozni, de a nagyobb rész a kőzetben annyira elszórvva és más ásványokkal olyannyira összevegyülve jó elő, hogy még előbb a kőzettől meg a többi ásványvegyületektől megszabadítani s így a forgalomra alkalmassá tenni szükséges. Ez kétféle módon történhetik, ugymint: eröműtani és vegytani úton; amazt felkészítésnek (Aufbereitung, préparation mécanique), emezt kohászatnak (Hüttenwesen, préparation chimique) ¹⁾ nevezik. Némely ország bányászai a felkészítést a szoros értelemben vett bányászathoz számítván, a

kohászáttól egészen elkülönítik, s az egész bányáipart „bányászat és kohászat“ (Berg- und Hüttenwesen) elnevezéssel jelölik, mialatt a bányászat mindhárom ágát, ugymint: a szoros értelemben vett bányászatot, továbbá a felkészítést és végül a kohászatot is értik. Minthogy azonban a felkészítési munkálat a bányáiparnak igen fontos részét teszi, és épen annyira tekinthető önálló iparfoglalkozásnak, mint a kohászat, czélszerűnek látszott a sajátképi bányászáttól elkülönítve, a kohászattal együtt ismertetni.

A felkészítés azon tevékenység, mely erőműtani (mechanisch) úton az ásványok megtisztítását, vagy tartalmuknak kisebb térfogatban való koncentrálását tűzi ki feladatául; ez különféle módon történhetik, s a természetes ásványoknál, mint pl. a szinarany-, meg a gazdag tartalmu, rögtön olvasható érczeknél alkalmazást nem nyer. A felkészítési munkálatok két főcsoportra oszthatók: az első a felkészítendő ásványok tördelésével (Zerkleinerung), a második pedig a valódi ásványtartalomnak a meddő közettől való elkülönítésével (Separation) foglalkozik. A tördelést gépek végzik rendszerint, és pedig háromnemű tördelőgépezet van általában alkalmazásban, ugymint: zúzgépek, érczmalmok és zúzdák. A zúzgépek (Quetschwerke) oly felkészítési művek, melyeknél a zúzérczet (Pocherz) egymás mellett párhuzamosan forgó hengerek (Walzen) közé hocsátják, honnét a zúzmány rostákra jő, melyek azt fajsúly és finomság szerint osztályozzák; az érczmalmok (Erzmühlen) pedig a tördelést akként végzik, hogy a már elébb kalapácsok által szétvert ásványok kőjáratok közé kerülnek s azok által összemorzsolatnak. Legelterjedtebb hazánkban a tördelési művek között a zúzda (Pochwerk) (l. a 12. sz. rajzot), mely egy sor, nyilvasnak (Pocheisen) nevezett, vastalpu, függélyes fagerendéből áll, e gerendet egy vizkerék által²⁾ hajtott, s kiálló vasfogakkal ellátott, saját tengelye körül forgó henger hozza mozgásba; e henger vasfogai ugyanis minden körforgásnál beleakadnak alulról a fagerendekből vízszintesen, oldalt kiálló fogakba, s a zúzcölöpöket egy emelékre (Hubhöhe) vagyis bizonyos magasságra föltolják, honnét azok lezuhanva, súlyuk által az alájuk került, s zúzközüben (Pochtrog) lévő zúzandó készletet (Pochvorrath) porrá törik. (L. a 13. és 14. sz. rajzot.) A nyilvasnak nevezett vasazott talpu álló gerendek

hármankint külön-külön csapatot képeznek, s minden ily csoport czölöposztályt (Pochsatz) képez. E zúzdák lehetnek: 1) száraz zúzdák (Trockene Pochwerke), s így akkor neveztetnek, ha a köpübe vizet nem bocsátunk, mi főleg választott érczeknél (Scheidenerz), melyeket a tördelés után azonnal az olvasztóba visznek, szokott történni, közönségesen azonban 2) a nedves zúzdák (Nasspochwerke) a leggyakoribbak, melyeknél a zúzmányra vizet eresztenek, s ez a törött ásványporral zúzdaiszapot (Pochtrübe) képez. Az így bevégzett tördelés után következik a valódi ásványtartalomnak a meddő közettől való elkülönítése, s ugyanakkor az ásványrészeknek finomságuk és fajsúlyuk szerint való osztályozásuk (Sortirung), ami víz segítségével történik. A rostálás- és rostán való mosásnál, mi szinte használatban van, sokkal elterjedtebb a szér és a lökszér. A közönséges szér (Schlämmerden) egy csekély lejtővel bíró, oldalain bedeszkázott, alsó részén azonban a víz lefolyása végett nyitva hagyott fatábla, melyre durva vászonszövet van kiterítve; e szér felső része az érczköpu elé, illetőleg alá van helyezve, s a köpüből kifolyó, zúzdaiszappal kevert víz a szekrénynek vászonnal fedett lejtőjén leszalad ugyan, de a legsúlyosabb és legfinomabb tartalom leülepszik, s a víz csak a meddő zúdaport vagyis iszapot viszi magával. E közönséges szér egészen mozdulatlanul áll, s főleg ebben különbözik a lökszértől (Stossherde); ez utóbbi egyébkint alakjára, fekvésére egészen hasonló az iszapszérhez, azonban nem áll mozdulatlanul, hanem szabályos, rövid időközökben oldalról vagy hátulról gyenge lökéseket kap, és minden lökés után ruganyos falécek által előbbi helyzetébe szorittatik vissza; ennek következtében a zúzdaiszap higabb része a szér megmegtaszított oldalával átellenben lévő részre rohan, de a finom és súlyos ásványszemek fajsúlyuk fokozatos arányában telepednek le, ugymint az arany, ezüst stb. mindjárt szélről, azután a kevésbé súlyosak, s a víz csak a meddő iszapot ragadja magával; e lökszerek egyébkint osztályozó készülékkel is el vannak látva. (L. a 15. és 16. sz. rajzokat.) Földolog általában e műveleteknél az, hogy minél több ércztartalmu ásvány legyen koncentrálni, lehetőleg legkisebb mennyiségű iszapban; hogy a felhozott elkülönítési és osztályozási módok közül melyik ajánlatosabb, azt a szakemberek vannak hivatva

eldönteni, azonban a helyes alkalmazás főleg a szegényebbtartalmu érczeknél egész bányavállalatokra életkérdés. Az előadott módokhoz hasonló, de természetesen sokkal egyszerűbb és kisebb mérvben történik az aranypor mosása.³⁾

A közettől megszabadított zúzmány most már olvasztás és vegyeltjárás tárgya lesz, ami már a kohászat körébe tartozik. A kohászat (Hüttenwesen, Metallurgie) vegytani úton a kibányászott ásványok egybekötött anyagainak szétválasztását, s a tiszta, egyszerű anyag előállítását kíséri meg; szabály szerint a zúzmány valódi ásványtartalma és vegyképzetei azonban még az olvasztás előtt kipuhatolandók, annak megtudása végett: minő eljárás követendő az olvasztásnál, s megérdemli-e a zúzmány azt, — hogy kohászati munkálat alá vétessék; a kohászatnak ezen elővizsgálati része kémzésnek (Probierkunde, Docimasia) neveztetik, s az elemző vegytantól (analytische Chemie) abban különbözik, hogy csak a kohászati fontossággal bíró testekre terjeszti ki vizsgálódását.

A kémzés célja az, hogy kicsiny részen tett kísérletek által megtudják, minő tartalma van az egész olvasztásra szánt zúzmánynak? E végből az egész tömeg átlagos fémtartalmát (Durchschnittsgehalt) képviselő kivonatot állítanak vegyítés útján elé; minden zúzmányból aránylagos kis mennyiséget vesznek, s ezeket kellően összekeverik, e keverékből azután ismét kisebb részt választanak ki, és így azt folytonosan kevesbitik (Verjüngen), míg végül a kémlekkísérlethez szükséges kis mennyiséget előállítják, s ezt kísérlet alá vevén, hogy ha például $\frac{1}{2}$ kémlelet 20^o/_o fémtartalmat mutat ki, akkor állíthatni, hogy a zúzmány mázsánsánsint húsz százalék fémtartalommal bír. E számításból az olvasztás eredménye ritkán és csak kicsiben szokott eltérni, s ha kevesebb jó ki, mint a mennyit a kémlet jósolt, annak okát leginkább az érczek alkában, a kezelési módban és a munkások ügyetlenségében kell keresni. A kémlelési mütét vagy olvasztás által, száraz úton (auf trockenem Wege), vagy pedig feloldószerek, savak segítségével nedves úton (nasse Probe) történik, s ha ez minden ásványalkatrészek pontos vizsgálatát magában foglalja: elemző kémzés (analytische Probe) lesz.

A kémlet által az érczeknek nemcsak fémtartalmuk, hanem minden egyéb, a kohászati műveletre befolyással bír-

ható tulajdonságuk is kipuhatoltatik: némely ásványok könnyen, mások ellenben igen nehezen olvadnak (leichtflüssige, strengflüssige Erze), s vannak olyanok is, melyek a hő behatásainak ellentállanak, míg némelyek gőz alakjában a tűzön továbbillannak; mind e tulajdonságokat a szárazkémlet segítségével lehet világosságra hozni, a nedves kémlet az ércztartalmat és vegyalkatot ismét más módon kutatja ki, s a kémlet annyiféle lehet, ahányféle érczre vonatkozik.⁴⁾ A kikémlelt ércztartalomról és tulajdonságokról a kémelő írásbeli nyilatkozatot ad, s azon kohótulajdonosok, kik az ily zúzmányt megveszik, a beváltás összegét ezen írásbeli nyilatkozat (beváltási lap, Anschlagzettell) alapján számítják ki; a kikémlelt ércztartalom becsértékét ugyanis a kémlet alapján az egész zúzmányra nézve meghatározzák, s azután a munka, fáradság és gyúanyag, szóval a reáfordítandó kidolgozási költségek összegét ebből levonják.⁵⁾

A kohászati művelet alá veendő érczek ritkán kerülnek azon tiszta állapotban az olvasztóba, amint a felkészítés alól kikerültek, hanem a kémlet által vagy más úton felismert tulajdonságaikhoz képest más ásványokkal kevertetnek össze, hogy kedvezőtlen tulajdonságuk kedvező természetet nyerjen; így például a nehezen olvasztható fémek az olvasztást könnyítő ásványokkal vegyítettetnek, s e művelet elegyítésnek (Beschickung) neveztetik akkor, hogy ha nemcsak érczek, hanem másnemű ásványok is (pl. mész) használatnak, ellenben érczvegyítés (Gattirung) lesz azon esetben, ha csupán érczek elegyítettetnek össze; néha azonban a könnyebb olvadás elősegelésére meddő ásványokat használnak, és ezek ily esetben a kohászati műveletnél pótlékot (Zuschlag) képeznek.

A kohászat vegyműveletei különfélék. Melegítés (das Erhitzen) által azon anyagokat, melyek bizonyos hőfok mellett elpárolognak, eltávolítják a tisztítani szándékolt, s e művelet által alkatában nemváltozó azon ásványoktól, melynek ez anyagok mellékrészeit képezék; így például a vasat megszabadítják a kénből, az ezüstöt a higanytól stb. De ha ez elpárolgó anyagok oly nagy mennyiségben fordulnak elő, hogy jutalmazó lehet különválasztásuk, akkor páritás (Destilliren) és lengítés (Sublimiren) által meghűtik, és ismét folyékony vagy szilárd, de már tiszta ásványtestekké változtatják; a

kén, és a vele együtt elpárolgó anyagok eltávolítása pörkölésnek (Rösten)⁶⁾ neveztetik. Mihelyt a melegítés oly nagy mérvet ölt, hogy az anyagok ennek következtében izzóan folyós állapotba jönnek, a művelet olvasztás (Schmelzen)⁷⁾ lesz. Egy különös nemét képezi a kohászati műveleteknek az élenyítés (Oxydiren)⁸⁾, midőn bizonyos testekkel az élenyt azért hozzák kapcsolatba, hogy ez által más anyagoktól megtisztítsák, így például a nyersvasban sok szénanyag van, melegítés alkalmával fúvók segítségével nagymennyiségű élenyt vezetnek hozzá, s ez a szénrészekkel együtt szénéleget (Kohlenoxyd) képez, s mint gáz elég, miáltal a vas nagymennyiségű szénrésztől megszabadulván, puhább és fehérebb lesz. A foncsorítás (Amalgamation) alatt a nemes fémeknek, ugymint: az arany és ezüstnek higanyval való összeköttetését értjük; a higanyval e nemes fémek könnyen egyesülnek, s ez által foncsort képeznek, és mert más fémek e tulajdonsággal nem birnak, annál fogva a higanyt arra használják, hogy az aranyat, de főleg az ezüstöt a többi ércrészekről különválasszák. Ezt egy délamerikai közönséges bányász, Medina P. fedezte fel, de ezen találmány Európában tökélyesbitve lön: az ezüstérczet megtörik, konyhasóval összevegyítik, megpörkölik, és azután nedvesen finomra őrlik, higanyval és vassal kevervén, e keveréket foncsorhordókba helyezik, melyek legtöbbszörre vízerőművek által mozgásba hozatnak, és saját tengelyük körül forognak; a vas felbontja az arany, ezüst és réz között a konyhasó segítségével létrejött vegyületet, s az attól elkönített fémek a higanyval foncsorra egyesülnek. A felesleg higanyt kisajtolják, s a foncsort kimosván, desztilláció útján az abban levő higanyt is kiválasztják, és az ezüst kevés más fémmel vegyülve hátramarad. Meg kell még emlékeznünk a czementezésről, mely háromféle lehet, ugymint: 1) rezítés, 2) edzés és 3) aranyítás vagy anyítás. Rezíteni annyit tesz, mint réztartalmu vízből a rezet vas hozzáadása által kiválasztani; a réz ekkor a bedobott vasra kéreg gyanánt leülepszik; edzeni a vasat akként szokták, hogy a rúdvasat fából égetett szénporral befedik, nagy hő mellett megtüzesítik, s így a vasnak, a vele mesterségesen egybekötött szénrészek által rendkívüli keménységet adnak. Aranyítás alatt az arannak a réztől való elválasztását értjük; az aranyrézvegyülethez salétromot,

vasvitriol- stb. keveréket adnak, s a melegítés következtében a réz az aranytól elválík.⁹⁾

Mindezen különféle munkálatokhoz különféle épületek és készülékek szükségesek, és ezen különféleséget nemcsak a munkák neméi, hanem a kidolgozandó ásványanyagok és azok mellékalkatai teszik szükségessé. Hogy e munkálatokról némi fogalommal birhassunk, szükséges a kohászati művek főbb neveivel és elnevezéseivel is megismerkednünk.

Ha az érczek nyílt, s csak alacsony oldalfalakkal körülvett tüzelőben (Herd), a gyúanyaggal való közvetlen érintkezés által olvasztatnak fel, akkor e kohászati műveletet meg kell különböztetnünk a sajátképi olvasztókban (Oefen), vagyis teljesen zárt helyeken véghezvitt kidolgozástól; az olvasztókban az ércz vagy közvetlen érintkezésben van a tűzanyaggal (Schachtoefen), vagy pedig csak a tüzelőanyagból kifejlődő lánggal érintkezik (Flammoefen). Mind a tüzelők, mind az olvasztók lehetnek úgy használati céljuk, mint alakjuk tekintetében többfélék; így pl. a tüzelőknél pörkölő (Röstherde), készülő (Frischherde), érczválasztó (Seigerherde) stb. műveket különböztetünk meg; hasonlóan az olvasztók nagy, közép és kis olvasztók (Hoch-, Mittel- und Krummoefen), lángghődők (Flammrostofen), vas-, ezüst-, réz-, ólom- (Eisen-, Silber-, Kupfer-, Bleiofen) stb. olvasztók lehetnek, és végül oly ásványoknál, melyek nem jönnek sem a tűzzel, sem a lánggal közvetlen érintkezésbe, hanem zárt edényekben megmelegíttetnek, találunk elválasztó-, melegítő-, kén-, higany-, foncsor-, horgany- (Treib- und Glühöfen, Schwefel-, Quecksilber-, Amalgam- und Zinkofen) olvasztókat.

A tüzeléshez fa- és kőszén, vagy pedig fát használnak, s általában a tűz gerjesztésére rendszerint mindenütt, különösen azonban oly olvasztásoknál, hol a tűz az érczcel közvetlen érintkezésben van, fúvók vannak alkalmazva; e fúvókat emberi erővel vagy pedig víz által mozgatják, midőn azonban a fúvónak fontosabb szerep jut a kohászati műveletben, pl. a Bessemer-féle aczélkészítésnél, akkor gőzerővel hajtják. A felolvasztott ércz salakját hátrahagyván, folyós állapotában mintákba öntetik, az izzóan megmelegített érczek pedig gyakran pörölyözés alá jönnek; kezdetleges kohóknál és kis műveknél munkások pörölyözik az érczet, nagyobb műveknél azonban

már vizkerék hajtja a kalapácsot, de van oly kalapács is, melyet gőzerő mozgat.¹⁰⁾ Meg kell emlékeznünk a hengerművekről, melyek által az izzó állapotban lévő fémek lemezekké, rudakká stb. nyújtatnak; e művek legtöbbször párhuzamosan forgó vashengerekből állanak, melyek a lemeznyújtásnál folytonosan összébszorulva a lemezt fokozatosan vékonyítják, míg a rudaknál a hengerek szilárd tengellyel bírnak, azonban a hengerek között lévő üregek fokozatosan kisebbednek, és így az ezen üregeken átbocsátott fémrudak mindinkább vékonyabbra hengerelve jönnek elé, mert az érczek azon hengerközök alakját öltik magukra, melyekből utolszor kikerülnek. A hengergépezetet rendesen gőzerő hajtja.¹¹⁾

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ E két csoportra a francziák a „Préparation des mines“ általános kifejezést használják, s alatta úgy a felkészítést, mint a kohászatot értik; ily általános kifejezés tudommal nálunk nem létezik. ²⁾ Az érczmalmokat főleg Amerikában használják; az ausztriai császárságban legnagyobb elterjedtséggel Karantánban bírnak, a magyar királyság területén azonban igen kevés van és a zúzdák használata miatt mellőzik. L. Hingenau: „Berg-rechtskunde“ 119. lapj. ³⁾ Az aranymosásra Kaliforniában és Ausztráliában nagy fateknőket használnak, melyeket rengető mozgásba hoznak, a vizet egy rostán átbocsátják, s az aranyport a napfényen megszáritják, azután pedig a könnyebb port és fővényt elfuvják. L. Michel Chevalier: „Cours d'économie politique“ T. III. de la Monnay. Bruxelles 1850. pag. 240. Hazánkban a közönséges aranymosáshoz durva lepleket használnak, melyen víz segélyével a fővényiszapot az aranyportól külön választják; azonban az aranybányák zúzdáinál az aranytartalmu zúzmányt fatálba helyezik, s azt vízzel elegyítván gyenge lökemek által különítik el a kőzetportól; az elkülönített kőzetport a vízzel együtt kiöntik s a tál fenekére ülepedett fémrétegre egy szaruból vizet bocsátván, a mosást ismét kezdik, s e műveletet addig folytatják, míg az aranyport a nemtelen részekről csaknem egészen megtisztul. ⁴⁾ A nedves uton való kémlet különféle érczeknél különféle módon történik; így pl. a vasnál horganyvegyítést és sósavat használnak (l. Bauer: „Technisch-chemische Untersuchungen“ 115. l.), s a vastartalmat grammokban arány szerint kipuhatólják, s ismét másféle eljárást tapasztalunk a rézérczek különféle nemeinél, mást a horganynál és a többi fémeknél. L. ezekre nézve Bauer: „Lehrbuch der technisch-chemischen Untersuchungen“ cz. művének (Bécs. 1864. kiadás) 107—130. l. ⁵⁾ Szándékosan időztem ily hosszasan a kémlet ismertetésénél, mert főleg a beváltás (Einklösung) alkalmából számos peres kérdés szokott támadni; hol a kibányászott és felkészített ércz tulajdonosa kohóművekkel is bírnak, ott a kémlet

csak annyiban fontos, amennyiben azt kell kitüntetnie: vajjon az érc megérdemli-e az olvasztást vagy kidolgozást? de hol valamely bányaiparos kohóval nem bir, s így kinyert ásványtermelékét valamely kohótulajdonosnak kénytelen eladni, ott a kémlet eredménye a bevallási összeg nagyságának meghatározására befolyással bir, s így főleg az eladóra nézve igen nagy anyagi fontossággal bir azon kérdés: vajjon a kémlet eredménye a valódi fémtartalomnak megfelel-e, s nem tüntet-e annál kevesebbet elé? Ki bányaiparunk viszonyait némileg ismeri, az tudhatja, hogy bányaiparososztályunk szegényebb része nem képes költséges kohóműveket állíttatni, hanem kénytelen kinyert ásványtermelékét a kohótulajdonosoknak eladni; mi természetesebb, mint hogy a kohótulajdonosok végezvén a kémletet, egyrésztől bizalmatlankodás támad — főleg kedvezőtlen eredmény esetén — az eladó bányaiparosban, másrészt pedig tagadhatlanul számos visszaélésre nyílik alkalom a kémlésben járatlan bányaiparossal szemben. Hol a kincstárnak nagy bányaművei vannak, és nagyobbára saját céljait végett szakértő kémilót („próbamestert“) tart, ott a bányaiparos könnyen szerezhet magának megnyugtatót, s egyszersmind védheti magát a megrövidítések ellen; hol azonban ily kémlelhivatalok nincsenek, ott a jelzett bajoknak tág tér nyílik; óhajtható, hogy a bányavidékek minél több pontján hiteles kémilők működjenek. ⁶⁾ A pörkölés oly módon történik, hogy gyúanyaggal rétegenként az ércet felhalmozzák, s a tüzelőanyagot meggyújtván, az égés következtében a kén, továbbá a mirenny, viz, higany, szénasav és más illóanyagok elpárolognak; a pörkölőhely néhol csak oldalfalakkal körülvett, felül azonban nyílt tüzelő, sőt hazánkban némely helyen és esetben egészen szabad téren végzik a pörkölést, de ha a kén vagy higany oly nagy mennyiségben mutatkozik az érczekben, hogy azoknak kinyerése érdemes, akkor pörkölőlághődőkben melegítik az érczeket, s a higanyt meg ként páritás és lengítés által felfogják, s a hűtőcsövekben (Giftfänge) folyó, illetőleg szilárd testekké változtatják; az elpárolgott részekről megszabadított érczek pedig, melyek ilyenkor földhöz hasonló kinézéssel birnak, további művelet alá kerülnek. ⁷⁾ Az olvasztás az olvasztókemenczékben történik, s ez természetesen az olvasztandó fémek nemei szerint különféle módon megy végbe; más módot követnek a nemes fémeknél, s ismét mást az ólomnál, réznél és vasnál: nagyobb kohóknál az olvasztókemenczék folytonosan működnek, s az ólmot, vasat a tűz közvetlen érintkezése teszi folyóvá, mikor is e folyós állapotban lévő fémek az olvasztó alján lévő nyíláson egy e végre készült mélyedésbe ömlenek, s ott kihűlve megszilárdulnak; a vasat ezután még mint nyersvasat ismét megtüzesítik s pörölyözik stb. A tüzet, mely az olvasztókemenczében folytonosan ég, viz-, sőt néha gőzerő által hajtott fúvókkal élesztik. ⁸⁾ Nagy mérvben láthatni az élenyítés példáját az u. n. Bessemer-féle aczélfémesítésnél: az izzóan folyós állapotban lévő vas egy retortába öntetik, melybe, két oldalról gőzerő által hajtott fúvók segítségével szelet vezetnek be, a betóduló éleny a vasban lévő szénré-

szekkel szénéleggázt képezve elégi; időnkint a tüzes, folyékony fém-anyag robajjal salakot dob ki, s bár a retortában semmi gyúanyag sincs, a vas a most említett vegyfolyamat következtében folytonosan nagyobb hőfokot ér el, míg végre a szénrészekről kellően megtisztulván, a retorta alján lévő nyíláson át formába öntetik. Ily Bessemer-féle aczélkészítőgyár van a neubergi nagyhirű vasbánya kohóművei között, továbbá Grácban és Steyrban és több más helyen. Hazánkban ugyancsak történtek intézkedések ily mű felállítására.

⁹⁾ Az aranyat midőn ezüstös érczekkel vegyítve van, nedves úton akként szabadítják meg a többi részekről, hogy salétromsav és kén-sav által ezeket feloldván, az arany visszamarad; száraz úton pedig következő eljárást követnek: az ezüst-, réz- és aranytartalmu érczeket tűzmentes tégelyekben felolvasztják, hozzáadnak ezután finom porrá tört kénantimont és tiszta ként, az ezüst és réz a kénnel nagy rokonságban lévén, azzal egyesülnek, míg az arany az antimonium-mal olvadt állapotban visszamarad; az aranyat ezután az antimoniumtól úgy választják el, hogy e vegyületet megtüzesítik, s fűjtetés által élenyt vezetnek hozzá, miáltal az antimon élenyülve elszáll s az arany tiszta állapotban marad. Némely helyeken e két módot összekapcsolják, — mint pl. a hercziniai hegyek között lévő bányaműveknél. Különböztetve átlag minden oly vegyületnél, hol nehezen olvasztható fémek könnyen olvadó érczekkel vannak keverve, ez utóbbiakat akként választják el az előbbiektől, hogy addig melegítik, míg folyós állapotba jönnek, s az olvasztó alsóbb részein egybegyűlve, onnét kibocsáttatnak; ez eljárást csurtatásnak (Seigerung) nevezik, s ez az elkülönítés legegyszerűbb neme, melyet legtöbb fémvegyületnél használnak: kettős cél van ezáltal elérve, kinyerik ugyanis a könnyebben olvadó részt s visszamarad a nehezen olvadó fém. ¹⁰⁾ Ily henger alakú gőzkalapács van a már említett neubergi vasgyárban; súlya 100 mázsa, az ó-budai hajógyárban szinte van egy valamivel kisebb súlyu. ¹¹⁾ A vaskerekek hengerezésére külön alakú, függőlegesen álló, párhuzamos vashengerekből álló mű van; külön nemű henger-művek Ausztriának minden jelesebb vasgyárában vannak, hazánkban újabbán Diósgyőrön állítanak egy nagyszerű henger-művet fel, az aninai vasgyárban pedig már működik egy ilyen.

III. A magyar bányajog története.

Kétségtelen, hogy a bányajog keletkezését mindenütt a bányáipar előzte meg, mert csak a bányászat felmerült viszonyainak szabályozása folytán támadtak a bányatörvények; nem tartozik azonban e munka körébe annak fejtegetése, miként és hol keletkezett a bányászat, s feladatunk csupán hazai bányajogi intézményeink rövid ismertetése lévén, itt csak a magyar bányajog történetét adjuk elé, s más államok jogtörténetéről is csak annyiban emlékszünk meg, amennyiben közvetlenül, vagy közvetve az ottani viszonyok befolyással voltak honunk bányajogi viszonyainak alakulására.]

Hazánk bányajogának tekintetében három korszakot különböztethetünk meg: az első korszak ideje honunknak az európai államok közé lett lépésétől a Miksa-féle bányarendelet kihirdetéséig terjed,*) a második korszak a Miksa-féle bányarendelet érvényrejutásától kezdve annak hatályon kívül helyezéséig tart, végül a harmadik korszak az 1854-ki általános bányatörvény hatálybalépésétől egész napjainkig folyik.

Itt a hazai bányajog történetét e három korszakra osztva, a korszakokat a most érintett rendben egyenkint tárgyalás alá vesszük.

*) Bányajogunk régibb történetét szakavatottan s bőven kidolgozta dr. Wenczel Gusztáv egyetemi tanár: „Handbuch d. allgem. öst. Bergrechts,“ továbbá a Miksa-féle bányarendelet keletkezését ugyancsak nevezett író terjedelmes kútfői tanulmányozás tárgyává tévén, „A magyar és erdélyi bányajog rendszere“ czimű művében mind ezt, mind a régibb történetet kimerítően közli. L. erre Wenczel id. m. 90, illetőleg 43 s köv. lapjait.

1. Bányajogunk története a Miksa-féle rendelet kihirdetéséig.

Azon föld, melyen most hazánk fekszik, egykor a germán, dák és római népek tusáinak volt színhelye; a dunántúli vagyis délnyugoti rész mint „Pannonia“ legelőször került a

római sasok uralma alá, s mégis a római világhatalomnak és kulturának távolról sem akadunk oly fennmaradt nyomaira, minőket Erdély, az egykori Dácia felmutatni képes. Pannonia azon roppant országútnak, melyen át a nagy szármát síkságról délnyugatra, Róma felé özönlő néprajok végig pusztítottak, egy részét képezé, míg Dácia inkább félreesett; ugyanazért Erdélyben a rómaiak építkezéseinek számos maradványát találjuk, s bányaművelésüknek létéről is vannak észleleti adatok, míg Pannoniáról csak történeti okmányok hirdetik, hogy egykor római tartomány volt.¹⁾ Hazánk északi részében a quadok tanyáztak ez időtájban. E néppel s szövetségeseivel a rómaiak hosszú időn át folytattak harcokat, s bár több ízben legyőzték őket, e tartományokat állandóan meghódítani képesek nem voltak, s az időnkint megújuló lázadások nemcsak a gyarmatosítást tették lehetetlenné, hanem még a legiók által épített castrumokat is elpusztították; mindaddig tartottak e küzdelmek, míg a római birodalomnak azon korszaka elérkezett, melyben hódítások helyett saját biztonságáról kelle gondoskodnia.²⁾ Ez okból valószínűtlen azok állítása,³⁾ kik a legrégibb selmeczi és körmöczi bányák művelését a rómaiaknak tulajdonítják; sokkal inkább hihető, hogy a Tacitus által ezüstért sovárgóknak nevezett quadok műveltették a bányákat az ebben járatos s a harcban elfogott rómaiakkal.⁴⁾ Kérdés most, vajjon e bányavidéknek továbbra is ezen ősgermánok maradtak lakói, vagy pedig a népvándorlás őket is elűzte e vidékről?

Wenczel Gusztáv⁵⁾ szerint azon németek, kik az alsó-magyarországi bányákat művelik, amaz ősgermán népek utódai, melyek már a rómaiak korában e kárpáti vidékeken laktak, mit nem csupán a meglévő történelmi források kombinációja, hanem a jelenleg is azon vidéken (Bars-, Zólyom- és Turóc-megyékben) lakó németek (az u. n. handerbolzok vagy kriekhaierek) nyelvenek jellemző sajátása is bizonyít. Ezen állítás azonban bővebb bizonyítást igényelne, — mert ha eltekintünk is a népvándorlás egyes pusztításaitól, s a hunnoknak a germánokkal, továbbá az avaroknak a frankokkal folytatott irtóháborúkat⁶⁾ figyelemün kívül hagyjuk is, még akkor is nagyon meggyengíti e feltevés valószínűségét azon körülmény, hogy a kilencedik században a Kárpátok ezen vidékén uralkodó

Szwatoploug, mint a szláv elem képviselője, a német császárral (Arnulfal) véres harcban állott, és így alig hihető, hogy országa közepén azon nemzet törzsét megtűrte volna, melynek gyűlölt fejével a szláv nemzeti létért küzdött.⁷⁾ Nagyobb valószínűséggel bir azon feltevés, hogy az u. n. alsómagyarországi bányavárosok vidékén ez időben már német elem nem volt, sőt maguk a német írók állítják, hogy a szlávok elődeiknek (t. i. a germánoknak) szokásait örökölvén, ez időben folytatták a bányaművelést.⁸⁾ †

Ugyancsak német történészek⁹⁾ szerint 1004-ben a harczinai hegyek bányáit természeti akadályok miatt tíz éven át művelni nem lehetvén, a bányamunkások onnét kivándoroltak s valószínűen Magyarországra jöttek:¹⁰⁾ a bányászok első bevándorlása tehát sz. István korára tehető, a későbbi telepítéseket pedig hazai történelmünkől ismerjük: így a Szepességen szászországi, Nagybányán mies-i¹¹⁾ bányászok telepedtek meg, az erdélyi szászok régi bevándorlásáról elég annyit megjegyeznünk, hogy már a tatárjárás idejében egy virágzó város a pusztítás áldozatául esett, míg e pusztítást az előrelátó, óvatos szepesi szászok kikerülék.¹²⁾ Mindezen történeti tények azt tanúsítják egy részről, hogy a német bányászok bevándorlása a 10. és 11. században vett nagy mérvet, más részt azonban azt bizonyítják, hogy a mongolok betörése már meglehetősen fejlett bányaipart talált.

A bányaipar viszonyainak szabályozásával azonban e korban a törvényhozás nem foglalkozott, s csak későbbi törvényeknek e korra hivatkozó rendelkezéseiből lehet következtetnünk, hogy a bányák nem képezték a földbirtok tartozékát, hanem a földbirtok rovására akként különítették el, hogy a földbirtokos, kinek jóságán bányatermékek találtattak, azt a királynak csekély (cambium vagyis jóságcsere) kárpótlás mellett átengedni tartozott;¹³⁾ miből azt következtethetjük, hogy a bányák a király főúri jogának voltak alárendelve, azokat vagy ő műveltette, vagy pedig azok művelhetésére másoknak engedélyt adott. A bányáknak a királyok által való műveltetése rendszerint csak pénzügyi szempontból történt (pl. rendkívül gazdag arany- vagy ezüstbányáknál, legtöbbször azonban sóbányáknál), miért is ez a bányajog alakulására és fejlődésére semmi, vagy csak igen csekély befolyással volt; sokkal

fontosabb a bányajog alakulására azon befolyás, melyet a királyi kiváltság által bányaművelési szabadalmakkal ellátott (u. n. szab. kir.) bányavárosok helyhatósági szabályai arra gyakoroltak. A királyok ugyanis főúri jogukat egyik vagy másik bányászattal foglalkozó városra ruháztatva, azokat vám- és egyéb adóterhektől felmentették, a földesúri hatalom alól kimentve egyenesen a közvetlen királyi hatalom alá helyezték, s a községi szabadság támogatása által virágzó bányaipart teremtetek, melynek szabályozására azután e szab. városok helyhatósági szabványokat alkottak. Ugyanezen eredményt idézte elő a király által egyes hatalmasabb földesúrnak adott bányaművelési engedélyből származott földesúri bányászat, — azonban csak oly esetekben, midőn e földesurak jogosítványukat valamely községre ruházták, és azt a bányavárosok sorába emelték, mint pl. Jászó, Rozsnyó, Rudnabánya stb. városokkal történt.

Hazánk bányajogalakulásának két főtenyezője volt tehát e korban, ugymint: a királyi szabadalmak és az ennek folytán fejlett bányaiparral foglalkozók szokásai; természetes azonban, hogy a törvényhozás a bányajoggal nem foglalkozván, annak fejlődése csak az egyes municipális helyhatóságok szabályai folytán történt, miért általános bányajog nem létezett, azonban volt több partikuláris bányajog hazánk különféle bányavidékein.

A különböző vidékek partikuláris bányajoguk között első helyen érdemelnek említést az alsómagyarországi régi bányajogok¹⁴⁾ és pedig a selmeczi és körmöczi helyhatósági bányajogi szabályok.

A régi selmeczi bányajognak keletkezési idejét IV. Béla uralkodásának közepére, ugymint 1240—1260. évre tehetjük; a most említett királytól nyert privilegium vétetett e statutumokhoz alapul, s a városi esküdtek által foglaltatott írásba; czime következő: „Gemeine Statt- vnd Perckrecht der Erbern vnd Löblichen Stat Schebnitz,“ s mint ilyen később II. Ulászló, továbbá III. Ferdinánd királyok által megerősített. Gróf Sternberg Gáspár, és utána Schneider prágai egyetemi jogtanár tagadják azt, hogy ily régi lenne a selmeczi bányajog, s az iglói (morvaországi) bányajoggal szemben amazt ennél későbbi származásúnak állítják; azonban indokaik, melyek főleg abból állanak, hogy nem eredeti okiratban birjuk e

statutumokat, meg hogy sokkal több új kifejezés foglaltatik bennük, mintsem ily régi eredetű okmányban ez lehető volna, — el nem fogadhatók, — mert ha e statutumok okirata nem is eredeti, mindamellett hiteles, ami pedig a kifejezéseket illeti, ezek szinte előfordulnak a német bányajog „magna charta“-jában, az iglói bányarendelethez, melyről pedig ugyanezen írók állítják, hogy 1251-ben keletkezett.¹⁵⁾ Pedig az iglói bányarendelethez, mely különben a selmeczi bányajog fordításának látszik lenni, ez sokkal régibb eredetű,¹⁶⁾ s valószínű, hogy az idézett írók azért igyekeznek bebizonyítani az iglói bányarendelet régibb voltát, hogy ezáltal a selmeczi bányajogtól az őseredetűséget megtagadják, és azt a morvaországi bányajog fordításának tüntessék elé, ami azonban hiú törekvés; mert a selmeczi bányajog a Németországból Selmecz környékén letelepedett bányászok közel kétszázéves fejleményű iparviszonyainak köszöni eredetét,¹⁷⁾ és mint ilyen bizonyára inkább tarthat igényt az őseredetűségre, mint az iglói, mely későbbi származású és a selmeczinek latin fordítása.¹⁸⁾ Ami a selmeczi bányajog tartalmát illeti, ez két részre oszolván, az első rész 40 szakasza magánjogi és büntetőjogi intézkedéseket tartalmaz, melyek a törvényes és végrendeleti örökösödségre, zálog- és adásvévesi ügyletekre, továbbá a varázslók, tolvajok, erőszakottevők stb. megbüntetésére vonatkoznak; — a második részt, mely 20 szakaszból áll, egészen bányajogi rendelkezések képezik.¹⁹⁾ A bányászati jogosítványok, akár akna, akár tárna képezte azok tárgyát, mindig a városi esküdtek és a bányamester (perkmaister) által, a város pecsétje alatt adattak ki;²⁰⁾ ha valaki tárnát kezdett megnyitni, hogy azáltal valamely ércztelepet kinyerjen, köteles volt az ércz lételeét a tanács és bányamesternek bemutatandó három márka ezüsttel bizonyítani, és ezek után a bánya tulajdonában maradt,²¹⁾ de ha az adományozott és kimért hegyet műveltetés nélkül hagyta a tulajdonos, s azt pusztán találták, hat vásárnap ezt kihirdették, s felhívták a tulajdonost, hogy azt művelés alá vegye, s ha ez a felszólításnak nem engedett, s a bányaművelés végett nem jelentkezett, hetedik vásárnap bárkinek, ki azt felkérte, oda adományozták; a kutatásnál meg éppen csak három napot engedtek a kutatónak, s azután munkáját meg kellett kezdeni, különben a kutatási tért bárkinek

is átengedték.²²⁾ Azonban e szigorú folytonos munkáantartás kötelezettsége alól kivételt engedhetett a bányanagy azon esetre, hogy ha a művelés elé elháríthatlan akadályok gőrdültek, azonfelül a főbb ünnepek alatt, ugymint: husvét, pünkösöd és karácsony idejében minden bányamunka 14 napig szünetelt.²³⁾ Ezen nevezetesebb részekén kívül találunk intézkedést azon esetre, hogy ha két akna összetalálkozik, — továbbá ha a különösen gazdag érmenetet követő és kedvezményezett kutatótárna („Suchstolle“) haladásában valamely más bányamű által akadályoztatnék (9. szak.), azonfelül a czövekelés (marschaydstempl) is meg van említve, végül pedig a kohók és érczmalomok építése és fával való ellátásukról is van gondoskodva.²⁴⁾

Ezen bányajog hazánk legrégebbi statútuma e téren, s még később a Miksa-féle bányarendelet behozatala alkalmával is figyelembe vétetett, amennyiben a most említett bányarendelettel egyeztetésbe hozták; különben ezen ugy koránál, mint rendelkezéseinél fogva nagyhirű bányajog, melyről egy jeles porosz bányajogász (Karsten) azt mondá, hogy a német bányajog fejlődésének alapjául szolgált, nemcsak Selmecezen birt érvénnyel, hanem azonkívül hatályban volt Libetbánya, Besztercebánya, Bélabánya és Bakabánya városokban is.²⁵⁾

A régi kőrmőczi bányajog már nem oly nevezetes, mint a selmeczi; nem oly régi mint emez, mert csak a 14. század közepe táján jegyeztetett fel, bár Róbert Károly az abban foglalt jogokkal a kőrmőczieket még 1328-ban felruházta, és még ezen első redakció is elveszvé, 1492-ben Schayder Péter kőrmőczi kamaragróf és Czón Miklós királyi bányamester által a városi község beleegyezése mellett, e czím alatt: „Perckwerchsgerechtigkeith“ német nyelven írásba foglaltatott, mihez azután a városi tanács és bányapolgárok hozzájárultával, Behem Bernát kamaragróf 1537-ben még néhány cikket toldott. A kőrmőczi régi bányajog sokkal terjedelmesebb, mint a selmeczi, mert 26 szakaszból és 18 szakasz toldalékból áll, de az eredetiséget nélkülözi, mert egészen a kuttenbergi (csehországi) bányajog másolata.²⁶⁾

Az alsómagyarországi bányavidék partikuláris joga csak a most említett két statútum által van képviselve, s ámbár e vidékhez ez összes Dunamellék és dunántúli rész tartozott,

nem találunk sehol az e nagy területen művelés alatt álló bányák viszonyainak szabályozására vonatkozó bányajogot; Fejér, Kovachich és mások gyűjteményeiből látható, hogy e bányavidéken számos egyházi és világi főúr birt bányajogosítvánnyal, így: az esztergomi érsek, a pécsi püspök, a Garam melletti (iuxta Grón) apát, továbbá a Garai, Szentgyörgyi és Szentiványi családok nemcsak jogosítvánnyal, hanem bányabirtokkal is dicsekedhettek, mindamellett, s talán éppen azért, mert e jogosítványukat nem ruházták át községekre, a bányaipar sem vőn oly lendületet, hogy ez bányajog alakulására vagy fejlődésére vezethetett volna.

A felsőmagyarországi bányavidék városai közül némelyek szabadalmukat egyenesen a királyoktól nyerték, s mint ilyenek szabad királyi városok, ezek: Igló, Gölniczbánya és Szomolnokbánya; más városok azonban a bányajogosítvánnyal ellátott egyházi vagy világi főuraktól nyerték szabadalmaikat. E bányavidéken is igen kiváló bányajogosítvánnyal birt az esztergomi érsek, kinek egyházmegyéjéhez még akkor Rozsnyó is tartozott,²⁷⁾ s e várost III. Endre és Róbert Károly 1320-ki privilegiumai folytán virágzó bányaiparra segítette; Rozsnyó bányavárosi jogosítványait Zsigmond és II. Ulászló királyok erősítették meg. Jászó bányajogosítványait Albert préposttól 1243-ban kapta, s ezt utódai többször megerősítették, Rudbánya pedig a Palóczyaktól, kik közül Palóczy Lászlót 1450-ben a leleszi konvent igtatta be Rudbánya birtokába, nyerte jogosítványát; különösen megemlítendő itt, hogy a 16. századig a Soós-család birta és műveltette a Sárosmegyében lévő sóbányákat, minthogy még ekkor a só nem képezte a koronának kizárólagos jogát, azonban az 1514-ki országgyűlés azon határozata folytán, mely a sóbányászatot a királyi fenntartott jogok közé sorozza, ezek jószágcsere (cambium) útján a kincstár birtokába mentek át. Végül még egy felsőmagyarországi bányavárost kell felemlitenünk, mely a Rozgonyi-családtól nyerte jogosítványait.

E három szabad királyi és négy magánbirtokosok által jogosítványokkal felruházott, tehát összesen hét bányaváros virágzó iparral birt a bányászat terén, de azt még jobban előmozdítandók, kölcsönös érdekeik által vezéreltetve, 1487. végén Kassán gyűlést tartottak, és statutum alakjában bánya-

jogukat megállapították, mely az egész felső bányavidék 7 városára kiterjedt, és czime következő volt: „Item hernach stehend geschriebenn die artikel dy dy percksteth pesschlossen haben zw Casschaw etc.“ E bányajog rendelkezései az egész felsőmagyarországi bányavidéken elfogadtattak; azonban a bekövetkezett török uralom és különféle pártharczok e vidék bányászatát egészen elnyomván, vele együtt e statutumok is hatályon és alkalmazáson kívül esvén, érvényük többé fel nem éledt.

E felső bányavidéken egyébiránt számos család birt ez időben bányajogositvánnyal, így: a Görgy, Berzeviczy, Csetneki és Thurzó családok, melyek közül főleg az utóbbi különösen kitűnt és érdemeit szerzett a bányaipar terén, mindez azonban a bányajog alakulására és fejlesztésére igen csekély befolyással volt.²⁸⁾

Hazánk keleti bányavidékein, melyhez Szathmár-, Kövár-, Bihar-, Arad-, ~~Krassó- és Zaránd~~ megyéket és egész Erdélyt számíthatjuk, szinte igen virágzó bányászat volt, s erről van tudomásunk is, azonban oly jelentékeny jogfejlődésre, minőt az alsómagyarországi bányavidéknél tapasztalunk, itt nem találunk.

Krassó megyében vasbányászat, Körösbányán, Karánsebesen aranymosás, Rézbányán ezüst- és aranybányászat, Nagybányán, Felső- és Kapnikbányán pedig ezeken kívül még ólombányászat virágzott, míg Máramaros öt koronavárosában a sóbányászat nyert nagy lendületet;²⁹⁾ Erdélynek is nevezetes bányavárosai voltak, és pedig: Abrudbánya, Offenbánya, Radna, Zalathna és más, még most is híres bányavárosok már ekkor jelentékenyek voltak.

Azonban e bányaműveléssel foglalkozó vidékek jobbadán csak szokásjoggal bírtak, írott bányajoguk általában nem létezett; van ugyan említés téve egy bányarendtartásról, mely 1535-ben „Bergordnung in Neustay vnd Mittelberg“ czim alatt érvényben volt, s 56 czikkből állott, és mely a felső- és nagybányai bányászok között 1521-ben felmerült egyenlenségek folytán származott, — de erről Bornemisza Pál és Wernher György (I. Ferdinánd király biztosai) csak mint szokásjogról szólnak. Abrudbányának is voltak e korban a bányajogra vonatkozó statutumai, mindezen keleti bányavidékek bányajoga azonban csak szokásjognak nevezhető, s írott bánya-

jogra, vagy legalább ennek maradványára, ez ideig még nem találtunk.³⁰⁾

Bányajogunk ekként fejlődén, a bányászat fontosságának felismerése végül a törvényhozás figyelmét is felkelté, s azzal az országgyűlés is foglalkozni kezdett, míg végre a 16. században kimondá a bányaszabadság nagyjelentőségű elvét; a bányaművelési jogosítvány ugyanis eddig szabadalmak útján a királyoktól csak egyes városoknak vagy vidékeknek volt adományozva, azt azonban az országgyűlés 1523-ban az egész országra kiterjeszté és megnyerhetését minden lakos részére lehetővé tette, kimondván: „hogy a királyi felség az arany, ezüst, réz és minden más fémek és ásványok bányászatának művelését mindenkinek szabadon megengedi.“³¹⁾

A bányaszabadság e nagyjelentőségű és horderejű elvének kimondása és életbeléptetése mindenesetre a bányáipar országos lendületét eredményezte volna egy részről, más részt pedig bizonyára a bányászat jogviszonyainak a törvényhozás által való részletes rendezését vonta volna maga után; azonban mielőtt ezen eredmények bekövetkeztek volna, már bányajogunk természetes fejlődése akadályozva, s honi viszonyaink figyelmen kívül hagyatván, bányászatunk idegen bányarendtartás által lőn szabályozva.

Hogy ez idegen bányaviszonyokra alkotott, s hazai bányászatunkra erőszakolt bányarendeletnek genezisével megismerkedjünk, hazai jogunk történetének vázlatát meg kell szakitánunk, s szükséges egy rövid pillantást vetnünk azon jogtörténeti előzményekre, melyeknek ezen, — nálunk csaknem három századon át érvényben volt, — bányarendelet lételetét köszöni.

A hazánkkal szomszédos német tartományokban ugyan csak azt látjuk, hogy nem csupán a fejedelmek bocsátottak közre a bányászat szabályozására rendeleteket (mint például I. Venczel az iglói bányaviszonyokra), hanem az egyes egyházi és világi főurak is alkottak szabályokat a birtokukon vagy kormányzati területükön lévő bányászat viszonyainak rendezésére.

Mellőzve az ily partikuláris természetű bányarendtartások közül azokat, melyek reánk nézve semmi érdekl sem birnak, itt csupán azokat említjük fel, melyek általánosabb elterjedést

nyerve, benső összefüggésben állanak a hazánk részére alkotott bányarendeletről, és így hazai bányajogunk történetére közvetett befolyással voltak.]

Első helyen érdemel említést a salzburgi bányarendtartás, melyet Máté salzburgi érsek 1532-ben bocsátott közre. Ezen rendelet által, melynek czíme: „des hochlöblichen Erzstiftes Salzburg Bergwerksordnung,“ e tartománynak utóbbi, s ugyancsak Bernát salzburgi érsektől alkotott, összesen 20 szakaszt tevő bányajoga hatályon kívül helyeztetett; az egész rendelet eredetleg 46 szakaszból állott, melyhez későbbi kelettel el látva még egy szakasz lett függesztve.³³⁾ Főfontosságát ezen bányarendelet azáltal nyerte, hogy alapul szolgált a Ferdinánd által 1553. év május 1-én, az alsóausztriai tartományok részére kibocsátott u. n. Ferdinánd-féle bányarendeletnek; helyesebben a Ferdinánd-féle bányarendtartás valójában nem más, mint a salzburgi pártikuláris bányajog, (mert daczára annak, hogy az ausztriai bányarendtartás eltérő rendszerrel és felosztással bír, említett eredetét mégis kétségbevonhatlanul bizonyítja azon körülmény, hogy a salzburgi bányarendelet minden egyes szakasza csaknem szó szerint feltalálható benne.³⁴⁾)

Ugyancsak említésreméltó még azon bányarendelet is, melyet a bambergi püspök 1550-ben a bambergi püspökségi uradalom területén lévő bányákra, [u. m. Bleiberg, St.-Leonard és Wolfsbergre nézve közzétett; czíme: „Neue Bergwerksordnung Bambergischer herschafften in Kerndten anno 1550 aufgericht,“³⁵⁾ és összesen 45 czikkből áll, melyeknek némelyike alszakokra oszlik; rendszere azon kort tekintve, melyben napvilágot látott, jónak mondható, és 42 czikkben a sajátképi bányászattal foglalkozik, a többiekben pedig erdészeti és kohászatra vonatkozó rendeleteket tartalmaz.³⁶⁾]

E két bányarendelet több más hasonló rendtartással I. Ferdinánd király uralkodása alatt látott napvilágot, ki főleg a bányatörvényhozás terén fejtett ki nagy tevékenységet, Csehországot, Krajuát, Karinthiát és Alsó-Ausztriát (amazt a bambergi, emezt a salzburgi) bányarendeletekkel látta el, és midőn 1548-ban Mária királyné, ki mint II. Lajos özvegye azon időig az alsómagyarországi bányavárosokat bírta, ezeket Ferdinándnak egyezkedés folytán átadta, bányajogi reformjait Ferdinánd már az azon évben összegyűlt országgyűlés segé-

lyével keresztül akarta vinni, azonban előterjesztései nehézségekbe ütközvén, azoknak keresztülvitelére a királyi hatalom kényelmesebb eszközhöz folyamodott. E fejedelemnek hazánkban kifejtett bányatörvényhozási tevékenysége összeesik a bambergi és alsóausztriai bányarendeletek kihirdetési idejével, mely rendtartások Ferdinánd közvetett vagy közvetlen intézkedésének voltak kifolyásai, miért is hihető, hogy az általa hazánkban életbeléptetni szándékolt bányajog, a most említett két bányarendelet másolata lett volna, és valóban még az utóda, Miksa király által hosszas fáradság után érvényre juttatott rendtartás is igen szoros, benső összefüggésben áll a bambergi és alsóausztriai bányajogokkal,³⁷⁾ úgy hogy amazt ezekből származottnak lehet tekinteni.

Ferdinánd királynak előterjesztései a bányajogi reformokra nézve — mint már említve volt — kedvezőtlenül fogadtatván, királyi hatalmánál fogva 1549-ben az alsómagyarországi bányavidék igazgatását az alsóausztriai kamarára bizta, ugyanennek feladatául tűzvén ki egy bányarendelet készítését is, mely valóban már 1550-ben ki lett hirdetve; azonban ennek gyakorlati életbeléptetése oly sok nehézséggel találkozott, hogy az alsóausztriai kamara azt hozta javaslatba, miszerint a bányarendezés ügye a magyar országgyűlés elé terjesztessék, ami célhoz nem vezetvén, a király később az eredeti bányarendeletet átdolgoztatta s 1562-ben ismét kihirdettette. De a bányavárosok régi privilegiumai és bányászati szabadalmaikat ezen átdolgozott rendelet által is sértve találván, ismét panaszt emeltek, amin azonban már Ferdinánd bekövetkező halála miatt (1564) nem segíthetett, utóda és fia: Miksa király pedig a bányavidék panaszait mellőzvén, a bányarendeletet 1565-ben még egyszer meghirdette. Minthogy azonban mindez megnyugtató eredményhez nem vezetett, Miksa a magyar kormányközegek mellőzésével, az alsóausztriai kamara bizottmányát megbizta, hogy az alsómagyarországi bányavárosok küldötteivel a nehézségek megszüntetése végett egyezkedjék, s valóban még azon 1565. évben kezdetüket vették a tanácskozások. Kőrmöcz- és Besztercebánya városokat illeti azon érdem, hogy a teljes öt éven át tartó tanácskozás alatt a bányarendelet érvényét csak úgy akarták elismerni, hogy ha azt a magyar országgyűlés törvény gyanánt fogadja, s életbe-

léptetésébe beleegyeznek; minthogy a városok folytonosan jogaikhoz ragaszkodtak, a királyi biztosok pedig feltétlenül életbe léptetni akarták a rendtartást, nagyon természetes, hogy ily elágazó vélemények mellett egyezség létre nem jöhetett, végre is Miksa az öt éves egyezkedésnek azzal vetett véget, hogy 1570. végével elrendelte, miszerint a bányarendelet határozatai a bányavárosok privilegiaival és statútumaival akként egyeztessenek össze, hogy ezek főpontjai egybeállítván, a bányarendelethez két felvilágosító szabályzat (Erläuterungen) csatoltassék. Ezen szerkezetében a Miksa-féle bányarendelet 1573. február 16-án negyedszer is kihirdettetett,³⁸⁾ s ezután általános érvényrejuttatása már csak idő kérdése lőn; a felsőmagyarországi bányavidéken valószínűen 1580 körül promulgáltatott, legalább ez évben találunk gyakorlati alkalmaztatásának első nyomára.³⁹⁾

A keleti bányavidékeken való kihirdetés azonban még ezen időben azért nem történhetett meg, mert hazánk e részei még nem voltak a magyar királyok birtokában; Erdély és a vele határos keleti magyar megyék az erdélyi fejedelmek uralma alatt állottak, míg a délkeleti bánsági vidék a törökök által volt megszállva. Amint azonban fokonként a magyar koronához visszacsatolva lőnek honunk ezen bányavidékei is, a Miksa-féle bányarendelet azonnal hatályba lett léptetve, — bár legtöbb helyen tetemes toldalékok és módosításokkal látogatott el: Szathmármegye 1659-ben csatoltatván Magyarországhoz vissza, a szóban forgó bányarendtartás Nagybánya és Felsőbánya vidékeire a helyi viszonyok figyelembevételével mellett hirdettetett ki, oly módon, hogy mindjárt a visszacsatolás után e bányavidéken azon igazgatási és kezelési formák kezdettek alakulni, melyeknek a Miksa-féle bányarendelet egyik lényeges részét képezi; ugyanez alkalommal a kincstárral Felsőbánya 1689-ben szerződést is kötött, melyet Lipót 1690-ben erősített meg.⁴⁰⁾

Az erdélyi bányavárosok, és pedig: Abrudbánya, Offenbánya és Zalatna érdekszövetségbe léptek, és e szövetséget az 1593-ki gyulafehérvári országgyűlés 4-ik cikkében elismerte,⁴¹⁾ és ugyancsak az erdélyi országgyűlés már 1513-ban kimondván az általános bányaszabadság elvét, azt a gyulafehérvári országgyűlés 7. cikke által megerősítette;⁴²⁾ álta-

lában az erdélyi bányászat e korban igen virágzó állapotnak örvendett, de később hanyatlás állott be, és midőn I. Lipót 1691-ben Erdélyt birtokába vette, a bányászat rendezése elegendő szükség volt. Ez okból csakhamar ideiglenes intézkedések történtek is, de csakhamar 1702-ben a Miksa-féle bányarendelet kihirdettetett, s később 1722-ben egy udvari kamarai rendelet által megerősítettett.⁴³⁾

Ugyanezen időtájban (a paszszaroviczi békekötés által) a Bánságot is visszanyervén hazánk, a délkeleti bányavidékeken 1718-tól egészen 1734-ig szinte törvényerővel ruháztatott fel Miksa bányarendtartása, s így az most már általános bányatörvénynek volt tekintendő, amennyiben hazánk minden bányavidékein kötelező erővel bírt, sőt 1780-ban még a kapcsolt részekre is kiterjesztetett; tagadhatatlan, hogy ezáltal bányatörvénykezésünk egyöntetű és rendezettebb lőn, azonban más részről bizonyos, miszerint az egyes bányavidékek viszonyai nem részesültek kellő figyelemben, s a hazai bányajog fejlődése természetes menetében meg volt akadályozva.

Ez okból életbeléptetése a bányavidékek részéről határozott ellenzéssel találkozott: láttuk, hogy az alsómagyarországi bányavidékeken csak a régi joggal való összeegyeztetés és az ugynevezett felvilágosító szabályok alkotása mellett nyerhetett érvényt, a többi bányavidékek pedig, névszerint a felsőmagyarországi, a bánsági és abrudbányai még ezentúl is igyekeztek statutumok alkotása által a bányajogi hiányokon segíteni. Más részről azonban a magyar és erdélyi törvényhozások részint eredete, részint keletkezési módja miatt ellenszenvvel viseltettek iránta; a hatálybaléptetést bevégzett tény gyanánt tekintvén, mindkét országgyűlés utólag helybenhagyta, s így kötelezőerővel ruházta ugyan fel, azonban az 1723-ki országgyűlés 108. törvénycikkében ugyanakkor kimondá, hogy csak a bányatörvényszékek magántörvényének (lex privata) tekinti, az erdélyi 1747. novell. cikkek kijelenték, hogy még a bányajogi kérdésekben is csak olyanokra alkalmazandó, melyekről az országos törvények nem intézkedtek.⁴⁴⁾

A Miksa-féle bányarendelet czime eredetileg következő: „Perckhordnung der Freyen Königlichlichen Perckstätt in der Cron Hungern,” s ezután felsorolja az egyes bányavárosokat; áll a bevezetésen kívül 46 cikkből, melyek azután szaka-

szokra oszlanak. A magyar királyok a bányászati főúri jog és az országgyűlés által kimondott bányaszabadság elvétől eltérőleg, mindjárt „kezdetben“ kijelenti: „hogyminden bányamű és „felnyitandó lelhely“ az azok eredményes műveléséhez szükséges erdőkkel és vizekkel a királyi „kamarális jószágot illetvén.“ „régikoklevelek“ értelméhez képest minden egyházi vagy világi főúrnak és nemesnek, városnak és községnek tiltva van bányaművelést kezdeni, s ezek „nem merészkedjenek saját önkényükből, különös királyi engedély nélkül sem bányát felkeresni, sem művelni, és a kinestári bányászoktól vagy bányahivatalnokoktól bányavámost vagy bányabért követelni.“⁴⁵⁾

Egyéb intézkedései közül említést érdemelnek: a bányajogositványok adományozása, az altárnai jogositványok és a bánya-aknamértékek megszabására vonatkozó intézkedések,⁴⁶⁾ továbbá a tűzveszély elleni (Art. XX.) rendelkezések, a bányarészek eladása (XXV.), a bányaugyletek felől vezetendő könyvek (Art. XXVI.) rendbentartásánál követendő szabályok,⁴⁷⁾ végül figyelemreméltók a kohók és olvasztók engedélyezését, meg az arany és ezüst beváltását tárgyazó határozatok;⁴⁸⁾ a legutolsó, vagyis 46-dik cikk különböző eskümintákat tartalmaz: így találunk a bányamesterek, bírák, esküdtek, bérlők, tollvezetők, mérnökök, kénlők, erdőmesterek, felügyelők, zúzdavezetők, közmunkások stb. részére különféle esküformákat.⁴⁹⁾

Nyomatatva e bányarendelet több ízben volt, így mindjárt 1573-ban a fentemlített czim alatt, továbbá ugyancsak Bécsben 1805-ben; ezenkívül kivonatosan is megjelent, — azonban legtöbb kiadásában nem egyedül, hanem a felvilágosító szabályok kíséretében találjuk.

A ~~Selmeczi felvilágosító~~ szabályok czime: „Erläuterung der alten Bergwerks-Ordnung, deren sich die Städte Schemnitz, Neusohl, Buggans, Dillen und Libetten gebrauchen;“ összesen 26 cikkből áll, melyek részekre, s ezek ismét szakaszokra oszlanak, tartalmát illetőleg kiválóérdekű azon részletes és kimerítő intézkedés, melylyel az akna és altárnai jogositványok vannak körülírva (Art. II.), továbbá ugyancsak a kohászati és olvasztó művekre van nagy gond fordítva (Art. XX—XXIII.), az utolsó cikkek pedig a bányamester és bányamérnök állásával, hivatali körének meghatározásával foglalkozik, a bányahegyeken felállítandó konyhák- és pinczéket,

s így a munkások élelmezését szabályozza. Ez utóbbi intézkedés célja: hogy „a szegény, nehéz munkával foglalkozó bányászok fillérei” ne jussanak uzsorások kezébe, hanem a „teljes mértéknek megfelelő mennyiségű étel (hús) és ital szolgáltassék a munkásoknak, hogy — mindegyik „fillérjének illető értékeért” jutányosan kaphasson ételt és italt, és „ne legyen kénytelen kenyeret és ételmi szert távoli helyekről beszerezni.” (Art. XXVI.)⁵⁰⁾ Ez tehát a bányamunkások élelmezésének ugyanazon alapeszméjét foglalja magában, mely a mai bányajogokban is alkalmazást nyert; e felvilágosító szabályok rendszeren a Miksa-féle bányarendtartással együtt nyomattak ki.]

A körmöczi felvilágosító szabályok czime: „Erläuterung der alten Bergwerks-Ordnung, deren sich die Städte Cörmnitz und Königsberg gebrauchen;” huszonkét czikkből áll, melyek közül a terjedelmesebbek ugyancsak több részre, és a részek szakaszokra oszlanak. Az altárnai jogositványokat szinte elég kimerítően részletezi (Art. IV.); azonfelül érdekesek a bányamértékekre, azok határainak megjelölésére (Art. VI. VIII.), a szellőztetés és vízveszélyre (Art. IX.), meg a kohászatra (Art. XII.) vonatkozó részek.⁵¹⁾ Nyomtatva rendszerint a Miksa-féle bányarendelettel és a selmeczi felvilágosító szabályokkal van.

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ L. Pannoniára nézve Salomonnak a „Reform” 1870. évi november 1. 320. számának „Tár-czája”-ban megjelent jeles közleményét. ²⁾ L. Cantu Cäsar „Világ-történelmé”-nek 6. kötetét 198. s köv. lapj. V. ö. Kachelmann János: „Geschichte der ungarischen Bergstädte und ihrer Umgebuug” című munkájának 1. füzetét 16. s köv. lapj. ³⁾ Igy Christ. Trang. Delius egykori selmeczi bányászakadémiai tanár („Anleitung zur Bergbau-kunst”), továbbá Joh. Jac. Ferber („Physikalisch-metallurgische Ab-handlungen über die Gebirge und Bergwerke in Ungarn” műveikben ugyanezt állítják; ez állítás mellett és ellen népmondák harcolnak, így pl. az ismeretes népmonda és hagyomány egy őstárnában (Alt-allerheilige Stolle) római rabszolgákat dolgoztat, a fentebbiek ellen azonban l. Kachelmann: „Geschichte der ung. Bergstädte” cz. m. I. füzetét 22. l. ⁴⁾ L. ugyanazt id. m. 22., 23. lapj. ⁵⁾ Wenczel Gusztáv: „Magyar és erdélyi bányajog” 32. lapj. ⁶⁾ Lásd Thierry Amadé „Attila” (magy. ford. Szabó), és „Les fils et successeurs d' Attila” című műveit; ez utóbbira nézve v. ö. Csengeri Antal: „Tör-téneti tanulmányok” című művének 282, 283. lapj. ⁷⁾ L. Kachel-

mann: „Geschichte d. ung. Bergstädte“ 65. l. ⁸⁾ U. a. id. m. 63. l. ⁹⁾ Honemann: „Alterthümer d. Harzes“ 38. §. Crusius: „Geschichte Goslars“ 26, 239. l. ¹⁰⁾ V. ö. Kachelmann: „Geschichte d. ungar. Bergstädte“ cz. m. II. füz. 12. l. ¹¹⁾ A Nagybánya környékén levő községek közül többnek neve ugyanezt bizonyítja, így pl. van Mismogyorós, Miszbánya és Misztótfalu; mindez szinte tanuskodik arról, hogy a szász- és csehországi bevándorlások alkalmával Mies környékének bevándorlói Nagybányán telepedtek meg, ezeknek egy része német, más része cseh lehetett. Legalább valószínűvé teszi e kombinációt Misztótfalu neve; hihető, hogy a csehek voltak eredeti lakói, s a környékbeli magyarság által a szlávokra általán használni szokott „tót“ elnevezéssel jelölte községüket, és így neveztetett az Mies-tótfalunak. ¹²⁾ Most már hazánkban a bányászattal magyar, német, román és szláv nyelvűek egyaránt foglalkoznak, — nincs azonban kétség aziránt, hogy a tulajdonképi bányaipar csak a németországi bevándorlók által hozatott be hazánkba, azért ezeknek bevándorlása és telepedése bányászatunk valódi kezdetét képezvén, nem kis érdekléllel bír bányajogtörténetünkre. A bányavárosoknak IV. Béla alatti viszontagságaira nézve lásd Szalay Lászlónak: „A tatárjárás Magyarországon“ című s a „Vasárnapi könyvtár“ban megjelent művét. ¹³⁾ Róbert Károly 1327-diki okmánya Fejér: „Codex Dip. Hung.“ VIII. k. 3. r. 198. lap, különben v. ö. Wenczel G. id. m. 30. lapját. ¹⁴⁾ Alsómagyarországi bányavidéknek neveztetik Selmeecz, Körmöcz stb. környéke, ideszámítván a dunamelléki és dunántúli részeket. L. Wenczel id. 31. lapját. ¹⁵⁾ L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ (Prag, 1870.) cz. m. 22—25. lapjait. ¹⁶⁾ Egyébiránt a szövegezés már régibb királyi pártfogásra és szabadalmakra mutat. L. Kachelmann: „Geschichte d. ung. Bergstädte“ cz. m. 112. lapját. ¹⁷⁾ Nem szükséges az, hogy az alsómagyarországi bányavidék lakói az ősgermánok egyenes utódai legyenek, mert a településüktől egész a régi selmecezi bányajog létrejöttéig lefolyt, 200 évet tevő időszak oly hosszú, hogy ezalatt eredeti, önálló jogélet fejlődése megtörténhetik; egyébiránt ősbányajogunk eredetiségének rovására azt az iglói bányajogtól származtatni ép oly badarság, mint azt állítani, hogy az aranybulla a „magna charta“ mintájára készült. ¹⁸⁾ Karsten: „Über d. Ursprung d. Bergrechts“, Berlin, 1844. L. Wenczel id. m. 12. l. ¹⁹⁾ Nyomtatásban közölte Wenczel Gusztáv: „Jahrbücher d. Literatur“ cz. folyóiratban (Bécs, 1843. CIV. kötetben) és az Árpád-kori új okmánytár III. köt. 206. s köv. lapjain, megjelent továbbá: Kachelmann: „Geschichte der ung. Bergstädte“ cz. többször idézett művének végén, a 177—192. lapokon. ²⁰⁾ L. „Gemeine Statt und Perckrecht der Erbern vnd löblichen Stat Schebnitz“ II. Rész 1. 2. §§-ait. ²¹⁾ V. ö. „Statt vnd Perckrecht“ II. Rész 3. §-át. ²²⁾ Ez már a bányák folytonos munkábertartásának alapja, l. „Perckrecht“ 13. és 4. §§-ait. ²³⁾ Ugyanaz 14. §-ban. ²⁴⁾ „Perckrecht“ 18. 20. 9. 12. és 24. §§-ai. ²⁵⁾ Kachelmann: „Geschichte der ung. Bergstädte“ 177—192. lapj. V. ö. Wenczel: 30—33. lapjain. id. m. 1

Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ cz. m. 24. lapj. ²⁶⁾ Wenczel id. m. 31. l. ²⁷⁾ A rozsnyói püspöki megye régebben egészen az esztergomi érsek jurisdictiója alá tartozott, még pedig közvetlenül, mert ott püspökség sem volt, és a rozsnyói püspöki javadalnak a primás javadalmai közé tartoztak; csak 1775-ben szakítottatott ki e püspökség az esztergomi érseki megyéből, s püspökséggé alakíttatván, az egri érsekség alá lett rendelve. L. Konek Sándor: „Egyházjogá“-nak 1. kiadását a 301. lapon. ²⁸⁾ A Thurzó-család bányaiparostevékenységéről általános tudomásunk van; több író különösen kiemeli, így pl. Kachelmann és Nagy Iván stb. ²⁹⁾ L. Wenczel id. m. 36., 37. lapjait. ³⁰⁾ Ugyanazt a kapcsolt részek bányászatára nézve 36—40. l. ³¹⁾ „Majestas Regia committat fodinas minerarum auri et argenti, ac cupri, et aliorum metallorum libere omnibus colere“ 1523: 39. tez. ³²⁾ Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts“ cz. m. 22., 41. lapj. ³³⁾ Megjelent Lori Gy. János bajor bányajoggyűjteményében. München, 1764-ben, 190—240. lapjain. ³⁴⁾ Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ cz. művének 34. lapj. ³⁵⁾ Smidt F. Antal: „Chronolog. syst. Sammlung d. Bergg. Ung.“ III. Abth. 1. köt. 281. s következő lapjain nyomtatásban van. ³⁶⁾ Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 41. lapj. ³⁷⁾ L. Schneider id. m. 43. lapj. ³⁸⁾ V. ö. Wenczel: „Magyar és erdélyi bányajog“ cz. m. 42—45. lapjait. ³⁹⁾ Ugyanaz a 46. és 49. lapokon, v. ö. különösen a 49. l. b) jegyzetét. ⁴⁰⁾ Miksa már 1571-ben életbe akarta léptetni e bányavidéken rendeletét, de e szándékát sem ő, sem közvetlen utódai nem fogadtathatták, mert e megyék az erdélyi fejedelmek uralma alá jutottak, s valójában csak I. Lipót, a felsőbányai bányapolgárokkal kötött egyezség után nyolcz évvel, vagyis 1698-ban szerzett annak teljes érvényt. L. erre nézve Wenczel id. munkájának 49. lapján a g) jegyzetet. Ami a többször emlegetett felsőbányai szerződést illeti, ennek értelmében nevezett bányaváros bányáinak nagy részét a kincstár birtokába bocsátotta át, minek fejében viszont örök adómentesség ígértetett részére; hogy ez az általános adókötelezettség elvének érvényrejuttatása alkalmával továbbra megszünt kiváltság lenni, az gyanítható, miért is a kincstár és Felsőbánya között az ötvenes évek során viszály volt. Ez adatokat a felsőbányai viszonyok tárgyában a volt k. kanczelláriához a nagybányai bányatörvényszék által tett felterjesztésből meritém. ⁴¹⁾ E szövetséghez Nagy-, Felső- és Körösbánya is tartoztak, de később Magyarországhoz visszacsatoltatván, megszűntek annak tagjai lenni. V. ö. Wenczel 48. és 50. lapj. o) jegyzetét. ⁴²⁾ L. Wenczel id. m. 48. l. s 50. l. p) jegyzetét. ⁴³⁾ U. a. u. o. ⁴⁴⁾ U. a. 51. lapon. ⁴⁵⁾ „Anfänglich, nachdem Uns als Regierendem König in Hungarn, alle Bergwerke und Fünde, etc., Wäldern, und andern dergleichen anhängenden Zugehörungen, Flüssen und Stücken, ohne welche dieselben Unsere Bergwerke nicht mögen nützlich erhebet, gebauet und in Aufnehmen gebracht werden, als Unser Cammer-Guth zustehen, — so wollen wir Uns, Unsern Erben und nachkommenden Königen in Hungarn, vermöge der

alten Decrete, hiemit dieselben gänzlichen vorbehalten, also, dass sich niemand von Bischöffen, Prälaten, Grafen, Freiern, Gemeinen, Städten unterstehe, dieselben Berg-Werke aus eigener Gewalt, ohne sondere Unsere Erlaubniss, und Bewilligung aufzuschlagen, zu bauen und zu arbeiten, und von unsern Amtleuten und Waldburgern das Urbar oder Frohn zu begehren etc. L. „Maximilianus Bergordnung“ I. Art. 1. §. V. ö. „Neue Bergordnung d. Königreichs Ungarn,“ Wien, 1805. 1. lapj. ⁴⁶⁾ Miksa bányarendeleetének II., III. és V. artikulusai 1. „Neue Bergordnung d. Königreichs Ungarn“ cz. kiadás 27—36. l. ⁴⁸⁾ Miksa bányarendeleetének XL. és XLI. artikulusai v. ö. „Neue Bergordnung d. Königreichs Ungarn“ cz. k. 50—52. lapj. ⁴⁹⁾ „Neue Bergord. d. K. Ung.“ 57—62. lapj. ⁵⁰⁾ U. a. 86—121. lapokon. ⁵¹⁾ „Neue Bergord. d. K. Ung.“ (Bécs 1805) cz. k. 64—85. lapj. Mint mindkét rendelet, illetőleg felvilágosító szabályzat nemcsak a két főbányavárosra, hanem azoknak szomszédos bányaközségeire is érvényes volt, és pedig a selmeczi Selmeczen kívül Besztercze-, Libet-, Baka- és Bélabányának, a körmöczi pedig Körmöczön kívül Ujbányának képezte bányajogát.

2. Jogtörténeti előzmények az általános bányatörvény hatálybalépéig.

A Miksa-féle bányarendtartás honunkban általános kötelezőerővel ruháztatott fel, s érvényét csaknem három századon át megtartotta; azonban e hosszú időszak, mely még hazánk azon bányavidékein is, hol ezen bányarendelet később lett kihirdetve, mintegy 120—150 évre terjed, nem folyt le tétlenül, sőt ellenkezőleg igen élénk reformmozgalmak történtek, melyek azonban eredményre csak a tizenkilencedik század közepén vezettek.

Kevéssel azután, hogy a Miksa-féle bányarendtartás utolsó kihirdetése a Bánságban megtörtént, — Mária Terézia királyné a bányatörvények reformjára gondolt, — és egy „tervezett, javított bányarendelet“-re nézve a csehországi guberniumtól meg a rendektől véleményt kívánt; ¹⁾ később pedig lichtenfelsi Pothner Tádé lovag, bányatanácsos és tanár bizatott meg egy „általános bányarendelet“ kidolgozásával, mely ugy a német örökös, mint a magyar koronatarományokra egyaránt érvénnyel bírt volna, de az eredmény a várakozásnak nem felelt meg. E felső helyről kezdeményezett reformkísérletek, melyek — ha az országos törvényhozások hozzájárultával eredményt mutattak volna fel, — nevezetes mozzanatot ké-

peztek volna bányajogunk fejlődésében, semmi horderővel sem bírnak; s így az általános bányajogi ujitások terén tett lépések sikert nem eredményezvén, ezzel tovább nem foglalkozunk, hanem a reánk nézve sokkal érdekesebb partikuláris bányajogi mozgalmakra térünk át.

Már megelőzőleg egyenétlenség merült fel a kir. bányavárosok és a kir. bányahatóságok között, miért is Mária Terézia királyné azok megszüntetése végett 1747. június hó 9-én Selmecz, Körmöcz, Ujbánya, Bakabánya, Besztercze- és Bélabánya városokhoz „Rescriptum“-okat intézett, melyek együtt „Constitutiones et Rescripta Mariae Theresiae“ czim alatt ismeretese²⁾, s 1766-ban a nagybányai kerületben is meghirdették. Ugyanezen időtájban a felsőmagyarországi bányavidék bányapolgárai egy nagy testületté alakultak és statutumokat alkotván, azokat királyi megerősítés alá bocsátották; e szabályok lényeges módosításokkal 1751-ben lettek megerősítve első ízben, később pedig 1779-ben (végül 1833-ban); a bányászati bányaiparosok partikuláris bányajoga szinte ujitások alá vétetett, még pedig rövid időközök alatt egymásután három ízben, u. m. 1748-, 1754- és 1760-ban. Ezen részszerű bányajogokon kívül helybenhagyta még Mária Terézia 1773-ban az abrudbányai statutumokat; s így látjuk, hogy bár a fejedelemső alatt az általános bányatörvényhozás reformja csak kísérlet maradt, mindamellet³⁾ a partikuláris bányajogok fejlődése elég pártfogásban részesült. II. József alatt két rendelet látott napvilágot, melyek közül az első „Constitutiones circa exercitium Regalis metalli fodinarum“ czim alatt 1781. október 28-án jelent meg, míg a második sokkal később, csak 1788. október 6-án hirdettetett ki, s a királyi bányatörvény-székek és bányahelyetteségek szabályozását tárgyalja.

Eközben elérkezett az 1791-ki országgyűlés megnyitásának ideje; ez országgyűlés át lévén hatva az akkor elterjedt kodifikáció eszméitől, az egész hazai jogot rendszeres törvénykönyvek által szándékozta szabályozni, s e végből az 1791: 22. tezik folytán az ugyanazon évben hozott 67. tezik által kilencz választmányt bízott meg különböző törvényjavaslatok készítésével, s ezek között egynek feladata volt egy bányatörvénykönyvi javaslatot készíteni. A bányászati bizottság mellett (deputatio montana) még egy jogi bizottság (deputatio

juridica) működött, mely a bányaugyi küldöttség munkáját megvizsgálta. A bányaugyi bizottság üléseit Selmecezen tartá, s munkáját elvégezvén, azt a jogi bizottság bírálat alá vette; az így elkészült törvényjavaslat azonban törvény erejére nem emeltetett. Az egész munkát áll 53 czikkból, s 1807-ben Pesten következő czim alatt kinyomatott: „Articuli LIII montanisticae deputationis, cum reflexionibus deputationis juridicae, articulo 67. 1791. ordinatae. (Pestini, Typis Josephi Patzko. 1807.) E kiadmány minden lapja két rovatra osztatik, melyeknek elsejében a bányaugyi bizottság javaslata foglaltatik, míg a második rovatban a jogi bizottság megjegyzései vannak párhuzamosan közölve, módosításai („juxta modificationem juridicae deputationis“), pótlásai és kihagyásai szerint; amely czikkek pedig vizsgálat alá nem vétettek, ott e körülmény e szavakkal: „in juridica deputatione non revisus“ szinte megjegyeztetett.⁴⁾

Az erdélyi országgyűlés részéről ugyancsak hason irányu törekvést tapasztalunk: ott is az 1791-ki országgyűlés 64. tezikke választmányokat küldvén ki javaslatok készítése végett, azok között egyiknek feladatául a bányaviszonyok jogi rendezése tüzetett; e választmányt „kamarai és bányaugyi küldöttség“ (deputatio cameralis et montanistica) névvel jelöli az idézett törvényczikk; munkálata hasonló sorsban részesült, mint a magyarországi választmányé, t. i. országgyűlési tárgyalás alá nem került. Találunk még Erdélyben később is, nevezetesen 1810-, 1826- és 1832-ből országos választmányok hasontárgyu és irányu munkálataira, anélkül azonban, hogy az valami maradandó sikert eredményezett volna.

Magyarországon az országgyűlés a bányatörvényhozás elejtett fonalát 1827-ben ismét felvév, s a 9-ik tezikk által egy új választmányt bizott meg „in re montanistica“, mely „Codex juris metallici hungarici“ czim alatt egy 189 czikkből álló javaslatot készített; ez azonban nem volt új javaslat, hanem a hazánkban addig fennállott bányajognak rendszeres összeállítása, s országgyűlési tárgyalás alá nem került.⁵⁾ Ezen törvényhozási kísérleteknél sokkal fontosabb már az 1844-i bányatörvényjavaslat: az 1844-ki országgyűlés ugyanis egy választmányt bizott meg egy bányatörvényjavaslat készítésével, s e választmány országgyűlési tagokból és meghívott szakem-

berekből állott; a kincstár ámbár szinte meg volt hiva, nem képviselte magát, hanem a választmányi és tárgyalás alatt levő munkálatot bírálát és véleményadás végett egy kamarai tisztekből (kitűnő montanistákból) álló bizottságnak adta ki. E kamarai bizottság elnöke Svájczér Gábor kamaragróf volt, tagjait pedig Sermage Péter gróf, Kéler Zsigmond tanácsos, Andreánszky Sándor kamarai ülnök és Jendrassik Miksa kamarai ügyész, ki egyszersmind a jegyzői tisztet vitte, — képezték; e jeles szakemberekből álló bizottság terjedelmes munkálátát nem fejezte ugyan be, azonban azon időhöz képest, mely e dolgozatra fordított, úgy elméleti, mint gyakorlati szakértelemről tanuskodó nézeteket közölt, melyeknek figyelembevétele ma is épen úgy szükséges, mint volt akkor.⁶⁾ Az országgyűlés a kincstárnak ezen magatartása által nem hagyta magát munkálataiban zavartatni, hanem a választmányi operatumot tárgyalás alá vevén, azt 139 cikket tevő terjedelméről 137-re szállította le, és ezt elfogadás végett a felsőtáblához küldé át; összesen öt üzenet és négy válasz-üzenet váltatott a két tábla között e tárgyban, míg végre az egyetértés létrejövén, a szeptember 3-ki vegyes ülésből felirással felterjesztetett. E felterjesztett törvényjavaslat, mely végleges szerkezetében 138 cikkből és 623 §-ból áll, felső helyen szentesítést nem nyert, s így törvényerőre nem emelkedett.⁷⁾

Ezen bányatörvényhozási kísérletek tehát eredményre nem vezettek, s maradt minden továbbra is a régi állapotban, mignem maga a kormány indította meg ismét a kezdeményezést. 1849-ben ugyanis a bécsi cs. k. földművelési és bányászati ügyek vezetésével megbízott miniszterium (Scheuchenstuel Károly osztályfőnök elnökelete alatt) egy bizottságot alakított, (melynek tagjai báró Hingenau Ottó bécsi egyetemi bányajog-tanár és Weiss Károly prágai helytartósági tanácsos voltak) s e bizottság által egy törvényjavaslatot készítettett, mely még azon év őszén a nyomda alól kikerült. E javaslatot minden nagyobb politikai, igazságügyi és bányahatóságnak, kereskedelmi kamaráknak, testületeknek, bányatulajdonosoknak és szakértőknek megküldötték, azon felhívással, hogy észrevételeiket, véleményüket nyilatkoztassák ki; a kitűzött határidő elteltéig több mint 200 különféle vélemény érkezett a

bizottsághoz, mi egy részt azon érdekről tanuskodik, melylyel a bányatörvényhozási reformkísérlet fogadtatott, más részt azonban tagadhatatlanul azt bizonyítja, hogy a régi bányajogok, melyek érvényben voltak, a szükségletnek többé meg nem feleltek, s hogy az örökös tartományokban ép oly égető szükség volt a Ferdinánd-féle régi bányarendelet helyébe újat alkotni, mint Magyarországon kívánatos volt a Miksa-féle bányarendelet helyébe újat emelni érvényre.

E terjedelmes anyagot a miniszterium további feldolgozás tárgyává tette, s a javaslatot ezzel, meg a szász és porosz bányatörvényjavaslatokkal birálatilag egybehasonlítottatta, a szükségesnek mutatkozó átalakításokat, toldásokat stb. megtétette, minek eredménye egy második, de az elsőnél jóval terjedelmesebb bányatörvényjavaslat lett; ez azonban kinyomatván, ismét revízió alá vétetett, és átdolgoztatván már mint harmadik bányatörvényjavaslat egy, a minden miniszteriumok képviselőiből és országok megbízható, szakértő bányabirtokosaiból alkotott bizottság tanácskozása, illetőleg birálata alá bocsáttatott. Ez történt 1852-ben; a tanácskozás több hónapra át tartott, s ennek eredménye egy negyedik bányatörvényjavaslat lőn, s ezen szerkezetében újlag átvizsgáltatván, 1854. május 23-án megerősítést nyert.⁸⁾

Hogy mit kell hazai jogunk szempontjából e törvény rendelkezési módjáról, s nálunk érvénybe lett léptetéséről tartanunk? arról alantabb szólunk, itt csupán beosztásáról és azon hatásról emlékezünk meg, melyet behozatala előidézett.

Az 1854. évi általános bányatörvény áll 16 fejezetből, e fejezetek ismét szakaszokra oszlanak, s ezek száma 286-ot tesz; gyakorlati életbeléptetésének megkönnyítésére egy hivatalos utasítás bocsáttatott ki 1854. szeptember 25-én; ezen utasítás 135 §-t foglal magában.

Ha az idő és gyakorlat előtűntette is azon hiányokat, melyekkel az általános bányatörvény főleg hazai bányaiparos viszonyaink tekintetében bir, mégis korszakot alkotó esemény bányajogunk történetében annak megjelenése; azon ódon, zavart szabályozás helyébe, mely azelőtt hazai bányászatunkra oly nagy súlylyal nehezedett, az új törvény világos, a jogok és kötelezettségeket szabatosan meghatározó rendelkezése lépett

és bányászatunk vagyonbiztonsága, hitele és emelkedése min-
denesetre igen sokat köszönhet annak.

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ Udvari rendelet 1766. jun. 13. s okt. 6-ról. Smidt: „Chron. syst. Sammlung.“ I. Abth. 7. k. 176. s 226. lapj. ²⁾ L. „Neue Bergordn. d. K. Ung.“ 125—150. l. ³⁾ L. Wenczel G. „Magyar és erdélyi bányajog“ cz. m. 54—56. l. ⁴⁾ V. ö. „Articuli LIII. montanisticae deputationis cum reflexionibus deputationis juridicae articulo 67. 1791. ordinatae.“ Pest 1807. Ezen 53. czikkből csak a 13-ik jutott érvényre, melynek czime következő: „De camporum fodinalium capacitae, eorumque dimensione;“ ez Nagybánya környékén 1792-ben lépett hatályba; különben v. ö. az id. gyűjtemény 84—91. lapjait. ⁵⁾ Wenczel G. id. m. 56., 57. lapj. ⁶⁾ A régi törvényjavaslatkészítő-bizottságok csak országgyűlési tagokból és kincstári tisztviselőkől állottak; először csak 1844-ben voltak magánszakértők alkalmazva, de ekkor meg a kincstár nem vett a munkálatokban részt, hanem csupán a fentemlitett kincstárbizottság által kívánt magának jelentést tétetni annak tartalmáról. A bizottsági munkálat közel 200 ívet tesz, s mindamellett a befejezéstől még távol van; nézetem szerint — bár erre nézve biztos adatom nincs — az országgyűlés gyorsan elfogadván és szentesítés alá terjesztvén a javaslatot, a kincstári bizottságnak nem volt ideje az egész véleményes munkálatot kidolgozni, hanem miután felső helyről a szentesítés ügyis megtagadtatott, a bizottsági véleményre többé szükség nem volt, s azért az meg is szüntette munkálatát. Így maradt e munka félben s még így is közel 200 ivnyi terjedelemmel bír; ennek létezéséről igen kevés bányajogásznak van tudomása, miután tudtommal csak azon egyetlen eredeti kézírattörödétkben van meg, mely birtokomban van, és melyet néhai Svájczér Gábor, volt bizottsági elnök és bányagróf irataiból kaptam illetékes helyről. Vannak ugyan oly álláspontok benne, melyek mai nap már túlhaladvák, és melyek azon kor felfogását általában jellemzik, azonban igen nagy elméleti tanulmányra és hazai bányászati viszonyainknak rendkívüli gyakorlati ismeretére mutat, s vannak benne nézetek, mik még a jövő bányatörvényhozás által is méltányolandók. Alkalmilag az egyes §§-oknál jelen munka második részében visszatérünk reá. ⁷⁾ L. „Az 1843^{3/4}. magyar országgyűlés iratait“ 2. köt. 265. s köv. l., továbbá 169. s 226. l. ⁸⁾ V. ö. Hingenau: „Bergrechtskunde“ 364. s köv. l. ⁹⁾ L. „Vollzugs-Vorschrift zu d. allerhöchsten Patente v. 20. Mai 1854. erl. allgem. öst. Berggesetze“ Wien, 1854. Hof- und Staatsdruckerei.]

3. Bányajogi reformmozgalmak napjainkig.

Az 1854-ki általános bányatörvény egészen 1860-ig változatlan érvényben volt, ekkor azonban hatálya kérdésessé vált.

Hazánk ugyanis ekkor visszanyervén törvénykezési önállóságát, az egybegyült országbirói értekezlet, az általános bányatörvény, illetőleg bányajogunk tárgyában egy albizottságot választván, annak jelentése 1861 február 18-án az értekezlet teljes ülésében tárgyalás alá vétetett.¹⁾

Az országbirói tanácskozmány főelvül tűzvén ki, hogy a hazai törvények, mennyiben a megváltozott viszonyoknál fogva a jogbiztonság megengedi, visszaállíttassanak, mindjárt első sorban azon kérdés került vita alá: vajjon az általános bányatörvény mellőzésével az 1854. előtti állapot visszaállítása helyes és czélszerű-e?

Az albizottmány egyhangulag kijelenté, hogy — miután már az 1844-ki országgyűlés maga is oly zavartnak mondá az akkori bányajogállapotot, miszerint egy bánya-kodex kidolgozását szükségesnek látta, ily zavart bányajog-állapothoz tovább is ragaszkodni nem volna czélszerű²⁾, más részről ugyancsak kinyilatkoztatá, hogy az 1844-ki bányatörvény-javaslatot a változott viszonyoknál fogva kivihetlennnek tartja³⁾, s ugyanazért az 1854-ki bányatörvényt addig is, míg az országgyűlés új magyar bányatörvényt alkot, érvényben kívánna tartani, azonban oly módosítások-, változtatások- és pótlásokkal, melyeket hazai bányászati viszonyaink igényelnek.

Az értekezleti gyűlésben egy tag volt csupán, ki az albizottmány véleményes jelentésétől eltérőleg, indítványozá, „hogy állíttassék vissza a régi magyar bányatörvény, mely visszaállítható, miután 1854-ig is fennállott“⁴⁾, de a tanácskozmány több tagjai⁵⁾ kiemelvén azt: 1) hogy hazai jogunk szempontjából tekintve, általános bányatörvény 1854. előtt sem létezett, hanem csak az 1573-ki Miksa-féle bányarendelet számtalan kiegészítő és magyarázó pótrendeleteivel, melyek a Smidt-féle ismeretes gyűjteményben 25 kötetet tesznek, volt érvényben, e rendelet felett pedig már hazai törvényhozásunk több ízben pálczáat tört, 2) s hogy ezzel szemben az 1854-ki bányatörvény valóságos liberális szellemben van szerkesztve, s a bányászati birtokot a feudalismus bilincseiből felszabadítá, a bányaipart a czéhformákból kivetközteté, s a pártikuláris jogfejlésnek szabad tért hagyott, 3) végül, hogy egyes hiányain segíteni, hátrányos rendelkezésein változtatni lehet, — miért is az albizottság fentebb előadott javaslatát elfogadás végett

ajánlák.⁶⁾ A tanácskozmány ez érvek fontosságát belátván, kimondá, hogy az 1854. év előtti állapot visszaállítása a magánjogi viszonyok megzavarása nélkül nem volna eszközölhető, miért is az albizottság javaslatát vagyis az 1854-ki rendszert azon póttjavításokkal, melyek által az 1844-ki javaslatban mondott elvek megközelítettnek, elfogadja.⁷⁾

Ezután a módosítások indítványának tárgyalására került a sor, melyek leginkább a kőszénbányászat, a bányabíróságok szervezése, a bányakárok stb. szabályozása körül forognak, s az albizottsági munkálat itt is csekély módosítással a február 18-án és 19-én tartott tanácskozmányban elfogadtatott.⁸⁾ Az országbírói értekezlet ezen határozatai a VII. részben foglalva 72 §-t tesznek, melyekhez még a „különös határozatok“-ban lévő, s csőd esetén a kielégítési sorrendet meghatározó 2 §-t kell számítanunk;⁹⁾ az országbírói értekezlet ezen határozatai következtében mostani bányajogunkat az 1854. általános bányatórvény s az annak pótlását és módosításait tevő értekezleti határozatok képezik.

Azonban legujabban hazánk önjogu állását visszanyervén, kilátásunk van arra, hogy hazai jogrendszerünk egészen az újabb idők kívánalmainak megfelelően fog átalakíttatni, s így remélhetjük, hogy pár év eltelte után bányajogunk is oly módon lesz rendezve, amint azt hazai viszonyaink kívánják, s hazai jogrendszerünk e mostoha gyermeke végre is oly állást nyer, minőt fontosságánál fogva már rég megérdemelt volna; már eddig is örvendetes tevékenységet tapasztaltunk a kormány részéről: 1870-ben megjelent a bányabékebírákra vonatkozó törvényjavaslat,¹⁰⁾ ezt követé az elsőfolyamodásu bíróságok rendezésére vonatkozó törvényjavaslat, melynek 24—28. §§-ai a bányatórvénytörvényekről, illetőleg bíróságokról szólnak,¹¹⁾ végül megemlíthetjük, hogy az 1870. október 24-én megnyílt országgyűlés alkalmával az igazságügyminiszter a törvényhozási teendők felsorolásakor kijelenté, miszerint a kereskedelmi miniszterium rövid időn az új bányatórvényjavaslatot az alsóházhoz be fogja nyújtani.¹²⁾ Pár év természetesen eltelik, míg ezen törvények életbelépnek, azonban most már a törvényhozáson van a sor, hogy a kormány tevékenységét támogassa, s fáradozásait sikerre emelje.]

A partikuláris jog terén most érvényben lévő számos

statutumok közül kiemelendő a „felsőmagyarországi bányapolgárok“ statutumai; e bányavidék polgárságának statútuma 1833-, illetőleg 1835-ben volt utolszor szerkesztve és jóváhagyva, azonban legújabbban e bányapolgárok tevékenységüket fokozván, s annak terét jobban kiterjesztvén, alapszabályaikat 1868-ban egy gróf Andrássy György elnöklete alatt tartott gyűlésen megváltoztatták, s ujonnan szerkesztették; e szerkezet a bányatörvény 143. és 168. §§-ai értelmében a kereskedelmi miniszterium által 4251/868. márczius hó 30-án kelt végzéssel megerősítést nyert.¹³⁾

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ L. Ráth György: „Az országbirói értekezlet“ Pest, 1861. cz. m. 2. köt. 85. lapj. V. ö. továbbá az 1. köt. 132. s köv. lapjait. ²⁾ L. ugyancsak ez idézett munkában Somoskeőy Antal beszédét a 2-ik köt. 86, 87. lapjait. ³⁾ U. a. 87. l. 2-ik köt. ⁴⁾ Stockinger Mór beszédében, l. az id. m. 88., 89. lapj. ⁵⁾ L. Ráth György: „Az országbirói értekezlet“ cz. munkájában Wenczel Gusztáv, Somoskeőy Antal és Melcer István beszédét, 2-ik köt. 89—100. lapj. ⁶⁾ Különösen lásd az idézett helyen Wenczel Gusztáv beszédét, v. ö. azonban Jendrassék Miksa igen tartalmas észrevételeit. ⁷⁾ Ez volt a legjobb, — mit az országbirói értekezlet tehetett, s minden más elvi határozat a tényleges viszonyok mellőzésével juthatott volna csak érvényre; ez elvi határozat tehát mindenestre méltánylandó, azonban már a póthatározatok egyes részletei ellen kifogást lehet emelni, miről alantabb bővebben szólnunk. L. erre nézve Ráth György: „Az országbirói értekezlet“ cz. m. 2-ik köt. 99—100. lapj. ⁸⁾ U. a. id. m. 2. köt. 101. s köv. lapj. v. ö. továbbá a 114. és köv. lapokat. ⁹⁾ L. „Az országbirói értekezlet“ Pesten 1861-ben Lampel Róbert kiadásában megjelent törvényszövegét az 58—76. lapj., v. ö. továbbá az 50—51. lapokat. ¹⁰⁾ L. a „Reform“ 1870. évi folyamának 123. számát és az abban közlött törvényjavaslat 67—90. §§-ait. ¹¹⁾ L. a „Budapesti Közlöny“ 1870. évi 74. számát 1288—1289. lapj. ¹²⁾ L. a „Pesti Napló“ 1870. okt. 25. számában az igazságügyminiszter beszédét 1. lap, 5. hasáb, b) pontnál. ¹³⁾ „Statuten der oberungarischen Waldbürgerschaft“ Kassa, 1868. Werfer Károly akadémiai könyvnyomdásznál. Nem tartottam szükségesnek a külföldi bányajog terén „szemlét tartani,“ s úgy hiszem, elégséges, ha a nevesebb államok bányajogát s azok keletkezési idejét elősorolom: Franciaországban érvényes a „Code des mines,“ kelt 1810-ben és módosítottatott 1866. május havában, Poroszországban az „Allgemeine Berggesetz für d. pr. Staaten“ létrejött 1865-ben, ez azonban épen úgy, mint az 1851-ben keletkezett szász montán-kodex a német szövetség részére kidolgozott bányatörvénykönyv által hatályon kívül fog helyezettetni.

IV. Bányajogunk forrásai.

A bányajog forrásai alatt azon keletkezési okokat és körülményeket értjük, melyekből a fennálló szabályok eredetüket vették.¹⁾

A források között első helyen áll a törvény, mely saját-képi értelemben véve oly általánosan kötelező jogszabály, melyet az állam törvényhozó hatalma megállapít; hazánkban a törvényhozó hatalmat a nemzet (országgyűlései által) és a koronás király együtt gyakorolják, — ugyanazért valódi értelemben vett törvénynek csak az nevezhető, melyet az országgyűlés, illetőleg alsóház hoz, a felsőház elfogad, és a király szentesít;²⁾ e törvények kellően kihirdettetvén, vagy azonnal életbelépnek, vagy pedig a hatálybalépés ideje (vacatio legis) a kihirdetés alkalmával előre meghatároztatik. Fennálló bányajogunk, legalább az általános bányajog e kellékekkel nem bír, — az abban foglalt szabályok nem az országgyűlésen hozottak, s nem mint országgyűlési határozatok nyertek szentesítést, miért is azt valódi értelemben vett általános törvénynek nevezni nem lehet.³⁾

A törvény, mint jogforrás mellett megemlíthetjük a helyhatósági részszerű jogot (autonomisches Recht) is; az autonomia alatt bizonyos testületeknek az állam törvényhozása mellett álló, de annak alárendelt törvényhozói hatalmát és jogozatát értjük.⁴⁾ Hol a fennálló általános jog ily autonómikus részszerű jogalkotással felruház bizonyos testületeket, ezek valódi és oly törvényerővel bíró jogszabályokat alkothatnak, melyek ugyan csak részszerű természettel bírnak, s azon testület viszonyaira vonatkoznak, mindazonáltal e viszonyba lépő harmadik személyre nézve is kötelezők. Az így alkotott jogszabályok statutumoknak nevezhetők.⁵⁾ Fennálló általános bányajogunk ily öntörvényhozási joggal (Selbstgesetzgebung) felruház bizonyos testületeket, névszerint a bányamegyéket (Bergreviere), melyek helyfekvésüknél és hasonló üzleti birtok

vagy más viszonyaiknál fogva természetes összeköttetésben álló bányák egyesületei; azonban az ily autonómiával bíró testületek egyesülete, mely a helyi viszonyok szükségletének megfelelő (például a vájnamértékek nagyságát stb. tárgyazó) bányamegyei szabályok (Revier-Statuten) alkotására van jogosítva, úgy alakulására mint szabályainak alkotására nézve az általános bányajog előírt rendeleteihez köteles alkalmazkodni, s szabályai csak megerősítésük után emelkednek jogerőre. Ily bányamegyék és testületek egyesülete és jogszabályok alkotása jelenben is meg van engedve.⁶⁾

A régiebb jogtan nézete szerint csak egyedül a törvényhozó hatalom jogi meggyőződése, illetőleg annak nyilatkozata, tehát csak a törvény (sajátképi értelemben véve) tekintendő a fennálló jog valódi forrásául, minden más keletkezési mód csak a törvényhozó hatalom bitorlása.⁷⁾ Természetes, hogy ezen felfogásból kiindulva a szokás nem képezhetné bányajogunknak forrását; de ezen egyoldalú és hibás felfogás ma már túlhaladott álláspont, melynek tarthatlansága ellen érvelni felesleges⁸⁾, és a bányajogszokást szinte a források közé sorolhatjuk. A bányajogszokás a bányászattal foglalkozó egyedek közvetlen jogi meggyőződése, mely egyenlő tettekben nyilvánuló kifejezést, s ez által alakot nyervén, felismerhetővé lesz⁹⁾; régebben a bányajogszokás a források között első és kiváló helyet foglalta el¹⁰⁾, és kétségtelen, hogy még most is úgy az általános törvény pótlására, mint annak magyarázására nézve a jogszokásnak befolyása van, és ezt a törvényhozó hatalom nem ignorálhatja, sőt ellenkezőleg, hivatását helyesen akkor tölti be, ha az általánosan elterjedt bányajogszokást a bányaművelők jogi meggyőződésének tekintvén, azt valódi törvény erejére emeli, minek példáját általános bányajogunkban is látjuk¹¹⁾.

A bányajogszokás tehát a törvény alkotásánál alapul is szolgálhat, a meglevő törvényt pedig magyarázhatja és hiányait pótolhatja, különben ahhoz képest, amint egész országban el van terjedve, általános vagy részszerű lehet, mely utóbbi ha valamely testület (p. bányamegye) által elfogadtatva, felsőbb helyről jóváhagyatik, részszerű bányatörvény erejére emelkedik, minek példáját a statutumoknál láttuk.¹²⁾

A jogforrások harmadik neme az úgynevezett: jogászjog (Juristenrecht), mely a jogászok tevékenységéből származik; e tevékenység kétféle lehet, ugymint elméleti vagy irodalmi (theoretische und literarische) és gyakorlati (bírói, gerichtliche.¹³) Az elméleti, illetőleg irodalmi tevékenység, mely egyszersmind receptív, alaki (formelle) elnevezéssel is jelölhető, a fennálló jog tudományos tárgyalásával és magyarázatával foglalkozik, azt bírálat alá vevén, annak hiányait előtűnteti, s a törvényhozásnak mintegy utmutatóul szolgál, és mint ilyen a közvetett jogforrások legfontosabbika, melynek bizonyára mostani bányajogunk szerkesztésében nem kis része volt¹⁴); más reszről ugyancsak az elméleti tevékenység egyik neméhez sorolhatjuk a jogtudósok egyleteinek nyilatkozatait és határozatait, minők legujabban a németországi és magyarországi jogászgyűlések határozatai, melyek a hazai jogászközség jogi meggyőződésének kifejezései levén, a törvényhozás részére a legalkalmasabb kiindulási pontokat képesek nyújtani, s csak sajnálhatjuk, hogy a honunkban legközelebb lefolyt jogászgyűlés bányajogunkkal nem foglalkozott¹⁵). Nálunk e bányajogforrás alig nevezhető annak.¹⁶)

A jogászok anyagi vagy produktív, bírói működése kétféle tevékenységből állhat: az első, vagy is szoros értelemben vett bírói tevékenység, a törvényszékek és hazánkban különösen a királyi Kúria hasontartalmu és elvi jelentőségű határozataiból áll, mely valóban azon kiváló állásnál fogva, melylyel főtörvényszékeink bírnak, jogforrásnak tekintendő, s a fennálló jogot úgy pótolni, mint azt magyarázni szokta; ezeknek példáját jelen munka második részében látandjuk.¹⁷) Ez törvényszéki gyakorlatnak (praxis forensis) is nevezetik.

Ettől megkülönböztetendő honunk eddigi jogrendszerében az ország nagybíráinak (a nádor, palatinus Regni, — az országbíró — judex Curiae, és a királyi személynök — personalis) törvénykezési nyilatkozataik, melyek szinte jogforrásnak tekintendők eddigi jogunkban. Maga az országbírói értekezlet s annak határozatai az ország nagybíráinak nyilatkozata, és ámbár az itt hozott határozatokat az alsó ház 1861. június 22-én, a felsőház pedig ugyanazon év július 1-én helyeselte, ő Felsége pedig jóváhagyta, mégis azokat, kötelező erejökre nézve, sem országos törvénynek, sem királyi rende-

letnek tartani nem lehet; érvényességöknek alapját az országbirónak, mint országos nagybirónak tekintélye, továbbá a kir. Kúriának 1861. július 23-ki vegyes ülésében kimondott azon határozata, „hogy mindennemű törvényes eljárásaiban állandó zsinórmértékül követendi,“ — képezik. Az országbirónak és kir. Kúriának ezen nyilatkozata a kúriai döntvényekkel egy szempont alá esik, és csak annyiban különbözik tőlük, a mennyiben nem törvénykezési ítélet által, hanem eleve bevégezett tanácskozásnak alapján mondatott ki, ami azonban a dolgon mit sem változtat.¹⁸⁾ Hasonló előleges kijelentésekre találunk a rómaiak jogában a praetorok nyilatkozataiban (edicta praetorum)¹⁹⁾, továbbá ilyenek voltak már a középkorban, főleg a német jogban a jogbölcsek (Weisthümer) kijelentései.²⁰⁾

Látjuk tehát, hogy általános bányajogunk, mely érvényét az országbirói értekezlet határozatainak köszöni, az ezen értekezlet függelékes határozataival együtt a produktív vagy gyakorlati birói tevékenységből ered, — és így a jogászjog ezen része a mostani bányajogunknak legjelentékenyebb forrását képezi; ezt annyival inkább bizton állíthatni, mert még ide kell sorolnunk a törvényszéki gyakorlatot is, mely a kir. Kúria kiváló állásánál fogva szinte jelentékeny járulékot szolgáltat bányajogunk pótlásához és magyarázatához. Valóban azt mondhatjuk, hogy a produktív, anyagi jogászjog bányajogunk főforrását képezi, mely után még csak a részszerű törvényjog, vagyis a statutumok és a szokás említendők; ellenben a források többi felsorolt nemei, u. m. a valódi értelemben vett általános törvény és a receptív jogászjog, fennálló bányajogrendszerünkben szóba sem jöhetnek. Különösen ami az elméleti és irodalmi jogásztevékenységet illeti, ez nálunk a bányajogban tenyezőként fel sem említhető, mert egy pár — különben igen jeles — de csak tan- és kézikönyvül szolgáló munkát leszámítva, bányajogirodalmunk jogtudósaink részéről nem részesült oly szorgalmas művelésben, minőt jogtudományunk egyéb ágainál, főleg az újabb időben, örömmel tapasztalunk.

Jegyzetek és idézetek. ¹⁾ A forrásokról szóló tannak rendszerét, beosztását és érdeményszerűségeit illetőleg leginkább Unger

József bécsi egyetemi és Thöl Henrik göttingai egyetemi tanárok alább idézett műveit követém, egyes részekben azonban Puchta nézeteit is figyelembe vettem. Különben ez egész tan bányajogi viszonyainkhoz való alkalmazásában Wenczel Gusztávnak műveiben kifejtett álláspontjához csatlakoztam, mint amelyet egyedül tartok e kérdésben helyesnek. A források fogalmának értelmezésére nézve l. dr. Unger: „Sysem des österr. allg. Privatrechts“ Bécs, 1865. 1. köt. 23. lapját. V. ö. különben dr. Thöl Henrik: „Einleitung in d. d. Privatrecht“ Göttinga, 1855. cz. m. 128. lapj. ²⁾ 1791: 12. tezik. Különben v. ö. dr. Récsi Emil: „Magyarország közjoga, amint az 1848-ig és 1848-ban fennállott“ Pesten 1861-ben megjelent munkájának 439. s köv. lapjait. ³⁾ Ugyanígy Wenczel Gusztáv, miről alantabb. ⁴⁾ L. Thöl: „Einleitung in d. d. Privatrecht“ Göttinga. 1855. 129. lapját. V. ö. Unger: „System d. öst. allg. Privatrechts“ cz. m. 31. és 32. lapjait. ⁵⁾ Thöl: „Einleitung“ 129. l. Unger: „System“ 31. l. ⁶⁾ L. erre nézve az általános bányatörvény 11., 43., 274., 275., továbbá az országbirói értekezlet VII. R. IV. fejj. 16. §-át. „Az általános bányatörvény“ megengedte, hogy némely kijelölt esetekre és körülményekre (névszerint a vájnamértékek nagyságára, a használatban lévő hoszmértékekre stb.) statutumokat lehessen alkotni, melyeket a bányabirtokosok 6 hó alatt tartozzanak megerősíteni végett bemutatni; azonban mert ily statutumok nem nagy számmal jöttek létre, az országbirói értekezlet bányajogi albizottsága tehát azon hiányt, mely hazai bányászatunk speciális érdekei tekintetében az általános bányatörvénykönyvben fennforog, addig is mig a hazai törvényhozás intézkedik, — főképen azért vélte pótolhatni, hogy az ily vidéki statutumoknak minden határidőbeli korlátozás nélkül és bármely tárgyra, mely az általános bányakodex közjogi elveivel ellentétbe nem jőne, lehető kiterjesztését javaslatba hozta, önként értetvén, hogy ezeknek megerősítése a maga útján lenne eszközözendő.“ Somoskeőy Antal beszédéből (Orsz. ért. tanácskozmányai. 2. köt. 88. l.) ez idézett rész szolgáljon az autonómiával bíró testületek öntörvényhozási állapotának megvilágítására, mi a részszerű bányajognak mint forrásnak méltánylását nem kis mérvben elősegíti. V. ö. továbbá Jendrassek Miksának ugyane tárgyban tett nyilatkozatát. L. Ráth György „Országbirói értekezlet“ 2. köt. 87. lapját. Talán feltűnő lesz, hogy a királyi rendeletekről, melyek pedig 1854. előtti bányajogunkban egyik, sőt mondhatni egyedüli jelentékeny források voltak, itt mint jogforrásról említést nem teszünk. Azonban, ha a hazai jog álláspontjából kiindulva, fennálló általános bányajogunkat és az országbirói értekezletet csak mint az ország biráinak törvényes nyilatkozatát, tehát mint a produktív jogászjog egy részét tekintem, nem térhetek el a szoros hazai jogban foglalt álláspontomtól, s következetlenség nélkül nem tulajdoníthatok a királyi rendeleteknek sem nagyobb hatáskört, mint aminővel azok a törvényhozás egyéb ágazataiban bírnak. A királyi felség jogai a törvényhozóhatalom gyakorlása körül csak a törvénykezdeményezés- (Ver-

böczy Hármaskönyve II. 3. 3. §.), a törvényszentesítés- (1635: 18. 1. §.) és a törvényki hirdetésből állanak. V. ö. dr. Récsi Emil: „Magyarország közjoga“ Pest, 1861. cz. m. 218. lapj. Nem változtat a dolog lényegén mitsem azon körülmény, hogy a király, mint bányászati főúr bocsátja ki rendeletét; erre nézve l. jelen munka 2. részét.

7) L. Unger: „System d. öst. allg. Privatrechts“ 1. köt. 33. 34. l.

8) Unger: „System“ 1. köt. 35. l. 9) Thöl Henrik: „Einleitung in d. d. Privatrecht“ cz. m. 130. l. 10) L. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechtes“ Prága, 1870. 60. l. 11) L. Grännenstein: „Das österr. allg. Berggesetz“ Wien, 1855. cz. m. 136. s köv. lapj. V. ö. jelen munka 2. részének a vájnamértékekre vonatkozó részét. 13) Unger: „System d. öst. allg. Privatrechts“ 1. köt. 41. l. Thöl: „Einleitung“ 131. lapj. 14) Például azon bányajogreformot czélzó eszmék, miket Schneider közölt, bizonyára befolyással voltak az általános bányatörvénykönyv szerkesztésére, mert azt akkor mint a bányajogászok véleményét tekinték. L. erre nézve Haimlerl „Magazin“-jának 1850-ben megjelent folyamát a 70. lapon. 15) Különben a jogtudomány forrási jelentőségére nézve l. Puchta: „Cursus d. Institutionen“ cz. m. 1. köt. 37. s köv. l. Különben Puchta az elméleti tudományos tevékenységet produktív jogásznak tartja, hasonlóan nyilatkozik Thöl (Einleitung 55. §.) is; ezek ellenében azonban l. Unger: „System d. allg. öst. Privatrechts“ 1. köt. 42. l. 3. jegyzetét. 16) Valóban szomorú, hogy jogtudósaink, Wenczel és a nem rég elhunyt Grännenstein dicséretes kivételével, a bányajogtudomány irodalmának mezejét úgy elhagyták parlagosodni; 1848. előtti jogászaink e tekintetben aránylag dicséretebb tevékenységet fejtettek ki. Különben erre nézve l. a következő V. cikket, 17) Unger: „System d. österr. allg. Privatrechts“ 1. köt. 42. 43. lapj. Puchta: „Cursus d. Institutionen“ 1. köt. Ez idézeteket lásd a produktív jogásznak fogalmára és kifejtésére nézve; a magyar kir. Kúriának állását és jelentőségét illetőleg v. ö. Wenczel Gusztáv „Magyar-erdélyi magánjog“-nak 1. köt. 81 s köv. l. 18) Wenczel Gusztáv: „Magyar-erdélyi magánjog“ 1. köt. 81. s köv. különösen azonban 86—87. lapjain. 19) L. Puchta: „Cursus d. Institutionen“ 1. köt. 337. és köv. lapj. A „praetori jog“-ra nézve pedig lásd dr. Bozóky Alajos jeles és szorgalmas fiatal jogtudósunk pályakoszoruzott értekezését. 20) L. Thöl: „Einleitung zu d. d. Privatrecht“ Göttinga, 1841. 48. s köv. lapját: „Weisthümer und Urtheile“ 21. §.

V. E munka rendszere és a bányajog irodalma.

A bányajogírók nagyobb része az általános bányatörvényt oly módon tárgyalja, hogy annak rendszerét megtartva az egyes §§-okat egymásután következő sorrendben magyarázza; ez az ugynevezett exegetikus módszer, melytől némelyek eltérve, „rendszeresen“ adják elé a bányajogot, vagyis az általuk felállított rendszer keretébe illesztik a bányatörvény anyagát, annak részeit szétszedve, s ismét akként illesztve össze, amint azt a belső összefüggés kívánja. Ily rendszeres munka például Schneider legújabbán megjelent munkája, és Wenczel Gusztáv „Magyar erdélyi bányajoga.“

Ily rendszeres munka írása hazánk bányajogának viszonyai folytán annyiból helyeselhető, mert az általános bányatörvénynek és az országbirói értekezletnek exegetikus tárgyalása az egész anyag feletti átnézetet kissé megnehezíti, és amellettsé ismétlésekre vezethet; mindazonáltal nézetem szerint ott, hol rendszeres törvénykönyv előadásáról van szó, melynek rendszere ellen alapos kifogásokat emelni nem lehet, s helyébe jobbat és eredetibb létrehozni az író nem képes, az exegetikus módszernek a rendszeres tárgyalás felett előnyt lehet adni, s a rendszeres tárgyalást kodexeknél csak ott látom helyén, hol már a tudomány a törvénykönyv rendszerét túlhaladta.

Ez okból például igen helyesnek tartom Unger rendszerét, mely az osztrák polgári törvénykönyv avult, ódon s a tudomány által túlhaladott rendszerét mellőzve, annak anyagát valódi tudományos rendszerben adja elé;¹⁾ azonban az általános bányatörvénynél ily rendszeres tárgyalás és ujtás szükségét be nem látom, miért is e munka második részét exegetikus módszer szerint tárgyalva, minden egyes §-hoz a megkívántató felvilágosítást, elméleti és gyakorlati útmutatást és a szükséges vonatkozást előadom; az ismétlések veszélyét pedig azáltal igyekszem elkerülni, hogy az országbirói értekezletnek

egyes szakaszait az általános bányatörvény azon szakaszaival együtt tárgyalandom, melyeknek pótlására és felvilágosítására alkottattak, vagyis melyekkel benső összefüggésben állanak.

Ami a bányajog irodalmát illeti, a hazai irodalmon kívül rendkívül érdekes reánk nézve az osztrák és német; de azok részére, kik magukat e szakmában képezni akarják, a francia bányajog szinte fejlett irodalma igen fontos, miért is a magyar, német és osztrák irodalom terményein kívül néhány jelesebb francia művet is felemlitek.

A hazai irodalom régibb és újabb;²⁾ amaz valamivel gazdagabb a mostaninál, jellemző azonban mindkettőre, hogy a munkák nagyobb része idegen nyelven, s pedig latinul meg németül van írva, és magyar nyelven tudtommal csak két munka jelent meg; azonban az alább felsorolandó és idegen nyelveken írt munkákat is jogosan számíthatjuk a hazai irodalom terményei közé, — mert részben magyar jogászoktól származtak, részben pedig hazánk bányajogát tárgyalják.

A honi irodalom régibb, 1854. előtti terményei következők:

Faber Antal: *Principia juris metallici Hungarici*. Pozsony. 1816. és 1824.

Jurjevich József: *Institutiones Juris metallici Hungarici*. Zágráb. 1822.

Sófalvi Elek: *Institutiones juris metallici in usum Magni Principatus Transilvaniae*. 2. kötet. Kolozsvár 1834—1838.

Schmidt Ferencz Antal: *Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze d. öst. Monarchie II. Abth. Ungarn, Kroatien etc. und Siebenbürgen*. 25 köt. Bécs. 1834—1838.

Szentkirályi Zsigmond: Az erdélyi bányászat ismertetése nemzetgazdasági, köz- és magánjogi tekintetben, 1. kötet. Kolozsvár, 1841.

Mostani bányajogunk irodalma összesen három munkából áll, melyek közül kettő német és egy magyar nyelven van írva; e három munka következő:

Grännenstein Gusztáv: *Das allgemeine österreichische Berggesetz v. 23. Mai 1854. und die Verordnungen über die Bergwerksabgaben v. 4. Oct. 1854*. Bécs, 1855.

Dr. Wenczel Gusztáv: Handbuch des allgemeinen österreichischen Berggesetzes. Bécs, 1855.

Wenczel Gusztáv: A magyar és erdélyi bányajog rendszere. Buda, 1866.

Gräzenstein munkája úgy terjedelem, mint gazdag elméleti és gyakorlati szakismeretekről tanuskodó tartalom és világosság tekintetében rendkívül jeles irodalmi mű, Wenczel munkái pedig e tulajdonok mellett még főleg jogtörténeti tekintetben igen érdekesek.

Az ausztriai általános bányatörvény, és általában az osztrák régibb bányajogra vonatkozó munkák közül megemlítendőek:

Dr. Tausch József: Handbuch des Bergrechtes in den k. k. öst. ung. böhm. und galiz. Staaten. Klagenfurt, 1817.

Dr. Tausch József: Bergrecht d. österreichischen Erbstaaten. Klagenfurt, 1822.

Dr. Jung: Das Bergrecht der sämtlichen österreichischen Staaten, zum Leitfadens der Vorlesungen. Bécs, 1822.

Dr. Schneider Ferencz: Lehrbuch des Bergrechtes. Prága, 1848. — melynek legujabb, harmadik kiadása 1870-ben jelent meg Prágában, Mercy Henrik kiadományában.

Báró Hingenau Ottó: Handbuch der Bergrechtskunde. Bécs, 1855.

Schneider Antal: Erläuterungen über das allgemeine öst. Berggesetz v. 23. Mai 1854. Prága, 1854.

Dr. Stamm Ferdinánd: Das österreichische allgemeine Berggesetz. Prága, 1855.

Scheuchenstuel Károly: Motive zu dem allg. österr. Berggesetz. Hivatalos forrásokból. Bécs, 1855.

Az osztrák bányajog egyes tárgyaira nézve megjelent értekezések közül említésre méltók következők:

Gritzner József: Über das berggerichtliche Cameralverfahren in Streitsachen. Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und politische, Gesetzkunde. 1841. évi folyam. 2. k. 39. s köv. lapjain.

B. Hingenau Ottó: Von der Wichtigkeit und Ausführbarkeit einer rechts- und staatswissenschaftlichen Behandlung der Bergwesenskunde. Zeitschrift für Recht- und Staatswissenschaften. Bécs, 1847. évi folyamában.

Dr. Michel A. Th.: Die Natur- und Rechtsverhältnisse

der Gewerkschaften nach d. öst. allg. B. G. Haimperl: Vierteljahrschrift. V. köt. Bécs, 1860.

Mosshardt Ferencz: Über Grubenfeldmassen als Hypothek. Zeitschrift für Rechts- und Staatswissenschaften. 1849. 60—63. l.

Dr. Schindler K. Jenő: Das neue öst. B. G. v. 23. Mai 1854. Haimperl: Magazin XI. k.

Dr. Schneider Ferencz: Über das Wesen der Bergregalität. Zeitschrift für öst. Rechtsgelehrsamkeit und pol. Gesetzkunde. 1845. 1. köt. 116. s k. l.

Dr. Schneider Ferencz: Beiträge zur Reform im Gebiete der Berggesetzgebung. Haimperl: Magazin für Rechts- und Staatswissenschaft. 1850. 1. k. 71—92. l.

Dr. Schneider Ferencz: Über Bergwerksabgaben. Haimperl: Vierteljahrschrift. 1850. 1. köt. 236—256. l.

Dr. Schneider F.: Zur Lehre von der Gewerkschaft. Haimperl: Vierteljahrschrift. Bécs, 1860. VI. köt.

Dr. Swoboda János: Über die Montan-Repräsentation in Rechtsangelegenheiten. Jurist: XIV. köt. 349. l.

Dr. Swoboda János: Die Bergwerkshoheit in ihrer welt-historischen Entwicklung und heutigen Berechtigung. Zeitschrift für Rechts- und Staatswissenschaften. 1847. XI. füz. 409. s köv. l.

Ugyanitt felemlitendő még a báró Hingenau Ottó szerkesztése alatt megjelenő folyóirat: Zeitschrift für Berg- und Hüttenwesen; a németországi felette gazdag szakirodalom művei, melyek közvetve bennünket is érdekelnek, mind fel nem sorolhatók, azért csak a következőket említjük meg:

Dr. Achenbach H.: Das französische Bergrecht und die Fortbildung desselben durch das preussische allgemeine Berggesetz. Bonn. 1869.

Gräff: Handbuch des pr. Bergrechtes. Boroszló, 1856.

Dr. Karsten: Grundriss der deutschen Bergrechtlehre, mit Rücksicht auf die französische Berggesetzgebung. Berlin, 1828.

Otto E. György: Studien auf dem Gebiete des Bergrechtes. Freiberg, 1856.

Kressner P. Márton: Systematischer Abriss der Bergrechte in Deutschland. Freiberg, 1858.

Wachter Pál: Das allgem. Berggesetz für die preussischen Staaten. Boroszló, 1865.

Dr. Zerrenner Károly: Lehrbuch des deutschen Bergrechtes. Gotha, 1862. 1864.

A kisebb terjedelmű s inkább egyes tárgyakra vonatkozó értekezések jelesebbjei következők:

Actiengesellschaften, über deren Nützlichkeit und Zulässigkeit beim Bergbaue; im Bergwerksfreunde. 1. köt. 393. s 473., — II. köt. 17. és 339. lapokon.

Bauer G. A.: Über das Eigenthumrecht an den unterirdischen Mineralschätzen. Freiberg, 1849.

Hoffmann: Bemerkungen über die Bergpolizei; im Bergwerksfreunde. VI. B. 65., 97., 129. l.

Dr. Karsten: Über den Ursprung des Bergregals in Deutschland. Berlin, 1844.

Kressner: Grundzüge zu einer Charakteristik des Bergwerkseigenthums. Freiberg, 1862.

Dr. Mayer: Bergmännische Miscellaneen für Theorie und Praxis. Coblenz, 1841.

Dr. Weiske Gyula: Über die rechtliche Natur der Gewerkschaften, Kuxe und Bergschulden, mit Bezugnahme auf den neuen preussischen Gesetzentwurf. Bergwerksfreund. IV. köt. 353, 369, 385. l., továbbá V. köt. 497, 513. l.

Dr. Weiske Gy.: Der Bergbau und das Bergregal.³⁾

1860 óta dr. Brassert és dr. Achenbach szerkesztésük alatt a bányajog részére „Zeitschrift für Bergrecht“ czim alatt egy folyóirat jelenik meg Németországban; az első évi folyam Kölnben jelent meg, azonban a többiit Bonnban szerkeszték; ez öt külön rovattal bír a törvényhozások, értekezések, döntvények, bányügyi igazgatás vagy politika és irodalomra nézve. Ezen érdekes tartalmu folyóiraton kívül van még Németországban számos oly folyóirat, mely szinte közöl bányajogi értekezéseket, vagy pedig tartalmánál fogva közvetve bír érdekekkel a bányajogra nézve.

A francia bányajog szinte igen terjedelmes irodalmának terményei közül felsorolhatók:

Richard A.: Législation française sur les mines, minières, carrières, tourbières, salines etc. (Paris, 1838. 2. Tom.)

Peyret-Lallier: Traité sur la législation des mines, minières, carrières, tourbières, usines etc. Paris, 1844. 2. volumes.

Bolle Gergely: La législation des mines, minières, car-

rières et usines expliquée par ses motifs suivie des lois, décrets, arrêtés, instructions et règlements. Bruxelles, 1846.

Bayon: Observations sur l'interprétation donnée par la jurisprudence de la cour de cassation à l'art. 11. de la loi du 21. avril 1810. concernant les mines, les minières et carrières. Paris, 1852.

Dupont István: Traité pratique de la jurisprudence des mines, minières, forges et carrières etc. Paris, 1853. 2. tomes.

Dufour Gábor: Les lois des mines. Traité pratique à l'usage des concessionnaires de mines, des exploitants de minières etc. Paris, 1857.

Bury A.: Traité de la législation des mines, de minières, des usines et carrières en Belgique et en France ou commentaire théorique et pratique de la loi du 21. avril 1810, et des lois et règlements, qui s'y rattachent. Paris et Liège, 1860. 2. volumes.

Dalloz Ede: De la propriété des mines et de son organisation légale en France et en Belgique. Guide théorique et pratique du légiste, de l'ingénieur et de l'exploitant suivi des recherches sur la richesse minérale et la législation minière des principales nations. Paris, 1862. 2. volumes.

Ezen itt elősorolt néhány újabb munkán kívül a francia irodalom még számos igen jeles művel dicsekszik, minő Chiora, Delebecque stb. írók munkái, mindezt azonban itt felsorolni nem lehet, s ez jelen munka körét messze meghaladja; a folyóiratokra nézve azonban meg kell jegyeznünk, hogy a francia irodalom szinte bír a jogtudomány e szakmájában folyóiratokkal, ilyen az: „Annales des mines“, mely 1816 előtt „Journal des mines“ czim alatt jelent meg, s mely kizárólag az elméleti és gyakorlati bányajogtudomány fejtegetésével foglalkozik. Természetes, hogy Franciaországnak többi jogtudományi folyóiratai is közölnek bányajogtudományi értekezéseket.⁴⁾

¹⁾ L. Unger: „System“ 1. köt. 18. és köv. l. ²⁾ L. Wenzel Gusztáv: „Magyar-erdélyi bányajog“ 20. lapj. ³⁾ L. az osztrák és német birodalomra nézve Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 65—76. l. ⁴⁾ A francia irodalomra nézve l. dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ 7—11. l.

KÜLÖNÖS RÉSZ.

Az általános bányatörvény és az országbirói értekezlet bányajogi határozatainak magyarázata.

I. Általános határozatok.

1. §.

A bányatörvény meghatározza, hogy mely ásványok s mely feltételek alatt kerestethetnek fel és műveltethetnek, nemkülönbén meghatározza a bányauzlettel egybekapcsolt jogokat és kötelezettségeket.

A bányatörvény fogalma.

Jegyzet. Ezen §. szerint a bányatörvénynek hármas feladata van, ugymint:

1. Meghatározza, hogy mely ásványok képezik a bányászati jogositványok tárgyát; némely ásványok ugyanis, pl. a tőzeg, agyag stb. a földbirtok tartozékát képezvén, a földbirtokos rendelkezése alá esnek, más ásványok ellenben, pl. a vas, ezüst, arany stb. elkülöníttetnek a földbirtoktól, s azokat művelés alá venni mindenki s így a földbirtokos is csak akkor van jogositva, ha az államtól erre engedélyt nyert. A bányatörvénynek tehát első sorban feladata azt meghatározni, minő ásványok művelés alá vételéhez szükséges az állam engedélye; erről alantabb a 3. §. rendelkezésénél bővebben szólunk.

2. Meghatározza a bányatörvény, hogy az ily bányászati jogositványok tárgyát képező ásványok felkeresése és kinyerése minő feltételek mellett engedélyeztetik; ilyen feltételek lehetnek például: hogy a felkérő első szorzó legyen, hogy az ásványtelep fekvényét, alkatát kellően kimutassa stb.

3. Végül körülírja a bányatörvény, hogy a bányauzleti jogositványok mily kiterjedéssel bírnak; így például a bányaiparos nem csupán a sajátképi bányaművelésre, hanem a felkészítés- és kidolgozáshoz szükséges műveknek, zúzdáknak, ércpörköknek, kohóknak stb. felállítására is jogositva van. (L. ezekre nézve fentebb a „bányászati alapismeretek“-et, v. ö. továbbá alant a 108. s köv. §§-ok magyarázatát). Más részről azonban a bányavállalkozó vállaira az állam közvetett vagy közvetlen érdekeinek és a többi bányavállalkozóknak javára bizonyos kötelezettségeket ruház a bányatörvény; ilyenek pl.

a folytonos munkáltatás, a statisztikai kimutatások, bányaszolgalmak stb. A bányavállalkozó jogainak és kötelezettségeinek meghatározása e tekintetben szinte a bányatörvény feladata lévén, látható, hogy az nem csupán a jogosítványok adományozására és a felügyeletre szorítkozik, hanem a bányaművelőknek egymás között és harmadik személyek irányában felmerült magánjogi viszonyait épen úgy szabályozás alá veszi, amint azoknak az állam iránti viszonyait körülírja.¹⁾

2. §.

Amennyiben a bányatörvény különös határozatokat nem tartalmaz, a bányászati ügyekre is az általános polgári, büntető, politikai, ipar és kereskedelmi törvények alkalmazandók. Ha valaki valamely a bányatörvénynyel ellenkező cselekvény által egyszersmind valamely általános büntetőtörvényt is áthágott, úgy ellene az utóbbi tekintetben kiérdemlett büntetésen kívül a bányatörvényben határozott büntetés is kiszabandó.

Jegyzet. A bányatörvény mint különös törvény mindazon viszonyokra, melyekre rendelkezéseket tartalmaz, az általános törvények alkalmazását kizárja ugyan, de a hol különös intézkedéseket nem tartalmaz, ott még bányászati ügyekre is az általános törvények rendeletei érvényesek. Természetes, hogy az 1861-ben tartott országbirói értekezlet azon határozata folytán, mely a hazai törvények ismétli életbeléptetését eredményezte, a bányászati ügyekben is nem az osztrák, hanem a magyar általános törvények bírnak érvénynyel. Ami az általános polgári törvényt vagyis a magánjogot illeti, ebben az osztrák polgári törvénykönyv hatálya annyiban érvényes bányászati ügyekre is, amennyiben érvénye az országbirói értekezlet által polgári ügyekre fenntartatott; vagyis mindazon rendeletei, melyek az 1855. decz. 15-diki telekkönyvi rendelettel kapcsolatban állván, a telekkönyvek tárgyát képező valamely dolgok szerzése, elidegenítése, terhelése stb. módjait meghatározzák,²⁾ bányászati ügyekre is ott, hol a bányatörvénykönyv különös intézkedéseket nem tartalmaz, érvényesek. Ezért reánk nézve az osztrák polgári törvénykönyv általában, különösen pedig annak a tulajdon, zálog, szolgálat, elévülés stbire vonatkozó rendeletei rendkívüli fontossággal bírnak. Az országbirói értekezlet az általános bányatörvénynek csak anyagi részét hagyta hatályban,³⁾ az alaki részre vagyis perrendtartásra nézve azonban az 1861-ben visszaállított magyar törvénykezési eljárást

¹⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive zu d. allg. Berggesetz“ 67. lapját. V. ö. Gränerstein: „D. öst. allg. Berggesetz“ 77—78. l. ²⁾ „Országbirói értekezlet. Polgári magánjog“ 21. §. ³⁾ Orsz. b. ért. VII. IV. fej. 15. §.

emelte érvényre, csakhogy azt — az osztrák polgári perrendtartás teljes mellőzésével — a közönséges törvénykezési eljárástól némileg eltérő intézkedésekkel egészítette ki. Bár időközileg 1868-ban új polgári törvénykezési eljárás lett a törvényhozás által életbeléptetve, mindazonáltal az nemcsak a kir. bányabíróságokat hagyta meg továbbra is régi illetőségi körükben (1868: 54. tcz. 27. §.), hanem a régi törvénykezési eljárást, melyet az országbírói értekezlet, a közönségestől eltérő törvénykezési póttintézkedésekkel ellátva megállapított, sem helyezte hatályon kívül. Ezen régi eljárás tehát bányászati peres és nemperes ügyekben érvényes maradt továbbra is; támadt ugyan eziránt kétely, s némely bányatörvényszék már az új perrendtartás rendeleteihez képest pertár felállításához és egyéb intézkedésekhez akart kezdeni, mignem e kételynek egy igazságügyminiszteri rendelet végetvetett; ezen 9420/869. sz. a. kibocsátott igazságügyi rendelet a kir. bányabíróságokat utasítja, „hogy a bányászati peres vagy nemperes ügyekben az eddig fennálló törvénykezési és ügyviteli szabályzatot alkalmazzák továbbra is.“ E rendeletből világosan látható, hogy az új polgári törvénykezési rendtartás mellőzésével a régi eljárás továbbra is érvényben maradt; mindennek daczára a m. kir. Kúria 221/1870. sz. a. végzésével egy kir. táblai, számadást elrendelő végzés ellen beadott felebbezést azon indokolással utasított vissza, hogy a neheztelt végzés nem tartozik azok közé, melyek ellen az 1868: 54. tcz. 294. §-sa a felebbezési jogorvoslatot megengedi! Vagy nem közöltetett tehát a felsőbíróságokkal az említett igazságügyminiszteri rendelet, vagy pedig a Kúria azt csak az elsőfolyamodású kir. bányatörvényszékekre nézve tartja érvényesnek. Ennek az az eredménye, hogy a bányaperekre nézve két alaki törvény szerint járnak el, ami számos kollízióra vezet. Egyébiránt (remélhetőleg) midőn e sorok napvilágot látnak, már az elsőfolyamodású bíróságok szervezése megtörténik, s a kir. bányabíróságok megszűntével az országbírói értekezletnek régi, elavult s az új perrendtartástól különböző rendelkezései is hatályukat veszítik.

Ennyit a polgári magánjog és a törvénykezési eljárásnak azon intézkedéseiről, melyek ott hol a bányatörvény különösen nem rendelkezik, alkalmazást nyernek, mert még a büntető-, ipar- és kereskedelmi törvényekről kell ugyanily értelemben szólnunk.

A magyar büntetőtörvények és törvényes gyakorlat a változott viszonyokhoz idomítva visszaállítván,¹⁾ mindenütt midőn a bányatörvény a büntetőtörvényekre utal, vagy midőn valaki oly büntetett követ el, mely miatt a bányatörvényben elrendelt büntetésen kívül még köztörvényi fenytetés alá is vonandó, — mindig a magyar büntetőjog szabályai és gyakorlata szerint kell eljárni.

Bányacsőd esetén az 1840: XXII. tcz., továbbá az 1844: VII. tczikk és országbírói értekezletnek a csődtörvényre hozott változtató, megpóttintézkedései követendők;²⁾ különösen ez utóbbinak 13. 14. §§-ai

¹⁾ Orszb. ért. 2. kiad. Pest, 1861. 38. l. ²⁾ U. a. 43. 50. s köv. lapokon.

az általános bányatörvénynek a csőd és végrehajtás alkalmával megállapítandó kielégítési sorrendi határozatait hatályon kívül helyezik; egyebekben az 1840: XVI., XVII., XVIII. és az 1868: 38. törvény-cikkék, amennyiben a kereskedelmi jogra, a kereskedelmi társulatokra és a gyárosok jogviszonyaira vonatkoznak, oly esetekben, hol a bányatörvénykönyv különös intézkedést nem tartalmaz, szinte alkalmazást nyernek.

3. §.

Bányaúrjog.

A bányaurjog alatt azon fejedelmi jog értetik, melyhez képest bizonyos, természeti telepeken előforduló ásványok, a fejedelem kizáró rendelkezése alá tartatnak fenn. A bányaurjog alá tartoznak mindazon ásványok, melyek fém, kén, timsó, gálicz, vagy konyhasó tartalmuk miatt használhatók, továbbá a gáliczviz, rajzla és földszurkok, végre mindennemű kő- és barnaszén. Az ily ásványok föntartott ásványoknak neveztetnek.

4. §.

A só tekintetében fennálló államegyedáruság külön törvények által szabályoztatik.

1. Jegyzet. E szakasznál hosszasan kell időznünk. A bányaurjog kérdésének helyes felfogása képezi alapját a bányajogtudománynak; azért tehát itt annak lényege, jogosultsága, mai érvénye bővebb kifejtést igényel, s csak ezek végeztével térünk át a „bányaurjog” tárgyát képező ásványok körül felmerült újabb változásokra.

A bányaurjog (Bergregal, jus regale minerale) azon jogok foglalatja, melyek a fejedelmet, ki fő bányáurnak (Oberster Bergherr) neveztetik, a bányászat körül megilletik. E bányaurjog értelmében bányaművelést csak az űzhet, ki erre a fejedelemtől közvetve, illetőleg a fejedelem nevében az e célra felállított hatósági közegektől engedélyt nyer; senki nem tehet kutatást, nem tárhatja fel a felfedezett ásványtelepet, és bányaipart nem űzhet, ha erre engedélyt nem nyert, mert különben a jogosulatlan bányauzlet miatt büntetéssel sújtatik. E szabály nem csak azokra érvényes, kik idegen telken szándékoznak bányaművelést kezdeni, hanem kötelező minden földbirtokosra is; ezek épen úgy el vannak tiltva a saját telkükön levő ásványtelepek önhatalmu művelés alá vételétől, mint bárki más, és ha ezt tenni akarják, tartoznak a művelésjogosítványt megszerezni, ellen esetben ők is jogosulatlan bányaművelők gyanánt büntetendők. Ebből látható, hogy az ásványokra nézve művelési jogosítvány te-

kintetében nincs különbség a földbirtokosok és nem földbirtokosok között, és a földtulajdonosnak a telkén levő ásványokra nézve harmadik személyek irányába előjoga nincsen; ki a művelési jogosítványt szabályszerűen előbb megszerzi, az az ásványok feltárásából minden más egyént kizár, és így magát a földbirtokost is megelőzi.

E szabály minden most említett következményeivel együtt azonban nem áll feltétlenül minden ásványra, hanem csak azokra, melyeket a törvény világosan kivesz a telektulajdonos rendelkezése alól; a mely mineráliák a földbirtok tartozékának tekintendők, mert nincsenek a telektulajdonos rendelkezése alól elvonva, s nincsenek a bányafőúr adományozásának fenntartva, azokra nézve magában érthetőleg nem szükség a művelési jogosítvány megszerzése végett a fejedelmi engedélyt kinyerni. A földbirtokos már előjoggal bír mások felett a telkén, levő ilyenmő ásványokra nézve, abból másokat kizárhat még akkor is hogy ha ő maga nem akarja a feltárást fogantatba venni, — és harmadik személynek a földbirtokos telkén ily ásványokat kiaknázni csak akkor lehet, hogy ha a telektulajdonos ebbe beleegyezik. Itt tehát a telepek feltárása ugy a földbirtokos, mint más vállalkozóra nézve a telektulajdonos szabad akaratától függ; az idegen vállalkozónak csak a telektulajdonos beleegyezésére, ennek pedig csupán saját elhatározására van szüksége, s a felállított hatósági közegektől a fejedelem nevében kiadandó művelési engedélyt előzeteseu sem a kutatásra, sem a feltárára kinyerni nem kell. A bányaurjog tárgyának kijelentett, s a fejedelem rendelkezése alá fenntartott ásványoknál egy harmadik személy művelési jogosítványt nyerhet, s annak folytán feltárhat valamely telepet még a földbirtokos akaratá ellenére is, mert azok telkének nem levén járuléka, tulajdonát nem képezik; ellenben oly ásványoknál, melyek a földbirtok tartozékainak tekintendők, tisztán a telektulajdonos elhatározásától függ, hogy azokat őnmaga művelés alá vegye, vagy másokat erre felhatalmazzon, mert itt tulajdonáról szabadon rendelkezik, és abban őt gátolni egy részről nem lehet, — más részről pedig ő nem köteles szabad rendelkezési jogának fogantatosítására külön hatósági engedélyt kieszköszelni. E különbség a fejedelem rendelkezése alá fenntartott ásványok, és a földtartozékát képező mineráliák művelési jogosítványára nézve, a bányaurjog természetének szükségképi folyománya, és a szigorú következtetés útján más eredményhez jutni nem lehet; hogy azonban a telek tartozékát képező ásványok művelés alá vételénél ezen most leszármaztatott természetszerű következtetésből mennyiben tér el a gyakorlat, azt alább leendő alkalmunk láthatni.

A fenntartott ásványok művelési jogosítványának kiadása azonban nem valami kiváltság, vagy épen kegyelmi ténynek tekintendő; e jogosítványokat megszerezheti mindenki, ki azokból kizárva nincs, s a hatósági közegek a fejedelem nevében mindenkinek kötelesek kiadni ez engedélyt, ki a törvény által előírt kellékeknek eleget tett; e

kellékek teljesítése nélkül azonban senki sem nyerhet jogosítványt: maga a fejedelem, vagy az állam épen úgy tartoznak bányászati vállalataikra nézve az alakításokat megtartani, s engedélyért folya-
modni, mint bármely más magán személy. A megnyert jogosítvány azonban többé egyoldaluan vissza nem vonható; a bányavállalkozó e jogosítványok gyakorlása által annak birtokában marad mindaddig, amíg a bányatörvény rendeleteinek eleget tesz, s csak ha a törvény intézkedéseit nem tartja szem előtt, és azt ismételve megsérti, veszíti el büntetésképen a jogosítványt; e szabály épen úgy érvényes a magán bányavállalkozóra, mint a fejedelemre vagy az államra nézve, — jogosítványok megszerzése, tartama és megszűnése vagy elvonása tekintetében a bányavállalkozók között semmi különbség sincsen.

Ugyanez áll a bányászati jogosítványok kinyerése és gyakorlásáért a bányaregáljog elismerése fejében évenként fizetendő illetékekre, bányaadókra nézve. A bányaurjognak itt röviden vázolt lényegéből¹⁾ látható, hogy annak alapján a bányászati viszonyok a földbirtoktól elkülönítve, önálló és sajátos természetüknek megfelelő oly rendezés alatt állanak, melyet leginkább a bányaipar léte szükségkép követel; minthogy azonban e rendezés a magán tulajdon körét érinti, sőt azt látszólag megszorítja és sérti, nem lesz érdektelen e jogintézménynek keletkeztéről, jogosultságáról terjedelmesebben szólni, mert az egész mai bányajogrendszer alapjának és kiindulási pontjának a bányaurjogot tartják.

2. J e g y z e t. Vannak kik azt állítják, hogy a tulajdonjog természetéből kifolyólag az ásványok nem képezhetik a telek tartozékát; mit kell tartanunk a bányaregáléről jogi és nemzetgazdasági tekintetben, arról alantabb szólnunk, s itt előzetesen a bányaregále keletkeztét azért kell tárgyalnunk, mert a fentebbi állítás védői főleg azzal indokolják nézetüket, hogy már a régi jogrendszerben a földtulajdonos a birtokán levő ásványokról nem rendelkezhetett. A mineráliák a telektől elkülönítve az állam tulajdonát képezték a rómaiaknál, s így a római jogrendszerben már a bányaurjog világos jeleire találhatnánk, mely körülmény világosan mutatná, miszerint az ingatlan tulajdonjog nem terjed ki az ásványokra, s a hol ezzel ellenkező felfogás jutott érvényre, az ott a tulajdon most említett természetétől eltérő, pozitív intézkedés következménye.²⁾

Amily téves ezen állítás, ép oly hibás a támogatására felhozott érv. A rómaiak jogában a bányászatra vonatkozó rendelkezések természete világosan azt mutatja, hogy a földtulajdonával az abban levő ásványok tulajdona is együtt járt. Az ásványok közül a kővek, márványfajok stb. kiaknázása a földfelület határainak figyelemben-

¹⁾ Az előadottakra nézve l. Scheuchenstuel: „Motive“ 67—73. l. V. ö. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechtes“ 5—7. lapj. és Wenzel: „Magyar-erdélyi bányajog“ 77—78. l. ²⁾ E bányajogászokról és nézeteik tarthatlanságáról az alább következő részben emlékezünk meg.

tartása mellett történhetett; vagyis kiki csak saját területét tárhatta fel, idegen vagy szomszéd telek mélyében nem üzhetett bányászatot, ami világosan mutatja, hogy a többek földbirtoka alatt levő telep-egység mint egész, nem külön dolgot képezett.¹⁾ A kő- és márványtelepek nem alkottak külön tulajdont, hanem a föld tartozékának voltak tekintendők.²⁾

Azonkívül, hogy találunk tételeket a római jogban, melyek a fémeket (metalla) világosan a szántóföldek alkatrészeinek mondják,³⁾ — vannak még oly rendeletek is, melyekből ugyanezt kell következtetnünk. Így pl. ki telkét eladta, az azokban levő ásványokat is elárusította, s ha az előbbi tulajdonos ott bányaművelést folytatott, s e jogát továbbra is gyakorolni óhajtotta, az eladás alkalmával főleg kő- és márványbányáknál ezeket világosan ki kellett venni az adásvevés jogügyletének köréből; ily módon az eladó továbbra is fenntarthatta magának az eladott telken levő bányák művelésének jogosítványát, s azt mint kőbányászati szolgalmat (*servitus lapidis eximendi*) gyakorolhatta is. Azonban nemcsak az új tulajdonos szerezte meg rendszerint a vásárolt telekkel az azon, vagy abban levő bányák művelésének jogosítványát, hanem átment e jog használata még a telek ideiglenes hasznónélvezőjére is,⁴⁾ ki a hasznónélvezet tartama alatt nem csupán a már feltárt telepek művelését folytathatta, hanem még új bányákat is nyithatott, — amennyiben t. i. a telek gazdasági művelése ezáltal hátrányt nem szenvedett.⁵⁾

A pandektákban egybeállított római jog most említett tételei világosan mutatják egy részről, hogy a rómaiak a telek tulajdonosának az ásványokra is kiterjeszték szabadrendelkezési jogát, más részről meg kell jegyeznünk, hogy ezekre oly különbség nem is volt felállítva, minőt napjainkban a bányajogok legtöbbjében találunk, hanem a „metalla“ elnevezés alatt, minden a termőrétegtől különböző, s bányászati művelés által kinyert ásványokat, agyagot, márványt, só, réz, ezüstöt stb. egyaránt értettek.⁶⁾

A római jog e világos rendeletei ellenében csekély vagy épen semmi érvbeli fontossággal sem bír azon körülmény, hogy a ró-

¹⁾ Ily következtetésre vezet azon szabály, mely a földfelület birtokviszonyaitól teszi függővé az azok alatt levő ásványok tulajdonát; e rendelkezés következő hangzik: „Sed et si in confinio lapis nascatur et sunt pro indiviso communia praedia, tunc erit lapis (mi alatt a márvány is értendő) pro indiviso communio, si terra exemptus sit. V. ö. l. 8. §. D. de adquir. rer. dom. (41. 1.)

²⁾ L. l. 78. D. de contrah. empt. (18. 1.) V. ö. dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht und die Fortbildung desselben durch das preuss. allg. Berggesetz“ Bonn, 1869. 11—13. l. ³⁾ L. 9. 3. §. D. de usufr. et quem. (7. 1.) Ugyanez áll a különben súlyos adózás alatt állott sóbányászatra is. V. ö. l. 4. 7. §. D. de censibus (50. 15.) ⁴⁾ Sed etsi cretifodinae, argenti fodinae, vel auri vel eius alterius materiae sint vel harenae utique in fructu habebantur. L. 7. 14. §. D. soluto matrimonio. (24. 3.) ⁵⁾ L. 13. 5. 6. §§. de usufr. et quemadm. (7. 1.) V. ö. l. 18. D. de fundo dotali (23. 5.), továbbá l. 77. D. de verborum significatione (50. 16.) ⁶⁾ Erte névze l. dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ etc. 14—15. l.

maiaknál számos állambányák léteztek, s hogy náluk az állambevétel között a bányák után fizetett adó (vectigal) tételeire találunk,¹⁾ — mert ezekből még a bányaregale jogintézményének létrehozását követeltetését vonnunk nem lehet.

A római állam midőn saját bányáit művelteté, ezt mint magánvállalkozó jogi személy tette, s ha a magánbányáknál adózások nyomaira találunk, ezt csak iparadónak tekinthetjük, melyet a bányai iparosok nem a bányaművelésért, hanem a bányajövedelemért fizettek. Egyébiránt meg kell itt jegyeznünk, hogy a római állam bányáinak legnagyobb része a tartományokban volt, s hogy a provinciákban magánosoknál bányatulajdont nem találunk, csak vectigal fizetése mellett; de hogy ebből mily kevésbé lehet következtetnünk a bányaregale létrehozására, az azonnal kitűnik, mihielyt a római tartományok jog- és birtokviszonyaival kissé megismerkedünk.

A római tartományokban (provinciae) még a római polgár sem birhatott római tulajdont, hanem egy analog természetű jogviszonyt teremtettek, mely „possessio“-nak nevezetett; volt ugyan a provinciákban is különbség a magán (ager privatus) és köztelkek (publicus) között, azonban az előbbieket nem voltak sajátképi tulajdonnak, hanem csak egy ehhez hasonló természetű birtoknak (possessio) tárgyai, míg a köztelkek egészen a római állam teljes tulajdonát képezték ugyan, de ezek is lehettek magánosok birtokában, csak hogy itt a birtok közönséges értelemben veendő (mint a haszonbéri birtok), s a tulajdonhoz semmi analogiája nem volt. A possessio csak adóval volt terhelve, míg a közönséges birtokért, melynek állaga a római állam tulajdonát képezte, haszonbérösszeget és vámot fizettek a bérlők; a possessiót terhelő adó meghatározott összegből (fixirte Grundsteuer, vectigal stipendiarium), vagy pedig a jövedelem nagyságához arányított s így változó adóból (szorosb értelemben vett vectigalból) állott, s ehez képest az ily magánbirtokok külön elnevezéssel birtak (amazok t. i. agri stipendiarii, emezek vectigales voltak).²⁾

A rómaiak az egyes provinciák elfoglalása alkalmával a földbirtok nagyobb részét s azokkal a jobb bányákat birtokukba vették; így látjuk azt, hogy az iberiai (spanyol) félszigeten levő aranybányák a római állam tulajdonát képezték, Macedóniában pedig az arany- és ezüsbányák lettek e tartomány elfoglalása után állambányák, míg a vas- és rézbányák magánosok birtokában maradtak bizonyos évi vectigal fizetése mellett.

Az így elfoglalt tartományokban a fentebb előadott jog- és birtokviszonyok érvényre jutván, az összes tartománybeli telkek egy

¹⁾ L. 17. 1. §. D. de verb. sign. (50. 16.) „Publica vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiscus capit, quale est vectigal portus vel venalium rerum item salinarum et metallorum et picariarum.“ ²⁾ L. ezekre nézve Puchta: „Cursus der Institutionen“ Lipse 1845. 1. köt. 250. s köv. 259. s köv. I. V. ö. Erxleben: „Einleitung in d. röm. Privatrecht“ Göttinga, 1854. 77, s köv. I.

része mint ager publicus az állam közvetlen tulajdonába mentek, míg a magánosok által „possessio“ jogcímén birtokolt telkekre nézve a rómaiak közvetve szereztek tulajdont. E jogszabály minden következményeivel együtt áll a tartománybeli bányavagyonra is; amint azonban általában haszonbérbe adattak az államjóságok, ugyszinté az állambányáknál is találunk haszonbérletársulatokra (societates publicanorum), melyek bizonyos évi haszonbéri összegért (rendesen a nyersjövedelemnek természetben vagy pénzben kifizetett tizedeért) e bányákat művelhették. A magánbirtokon levő bányák magánosok possessiójában maradtak, kik ezek után vagy vectigal stipendiarium (határozott évi adó) vagy pedig hányaddal (szorosb értelemben vett vectigal) adóztak.¹⁾

Látjuk tehát, hogy a bányabirtokra is ugyanazon szabályok állanak, melyek a tartománybeli telkekre érvényesek voltak; s azért mivel a római állam bányákat birt, miket haszonbérbe adott, a magánbányákra pedig csak possessiót engedett s azok után adót szedett, bányaregale létére még nem vonhatunk következtetést, mert e bányabirtokviszony természetének magyarázatát azon viszonyban leljük, melyben az egyes tartományok alkotmányuk és birtokrendezésük tekintetében Rómához állottak.²⁾ A bányaregale létére annál kevésbé gondolhatunk, mert a magánbirtokosok possessiójukon nemcsak nyithattak bányákat, hanem azoknak műveléséből másokat ki is zárhattak; e tartománybeli bányabirtokviszonyokból tehát ép oly alaptalanul következtetnénk állami bányaurjog létére, mintha az angol gyarmatok bányarendezése után akarnók O-Anglia bányajogát megítélni.³⁾

A római állam tehát bizonyos tekintetben egyedüli tulajdonosnak volt tekintendő a tartományi telkekre nézve, s ezen uralgó jogi felfogás eredményezte a bányabirtokviszonyok most vázolt rendezését is; itt az állam bányaurjogáról szó sem lehet.

Mitsem változtat a dolgon azon körülmény, hogy az államjöveldelmeknél a tartományok által fizetett vectigal mint jövedelmi adó, legnagyobb részben a bányák után jött be, s a telkek jövedelmi adója említést alig érdemel; mert akár köztelken, akár magántelken voltak bányák, minden eselben ezek képezték a haszonbérleti vagy földbirtok jövedelmének fő-, csaknem egyedüli és mindenesetre legjelentékenyebb forrását. A köztelkek ily helyeken nagyobbára és a magántelkek is rendszerint csak legelő gyanánt használtattak,⁴⁾ — s ha egy kis részük némi művelés alatt is állott, úgy az abból nyert jövedelem, a mezőgazdaság akkori kezdetleges állapota, s a termények csekély értéke miatt alig volt egybehasonlítható, a bányatermények (főleg azon időben) nagyrabecsült jövedelmével.

¹⁾ Puchta: „Cursus d. Institutionen“ 1. köt. 257. l. V. ö. Tacit. Agricola 12. c. Britanniára nézve. Spanyolország és Macedoniára pedig Strabo-t. Lásd Achenbach: „Das französische Bergrecht“ 16. l. ²⁾ Achenbach id. m. 17. lapj. ³⁾ U. a. id. m. 17. l. ⁴⁾ Puchta: „Cursus d. Institutionen“ 1. köt. 257. l. f) jegyz.

Nem csoda tehát, hogy ha a magas értékkel bíró bányák, — mint a jövedelem főforrásai, úgy a magánbirtokon, mint az államjóságokon fő- és csaknem egyedüli adótárgy gyanánt vétettek fel, míg a körülfekvő földbirtokok csak mellékes és alárendelt jelentőséggel bírtak.¹⁾

Még a római jog egy pár helyéről kell megemlékeznünk, melyek látszólag a regale mellett bizonyítanak.

Ilyen a nyugotrómai birodalom részére kibocsátott törvény, mely a bányaművelőknek meghagyja, hogy az idegen telken művelt bányák után a telektulajdonosnak éppen oly módon kell a tizedet fizetni, mint a fiscusnak;²⁾ e törvény azonban csak oly esetre rendelkezvén, midőn a földtulajdonos és bányavállalkozó a kárpótlás iránti egyezkedést elmulasztották, abból nem lehet azt következtetni, hogy a földbirtokos kénytelen a vállalkozónak a művelést telkén megengedni. Hasonló tekintet alá esik azon szokás, melyet Ulpian említ fel, és mely szerint a bánya megnyitása előtt a földbirtokos a vállalkozó által kárpótoltatott, s egyszersmind az előbbi ott, — hol kőbánya volt, a részére szükséges kövek fejtésének és a föld állagának használatában biztosítandó volt;³⁾ ez tagadhatlanul azon esetre vonatkozik, midőn a bányaiparos idegen telken eszközöl feltárást, azonban ebben egy szóval sincs említve az, hogy a földbirtokos köteles volna ezt megengedni, sőt ellenkezőleg az van világosan megállapítva, hogy a kárpótlás kifizetése a feltárási munkálatokat megelőzze, azonkívül az egész szövegben sem az államról, sem annak rezervált jogairól szó sincs; különben hogy az idézett rész bányaúrjogi feltevésre semmi alapot sem nyújthat, azt leginkább mutatja azon körülmény, hogy ugyanazon részben ugyancsak Ulpian akként nyilatkozik, miszerint a földbirtokos beleegyezése nélkül ennek telkén sem magán-, sem közérdek miatt másoknak bányászni nem szabad, s ha illet valaki gyakorol, ezt csak mint szolgalmi jogozatot bírja.⁴⁾

Szinte ily kevésbé mutat bányaúrjog létre a Konstantin császár által egyik római tartomány (Afrika) részére kibocsátott azon rendelet, mely a márványbányászatot mindenkinek megengedi;⁵⁾ ezen rendelet, melyet Julián 363-ban egész keletre kiterjesztett,⁶⁾ s 393-ban Theodosius, Arcadius és Honorius visszavontak, — már eredetileg oly tartományra bocsáttatott ki, melyben római tulajdont senki sem birhatott, s azonkívül csak az államjávakra szólt; e rendelet célja

¹⁾ V. ö. dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ 16. l. ²⁾ L. 3. C. de metallariis et metallia (11. 6). „Cuncti qui per privatorum loca saxorum venam laboriosis effossionibus persequuntur, decimas fisco, decimas etiam domino repraesentent: cetero modo propriis suis desiderii vindicando.“ ³⁾ „Ut si quis voluerit ex his caedere, non aliter hoc faciat, nisi prius solitum pro hoc domino praestet; ita tamen lapides caedere debet, postquam satisfaciatur domino, ut neque usus necessarii lapidis intercludatur, neque commoditas rei jure domino adimatur.“ ⁴⁾ l. 13. 1. §. D. communia praed. (8. 4.) „Si constat, in tuo agro lapidicinas esse, invito te nec privato nec publico nomine quisquam lapidem caedere potest.“ etc. ⁵⁾ „Secundarum marmorum ex quibuscunque metallis volentibus tribuimus facultatem.“ ⁶⁾ l. 2. Cod. Theod. t. c. ad Rufinum comitem orientis.“

a márványbányászatnak, mely az akkori nagyszerű építkezések miatt kiváló fontossággal bírt, virágzásbahozatala volt, s mihelyt e czél eléretett, vagyis kellő mennyiségű márványtelep felkerestetett, feltáratott, fiskális tekintetekből ismét elvonták a magánosoktól e jogot.¹⁾ Itt tehát az állam adott magánosoknak jogot a bányaművelésre saját földbirtokán, amiből regaléra csakugyan nem lehet következtetni, mert itt az állam nem jogot tartott fenn maga részére, hanem még lemondott magánosok javára, s jószágain levő tulajdonjogát megszorításoknak vetette alá.

Justinian törvényhozási intézkedéseiben szinte találunk a most tárgyalt kérdésre nézve érdekességgel bíró részeket; Justinian a *prædia italica* és *prædia provinciae* között levő különbséget megszüntette, minek folytán a tartományi telkeken a magánbirtok nem volt többé *possessio*, hanem valóságos római tulajdon; ezzel természetesen ugy a telekbirtokra, mint azokon levő bányákra nézve megszűnt a fent előadott birtokállapot.

A tulajdonos a telkén levő ásványtelepekre nézve is azzá lőn, azokat feltárhatta, még pedig anélkül, hogy a *fiscus*nak tizedet lett volna köteles fizetni; ellenben másokat a telkén levő mineráliák művelésétől eltilthatott még akkor is, hogy ha ő maga nem szándékozott azokat kiaknázni, s ha harmadik egyén ily bányászat (kőfejtési) jogositványt gyakorolt idegen telken, ez csak szolgálmi jogozatnak volt tekintendő. Megjegyzendő még, hogy Justinian azon most említett rendeleteket, melyekből — ha hibásan is — az állam bányaurjogára következtetést akarnának vonni, gyűjteményébe nem vette fel, s a *codex vetus*-ban csak egy (a fentebbi intézkedésekkel egy időből származó) tisztán rendőri természetű rendelet nyert helyet, mely később az Alarich-féle gyűjteménybe is (*breviarium Alaricianum*) átment.²⁾

Láttuk, mennyire téves nézet a rómaiak tartományi birtokviszonyából, és nehány nem eléggé határozott czélú rendeletből azt következtetni, mintha a rómaiaknál a bányaurjog intézménye bármily alakban is létezett volna, látták, hogy ez eredményhez még a provinciális birtokrendezés állapotából és Ulpian fentemlített tételeiből sem juthatunk; ha már a jusztinianai törvényhozás előtt sem találunk bányajogra, annál kevesebb alappal birunk ily feltevésre Justinian után.

A római állam sohasem volt bizonyos ásványokra nézve kizárólagos tulajdonos, mert ily megkülönböztetés ezekre nem is létezett, még kevésbé birt a kiváltságos foglaló (*occupans*) jogozatával, mert a mineraliák nem tekintettek uratlan dolgoknak, hanem azok a föld-

¹⁾ I. 13. Cod. Theod. „Privatorum manus ab exercendo quolibet marmoreo metallo prohiberi præcipimus, ut fiscalibus instantia locis liberior relaxetur. ²⁾ L. ezekre s különösen a Justinian-féle törvényhozáshoz nézve: Puchta „Cursus d. Institutionen“ 1. köt. 670. s köv. l. ³⁾ Erről alantabb a leutatas alól kivett helyeknél.

birtok tartozékát képezték. Így tehát római bányaregaléről szó sem lehet s annak keletkezését másutt kell keresnünk.¹⁾

3. Jegyzet. A bányaurjog, mint fejedelmi jog azon időben keletkezett, melyben a hűbérviszonyok létrejöttek, midőn azon felfogás volt uralgó, hogy a hűbérurak által elfoglalt országok a hódítók tulajdonát képezik, melyet hadiszolgálatok teljesítéseért, egészben vagy részeiben, használatra hűbéreseiknek átengedhetnek; mert ha a hűbér fogalmát és lényegét elemezzük, úgy találjuk, hogy szükségképi kelléke annak, miszerint föld és telek, vagy hatásaiban azzal egyenlő természetű állag hasznélvezete (pl. ásványok kinyerése) viszonyszolgálati kötelek teljesítésének feltétele mellett, a hűbéres birtokába bocsáttassék.²⁾

Kezdetben a hűbér tárgyat egyedül az ingatlan birtok képezte, s a frank meg longobard királyok által elfoglalt országok e hódítók által fiskális tulajdonnak tekintettek; az egyes országokat (mint fejedelemségeket, herczegségeket) hűbérbe vagyis használatba adták egyes vazalljaiknak, kik ezért hadiszolgálatra voltak kötelezve; ezen hatalmasabb vazallok a hűbérjavakat tulajdonná igyekeztek átváltoztatni, mi idő folytán sikerült is, és ekkor azután magukat függetlenné tették. A frank királyok (a merovingi házból származottakat értve) egy század lefolyása alatt már alig birtak hűbérországokkal, úgy hogy Martell Károlynak az egyházi javakat kellett felhasználnia fegyveres hatalom alkotására, míg végre Nagy Károly fellépése és hódításai, a frank-német királyi és római császári korona részére ismét számos hűbérországot szereztek; e nagy császár az elszakadt hűbéres tartományokat visszacsatolta, azokat azután ismét hűbérbe adta, de a hűbér intézmény lényegét meghatározta, s a vazallok köteleit, a császári koronától való függésüket körülírta, egy szóval oly beható intézkedéseket tőn, hogy őt lehet a hűbérrendezés valódi alapítójának tartani.³⁾

Mint említve volt, a hűbéres tartományok a hűbérurak által mintegy tulajdonul voltak tekintve, s a vazalloknak csupán szolgálati kötelek feltétele alatt adattak használatba; e hűbéri viszony eleinte csak a földekre vonatkozhatott, — mert a legrégibb korból semmi rendelkezést sem találunk, miből tájékozást szerezhetnénk az iránt: vajjon a hűbéres tartományok ásványtelepeinek használatára szinte fel voltak-e jogosítva a vazallok, vagy pedig erre külön-külön engedély kellett, s így a hűbérurak az ásványokat a fejedelmi jog részére fenntartott tárgyaknak tekintették?

¹⁾ L. az egészre nézve dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ 12 —13. lapjait. Schneider ellenben azt állítja, hogy a római jog szerint az ásványok nem képezték a telek tartozékát, s hogy e felfogás az atheneiektől származott át, kik azt a föniczeiaktól, karthagoiaktól vették; maga a metallum szó is fönicziai eredetű stb. L. „Bergrecht“ 1870. 7—11. lapj. ²⁾ L. B. Heinke Jó-zsef: „Handbuch des Lehenrechtes“ Bécs. 1811. 1. Rész 1. §. ³⁾ Heinke J.: „Handbuch d. Lehenrechtes“ 1. köt. 12. s köv. l.

Néhány francia bányajogász ¹⁾ I. Dagobert frank királynak 635-ben kelt adományleveléből, melyben a st.-denisi egyház részére ajándékozott ólomról mint „metallum censitum“-ról tesz említést, ²⁾ azt akarja következtetni, hogy e frank király már bányaurjoggal bírt volna; de e kifejezés nagyon gyenge alapot nyújt az említett feltevésre, mert a „census“ alatt itt a régi rómaiaktól a frankok által átvett földadót is lehet érteni, más részről pedig az is valószínű, vagy legalább is lehetséges, hogy az ajándékozott ólom, valamely haszonbérbe adott állambányából kiásott termék után fizetett hánypad volt. Azonfelül még ez adománylevel hitelessége sincs konstátálva, mindezen ellenvetések nagyon meggyöngítik a francia jogászok állításának valószínűségét. ³⁾

Az első adat a Karoling-ek korából származik, melyről már bizton állíthatni, hogy a bányaurjog a hűbérrendszer teremtetője illetőleg ujjaalakítója, Nagy Károly idejében ha nem is teljesen kifejlődve, de mindenesetre már megvolt. Nagy Károly ugyanis Lajosnak (fiának) érdemei jutalmazására Thüringiát adományozta, s ugyanezen adománylevelben, mely 786-ben keletkezhett, megengedi Lajosnak, hogy az adományozott területen aranyat, ezüstöt és mindennemű ásványt, amire csak szüksége van, kerestethessen és kiaknáztathasson. ⁴⁾ Nem lehet ezt csupán az adományozott ország használati jogainak részletezéseül tekinteni, mert ha a bányaművelési jog az ily adományok természetszerű folyománya lett volna, úgy azokat megemlíteni is felesleges lett volna; — azonkívül ha az adománylevel a használati jogok részletes felsorolását tűzte volna ki feladatául, úgy bizonyára egyéb gyakorlandó és még lényegesebb jogozatok felsorolására is kellene találnunk, amit azonban abban hiában keresünk. Azon körülmény, hogy Károly császár egy fia részére tett adományban a bányaművelési jogositvány gyakorlatát körülírja, és kiemelve hangsúlyozza, még inkább megerősíti azon nézetet, hogy az ily adományozások közönséges alkalommal nem terjedtek ki a bányászatra is, s így a bányászat, a császári hűbéri jogokat gyarapító ezen fejedelem által, a császári korona attributumának tartatott. ⁵⁾

A frank-német birodalomban tehát már Nagy Károly alatt világos jelét látjuk a bányászati főúri jognak; e nagy fejedelem ha-

¹⁾ Mignerou: „Droit des mines, des minières“ etc. című értekezésében; ugyanígy Duchesne. ²⁾ Recueil de Duchesne: Dagoberti vita. T. 1. ch. 41. p. 585. „Plumbum, quod ei ex metallo censitum, in secundo semper anno solvabatur, libras octo mille ad ecclesiam contulit.“ ³⁾ I. erre nézve dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ cz. m. 23. l. ⁴⁾ Goldast: „Collectio constitutionum imperialium.“ Frankfurt, 1713, 1. k. 17. l. „facultatem damus, in tenitorio districti illius dominationis quaerere et fodere aurum argentumque atque omnia alia metalla uti debetis et possitis.“ ⁵⁾ Achenbach ezzel ellenkezőleg Nagy Károly e rendeletének nem tulajdonít semmi ilyenmű fontosságot, s a bányaregalét Németországban, a 11. században keletkezettnek mondja; l. „das französische Bergrecht“ 24—27. l. V. ö. továbbá Weiske: „Rechtslexikon“ 1. köt. 934. lapj. Felhozott érveit azonban el nem fogadhatók; lásd ellenében Lamé, Fleury, Dupont és Richard francia bányajogászok állításait.

lála után, gyenge utódai alatt az egész hűbérrendszer tetemes változáson ment át: a vazalok ismét függetlenségre törekedtek, és a hűbértartót utódaik által örökölheto tulajdonná változtatták, minek következtében a hűbérúr irányában köteles hűség köteléke is felette meglazult, s a vazalok — ha magukat teljesen függetlenné tenni nem sikerült — kényük-kedvük szerint változtatták urukat. Azonfelül a hatalmasabb vazalok ugyanoly jogokat kezdtettek gyakorolni alattvalóik és alhűbéreseik irányában, aminókkal a főhűbérurak. u. m. a német császárok és francia királyok birtak; így nemcsak a hűbéres tartományt tartották sajátjuknak, s alhűbéreseiknek azon csak használatot engedtek, hanem még a bányaműveléstől is mindenkit eltiltottak, s erre az engedélyt csak kiváltságosan osztogatták.

Ilyen és hasontermészetű törekvéseket látunk az egykor hatalmas frank-német birodalom szétvált részeiben, a vazalok részéről a hűbérurakkal, t. i. a német császárokkal és francia királyokkal szemben;¹⁾ az eredmény azonban felette különböző volt, s ahhoz képest a bányaregale is különböző módon alakult.

A francia királyok ugyanis a bányaregalét a korona elválatlan attribútuma gyanánt tekinték, s bár az ország nagyjai és hatalmasabb vazalljai erre is mint egyéb jogokra, melyeket hűbérterületükön gyakorolni szerettek volna, igényt tartottak, — a királyok e túlkapásokat mindig erélylyel utasíták vissza, s a nagy földbirtokosok (seigneurs) ellenében a regale jogát a korona részére bántatlanul megőrizték. Nem lehet ugyan tagadni, hogy a német bányajog fejlődése a francia bányajognak alakulására befolyással volt; Németországból számos bányász és bányamunkás vándorolt a 13. és 14. században Franciaországba, s ezt maguk a francia királyok is elismerik, rendeleteik által számos kiváltsággal ruházván a bányászatban jártas német munkásokat.²⁾

Gyanítható, hogy főleg ezen átvándorolt német bányászok által magukkal vitt szokásjog következménye volt, hogy Franciaországban is, épen ugy mint Németországban a fejedelmek mindinkább a korona attribútumának tekinték a bányaregalét, és az ásványok feletti rendelkezési jogot a királyi jogok közé sorozták, más részről az egész országnagyok a területükön lévő ásványokra ugyanily jogot kezdték maguk részére vindikálni. Ámde a már előbb megalázott vazalok és főurak ezen túlkapása nem sikerült, mert már VI. Károly 1413. május 30-án kibocsátott rendeletében, melyben a bányászatot a földbirtokos kártalanítása és a fejedelmi tized fizetése mellett bárkinek is megengedi, világosan kimondja, hogy a tized a királyi jogoknál fogva csak a fejedelmet illeti, annak szedésétől mindenki el van tiltva, s a főurak meg nagybirtokosok részéről történő minden ellen-

¹⁾ Heinke: „Lehenrecht“ Bécs. 1811. cz. m. 13—28. l. ²⁾ Mément qu'une grande partie d'iceux sont de nations et pays étranges.“ (VI. Károly 1413. május 30. kiadott rend.) „attendu que la plupart d'eux sont gens étrangers des pays de Liège et d'Allemagne.“ (VII. Károly udv. rend. 1455-ből.)

irányu törekvés, a királyi felségjogok ellen intézett merénység tekintendő.¹⁾

A francia királyi koronának győzelme teljes lön a nagybirtokosok ellenében, más részről azonban a bányaregale teljes következményeivel együtt azon egyes birtokosok irányában, kiknek telkén ásványok voltak, nem emeltetett teljes érvényre, és a földbirtokosok a telkükön lévő mineraliákra nézve több engedékenységet élveztek. Habár később káros hatású kiváltságos egyedáruságot is látunk időnkint Franciaországban a bányászatra nézve,²⁾ főjellege az újabb időkig az maradt, mit fentebb vázoltunk; és ezen eredeti alakulásra nem birt változtató befolyással a német bányajoghoz való azon közeledés sem, melyet IV. Henrik király alatt tapasztalunk: e királynak egy rendelete szerint minden kutató és felfedező, még ha saját földbirtokán találna is ásványokat, köteles a bányanagynak ezen körülmenyt a helynek pontos megjelölésével bejelenteni.³⁾ Mindezen, a német bányaregale jogintézményéhez való közeledés s az ismét visszaállított, s csaknem a mult század közepéig hatályban volt egyedáruság⁴⁾ daczára, a francia bányászati főúri jog eredeti jellegét megtartá, s ez következőkben áll: a bányaregale a korona felségjogainak egyike, s az csak a királyt illeti meg, minden más főúr és országnagy meg nagybirtokos el van attól tiltva, a földbirtokosok ellenében azonban ezen fejedelmi jog nem alkalmaztatott minden következményeivel együtt. Tehát míg a nagybirtokosok és országnagyok a korona e jogának gyakorlataól szigoruan meg voltak fosztva, addig a földbirtokosoknak nagyobb kedvezmény volt nyújtva, amennyiben a telkük alatt lévő ásványok feletti rendelkezéstől nem voltak egészben megfosztva, s a királyi tized fizetése mellett azokat szabadon kizsákmányollhatták;⁵⁾ hogyan szűnt meg Franciaországban a bányaregál, arról alantabb szólunk.

¹⁾ Car a nous seul et pour le toute à cause de nos droits et majesté royaux appartient le dixième, et non à autre.“ Tovább ismét: „lesquelles choses sont entreprises contre nous, notre majesté royale et les droits, préeminences de notre couronne au grand préjudice, dommage et déminution de notre domaine.“ (VI. Károly 1413. máj. 13. kibocsátott udv. rend.) ²⁾ 1548-ban. épen azon időtájban, midőn Ferdinánd császár a joachimsthal bányarendeletet közrebocsátotta, adományozta II. Henrik francia király de la Rocque de Roberval J. Ferencz részére az egész Franciaországra kiterjedő kizárólagos bányaművelési szabadalmat; e kis zsarnok (le petit tyran), amint Roberval-t nevezék, csak a megsértett földfelületért tartozott kárpótolni a földbirtokost, s rendészeti, bűnügyi meg magánjogi törvényhatósággal volt felruházva. A bányaregale ezen elfajulásából eredett kiváltság 9 évre terjedett, de 1557-ben meghosszabbított; e kiváltság Claude de Grippon (Roberval társa) részére kiterjesztetett, s utódaik javára prolongálva lön csaknem 1597-ig. L. Achenbach: „Französische Bergrecht“ 33—35 l. ³⁾ IV. Henrik ediktuma 1601-ből. ⁴⁾ Nevezetes a XV. Lajos által a Jean Galabin, sieur de Jonquier neve alatt alakult társaságnak 30 évre adott és egész Franciaországra kiterjedő kiváltság; e kiváltságot bányatársulat mellett voltak még más bányapárosok is, kik Bourbon hercegtől nyertek engedélyt, de bányaműveiknek legalább 6 mérföld távolban kelle a szabadalmazott társulattól lenni. L. Achenbach id. m. 39—40. l. ⁵⁾ L. az egészre nézve dr. Achenbach: „Französisches Bergrecht“ 27—44, l.

Németországban a bányaregále a császári korona jogai közé tartozott; alakulása azonban lényegesen eltér a francia bányáj jog alakulásától.

Mert míg Franciaországban a királyok a vazallók és nagybirtokosok ellenében kizárólag a korona részére tartották meg e jogot, és a telektulajdonosok irányában engedékenyebbek voltak, — addig Németországban ennek éppen ellenkezőjét látjuk. Itt ugyanis az egyes hercezségek, grófságok választófejedelemségek stb. urai igyekeztek egy részről minden tekintetben függetleníteni magukat a császári koronától, más részről pedig maguk részére felségi jogokat vindikáltak; az egyes országok fejedelmeinek e törekvését csakugyan siker koronázta, mert Németország csakhamar számos fejedelemségre oszlott, melyeknek uralkodói mint hercegek, választófejedelmek és királyok, névleg ugyan a német császári korona alá tartoztak, valójában azonban független souverain-ek voltak, kik mindazon felségi jogok gyakorlatába jutottak, melyek a független fejedelmeket megilletik.

Az így megszerzett felségi jogok között találjuk a bányaregálét is, melynek birtokában, a fejedelmeken kívül az egyházi és világi főurakat is látjuk, kik azt a területi fennsőségük alá helyezett birtokokon szinte gyakorolták; a bányáj jog mind ezen birtokosai azonban azt minden következményeivel együtt teljesen érvényesítették a telektulajdonosok ellen.

Németország több államra oszolván, a bányajog fejlődése különösen a regale tekintetében mindenütt önállóan történhetett; mindamellett azt találjuk, hogy a németországi bányáj jognak a francziától eltérő alakulása azon általános jellegel bírt, — mely szerint: a német császári korona attributumát képezett bányaregál jogot minden egyes területi fennséggel bíró főur (fejedelem) megszerezte, és amily kevésbé tudták a német császárok hűbéres vazalljaik túlkárpásai ellen koronájuk e jogát biztosítani, ép oly kiméletlenül szereztek ezek regál joguknak érvényt a telektulajdonosok ellenében, mihelyt egyszer annak birtokába jutottak.¹⁾

Valóban ezen egyes fejedelmek a bányaregálét fiskális szempontból fogták föl, és ily módon eredeti rendeltetését és természetét, melynek célja a bányai par virágzása lett volna, — egészen átváltoztatták; a bányaregále jogánál fogva az ásványokat kamarális javaknak tekintván, az egész intézményt állam és magán pénztárak megtöltésére használták.

Természetes, hogy ennek kimaradhatlan következménye a bányai par süllyedése lön; miként szabadították fel a bányajogot e feudális bilincsekből az egyes államok törvényhozásai? — azt alább, főleg a reánk nézve érdekes, és jelen munka ismertetési céljainak megfelelő, porosz és szász bányatörvényekből látandjuk.

¹⁾ Németország hűbérviszonyainak alakulására, az egyes vazallók függetlenségi törekvéseire nézve l. b. Heinke: „Lehrbuch d. Lehenrechtes“ Bécs 1811, 1. köt. 1—31. V. ö. Weiske: „Rechtslexicon“ 1. köt. 936. s. köv. 1.

Hazánkban, mint már fentebb láttuk, az ásványok művelése a régibb időkben a királyi jogok közé tartozott; kinek telkén ásványok találtattak, az köteles volt földbirtokát kárpótlás mellett a királynak átengedni. Ha ez így volt, ami pedig Róbert Károlynak 1327-ben kelt azon okmánya szerint, melyben ilyenmő régibb gyakorlatra hivatkozik, valószínű, — akkor kétségtelen, hogy a bányaregále már első királyaink alatt keletkezett, s csaknem egykoru a hazai bányáiparral.

Ennek azonban fejlődése és alakulása lényegesen eltért úgy a francia, mint a német koronák bányaurjogától; hazai történetünkben nem igen látjuk nyomát oly szeparatizstikus törekvéseknek, minők Németországban mutatkoztak, más részről a királyok részéről az egyházi és világi főurak meg városok irányában nem tapasztaljuk ama szűkkeblő feltékenységet, mely Franciaországban észlelhető; sőt mindkét iránynyal ellenkezőleg, bár a főurak nem támasztottak igényt felségi jogok gyakorlatára, királyaink mindenkor bőkezűen részelgették úgy a világi, — mint egyházi főurakat és városokat a bányaművelési jogosítványokban, és a regále jogok alapján a bányászat üzésére sokakat feljogosítottak.

Mely ásványok képezték a régibb időben a regále tárgyait? arra nézve határozott adattal nem birunk, miután régibb törvényeink és okmányaink a „minerae, fodinae, metalla“ általános kifejezéseket használják; valószínűen azonban ezek alatt mind ama fémek és ásványok voltak értve, melyeknek kinyerése szabályos bányaművelés útján történt, és melyek használati értéküket tekintve a kiaknázást megérdemlék, és annak valójában rendszerint tárgyát is képezék.

Legrégibb időben a hazai bányászati főuri jog vezérelve: a bányászatnak oly általános és feltétlen fenntartása volt, minő mai nap még a konyhasóra fennáll; ennek értelmében a bányászatnak saját nevében való műveléséről mindenki el volt tiltva, azonban ez mint általános elv már a XIII. században többé fenn nem állott, mert ekkor már mások is megnyerték a művelési jogosítványt, és így a bányászatnak kizárólagos fenntartása megszűnt.

Később a művelési jogosítvány egyes községekre, bányavárosokra és földbirtokosokra átruháztatott; királyaink mindinkább bőkezűen osztogatták e szabadalmukat, s a korona jogaira nem voltak szűkkeblően feltékenyek, elannyira, hogy később az általános bányaszabadság elvét is törvény erejére emelték, a törvényhozás hozzájárulásával.

A bányaurjognak ezen irányu fejlődése azonban, a Miksa-féle bányarendelet behozatala által megszűnt, és más irányt vett; e rendelet 1. §-a mindenkit eltiltván a bányaműveléstől, e jog gyakorlatát csak azoknak engedi meg, kik erre különös szabadalmat nyernek, és az ásványtelepeket a feltárásukhoz szükséges erdőkkel, vizekkel stb. javakkal együtt kamarális jószágoknak („Unser Cammer-Guth“) jelenti ki. A korona jogához sorozott bányaurjog minden következményeivel együtt, ép oly szigoruan érvényesítettett hazánk-

ban ezentúl a telektulajdonosok ellen, mint azt Németország fejlődései, a területi fennségük alá helyezett területek földbirtokosai ellen érvényre emelték; a bányaurjog ezen állapotában volt egészen a Miksa-féle bányarendelet hatályon kívül helyezéséig, — tehát azon korig, míg az általános bányatörvény a bányaregálénak azon szervezetet adta, melylyel mai nap is bír.¹⁾

A lényegében már ismert, s az általános bányatörvény által meghatározott regále, minő tekintetek alá esik, azt a következőkben látandjuk; az itt előadott fejlődési vázlatból azonban megítélhető azon állítás értéke, hogy az ásványok a föld és teleknek eredetileg nem képezték tartozékát, hanem attól mindig elkülönítve voltak?!

4. Jegyzet. Az tehát, hogy a legrégibb jogrendszerben a telektulajdonos a birtokán levő ásványokra is tulajdonjoggal bírt, a fentebb előadottakból kitűnik, — most még hátra van azon kérdés megvilágítása, vajjon a feudális jogintézményekkel azonos eredetű bányaregálénak fennállása visszahatólag igazolható-e, és ha igen, minő okokból?

Ugyanazon jogászok²⁾, kik a bányaurjogot, mint a földbirtoktól elkülönített ásványokra vonatkozó s az államot megillető rendelkezési jogot már az athenei, karthagói és római népeknél fennállottnak tekintik, azon tant hirdetik, hogy az „észjog“ elvei szerint a telektulajdonos nem is lehet a birtokán levő mineraliák tulajdonosa; nem lesz érdektelen elméletüket és rendszerüket röviden közölni, s észrevételeinket arra megtenni.

Szerintük tehát a jog és tulajdon elveivel teljesen összhangzásban van azon intézmény, mely szerint az ásványok a telektől teljesen elkülönítve, nem képezik annak tartozékát, és így a bányaregale természete a jog (már t. i. észjog) követelményeinek teljesen megfelel. És ez nem is lehet másként, mert a tulajdonszerzés tana szerint nem elég az, hogy valamely dolgot az első szerző³⁾ mint uratlan tárgyat elfoglaljon,⁴⁾ hanem még ahoz szükséges másoknak, az ugyanazon társadalomban élő többi jogalanyoknak, hallgatag beleegeyzése is;⁵⁾ ha a polgári társaság keletkezése alkalmával a tulajdont felosztás, foglalás vagy pedig oly munka által, melyet Kant „specificatio“-nak nevez,⁶⁾ szerezték is meg, a szerzés mindkét neméhez a társaság hallgatag jóváhagyása szükségeltetett, mert csak

¹⁾ I. jelen munka „Általános Részét“, különösen a magyar bányajog történetére vonatkozó közlést. ²⁾ Regnaud d' Epercy, Rotteck, Schneider stb. ³⁾ A rögtön következő tételek megmagyarázzák azt, hogy miért van itt csupan az eredeti szerzésről szó; minden dologra s általában a tulajdon első keletkezésére nézve az eredeti szerzés képezi az alapot, melyen a közvetett szerzés nyugszik. ⁴⁾ Fr. 3. D. 41. 1. „Quod enim nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur.“ ⁵⁾ Ezt Grotius Hugó és Puffendorf állították fel a szóta általában követik L. Bauer: „Über d. Eigentumrecht an d. unterirdischen Mineralien.“ Freiburg, 1849. 1. s. köv. 1. ⁶⁾ V. ö. Schneider: „Beiträge zur Reform im Gebiete der Berggesetzgebung.“ Haimel: „Magazin für Rechts- und Staatswissenschaft.“ 1850. 1. köt. 71—75. 1.

az ily módon megszerzett tulajdont birhatta a szerző, s csak ezeknél volt képzelhető a közvetett, az eredeti szerzőktől származott átadás útján létrejött további szerzés, mert csak ezek birtokának védelméért kezkeskedett a polgári társaság.¹⁾

Egyébiránt a telektulajdon első vagy eredeti szerzése nem is irányulhatott másra, mint a föld felületére, melyet a keletkező társadalmak tagjai művelésre és barmaik legeltetésére használtak; az ásványok ugyanis, melyek a föld gyomrában voltak elrejtve, az első államok alakulása után még hosszú ideig ismeretlenek voltak,²⁾ és így ha mindjárt az ember eredeti, abszolút, fizikai és szellemi szükségleteinek fedezésére szolgáló szerzési jogánál fogva munka által hatalmába kerithette volna,⁴⁾ ez már azért is lehetetlen volt, mert azoknak létéről tudomással sem birt. Különben a felfedezés után a foglалás csak annyiban adott volna még tulajdont a mineraliákra nézve, amennyiben azt a társaság akár hallgatag, akár nyíltan kijelentett jogakarátánál fogva megengedte volna, mert tulajdont csak azon dolgokra lehet szerezni, melyekre a törvény szabadságot ad, miért is a tulajdon jogalapját egyedül és kizárólag a törvényben bírja.⁵⁾

Bármennyire is eltérjenek a jogbölcéseseknek itt vázlatosan közölt nézetei a tulajdonszerzésre nézve, szorosabb vizsgálat után kitűnik, hogy két pontra nézve megegyeznek, ezek szerint a tulajdonban egyéni és társadalmi alkatelemet kell megkülönböztetnünk.⁶⁾

Az egyéni alkatelem abból áll, hogy a tulajdon szerzési alapját az ember személyes képességei és tevékenysége (foglалása, specifikáció-ja), tehát munkája képezik, míg a társadalmi momentum annyiban jó tekintet alá, amennyiben a munka által szerzett tulajdont védi, s az abból származó viszonyokat szabályozza, rendezi. Amaz képezi a tulajdon alapját, emez pedig a jog gyakorlatára és szervezetére felügyel; mindkét alkatrésznek összhangzásban kell lenni, hogy a tulajdon oly szerves jelleget nyerjen, aminő szerves viszonyban áll az egyén a társadalomhoz, az ember az emberiséghez; amint az egyén a társadalomban, úgy az egyéni jog a társadalmi jogban nem enyészhet el, de mivel minden társaságban az egyesek joga mások jogköre miatt korlátozva van, a társadalom a tulajdonjogot sem ismerheti el korlátlannak. Ugyanazért minden időben különösen ren-

¹⁾ L. Regnaud d' Epercy beszédét, melyet a nemzet-gyűlés 1791. márcz. 20-ki ülésében tartott. ²⁾ Regnaud d' Epercy a nemzetgyűlés 1791. márczius 20-án tartott ülésében mondott beszéde. ³⁾ L. Ahrens: „Rechtsphilosophie“ Bécs, 1852. 450. s köv. l. ⁴⁾ V. ö. Thiersnek: „A tulajdon“-ról Páris, 1848-ban megjelent művét. ⁵⁾ L. Montesquieu: „Esprit des lois“ (et un choix des observations de Dupin, Crevier, Voltaire, Mably etc.) Paris. Firmin Didot frères, fils et C. 1862. 26. könyv. XV. fejezetét; „Qu' il ne faut point régler par les principes du droit politique les choses qui dependent des principes du droit civil“ cím alatt; az ebben kifejezett nézetet követi azóta az ezen iskolához tartozó legtöbb francia és angol író. V. ö. Schneider: „Beiträge zur Reform der Berggesetze“ 76. l. ⁶⁾ L. Röder: „Grundzüge d. Rechtsphilosophie.“ Lipse, 1860. 2. köt. 242. s köv. l. V. ö. Ahrens: „Rechtsphilosophie“ Bécs, 1852. 450—492. l. Ugyanigy Rotteck: „Staatslexikon“ Altona, 1846. 2. köt. 316. s köv. l.

dezte a társadalom a mezőgazdaság viszonyait, a telkek eldarabolásának minimumát, az erdők vágását stb. meghatározta, s azon dolgokat, melyek természetükénél fogva elhasználatlan és maradandó jelleggel bírnak, s melyekhez némi tekintetben az ásványtelepek is tartoznak (?), mint társadalmi, közdolgokat azoknak engedte át használatul, kik azt legjobban tudták értékesíteni.¹⁾

A jogbölcseleti iskola ezen tanait e bányajogászok előrebocsátván, azon kérdésre: vajjon a föld mélyében fekvő ásványkincsek az észjog szempontjából a telektulajdonos rendelkezése alá esnek-e? határozottan tagadó választ adnak, mert szerintük a társadalom a telektulajdonosnak csak a föld felületét engedi tulajdonába, az alatta levő ásványkincsek pedig nemzeti vagyont képeznek, melyre nézve az állam adhat valakinek művelési engedélyt, de ezt tenni nem tartozik; a telektulajdonos tehát (hacsak ily engedélyre szert nem tesz) maga sem művelheti a birtokán levő foszsziliákat, s mást sem tartozik azok művelése végett telkére bocsátani, kivéve természetesen azokat, kik bányajogositványt nyertek az államtól, mert e jogosultakat joguk gyakorlatában nem akadályozhatja.

Ennyiből áll lényegében körülbelől e jogászok nézete; hogy az elvont okoskodásokról és azok gyakorlati értékéről mit kell tartanunk, és az egyes bányatörvények pozitív rendelkezései mennyiben alapulnak a fentebb közlött elméleten? az leginkább megítélhető a tulajdonnak és a törvényhozások idevonatkozó intézkedéseinek természetéből.

A tulajdon azon jog, melynél fogva az annak tárgyát képező dologról mint sajátunkról mások kizárásával szabadon rendelkezhetünk.³⁾ A tulajdonnak ezen fogalmából kitűnik, — hogy ha az teljes, — miszerint az egy tökéletes hatalmi viszony, mely a jogalany és tárgy között fennáll; e hatalmi viszony pozitív és negatív természetű egyaránt: pozitív természetű, amennyiben a tulajdonos a dolog felől szabadon rendelkezhet, negatív természetű pedig, mert másokat abból kizárhat. A pozitív rendelkezési képesség kiterjed földbirtoknál mindarra, ami a telek alatt a végtelen mélyig található,⁴⁾ a használat és rendelkezés módja pedig magában foglalja az elhanyagolás, rongálás, sőt a teljes megsemmisítés jogozatát is.⁵⁾ Ez a valódi, szoros jogi értelemben vett tulajdon.

Tagadhatlan, hogy e tulajdonnak úgy pozitív, mint negatív oldala korlátozható, még pedig jogosult, s a tulajdon természetével nemcsak nem ellenkező, sőt annak megfelelő módon: senkisé megfogja azon intézkedés jogosságát kétségbevonni, mely megtiltja a tulajdonosnak háza felgyújtását, mivel abból szomszédjára veszély hár-

¹⁾ L. Schneider: „Beiträge zur Reform d. Berggesetzgebung.“ Haimeri's „Magazin für Rechts- und Staatswissenschaften“ 1. köt. 1850. Prága. 62—79. l.

²⁾ Rotteck: „Staatslexikon“ Altona, 1846. 2. köt. 316. l. ³⁾ L. Arndts: „Lehrbuch der Pandecten“ München, 1861. 191—192. l. ⁴⁾ Arndts: „Lehrbuch der Pandecten“ 192. l. V. ö. Code civil. 552. art. „la propriété du sol emporte la propriété du dessus et du dessous.“ ⁵⁾ L. Pagenstecher: „Die römische Lehre vom Eigenthum in ihrer modernen Anwendbarkeit“ Heidelberg, 1857. 130. C. V. ö. Arndts id. m. 194. l.

molhat, vagy pedig a rajta levő jelzálogos terhek, követelések biztosítási és kielégítési alapja elenyészik. Ily és hasontermészetű tilalmak korlátozhatják a tulajdont, s e korlátozások nemcsak jogosultak, de magának a tulajdonnak lényegéből erednek, mivel tulajdonát mindenki csak annyiban és oly módon használhatja s hanyagolhatja el, amennyiben ezáltal másoknak tulajdon vagy más természetű jogát nem sérti; a rendelkezési jog e körvonalozása annyira jogosult és kapcsolatos a tulajdon lényegével, hogy e nélkül tulajdon nem is volna képzelhető.

Ezzel azonban végére jutottunk mindazon korlátozásoknak, melyek a szoros jog szempontjából igazolhatók, mert a magántulajdon feletti rendelkezési jogot csak a magánjogok érdekében lehet megszorítani, a magántermészetű jogzatoknak csak magántermészetű korlátozások felelnek meg, és csak ezek jogosultsága igazolható a szoros jog szempontjából.

Nem találhatunk ennél fogva semmi okot arra, hogy a telektulajdonos a birtokán levő ásványokat ne használhassa, s azokat mint tulajdona tartozékait fel ne tárhassa vagy kiaknázatlanul ne hagyassa: sem a művelés, sem az elhanyagolás által nem sérti senkinek magánjogát, miért is a szoros jog szempontjából e rendelkezése nem korlátozható, ellenben a telektulajdonos jogai szenvednek azáltal sérelmet, ha az ő beleegyezése nélkül telkén valaki bányát művel, miért is a tulajdon épentartásának okából, ő attól mindenkit eltilthat.

A szoros jog és a valódi tulajdon természetéből okszerűen levezetett következtetések fonalán nem is juthatunk e kérdésben más eredményhez: avagy tehát mik képezik a telektulajdon tárgyait, és mihez van a telektulajdonosnak joga? talán csak a termőréteghez? Hiszen minden régebb és újabb bányaurjog szerint azt látjuk, hogy nemcsak a torlaszföld, hanem más egyéb, harmad- vagy régebbi képződésű, csekély értékkel bíró ásványok is a telektulajdonos rendelkezése alá esnek. Nem nyújt alkalmas kiindulási pontot, e kérdésnek a jogbölcseleti iskola elmélete értelmében leendő megoldásához, Schneidernek azon állítása sem, hogy azon ásványok, melyek a földkéreg normális alkatát képezik, u. m. a homok-, agyag-, mész-, márvány-, pala- stb. kövek a telektulajdonnal együtt járnak;¹⁾ mert hisz akkor a tulajdon körét és terjedelmét a geologia meg a telepképződések nyomán kellene meghatározni! azonkívül nem tudhatja az ember, hogy voltaképp miért nem rendelkezhetik legtöbb bányaregale következtében a telektulajdonos a köszénről, midőn ugyanakkor a tűzeg telkének tartozékát képezi?²⁾ Hisz egyik épen annyira, vagy ép oly kevéssé alkatrésze a szilárd földkéregnek, mint a másik, és ha következtetések akarunk lenni, vagy mindkettőt elvonni, vagy mindkettőt a telektulajdonos rendelkezése alá kellene bocsátani.³⁾

¹⁾ Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 15. l. V. ö. ugyanannak id. ért. 79. l. ²⁾ Például ugyanígy az ált. bányatörvény 3. §-a. ³⁾ „Ha ugyan létezik észjog, még annak elvei szerint sem lehetne az ásványokat a telektulajdontól elvonni“ — mondja találón Achenbach id. m. 12. l.

Mindezek oly kérdések, melyekre az ellennézetben levő bányajogászok a jogbölcseészeti iskola magasröptű elmélete nyomán bajoson nyújthatnak kielégítő feleletet; egyedül azon érv, hogy csak az értékesebb ásványanyagokra vonatkozik ¹⁾ a tulajdonnak általuk felállított rendszere, vezet megoldásra, de épen ezen osztályozás, melynél fogva a nemzetgazdászati fontossággal bíró ásványokra nézve a tulajdonjog nem jár együtt a telekkel, hanem külön szerzendő meg, míg az értéktelenek a földbirtokkal együtt szereztetnek meg, győz meg bennünket arról, hogy a bányaregale ezen rendelkezéseinek igazolása végett nem szükség a tulajdont lényegéből kivetköztetnünk, s hamis tételekből álkövetkeztetéseket vonnunk; mert igenis van ok, melylyel a bányaregale létét igazolhatjuk, de ez ok tisztán politikai, helyesebben nemzetgazdászati természettel bíró, s a tulajdonjoggal csak annyiban érintkezik, amennyiben azt korlátozza.

A tulajdonnak fentebb vázolt természetéből látszólag, a telektulajdonos telkéről a végtelen mélységig (bis zur ewigen Teufe) rendelkezhetik, ²⁾ s ha e jogának gyakorlásában korlátozva van, a korlátozás jogintézményének természetét csak azon okból lehet indokolni, aminő okból az származott; minthogy azonban szoros jog szempontjából csak azon megszorítások igazolhatók, melyek mások tulajdonának a sérelmek elleni megóvása, s így a tulajdon létének céljából történnek, természetes, hogy minden egyéb korlátozások, melyek politikai, rendőri, nemzetgazdászati vagy pénzügyi okból történnek, csak e szempontból igazolhatók, s a magánjog nimbuszát ezek részére vindikálni nem lehet. A szoros jogi tekintetek, a most említett okok bármelyikéből, az állam és társadalom közérdeke miatt (salus reipublicae) mellőzhetők, de az a tulajdon eredeti jogi természetét — absztrakt véve — meg nem változtatja, mert hol a politikai okokkal a korlátozás, mint okozat megszűnik, a tulajdon eredeti érvényére jut ismét; a tulajdonos megszorított rendelkezési joga csak nyugszik, de el nem enyészik. ³⁾ Így tehát az ásványok a telektulajdonos rendelkezése alá esnek a szoros jog szempontjából, de az állam a közjó és nemzeti vagyontermelés emelése tekintetéből elvonhatja az ásványok felőli rendelkezési jogot a földbirtokosoktól, s bányaregale, bányaszabadság vagy más elnevezés alatt, a korona vagy a nemzet számára tarthatja fenn; de paralogizmus ebből azt következtetni, hogy az ásványok eredetleg az állam tulajdonát képezik, s hogy az ellenkező csak pozitív intézkedések eredménye.

5. J e g y z e t. A bányaregale amennyire nem igazolható szoros jogi szempontból, annyira igazolható nemzetgazdászati okokból. A föld-

¹⁾ L. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts“ Prága, 1870. 15. l. ²⁾ A jogbölcseészeti iskola felfogásának az felelne meg, ha meg volna határozva, meddig, minő mélységig használhatja a telektulajdonos telkét, mint pl. az 1791-ki francia bányatörvényben volt. ³⁾ Itt kifejtett nézetem mellett bizonyít az, hogy több államban az ásványok a földbirtok tartozékát képezik.

birtokosok általában nemcsak jogaik sérelmét látják e jogintézményben, hanem azt hiszik, hogy minden oly törvény, mely a mineraliákat a földbirtoktól elvonja, a földbirtokosok érdekét érzékenyen sérti; „ez az érczek küzdelme az anyaföld ellen,“ mondá Heurtault de Lamerville, ki a francia nemzetgyűlésben a földbirtokosok látszólag megtámadott érdekét védé.¹⁾

Pedig a dolgot közelebbről vizsgálva, be kell látni mindenkinek, hogy általában nem lehet a bányászat viszonyait másként rendezni, ha e fontos termelési ág virágzását óhajtjuk. Az őstermelés e fontos ága, ha virágzó állapotban van, nagy tőkét hoz forgalomba, melyek különben gyümölcsözetlenül hevernének, meggátolja azt, hogy termelvényeire nézve passzív legyen a külkereskedés, számos munkást táplál, a gyár- és kézműipart lendületbe hozza, és így a földbirtok értékét is hatalmasan emeli. De a bányai par virágzó állapotra csak azon államokban juthat, melyekben a termelés tényezői fel vannak szabadítva, az ásványtelepek mindenki által művelés alá vehetők, s nincsenek kizárólag a földbirtokos rendelkezése alatt. Vannak ugyan államok, hol a földbirtok rendezett állapota, annak nagy terjedelme, az általánosan elterjedt okszerű vállalkozási kedv, üzlethajlam, az érdekek helyes felismerése, elterjedt szakismeret és tőkegazdagság, a bányai par virágzásra segítik még akkor is, ha az ásványok a földtulajdon tartozékait képezik, minek példáját Angliában látjuk; azonban hol ez állapotok még bekövetkezve nincsenek, és bekövetkezésük egyhamar nem is remélhető, mint például hazánkban, ott az ásványokat a telektől elkülönített s mindenki által felkérhető, szabadon álló dolgoknak kell kijelenteni.

Ez intézkedés a földbirtoknak érdekét csak látszólag sérti, — valójában pedig előmozdítja.

Látszólag sérti azért, mert a földbirtokosok nincsenek kizárva a telkükön lévő ásványtelepek művelés alá vételétől, sőt még mások telkén is nyithatnak bányát; azonkívül nem kell a bányaművelés természetéről megfedkezniünk. Első sorban a telepképződésre kell figyelmünket kiterjesztenünk. Tudjuk, hogy e képződések a földfelület birtokviszonyaitól egészen függetlenül alakulnak, minden telep önmagában egy egészet képez, s számos telek alatt terjed el. Már e telepképződés lehetetlenné teszi azt, hogy a telektulajdonos haszonnal műveltethesse a birtokán lévő ásványokat, mert az egész telep egy feltárás által hasznóhajtó művelés lehet, de ha minden tulajdonos költséges készülékek, aknák, tárnák stb. segélyével kénytelenítenék a telke alatt lévő teleprészt művelni, akkor az okatlan tőkepazarlás és veszteség minden egyes tőketulajdonosra világos. A telektulajdonosok egyesülete sem teszi e bajt kikerülhetővé, mert eltekintve attól, hogy egy két telektulajdonos részvéthiánya vagy

¹⁾ 1791. március 21-ki ülésben mondott beszéde. Hason értelemben szólott b. Prónay Albert a földbirtokosok érdekében; l. Ráth György: „Országk. értek.“ 2. köt. 97. l., miről különben alantabb a köszén kérdésénél.

makacssága az egész egyesülést meghiúsíthatja, még mindig akadály lesz a terhek viselésének, és a nyeresény osztalékának igazságos megállapítása. Vajjon mi szolgálhatna itt a költségekre és jövedelmekre nézve a kiszámítás kulcsául? Talán a telkek nagyságának aránya? hiszen azt mindenki tudja, hogy ez a legnagyobb igazságtalanságokra vezetne, mert a telep értékes részei néha egy hatalmas törzsök alakjában épen annak telke alatt terülnek el, ki a felszínen legkevesebbet bír, míg a legnagyobb birtokos földjei alatt gyakran csak csekély értékű vagy épen meddő részek vannak. A költségek és nyeresények ily arányban leendő kiszámítása mellett csak ritkán jőne létre a földbirtokosok között egyesülés; hasonló tekintet alá esik azon terv, hogy a felszínre való tekintet nélkül egyenlő részben viseljék a terheket és hasznokat, azonkívül itt még azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy nem mindegyik telektulajdonos van azon helyzetben, miszerint ily vállalatba bocsátkozhassék, s ha csak egy van ilyen a telektulajdonosok között, ki ily vállalatra nem képes, telkét pedig átengedni nem akarja, már lehetlenné van téve az egyesülés. Mindkét most említett esetben ritkán jöhetne létre az aszszociáció, a létrejött egyesület pedig örökös egyenletlenségek kútforrása volna, — míg a bányaregale szabályainál fogva a földbirtokos megkezdett bányájának művelésében nincsen telkének határai által korlátozva; a bányaurjog tehát a művelést folytató földbirtokosnak kedvez, mi ha nem történnék, bányáipar csak kivételes esetben és rendkívüli terjedelemmel bíró nagy földbirtokokon jőne létre.

E kérdést hazánk állapotához viszonyítva, nem szabad megfeledkeznünk azon körülményről sem, hogy a birtokrendezés és tagosítás még nincs befejezve, s egyhamar nem is lesz; a rendezetlen birtokállapot a fentebbi érvek igazságát kétszeresen érezhetővé teszi, mert míg egyrészt a telep felett elterülő számos telkek tulajdonosainak egyesülését felette megnehezíti, ugyanakkor a vállalkozóra nézve a telektulajdonosokkal való megegyezést lehetlenné teszi.

Lássuk most már a bányáipar vállalati oldalát. Tudjuk azt, hogy a bányavállalkozónak tetemes költségeket kell viselnie, és a jövődöbeli nyeresény reményében nagy kiadásokat kénytelen tenni: néha ezer—kétezer öl hosszúságu vagy mélységű tárnákat, illetőleg aknákat kell vájtatnia, melyeket legtöbb esetben csak arra használ, hogy általuk a telephez juthasson, s a kinyert termeléseket azokon át a kül-re szállíthassa; a vájnaművek oldalait és főtőit kőművesmunkák, vagy pedig ácsolat által szükség a beomlások ellen biztosítani, továbbá az elemi veszélyek ellen légtisztító-, vízemelő stb. gépeket használni, s végül a termelések szállítására költséges gépeket, felkészítésükre meg kidolgozásukra pedig zúzdákat, kohókat, fonsorműveket stb. kell állíttatni. Mindezen beruházások, melyek nélkül pedig fejlett bányáipar nem is képzelhető, még ha a közönséges napi kiadásoktól eltekintünk is, — tekintélyes tőkét igényelnek; és pedig néha hónapokig, évekig kell várni a nyeresényre! Hogy e bizonytalan eredményű vállalatot az iparos megkezdhesse, s a kedvezőtlen

előjelek között megindítottat vaskitartással és szívóssággal folytat-hassa, ahoz a tőkén kívül még két kellék szükséges, u. m. szakis-meret és vállalkozási kedv, mert csak e kettő ad erőt a vállalkozónak a kitartásra.

A szakismerettel bíró vállalkozó ugyanis nem fog oly bánya műveléséhez fogni, mely a kutatás folytán szerzett föld- és ásvány-ismelei észleletek után semmi kedvező eredményt sem ígér; más részből azonban ha előlegesen meggyőződött valamely telep vájástérdemlősége felől, nem hagyja magát visszariasztatni az időközileg beálló kedvezőtlen jelenségek által. Minthogy azonban az ily szívós munkáltatás, — főleg eredménytelenség esetében koczskáztatással jár, a bányaiparos erre csak akkor lesz hajlandó, ha benne kifejtett vállalkozási hajlam van, ha kész a jövődöbeli, s a szakértő észleletek által prognosztizált nyeremény kedvéért a vállalat időközi hátrányait is viselni.

Tőke, szakismeret és okszerű vállalkozási kedv azon kellékek, mikkel a bányaiparosnak birnia kell, miért is e tulajdonok leggyakrabban s csaknem egyedül azoknál találhatók fel, kik a bányászatot állandó, iparszerű foglalkozás gyanánt üzik; a földbirtokos más irányu gazdasági tevékenységgel lévén elfoglalva, melyek őt egészen igénybe veszik, csak ritkán van e kellékek birtokában, a bányászati szakismeret náluk rendesen hiányzik, tőkéjük és tevékenységük pedig a mezei gazdaság által van igénybe véve.

Most már két lehetőség van. Vagy oly nagyterjedelmű a telektulajdonos birtoka, hogy az alatta elterülő ásványtelepek ágazásai a föld alatt sem hagyják el annak határait, azonkívül pedig annak tőke, szakismeret és okszerű vállalkozási hajlama is van, tehát a földbirtokos mindazon kellékek birtokában van, mik reá nézve a hasznóhajtó bányaművelést lehetővé teszik, vagy pedig ennek ellenkezője áll, t. i. a telektulajdonosnál egyik vagy másik kellék hiányzik. Első esetben misem áll útjában; a bányaművelést megkezdheti, a jogosítványt másoknál előbb megszerezvén, másokat abból kizárhat, s a telke alatt lévő ásványokat kizárólag ő aknázhatja ki, második esetben pedig azon ásványok reá nézve ugy sem bírnak értékkel, mert ő azokat vagy nem akarja, vagy nem tudja kibányászni. Semmi esetben sincs tehát a földbirtok értéke megsértve, mert a földbirtokos ha tudja és akarja a telke alatt lévő mineráliákat kiaknázni, azt teheti, az állam csak azt nem engedheti meg neki, hogy azon ásványok kinyerésében, melyeket ő nem tud vagy nem akar termelni, másokat akadályozhasson. És ehez az államnak kétségtelen joga van: mert a bányaipar, e fontos nemzeti vagyontermelés létét a közjó érdekében nem lehet az egyes földbirtokosok birtokviszonyától, a telepképződéstől, a tulajdonosok egyesülésének, tőkeszegénységének, szakismeretekben való járatlanságának, makacsságának és vállalkozási hajlamainak esélyétől függővé tenni! Ellenkezőleg e fontos termelési ág virágzása érdekében a szabadverseny sorompóit meg kell nyitni, s a bányászati tevékenységet mindenkire nézve lehetővé kell

tenni; a földbirtoknak itt előforduló, s a bányaiparral látszólag ellentétessége ez által nemcsak hogy nem szenved, hanem még előmozdittatik; mert — eltekintve azon kivételes esetektől, midőn a telektulajdonos maga is azon helyzetben van, hogy a saját földbirtoka alatt lévő telepeket művelés alá veheti (midőn tehát jogai ép-ségben maradnak), a telkén lévő, de általa nem művelhető, s így reá nézve értékkel sem bíró ásványok feltárása neki csak használható. Használható közvetlenül azáltal, hogy a reá nézve értéktelen dolgok kiaknázásáért, illetőleg a megengedett használatért kárpótlást nyer, használható közvetve, mert a bányaipar emelkedése a kézi és gyáripar lendületét, ez pedig emelkedettebb forgalmat eredményezvén, a föld-birtok értéke is nőni fog. A bányaregale lényegében a földbirtok érdekét mint látjuk nemcsak nem sérti, hanem még előmozdítja, s azért minden államban, hol még nagyon fejlett birtok, forgalmi, üzleti és hitelviszonyok nincsenek, a törvényhozásnak, a bányaipar viszonyainak ilyen önálló, emelkedett álláspontból való megítélése és rendezése nemcsak igazolható, hanem még a vagyontermelés, a nemzetgazdaságot szempontjából helyeselhető is.¹⁾

6. Jegyzet. Lássuk most, hogy az egyes bányatörvények mennyire méltatták a most előadott ökonomiai álláspontot. Az osztrák bányatörvénykönyv rendelkezésének lényegével fentebb ismerkedtünk meg, s ehez hasonlít főbb vonásaiban a szász montán-kodex is.

A francia bányatörvénykönyv, melyről gr. Girardin azt mondá, hogy a maga nemében a legjobb, mert szabadelvű és igazságos,²⁾ a szóban forgó kérdésre nézve következően intézkedik. A mineraliák elvileg a telek tartozékát képezik; a francia törvényhozás nem akarván a polgári törvénykönyvben kimondott azon jogelvet, hogy a telektulajdon jogot ad az örök mélységre is (art. 552.) megsérteni,³⁾ elvileg az ásványokat a telek tartozékának nyilatkoztatta,⁴⁾ azonban

¹⁾ „Hallgassanak önök a tapasztalat szavára, mely mindig biztosabb támpontot nyújt e kérdésben, mint azon felületes elméleti rendszerek, miket a tanterem álmodozásai hoztak létre,“ — mondá e kérdésben Regnaud d' Epercy, ki 1791-ben a bányajogi bizottság előadója volt. Különben az itt előadottakra nézve l. Regnaud d' Epercy beszédét. (1791. márcz. 20.), továbbá Mirabeau beszédét (1791. márcz. 27.). V. ö. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts“ Prága, 1870. 15. s köv. l. Ugyanannak: „Beiträge zur Reform d. Berggesetzgebung“ (Haimertl „Magazin“ 1. köt. 1850. 70. s köv. l.) Scheuchstuel: „Motive d. öst. allg. Berggesetzen“ 46. s köv. l. Rotteck: „Staatslexikon“ 316. és köv. lapjain. Schindler: „Das neue Berggesetz v. staatswirthschaftlichem Standpunkte.“ (Haimertl: „Magazin“ XI. köt. 58. s köv. l.) Weiske: „Rechtslexikon“ 1. köt. 945. s köv. l. A 44-ki javaslat feletti véleményadással megbízott szakferfiak véleménye főbb vonásaiban az előadottakkal megegyezik. (Art. 20.) ²⁾ Gr. Girardin-nak a törvényhozótestület 1810. april 21-ki ülésében mondott beszéde. ³⁾ Ezt szinte Girardin nyíltan kijelentette beszédében. ⁴⁾ „Il faut d'abord clairement poser le principe, que la mine fait partie de la propriété de surface. On ajoutera que cependant elle ne peut être exploitée qu'en vertu d'un acte du souverain.“ (Locré: „Legislation sur les mines etc.“ p. 45.)

azok feltárásától mindenkit eltiltott, ki arra engedélyt nem szerzett,¹⁾ mert mint Napoleon az államtanács ülésében kijelenté: „engedélyezés előtt azok nem tulajdon tárgyai, hanem csak javak.“²⁾ A francia bányatörvénynek ezen határozatát a párisi semmitőszék 1841. február 1-én kelt döntvénye, melylyel számos belga törvényszéki határozat egybehangzik, kimerítően magyarázza; e magyarázat szerint az engedélyezés pillanatától kezdve két külön tulajdon keletkezik, egyik a földfelület, másik az ásványtelep vagyis a bányamű, míg ez utóbbi csak a jogosítványt megszerző kizárólagos tulajdonát képezi, addig amaz bárkinek is lehet birtokában. Az államhatalomnak ezen osztályozást eredményező engedélyének kibocsátásáig, a fossziliák a polgári törvények értelmében itélendők meg, miért is a földbirtokos tulajdonául tekintendő mindaz, ami telke alatt és azon van; következésképen attól őt tiltott cselekvény által megfosztani nem lehet, — miért is annak ki az államhatalomtól engedélyezést nyert a földbirtokossal megegyeznie s azt kárpótolnia kell.

Ha most már a törvény szavait, a törvényhozásban részes személyek megvilágosító nyilatkozatait, és a semmitőszék magyarázó határozatát egybevetjük, következő eredményre jutunk: az 1810. ápril 21-ki bányatörvény értelmében nem lehet ugyan bányaregaléről szó, mert elvileg az ásványok a telek tartozékát képezik, minthogy azonban az engedélyezés előtt, melyet a földbirtokos is megszerezni köteles, azok nem valami tulajdon tárgyai, hanem csak javak, — a nemzeti rendelkezése alatt álló dolgoknak tekintendők;³⁾ mindamellett a telektulajdonos a fossziliákra nézve nem esik valamely bányavállalkozó harmadik személylyel egy tekintet alá, sőt közöttük azon lényeges különbség van, hogy míg a telektulajdonos csak az államhatalom engedélyét köteles a művelési jog gyakorolhatása végett megszerezni, addig a harmadik személy tartozik ezenkívül még a földbirtokossal is kiegyezni s azt kárpótolni. Ezen felfogásnak megfelelően vannak az egyes részletes intézkedések a kutatásra, stbire nézve szövegezve, miről alantabb az egyes részeknél külön szólunk.

Ami az 1865. június 24-ki porosz bányatörvényt illeti, a szóban forgó kérdésre nézve következőket rendeli: „az alább elé sorolt ásványok a telektulajdonos rendelkezése alól el vannak vonva, s azok csak e törvény rendeletei szerint kereshetők és tárhatók fel“⁴⁾ stb. A porosz (régibb) bányajog kétségtelenül a bányaregale elvén alapult: az állam az uratlan dolgokat, hova az ásványok is sorolhatók, az állam köztulajdonának tekinté, melyekre harmadik magánszemélynek az államjogok épségben tartása mellett használati jog és

¹⁾ 1810. apr. 21. bányatörvény 5. art.: „les mines ne peuvent être exploitées, qu'en vertu d'un acte de concession délibéré en conseil d'Etat.“ ²⁾ 1809. nov. 18. „Avant la concession les mines ne sont pas des propriétés, mais des biens.“ ³⁾ „Droit de la nation s'exerçant sur les mines.“ ⁴⁾ „Preussisches allg. Bergesetz“ 1865. 24. jun. 1. §.

birtok engedélyeztetett.¹⁾ Ezek szerint a foszsziliák uratlan dolgoknak voltak tekintendők, s az államnak, mint a regale birtokosának tulajdonát képezték, helyesebben a foglalás (occupatio) az ásványokra nézve egyedül az állam eredeti szerzési módja volt; a foglalási jogzatnak, harmadik személyek részére megengedett használata, alkotta a bányaregale lényegét.

A bányaregalának ezen lényegében való fenntartását azonban az 1865-ki porosz törvényhozás nem tartotta lehetőnek vagy kívánatosnak, s a már 1862-ben kinyomtatott bányatörvényjavaslat motívuma világosan kimondá, hogy képzelhetlen dolog volna a régebbi jog avult regáleszméjét, mely a rajnabalparti porosz tartományokban érvényes francia bányajog által ugyis hatályon kívül van helyezve, továbbra is fenntartani, miért is a törvényjavaslatban a bányaurjog eszméje elejtetvén, annak helyét az állam felségi joga foglalja el. Azonkívül a javaslatnak tárgyalása alkalmával a kormány részéről világosan kijelentetett: „hogy a javaslat célja a bányaregale teljes megszüntetése, miért is az általános porosz törvényeknek arra vonatkozó részei hatályon kívül helyeztetnek, miáltal a bányaregalétól a lét jogalapja el van vonva, s ez elégséges intézkedés, mert nem gondolható, hogy valaki megkísérthesse, törvénymagyarázat útján a bányászati főúri jog eszméjét feleleveníteni.“²⁾

Az még maig is vitás kérdés, hogy miután bizonyos ásványok a telektulajdonos rendelkezése alól el vannak vonva, engedélyezés, adományozás előtt mint „partes fundi“ (telektartozék), vagy pedig uratlan dolgok jönek-e tekintet alá?

A porosz törvényhozás hivatott organumai, ezen gyakorlati fontossággal alig bíró, és tisztán elméleti kérdés tisztábahozatalát a tudományra bízták, nyíltan kijelentvén, hogy a törvény csak rendelkezni szokott (lex jubet); a bányajogírók nézetei azonban elágazók. Némelyek azt vitatják, hogy a tulajdonos rendelkezése alól kivett ásványok, az engedélyezés előtt elvileg a telek tartozékaul (partes fundi) tekintendők; okoskodásuk leginkább a Rajna balpartján lévő porosz tartományok jogállapotán alapszik: e tartományokban ugyanis a francia bányatörvény volt, s a polgári törvénykönyv van most is életben, s az újabb bányatörvény által a francia bányajog hatályon kívül helyeztetett. A most említett nézet védői azonban azt állítják, hogy csak a francia bányajog vesztvén el érvényét, a code civil pedig még jelenben is hatályban lévén, annak a telektulajdonosnak az örök mélységre is jogot adó rendelete (552. §.) értelmében, az ásványokat adományozásuk előtt elvileg a telektartozékaul kell tekinteni; felhozzák továbbá még azt is, hogy a porosz általános törvények azon része, mely a bányaregalét s azok tárgyát képező ásványok

¹⁾ „Preuss. allg. L. R.“ II. Rész. 14. czim. 22. §. továbbá u. a. 24. §-a V. ö. ugyanazt: II. R. 16. cz. 6. §. és u. a. 3. §. Végül I. „Preuss. allg. L. R.“ I. Rész 9. czim 106. §. II. Rész 1. s 2. §§-ait. ²⁾ „Drucksachen des Hauses der Abgeordneten“ 1865. 14—15. I. II. ülés.

uratlan természetét megállapítá, jogerejét elvesztvén, — továbbra nem lehet a földbirtokos rendelkezése alól kivett foszsziliákat uratlan dolgok gyanánt tekinteni, hanem azok elvileg „partes fundi.“

Ezek ellenében azonban több alappal bir Klostermann állítása; e bányajogász ugyanis azt vitatja, miszerint a telektulajdonos rendelkezése alól kivett ásványoknak uratlan dolgoknak kell lenniök, mivel a porosz bányatörvény a francia bányajogot hatályon kívül helyezvén, azzal együtt elenyészettnek tekintendő azon felfogás, mintha az ásványok engedélyezés előtt a föld tartozékai volnának; nem bir horderővel azon ellenvetés sem, hogy a tulajdon fogalmát meghatározó code civil 552. artikulusa továbbra is érvényben lévén, az ásványok kérdését annak rendelete szerint kell megítélni, mert ez általános törvény, mely a tulajdonra általában vonatkozik, és az új porosz bányatörvény speciális, s az ásványokra vonatkozó intézkedésével szemben hatálytalan. Mitsem változtat a dolgon azon körülmény, hogy a porosz Landrechtnek bányaregaléra vonatkozó része érvényét veszíté, mivel itt a törvényhozásnak célja csak a bányászati főúri jog megszüntetése volt, s ezt úgy vélé elérhetni, hogy az annak alapját képező törvényt hatályból kilépteté; a törvényhozás jogát gyakorló testület előtt tett kormánynyilatkozatokból világosan kitűnik, hogy a törvényhozói intézkedés célja: csak a bányaregale megszüntetése volt, s az ásványok uratlan természetének meghatározása az elméletnek lőn fennhagyva. Miért is az előadottakat egybevetve, nincs ok, mi miatt az ásványokat uratlan dolgoknak ne lehetne tekinteni.¹⁾

7. Jegyzet. Tehát kisebb-nagyobb módosítással, az európai szárazföld négy jeles törvénye, a bányaipar és nemzeti vagyontermelés érdekében, elvonta a telektulajdonosoktól az ásványok feletti rendelkezési jogot; mind a négy bányatörvénykönyv ezen elven alapszik, azonban míg a szász és osztrák montán-kodexek e jogintézményt bányaregale-nak nevezik, addig a porosz törvény a lényegében azonos természetű intézményére világosan kimondá, miszerint az nem bányaurjog. Az intézmények lényegükben megegyeznek, elnevezésük azonban felette eltérő; szükséges most már annak megállapítása, vajjon a bányaurjog intézményének elnevezése helyes-e, s hogy amit tulajdonkép bányaregale alatt értenünk kell, ma is létezik-e, s a bányajogok kiindulási pontjául szolgál-e?

¹⁾ Dr. Achenbach Stündeck nyomán, ki „de jure metallorum quod vocant Bergwerkseigentum“ (Berlin, 1868. 37. l.) azt állítja, hogy az ásványok elvileg a telek tartozékát képezik, — szinte azt vitatja, miszerint az ásványok elvi tulajdonának kérdése a Code civil 552. art. szerint ítélendő meg; ezek ellenében azonban l. Klostermann: „Commentar etc.“ cz. m. 76—80. l. V. ö. továbbá ugyanaának id. m. a 49. lapon különösen a jegyzetet. Különben ez annyit tenne, mint a „Code civil“ 552. artikulusának érvényét egész Poroszországra kiterjeszteni, mert csak ez esetben képezhetne alapot az általános bányatörvény tulajdont érdeklő részére; de a francia törvény csak a rajnaparti államokban bir hatálylyal!

A bányaregale keletkeztének fejtegetése alkalmával láttuk, hogy legtöbb államban a fejedelmek maguknak tartották fenn az ásványok feletti kizárólagos rendelkezési jogot, és annak élvezetében csak azokat részesíték, kiknek e jog gyakorlatát kiváltság és kedvezmény gyanánt megengedték; a bányaregale tehát mint a hűbéri jogrendszer kiegészítő része létezett, s ez történeti tény, mit tagadni nem lehet. De hogy a mai jogrendszerben az léteznék, a bányajognak alapját képeznék, vagyis hogy a bányaregalénak nevezett jogintézmény lényegében és valójában csakugyan az volna, az legalább is kétséges; már 1839-ben Freiesleben Frigyes kétségbevonta annak létét,¹⁾ utána pedig mások, különösen Ottó György szászországi bányafőtanácsos tüntette ki azt, miszerint a bányaregale elnevezés hibásan használtatik, mert bányaregale nem is létezik, legalább nem létezik oly értelemben véve, hogy a bányajog alapját, kiindulási pontját képezhetné.²⁾ Ezen írók érveit saját nézetemmel együtt következőkben adom elé.

Ha az államnak ugynevezett felségi jogait közelebről vizsgáljuk, nem lehet más eredményre jutnunk, mint hogy a valódi értelemben vett bányaregale nem képezi alapját mai nap a bányajogrendszernek, az lényegében tarthatatlan, s ez elnevezés hibásan használtatik. Az állam ugyanis létéből kifolyólag, s céljainak elérése végett, bizonyos jogokat bír és gyakorol, melyeket belső, lényeges felségi jogoknak lehet nevezni; ilyenek az igazságügyi, rendészeti, pénzügyi stb. felségjogok, melyek nélkül az államhatalom nem is volna annak nevezhető. E lényeges felségi jogok gyakorlata kizárólag az államhatalmat illeti, s az állampolgárok attól el vannak tiltva.³⁾ Vannak ezenkívül nem lényeges, haszonvételi felségjogok, sajátlag regalék (ausserwesentlichen innern Hoheitsrechte oder Regalien); ezek nem szükségképi folyományai az államhatalom létének, sőt inkább jogtörténeti és pozitív czimen képezik annak attributumait. E czimeken az államhatalom magának vindikálja azon kizárólagos jogot, hogy bizonyos cselekvényeket csak ő vihessen végbe, s fiskális tekinetekből az állampolgárokat azoktól eltiltsa; e haszonvételi felségjogok gyakorlatában az állam a polgárokkal szemben nemcsak mint jogalany, hanem mint kizárólag jogosított egyed jelentkezik; ilyen legtöbb államban előforduló haszonvételi felségjogok a pósta, pénz-

¹⁾ Freiesleben Frigyes: „Der Staat und der Bergbau“ Lipcse, 1839. 30. 31. l. ²⁾ Otto Ernests György: „Studien auf dem Gebiete des Bergrechtes“ Freiberg, 1856. cz. m. 6. lapján. ³⁾ A belső, lényeges felségi jogok a bányászatra viszonyítva az ugynevezett bányászati felségjogot (Berghoheitsrecht) képezik, melyek e jogok fentebb vázolt lényegéből kifolyólag: igazságügyi, pénzügyi, rendőri stb. felségjogok, bár e külön elnevezés egészen felesleges. Ugyanez áll a törvényhozói, bírói és végrehajtói hatalomra is; hogy e jogok bányaregalétől, melyet a kisebb, haszonvételi felségjogokhoz lehetne sorolni, lényegesen különböznek, az magában érthető. E lényeges felségi jogok bővebb kifejtése tárgyunkhoz nem tartozik, s itt csak a haszonvételi jogokról szólnunk. (Különben v. ö. Hingenau: „Über das preuss. Berggesetz“ cz. értekezését. Haimperl: „Vierteljahrschrift“ 1866. évf. 17. köt. 156. l. s 1) jegyzetét.)

verés és sóregál. Mig tehát a benső, lényeges felségi jogok az állam fogalmából folynak, addig a kisebb haszonvételi felségi jogok csak jogtételek és pozitív intézkedésekből származnak, mert azok az állam létének nem szükségképi feltételei; így például képzelhetünk államot sóregál nélkül is.

Ha léteznék bányaregále, kétségtelenül a kisebb haszonvételi felségi jogokhoz volna számítandó; ámde mi következne ebből? Az, hogy miután minden haszonvételi felségjog nyereményes cselekményeket foglal magában, melyeknek gyakorlására az állam kizáró joggal bír, és másokat attól eltilthat, a bányászat terén is egyedül az állam volna jogosítva iparüzésre, és a polgárokat abból kizárhatná. A bányászatnak azonban ily szabályozására sehol sem találunk; a sóbányászat ugyanily regále tárgya, de annak rendezése és szabályozása pénzügyi törvények által történik, és a bányajog köréből el van vonva; és épen azon körülmény, hogy a bányászat azon ága, mely egyedül képezi a valódi regále tárgyát, a bányajog köréből el van vonva, mutatja azt, hogy azon bányászatnál, melynek viszonyait a bányajog rendezi, regáleról szó nem lehet. Régebben találunk a koronás fők részéről oly törekvést, mely az összes bányászatnak azon jelleget kívánta adni, aminővel mai nap a sógyedáruság bír: a fejedelmek kizárólagos rendelkezésük alá tartották fenn az ásványok jelentősebb nemeit, és azokat vagy saját munkásaik által műveltették, vagy pedig csak fejedelmi kegy és kiváltság folytán engedék meg a polgároknak a bányászat üzését, és akkor és ott, a hol és mikor így állott a bányászat, csakugyan volt bányaregále.

Ma már azonban sehol sem találunk ilyen viszonyokra. Igaz, hogy még mai nap is a fejedelem nevében osztogatják a bányászati jogosítványokat mindenütt, hol az ugynevezett bányaregále intézménye meg van; de ezen adományozások, engedélyezések kiadása nem valami kegyelmi tény, mely kiváltság színezetével bírna, mert ezen jogosítványokat meg kell adni mindazoknak, kik a törvény által előírt feltételeket teljesítették, és a bányászati jogosítványok szerzésétől eltiltva nincsenek. A jogosítványok kiadására hivatott közegek tehát nem kegyelmi tényt visznek végbe, hanem köteleességet teljesítenek, mert a jogosítványt senkitől meg nem tagadhatják, ki a törvény kívánalmainak eleget tett; azon körülménynek pedig, hogy a fejedelmek nevében vannak kiállítva az adománylevelek, a kormányformában leli magyarázatát, és lényegében ugyanazon horderővel bíró jogintézmény maradna ez akkor is, ha valamely egyeduralmi kormányformával bíró állam időközileg köztársaság lenne, és az adományleveleket nem állítanák ki többé fejedelem nevében. A kormányforma változása, és a fogalmazás átalakítása, ép oly kevésbé változtatná meg a tárgyalás alatt levő jogintézmény lényegét, mint a hogy nem lehet az adománylevelek szokásos irányából bányaregáléra következtetnünk.

Ezen kívül van még hathatósabb érv is, mit nézetem támogatására föl lehet hozni, és ez abban áll, hogy maga az állam

és a fejedelem bányászati üzleteire nézve épen úgy köteles jogosítványt szerezni ¹⁾, mint bármely állampolgár.

Ha tehát Weiske szerint ²⁾: a bányaregále lényege a telektulajdonos rendelkezési jogának korlátozásából áll, melynél fogva a fenntartott ásványok a regálebirtokos (vagyis az állam) rendelkezése alá esnek, ki azt maga műveltetheti, vagy másoknak átengedheti, akkor valóban nem lehet bányászati főuri jogról szó; mert a művelési jogosítványt kizárólag nem tartja fenn maga részére, hanem ezt mindenkinek kiadni tartozik, ki a törvény kívánalmainak eleget tesz; és e korlátozás az államnak azon felségi jogán alapul, mely a bányaugyekre is úgy kiterjedt, mint más viszonyokra. Az általános bányatörvénykönyv hiteles forrásokból egybeállított motivumában világosan olvasható, miszerint a fenntartott ásványok nem az állam-vagyon kizárólagos tárgyainak tekintendők ³⁾, miből az következik, hogy a művelésükhöz szükséges jogosítványt senkitől megtagadni nem lehet; egyébiránt minden további bizonyítgatást feleslegessé tesz azon körülmény, hogy az állam (és bizonyára a fejedelem is), épen úgy köteles az alakítások és feltételek megtartásával jogosítványt szerezni, mint bármely állampolgár. ⁴⁾ Valóban, a haszonvételi felségjogok, regálék természetével mi sem ellenkezik jobban, mint az, hogy a regále jogalánya, az állam vagy ennek képviselőjében a fejedelem, nem csak hogy senkit ki nem zárhat e jogok élvezetéből, hanem maga is csak oly feltételek teljesítése után juthat hozzá, mint az állam bármely tagja!

Még inkább meggyőződhetünk ez állítás valóságáról, ha azon egyes jogozatok természetét vesszük vizsgálat alá, melyekhez tartozik az ásványok fenntartása, és az azokról való rendelkezés; lássuk már most a bányaiparosoktól a regále czimén követelt fizetéseket. Először a bányavám, tized (urbura, Frohne) érdemel figyelmet; ez még ha jelenben is fizettetnék, — nem volna egyéb adónál, mert a tized nem a tiszta jövedelem után járt, azért tehát ez nem haszonvételi jog, hanem adó jellegével birt ⁵⁾, ámde ez adónem káros és igazságtalan volta felismertetvén, eltöröltetett ⁶⁾, miért is ez alapon bányaregále nem létezhet; egyébiránt még fennállása sem nyújtana kellő alapot a bányaurjog létehez. Ugyanily tekintet alá esik, a némely helyen ezelőtt dívatban volt, de szintén megszüntetett quatter, vagyis évnegyedi adózás. Hátra van még a mértékilletékek (Massengebühr) adózási neme; ez oly illeték, melyet a bányavállalkozók minden kutatási és adományozott vájnamértéktől szoktak fi-

¹⁾ L. az 1851. május 22-ki szász bányatörvény 4. §-át. V. ö. az osztrák ált. bányatörvény 12. §-át. ²⁾ L. Weiske: „Rechtslexikon“ 1. köt. 938. lapj. sub voce „Bergrecht.“ ³⁾ V. ö. Scheuchenstuel: „Motive“ 71. lapj. ⁴⁾ „Ált. bányatörvény“ 12. §-sa. ⁵⁾ L. Otto: „Studien auf dem Gebiete des Bergrechtes“ Freiberg, 1856. 15. és köv. lapj. ⁶⁾ L. Schneider: „Bergwerksabgaben.“ Haimerl: „Magazin d. Rechts und Staatswissenschaften“ Prága, 1850. 1. köt. 242. s. köv. 1. Különben a bányaadózásokról alantabb a 216—220. §§-ok magyarázatánál bővebben.

zetni; annak meghatározása, vajjon e mértékilletékek minő jövedelemforrásnak tekinthetők, adók természetével birnak-e vagy nem? a pénzügyi tudomány körébe tartozik; de ha közönséges illetékeknek vesszük is, csekély voltuk kizárja azon föltevést, mintha az állam azt valami nagyobbyszerű jövedelemforrásnak tekintené, és e czélból szedné¹⁾. Ezen illetékek inkább azon szempontból ítélendők meg, melynél fogva a bányavállalkozók vevén egyedül igénybe a bányahatóságok működését, illő, hogy azoknak fenntartási költségeihez ők járuljanak legnagyobb, vagyis egyedüli illetékekkel; lehet ez illetékeket talán a túlhajtott vállalkozási kedv korlátozásának szempontjából, vagy másként megítélni, de semmi esetre sem lehet itt haszonvételi felségi jogról szólni, mert a mértékilletékek oly alacsonyok, hogy jövedelemforrást alig képeznek, ez tehát a bányaregálét ép oly kevéssé állapítja meg, mint a tandíj illeték szedése nem alkot az állam részére tanügyi regálét. Az egész illeték szedés, az állam pénzügyi felségi jogában leli alapját.

Ugyanigy az államnak fenntartott felügyelési és beavatkozási joga nem a bányaregálén, hanem a rendőri felségi jogban gyökereszik; ha tehát az ugynevezett bányaregálét közelebről vizsgáljuk, és részeire szétbontjuk, azt látjuk: hogy az fővonásában nem bir azon természettel, melylyel mint regáljognak birnia kellene, és ha azon jogokat, mik együtt véve alkotják, elemezzük, úgy találjuk, hogy azok az állam különféle felségi jogainak folyományai, melyek más viszonyoknál is érvényesek, és itt sajátos egyesülésük a bányáipar különös természetének következménye, s azokat eredetükre visszavezetvén, a bányaregále üres szó, tárgy nélküli fogalom marad.²⁾

Csak túlzott loyaltitási hajlamra mutat a bányatörvény szerkesztői és magyarázóinak legtöbbjénél azon tény, hogy a feudális viszonyokkal egy időben keletkezett, és lényegében azokkal együtt elenyészett bányaregálét mesterségesen fenntartani, és erőltetett okoskodásokkal a mai jogrendszerbe átültetni igyekeznek; a bányaregále ma már nem képezi a bányajogrendszer alapját és kiindulási pontját.

8. Jegyzet. Most már joggal kérheti mindenki, hogy a bányaurjog létének tagadása után, minő elnevezéssel illethetni azon jogintézményt, mely bányajogunk rendszerének sarkpontját képezi, és melynek lényege abban áll, hogy a mineráliák a telektulajdonos rendelkezése alól el vannak vonva?

Ez intézmény valódi neve: bányaszabadság. A bányaszabadság azon jog, melynél fogva mindenki, ki a törvény által attól eltöltve nincs, ha a törvény kívánalmainak eleget tett, bizonyos meghatá-

¹⁾ Konek Sándor: „Az ausztriai birodalom statisztikája“ czimű munkájában a bányászatot tárgyzó rész egyik jegyzetében utalva a mértékilletékek alacsony voltára, világosan kijelenti, hogy azoknak szedése nem történhetik fiskális tekintetéből. ²⁾ L. az előadottakra nézve Otto: „Studien auf dem Gebiete des Bergrechtes“ Freiberg, 1856. cz. jeles művének 6, 9. s köv., továbbá 15. s köv. l.

rozott ásványokat bányászati művelés alá vehet, s ebben sem a föld-birtokos, sem az államhatalom által nem gátoltathatik. A bányaszabadság tehát a bányászat szabadiparának nagyjelentőségű elvét foglalja magában, s mint most közlött fogalmából kitűnik, a törvények legtöbbje által bányaregale intézményének hibásan nevezett mai bányaurjoggal azonos természetű; az iparszabadság és szabadverseny nagyhorderejű elvei képezik tehát alapját a mai bányajogrendszernek, s ennél fogva ez alapot regalénak nevezni nem lehet, mert ez annyit jelentene, hogy a bányaipar üzésére egyedül az állam van jogosítva, mások pedig csak annyiban élvezik e jogot, amennyiben az államtól erre engedélyt nyertek, de ezen engedély kiadása az államhatalom kegyétől függ, s ő azt meg is tagadhatja. Hogy pedig ez nincs így, az a fentebb előadottakból kitűnik, miből következik, hogy a bányaregaleról a mai jogrendszerben nem, — s csak bányaszabadságról lehet szó.

Azon érteményezés, melylyel fentebb a bányaszabadság fogalmát meghatározni véltem, kitünteti azt, miszerint nézetem szerint igen sok bányajogiró helytelenül értelmezi a bányaszabadság fogalmát; egyaránt téves nézetekre találhat az ember ugy azon írónál, kik a bányaurjog és bányaszabadság fogalmait azonosítják, mint azoknál, kik e kettőt egymástól megkülönböztetni igyekeznek.

A bányajogirók igen nagy része azt állítja, hogy a bányaszabadság a regáljoggal közösen képezi alapját a bányajogrendszernek,¹⁾ hogy a bányaszabadság gyakorlása a regáljog alapján történék,²⁾ ez amant magában foglalná, s a bányaurjog fogalmát fenntartaná,³⁾ és a bányászat regáltermészete által lett szabadddá.⁴⁾ Ha a bányaurjog mint haszonvételi felségjog fentebb kifejtett természetét tekintjük, és a bányaregál elnevezése alatt csakugyan azt értjük, mit az alatt értenünk kell, akkor belátjuk, hogy ezen írók állítása könnyen érthető fogalomzavarból származik, és téves felfogásra vezet, mert állításukkal ellenkezőleg: a bányaregál a bányaszabadsággal nemcsak hogy együttesen nem képezheti a bányajog alapját, hanem e két fogalom érvényesen egymás mellett fenn nem állhat, s egyik a másikat kizárja. Vagy hatályban van a bányaurjog, természetesen úgy, amint azt értelmeznünk kell, és ekkor bányaszabadságról szó sem lehet, vagy megfordítva áll az eset.

E két fogalom azonosítása és összezavarása főleg onnét szár-

¹⁾ L. Gräzenstein Gusztáv: „Das allgemeine öst. Berggesetz“ 83. lapj.

²⁾ Schneider: „Lehrbuch des Bergrechtes“ Prága, 1870. 79. l. Ezen író ugyan „das Wesen der Bergregalität“ (Zeitschrift für öst. Rechtsgelehrsamkeit. 1845. 1. k.) cz. értekezésében ez intézmény pozitív és negatív oldalát megvitátván, azon meggyőződését jelenti ki, hogy a regál elnevezés helytelen (ugyanígy dr. Strach: „Ursprung und Natur der Regalien“ Erlangen, 1865); azonban bar az u. n. regale alkatrészeit ugyancsak a felségi jogokra vezeti vissza, mindamellett határozottan nem mondja ki azt, hogy bányaregál oly értelemben, mely a bányajog alapját képezné, nem létezik. V. ö. id. m. 80. lapjának jegyzetét. ³⁾ Otto: „Studien auf dem Gebiete des Bergrechtes“ cz. m. 17. s köv. lapjain, ⁴⁾ Otto: „Studien“ cz. m. 17. l.

mazik, hogy a fejedelmek kiváltságaikban és bányarendeletheikben ép oly gondosan kerültk a „bányaszabadság“ kifejezés használatát, mint az eddigi törvényhozások elmulaszták e fogalom szabatos meghatározását, sőt azt, amit lényegénél fogva bányaszabadságnak kellett volna nevezni, bányaurjognak keresztelték;¹⁾ misem természetesebb tehát, mint hogy a törvényt magyarázók és írók, kiknek feladatuk jutott a bányaszabadság fogalmának kifejtése,²⁾ ezek folytán fogalomzavarba estek, s azon nézetbe jutottak, hogy a bányaregale a bányaszabadságot involválja.

A két fogalom között lévő különbségre utal Wenczel.³⁾ Ámbár ezen érdemdús író állítása szerint: „a bányaszabadság elvének törvényeink értelmében nem önmagában álló, hanem csak a királyi főúri jogból folyó származékos természete volna“,⁴⁾ — mindazáltal tovább kijelenti, hogy „gyakorlati tekintetben bir önállással, s tévedés volna azt egyedül a bányaregale gyakorlati nyilatkozatának tekinteni, mert a bányaszabadságnak jogi köre sem alakilag, sem anyagilag nem azonos a bányaurjogéval.“⁵⁾ Azonban a bányaszabadság körének és tárgyainak meghatározásában nem oszthatom Wenczel nézetét: szerinte ugyanis míg a bányaregale tárgyát a fenntartott ásványokon kívül a só is képezi, addig a bányaszabadság tárgyai (ásványok tekintetében) a telektulajdonos rendelkezése alól elvont mineráliákon kívül, az ásványszenek is volnának.⁶⁾ Elfoglalt álláspontunkból folyólag e különböztetésre nézve következő megjegyzéseink lehetnek: a só csakugyan a bányaregale tárgya, sőt mondhatjuk, egyedüli tárgya; a sóbányászathoz lehet haszonvételi felségjogról, monopóliumról szólanunk, míg a tulajdonos rendelkezése alól elvont foszsziliák semmi esetben sem lehetnek a királyi főúrjognak tárgyai. Erre nézve elmondottuk nézetünket; az ugynevezett fenntartott ásványoknál csak bányaszabadságról beszélhetünk, azonban ennek csakis ezek képezhetik tárgyait, nem egyszer mind az ásványszenek is, melyek ez idő szerint nálunk a telektulajdonos rendelkezése alá esnek.⁷⁾ A bányaszabadság ugyanis a szabadbányaipar elvét foglalván magában, nevének és jelentőségének csak úgy és akkor felelhet meg, amennyiben folytatása és üzése nem függ fejedelmi kegytől, vagy a telektulajdonos akaratától; oly ásványok lehetnek tehát bányaszabadság tárgyai, melyekre nézve szabadipar létesülhet, ámde oly ásványoknál szabadipart képzelünk alig lehet, melyekre

¹⁾ Weiske; „Bergwerksfreund“ II. köt. Nr. 25. 389. l. ²⁾ Gräzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 84. l. ³⁾ Wenczel Gusztáv: „Magyar-erdélyi bányajog“ cz. m. 79. l. ⁴⁾ Ugyanaz 79. l. II. fej. 1. pont. ⁵⁾ U. a. id. m. 2. 3. pont. 79—80. l. Itt az ellenmondás csak látszólagos, mert Wenczel e nyilatkozata arra utal, hogy a törvényhozások a bányaszabadság nevének kimondásától őrizkedtek, bár lényegében ez intézményt más név alatt létrehozáék. ⁶⁾ Wenczel id. m. 80. l. ⁷⁾ Erről a következőkben; egyébiránt Gräzenstein Gusztáv az országbir. értekezésben a köszönet szinte a bányaszabadság tárgyának jelentő ki, azonban e tulajdonsággal bírónak lenni csak addig állítja, míg a telektulajdonos rendelkezése alól el van vonva, mi elfoglalt álláspontommal egyező. L. alantabb.

nézve az iparüzésnél gátló akadály merülhet fel, oly akadály, melynek elhárítása nem áll a bányaiiparos hatalmában. Teljesen közönyös az, hogy ez akadály honnét ered; származzék az a fejedelemtől avagy a telektulajdonostól, eredmény tekintetében egyre megy. Nem lehet tehát a bányaszabadság körét ily tágnak tekintenünk, mert e kört annak tárgyai határozzák meg, tárgyai pedig csak oly ásványok lehetnek, melyekre nézve az ipar teljesen szabad, és sem a fejedelem, sem a telektulajdonos önkényétől nem függ; ezek szerint csak azon ásványokra terjed ki a bányaszabadság, melyek a földbirtokos rendelkezése alól el van vonva, (azoknak művelés alá vételét azonban a koronás fő közegei nem tilthatják el,) vagyis az ugynevezett „fenntartott ásványok“-ra. Nem jöhetünk más eredményre, hogy ha a bányaszabadság fogalma alatt azon jogot értjük, melynél fogva bárki a fejedelem és telektulajdonos akaratától függetlenül művelés alá veheti azon mineráliákat, miket a törvény megnevez; maga Wenczel is akként értelmezi a bányaszabadság fogalmát, hogy a szerint a bányászat, mint „a gazdasági tevékenység egyik önálló ága, egyzersmind magábanálló s a földfeletti jogoktól független jogintézményt képez, melynél fogva mindenki, — kit a törvény ki nem zár, egyenlően szerezhet bányászati jogosítványt és bányatulajdont.“¹⁾ A bányaszabadság ezen értelmezése pedig sehogy sem egyeztethető meg az abból általa vont következtetéssel.

9. Jegyzet. Kérdés most már, hogy az ásványok, mielőtt művelés alá vétetnének, minő jellegű dolgoknak tekintendők?

Kétségtelen, hogy azon ásványok, melyek nincsenek a földbirtokos rendelkezése alól elvonva, a telek tartozékát képezik, s azokat művelés alá csak akkor lehet venni, hogy ha a földbirtokos beleegyezése kieszközöltetett; ez okból az ily ásványokat, melyekhez újabb intézkedés következtében nálunk a község is tartozik, „fenntartott“ és a bányaszabadság tárgyait képező dolgoknak tekinteni nem lehet, mert azok a telektulajdonos rendelkezése alá esnek. De hogy az u. n. fenntartott, vagyis a bányaszabadság tárgyait képező mineráliák minő jellegű dolgoknak tekintendők, az iránt eltérő vélemények vannak.

Hogy semmiesetre sem képezik az államvagyon kizárólagos tárgyait, azt ugy a kommentátorok,²⁾ mint a törvénykönyv motívumai bizonyítják.³⁾ Csak két lehetőség van: vagy elvileg a telek tartozékának kellene a bányaszabadság tárgyait tartanunk, vagy pedig feltétlenül szabadonálló, uratlan dolgoknak; ezen alternatíva lehetősége azért támad, mert ugyancsak Scheuchenstuel hiteles forrásokból egybeállított motívumában az olvasható, hogy amint nem államvagyon tárgyai a fenntartott ásványok, ép ugy nem vehetők

¹⁾ Wenczel Gusztáv id. m. 79. l. ²⁾ Gräenzenstein, Hingenau, Schneider.

³⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive zu dem allg. öst. Berggesetze“ 71. l.

uratlan dolgoknak.¹⁾ De ha sem egyik, sem másik dolgokhoz nem sorolhatók, hát akkor minő jelleggel bírnak? Csak olyan természetű dolgok lehetnének, mint aminőknek a francia bányatörvény értelmében az ásványok veendőek: elvileg t. i. a telek tartozékát képeznek, valójában azonban — a telektulajdonos is csak állami engedély mellett művelhetvén azokat — a nemzet vagy állam rendelkezése alá tartozó dolgok volnának. Alig szükséges bővebben ezen nézet tarthatatlanságát igazolni, s ha visszapillantunk azokra, miket a porosz bányaszabadság tárgyalásánál és francia bányatörvény ismeretetésénél elmondottunk, úgy bizonyára be kell látnunk, hogy bányajogrendszerünk szellemével a fenntartott ásványok dologi jellegének ily meghatározása nem egyeztethető össze; nálunk nincs a telektulajdon oly módon meghatározva, hogy e miatt szükséges volna: ily mesterséges elvi kijelentések által a polgári törvénynek, a tulajdon meghatározására vonatkozó részét külsőleg respektálni, valójában pedig az ásványokat a telektulajdonos rendelkezése alól elvonni. Sem magyar magánjogunk, sem az osztrák polgári törvénykönyv nem tartalmaznak oly meghatározást, mint a Code civil 552. artikulusa, miért is nincs ok arra, hogy a törvényhozás annak respektálása miatt az ásványokat elvileg a telek tartozékának jelentse ki; Poroszországban is elméleti vitára az szolgáltatott alkalmat, hogy a rajnabalparti tartományokban a francia polgári törvénykönyv van érvényben.

Bár a hivatalos forrásokból egybeállított indokolás ellenkezőt állít, s a törvény 3. §-ának szövegezése nem is szól nézetünk mellett, mégis kénytelenek vagyunk azon meggyőződésnek kifejezést adni, hogy a bányaszabadság tárgyai, az u. n. fenntartott ásványok szabadon álló, uratlan dolgok jellegével bírnak. Hogy az indokolás állítása szerint ez nem volt célja a törvény szerkesztőinek, továbbá hogy a 3. §. a fejedelem rendelkezése alá tartja fenn azokat, az keveset használ állításunk ellenében, mert az egész jogintézmény lényege irányadó itt, nem pedig a törvény egyes szavai, vagy a szerkesztésben részes személyek szándokai; a fejedelem rendelkezési jogát az egész bányaregále jogintézményével együtt ismerjük, s így tudjuk, miként értelmezendő itt e rendelkezési jog. Minthogy e rendelkezési jog csak névleges, tehát az ásványok uratlan természetét ép oly kevéssé változtatja meg, mint azon körülmény, hogy a törvény alkotásában részes egyének nem akarták azokat e jelleggel felruházni; mivel ez ásványokat sem államvagyonnak, sem valójában a fejedelem kizáró rendelkezése alá fenntartott dolgoknak, sem a telek tartozékának tekintenünk nem lehet, azokat uratlan dolgoknak kell tartanunk.

Ezen állítás ellen leginkább azt hozzák fel, hogy ez esetben az ásványok az első találó, vagy felfedező által minden további alakítás nélkül művelhetők volnának, holott ez egy bányajog szerint

¹⁾ Scheuchenstuel: „Motive zu dem allg. öst. Berggesetze“ 71. l. Ugyan-
 ily Otto: „Studien“ 32—33. l.

sem lehet.¹⁾ Nem az első találót, hanem az elfoglalót illeti meg a tulajdonjog az uratlan tárgy felett; az uratlan dolog találása még nem állapít meg tulajdonjogot, ahhoz éppen úgy szükséges szerzési mód (modus acquirendi), mint a tulajdon bármely más szerzésénél, s a találó csak akkor lesz a talált dolog tulajdonosa, hogy ha azt azon szándékkal (animus) veszi birtokába, miszerint az sajátja legyen, tehát megfogás, elvitel, birtokbalépés (apprehensio), vagyis testi cselekmény (corpus) által, a talált dologra nézve hatalmi viszonyt hoz létre.²⁾ A bányaszabadság tárgyait képező ásványoknak természeti telepeikben való feltalálása a kutató részére itt is csak megadja a fentebbi foglalási cselekvények véghezvitelére szükséges lehetőséget, s mihelyt a hatalmi viszonyt megállapító cselekmények elkövetettek, a foglaló az ásványokra nézve kizárólagos rendelkezési jogot nyert. Ép oly természetszerű foglalási ügymenetet találunk itt, mint bármely más occupatio-nál. Nem kell fennakadnunk azon, hogy a találás után senkisémet viheti végbe önhatámulag a foglalási ténnyt (a birtokbavételt, művelést), hanem mindenki folyamodni, térképet készíttetni és egyéb alakításokat követni köteles, mert ennek magyarázatát a bányászat jogi rendezésében találjuk.³⁾ Az ásványtelepek természeti fekvényeikben ingatlan dolgok, s a felfedezés előtt sem tulajdon, sem jogi forgalom tárgyait nem képezik; ily tárgyi létet csak a találás (és a birtokbavétel) ténye által nyernek. Egy eddig jogilag nem létező új dolog és tulajdon keletkezik ez által, melyet mint ingatlant, a hitel és jogbiztonság érdekében vezetett bányatelekkönyvekbe iktatni a végből szükséges, hogy a bányatulajdont később érintő változások és jelzálogos terhelések bevezethetők legyenek; ily telekkönyvi betét készítése azonban a bányatelek határainak pontos megjelölése, térképezése és elcsovekelése nyomán történhetik, azonfelül még okvetlenül szükséges a rendőri, felügyelési és pénzügyi felségi jogok gyakorlásának lehetősége miatt a hatósági közbe lépés.³⁾ Ez okok a hatósági eljárást még azon esetben is szükségessé teszik, hogy ha a telektulajdonos saját földén akar valamely felfedezett telepet művelés alá venni; hogy ha pedig a vállalkozó ezt más földén akarja tenni, akkor ezeken kívül még egyéb okok is vannak: a felfedezett ásványoknál ugyanis a birtokbavétel bizonyos határok között levő telepegységre irányul, s az occupatio által megszerzett tulajdonnal járó jog a művelésből, vagyis a foszsziliák kiaknázására irányzott iparszerű tevékenységből áll; ez pedig nem egy tény, hanem határozatlan időn át tartó munkáltatás, mely jelen

¹⁾ A porosz bányatörvényjavaslatához mellékelt indoklás éppen ezen érv körül forog. L. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ 140. l. ²⁾ L. Arndts: „Lehrbuch der Pandekten“ München, 1861. „Eigentumsbesitz“ és „Besitzergreifung herrnloser Sachen“ 198. s. köv. 225. s. köv. l. ³⁾ Otto: „Studien“ 14. s. köv. l. ⁴⁾ Wenzel a bányaszabadság tárgyait képező ásványokat feltételes értelemben szinte uratlan dolgoknak nevezi; e jelzót valószínűen a foglalás egyszerű tényének módosítása mellett használja. V. ö. Otto: „Studien“ 33. lapját. l. Wenzel „Magyar-erdélyi bányajogának“ 80. l.

esetben idegen telken történik, s majd mindig földalatti meg földfeletti szomszédjogokat (Nachbarrechte) érint. Ezeknek tisztábahozatala előtt sem az egész telep önhatalmu elfoglalását, sem a művelési jog gyakorlatát megengedni nem lehet. A telekkérdés és szomszédjogok szabályozásán kívül még okvetlen megállapítandó az: vajjon csakugyan bányaszabadság tárgya vagyis fenntartott ásvány van-e felfedezve? mert ekkor azon esetre, ha a telektulajdonos semmi módon sem akarná birtokát átbocsátani, a kisajátítás megengedhetősége konstatálendő, ha pedig a felfedezés tárgyait nem fenntartott ásványok képezik, akkor a földbirtokos (minthogy ez esetben uratlan dolgokról szó sem lehet), a birtokbavétel megengedése vagyis a telek kényszerű átbocsátására nem kötelezhető. Mindezen a bányászat sajátos természeténél fogva összetetlalkozó rendőri, felügyelési, pénzügyi, jogbiztonsági és rendezési okok teszik szükségessé a bányahatóság közbelépését a birtokbavétel tényénél, de ez a foglalást csak biztosabbá, szabatosabbá teszi, eredeti jellegéből azonban ki nem vetkőzteti; az azért csak oly eredeti szerzési mód itt is, mint másutt, mert a bányahatóság hatásköre a foglalásnál (bányajárásnál és azt követő adományozásánál) csak a fentebb elősorolt aggályok tisztábahozatalára szorítkozik, s mihelyt e tekintetben a nehézségek elvannak háritva, a birtokbavételt megengedni (más szóval az adományozást megadni) köteles, és ezt semmiesetre sem tagadhatja meg. A foglalás tehát a bányaszabadság tárgyaira nézve eredeti szerzési mód, s az ásványok ily értelemben véve uratlan dolgok.

10. Jegyzet. Minő ásványok sorolhatók ide? azt maga a bányatörvény mondja meg; a fémek alatt az ércfémeket kell értenünk, u. m. az arany, ezüst, éreny, vas, réz, ón, ólom, horgany, dárdany, ályany, keneny¹⁾ stb. fontosabb neműeket; azonban nem csupán a szilárd állapotban levő ásványokat, hanem még a gáliczvizet (Cementwasser) is a bányaszabadság tárgyának kell tartanunk; a kőszenek²⁾ csak Ausztriában vannak kivéve a földbirtokos rendelkezése alól, s az ált. bányatörvény 3. 284. és 285. §§-ai hazánkat illetőleg a kőszénre nézve következően módosítottak: a) az állami kincstárba fizetett bányavám (Frohne) a kőszéntől jövő törvényhozási intézkedésig megszüntettetett; b) a más földén vagy földének gyomrában kőszén bányajogilag kiaknázó iparos, amennyiben közte és a földbirtokos közt e tekintetben külön szerződés nem kötöttetett, az eddig a kincstárnak fizetett bányavámot ezentúl a földbirtokosnak bér gyanánt kiszolgáltatni tartozik; c) az 1859. október végeig a földbirtokosok javára, s mások kizártával kiszabott kőszénbányanyitathatási idő akkép élesztetett fel, hogy a törvényhozás máskénti rendelkezéseig, a földbirtokosok beleegyezése nélkül kőszénkutatásra való

Orszb. ért.
VII. I. fejt.

¹⁾ Gränzenstein Gusztáv: „Das allg. öst. Berggesetz“ 82. l. ²⁾ A földolaj honunkban szinte a telk tartozéka; az ausztriai tartományokban a gyakorlat a fenntartott ásványok közé sorozza.

engedély, annál kevésbbé bányászati adomány, a bányahatóságok részéről senkinek se adassék; d) földbirtokos nevezet alatt mindazon helyeken, hol a szabályozás és összesítés már megtörtént, vagy hol annak be nem hozhatása bíróilag kimondatott, szóval hol a volt urbéri birtok már véglegesen meg van állapítva, az illető tulajdonos tekintendő földbirtokos gyanánt, legyen az akár volt földesúr, akár volt urbérás. Hol azonban még az összesítésnek helye van: ott a bármely földön felfedezett kőszéntelep a volt földesúri birtok tartozékának nyilatkoztatik. e) A jövő törvényes rendelkezésig is nyerhetők a kőszénre nézve bányajogosítványok, mihelyt az illető földtulajdonosának beleegyezése igazoltatik. f) A ki 1859. november első napja előtt más birtokán bányajogi kutatás mellett kőszént fedezett fel, ugyanazon időben pedig a tulajdonos a kőszénre turzott, s magának bányahatósági engedélyt is adatott: ez esetben az idegen turzó a felfedezett kőszéntelepet a földbirtokosnak átengedni köteles; viszont a mondott időben turzott földbirtokos által netalán mellékesen felfedezett más királyi adomány tárgyát tevő ásványtelep, az egy időbeli idegen turzónak leszen átengedendő. g) Az ujonnan kiterjesztendő kedvezményi idő alatt idegen turzó által mellékesen, egyéb ásvány kísérete nélkül felfedezendő kőszéntelepek, szintén a földbirtokosnak lesznek, — egyezség nem sikerülte esetében — átengedendők; ha pedig a turzó vagy az adományozott másnemű ásvány termesztése mellett kőszént is állitana elő: ez utóbbit az általános bányatörvény 124. §. értelmében, a termesztési költség aránylagos megtérítése mellett, a földbirtokosnak odaengedni köteles.¹⁾

Ezek szösz szerint az országbirói értekezletnek módosító határozatai, melyek egészben véve a bányászat valódi érdekeivel ellenkeznek, ennél fogva nem is helyeselhetők, részletes intézkedéseikben pedig némileg szinte kifogásolhatók; hogy megérthessük azt, miként juthattak érvényre e szabályok az értekezlet kebelében, szükséges magunkat azon időbe képzelnünk, melynek uralgó felfogása e határozatokat szülte. Az országbirói értekezletnek feladata volt a jogfolytonosságot a magán- és büntetőjogrendszerben is érvényre emelni, mi csak a régi magyar törvények visszaállítása által történhetett, azonfelül, — intézkedéseiből láthatólag, — főleg arra törekedett, hogy az alapjában megtámadott földbirtok érdekét lehetőleg védje: az általános bányatörvénynek ugyanis a kőszénre vonatkozó intézkedését úgy tekintették, mely egy „két századon át fennállott magántulajdont egy tollvonással státusbirtokká kanonizált, s ez által a kormány oly példát adott, mely után — ha szeszélyében továbbhalad, az a magántulajdon biztonságának többet ártana, mint amennyit nemzetgazdászati tekintetben használna.“²⁾

¹⁾ L. „Az országbirói értekezlet határozatai“ Pest, 1861. (Kiadja Lampel Róbert) 2. kiadás 58—59. l. ²⁾ L. „Az országbirói értekezlet a törvénykezés tárgyában“ közli Ráth György értekezleti jegyző. Pest, 1861. 2. köt. 97. lapj. b. Prónay Albert beszédét, melyhez „mutatis mutandis“ Wenczel Gusztáv is hozzájárult. U. o. 97—98. l.

E nyilatkozat adott legerőteljesebben kifejezést azon felfogásnak, mely a tanácskozmány nagy többségénél uralgó volt; mindazon szónokok azonban, kik a határozattá emelt javaslat elvei mellett szóltak, általában odanyilatkoztak: hogy bár a közgazdászati érdeke kívánja, miszerint a földbirtokosnak kizáró joga a köszénre nézve szűnjék meg,¹⁾ s ha ők (t. i. az értekezlet tagjai) törvényhozási körben ülnének, bizonyára hajlandók volnának a bányászat érdekei végett ily értelmű határozat hozatalára,²⁾ azonban ezt tenniök nem lehet, mert a köszén nem eshetik oly tekintet alá, mint a többi u. n. fenntartott ásványok. A köszénre nézve régebben kétes volt, vajjon a földbirtok tartozékát képezi-e vagy nem? E kérdésre nézve vita támadt II. József alatt az akkor egyesült magyar-erdélyi kanczellária és az udvari kamara között, s annak folytán kimondatott, hogy az a telek tartozékát képezi³⁾, sőt az általános bányatörvény 284. §-sa is kijelenti, hogy oly ásványokra nézve, melyek e törvény hatálybaléptéig a földbirtok tartozékát képezék, mint például a köszén, ezentúl — az átmeneti intézkedések figyelembentartása mellett — más eljárás követendő, miből világosan kitűnik, hogy a bányatörvényhozás akkori közegei, a köszénhez hazánkban a telek tartozékának tekinték. Ezek szerint tehát a földbirtokosok tulajdonának megszorítása forog kérdésben, mit jogosan csak a hazai törvényhozás tehet; amint nem ismerheté el azonban az értekezlet, hogy a bányatörvénynek a tulajdon lényegébe vágó megszorítása törvényes módon keletkezett, ugy nem érezheté magát illetékesnek arra, hogy ily intézkedést továbbra is érvényben tartson, miért is kénytelen volt a köszénre nézve azon álláspontra visszatérni, melyről annak szabályozása 1854. előtt volt megítélendő.

Ezen kijelentések alapján jutott érvényre az értekezlet módosító határozata. A hazai jog szempontjából ítélve meg e határozatot, az értekezlet eljárása ellen döntő kifogást felhozni nem lehet; ha a tanácskozmány nem akart azon merev álláspontról eltérni, melyet a régi magyar törvények minden tekintetben való visszaállítására nézve elfoglalt, ugy valóban nem lehetett másképp. Nem akarunk itt annak vitatásába bocsátkozni, vajjon nem lehetett volna-e ezen merev álláspontot oly módon feladni, amint ez pl. az urbéri, ősiségi, telek-könyvi nyiltparancsoknál a jogbiztonság és hitel érdekében történt, avagy a 43—44-ki javaslatra nézve ajánlott expedienshez folyamodni?⁴⁾ Azon elv, melyet a tanácskozmány kimondott: hogy a tulajdont megszorítani, s azt a jogosulttól megvonni, csak a hazai törvényhozás képes, — oly emelkedett és tiszteletreméltó, hogy a fentebbi kicsinyes ellenvetések mellette eltörpülnek.

¹⁾ Jendrassék Miksa beszéde. (L. Ráth György: „Az országbirói értekezlet“ Pest, 1861. II. köt. 108—109. l.) ²⁾ Deák Ferencz beszéde. (L. Ráth Gy. id. m. II. köt. 110—111. l.) V. ö. Melczér István nyilatkozatát (u. o. a 111—112. lapj.) ³⁾ Wenzel Gusztáv beszédét ez adatokra nézve I. Ráth id. m. II. kötetének 106. s köv. l. ⁴⁾ L. Somoskeőy Antal beszédét. Ráth Gy. id. m. II. köt. 107—108. l.

Másképp kell azonban nyilatkoznunk, hogy ha a határozatot a bányászat, az ipar, szóval a nemzetgazdaság álláspontjáról kell megítélnünk. A köszén sokkal nagyobb fontossággal bír közgazdasági tekintetben, mint a fenntartott ásványok bármelyike: azon körülmény, hogy a mindinkább érezhető fahiány pótlására legalkalmasabb, sőt majdnem egyedüli szer, azt a gyáripár minden ágánál, a vasiparnál pedig különösen nélkülözhetlenné teszi. Lehetetlen ma már be nem látni azon általánosan ismert mondat igazságát, hogy míg Spanyolországot szegénynyé tette az arany, Angliát dúsgazdagságra juttatta a vas és köszén. Tudjuk mit kell értenünk e mondat alatt: valóban a nemzeti vagyontermelés leghatalmasabb forrását a vas- és köszénbányászat képezik, és csak e két bányászati iparág által termelt ásványok értéke hazánkban már 1858-ban felülmúlta a bányaipar által produkált összes egyéb termények értékét,¹⁾ azóta pedig még kedvezőbb az arány.²⁾ Ámde a vasipar teljes kifejelettségre erdészeti viszonyaink mellett alig juthat, s ezt csak akkor remélhetjük, hogy ha köszénbányászatunk virágzó állapotban lesz; hogy az országbirói értekezlet határozatai mellett ez alig érhető el, azt bizonyítanunk felesleges: mindaz, mit a bányászat oly rendezésére nézve, mely a mineráliákat a telek tartozékának nyilatkoztatja, — általában mondottunk, áll a köszénbányászatra is, s egy ily értelmű intézkedés hátrányos voltát kétszeresen érezhetővé teszi jelen esetben azon körülmény, hogy a köszén az ásványok legfontosabbika. Vannak ugyan példák, hogy a bányaszabadság nélkül is virágzó bányauzlet támadhat, de ez csak felette szerencsés körülmények közt, s csak ott történhetik, hol a vállalati szellem hatalmas, a tőke szaporas és olcsó; nálunk azonban e szerencsés feltételek nem léteznek, s a bányaszabadság felfüggesztése a köszénbánya és vasműipar fejlődését nagyban akadályozza; ezen igazság ellen mitsem dönt ama körülmény, hogy az értekezleti határozatok érvényrejutása óta is emelkedett e két iparág, mert ez a közgazdasági viszonyok javulásának következménye, s bizonyára nagyobb lendületet vett volna, hogy ha a bányaszabadság továbbra is érvényben marad. „A nemzeti ipar egy lánczolat: egyes ágait gyengíteni annyit tesz, mint az összes ipart gyengíteni, s ez a köszén- és vastermelésről még nagyobb mérvben áll, minthogy e két iparágon alapszik az összes nemzeti iparnak legnagyobb része.“³⁾

E szerint hazánk érdeke sürgősen követeli, hogy a köszénbányászat⁴⁾ épen úgy a bányaszabadság körébe vétessék, mint a fém-

¹⁾ L. Gränzenstein G. beszédét. Ráth György id. m. II. köt. 103. l. Az e helyen felsorolt adatok szerint a köszén és vasbányászat termelése 6.480.000 ft. értéket képviselt, míg az egyéb összes iparágak produkciója csak 6.379.000 ft-ra ment, tehát több mint százezer ft. többletet tüntetett fel.²⁾ Erre nézve v. ö. a Konek nyomán a 186. §. kapcsában közölt adatokat. ³⁾ L. Gränzenstein Guszt. beszédét. Ráth György id. m. II. kötetében a 105. lap. ⁴⁾ Somoskeőy Antal, ki némileg szinte támogatta Gränzenstein és Wenczel felszólalását, igen érdekes adatokat hozott fel az itt előadottak bizonyítására: így pl. a köszén-

bányászat; hogy ezt régebbi törvényeink nem tették, annak oka nem a természeti különbségben keresendő, mely talán a fém- és kőszénbányászatok között léteznék, hanem egyedül abban, hogy honunkban a kőszénbányászat roppant fontossága csak újabb időben ismertetett fel, s bizonyára, hogy ha állami létünk fejlődése a közbejött események folytán meg nem gátoltatik, e kérdés már rég alkotmányos úton, s pedig a hazai ipar felvirágzásának érdekében, a bányasabadság alapján oldatott volna meg. Mindezen érvek Gräzenstein Gusztáv által, ki a javaslatnak határozattá emelését „detrimentum reipublicae“ elnevezéssel jelölé, elmondattak, s beszéde,¹⁾ melyet Wenczel Gusztáv is támogatott,²⁾ nagy hatást idézett ugyan elé, mindamellett a tanácskozmány uralgó felfogását megváltoztatni nem volt képes.

Bármennyire is tiszteletreméltó azon elv, melyet a tanácskozmány a tulajdonra nézve e kérdésben felállított és követett, mégis óhajtható lett volna, hogy a szoros jogi álláspontot a nemzetgazdasági tekintetek miatt elhagyta volna; ámbár aligha nem sikerült volna a szoros jogi követelményeknek is eleget tenni, s az ökonomia kívánalmainak is megfelelni.³⁾ Kellően tudjuk méltányolni az értekezlet helyzetét, felfogását, mindamellett nem helyeselhetjük merev magatartását; s minthogy azt föl sem tehetjük, hogy a földbirtok értékét az ipar rovására helytelenül felfogott szempontból emelni akarta volna, mert az általánosan ismert szabály, hogy a virágzó vas- és másnemű gyáripár sokkal hathatósabb tényezők a földbirtok értékének emelésében, mint az ily mesterséges intézkedések, — azt kell hinnünk, hogy az értekezlet talán maga sem gyanította, mily permanenssé teszi határozatával a kőszénbányászat sinlő állapotát. Valószínűen remélték, hogy rövid időn az országgyűlés törvényes módon, s a kívánt értelemben fogja e kérdést megoldani; azonban a körülmények másként alakultak, s éppen abban volt a hiba, hogy e fontos iparágat a tartós sinlés esélyének kitették.⁴⁾ Különben az értekezlet azon tagjai is, kik e határozat érvényreemelése mellett szólottak, ha nem is nyíltan, de mégis érthetően bevallották, miszerint a határozat nemzetgazdasági tekintetben nem helyeselhető.⁵⁾

Most már csak az volna óhajtható, hogy az új bányatörvény, melynek létrehozatalát bányaiiparosztályunk érdeke sürgeti, a kőszénre nézve a bányasabadság értelmében rendelkeznek; ez annyival

bányászat nemzetgazdasági fontosságára felemlíté, hogy a még akkor kötelező bányavám a kőszénbányászat után csak a pécsi, esztergomi és sopronyi kerületekben 20,000 ftra rugott háromnegyed év alatt; azonfelül utalt a mohózat lehetőségére, s példákat hozott fel. L. beszédét Ráth Gy. id. m. II. köt. 107—108. l.

¹⁾ L. Gräzenstein G. beszédét egész terjedelmében ugyanott a 103—106. l. ²⁾ V. ö. Wenczel G. beszédét Ráth Gy. id. m. II. kötetében a 106—107. l.

³⁾ Például Somoskeőy vagy Gräzenstein nézete értelmében, némi módosítással mindkét kívánalomnak eleget lehetett volna tenni. L. Ráth Gy. id. m. 105. 107. 108. l. V. ö. továbbá Wenczel beszédét u. o. a 106—107. lapokon. ⁴⁾ Erre utalt Gräzenstein beszédében. ⁵⁾ L. Deák Ferencz és Jendrassék M. beszédét. Ráth Gy. id. m. 109—110. l.

kívánatosabb, mert az urbéri törvényjavaslat az erdélyi kőszénbányaipar érdekeinek nem igen kedvez.

Az urbéri birtokviszonyok rendezésére vonatkozó törvényjavaslat, melyet az igazságügyminiszterium 1870. ápril 20-án közzétett, kimondja ugyan, hogy a telektulajdon csak azon ásványokra terjed ki, melyek a bányatörvény határozatai szerint a „fenntartott” ásványok közé nem tartoznak,¹⁾ azonban már alantabb a kőszénre nézve teljesen reprodukálja mindazt, mit az országbirói értekezlet tartalmaz.²⁾ Mindössze is a korábban szerzett jogosítványokra vonatkozó átmeneti intézkedések határideje más; ez átmeneti intézkedések az ott megemlített határidőkkel együtt nem vonatkozhatnak Magyarországra, miután ott a kőszénbányászat már előzetesen e javaslat szellemében lett rendezve, hanem csak Erdélyre, hol az ált. bányatörvény változatlan érvényben van ez időig; az egyenlő jog érdekében e javaslat szerint az országbirói értekezlet határozatait Erdélyre is kiterjeszti, s egyszersmind a kétélyek elhárítására szolgál általában.³⁾

Ezek szerint a törvény hatálybalépte előtt szerzett bányajogosítványok érvényben maradnak, s a földtulajdonosnak bért csak ott kell fizetni, hol szerződés vagy gyakorlat alapján eddig fizettek,⁴⁾ kutatások érvényesítéséhez, bányaadományozásokhoz a földbirtokos beleegyezése szükséges;⁵⁾ földbirtokos pedig — hol a rendezés végbe ment vagy folyamatban van — az illető tulajdonos, de hol a birtokrendezés még meg nem történt, ott urbéri külsőségeken, a közös legelőn, nem rendezett erdőben, meg nem váltott irtványokon és bérföldeken felfedezendő kőszéntelep adományozása a földesúr beleegyezésétől tétetik függővé.⁶⁾ A tagosítás előtt kőszénaknázás iránt kötött szerződések az új tulajdonos által az iparos irányában meg nem támadhatók, sőt a földesúr ellen is csak az esetben van helye, hogy ha a szerződés 1870. ápril 1-je után jött létre;⁷⁾ ha pedig a tagosítás folytán a volt urbéreseknél jutott birtokon a kőszén maga a földesúr műveli, a rendezés előtt szerzett jogosítványokért annak megtörténte után sem tartozik bért az új tulajdonosnak fizetni.⁸⁾

E javaslatot az igazság- és kereskedelmi miniszterek egyetértőleg hozták létre,⁹⁾ és hogy a kőszénre nézve éppen most, midőn az új bányatörvény munkálat alatt van, és talán rövid időn tárgyalás alá kerül, ily intézkedés van kilátásba helyezve, azt helyeselnünk nem lehet, mert fel kell tennünk, hogy a kormány az országbirói értekezlet határozata által kijelölt iránnyal szakítani fog, s a kőszénbányászatot félintézkedései által pangásban nem szándékozik tartani,

¹⁾ Törvényjavaslat az urbéri birtokviszonyok rendezéséről. 81. §. L. a „Jogtudományi Közlöny” 1870. évfolyamának 19. sz. mellékletét. ²⁾ Ugyanott a 82. §. ³⁾ L. az indokok XII. pontját u. a. melléklet 8. lapj. ⁴⁾ U. a. törv. jav. 82. §. lit. a). ⁵⁾ U. a. t. j. 82. §. lit. b). ⁶⁾ 82. §. lit. c). ⁷⁾ 82. §. lit. d). ⁸⁾ 82. §. lit. e). U. a. melléklet 5. lapjának 2. hasábján. ⁹⁾ L. „Törvényjavaslat az urbéri birtokviszonyok rendezéséről” indokok XII. pont. „Jogtudományi Közlöny” 1870. 19. sz. mellékletének 8. lapj.

tekintetik, hogy ha valaki a jövedéki hatóság engedélye nélkül: a sósforrásból vizet merit, tengervizet használ élelmi czikkek készítéséhez, a földszinén és a tengerparton mutakozó só t összegyűjti, vagy só t külföldről behoz használat végett, avagy alacsonyabb áron olyanoktól megvesz, kik ezt kedvezményi áron kapják, továbbá a kedvezményben részesülők a só t nem azon czélokra és nem ott használják fel, melyre nyerték, hanem vegyített vagy tiszta állapotban olcsóbb áron eladják, végül ugyanily tekintet alá esik, ha az eladással megbízott bizományosok magasabb áron adják el; a vevő fél rendelkezése alá tehát csak azon konyhasó esik, melyért a törvényesen megszabott jövedéki árt az illető kincstári sóraktárnál lefizette, minélfogva azzal, mint tulajdonával szabad kereskedést is üzhet.¹⁾ Az államnak jogában áll mindenütt, hol sóbányák léteznek, vagy ujak nyittatnak, az üzletre és raktárakra szükséges földterületet az azon levő épületekkel együtt kisajátítani.²⁾

Az itt vázlatosan közölt pénzügyi szabályokból látható, miszerint itt a regalitás elve teljesen érvényben van, s a só az államegyedűrség tárgya; az előadottak a bányaurjog kérdésével szorosan egybefüggenek, s annak kiegészítő részét képezik. Ennyit összesen a bányaregale, helyesebben bányaszabadság kérdéséről, s arról ami vele kapcsolatban áll; az előadottak egybevetését az olvasóra kell bíznom, mert már is oly mélyen bocsátkoztam e kérdés tárgyalásába, hogy annak terjedelme alig áll jelen munka egyéb részeivel arányban, azonban szolgáljon mentségemül azon körülmény, hogy e kérdés képezi a bányajogrendszer alapját, s így annak terjedelmes megvitatása nem felesleges.

5. §.

A fönttartott ásványok fölkeresése vagy művelése csak jogosítvány nyerése után kezdethek el. Ezen jogosítványok vagy kutatási térek (kutatási telkek, 15—22. §§.) kijelöléséből, vagy bányamértékek (vájna- vagy külmértékek) adományozásából, vagy bányászati engedélyekből (40—97. §§.) állanak.

Bányaművelési jogosítványok.

6. §.

Az ily jogosítványok adására, s a bányaművelés törvényszerű üzlete fölötti őrökösésre a bányahatóságok rendelvek. Ezen törvényben ott, hol egyszerűen bányahatóságokról van szó, csak az elsőfolyamodásu bányahatóságok értetnek.

¹⁾ U. a. IV. fej. 20—30. §§. ²⁾ U. a. I. fej. 7. §. V. ö. e kérdésre nézve Fésüs György: „Magyar pénzügyi törvényisme“ című könyomatu munkáját (Kassa, 1870) a 307. s következő, — továbbá a 317—333. l.

1. Jegyzet. A bányaurjog, illetőleg bányaszabadság fentebb kifejtett lényegéből önként folyik, hogy az annak tárgyait képező ásványokat csak az veheti művelés alá, ki erre engedélyt nyer. Ezen engedély nem csupán a szoros értelemben vett feltáráshoz, hanem még az azt megelőző és könnyítő munkálatokhoz is szükséges; a feltárást ugyanis rendszerint csak akkor szokás foganatba venni, hogy ha kutatás által meggyőződés szereztetett valamely telep létéről, azonban úgy a kutatás, mint a feltárási munkálatok véghezvitelére jogosítványt kell nyerni. Ugyanez áll azon esetre is, hogy ha a bányamű részére valamely segédmunkálat szükséges, akár a feltárást, szállítást, akár pedig szellőztetést vagy más cél elérésének könnyítése végett. A jogosítványoknak tehát három neme van: 1) kutatási engedelem (Schurfbewilligung), 2) bányamérték adományozása vagyis a közvetlen, szoros értelemben vett feltárási és művelési jogosítvány és 3) bányászati engedély, mi a kiaknázás céljának könnyebb elérhetése végett, p. valamely megyetárna vájása által történik. A bányamunkák e három nemének különféleségéből folyik az, hogy lényegük és jogi természetük eltérő, miről alantabb bővebben szólnunk.

2. Jegyzet. A jogosítványok adására és a művelés feletti őrködésre a bányahatóságok rendelvek. Tág értelemben véve, a bányahatóságok alatt azon közgeket érthetjük, melyek a bányászati peres ügyekben járnak el, és melyek a jogosítványokat kiadják, egyzersmind a felügyeleti jogot gyakorolván; itt tehát megkülönböztetjük az országbirói értekezlet határozatai folytán szervezett kauzális, bányaugybiróságokat, a szoros értelemben vett bányahatóságoktól, vagyis bányakapitányságoktól. Tárgyi illetőség és fellebbezési fórum tekintetében egyaránt különböznek egymástól; itt csak a jogosítványok kiadása, és a felügyeleti jog gyakorlására hivatott első folyamodásu közgekről, vagyis a bányakapitányságokról emlékezünk meg. A bányakapitányságok szervezete az 1858. szept. 13-án kelt udvari rendelet által lőn megállapítva: ennek értelmében Budán, Besztercebányán (a selmeczi helyett), Kassán (a szomolnokai helyett), Nagybányán, Oraviczán és Zalathnán állitattak ily első folyamodásu bányahatóságok, azonfelül bányabiztosságok is szerveztettek, melyek a kisebb fontosságú ügyekben járnak el. Az országbirói értekezlet a kassai bányakapitányságot Iglóra helyezvén által, most következő állapot létezik: a magyar miniszterium közvetlen hatósága alá helyezett területen van hat bányakapitányság, u. m. a budai, besztercebányai, iglói, nagybányai, oraviczai és zalathnai. Ezek közül a budai illetősége: Pest-Pilis-Solt, Fehér, Esztergom, Borsod, Heves, Csongrád, Soprony, Mosony, Vas, Zala (a Muraközszel együtt), Somogy, Baranya, Tolna, Veszprém és Győr megyékre, meg a jász-kun kerületekre terjed; a besztercebányai alá tartoznak: Pozsony, Nyitra, Trencsin, Liptó, Árva, Túróc, Bars, Zólyom, Hont, Nógrád és Komárom megyék; az iglói: Szepes, Gömör, Torna, Abauj, Sáros, Zem-

plén, Ungh, Beregh, Ugoesa és Mármaros megyékre illetékes. A nagybányai bányakapitányság eredetileg csak: Bihar, Arad, Békés, Csanád, Szathmár, Szabolcs megyékre, meg a hajdukerületekre volt illetékes, azonban 1861. és 1862-ben az u. n. visszakapcsolt részek: Kraszna, Középszolnok, Zaránd és Kővárvidék is alája helyeztetek; az oraviczai bányakapitánysághoz Temes, Torontál, Krassó és Bács-Bodrog megyék és a bánsági katonai végvidékek tartoznak; a zalathnai bányakapitányság, mely Udvarhelyen bir bányabiztossággal, Erdélyre nézve bir illetékességgel. Hogy ezen elsőfolyamodásu hatóságok, fellebbezési fórumaikat illetőleg, minő felső hatóság alá vannak rendelve, és hogy az ált. bányatörvény 225 §-a mily változást szenvedett, azt később adjuk elé.

7. §.

A ki törvény szerint ingatlan tulajdont szerezhet és birhat, az bányaművelési jogosítványok nyerésére és bányák birtokának szerzésére is képes.

Bányaművelési jogosítványok szerzésérei képesség.

8. §.

Azon hivatalnokok, kik oly hatóságnál alkalmazvák, melyet a bányaművelésrei közvetlen nyilvános felügyelet, vagy a bányaugyek fölötti első határozás illet, továbbá az ilyes hivatalnokok feleségei és atyai hatalom alatt álló gyermekei, ezen hatóság járásában sem bányát nem művelhetnek, sem pedig bányatulajdont nem szerezhetnek s nem birhatnak.

J e g y z e t. Az ingatlan tulajdonszerzési képességtől függ annak megítélése minden egyedre nézve, vajjon szerezhet-e bányabirtokot és jogosítványt? Természetes, hogy hazai törvényeinknek a tulajdon szerzésre vonatkozó intézkedései itt irányadók; a bányaművelési jogosítványok szerzésének lehetősége felette ki van ugyan terjesztve, mindamellelt voltak és vannak személyek, kik absolute vagy relative el vannak tiltva a művelési jogosítványoktól. Az izraelitáknak nem képessége, mely ingatlanok és bányákra egyaránt vonatkozott, az 1860. febr. 18-ról kelt rendelet folytán megszűnt¹⁾, és az izraeliták bányaművelési jogosítványra most már csak úgy tehetnek szert, mint bárki más. Hasonló tekintet alá esnek a török alattvalók is, kik — legalább az ausztriai polgári törvénykönyv szerint — a viszonzosság elvénél fogva, úgy ingatlanok, mint bányabirtokok szerzésétől absolut módon el voltak tiltva; az újabb török törvények²⁾ ugyanis az osztrák-

¹⁾ L. Suhayda: „Magyar magánjog rendszere“ cz. m. Buda 1867. 47. l.

²⁾ Az 1867. sepher. 7. (jun. 18). törvény. L. „Reichsgesetzblatt“ 1869. jan. 2. sz.

magyar birodalom polgárainak megengedik, hogy a török birodalom területén ingatlant szerezhessenek, minek folytán a török alattvalókra vonatkozó szerzési tilalom önkényt elenyészett.¹⁾ Kétségtelen, hogy az ugynevezett szerzéstiltó törvények (leges amortisationis) daczára a főpapok, egyházak, püspökök²⁾ stb. a bányaművelési jogosítványok szerzésére is képesek. Valóban nem tudjuk, mit kell tartanunk e törvények érvényéről?! Eltörölve nincsenek, és ennek daczára tapasztaljuk, hogy az ingatlan szerzésétől eltiltott természeti és jogi személyek mégis szereznek mindennemű ingatlant; sőt legközelebb a felsőbbíróság is jóváhagyta egy telekkönyvi hatóságnak ily tulajdon átírására vonatkozó határozatát. E szerzést tiltó törvény érvénye a szokás és törvényszéki gyakorlat által elenyészvén, az ingatlanszerzési képesség és birhatás nyomán, a művelési jogosítványok szerzési képességét is vélelmezhetjük. Feltételeesen, és a gyámi hatóság meg-egyezése nélkül, nem szerzhetnek művelési jogosítványt az árvák és gyámság alatt levő személyek gyámjai; e szerzésnél a gyámi tekintély (auctoritas tutoris) még nem elég, hanem gyámhatósági és bányabírószági jóváhagyás és szükséges. Ez ugyan nincs világosan kimondva, de ha figyelembe vesszük, hogy a gyámok bányaosztályrészek vételétől el vannak tiltva, ha tekintjük a törvény e rendelkezésének azon kifejezett indokát, mely abból áll, hogy előre nem tudhatni, vajjon az árvák vagyoni helyzete ez által nem válik-e súlyosabbá?³⁾ úgy a kiterjcsztő magyarázat alapján a fentebbi állítást bizton vélelmezhetjük. Ugyanazon indok forog itt is fenn, és ha világos, hogy a törvény kisebb hátrány esélyeitől megakarja óvni az árvát, feltehető, hogy a nagyobbtól még inkább őrizni óhajtja. Relativ, helyhez kötött szerzési tilalom alá esnek a bányakapitányságok, bányabírószágok és biztosságok hivatali személyzetének azon tagjai, kik ez elsőfolyamodásu hatóságok határozatára befolyással birnak, úgy az ily személyek feleségei és atyai hatalom alatt álló gyermekei; a törvény könnyen érthető indoka itt egyrészt az, hogy alkalom ne nyiljék azon gyanúsításra, mely szerint a hivatalos közegek érdekelve lehetnek az alájuk tartozó ügyekben, más részt pedig el legyen kerülve az, hogy a hatósági közegek bírák és felek legyenek egy személyben. Természetes, hogy ezen személyek (és hozzátartozóik) szerzhetnek bányajogosítványt az illetőségi területükön kívül eső telkeken, és ezen szerzési tilalom a kincstári bányatisztviselőkre nézve nem bir kötelező erővel.⁴⁾

Kétségtelen, hogy a külföldiek szinte képesek művelési jogosítványt szerezni;⁵⁾ bár ezen intézkedés ellen sok érvet hoztak föl a törvénykönyv szerkesztése alkalmával, mindamellet az alkalmazást nyert.⁶⁾

¹⁾ Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 105. l. ²⁾ Suhayda: „Magyar magánjog rendszere“ Buda, 1867. 98. l. ³⁾ Orszb. érték. VII. IV. fejt. 26. §. L. Lampel Róbert 1861. 2. kiadásának 65. l. ⁴⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 78. l. ⁵⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 75. l. ⁶⁾ U. a. id. m. 76. s. köv. l. A németországi s francia bányajogok szinte megengedik idegenek és külföldieknek a jogosítványok megszerzését (Code d. m. art. 13.)

plén, Ungh, Beregh, Ugocsa és Mármaros megyékre illetékes. A nagybányai bányakapitányság eredetileg csak: Bihar, Arad, Békés, Csanád, Szathmár, Szabolcs megyékre, meg a hajdukerületekre volt illetékes, azonban 1861. és 1862-ben az u. n. visszakapcsolt részek: Kraszna, Középszolnok, Zaránd és Kővárvidék is alája helyezettettek; az oraviczai bányakapitánysághoz Temes, Torontál, Krassó és Bács-Bodrog megyék és a bánsági katonai végvidékek tartoznak; a zalathnai bányakapitányság, mely Udvarhelyen bir bányabiztossággal, Erdélyre nézve bir illetékességgel. Hogy ezen elsőfolyamodásu hatóságok, fellebbezési fórumaikat illetőleg, minő felső hatóság alá vannak rendelve, és hogy az ált. bányatörvény 225 §-a mily változást szenvedett, azt később adjuk elé.

7. §.

A ki törvény szerint ingatlan tulajdont szerezhet és birhat, az bányaművelési jogositványok nyerésére és bányák birtokának szerzésére is képes.

Bányaművelési jogositványok szerzésére képes.

8. §.

Azon hivatalnokok, kik oly hatóságnál alkalmazvák, melyet a bányaművelésrei közvetlen nyilvános felügyelet, vagy a bányáügyek fölötti első határozás illet, továbbá az ilyes hivatalnokok feleségei és atyai hatalom alatt álló gyermekei, ezen hatóság járásában sem bányát nem művelhetnek, sem pedig bányatulajdont nem szerezhetnek s nem birhatnak.

J e g y z e t. Az ingatlan tulajdonszerzési képességtől függ annak megitélése minden egyedre nézve, vajjon szerezhet-e bányabirtokot és jogositványt? Természetes, hogy hazai törvényeinknek a tulajdon szerzésre vonatkozó intézkedései itt irányadók; a bányaművelési jogositványok szerzésének lehetősége felette ki van ugyan terjesztve, mindamellét voltak és vannak személyek, kik abszolute vagy relative el vannak tiltva a művelési jogositványoktól. Az izraelitáknak nem képessége, mely ingatlanok és bányákra egyaránt vonatkozott, az 1860. febr. 18-ról kelt rendelet folytán megszűnt¹⁾, és az izraeliták bányaművelési jogositványra most már csak úgy tehetnek szert, mint bárki más. Hasonló tekintet alá esnek a török alattvalók is, kik — legalább az ausztriai polgári törvénykönyv szerint — a viszonzosság elvénél fogva, úgy ingatlanok, mint bányabirtokok szerzésétől abszolút módon el voltak tiltva; az újabb török törvények²⁾ ugyanis az osztrák-

¹⁾ L. Suhayda: „Magyar magánjog rendszere“ cz. m. Buda 1867. 47. l.

²⁾ Az 1867. sepher. 7. (jun. 18). törvény. L. „Reichsgesetzblatt“ 1869. jan. 2. sz.

magyar birodalom polgárainak megengedik, hogy a török birodalom területén ingatlant szerezhessenek, minek folytán a török alattvalókra vonatkozó szerzési tilalom önkényt elenyészett.¹⁾ Kétségtelen, hogy az ugynevezett szerzéstitlító törvények (leges amortisationis) daczára a főpapok, egyházak, püspökök²⁾ stb. a bányaművelési jogosítványok szerzésére is képesek. Valóban nem tudjuk, mit kell tartanunk e törvények érvényéről?! Eltörölve nincsenek, és ennek daczára tapasztaljuk, hogy az ingatlan szerzésétől eltiltott természeti és jogi személyek mégis szereznek mindennemű ingatlant; sőt legközelebb a felsőbiróság is jóváhagyta egy telekkönyvi hatóságnak ily tulajdon átírására vonatkozó határozatát. E szerzést tiltó törvény érvénye a szokás és törvényszéki gyakorlat által elenyészvén, az ingatlanszerzési képesség és birhatás nyomán, a művelési jogosítványok szerzési képességét is vélelmezhetjük. Feltételeken, és a gyámi hatóság meg- egyezése nélkül, nem szerezhetnek művelési jogosítványt az árvák és gyámság alatt levő személyek gyámjai; e szerzésnél a gyámi tekintély (auctoritas tutoris) még nem elég, hanem gyámhatósági és bányabirósági jóváhagyás és szükséges. Ez ugyan nincs világosan kimondva, de ha figyelembe vesszük, hogy a gyámok bányaosztályrészek vételétől el vannak tiltva, ha tekintjük a törvény e rendelkezésének azon kifejezett indokát, mely abból áll, hogy előre nem tudhatni, vajjon az árvák vagyoni helyzete ez által nem válik-e súlyosabbá?³⁾ ugy a kiterjesztő magyarázat alapján a fentebbi állítást bizton vélelmezhetjük. Ugyanazon indok forog itt is fenn, és ha világos, hogy a törvény kisebb hátrány esélyeitől megakarja óvni az árvát, feltehető, hogy a nagyobbtól még inkább őrizni óhajtja. [Relativ, helyhez kötött szerzési tilalom alá esnek a bányakapitányságok, bányabiróságok és biztosságok hivatali személyzetének azon tagjai, kik ez elsőfolyamodású hatóságok határozatára befolyással bírnak, úgy az ily személyek feleségei és atyai hatalom alatt álló gyermekei; a törvény könnyen érthető indoka itt egyrészt az, hogy alkalom ne nyíljk azon gyanúsításra, mely szerint a hivatalos közegek érdekelve lehetnek az alájuk tartozó ügyekben, más részt pedig el legyen kerülve az, hogy a hatóság közegek bírák és felek legyenek egy személyben. Természetes, hogy ezen személyek (és hozzátartozóik) szerezhetnek bányajogosítványt az illetőségi területükön kívül eső telkeken, és ezen szerzési tilalom a kinstári bányatisztviselőkre nézve nem bir kötelező erővel.⁴⁾

Kétségtelen, hogy a külföldiek szinte képesek művelési jogosítványt szerezni;⁵⁾ bár ezen intézkedés ellen sok érvet hoztak föl a törvénykönyv szerkesztése alkalmával, mindamellett az alkalmazást nyert.⁶⁾

¹⁾ Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 105. l. ²⁾ Suhayda: „Magyar magánjog rendszere“ Buda, 1867. 98. l. ³⁾ Orszb. értek. VII. IV. fejt. 26. §. L. Lampel Róbert 1861. 2. kiadásának 65. l. ⁴⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 78. l. ⁵⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 75. l. ⁶⁾ U. a. id. m. 76. s. köv. l. A németországi s francia bányajogok szinte megengedik idegenek és külföldieknek a jogosítványok megszerzését (Code d. m. art. 13.)

9. §.

Minden bányánál és hutánál, s minden bányászati és hutászati tárgyakra vonatkozó ügyekben egyforma mérték és súly rendelendő, és pedig: a) hosszmértékül a bécsi öl; b) térmértékül a bécsi négyszögöl; c) test- vagy ürmértékül a bécsi köböl; d) kereskedelmi mértékül a bécsi mázsa, hol a különös vámtörvények mást nem rendelnek; e) pénzmértékül a bécsi márk. Ott hol a mètre-mérték és súly van behozva, ez marad érvényes.

Mérték és
súly.

10. §.

Ha a bányászati és hutászati ügyekben más mértékekre történik hivatkozás, ezeknek az előadott mértékekhez számzerű aránya mellékelendő.

Jegyzet. A bányászati és hutászati ügyeknél rendszerint a törvények értelmében divatozó súlyok és mértékek használandók; ha másnemű mértékre vagy súlyra történik hivatkozás, ez az illető ügyről készült okiratban kiteendő.¹⁾

Különb a mérték és súlyra nézve következőket kell megjegyeznünk. A magyar-osztrák állam egy közös vámterületet képezvén, a vám és kereskedelmi szerződésben, mely a két állam között kötöttet, ki lett mondva: hogy mindkét szerződő fél kész egyforma mérték és súlyrendszert létrehozni, amíg azonban ez megtörténik, a régebben fennálló mértékek és súlyok tartatnak fenn.²⁾ Most már természetesen, hogy kereskedelmi, bányászati, és általában minden ügyleteknél azon súly és mértékrendszer mérvadó, melyet az 1868. XVI. t. cikk érvényben talált és hagyott; az általános bányatörvénynek a mérték és súlyra nézve hozott rendelkezései azonban több tekintetben változást szenvedtek, és általános egyenlőség e téren most már nem létezik³⁾. Óhajtott lett volna, hogy a bányatörvénykönyv a mètre-rendszert vette volna fel alapul, mert ez az egykori osztrák-olasz tartományokban ugyanis használatban volt és hagyott;⁴⁾ azonban hosszmértékeknél, úgy tér és köbmértékeknél a bécsi öl vétetvén fel, ez a mètre-rendszerhez való közeledést felette nehezíti.⁵⁾ Egy bécsi öl ugyanis 6', egy láb (140.₃ párisi vonal) 12", egy hüvelyk 12 vonalból áll, mi a tizedes rendszertől nagyban eltér⁶⁾, és úgy a hossz-, mint a tér- és köbmértékeknél ál-

¹⁾ Wenczel G. „Magyar-erdélyi bányajog“ 219. l. ²⁾ L. 1868: XVI. tez. XIII. cikkét. V. ö. „Az országgyűlés képviselőházának irományait“ Pest, 1868. bit. kiadás. I. köt. 107. l. ³⁾ Konek: „Az ausztriai birodalom statisztikája“ 1865. cz. m. 422. l. ⁴⁾ L. Gräzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 91. lapj. ⁵⁾ Konek id. m. 422. l. ⁶⁾ U. a. id. m. 423. l. c) jegyz.

általános használatban van; hazánkban azonban e mellett a bányahatóságok és ügyfelek részéről használtatik a selmeczi bányáol, mely 11 vonallal hosszabb, mint két mètre, tehát a tizedes rendszerhez jobban közelit¹⁾, azonban mellette mindig a bécsi hossz mérték aránya számszerint is ki van fejezve. Ami a súlymértékeket illeti, itt már a pósta és vasuti forgalomnál a vámmázsa van divatban: ez 50 kilogramm, vagyis (100 vám-,) 89.₃ bécsi fontból áll;²⁾ bányászati ügyekben azonban a régi, 100 fontból, 56 kilogrammból álló mázsa használtatik leggyakrabban. Az ügyfelek ugyan, főleg vasúti szállítást tárgyát képező bányatermékeknek a vámmázsaival élnek, közönséges esetekben azonban a régi mázsa használata van elterjedve.³⁾ A pénzérték és súlyra nézve ugyancsak a vámszerződésben kimondatott, hogy addig, míg a párisi értekezlet elveinek megfelelően, egyenlő törvények hozatnak úgy Magyarországon, mint az ausztriai birodalomban, a régiebb időtől érvényes érték és súly közösen megtartandó⁴⁾. Az általános elterjedéssel bíró márk, mely Németországból ered, és egy régi német fontnak felét teszi, kétféle, ugymint kölni, mely Németországban, és bécsi, mely Ausztriában használtatott;⁵⁾ ami ez utóbbinak súlyát illeti, egy vámfontnak egy bécsi márk. 12 lat és 12 nehezék felel meg. Jelenleg azonban az 1866-ban⁶⁾ behozott német vámfont, mely $\frac{1}{2}$ kilogrammból (10,000 ászból) áll, van használatban a nemes fémek verése, mérése és kereskedése nézve.⁷⁾ Különben az ügyfelek szerződéseikben bármily mértéket használhatnak, csak hogy ennek világosan ki kell téve lenni, mert ellen esetben azon vélelem áll, hogy hossz-, tér-, ür-, súly- és pénz-mértékre nézve a most ismertetett általános mérték és súlyrendszert kívántak követni, mi főleg peres kérdésekben nem kis fontossággal bír.

11. §.

Oly bányák, melyek helyfekvésüknél és hasonló birtok-, üzleti vagy más viszonyoknál fogva természetes összeköttetésben állanak, egy bányamegyévé egyesíthetnek. A bányamegyék területének meghatározása s az azok alakítása iránti intézkedés, az érdekelttel egyetértőleg a bányahatóságokat illeti. Minden bányamegye meghatározott névvel jelölendő meg.

Jegyzet. A bányamegyék alatt tehát, hasonló üzleti és birtokviszonyoknál fogva természetes összeköttetésben álló bányamű-

¹⁾ Gränzenstein id. m. 92. lapj. ²⁾ Konek: „Az ausztr. bir. statisztikája“ 1865. 422—423. l. ³⁾ A kémlelnél az u. n. kémlemázsa (Probierzentner) van használatban. L. erre nézve Gränzenstein id. m. 93—94. l. ⁴⁾ 1868: XVI. tez. XII. czikke. V. ö. „Az országgyűlés képviselőházának irományait“ 1868. Pest. I. köt. 107. l. ⁵⁾ Wenninger Vincze: „Politikai számtan“ Pest, 1869. cz. m. 38—39. l. ⁶⁾ 1866. máj. 26. udv. rendelet. ⁷⁾ L. a pénzérték és súlyra nézve, Wenninger Vincze „Politikai számtan“-ának (Pest, 1869) 35—40. l.

veknek, a bányahatóság hozzájárulásával létrejött egyesületét értjük. A bányamegyék intézményétől a bányászat és kohászat lendületét méltán várták, mert ugyanazon ok, mely egy jól rendezett államban a politikai közönségeket szükségessé teszi, támogatja a bányamegyék felállítását is; nem csak megkönnyíti a nagy kerületi illetőséggel bíró bányakapitányságok működését, az igazgatást és rendőri felügyeletet egyaránt, hanem még a közös célok eléréséhez szükséges társulási szellemet is nagyban terjeszti¹⁾. A bányamegyék intézményének fontossága leginkább a megyetárnák, társládák, és bányamegyei alapszabályok kérdésénél tűnik ki²⁾. Az ily bányamegyék alakításához több önálló bányavállalat szükséges, melyek vagy ugyanazon völgyben, vagy ugyanegy hegységben vannak, és hasonló üzleti viszonyoknak örvendenek;³⁾ alakításuknak módját alább⁴⁾ lesz alkalmunk megismerni, most még csak azt kell megjegyeznünk, hogy bányabirtokosoknak s bányatársulatoknak jövő törvényhozásig, vídékük számára belviszonyaik s helyi szükségleteikhez és az ásványtelepzetek különféle természetéhez képest ily bányamegyéket, és ezeknek megfelelő alapszabályokat alkotni most is szabad.⁵⁾

Orsz. érték.
VII. IV. fejt.
16. §.

12. §.

[Az álladalom bányászati vállalatai ugyanazon határozatok alá vetvék, mint a magánosokéi.]

Az állam
bányavállala-
tatai.

J e g y z e t. Ezen szakasz ellen főleg azon szempontból tételtett ellenvetés, mely az államok bányászati vállalatait általában kárhóztatja. Fölhózták többen a törvény tárgyalásakor: hogy az államnak soha sem szabad az ipar terén magánosokkal versenyezni, mert az állam nagy tőkével rendelkezik, s a kisebb tőkével bíró magánosok részére a verseny ez által lehetlenné van téve, hogy a befektetett nagy tőkék csak igen csekély, vagy éppen semmi kamatot sem hoznak, míg magánvállalkozók birtokában bizonyára jövedelmeznének;⁶⁾ ugyanazért az államnak csak tanítási és gyakorlati oktatási célok, meg kísérletek végett kellene néhány bányát tartania és műveltetnie, azonban semmi esetre sem helyes új bányaműveket nyitnia. Ez érvek igazságát tagadni ugyan nem lehet, azonban figyelembe kell azt is vennünk, hogy az állam által üzött bányai par ha közvetlenül nem is hoz nagy jövedelmet, mindazáltal a polgárok adózási képességének emelésére nem kis hatással van; a már meglevő állambányákat elhagyni, vagy potom áron elvesztegetni, miután már milliókra menő felszerelés és beruházás költetett rájuk, mindenesetre helytelen eljárás volna, ezért tehát a meglevő bányákat

¹⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 85—86. l. ²⁾ Grunzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 86. l. ³⁾ „Vollzugsvorschrift“ Bécs, 1854. 21. l. ⁴⁾ „Ált. bányatörvény“ 272—273. §§. ⁵⁾ „Országbírói ért.“ Pest, 1861. Lampel kiadása 62. l. ⁶⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 86. l.

az állam kénytelen tovább is műveltetni. Mivel azonban az ércz- vagy ásványtartalom a művelés alá vett területen előbb-utóbb kifogy, a meglevő felszerelés, és a tett beruházások felhasználása, értékesítése miatt kénytelen néha az állam új bányaműveket is nyitni.¹⁾ Látható, hogy az elméleti okoskodások gyakorlati keresztülvitele sokszoros nehézségekbe ütközik. Az államnak kell művelnie azon bányákat, miket régebben megkezdett, és néha újakat is kénytelen nyitni; azonban ezt csak az imént említett ok figyelembentartása mellett teszi, és valóban a ritka esetek közé tartozik az már napjainkban is, hogy ha a kincstár új bányaműveket nyit, és ez helyes, mert az államnak nem lehet feladata a bányaipar terén a magánosokkal versenyezni, s czélszerű e térről annál inkább visszavonulnia, minél nagyobb mérvben szaporodnak a magánvállalatok; amennyiben azonban még ez idő nem érkezett el, valóban okszerűtlenség lett volna az államot a bányavállalkozók sorából kizárni. De ha az állam bányát akar művelni, épen oly tekintet alá esik, mint bármely más vállalkozó: különösen az eredeti, közvetlen szerzésnél²⁾ mindazon alakiságokat megtartani köteles, miknek a magánvállalkozók alá vannak vetve; — haladékok, folytonos munkábantartás, bányaadózások stb. intézkedések tekintetében az állam semmi kivételben nem részesül.³⁾ A konyhasótól eltekintve, semminemű bányát nem nyithat, míg az illetékes hatóságtól jogosítványt nem szerzett, és erre nézve semmi elsőégi szabadalommal nem bír⁴⁾ mert a törvény a bányászati tevékenység terét egyenlően szabadnak nyilatkoztatja mindenki részére.

Hasonlóan intézkedik a szász bányatörvény⁵⁾ az állam bányászati vállalataira, és a francia bányajog.⁶⁾

¹⁾ Schenchenstuel: „Motive“ 86—87. lapj. ²⁾ „Vollzugsvorschrift“ Bécs, 1854. 23. l. ³⁾ „Vollzugsvorschrift“ 23. lapj. 9. §. ⁴⁾ Gräzenstein: „Das allg. österr. Berggesetz“ 96. l. ⁵⁾ 1851. május 22. szász bányatörvénykönyv 4. §. ⁶⁾ 1810. nov. 18. decretum 38. art. V. ö. továbbá a francia bányatörvény (1810. ápril 21.) 39. artikulusát.

II. A kutatásról.

13. §.

+ Kutatásnak neveztetik a fönntartott ásványoknak telepeikbeni felkeresése, s a föltaláltaknak olyas feltárása, hogy azokra a tulajdonjog adományoztassék.

A kutatás fogalma.

1. Jegyzet. A kutatás mint jogosítvány alatt tehát azon engedélyt értjük, melynél fogva a kijelölt kutatási téren a bányaszabadság tárgyait képező ásványok felkeresése és feltárása eszközölhető; a kutatás azonban csak jogot ad a fenntartott ásványok felkeresésére, de bányajogi tulajdönt nem állapít meg.¹⁾ Minden oly munkálat, mely az ásványok keresésére, és azoknak oly célból való feltárására irányul, hogy annak alapján tulajdonjog adományoztassék, a kutatás fogalma alá esik; a kutatás fogalma tehát most sokkal tágasabb, mint ezelőtt volt. Régebben a kutatási tevékenység fogalmát csak az ásványok felkeresésére szorították, és a találtak föltárása, azoknak végleges adományozásáig, a felkérvény (Muthung) alapján történhetett;²⁾ a bányatörvény azonban a felkérvényt nagy részt a kutatás, illetőleg kizáró kutatás fogalma alá vonva, módosította. A jogosítványok ezen első stádiumának ily kiterjesztése, a bányavállalat könnyítése, a közbeneső tárgyalások elkerülése és a felkérvény körül felmerült visszaélések megszüntetése végett történt, — és bár a törvénykönyv szerkesztése alkalmával egy 14. §-ból álló, és a felkérvény intézményét megtartani óhajtó ellenjavaslat adatott is be,³⁾ mindamelllett a többség a bányatörvény mostani szerkezete mellett nyilatkozott. Az 1865-ki porosz bányatörvény az általános német bányajog három stádiumát, ugymint: a kutatást, felkérvényt, és adományozást teljesen megtartotta,⁴⁾ és így a kutatás körét egyedül a keresésre szorítja; ellenben a francia bányatörvény a felkérvényt nem ismeri, bár a kutatás abban törvénykönyvüinktől eltérőleg van szabályozva. Mind a felkeresés, mind a feltárás csak a természeti fekvényükben levő ásványokra nézve neveztetik kutatásnak; elhagyott bányák, törecsek, gőreztérek vizsgálása kutatásnak nem tekinthető, és e célra oly természetű engedélyt kinyerni, minő a valódi kutatásnál adatik, — nem lehet.⁵⁾

¹⁾ Gräzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 87—88. l. ²⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 88. l. ³⁾ Scheuchenstuel id. m. 89—92. l. ⁴⁾ „Preussisches allgem. Berggesetz“ 1865. I. II. fejt. V. ö. Hingenau: „Das allg. Berggesetz für preuss. Staaten.“ Haimerl: „Vierteljahrschrift“ Bécs, 1866. 159. l. ⁵⁾ Gräzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 97—98. l.

2. Jegyzet. A kutatás bányászati szempontból lehet előkutatás, melynek célja: árkok, kutatóvermek és alagok segélye által a földbe csekély mélységre hatolni, és ásványok létéről meggyőződést szerezni, míg a valódi, bányászati kutatás már vájnak, gépek és építkezések segélyével bizonyos területen, tervszerű észleleteket tesz és esetleg feltárást eszközöl.¹⁾ A kutatás ezen természetének megfelelő jogi szabályozást találunk a bányatörvénykönyvben: a közönséges kutatási engedély, mely mások által is megszerezhető, csak az előkutatásra vonatkozhatik, ellenben minden turzónak, ki már költségesebb munkálatokba akar bocsátkozni, mert kecségtető reménynyel bír, érdekében áll bizonyos meghatározott területre kizáró turzási jogot szerezni, melynek oltalma alatt az adományozásig a feltárási munkálatokat bizton megkezdeti.²⁾ Az előmunkálatok mindkét neméhez természetesen hatósági engedély szükséges, melyet a bányakapitányságok adnak.³⁾

A francia bányajog⁴⁾ még harmadik egyénnek is adhat idegen telekre kutatási engedélyt; a kormányt (gouvernement) ez ügyben a belügyek miniszteriuma képviseli⁵⁾, azonban a telektulajdonost előbb meghallgatni és kárpótolni szükséges; ⁶⁾ ugyanigy a porosz.⁷⁾

A kutatás célja az ásványok találása, mi ismét a foglalásnak mint eredeti tulajdonszerzésnek szolgálhat alapul, mit kell megjegyeznünk a találó jogáról általában és a bányatörvénykönyv szerint? arról a szabadkutatásnál szólnunk.⁸⁾

14. §.

Errei engedelem.

A kutatásra a bányahatóság engedelmre kérendő ki. Erre azon földbirtokos is köteleztetik, ki saját földén szándékozik kutatni.

Jegyzet. Itt szem előtt tartandó: 1) hogy kutatási engedélyeket a bányabiztosok is adhatnak az illetőségük alá tartozó területen, azonban a bányabiztosok kötelesek minden hó végével az illető bányakapitánysághoz az általuk kiadott engedélyek másolatát kimutatás kíséretében betérjeszteni; ⁹⁾ — 2) hogy a földbirtokosnak ezen kötelezettsége nem csak a bányaszabadság tárgyaira, hanem még a köszénkutatásra nézve is érvényes. A telektulajdonos tehát épen ugy tartozik a köszénre, mint bármely más fenntartott

¹⁾ Ugyanz id. m. 99. l. V. ö. Schenchenstuel: „Motive“ 94. l. ²⁾ Gränzenstein id. m. 99. l. ³⁾ „Vollzugsvorschrift“ Bécs, 1854. 24. s. köv. l. ⁴⁾ 1810. april 21. francia bányatörvény 10. art. ⁵⁾ 1810. aug. 3-ki miniszteri utasítás 1. §-sa. ⁶⁾ „à la charge d'une préalable indemnité envers le propriétaire.“ V. ö. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ Bonn, 1869. 212—213. l. ⁷⁾ „Preussische allg. Berggesetz“ 1865. 5. 8. §§. V. ö. Hingenau: „Über d. pr. Berggesetz“ Vierteljahrschrift 160—161. l. ⁸⁾ L. Hingenau: „Über d. allg. Berggesetz für preuss. Staaten.“ Haimel: „Vierteljahrschrift“ 1866. évfolyam. 157—158 l. ⁹⁾ „Vollzugsvorschrift“ Bécs, 1854. 28. l. 11. §.

ásványra, — ha telkén kutatni akar, — engedélyt szerezni; ¹⁾ természetes, hogy itt a közönséges kutatásról van szó. Ami az alakot illeti, melyben ezen jogosítvány kiállittatik, az következő: 89/1870. Kutatási engedély. A nagybányai magyar királyi bányakapitányság által Péterfi Károly miszbányai lakosnak 1870-dik évi január hó 29-én 89. számmal jegyzett kérvénye folytán ezennel engedély adatik, hogy ugyanaz a „Laza“ heggyen és környékére, Miszbánya községben, Szathmármegye nagybányai járásában, az 1854. évi május hó 23-án kibocsátott általános bányatörvény szabályai szerint egy év tartamára (mai alólirt naptól számítva), vagyis 1871. február hó 14-ig kutathasson. Ezen kutatási terület határos: keletről Láposbánya községgel, délről a kincstári fűrészmalommal, nyugatról a „Zerge“-hegygyel, északról a „Szád“ hegységgel. Ezen kutatási engedély gyakorlatánál köteles a kutató magát az említett bányatörvény szabályaihoz szorosan alkalmazni, és az illető bányahatóság e részbeni rendeleteinek vonakodás nélkül eleget tenni, mert különben a bányatörvényben az ily mulasztások esetére kiszabott következmények alkalmazást nyernek. A fentebbi határidő elteltével, — mennyiben e határidő meghosszabbítása az illető bányahatóságtól ki nem eszközöltetett volna, — jelen kutatási engedély, az annak alapján szerzett minden kutatási jogokkal együtt elenyészik. A kutató különösen következőkre figyelmeztetik: 1) A nyert ásványokról, az ált. bányatörvény 237. §-ában kiszabott következmények terhe alatt, szabadon rendelkezni csak akkor szabad, ha erre ugyanazon bányatörvény 20. §-ának értelmében hatósági engedély eszközöltetett ki. 2) Készénre kutatni, vagy bányát nyitni az 1861. évi id. törv. szab. VII. rész. 1. §. c) pontja értelmében csakis az illető telektulajdonos beleegyezése mellett lehet. Kelt Nagybányán, 1870. február 14. N. N. m. k. bányakapitány.²⁾ Az engedélyokmány 1 ftos bélyeggel van ellátva.

Kutatási tér.

15. §.

† A kutatás megengedéseérti minden kérvénynek, a kérvényező vagy meghatalmazottja sajátkezü aláírása mellett, ma-

¹⁾ Az országbírói értekezletnek a készénre vonatkozó határozatát a bányahatóságok gyakorlata magyarázta ekként; egyébiránt ezen magyarázat ama határozatok szellemének teljesen megfelel. ²⁾ Az 1865-ki porosz bányatörvény szabadon enged kutatni, s nem követel kutatási engedélyt (Schurfschein), mi ugyan sajátszerűnek tűnhetik fel, azonban mégis helyes, mert az egész kutatási engedély intézménye felesleges. A bányahatóság úgy sem tagadhatja meg, a földbirtokos úgy sem szegülhet ellen, kivéve ha a kutatás alól kivett helyen kísérténé meg valaki a turzást, tehát mi czélja van ezen alakiságnak? a közönséges turzásnál az ily engedély semmikép sem érthető, mert kizárólagosság nem jár vele. A hatóság fellépésére csak akkor van szükség, hogy ha a felek a kárpótlás iránt meg nem egyezhetnek. Csak felesleges költség és fáradság lenne megkínélve nálunk is, ha a porosz törvényhozás példáját követnők. L. Hingebau: „Über d. pr. allg. Berggesetz“ Vierteljahrschrift. Bécs, 1866. 161. l.

gában kell foglalnia: 1) a kérelmező nevét, polgári állását és lakhelyét; ha meghatalmazott folyamodik, a kérvényhez a meghatalmazvány hozzámellékelendő; továbbá a tartózkodás jogos voltának igazolását. 2) Azon tér előadását, melyre az engedelem kiterjesztendő. Ez kutatási térnek nevezetik. Ilykép jelöltethetnek ki a kérelmező tetszése szerint: a) egyes földrészek; b) kiterjedtebb térek, azonban határuk pontos előadásával; c) bizonyos nevezetek alatt és határok között általános ismert földterek vagy hegylejtők. Egyszersmind az adó-sorozati község és a politikai járás is előadandó.

Jegyzet. [A kutatási kérvényben a nevet és polgári állást azért szükséges kitenni, hogy a bányakapitányság meggyőződést szerezhessen a felől, vajjon nincs e eltiltva a kérvényező a bányaműveléstől?¹⁾ A kutatási tér nagysága nincs ugyan világosan meghatározva, azonban ki van mondva, hogy e térnek bizonyos adott határok között kell lennie; a terület maximumát ugyan nem ártott volna meghatározni, azonban a vállalatok kérdésének könnyebbitése végett ezt elhagyták. Egyébiránt a kutatónak saját érdeke javasolja, hogy minél kisebb téren folytassa vizsgálódását;²⁾ ez okból, meg hogy a kezdő vállalatokat a költséges méreteések, térképezések stb.-től megmentsék, a tér nagysága nem határozott meg, azonfelül a határok megjelölése is igen méltányosan szabályoztatott.³⁾ A szász bányatörvény a kutatási tér maximumát 100,000 □ ölre teszi, azonban a kutatónak annyiban kizárólagosságot nyújt, amennyiben a kutatási engedély tartama alatt ugyanazon területre más nem nyerhet engedélyt.⁴⁾ A kérvénynek írásban kell beadva lenni s 50 kros bolyeggel elláttatni,⁵⁾ azonban a 226. §. rendeletét szem előtt tartva, valószínű, hogy szóbeli kérelmek is elfogadtatnak, mely esetben a bányahatóság által jegyzőkönyv vétetik fel⁶⁾

16. §.

A kutatási
engedelmek
tartama.

Kutatási engedelmek csak egy évre adatnak. Kérelem folytán azonban évről évre meghosszabbíthatnak, a bányahatóság meggyőződve arról, hogy a kutatásra jogosított által saját kutatási terén a kutatási munkák megkezdettek.

Jegyzet. Ezen idő kissé hosszúnak tűnik fel, mert ezelőtt hat hét és három hó volt engedélyezve,⁷⁾ melyet szinte meg lehetett

¹⁾ L. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts“ Prága, 1870. 136—127. l.

²⁾ Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 102. l. ³⁾ Scheuchenstuel: „Motiv“ 101. l. ⁴⁾ 1851. szász bányatörvény 19. §. ⁵⁾ Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts“ Prága, 1870. 137. l. ⁶⁾ Gränzenstein id. m. 101. l. V. ö. különben „Vollzugsvorschrift“ 29—30. l. ⁷⁾ U. a. id. munkájának 102—103. l. A meg-

hosszabbítani, azonban ha figyelembe vesszük, hogy a kutatási munkálatok legnagyobb része a kül-ön történik, s így a zordonabb évszakokon nem folytatható, ha tekintjük továbbá, hogy e munkák igen nagy nehézségekkel vannak egybekötve, s csak lassan vezetnek eredményhez, az egy évi tartamot prolongációival együtt nem tartathatjuk felette hosszú időnek. Egyébiránt feltehető, hogy a kutató saját érdekében minden tehetségében álló eszközt felhasználja, hogy mielőbb eredményhez jusson, azért tehát — főleg kutatásoknál — az időtartam megrövidítése csak indokolatlan beavatkozás volna.]

17. §.

Kivett
helyek.

Következő helyeken a kutatás a földtulajdonos beleegyezése nélkül nem engedtetik meg: a) lakó-, gazdasági vagy más épületeken belül; b) zárt udvartérekben; c) bekerített házi, dísz- és másféle kertekben, továbbá temetőkben és köfallyal körülvett földtereken; d) az a) és b) alatt említett tulajdon körül húsz ölnél csekélyebb távolságban. Közútakon és vaspályákon, vízi és védéptítményeken, valamely erősség kerületén, s attóli, különös szabályok által meghatározott távolságon belül, továbbá a birodalmi és országos határokroni kutatásra, az illető közigazgatási hatóság engedélme szükséges.

18. §.

Ha a 17. §-ban elősoroltakon kívüli más helyeken leendő kutatás megengedhető volna ellen köztekintetektől nehézségek támasztatnak, a fölött a bányahatóságok az érdeklött közigazgatási hatóságokkal egyetértésben határozandnak.

Jegyzet. A kutatást oly helyeken, hol bármi okból bányát sem szabad művelni, szinte tiltani kell. Már Theodosius császár bocsátott ki egy rendeletet Paternus nyugot-római comeshez (ad Paternum, comitem occidentis), melyben megtiltja azt, hogy márványbányákat vagy bármintű érczbányákat idegen épületek alatt vagy közelében lehessen nyitni;¹⁾ és e rendelet a Franciaországra nézve fontos breviarium Alaricianum (nyugoti góth törvénykönyv) gyűjteménybe is átment.²⁾ Az általános bányatörvény ugyancsak rendőri,

hosszabbításért folyamodni kell, s ez határozat alakjában adatik meg; e határozat, az igtatószámnak előrebocsátása mellett, kijelenti, hogy „a kutatási engedély tartama egy évre, és pedig például 1870. jan. 1-től 1871. jan. 1-ig terjedő időszakra meghosszabbítottatik.“ V. ö. „Vollzugsvorschrift“ 31. l.

¹⁾ L. 14. Cod. Theod. t. c. ²⁾ Lex Romana Visigothorum. Haenel. p. 218. 219.

gazdasági és egyéb tekintetekből, bizonyos helyekre nézve a kutatást csak akkor engedi meg, ha a kivett helyek tulajdonosa, például valamely vadaskert ura, ebbe megegyezik; ellenben képzelhető azon eset is, hogy rendőri, egészségügyi okokból a kutatást oly kivett térre nézve nem adják meg, melynek tulajdonosa a turzás és feltárásba beleegyezett: például valamely község tulajdonát képező temetőnél, melybe kevéssel azelőtt járványos betegségben elhunytakat temettek. Ugyanazon felfogás, mely a házi szentélyt a közvetlen hozzátartozókkal biztosítani kívánja,¹⁾ jutott érvényre a francia bányatörvényben is: sem kutatási engedély, sem egyéb jogosítvány nem adható házak, falkerítésekkel ellátott udvarok, kertek, temetők és egyéb térekre; fúrások, kutatóvermek és alagok, raktárak és gépek az említett helyeket legfőlebb 100 meternyre közelíthetik meg, — azonban ha a kivett tér tulajdonosa belenyugszik, e szabály alól lehet kivételt tenni.²⁾ A porosz bányatörvény ugyanazon helyektől a távolságot 200 lábnyira határozza.³⁾ A kivett helyeken kívül, néha egyéb okokból, más helyeken sem lehet kutatni; ennek megállapítása a politikai és bányahatósági közegek együttes határozatától függ: így például Vörösvágáson, hol a kincstári uradalmakban igen szép nemes opált bányásznak, némi kén- és higanyvegyületű ásványok mutatkozáván, ezekre mint fenntartott ásványokra kutatást kértek, — azonban a politikai és bányahatósági közegek az opálbányászat tönkretételétől tartván, turzásokat és bányajogosítványokat nem adtak,⁴⁾ pedig különben e helyek törvény által nincsenek kivéve, s az opál a kőnemű ásványokhoz tartozván, a jogosítvány kiadásának misem állott volna utjában.

19. §.

A kutató
jogai.

+ A kutatási engedelem által a kutató jogot nyer arra, hogy kutatási terén belül, amennyiben azt régibb bányaművelési jogok nem gátolják, korlátlan számú kutató-vájásokat nyithasson s azokat művelhesse.

20. §.

A nyert ásványokról a kutató csak a bányahatóság engedelmével rendelkezhetik.

¹⁾ Regnaud de Saint-Jean-d'Angély beszéde, melyet 1810. apr. 13. a törvényhozótestületben tartott. ²⁾ 1810. ápril 21-ki francia bányatörvény 11. cikkulusa: „dans les cours, dans les jardins, dans les enclos murés.“ ³⁾ 1865. június 24-ki porosz bányatörvény 4. 5. §§-ai: „Unter Gebäuden und in einem Umkreise um dieselben bis zu zweihundert Fuss“ etc. ⁴⁾ Gräzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ cz. m 104—105. l. Különben l. „Vollzugsvorschrift“ 32. l.

21. §.

Pusztá kutatási engedelmek a kijelölt téren kutatásra még kizáró jogot nem adnak, s ugyanazon téren egyszerre több személyeknek adathatik kutatási engedelem.

1. Jegyzet. A turzónak szabadságában áll árkokat húzni, fúrást tenni, kutatási vermeteket, alagokat vájgatni, egy szóval a talá-lásnak mint célúnak elérése végett, mindenféle bányászati műveletet kezdeni, azonban mindezen műveletekben, mindazok termeléke, hasznai tekintetében korlátozásoknak van alávetve. A műveletek tekintetében kettős korlátozás forog fenn; a korlátozások első nemét: 1) a régibb bányajogositványok, a korábban szerzett és a kutatási tér határain belül levő kizáró kutatási engedélyek, továbbá az adományozások által megnyert vájnamértékek, végül a segédvájának és megyetárnák képezik; 2) a korlátozások második neme a többi turzók versenye, kik ugyanazon kutatási térre szereztek engedélyt. A régebben szer-zett bányajogositványok tárgyait: a kizáró kutatási téreket, adomá-nyozott bányamértékeket, határközegeket és a felszínen a külmérté-keket, továbbá a segédvájánakat és megyetárnákat megsérteni és a kutatási munkálatokban ezek határait átlépni nem szabad; ugyanez áll a versenytársak¹⁾ kutatóműveire némi módosítással. A hasznok, vagyis a kinyert ásványok tekintetében azon korlátozás áll fenn, hogy a turzó ezekről csak a bányahatóság engedelmével rendelkezhetik (20. §.). Ezen §. ellen a törvénykönyv szerkesztése, illetőleg revíziója alkalmával több oldalról felszólalás történt, és az illetők utaltak arra: hogy a kinyert ásványok képezhetik a kutatási költségek egye-düli megtérítését, hogy némely ásványok a hatósági engedély meg-érkezéig elmállás (Verwitterung)²⁾ által tönkremennek, s értéküket teljesen elveszítik, s végül, hogy ez számos sikkasztásra, demoralizációra és a hatóságok zaklató beavatkozására fog alkalmat nyuj-tani; ugyanazért nemcsak czélszerű, de igazságos is volna e szakaszt elhagyni, s a turzónak a kinyert ásványokra nézve tulajdonjogot adni.³⁾ Azonban az itt előadottak ellen azt lehet felhozni, hogy ha a turzóknak meg volna engedve a kinyert ásványokról szabadon ren-delkezni, akkor ez a földbirtokosok károsításával történnék, mert ez által alkalom nyujtatnék a kutatóknak arra, hogy azon ásványokat is, melyek a telek tartozékát képezik (minők: a foszla [kölen, asbest], sulypát, agyag, márvány, tűzmentes és porcellánföldök, továbbá kő-szén, karniöl, gránát és opál), szinte megtarthassák, miáltal a telek-tulajdonosokat felette megkárosító sikkasztásoknak tág tér nyílik. Azonkívül azt sem kell feledni, hogy ily esetben sok kalandor vál-lalkozó a kutatási éveket meghosszabbítván, ez engedélyt arra hasz-

¹⁾ 1851. szász bányatörvény 19. §-a ettől eltérőleg kizárólagosságot ad a kutatási térre a turzónak. ²⁾ I. erre nézve Zsigmondy „Bányatan“-ának 30. l ³⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 122. l.

nálna fel, hogy olcsó módon minél több ily ásványt aknázzon ki, s komoly vállalatba ne bocsátkozzék; végül megjegyzendő, hogy a bányatörvénykönyv értelmében a kutatás csak jogot ad a keresésre, de nem nyújt tulajdonjogot a talált ásványokra, mert ezt csak az adományozás által szerrezhetni meg. Mindez különben a törvénykönyvben kiemelt bányaregale természetes folyománya.)¹⁾ Bár látszólag a 20. §. indokai kétségbevonhatlan igazságot tartalmaznak, mégis elfogadhatóbb azok nézete, kik a szerkezetet megváltoztatni, s a turzónak a kinyert ásványok feletti rendelkezési jogot megadni óhajták. Ez intézkedés különösen összhangzanék azzal, hogy ha a közönséges kutatáshoz hatósági engedély nem szükségeltetnék, hanem a bányakapitányság csak akkor járna el, hogy ha a turzó és a telektulajdonos a kárpótlás kérdése iránt maguk között nem tudnának megegyezni,²⁾ mert ekkor a turzást ennek tisztábahozataláig nem lehetne megkezdeni; azonban akár békés egyezség, akár kisajátítás útján történjék a telek használatának átengedése, a földbirtokos minden esetben nyilatkozatra volna szorítandó: vajjon minden a turzási művelet által kiaknázendó ásványról lemond, és magát ennek megfelelően kívánja kárpótoltatni, avagy pedig a telek tartozékát képező ásványok iránti tulajdonjogát fenntartja-e? Bárhová nyilatkozzék is a földbirtokos, nem hárulhat többé semmi felelősség a hatóságra, annak megkárosítása esetén: lemondás esetén ugyanis elenyészik minden aggály, ha pedig jogát fenntartotta, akkor egyzersmind magára vállalta azon terhet, hogy saját érdekére felügyeljen, mert azt nem lehet kívánni a bányahatóságtól, hogy minden egyes kutatási terület felett rendőri ügyeletet gyakoroljon. Ilyesmi könnyen érthetőleg nem áll a bányakapitányság tehetségében, s bizonyára könnyebben teljesíthető a telektulajdonos által; a hatóságnak csak ott kell fellépni, hol a magánérdek a felügyelet daczára bebizonyíthatólag erőszakosan meg van sértve.)³⁾ Nézetem szerint ily módon lehetne e nehézséget legegyszerűbben legyőzni, s ezzel megszűnnék a földbirtokos fenyegetett érdeke okul szolgálni arra, hogy a turzótól a kinyert ásványok tulajdonjogát elvileg elvonjuk. Csak elvileg, mert ha a hatósági engedélyt megnyeri, ami pedig rendesen megtörténik, úgy a kutató most is tulajdonos lesz, amiből ismét az látszik, hogy a motivumokban felhozott, s a földbirtok érdekére vonatkozó érv semmi jelentőséggel sem bír, miután a hatóság felügyelete gyakorlatilag most sem terjed, de nem is terjedhet többre, mint amennyire a fentebb előadottak szerint lehet.

¹⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 123—124. l. ²⁾ Így a porosz bányatörvény (1865. jun. 24.) 4. 5. §§-ai. ³⁾ Ugyanez áll azon esetre is, hogyha a felek magánaton megelőzőleg kiegyeztek; ha lemondott a telektulajdonos minden ásványról, akkor nincs semmi aggály, de ha fenntartotta jogát a telektartozékokra, akkor ügyeljen fel annak érvényesítésére, s a bányahatóság közbeléptét csak akkor kérheti, ha joga bebizonyítható módon erőszakosan sértetett meg. Különben a kutatást megelőző kárpótlási kérdés tisztábahozatalától igen sok függ, s a bányabékebírák intézményével ezt összhangzásba kellene hozni. ⁴⁾ L. erre nézve Hingenau: „Über das preuss. Bergrecht“ Vierteljahrschrift 158. l.

2. Jegyzet. Hasonlóan nyilatkozhatunk azon nézetről is, mely szerint csak az adományozás által lehet tulajdont szerezni, s a kutatás csak jogot ad az ásványok felkeresésére; erre is azt mondhatni, hogy a kutatás lényegében, a turzónak a kinyert ásványok feletti rendelkezési joga által mitsem változik, s hogy itt a tulajdon kérdésének tisztázása után szinte kitűnik ez érv tarthatatlansága. Azon tevékenység, mely által a turzó ásványokat nyer, felfedezési, találási tény,³⁾ s hogy a talált dolgokra nézve ebből tulajdon származzék, csak a birtokbavétel szükségeltetnék, s így a kutatás által is lehetne tulajdont szerezni.

Ez látszólag ellentétben állana az általános bányatörvénykönyv azon alapeszméjével, mely szerint a kutatás által nem, — s csak az adományozás által lehet tulajdont szerezni; de ha a turzás által szerzendő tulajdon egybehasonlítjuk az adományozás által nyerhető tulajdonnal, azonnal kitűnik, hogy a kutatás fentebbi alapeszméje semmi sérelmet nem szenved.

A turzás, legyen az akár közönséges, akár kizáró, minden esetben ásványok felfedezését célzó tevékenység. Azonban a bányászati vállalat természetéből, — de az ált. bányatörvénynek is a kutatás fogalmát meghatározó érteményezéséből kifolyólag, a munkalat közben előjövő ásványok felfedezésével a turzási tevékenység még nem ér véget, sőt ellenkezőleg, ez addig tart, míg a vállalkozó meggyőződést szerzett arról, hogy a keresett telep valóban létezik, s legalább megközelíthetőleg gyanítható fekvénye tudva van, s csak midőn e kérdésre nézve bizonyosságra jutott a vállalkozó, akkor tekinthető reá nézve a találás ténye befejezettnek, akkor kezdhet a birtokbavételhez, vagyis csak akkor nyerhet adományozást. Szükségkép így kell képzelnünk a turzást mint keresési tevékenységet, s annak befejezését mint találási tény, mert a kutatás „a fenntartott ásványoknak telepeikben való felkeresése, s a feltaláltnak olyas feltárása, hogy azokra a tulajdonjog adományoztassék“, más szóval a turzás célja, az adományozás által való tulajdonszerzés; a keresésnek és találásnak pedig (mint az eredeti szerzési tény előkészítő mozzanatainak) az ily módon szerzett bányatulajdon természete kölcsönzi a fentebbi jelleget. Az adományozott bányatulajdon tárgya ugyanis: valamely biztos határok között levő, térképezett, telekkönyvezett telep és az azzal járó művelési, tehát az ásványoknak határozatlan időn át tartó s iparszerű tevékenység által leendő kiaknázására vonatkozó jogozat. Ki ily tulajdont akar szerezni, annak telepegységet kell keresnie és feltalálnia, s a felfedezési tény bevégzése után még (a telekkérdés, szomszédjogok és jogrendezés miatt szükséges) hatósági tekintély mellett következik a birtokbavétel, mint önálló tény. Tehát ha a turzási tevékenységet célja után (mely adományozás általi tulajdonszerzés) mint a foglalás eredeti szerzéséhez szükséges találási tény létrehozására irányult cselekményt tekintjük, — a kutatónak telepet kell keresnie, telepet kell találnia, hogy azt adományozás útján birtokba vehesse; a bányatu-

lajdon eredeti szerzésének tárgya bizonyos határok között levő telep-egység, s ez az adományozás természetéből, mely a vállalkozó iparszerű művelési céljainak megfelel, önként következik.

Más szempontból kell azonban megítélnünk azon esetet, midőn a turzó munkálatai közben mineraliákat ás ki. Ez ugyan a telep felfedezésére irányult munkálatoknak egy részét képezi, mindamellett itt attól elvontan, mint önálló cselekményt kell képzelnünk; a turzó tehát itt nem telepet fedez fel, s nem valamely bizonyos határok között levő telepegységet, ingatlan, adományozott bányatulajdont akar birtokba venni! Ellenkezőleg oly talált s a kiásás után ingó természettel bíró dolgok megszerzéséről van itt szó, melyeknél a találás (a kutatási engedély folytán jogosan eszközölt kiásással, és így) a birtokbavétellel összeesik; itt a tulajdon tárgyát nem telepegység, biztos határok között levő, felmért, térképezett, telekkönyvezett ingatlan (vagyis adományozás útján megnyert bányatulajdon), hanem egyes ásványdarabok, azaz ingó dolgok képezik. Midőn azt mondjuk, hogy kutatás által nem lehet tulajdont szerezni, a bányatulajdont oly értelemben kell vennünk, mint azt fentebb vázoltuk, mint azt maga a törvénykönyv is előírja (13. §.), vagyis mint aminőt az adományozás nyújt; nem állana tehát a turzás alapeszméjével ellentétben, sőt annak jobban megfelelne, hogy ha a kutató szabadon rendelkezék a kiásott foszsziliákkal. Így pl. a porosz bányatörvény ezt szinte megengedi, pedig e törvény szerint a kutatásnál a találás a szó technikai értelmében veendő, mert a turzási tevékenység az ásványok egyszerű felfedezésével véget ér, s a kutató nincs utalva szükségkép telep felfedezésére, mint ezt az ált. bányatörvény teszi. Egyébiránt mi történjék a kutatás közben kiásott mineraliákkal? A telektulajdonos nem tarthat igényt rájuk, mert rendszerint kárpótolva van, a turzó nem rendelkezhetik róluk (hacsak hatóságilag megengedve nincs), tehát az államot vagyis a bányafőurat, a fejedelmet illetnék! Azon rendelkezés, melynélfogva a kutató bányahatósági engedélyt köteles szerezni, ha a kinyert ásványok tulajdonát meg akarja nyerni, s azon körülmény, hogy az ily hatósági engedélyt rendszerint meg szokták adni: mutatják azt, hogy sem a telektulajdonos érdeke, sem a kutatás természete nem szolgáltak itt irányadón, hanem egyedül a bányászati főúri jog tartatott szem előtt.¹⁾ A bányaregálnak akartak minden módon alapot teremteni, s e 20. §. rendelkezése is azon intézkedések egyike, melyeknek feladatuk lenne a nem létező főúri jogot továbbra is fenntartani. Hogy mennyire érdemes ezen fikcióért ily rendelkezést tenni, azt a bányaregáléről mondtak egybevetése után az olvasó ítéletére kell bíznom; itt csak azt óhajtottam kitüntetni, hogy sem a telektulajdonos érdeke, sem a kutatás ter-

¹⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 122. l. A szabad rendelkezési jog mellett felhozhatók, hogy így a sikkasztás, haszontalan alakítás és némely ásványok elmallása (Verwitterung) el van kerülve, — továbbá azt sem kell felednünk, hogy az így kinyert ásványok képezik a turzó költségeinek egyedüli kárpótlását. L. a kisebbségi vélemény indokait Scheuchenstuel id. m. 123—124. l.

mészete nem szolgálhatnak e §. támogatásaul. Óhajtható volna, hogy a magyar törvényhozás elvesse a bányaregál eszméjét, s hogy a turzó jogait szabadabb álláspontból ítélje meg. Meg kell még jegyeznünk, hogy a 20. §. nemcsak a közönséges turzásra, hanem a kizárólagos kutatás esetére is érvényes.

22. §.

Egy bizonyos kutatási térre kizáró jog csak akkor szerzetetik, ha a kutató a bányahatóságnak azon pontot, melyen ő a kutató-vájást megkezdeni és a kutatási jegyet felállítani szándékozik, följelenti. Azon időponttól fogva, midőn ezen feljelentés a bányahatóságokhoz érkezik, a kutató a feljelentett pontra nézve kizáró kutatási jogot, azaz szabadkutatást nyer.

Szabad-
kutatás.

23. §.

A szándékolt kutató-vájásról jelentés vagy a már nyert kutatási engedelemre hivatkozólag történik, vagy pedig magával a kutatási engedelemérti kérvénnyel kapcsolathatik egybe. Ezen feljelentésnek azonban mindig a célbavett kutató-vájás és a kutatási jegy álláshelyének pontos előadását kell tartalmaznia.

Jegyzet. Midőn a turzó az előkutatás által tájékozást szerzett magának az ásványok létéről és minőségéről, úgy hogy további kutatásait és észlelteit szűkebb körre szoríthatja, melyre azonban kizáró jogot akar szerezni, feljeleni a bányahatóságnak, hogy a kutatási jegyet hol akarja felállítani. Ha közönséges vagy is előkutatásra kért és nyert engedélyt, akkor a később tett bejelentésnél egyszerűen hivatkozik arra, de ha nem előzte meg közönséges kutatás a kizárót, (mert ez nem szükséges) és a turzó véletlenül, vagy geognoziái észleletek által telepet fedezett fel, akkor a kutatási engedélyért beadott kérvényben megjelöli a pontot, hol a kutatási jegyet felállítani szándékozik, és azonnal kizáró kutatásra nyer „engedelmet.” A turzási jegy a szabad kutatási kör meghatározásánál szolgál kiindulási pontul. A bányahatóság a bejelentett szabad kutatásról bizonyítványt állít ki, melynek alakja következő: ^{89/1870.} Szabad kutatási bejelentésről szóló bizonyítvány. A nagybányai m. k. bányakapitányság részéről ezennel bizonyíttatik, hogy Péterfi Károly miszbányai lakos 1870. évi február hó 14-én 89. sz. alatt kelt kutatási engedély alapján Nagybánya város erdő birtokán, Láposbánya községben, Szathmármegye nagybányai járásában, 1870-ik évi január hó 29-én beérkezett és 89. számmal jegyzett beadványával egy szabadkutatást jelentett be. Ezen szabad kutatási tér létezik: a „Laza” hegyben, jelesen a tüzespataki új „Boldogasszony” bánya-

társulat zúzdájától 12 óra $6 \frac{8}{10}$ fok szerint, 90. 500''' távolságra. A szabadkutató köteles az 1854. év májushó hó 23-kán kibocsátott általános bányatörvény szabályait szorosan megtartani, és jelen bizonyítványt a nagybányai járás szolgabírójának bemutatni. A szabad kutatási jog csakis a kutatási engedély idejének tartamára, vagyis egy évre érvényes;¹⁾ a szabadkutató nevezetesen következőkre figyelmeztetik: 1) Az évenként 4 frtra szabott szabad kutatási illeték minden évnegyed kezdetével levén fizetendő, ezennel 1870. évi második évnegyed kezdetével lép életbe, és a nagybányai m. k. adóhivatalhoz szolgáltatandó. 2) A nyert ásványokról szabadon rendelkezni az ált. bányatörvény 20. §-ánál fogva csakis a bányahatóság engedelmével lehet; mert ellen esetben az ált. b. törv. 237. §-ában kiszabott következmények alkalmazást nyernek. 3) A szabadkutató köteles a szabad kutatást az ált. bányatörvény 174. §-a szerint folytonos üzemben tartani, s eredményéről félévenként, t. i. minden év januárhó 15. és juliushó 15. napjáig a bányakapitánysághoz jelentését beterjeszteni, mert különben az általános bányatörvény 241 és 242 §§-aiban kiszabott büntetések lelnek alkalmazást. 4) Kőszénre kutatni vagy bányát nyitni, az orsz. ért. VII. R. 1. §. c.) pontja értelmében csakis az illető földtulajdonos beleegyezése mellett lehet. Kelt Nagybányán, 1870. febr. 14. N. N. m. bányakapitány.

Kutatási
jegy.

24. §.

† Három nap alatt azután, amint a kutatóhoz az ő feljelentéséről a bányahatóság elismervénye eljutott, köteles ő a szabadkutatás helyét a föld felszínén a kutatási jeggyel megjelölni. Ha ő ezt elmulasztja, úgy köteles minden harmadik személynek, ki előtt a választott hely tudva nincs, az ez által okozott kárt megtéríteni. A feljelentésnek a bányahatóságnál megtevéle előtt a kutatási jegyet nem szabad felállítani.

25. §.

△ A kutatási jegy minden felállítására azon politikai járási hatóságoknak (szolgabírói hivatal, kerület stb.), melyeknek járásában a kutatási tér fekszik, följelentendő, s ezek által közhírre teendő. Mily általános és egyforma alakot kellessék adni a kutatási jegyeknek mindegyik koronaországban a végett,

¹⁾ Itt a közlött minta azon esetet mutatja, midőn a szabadkutató a kutatási engedélyérti kérvénnyel egybekapcsolja a kutatási jegy bejelentését; azért van itt többször hivatkozás az engedélyre, így pl. az időtartam tekintetében is. V. ö. a fentebbi mintát.

hogyan azok mindenki által megismerhetők legyenek? a politikai országos hatóság által határoztatik meg.

Jegyzet. A kutatási jegyek felállítására vonatkozólag már a selmeczi felvilágosító szabályokban találunk rendelkezést: azok értelmében minden kutatásnál törecsből halmazot kelle készíteni, és ebbe egy zöld ágat tartozott helyezni a turzó.¹⁾ Mint akkor, úgy most is az a célja e jegy felállításának, hogy mindenki tudhassa, miszerint annak kerületében már turzani csak a jogosítottnak lehet; ezen figyelmeztetésen kívül, más rendeltetése is van a kutatási jegynek: t. i. a kutatási kör meghatározásánál kiindulási pontul szolgál, és ez a legegyszerűbb kiszámítási mód. E jegyet azért szükséges mielőbb felállítani, nehogy valaki (például egy közönséges turzó) ugyanazon kutatási területen jóhiszemben költséges munkálathoz kezdjen, s ez által kárt szenvedjen. A kutatási jegy felállításának elmulasztása miatt nem veszít ugyan kizáró jogából mit sem a turzó; azonban köteles a harmadik személynek okozott kárt megtéríteni. Megtörténhetik, hogy a turzó, — csak hogy kizárólagosságát biztosítsa, a jegyet előbb felállítja, mint sem azt bejelentette volna; ezzel szinte okozhat kárt másnak, mert például valaki szinte beakarta jelenteni a kutatási jegy felállítását, vagyis ugyanazon területre szinte kizáró kutatási jogot akart szerezni, de a jegy felállítását látván, szándékától elállott. Ez tiltva van, de büntetéséről a törvénykönyv, elég megfoghatatlanul, nem intézkedik.

26. §.

Minden kutató köteles a kutató vájás megnyitása előtt ^{A földtulajdonosnál jelentkezés.} a földtulajdonosnak a kutatási engedelmet előmutatni, s vele kárpótlási igényei iránt az egyezséget megkísérteni.

27. §.

Ha a kutató a földtulajdonossal, az ezen utóbbi által kívánt kárpótlás iránt meg nem egyezhet, úgy jogában áll a politikai hatósághoz annak megengedéseért folyamodnia, hogy ő kutatási munkáját megkezdhesse. Ha ő mint szabadkutató, szabadkutatásának általa választott helye iránt a jelentést a bányahatóságnál már megtette, s ha ő e szerint jogot nyert arra, hogy szabadkutatását a helyszínén a kutatási jeggyel megjelölhesse, úgy a szabadkutatónak jogában áll, a politikai

A kutatásnak a földtulajdonos általi gátlása alkalmávali magatartás.

¹⁾ L. „Erläuterung d. alt. Bergordnung“ etc. V. art. 5 §. „Neue Bergordnung“ Bécs, 1805. 85. l.

járási hatósághoz a kutatási jegy felállításának megengedéseért folyamodni. Az illető kutató azonban mindkét esetben köteles: a) a földtulajdonosnak a kutatási munka megkezdése, vagy a kutatási jegy felállítása által netán okozott bebizonyítható kárért, ha eziránt egyezség létre nem jőne is, a kárpótlást a politikai járási hatóságok küldöttje által meghatározandó összegben egyelőre biztosítani; b) a bányahatósághoz tüstént a telek kényszerű átengedése iránti eljárás megindításaért folyamodni; c) szabadkutatás esetében az a fölött hozandó határozatig ezen helyen minden munkát abbahagyni.

28. §.

Ha a kutató a kutatási jegy felállításától számítandó harmincz nap alatt a bányahatósághoz a telek átengedése iránti tárgyalás végett intézett folyamodvány benyújtása tekintetében magát igazolni nem képes, úgy az illető politikai járási hatóságok (járási hatóság, szolgabírói hivatal, kerület stb.) kötelesek a földtulajdonos kérelmére a kutatási jegyeket eltakaríttatni, s ezt a bányahatóságnak följelenteni.

29. §.

A kutatás elkezdésében vagy a kutatási jegyek felállításában a földtulajdonossali tárgyalások által okozott késedelmek, a kutató előjogára nézve nem ártalmasak.

Jegyzet. Ezen szakaszok a kutatási munkálatokból támadó azon kárpótlási módok szabályozását tartalmazzák, melyek főleg azon esetben fordulnak elő, ha a telektulajdonos a közönséges és kizáró kutatási munkálatokat és a kutatási jegy felállítását nem akarja megengedni. Az intézkedések minden eshetőségre vonatkoznak és a mellett, hogy igen részletesek, könnyen érthetők és indokaik helyesek. Mindazonáltal a telek átengedésének kérdése bizonyos tekintetben szabályozást és részletesebb meghatározást igényel. Kutatásnál ugyanis csak a telek ideiglenes átengedése követeltethetik ¹⁾, de ha a telek állandó használása előre látható, akkor a telektulajdonos követelheti a tulajdonképeni átvételt, vagyis kisajátítást. Ennél sokkal határozottabban és világosabban intézkedik a porosz bányatörvény, mely a tulajdonosnak szinte megadja azon jogot, hogy telkének ki-

¹⁾ „Ált. bányatörvény“ 100. §.

sajátítását követelje; azonban a földbirtokos e joggal csak akkor élhet, hogy ha előre meg van állapítva az, hogy a telek használata három évnél tovább fog tartani, vagy pedig ha már három év eltelt, továbbá ha kiténik, miszerint a telek értéke a bányamunka által csökkent, végül hogy ha a telek egy részének átengedése által a fennmaradt rész az előbbi gazdasági avagy más használati célokra nem alkalmas.²⁾ Mindezen három esetben követelheti a telektulajdonos a kisajátítást, és ha a kisajátított telkek a bányaműhöz nem lennének később is szükségesek, s a vállalkozó által eladatnának, a régi telektulajdonosnak azokra elővételi joga van³⁾. Ugyanezen elvek nyertek gyakorlati alkalmazást a régibb szász bányatörvényben, csak hogy ez még a kisajátítást egyik vagy másik fél kérésétől tette függővé⁴⁾. A francia bányatörvény szerint: ha a kutató oly mulólagos használatra bírta a telket, hogy az egy év alatt az előbbi művelési állapotba helyezhető, akkor a telek rendszerinti (és a munkáltatás miatt kimaradt) hasznának kétszeresét tartozik a telektulajdonosnak kifizetni; de ha a munkálatok egy évnél tovább tartanak, vagy pedig a telek úgy elromlanék, hogy előbbi céljaira nem volna használható, akkor a turzó a földbirtokos kívánságára köteles a telket kisajátítani és a föld rendes árának kétszeresét lefizetni⁵⁾. Minthogy az előbbeni művelési állapotba való visszahelyezés lehetőségét a turzási műveletek megkezdése előtt meghatározni igen bajos, azért a francia törvény határozatai nem egészen helyesek; a porosz és francia törvények közötti rendelkezéseinek összeegyeztetése talán még a legkielégítőbb megoldáshoz vezetne e kérdésben: az első szerint meg lehetne határozni az eseteket, mikor van joga a telektulajdonosnak évi kárpótlás és teljes kielégítés között választani, az utóbbi pedig a kárpótlási összegek mindkét nemének megállapítására alkalmas kulcsot szolgáltatna. Ami a kárpótlási eljárást illeti, erre nézve az ált. bányatörvény nem hagy kívánni valót hátra, — mindössze is azt volna kívánatos szabatosan meghatározni: hogy a kárpótlási összeg biztosítása mellett eszközlésbe vett munkálat vagy jegy felállítása után, hány nap alatt köteles a kutató a kisajátítás iránti lépéseket megindítani? ⁵⁾

30. §.

Vájnakbóli földalatti kutatásoknál úgynevezett reményvágatokkal bármely tetszésszerű pont, habár az még vala-

Földalatti
kutatóváják
(remény-
vágatok).

¹⁾ 1865-ki porosz bányatörvény 137—139. §§-ai. ²⁾ 1865. porosz bányatörvény 141. §. ³⁾ Szász bányatörvény 220—224. §§. ⁴⁾ 1810. francia bányatörvény 43—44. artikulusai. V. ö. továbbá az 1865-ki porosz bányatörvény 6. és köv. §§-ait. ⁵⁾ Az ált. bányatörvény 27. §-ának b) pontjában e kifejezés fordul elő „tűstént“, ami kissé határozatlan, s célszerűbb volna például helyébe három napot határidőül kitűzni. A biztosítás készpénz, kézi vagy jelzálog, ezek nem léteben pedig elfogadható kezesek által is történhet: a biztosítások bármely neménél az erre vonatkozó jogelvek nyerne alkalmazást. L. az ausztr. polg. tkv. 1373—1374. §§-ait. V. ö. Suhayda „Magánjog“-ának 273—274. l.

mely adományozott vájnamértéken belül léteznék is, új kutatás alapjául választhatatik, azon föltétel alatt, hogy más szerzett jogok ne sértsenek, s az a bányahatóságnak följelentethetik.

Jegyzet. A régibb időben érvényes bányajog szerint a bányatulajdonosnak jogában állott, hogy ha vájnatelkének határait már elérte, egy mértékfüggeléket (Anhangsfeld) kérni; ez az ő vájnamértékével közvetlenül érintkező új vájnamérték a bányahatóság által minden esetben adományoztatott, hacsak régebben szerzett jogok nem állottak útjában. A vájnamértékek ezen szerzési módja az általános bányatörvénybe nem ment át, hanem helyébe a földalatti kutatóvájások, reményvágatok (Hoffnungsschläge) intézménye állított fel; ez minden hatásában egyenlő a kizáró kutatással. A vájnamű tulajdonosa akár a vájnatelek határain belül levő helyet, akár pedig annak határain kívül, az e czélra tett kutatóvájás (reményvágat) mélyét választhatja a kizáró kutatási tér középpontjául. A kizárólagosság ezen kutatóponttól (melyet a bányahatóságnak fel kell jelenteni) kiszámított kutatási térre épen úgy érvényes, mint a szabadkutatásnál, azonban a korábban szerzett jogok szinte úgy gátolják a jogosítvány megszerzését, mint ennél. Vajjon a föld mélyében megjelölt pontot a kül-ön is ki kell-e tűzni? Az iránt eltérnek a vélemények. Gränzenstein azt állítja, hogy a törvény nem követeli ezt, s a ki meg akarja magát a károsodástól óvni, az a kutatásról vezetett könyveket (39. §.) megtekintheti;¹⁾ ennek ellenében azonban Schneider világosan azt követeli a kutatótól, hogy bányamérnök által méresse ki a kül-ön levő megfelelő pontot, s a kutatójegyet állíttassa fel.²⁾ Ez utóbbi nézet helyesebbnek tartható, mert a közönséges turzó és általán mindenki könnyebben tájékozhatja magát, ha a kutatási jegy a kül-ön észrevehető, azonfelül Gränzenstein ellen még azt is fel lehet hozni, hogy ez esetben elég volna a kutatási jegyek bejelentését a hatóság által vezetett könyvekbe feljegyezni, s felesleges volna a törvénynek a jegyek felállítását követelni. Ugyanazon ok, mely miatt a törvény a jegyek felállítását követeli, fennforog a reményvágatoknál is, miért is vélelmezhető, hogy a kutatási tér kiszámításához szükséges jegy felállítása a föld felszínén is szükséges. Különbben hason értelemben szól Scheuchenstuel.³⁾

31. §.

Oly vizirányos körön belül, melynek sugara kétszázhuszonnégy ölet tesz, s melynek középpontját a kutatási jegy álláshelye képezi (kutatási kör), idegen kutató-vájás nem kez-

¹⁾ Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 116—117. l. ²⁾ Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 148. l. ³⁾ „Motive“ 131—132. l. A reményvágatok ökonomiai oldalát illetőleg l. u. o. a 132. s köv. lapokat.

dethetik. Ezen határozatok alól kivételnek csak azon bányamegyékben van helye, melyekre nézve a bányamegyei alapszabályok által (43. 274. §§.) más rendeltetik.

32. §.

A kutatási jegynek a kutató általi minden előmozdítása új kutatási tervzetnek tekintetik.

33. §.

Ha valamely bányahatóságnál a kutatási jegyek felállítása végett választott pontok iránt (22. §.) egyszerre több feljelentések érkeznek be, s ha az ez által nyert szabad kutatások körei egészen vagy részleg összeválnak, az ekkép összevágó térek az érdeklött szabadkutatók számára közösen jelölendők ki, kivévn ha a szabadkutatók egymás között máskép egyezkednek.

Jegyzet. A kutatási tér tehát egy kör, melynek félátmérője 224 öl hosszú; e sugárral (félátmérővel) leírt kör képezi a turzási tér felületét, azonban e körtől képzeletben függélyes vonalakat kell bocsátanunk az örök mélységbe, s e függélyes vonalak a tér (képzéleti) oldalfalait alkotván, a kutatási tér egy óriási hengert képez, melynek félátmérője 224 öl.¹⁾ Az ily terjedelmű szabadkutatási körön belül idegen kutatóvájást kezdeni nem lehet, de ha a bányamegyei alapszabályok a kutatási és vájnamértékekre nézve más határoznak, akkor e határozatokhoz képest a terület nagysága tekintében kivételnek van helye. A kutatási jegy előmozdítása meg van ugyan engedve, azonban ez által egy új turzási kör támad még akkor is, hogy ha annak egy része a régivel összeesik; az új turzási kör a régi elsőégi jogait nem vindikálhatja, s az új részekben időközileg szerzett jogok teljes érvényükben maradnak. Ha két vállalkozó által a kutatási jegyek bejelentett felállítási pontja akként van meghatározva, hogy azok egymástól távolsága 448 ölnél kevesebb, akkor a két turzási kör egy-egy része egymást fedi, vagyis összeesik, mert a két sugár által leírt körvonal egymást metszi; természetes, hogy minél közelebb van a kutatási jegyek pontja, annál nagyobb lesz azon tér, melyen a két kör egymást fedi. Most különbséget kell tennünk ily esetben arra nézve: vajjon egyidejűleg, ugyanazon napon történtek-e a bejelentések, vagy pedig egyik turzó megelőzte a má-

¹⁾ E szám megfelel azon hosszúságnak, minővel egy vájnamérték leg-hosszabb oldala bírhat, miért is e rendelkezés okául azt kell vélelmeznünk, hogy turzónak lehetővé akarák tenni, hogy a központból bármely irányba lehessen vájnamértéket fektetni. L. alantabb a 42. §-t.

sikat? Első esetben a két kör közös része mindkét turzó részére közös tér gyanánt jelöltetik ki, második esetben azonban az, ki előbb jelentkezett, csonkítatlanul az egész térre nyer jogot, míg az, ki utóbb tett lépéseket, bejelentett kutatópontjától kimért turzási köréből annyit veszít a prioritással bíró ellenében, amennyit annak 224 öl hosszú sugara abból kimetsz.

34. §.

Minden szabadkutatás számára felfartott tér.

Minden szabadkutatás igényt ad legalább is egy vájnamérték, azaz 12,544 négyszögölnyi egyenszög adományozásához. A köszénnél ezen igény legalább is két, egymást leghosszabb oldalával érintő vájnamérték, azaz kettős mérték adományozásáig emelkedik. Ha azonban a szabadkutatás oly aknavájásból áll, melynek feneke függőlegesen legalább is ötven ölnyre van a természetes földszin alatt, úgy az igény általában két, a köszénnél pedig négy, egymást leghosszabb oldalával érintő vájnamérték adományozására terjed ki. Több, ugyanazon adományozásban foglalt vájnamértékek összesége vájmateleknek neveztetik.

35. §.

Jöllehet a kutató saját kutatási területén kívül kutató vájás üzletére (15. §.) nincs feljogosítva, mindazáltal a vájás adományozásánál a vájnamértékek fekvése tekintetében saját kutatási tere határait nem szoríttatik.

36. §.

Oly bányamértékek adományozásánál, melyek valamely még adományozást nem érdemlő szabadkutatás (44. §.) közelében léteznek, ezen utóbbi birtokosának, ha ő az adományozást kérővel másképp meg nem egyezhet, szabadságában áll azon irányt kiválasztani, melyben a vájmatelek, egyenszögnek tekintve, a hosszabb kiterjedést kapja.

37. §.

Ha a vájmatelek hossza irányára és nagyságára nézve meg van határozva, úgy annak szélessége is irányára és nagyságára nézve tudva van; azonban mindakettő kimérésének

oly módon kell történnie, hogy a kutatási jegy a vájnamérték közepére essék.

Jegyzet. A kutatónak jogai általában a 19—21. §§-okban vannak körülírva, míg ezen most elsorolt §§-ok azon jogokat szabályozzák, mikkel a szabadkutató bír. A szabadkutatási kör terjedelme több mint 150,000 négyszöglet tévén,¹⁾ az szembeszököden oly nagy, hogy minden esetben, különösen erősebb jogok ellenében nem lehet a turzó kizáró rendelkezése alatt hagyni; a kizárólagosság célja itt csak arra szorítkozhat, hogy a szabadkutatónak idő, fáradság és pénzáldozatai ne menjenek veszendőbe, hanem részére biztosítsák azt, hogy bizonyos (a törvény által meghatározott) területi vájnamértékre tulajdont szerezhessen.²⁾ Sem a közönséges, sem a szabadkutatás által nem lehet még tulajdont szerezni telepegységre, mert a turzási munkálatok célja még csak a telep felfedezése, találása, s a tulajdon csak akkor lesz erre megszerezhető, hogy ha hatósági tekintély és közbenjárás mellett a birtokbavétel, s mi azt képezi, úgy a kinyerésre irányzott iparszerű tevékenység lehetővé, szabályozottá van téve. Ez okból amint nem lenne célszerű, úgy helyes sem volna a turzónak teljes kizárólagosságot adni a szabadkutatási területre, mert a kizárólagosság tárgya itt csak a keresés, és így csak e tekintetben képezhet másokra nézve akadályt, de a tulajdon szerzésének, vagyis az adományozásnak nem állhat útjában. Tehát a szabadkutatási körön belül, adományozás útján más (például a szomszédos szabadkutató) is nyerhet vájnamértéket, s ebben csak annyiban van korlátozva, amennyiben a telep fekvéséhez, vagy az ásványok minőségéhez képest a turzónak egy—négy vájnamértékre igénye lehet. Egy ily vájnamérték, melynek kiterjedése 12,544 négyszög öl, szintes keresztmetszetét tekintve oly négyszög, melynek mindegyik sarkpontja derékszögből áll, s alakjára nézve vagy valódi négyszög, midőn mindegyik oldala egyenlő hosszú, vagy pedig egyenközény (parallelogramm), midőn csak a párhuzamos oldalak hossza egyenlő; ez utóbbi esetben a rövidebb oldal 56 ölnél kisebb, a hosszabbé pedig 224 ölnél nagyobb nem lehet, míg ha az oldalak hossza egyenlő, akkor 112 ölet tesz mindegyik. A vájnamérték akként van biztosítva a szabadkutató részére, hogy ha még turzási munkálatai által nincsen a vájástérdemlőség beigazolva, s más bányavállalkozó őt megelőzőleg adományozást kér, a kutatónak jogában van egy vájnamérték egyenszög irányát kijelölni, s az részére fenntartatik. Ugyanazon ok miatt, melynél fogva a szomszédos bányavállalkozók adományozást nyerhetnek a szabadkutatási kör egyes részeire, jogában áll a szabadkutatónak is valamely idegen szabadkutatási térre kiterjeszteni adományozás iránti kérvényét; természetes, hogy ekkor ő is ugyanoly

¹⁾ Gräzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 117. l. A szabadkutatási kör kiszámítása a 224 öl hosszú félátmérő (sugar) alapján ($r^2 \pi$) történik. ²⁾ U. a. id. m. 122. l.

korlátolásoknak van alávetve az idegen kutatási kör jogosított alanyának vájnamértékigénye folytán, mint aminők őt megilletik más adománykérőkkel szemben.

38. §.

A kutatási
jogok átru-
házása.

A kutatási engedelem vagy a szabadkutatási jogosítványnak minden más vállalkozóra leendő átruházása a bányahatóságnak feljelentendő. Ha ezen vállalkozó valamely vájást a bányahatósághoz feljelentés előtt kezd, úgy ő jogtalan bányavállalkozókép büntetendő.

Jegyzet. A felügyelet és ellenőrzés, melyet a bányahatóságok a kutatási munkálatok felett gyakorolnak, szükségessé teszik a jogok átruházásának bejelentését; ¹⁾ e kötelesség az átvevőt terheli, ²⁾ ki ha azt elmulasztja, öttől száz forintig, ismétlés esetében pedig kétszáz forintig terjedhető bírsággal büntetettik. ³⁾

39. §.

Kutatási
könyvek.

Minden kutatási engedelmekről, szabadkutatások feljelentéseiről s azok felől adott elismervényekről a bányahatóságok által saját kutatási könyvek vezetendők. Ezeknek megtekintése mindenkinek megengedett.

1. Jegyzet. A kutatási jogosítványok könyvezve vannak, ezért kérdés támadt aziránt: vajjon nem lehetne-e rájuk előjegyzést és esetleg végrehajtást vezetni? Azonban e kérdésre határozott tagadással lehet válaszolni, mert a kutatási könyvek a bányahatóság által felügyelet és ellenőrzés ezéjából vezetettnek, azoknak tárgyát nem (telekkönyvezett) ingatlan tulajdon, hanem csak a keresésre vonatkozó jogosítvány képezi, amiből következik, hogy jelzálog alapjául az ily jogok nem szolgálhatván, azokra sem előjegyzést, sem végrehajtást vezetni nem lehet. ⁴⁾ A kutatási könyveket a bányakapitányság vezeti, s alakjuk szabályszerint következő: az első rovat az iktatószámot, a második a jogosítvány keltét, a harmadik a kutatónak vagy meghatalmazottjának nevét, állását, lakhelyét, a negyedik végül a kutatási kör meghatározásához szükséges vidék, község, kerület, járás és a határok pontos megnevezését tartalmazza; minden egyes kutatási ügy részére legalább egy lap szentelendő a végett, hogy az átruházásokat, meghosszabbításokat, kitörléseket stb. feljegyezni le-

¹⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 145. l. ²⁾ V. ö. Gräzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 123. l. ³⁾ „Allt. bányatörvénykönyv“ 236. §-a. ⁴⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 145. s. köv. l.

hessen¹⁾. E közönséges vagy általános kutatásikönyvtől megkülönböztetendő a szabadkutatási könyv: ennél szinte egy lapot kell szentelni minden szabadkutatási ügynek és a szabadturzó egyéniségének, meg a turzási körnek leírása után egy rovat nyittatik „megjegyzések” számára, hol a szabadturzó által bejelentett turzási munkálatok haladása időről időre feljegyeztetik mindaddig, míg a bányajárás és adományozás megtörténvén, ezek bevezetése után a könyv illető lapja berekesztetik.²⁾

2. Jegyzet. A kutatásról szóló részt befejezván, következő megjegyzéseket tehetünk záradékkul:

Az ált. bányatörvény a régi német bányajog azon intézményét, mely a találót elsősi leljoggal (Finderrecht) ruházza fel, nem vette át s helyébe a turzási, illetőleg szabadkutatási intézményt állította fel;³⁾ midőn tehát találási tényekről szólunk, ez alatt nem azt kell értenünk, hogy talán valamely találó az általa esetleg vagy bármi módon sikerrel végbevitt felfedezés alapján a szabadturzó (a kutatási térről) teljesen kizáró adományozást⁴⁾ kérhet; sőt ellenkezőleg a kizáró kutatásra jogosított egyén részére a felfedezés folytán kért adományozás esetén 1—2 vájnamérték biztosítva van.⁵⁾ Mindamelllett az ált. bányatörvénynek a kizáró kutatásra vonatkozó rendelkezéseiben találási intézmény foglaltatik, csakhogy ez a fentebbitől lényegesen eltér: a kutatás, mint az ásványoknak természeti fekvényükben való felkeresésükre irányzott tevékenység célját a találás által éri el, de hogy a találás alapján tulajdonjogot (adományozást) lehessen szerezni, a felfedezett ásványokat annyira szükséges feltárni, hogy annak folytán a telep vájástérdemlőségét és a vájnatelek alakját meg lehessen határozni.⁶⁾ A felfedezés, az eredeti tulajdonszerzés első mozzanata tehát akkor van elérve, hogyha telepegység fedeztetik fel; ez már jogalapot nyújt a birtokbavételre vagyis adományozásra, s e találás a szabadkutatás által biztosítva is van (34. §.). A találás és az abból folyó leljog, mint oly tulajdonszerzési momentum, melynek alapján a birtokbavétel foganasítható, az ált. bányatörvénykönyvben is megvan, bár világos kijelentésre nem találunk; elsőse és biztosítása a szabadkutatási intézmény által van védve.

A porosz bányatörvény a leljogot más módon szabályozza. A kutatásnál (mely a turzási térre nem ad kizárolagosságot) a találás a szó szoros értelmében veendő; mihielyt a vállalkozó ily találási tényt vitt végbe, annak alapján felkérvényt (Muthung) adhat be, s ez a talált ásványokat a felfedező részére biztosítja. A porosz bányajog tehát a főszűlt a végbevitt találási tényre helyezi, míg az ált. bányatörvény tovább megy s a talált ásványok olyas feltárását

¹⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 46. 47. és 178. l. ²⁾ L. ugyancsak a „Vollzugsvorschrift“ 37. 36. s 176. l. ³⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 99. l. ⁴⁾ Ugyanaz id. m. 127. l. ⁵⁾ „Ált. bányatörvény“ 34. §. L. Scheuchenstuel: „Motive“ 129. l. ⁶⁾ „Ált. bányatörvény“ 13. §.

kivánja, hogy abból a fekvényre és a vájástérdemlőségre következ-
tetést lehessen vonni;¹⁾ amaz tehát egyszerűen ásvány találását,²⁾
emez pedig a telepegység felfedezését kívánja. A porosz bányajog a
kizáró kutatás intézményét nem ismeri, hanem helyette a „felkér-
vény“ által biztosítja a találót, amennyiben harmadik felkérvénye
ellenében a felkért terület a felkérvény tartamára zárva van³⁾ s a
vállalkozó a telep fekvénye iránti kutatásait ezután folytathatja:
minthogy azonban köteles a felkérvény benyújtása után hat hét alatt
a bányatér fekvénye és nagysága iránt nyilatkozni, továbbá egy fek-
vény alaprajzot benyújtani,⁴⁾ azért az idő rövidsége miatt felette
meg van nehezítve a turzónak a fekvény valódi kipuhatolása.⁵⁾
Sokkal előnyösebbnek tartjuk tehát a bányavállalkozóra nézve a sza-
badkutatási intézményt, mint a porosz felkérvényt, mert amaz —
amellett, hogy épen úgy biztosítja a felfedezett ásványtelepet (leg-
alább 1—2 vájnamértékig)⁶⁾ — még kellő időt is enged a vállal-
kozónak a telepegység természeti fekvényének kipuhatolására,

A francia bányajog lényegesen különbözik mind a porosz, mind
az osztrák bányatörvényektől: a találás a felfedezőnek (l' inventeur)
csak az esetben ad adományozásra feltétlen igényt, ha versenytársa
nincs, mihelyt azonban ugyanazon ásványtelepet a földbirtokos vagy
más vállalkozó is felkéri, a találó már nem bir feltétlen igényvel,
mert az egyidejű folyamodók kérvényei felett (előterjesztéseik figye-
lembevételével) a kormány határoz. Ha nem a felfedező nyeri meg
az adományt, akkor kártalanításra van igénye, melynek mérvét az
adományozási okmány állapítja meg⁷⁾. A francia bányajog szerint
tehát bizonyos tekintetben szinte létezik lel jog, csak hogy ez kizáró-
lag nem a felfedezett ásványokra vonatkozik, — hanem a kártalani-
tásra; e kártalanítási összeg nagyságát az határozza meg, ki az ado-
mányozási okmányt kiállítja, mindkét kérdés egy és ugyanazon okle-
vélben levén eldöntve. A kártalanítás a turzónak kiadásait és
fáradságát téríti meg („à la charge de rembourser les dépenses de
l' inventeur“), részben azonban az ásványtelep találásáért is jár⁸⁾.
Ez intézménynek lehet ugyan annyiban jó oldala, hogy az ásvány-
telep több vállalkozó között annak adományoztatik, kinek egyéni-
sége az ásványtelep okszerű kiaknázása iránt legtöbb biztosítékot
nyújt, — másrészt azonban azon tagadhatlan hátránnyal bir, hogy

¹⁾ L. Hingenau: „Über das allg. preuss. Berggesetz“ (Haimeri „Vierteljahrsschrift“ 17. köt. 162—163. l.) ²⁾ A találó jogaira nézve l. a porosz bányatörvény 24—25. §§-ait. ³⁾ Porosz bányatörvény 19. §. ⁴⁾ Ugyanaz 18. §. ⁵⁾ L. Hingenau: „Über d. pr. allg. Berggesetz“ id. h. 175—176. l. ⁶⁾ Természetes és igazságos, hogy az, ki költséges munkálatokat tesz, elsőséggel birjon a véletlen felfedező felett. L. Scheuchenstuel: „Motive“ 129. lapján. ⁷⁾ „Francia bányatörvény“ 16. art. ⁸⁾ Mivel a felfedező elesik az általa talált ásványkincsek jövedelmétől, a feltalálásért járó kárpótlás (a turzasi kiadásoktól eltekintve) az ásványtelep értékességétől függ; így pl. a belga bányatanács ólomérczelepe felfedezőjének 20,000 frankot állapít meg, a francia kormány pedig 1825-ben a keleti (Saône, Meuse, Jura) departement-okban a sóbányák találóinak két millió frankot utalványozott. L. Achenbach id. m. f. 226—227. l.

részrehajlásra meg igazságtalanságra ad alkalmat, miért is ez intézmény nem helyeselhető¹⁾. A francia bányajog idevonatkozó részében semmi olyast sem találunk, mi viszonyaink között követést, érdekelne, ellenben a porosz bányajogban levő helyes intézkedéseket kívánatos volna átvenni, de csak annyiban, amennyiben a szabad kutatással összeegyeztethetők, mert ez intézményt fenntartani óhajtjuk. Nézetünk szerint igen helyes az, hogy a turzó (legalább egy általa kiválasztandó legnagyobb vájnamértékre biztosítva) előbb a telep fekvénye iránti puhatolását végezhesse be, s csak azután tegye meg az adományozás iránti lépéseket;²⁾ mindenestre jobb a porosz törvény azon rendelkezésénél, mely a találót, ha felfedezését biztosítani s az elsőség vitás kérdéseitől függetleníteni akarja, kényszeríti a felkérvény beadására, s a fekvény kipuhatolására csak hat heti időt enged. E tárgyban következő szabályok volnának követendők:

1. Oly helyeken, melyek a turzás alól kivéve nincsenek, minden (bányajogositvány szerzésére képes) egyénnek a bányaszabadság tárgyaira szabad lenne kutatni. Bányahatósági engedély erre nem szükségeltetnék, de a vállalkozó nem kezdetne addig turzási munkálatokhoz, míg a telektulajdonossal a kárpótlás iránt az egyezséget meg nem kötötte.

2. Az egyezség nemsikerülte esetében a vállalkozó köteles volna a bányabíróhoz fordulni, ki egy rövid határidőre a feleket megidézné s szóbeli előadásukat meghallgatván, a kiegyeztetést megkísértené, mindenestre azonban a turzás megengedhetősége és a kárpótlási összeg nagysága iránt haladéktalanul határozatot hozna. A határozattal meg nem elégedő félnek szabadságában állana a bányahatósághoz folyamodni, de a vállalkozó azon esetben, ha a határozat reá nézve kedvező volna, a turzási munkálatokat azonnal megkezdhetné, mielőtt a megállapított kárpótlási összegnek bírói kézhez lett letételéről magát igazolná, s akadályozás esetén a legközelebbi politikai hatóság segélyét vehetné igénybe.³⁾

3. Ha a földtulajdonos telke átengedésébe egyáltalán nem egyeznék, vagy ha beleegyeznek is a telek tartozékát képező ásványokra, jogát világosan fenntartaná, e jogának erőszakos megsértése miatt a bányakapitánysághoz fordulhatna, mely a panasz bebizonyított alaposága és a visszaélés ismétlése esetén a turzót (a kárpótláson kívül) pénzbírsággal, esetleg pedig a turzástól való eltiltással büntethetné.

4. Minden más esetben azon vélelem állana, hogy a telektulajdonos a turzás közben kinyert minden ásványról lemondott, s a kutató — bár a turzási térre kizárólagossággal nem bírna, az ásványokról szabadon rendelkezne.

¹⁾ L. 1810. francia bányatörvény 17. 46. art. V. ö. dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ cz. m. 227—228. l. ²⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 129. l.

³⁾ A turzás kérdésénél a perlekedést minden aron elkerülendőnek óhajtjuk, azért kívánatosnak tartjuk a fentebbi egyszerű eljárást.

5. Kizáró kutatási jogot csak akkor nyerne a vállalkozó, ha a törvény által előírt alakkal bíró kutatási jegy felállításának pontját meghatározná. E pontból kiinduló sugárral leírt kör jogot adna kizáró kutatásra és igényt más felkérők ellenében egy legnagyobb vájnamértékre,¹⁾ melynek fekvényét a szabadkutató választaná ki.

6. A kizáró kutatás a turzónak csak lehetőséget adna, hogy mielőtt adományozást nyerne, munkálatait a telep fekvényének felfedezésére irányozza, de erre nem volna kötelezve. Más szavakkal: a szabadkutatónak szabadságában állana ugyan a turzási munkálatokat addig folytatni s az ásványokat annyira feltárni, hogy a telep fekvényét kitudhassa és csak azután kérni adományozást; azonban ezt tenni nem tartoznék, s ugyancsak jogában volna — mihelyt valódi találást vitt végbe — annak alapján azonnal adományozást kérni. A telepegység fekvényének meghatározását célzó munkálatok ekkor azon idő alatt volnának folytathatók, mely a felkérvény (Muthung) beadásától, annak bányajárás és adományozás általi elintézéséig eltelik. Az előadottakból folyik, hogy míg a vástásterdemlőség intézménye egészen mellőztetnék, addig a véletlen lelmény is jogot adna felkérvényre, amennyiben mások elsőégi jogait (Alter im Felde) nem sértené.

7. A felkérvény beadásától az adományozás kinyeréséig folytatott munkálatok a szabadturzási szabályok értelmében mások kutatási munkálataival szemben a kizárolagosság előnyét élveznék.

8. A felkérvény²⁾ (Muthung) az adományozástól elkülönítettnek s a felkért területre nemcsak mások kutatása, hanem még későbbi felkérvénye ellen is elsőéget biztosítana a korábbi felkérőnek. Mint-hogy azonban az egyszeri találás után jogában állana a vállalkozónak azonnal a birtokbavétel végett felkérvényt beadni és a telep fekvényének felfedezésére irányult munkálatait az adományozásig folytatni, — szabad lenne a fekvény időszaki kipuhatolása nyomán az adományozásig a bányamérték fekvényét közelebről meghatározni vagy megváltoztatni. E szűkebb körre szorítás vagy változtatás azonban csak az eredetileg felkért terület határai között történhetnék, s azt csupán annyiban hagyhatná el, amennyiben mások korább szerzett jogait nem sértené.

Jegyzet. Idáig jutottam munkám sajtó alá rendezésével, midőn az új bányatörvényjavaslat nekem megküldetett. Amennyiben az elrendezésből származó akadályok engedik, a javaslat azon részét, mely az eddig előadottakra vonatkozik, ismertető összehasonlítás mellett közlöm, az alább előadandó részekkel pedig a javaslatot is tárgyalom.

¹⁾ L. alantabb a vájnamértékekről. ²⁾ A felkérvény visszaállítása itt közlött javaslatunk következménye, támogatják azt: 1) leljog, 2) a véletlen lelmény óhajtott behozatala és 3) a javasolt eltérés az ált. bányatörvény azon követelményétől, mely a telep feltárását kívánja a kutatótól s csak azután annak alapján ad adományozást.

A javaslat 19 fejezetből, 304 §-ból áll. Az eddig közlött részekre vonatkozó intézkedések az első, második és részben a harmadik fejezetben foglaltatnak; a felkérvényt azonban alább az adományozásnál ismertetjük. A javaslat szerint:

A telektulajdonos rendelkezése alól elvont ásványok két osztályba soroltatnak. Ezek közül a söneműek a sóregál alapján az állam részére „fenntartott ásványok”,¹⁾ — míg a bányaszabadság, a közipar tárgyai „szabadásványok”;²⁾ a regáljog avult eszméje tehát el van vetve, és az e tárgy körül fentebb előadott modern felfogás van érvényre emelve.³⁾ A szabadásványokhoz nem tartoznak a föld- és kőneműek, sőt a fémek közül is csak azok tekinthetők annak, melyek 5 fajsúlylyal bírnak, mert csak ezek bírnak bányászati fontossággal. E meghatározásnál követett elv, mely fémeknél a fajsúlyt veszi zsinórmértékül, teljesen megfelel a jelen munka első részében kijelölt irányelvnek.⁴⁾ Az égvényes szabadásványok között (a kén, irla, földgyanta és kőolaj mellett) találjuk a kősenet is, mi ismét megegyez álláspontunkkal,⁵⁾ és az urbéri törvényjavaslat rendelkezéseit még érthetlenebbé teszi. A szabadipar ez ásványokra (akár természeti telepeikben, akár bányákban [Halde], akár felhagyott bányákban találhatunk) csak a bányahatóságtól kinyert jogositvány mellett üzhető; e szabály nemcsak a magánvállalkozókra, hanem az államra is érvényes. A felügyelet gyakorlása a bányahatóságokat illeti, kik alatt rendszerint elsőfoku bányahatóságokat kell értenünk; e hatóságoknak az állam bányavállalataira nézve minden tekintetben épen úgy alá van vetve, mint bármely más vállalkozó.⁶⁾ Ez megegyez az ált. bányatörvény rendeletével, ugyszinte a bányaműveléstől való eltiltás is;⁷⁾ különben ki az ipartörvény 1—4. §§-ai szerint iparüzletre jogosítva van, az bányát is művelhet. A hossz-, súly-, tér- és köbmértékekre nézve ez idő szerint az áll érvényesen, mit fentebb a 9—10. §§-ok kapcsában előadtunk.⁸⁾

Következik a kutatás. Azokon kívül, miket fentebb a 17. §-nál elsoroltunk, a kutatás alól kivett helyek: a gyógyforrások, melyeknek közelében bányahatósági, — és mások bányatelke, hol a tulajdonos beleegyezése nélkül turzani nem szabad; a távolság épületek és fallal kerített helyektől ugyancsak 20 ölre van szabva.⁹⁾ Azon intézkedés, melynélfogva vállalkozó köteles kutatási szándékát a bányahatóságnak bejelenteni, és ez arról a kutatónak a földbirtokos irányában igazolásul szolgáló okiratot állít ki,¹⁰⁾ — eltér az osztrák bányajogtól és

¹⁾ „Bányatörvényjavaslat“ 1—2. §§. ²⁾ „Bányatörvényjavaslat“ 1. §. lit. b). ³⁾ L. jelen munka „Különös Rész“-ének 3. §-át s az annak kapcsában előadottakat. ⁴⁾ L. jelen munka „Ált. Rész“-ének 55. lapját, hol szinte a fajsúly van zsinórmértékül kijelölve. ⁵⁾ „B. jav.“ 3. §. lit. c). ⁶⁾ „B. jav.“ 4. 6. §§-ai. V. ö. „Ált. b. törv.“ 12. §-át. ⁷⁾ L. az „Által. b. törv.“ 7—8. §§-ait. V. ö. „B. jav.“ 5. §-át. Annyiban eltérés van, hogy a bányahatóságoknál alkalmazott hivatalnokoknak és hozzátartozóiknak a keresk. miniszter esetről esetre adhat engedélyt valamely bányavállalatban való részvétre. ⁸⁾ L. fentebb a 9. §. magyarázatát. V. ö. „B. jav.“ 7. §-át. ⁹⁾ „B. jav.“ 8. §. ¹⁰⁾ U. a. 9. §.

a fentebb általunk javasolt intézménytől. Az ált. bányatörvénytől abban tér el, hogy a földbirtokos saját telkén eszközölt kutatásnál bejelentésre nincsen kötelezve (legalább ezt kell következtetnünk a bejelentés folytán kiadott okirat azon czéljából, hogy az a földbirtokos irányában igazolványul szolgál); — az általunk pártolt porosz rendszertől pedig abban különbözik, hogy a turzási engedélyt megtartja. Miután erre nézve fentebb elmondottuk nézetünket,¹⁾ itt csak azt jegyezzük meg, hogy a kutatás kizáró jogot nem ad, és hogy a kutató a turzási munkálatok megkezdése előtt köteles a földbirtokossal az egyezséget megkísérteni, mi ha nem sikerül, a VII. fejezetben megszabott eljárásnak van helye.²⁾

Kizárólagosságot csak a szabadkutatás ad, mely intézmény a javaslatba „zártkutatómánya“ név alatt van átvéve; a zártkutatómálynál szinte ama pontot kell kijelölni, melyből a köralakú tér számíttatik. Az előjog e térre azon időtől érvényes, melyben a bejelentés írásbeli beadvány, távirat vagy élőszó által (mely esetben jegyzőkönyv vétetik fel) a bányahatóság tudomására jutott;³⁾ ez intézkedés egybehangzik az ált. bányatörvény rendeletével, azonban azon dicséretes haladást foglalja magában, melynélfogva a bejelentés távirati úton is tehető. Ha a bejelentés más névben nyújtatik be, ahhoz meghatározás melléklendő, mi ha hiányzik, a bányahatóság által kitűzendő határidő alatt pótolandó; a pótlás megtörténte esetén a bejelentés beérkezésétől érvényes, különben visszautasítandó.⁴⁾ A bejelentésről, melyben a központ ismertető helyszíni jeleivel világosan kiteendő, — a hatóság köteles elismervényt adni, mi a földbirtokos irányában igazolásul szolgál; ez elismervényben a zártkutatómánya területe pontosan megjelölendő s egy másolat azon község előjáróságának megküldendő, melynek határában a turzási tér fekszik.⁵⁾ A zártkutatómánya térét (a javaslat szerint is) a központból kiinduló sugár által leírt kör képezvén, annak nagysága a sugár hosszától függ; a sugár hosszának azonban itt csak különféle maximuma van meghatározva: közszenre bejelentett zártkutatómányoknál 1000 öl, síktelkeknél és külmértékeknél 500 öl, ott, hol a felsőmagyarországi hossztelkek divatoznak, szintes 150 öl, az abrudbányai és verespataki köbmértékeknél 28 függélyes öl, Erdély u. n. „aranykerületében“ és Zarándmegyében, hol kismértékek adományoztatnak, ugyancsak függélyes 15 öl lehet a sugár legnagyobb hossza. Szintes rendes telkeknél, közszenél és hossztelkeknél a kizárólagosság a végtelen mélységig és meglévő magasságig, — az abrudbánya-verespataki megyében pedig 40, — végre az erdélyi „aranykerületben“ és Zarándmegyében 30 ölnyi mélységig terjed.⁶⁾ A sugarak itt adott hossza a maximum, — minél lehet kisebb területet vagyis sugarat körni, de ez esetben a

¹⁾ L. fentebb a 14. §. magyarázatánál az 1) jegyz. V. ö. a kutatás befejezése után közlöttek 1. pontját. A francia bányatörvény szerint a földbirtokos engedély nélkül is tehet kutatást telkén. Art. 12. ²⁾ „B. jav.“ 10. §. ³⁾ L. „B. jav.“ 11—13. §-ait. ⁴⁾ „B. jav.“ 14. §. ⁵⁾ Ugyanaz 16. 15. §§. ⁶⁾ U. a. 17. §.

mértéket világosan ki kell jelölni;¹⁾ a sugarak különféle hossza megfelel a felvett különféle bányamértékeknek, miről alantabb a 42. §-nál szólunk. A zártkutatmányt kérők összeütközésére nézve ugyanazon szabály áll, mi az ált. bányatörvényben foglaltatik.²⁾ A zártkutatmányos rendszerint köteles az elismervény vételétől számítandó 8 nap alatt a kutatási jegyet, — mely a bányászjelvényen kívül a sugár hosszát, a turzó nevét s az elismervény keltét magán viselő fatábla, — felállítani, ellenesetben a mulasztás által másnak okozott kárért felelős;³⁾ azonfelül tartozik a jegy felállításáról azon község előljáróságát, melynek területén a jel felállított, haladék nélkül értesíteni.⁴⁾ A zártkutatmányos a turzási térre kizáró joggal bir s ellenében egy harmadik személy részére a véletlen lelmény sem ad előjogot; azonban ha ez utóbbi a zártkutatmány szomszéd-ságában adományozandó vájnamértékre korábban nyujtana be felkér-vényt, annak egyes részei a zártturzási kör területére is átnyulhatnak, de siktelkeknél, hol a zártkutatási kör sugara 500 öl lehet, az adományszomszéd bányatelek határának a kutatójegytől legalább 128 ölnyire kell lenni, külmértékeknel pedig e távolság 180 ölre van szabva, míg közsénre adott zártkutatmánynál, hol a kör sugara 1000 ölre rughat, a jegytől távolság 254 öl.⁵⁾ Kivételt ez alól csak azon két eset képez, midőn a zártkutatmányi kör sugara az elősorolt esetekben rövidebb, mint a jegytől való távolság itt megszabott minimuma, — vagy pedig a felek másként egyeztek. A kutatási jegy szomszéd telkek általi megközelítésének minimuma azért van így szabályozva, hogy egy a jegy körül kimérendő legnagyobb bányatelek biztosíttassék a zártkutatmányos részére, mi ugyan teljes összhangzásban áll a javaslatnak a telkek és kutatási körök meghatározására vonatkozó intézkedésével, de még sem oly helyes, mint az ált. bányatörvény azon rendelete, mely a turzót nem szorítja a központhoz, hanem neki szabadválasztást enged. Nem találunk azonban intézkedést a javaslatban azon esetre: hogy ha valaki bejelentés előtt állítja fel a kutatási jelt vagy azt elmozdítja (hacsak ez utóbbinál a kutatási jegy más helyen való felállítását annak nem tartjuk), továbbá a reményvágatok intézménye a kutatásról szóló részből egészen kimaradt. A zártkutatmányi jogosultság 3 évig tart és meghosszabbítható;⁶⁾ a munkálatok folytán kinyert szabadászványok a kutató tulajdonát képezik, mi a regáleszme elvetésének szükségképi folyománya s teljesen megegyezik e kérdésben foglalt álláspontunkkal.⁷⁾

¹⁾ „B. jav.“ 18. §. ²⁾ L. „B. jav.“ 19–20. §§-ait. V. ö. „Ált. b. törvény“ 33. §. ³⁾ L. „B. jav.“ 21–23. §§. ⁴⁾ Ugyanaz 24. §. ⁵⁾ L. „B. jav.“ 25. 27. §§-ait, továbbá v. ö. a 17. és 58. §§-at. Hossztelkek-, köbtelek- és kistelkeknel a zártkutatmányi térre felkérés esetén sem szabad a szomszédból bányatelket fektetni, — hacsak ebbe a tulajdonos bele nem egyezik. ⁶⁾ Ha t. i. turzási munkálatában el nem hárítható akadály merült fel, mi miatt — bár köteleességének eleget tett — célját nem érhetette. L. „B. jav.“ 26. §-át. ⁷⁾ L. fentebb a 20. §. kapcsában előadottakat. V. ö. „B. jav.“ 28. §-át, továbbá a kutatás végén levő közlemény 4. pontját.

A zártkutatmányos tartozik azonban rendes számlát vezetni a szabadásványokról s a kinyert mennyiséget a bányahatóságnak félévénként bejelenteni, minek célja az érczlopások meggátolása volna.¹⁾ A telek tartozékát képező s kutatás közben kinyert ásványokat, amennyiben bánya- és kohóüzletére szükségesekek, a zártkutatmányos kárpótlás nélkül használhatja, különben pedig szabadságában áll: vagy azokat művelni s a kiásottakkal a telektulajdonost a költségek megtérítésének feltéte mellett megkínálni, ki négy hét alatt nyilatkozni köteles, vagy pedig bérfizetés mellett mű- és szállítószereit a telektulajdonos által eszközözlendő művelésre átengedni.²⁾

A jogosítványok átruházására és a könyvvezetésre nézve ugyanazon szabályok állanak, mik az ált. bányatörvényben érvényesek,³⁾ azon hozzátétellel, hogy a községi hatóságok tartoznak a velük közlött bányahatósági igazolványokat meg a kutatók által beadott bejelentési okmányokat rendben tartani.⁴⁾

Ezzel a felkérvényre térhetnénk át, azonban ezt az adományozással együtt az alább következő fejezetben tárgyalandjuk. A közlött egybehasonlító ismertetésből látható, hogy bár a javaslat egyéb mellékkérdésekben eltérést mutat azon nézetektől, melyek jelen munka folyamában előadattak, azonban megelégedéssel regisztráljuk azt, hogy a bányajogrendszer lényeges részeiben az általunk hangsúlyozott jogelvek és szabályok csaknem módosítás nélkül alkalmazást nyertek, így 1) az ásványok bányászati fontosságának zsinórmértékéül a fajszűly vétetett fel; 2) a regale teljes mellőzésével, a bányajogrendszer a szabadipar eszméjére van alapítva; 3) a közsén elvonatott a telektulajdonos rendelkezése alól; 4) a szabadkutatás zártkutatmány elnevezése alatt fenntartatott s a porosz felkérvénynyel összeegyeztettetett; a turzónak tehát meg van adva a lehetőség, hogy a telep fekvényének felfedezéséig kutatási munkálatait bizton végezhesse, de kényszerítve nincs s a találás után azonnal felkérvényt adhat be; 5) ebből folyólag a leljog intézménye szinte behozatott, sőt a véletlen lelmény is, amennyiben korábban szerzett jogok nem állanak útjában, adományozásra alapul szolgálhat; 6) a szabadásványok eredeti szerzési módja (mint uratlan dolgoknál) a találás és birtokbavétel; 7) a kinyert ásványokról a kutató szabadon rendelkezhet s a vájástérdemlőség eszméje el van vetve. Ezen és több alant tárgyalandó ujitások teljesen megfelelnek az e műben eddig előadott elveknek, és így a javaslatról (elfoglalt álláspontunkból) elismerőleg kell szólanunk.

¹⁾ L. „B. jav.“ 28. §-sát. V. ö. az indokolás 8. lapját. ²⁾ „B. jav.“ 103. 131. §§-ai. ³⁾ „Ált. b. törvény“ 38—39. §§. ⁴⁾ „B. jav.“ 29—30. §§-ai.

III. Az adományozásról.

40. §.

A ki a bányahatóság által, a valamely kerületen belül előforduló fenntartott ásványokrai tulajdonjogot, s azoknak a megkívántató művelet általi nyerésére való feljogosítást, nemkülönben a saját segédvájások vagy megyetárnák előállítására (és üzletérei) jogositványt meg akarja szerezni, köteles első esetben az adományozásért, a másodikban pedig az engedélyezésért folyamodni.

Az adományozás czélja.

1. Jegyzet. Az adományozás a felfedezett ásványnak, mint uratlan dolognak, — a jogrendendezés miatt szükséges, — bányahatósági közvetítés melletti birtokbavétele¹⁾ és így az eredeti tulajdonszerzés befejező mozzanata; de az adományozás által nemcsak a bizonyos határok között fekvő bányatelek mélyében előjövő ásványok tulajdona, hanem az annak realizálására vonatkozó művelési jog is megszerzettetik.²⁾ Az adományozás czélja tehát abban áll, hogy magánjogi értelemben vett, realizálható, bizonyos határok között fekvő ingatlan és telekkönyvi bekebelezés által biztosított tulajdont alapítson.³⁾ A bányajogászok közül különösen Otto határozottan tagadja az adományozás ezen természetét és azt állítja, hogy adományozás által bányatulajdont szerezni nem lehet. Szerinte ugyanis a tulajdon valamely testi dolog feletti kizáró szabadrendelkezési jog lévén,⁴⁾ itt a bányatelek állománya feletti rendelkezési jog a bányászati célok által van korlátolva⁵⁾ és a bányavállalkozó nem tekinthető a földalatti tér tulajdonosának.⁶⁾ Ő mindössze is dologi jogot nyer arra, hogy egy meghatározott, a földfelületen levő szilárd pontokat összekötő vonalak által határolt területen bányászatot üzhessen;⁷⁾ ez tehát egy *jus in re aliena* vagyis idegen dologon való dologbeli jog, mely annyiban a tulajdon jogkörébe vág, amennyiben azt korlátolja.⁸⁾ Bányajogi pozitív intézkedések következtében most már a tulajdon mellett nem csupán az *emphyteusis*, *superficies*, zálog és szolgalmak állanak mint dologbeli jogok, hanem ide kell sorolnunk

¹⁾ L. Otto: „Studien“ cz. m. 36. I. V. ö. „B. jav.“ 38. §-át, hol a birtokbavétel világosan ki van fejezve. ²⁾ L. a köv. jegyzetet. ³⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 147. l. ⁴⁾ Otto: „Studien“ 25. l. ⁵⁾ U. a. id. m. 27. l. ⁶⁾ U. a. id. m. 28. l. ⁷⁾ Otto: „Studien“ 35. l. ⁸⁾ Otto: „Studien“ 29—30. l.

még a tulajdont megszorító bányaművelési jogosítványokat is.¹⁾ Így kell megítélnünk a bányászati jogosítványokat, különösen pedig az adományozást, mert ezáltal a bányavállalkozó csak arra nyer jogot, hogy a bizonyos határok között levő és a telektulajdonos rendelkezése alól elvont ásványokat felkereshesse; már pedig hogy lehet valaki oly dolgoknak tulajdonosa, melyeket még ezután kell felkeresnie s melyekről még voltaképp nem is tudja: léteznek-e vagy nem!? Mig az ásványok természeti fekvényükben vannak, ép oly kevésbé képezik a bányabirtokos tulajdonát, mint a még függő és le nem szakított gümölcsök a haszonélvezőt;²⁾ még inkább áll ez a művelés kény-nyítése végett létesített segédvájnákra. Otto tana szerint a bányatelek csak addig szerepel jog tárgyaként, mig bányászati értékkel bír,³⁾ de mert senkisé nem tudhatja, hogy a föld mélyében mily mennyiségű és minőségű ásványok vannak, a tulajdonjognak tárgya nincs, ha pedig van, — azok felett a vállalkozó nem bír azon jogi uralommal, miből voltaképp a tulajdonjog áll. Azonban ez okoskodás nézetünk szerint téves: mert ha valaki szabadásványt talál (már pedig csak ekkor és erre lehet adományozást kérni), akkor már van tárgya a tulajdonnak, ha pedig az illető adományozást nyert, akkor egyszersmind tulajdonjogot szerzett a bányatelek mélyében előjövő minden szabadásványra. Ami a telek mélyében van, az az övé. Vajjon az adományozott bányatelek bír-e annyi és oly fekvényű ásványnyal, hogy annak művelése hasznosítható lehet? az a kérdés vállalati oldala, melytől a tulajdonjog kérdése egészen független. Amennyi szabadásvány van a bányatelek gyomrában, annyi képezi a tulajdonnak tárgyát; sem a mennyiség, sem a bányászati érték kétes volta nem szünteti meg e jogviszony tulajdonjogi természetét! Ami pedig azon hatalmi viszonyt illeti, mely a tulajdonnál annak alanya és tárgya között fennáll, ez az adományozás által szerzett bányatulajdonnál is létezik. Nem kell összetévesztenünk azon birtokbavételi cselekményt (corpus), mely az adományozás tényénél fordul elő, azon tényekkel, melyek az ásványok kinyerésénél minden egyes ásványdarabra nézve birtokbavétel alakjában jelentkeznek, — mert a hatalmi viszonyt megállapító birtokbavétel az adományozásnál a bányatelek határai között levő összes szabadásványokra vonatkozik, mig a művelésnél előforduló birtokbavétel csak a szó szoros értelmében veendő és csak az előbbinek folyománya. Nem a kinyerés, hanem az adományozással kapcsolatos foglalkozás által állapítja meg a vállalkozó a telek mélyében levő ásványokra vonatkozólag hatalmi viszonyát s azért nem kinyerés következtében szerzi meg azokra a tulajdonjogot (mint a haszon-

¹⁾ Otto id. m. 34. l. ²⁾ U. a. id. m. 36—37. l. ³⁾ Otto: „Studien“ 27. l. A régiebb 1791. francia bányatörvény szerint valóban nem volt tulajdon, mert a bányaművelési jogosítvány, mi egy harmadiknak kiadatott, bizonyos időre szólott s így a teleknek szolgalmi természetű terhelése volt. L. Achenbach: „Das franz. Bergrecht“ 76. l. Később ez ott is megváltozott. L. a következőket.

élvező a beszedés által), hanem az egész telek gyomrában levő mineraliákra irányozott és az adományozással együttjáró birtokbavétel által. Az adományozás folytán létrejött birtokbavétel által szerzett tulajdonnál megvan a hatalmi jogviszonynak mind pozitív, mind negatív természete: a bányatulajdonos másokat a bányatelekből kizárhat, maga pedig arról szabadon rendelkezhet. Tehát sem tárgy, sem pedig hatalmi jogviszony hiánya miatt nem tagadhatjuk meg az adományozásnál a bányatulajdon létét, mert mindkettő létezik s az elsónél a mennyiség és értékesség kétes volta csak a dolog vállalati oldalát érinti, de a tulajdon kérdésére semmi befolyással sincs. Egyébiránt Otto elmélete¹⁾ sem a bányajogászok sem a törvénykönyvek részéről nem nyer támogatást. A bányatörvények közül a szász: a bányászati jogosítványokat világosan az adományozott bányatelek határai között levő ásványokra vonatkozó tulajdonjognak nevezi,²⁾ hasonlóan nyilatkozik: a francia,³⁾ továbbá az általános bányatörvény⁴⁾ és a most megjelent magyar bányatörvényjavaslat is.⁵⁾

2. J e g y z e t. Az adományozás tulajdonjogot adván a bizonyos határok között fekvő bányatelek szabadásványaira, e jog realizálására szükséges művelési szabadalmat is magában foglalja;⁶⁾ némely esetben azonban az ásványerek hajtása nem eszközölhető a bányatelek területéről, s idegen távolabb fekvő telkekről vezetett vájúnak segélye szükséges a művelési cél eléréséhez. E segédvájások különböző okokból lehetnek szükségesek: szellőztetés, vízlevezetés, szállítás, mélyebbenfekvő telepek feltárása stb. mind oly okok lehetnek, melyek miatt azok a bányavállalat életfeltételét képezik; e segédművek a bányavállalat céljának elérését lehetségessé teszik s bár rendszeren nem közvetlen kiaknázás végett vajatnak, mégis ugyanoly ingatlan, telekkönyvezett tulajdont képeznek, mint azon bányatelek, melyeknek javára szolgálnak. Az adományozás mint tulajdonszerzés által szerzett tulajdon tárgyai alatt: a biztos határok között fekvő bányatelek

¹⁾ L. erre nézve Otto: „Studien“ cz. m. 22—38. l. ²⁾ 1850. szász bányatörvény 50. §-ában. ³⁾ A francia bányatörvény az ásványok kinyerésére irányzott munkálatokat és az azok folytán támadt műveket az ásványok minősége szerint három osztályba sorozza: csak a szilárdfém-, kén-, kőszén- és földgyantabányát („mine“) tartja valóban annak, s a gálícizv, gyepi vaskő, tőzeg stb. kinyerésére tett ásásokat „minières“ elnevezéssel jelöli, míg a föld-, agyag- és kőművek miatt eszközöltött vájásokat csak kőfejtéseknek (carrières) nevezi. Ki bányaművelésre akar jogosítványt szerezni, azt adományozás (concession) által nyerheti meg; az egyéb ásványok kinyerésére vonatkozó jog csak engedély (permission) tárgya. (Art. 2. 3.) Az adományozás e törvény szerint tulajdont teremt: „du moment où une mine sera concédée, même au propriétaire de la surface, cette propriété sera distinguée de celle de la surface et désormais considérée comme propriété nouvelle etc. 1810. apr. 21. francia bányatörvény 19. art. V. ö. a bányaregálnál mondottakat. ⁴⁾ 4. §. ⁵⁾ Bányatörvényjavaslat: 45. §. Ugyanígy a porosz; l. Hingenau id. ért. Haimel „Vierteljahrsschrift“-jének 17. köt. 174. l. ⁶⁾ L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 153. l.

telket, illetőleg az abban levő szabadásványokat és az azok feltárására közvetlen vagy közvetett befolyással bíró vájnaműveket értjük. Ez a tág értelemben vett adományozás,¹⁾ melynek azonban két alfaja van, ugymint: a sajátképi adományozás és az engedélyezés; mindkettőnek közös kriteriuma, hogy tulajdont alapítanak, csak hogy e tulajdon különböző, mert a sajátképi adományozás csak a bányatelek határai között levő szabadásványokra, az engedélyezés pedig az azok feltárását könnyítő segédvájnaművekre ad tulajdont.²⁾ Az új bányatörvényjavaslat ugyancsak e megkülönböztetést foglalja magában, csak hogy a jogosítvány e két nemét egészen elkülöníti s nem illeti oly közös elnevezéssel, mint az általános bányatörvény;³⁾ minthogy első sorban a sajátképi adományozást tárgyaljuk, a bányatörvényjavaslatnak is csak azon részét ismertetjük, mely idevonatkozik, az engedélyezésnél levő eltérések kitüntetését az illető helyen adván elő. Az adományozás birtokbavételi, foglalási tény, melynél a bányahatóság csak a jogrend érdekében szerepel; reá nézve ez csak formális tény, melynél kedvezményt nem osztogat, mert az adományozást (hacsak törvénysértés esete fenn nem forog) meg nem tagadhatja, s mindössze is a felfedező illetőleg foglaló jogának biztosítása, az elsősi, telek és más kérdések tisztábazozatala, a bányatelek telekkönyvezése és rendőri tekintetek teszik azt szükségessé.⁴⁾

41. §.

ának fajai.

A bányaa d o m á n y o z á s o k tárgyait képezik:

a vájnamértékek (Grubenmasse, 40—70. §§.);

a határközégek (Ueberscharen, 71—75. §§.);

a külmértékek (Tagmasse, 76—84. §§.).

A bányaa n g e d é l y e z é s e k tárgyait képezik:

a segédvájások (Hilfsbaue, 85—89. §§.);

a megyetárnák (Revierstollen, 90—97. §§.).

42. §.

A vájnamértékek adományozásáról. A vájnamértékek fogalma.

Egy vájnamérték egy meghatározott tért (34. §.) foglal magában a vájna felnyitási pontjának siklapján, még pedig 12,544 □ ölnyi egyenszög alakjában, s rendszerint végetlen magasságig és mélységig (határtalanig) terjed.

¹⁾ Gräzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 129. l. ²⁾ U. a. id. m. 129—131. l. ³⁾ A bányatörvényjavaslat az adományozást és engedélyezést egészen külön fejezetekben tárgyalja s nem foglalja a kettőt egy közös elnevezés alá. Az adományozást megelőzi egy külön fejezetben a „felkérvény“, mely az ált. bányatörvényben a sajátképi adományozással össze van olvasztva; ugyanazért itt a javaslatnak harmadik és negyedik vagyis a felkérvényt és adományozást magában foglaló fejezeteit együttesen ismertetjük. ⁴⁾ L. fentebb erre vonatkozólag a bányaregál kérdésénél (3. §.) előadottakat. V. ö. dr. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 154. l.

1. Jegyzet. A vájnamérték itt adott fogalma annak alakjára vonatkozik. A vájnamérték egy határokkal bíró test, melynek oldal-lapjai a föld mélyébe vonulnak s a szinttel (Horizont) szögöket alkotnak. Mihelyt: a szintes keresztmetszet, a mélységbehaladó irány és a kül-ön meg a mélységben levő határok körül vannak írva, — a vájnamérték alakja terjedelmével együtt azonnal ismeretes.¹⁾ Ezen alakú ismérvek eltérő volta a különféle vájnamértékeknek különböző alakot eredményez és bár minden vájnamérték egy óriási hasáb (prisma), mindamellett a fentebbiekből kifolyólag a vájnamértékek alakja szerfelett eltérő ahhoz képest: amint a szintes átmetszet, a mélységbe haladó irány vagy a mélységi és magassági határ különböző.²⁾ Sem a szintes átmetszet, sem a mélység és magasság határainak eltérő voltából származó különbség nem bír oly fontossággal, mint az, mely a mélységbe nyúló oldallapok függélyes vagy ferde irányából ered; mert a vájnamérték függélyes hasáb, ha minden oldallapja függélyes iránynyal bír s a szinttel egyenlő derékszögeket képez, ellenben ferdealaku hasáb vagyis dőlénymérték (verflächende Grubenmass) lesz akkor, ha hosszoldalának lapjai az ér csapása (Streichen) és dőlénye (Verflächen) szerint irányulnak és ez esetben a szinttel hegyes vagy tompa szögeket alkotnak.³⁾ A dőlényalakkal bíró mérték hosszoldali határait tehát az érmenet szabja meg. Ez első tekintetre előnyt látszik nyújtani a vállalkozónak, mivel ily esetben valóban a telepegység tulajdonát szerzi meg és az érmenet hajtásában földalatti határok által korlátolva nincsen. Mindamellett, ha közelebről vizsgáljuk a dolgot, be kell látnunk, hogy a vájnamérték függélyes alakját sokkal helyesebb egységül felvenni, mint a dőlénymértékeket, mert egyrészt a függélyes mértéknél sem szenved a vállalkozó a kiaknázásban hátrányt, másrészt pedig számos zavar van ezáltal kikerülve. Az ásványtelepek ugyanis többnyire meredek, álló s csak ritkán lapos fekvényűek, miért is egy telep kiaknázásánál egy vájnamérték legkisebb szélessége (56 öl) leggyakrabban biztosítékot nyújt arra nézve, hogy az ér a telek földalatti határait el nem hagyja; ha pedig a vállalkozó ez esélytől tart, úgy két, sőt három vájnamértéket is fektethet egymás mellé és mindegyiknek a lehető legnagyobb szélességet adhatja. A dőlénymérték ellen azonban leginkább azon ellenvetést lehet felhozni, hogy főleg elágazásnál, egyesülésnél, átmetszésnél és vetődésnél a tulajdon meg a bányarendőri szabályok figyelembentartása csaknem lehetetlen. Ez okokból az ált. bányatörvény a dőlénymértékek⁴⁾ általános mellőzésével a

¹⁾ Gräzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 132. l. ²⁾ Ez lehet határtalan vagyis a végtelen mélységig vagy pedig bizonyos mértékig (mint régebben az alpesi tartományokban 100 öl [1819. júl. 21. pat.] terjedő. L. Seheuchens-tuel: „Motive“ 149. l. V. ö. Gräzenstein id. m. 133. l. ³⁾ Gräzenstein id. m. 133—134. l. E dőlénymértékek régibb adományozásáról és az abból eredő perek elintézéséről alantabb; különben l. orszb. ért. VII. R. V. fej. 46. §-át. ⁴⁾ Az ált. bányatörvény behozatala előtt főleg a felsőmagyarországi bányavidékeken volt e bányamérték divatban. L. Gräzenstein G.: „Das allg. öst. „Berggesetz“ 134. l. Különben annak mostani érvényére l. a köv. §-t.

függélyesalaku vájnamértékeket állította fel.¹⁾ Hasonló intézkedést találunk az új bányatörvényjavaslatban, mely „általában szintes vonalakkal és függélyes síkokkal körülzárt siktelkeket“ rendel adományoztatni.²⁾ A javaslat ezen definíciója csaknem szószertint megegyez a porosz bányatörvény idevonatkozó részével; e törvény szerint: „a bányatulajdon oly térekre adományoztatik, melyek a felszínen egyenes vonalakkal, a végtelen mélységig pedig függélyes síkokkal vannak határolva.“³⁾ Ez ismét öszhangzik a franczia bányatörvény azon rendeletével, mely szerint „az adományozási tér: a felszínen levő szilárd pontok és a felszínről a föld mélyébe függélyesen, egész a végtelen mélységig nyúló síkok által van körülzárolva.“⁴⁾ Tehát általában a függélyes alakot látjuk alkalmazva.⁵⁾ Az általános bányatörvény által felállított vájnamérték alakjának közelebbi meghatározására nézve következőket jegyezhetjük meg. A vájnamérték egy hasáb, melynek szintes átmetszete mindenütt, tehát a feltérési pontnál is egy derékszögű négyszögöt képez; ennél a hosszúságnak a szélesség-hezi arányát a felkérő határozhatja meg, azonban a rövidebb oldal minimuma csak 56 öl s ebből folyólag a hosszabb oldal maximuma csupán 224 öl lehet. E hasáb, melynek szintes átmetszete derékszögű négyszögöt mutat, egy paralelepiped (párlapkoczká?) és összes oldallapjai függélyesen vonulnak a mélységbe és magasságba. Ez ugyan nincs a törvényben világosan kimondva, azonban bizton vélelmezhető, mert a vájnamérték területe szilárd határok által meg van szabva, ami dőlénymértéknél nem képzelhető, mivel itt a hosszoldalok az érmenet csapása és dőlénye szerint irányulván, a bányatelek nem birhat előre meghatározott alakkal és területtel. A paralelepiped felfelé a földfelület szabálytalan alakulásaiban, lefelé pedig az örök mélységben végződik. Ezek szerint a vájnamérték egy függélyes, derékszögű, 12,544 □ ölyi területtel bíró paralelepiped, mely fent a föld szabálytalan felszínén, lent pedig a végtelen mélységben végződik, s oldalainak hossza 56 illetőleg 224 öl között változik.⁶⁾

2. J e g y z e t. A bányamérték területi nagyságát meghatározó szám azért lett 12,544 □ ölben megállapítva, mert az ausztriai és magyar birodalmak legtöbb bányavidékein még a törvénykönyv szerkesztése előtt ily területű bányamértékek voltak szokásban. A nagybányai és alsómagyarországi bányavidékeken 1792-ben, a német, lengyel és cseh tartományokban pedig 1819-ben udvari rendeletek állapították meg (a bányamérték alakja mellett) a fentebbi területet. A törvény szerkesztői azon nézetből indultak ki, hogy a rendes mérték alakja és területének meghatározásánál leghelyesebb lesz a

¹⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 147—150. l. ²⁾ „Bányatörvényjavaslat“ 57. §. V. ö. az indokolás 8—9. l. ³⁾ 1865. jun. 24. porosz bányatörvény 26. §. ⁴⁾ 1810. apr. 21. franczia bányatörvény 29. art. ⁵⁾ A szász bányatörvény is azt mondja, hogy a bányatelek azon tér, mely „az adományozott területből függélyesen halad a végtelen mélységbe.“ ⁶⁾ I. Grännenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 135. l.

divatozó legelterjedtebbet követni.¹⁾ A szintes átmetszet és a mélységbe haladó irányon kívül a szóban forgó terület ily módon lett a törvénybe iktatva; mindenben ragaszkodtak a hosszú időn át divatozott és elterjedt bányamértékekhez, de a mélységi és magassági határok megszabásánál a magyarországi: a végtelen mélység és a meglevő magasságot állapítván meg, eltért az alpesi tartományokban divatos és ölszámra meghatározott mélységi határtól, miért is a kettő közül választani kellett. A törvény a magyarországi szokásnak adott előnyt és a végtelen mélység törvénybe lőn iktatva. E tekintetben a törvény szerkesztőinek eljárását mindenesetre helyeselnünk lehet. Kivételt kell azonban tennünk a terület nagyságát meghatározó számra nézve. Helyesebb lett volna egy bányamértékre területül 10,000 □ ölet felvenni; ez a számítást sokkal egyszerűbbé tennedette s a mérték területe mégis elég nagy lett volna.

43. §.

(Amennyiben egyes bányakerületekben a különös viszonyok elkerülhetlenné tennék azt, hogy a vájnamértékeknek eddig ott létezett fajai a jövő adományozásoknál is megtartásának, vagy pedig hogy a 42. §. határozatától eltérő bányamértékek állapíttassanak meg, az ez iránti határozatok a bányamegyei alapszabályokba iktatandók.

Bányamegyei
alapszabályok.

1. Jegyzet. Rendes bányamérték adományozandó szabályszerint. Ez alól azonban lehet kivételnek helye főleg ott, hol a merev ragaszkodás a bányamértékek rendes alakjához, a bányaipar létfeltételeibe ütköznék. Ily eltérést a rendes mértékektől majd minden bányatörvény megenged: így a francia bányajog „amennyiben a hely körülményei” követelik,²⁾ a porosz bányatörvény pedig „amennyiben a helyiség rendes telkek adományozását lehetlenné teszi”³⁾, eltérő vájnamértékeket is engedélyeznek. Az ált. bányatörvény szinte megengedi: hogy egyes bányavidékeken vagy a régebben divatozó mértékek tartassanak meg, vagy pedig a rendestől különbözők állapíttassanak meg, csak hogy ez oly esetben történhetik, midőn ezt a bányakerületek „különös viszonyai elkerülhetlenné teszik.” Az új javaslat a bizonyos területi maximummal és alakkal bíró rendes mértékeket kívánja alkalmazni, „hol azonban az eddig divatozó más-nemű telkek a fennálló bányabirtokok megzavarása nélkül a siktelkek alkalmazását lehetlenné teszik, ott (az alább megszabandó) kivételes telkek alkalmazhatók.”⁴⁾ Az ált. bányatörvény sem a vidékeket, sem a rendestől eltérő mértékeket nem iktatta törvénybe,

¹⁾ L. Gräzenstein id. m. a 135—136. l. ²⁾ L. az 1810. apr. 21. „Code des mines” 29. art. ³⁾ L. „Preussisches allg. Berggesetz” (1865. jun. 24.) 26. §. ⁴⁾ „Bányatörvényjavaslat” 57. §.

hanem azok megállapítását a bányamegyei alapszabályokra (Revierstatuten) bízta, melyeknek összeállítását a törvény életbelépte után 6 hóval kellett megkezdeni;¹⁾ ez ugyan elég szabadelvű intézkedés, mindamellett vidéki statutumok nem nagy számmal jöttek létre s a különböző vidékek érdekeit az orszb. értekezlet akként vélte védeni,²⁾ hogy ily vidéki szabályok létrehozását jövőre is megengedte.³⁾ Az új javaslat ezzel ellenkezőleg: a mértékek eltérő neveit és a vidékeket a szövegbe igtatja és az illető magy. kir. miniszternek teszi feladatává, hogy az érdekelt bányaiparosok meghallgatásával jelölje ki e vidékek azon határait, hol a fennforgó körülmények miatt kivételes telkek alkalmazása jövőre is megengedettik.⁴⁾

2. Jegyzet. A kivételes mértékeknél észlelhető eltérés az alakra és terjedelemre vonatkozik. A rendes bányamérték függélyes, a végtelen mélységbe nyúló négyszög mérték, vannak azonban ezenkívül: hossz mértékek és köbmértékek,⁵⁾ végül kismértékek, melyek azonban csak kiváló kis terjedelmüknél, nem pedig alakjuk eltérő voltánál fogva képeznek külön fajt. A hazánk egyes bányavidékein divatozó, eltérő mértékek közül említést érdemelnek: 1) a felsőmagyarországi hossz mértékek, melyek minthogy az érmenet csapása és dőlénye szerint irányulnak, a dőlénymértékek jellegével bírnak. A mérték szélességét itt: a vállapoktól a fődübe és főkübe nyúló $3\frac{1}{2}$ öl, összesen tehát (az ér vastagságán kívül) a szomszéd meddő kőzetekből odatartozó 7 öl képezi.⁶⁾ 2) Erdélyben a régebben érvényes 2744 köb-ölnyi területből álló⁷⁾ mértékek mellett figyelmet érdemelnek az abrudbányai köbtelkek, melyek 20 ölnyi mélységre adományozhatók és melyekre a bányász akkor tarthat igényt, ha „áldáshoz“ jut.⁸⁾ 3) A bánsági bányászatnál a múlt század közepe táján négyszögű, függélyes bányamértékek hozattak be 2744 □ ölnyi területtel; ezen mértékek nádori ajánlat következtében 1792-ben udvari rendelet által megtartattak.⁹⁾ 4) Végül említést érdemel Felsőbányának „nagyhegyi“ bányája („Grossgrube“), hol 28 öl hosszú s 14 öl széles kistelkek adományoztatnak;¹⁰⁾ ugyancsak kistelkek vannak Zarándmegyében is.¹¹⁾ A bányatörvényjavaslatban a felsőmagyarországi hossz telkek, az abrudbányai köbtelkek és az (erdélyi) aranykerületi meg a zarándmegyei kistelkek¹²⁾ vannak fenntartva.¹³⁾ Minthogy e kivételes mértékek területe bányatelek gyanánt van a javaslatban szabályozva, azért ismertetésüket a 47. §-nál fogjuk megkísérteni, hol a bányatelkekről és azok legnagyobb területéről szólnak.

¹⁾ V. ö. „Ált. bányatörvény“ 274. §. ²⁾ L. Somoskeőy beszédét. Ráth „Orszb. értek.“ Pest, 1861. II. köt. 88. l. ³⁾ „Orszb. értek.“ VII. 16. §. ⁴⁾ „Bányatörvényjavaslat“ 57. §. ⁵⁾ L. Wenzel: „Magyar-erdélyi bányajog“-ának 104. l. ⁶⁾ Gränzenstein id. m. 134. l. ⁷⁾ Wenzel id. m. 107. l. ⁸⁾ U. a. u. o. V. ö. b. jav. ind. 9. l. ⁹⁾ Wenzel id. m. 107. l. ¹⁰⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 213. l. Wenzel: „Handbuch d. allg. öst. Bergrechts“ 296. l. ¹¹⁾ „B. jav. ind.“ 9. l. ¹²⁾ A felsőbányai kismértékek mellőzve vannak. ¹³⁾ „B. jav.“ 59—61. §§-ai.

3. Jegyzet. Az általánosan felállított mértékegységtől többféle rendkívül eltérő mérték adományozása mindenesetre helytelen, mert a bányászat egyöntetű rendezését csaknem lehetleníteni;¹⁾ e bányügyi politikai szabálytól csak oly esetben tanácsos eltérni, hol az ahhoz való ragaszkodás az egyes vidékek bányáiparának létfeltételét támadja meg. A bányamértékek sokféle szabályozásának egyszerűsítése képezi a hazai bányatörvényhozás egyik legnehezebb feladatát,²⁾ mert a szabálytalanul összevisszavájt hegyekbe rendes mértéket behozni legtöbb helyen lehetetlen, a mértékek egyöntetősége pedig felette kívánatos. Ugyanazért az egyes bányavidékek összevájta és átaknázott hegységeiben, hol rendes mértéket adományozni a szomszédjogok miatt nem lehet, az ott divatozó mértékeket meg lehet hagyni (mert különben azon hegységekben új vállalat nem jőne létre), — de ugyanazon vidék szomszédos, ép hegyeiben (unverritzte Gebirge) előforduló új adományozásoknál a rendes mérték tartandó meg. A felsőmagyarországi bányavidékek ép hegységeiben (amennyire szomszédjogok nem állottak útjában) a dőlénymérték mellőzésével ugyancsak a rendes bányamérték adományoztatott.³⁾ Tehát a kivételes mértékek alkalmazása csak az esetben engedhető meg, midőn attól valamely bányavidéken az új vállalatok keletkezése függ, s az ily vidékeknél is csak átvájt hegységeire szorítandó; minden esetben tanácsos kijelölni azon határokat, hol az ily telkek jövőjében is adományoztatni fognak. Ugyanigy intézkedik az új b. javaslat,⁴⁾ mely a kivételek megszorításának és mértékek egyszerűsítésének elvét tartja szem előtt.

44. §.

A vájnamértékek adományozása csak akkor engedhető meg, ha a fönntartott ásványok az e végett bejelentett helyeni telepökben oly módon feltárvák, hogy azok a helybeli viszonyok szerint vájástérdemlőknek tekintethetnek. A vájástérdemlőség megítélése oly bányamegyékben, hol azt a helybeli viszonyok kívánják, külön határozatoknak tartatik fenn, s ezek a bányamegyebeli részvényesek meghallgatása után a miniszterium által bocsáttatnak ki.

A vájnamértékek adományozásának feltételei.

1. Jegyzet. Vájástérdemlőnek tartható valamely telep, ha a feltárás következtében oly ásványismei jelenségek észlelhetők, melyekből azt lehet következtetni, miszerint a telep foszsziliákban oly gazdag, hogy okszerű művelés mellett a reáfordított termelési költségeket nemcsak fedezni fogja, hanem még azokon felül tiszta-

¹⁾ L. jelen mű 29. l. ²⁾ L. Wenzel „Magy. erd. b. jog“ 107—108 l. ³⁾ L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 138. l. ⁴⁾ V. ö. „B. jav.“ 57. §-át.

jövedelmet is nyújtand. A vájástérdemlőség intézményének — mely szerint az adományozást addig megengedni nem lehet, míg a feltárás annyira nem haladt, hogy e körülményt abból meg lehetne itélni, — azon kettős célja lehet: 1) hogy a kalandos vállalkozókat az oktan tőkeparazlástól megóvja, 2) hogy a bányavállalat részére hitelt szerezzen.¹⁾ Mindez elméletben szép, de a gyakorlatban egészen másként üt ki. A bányavállalat természetéből folyik, hogy az (bármily óvatossággal kezdetik is meg) szerencsekisérlet marad: a legszakavatottabb bányász sem képes azt bizton megítélni, vajjon a szóban forgó ásványtelep művelése jövedelmező lesz-e vagy nem? A feltárásnál látható dús erek pár öllel odább megszűnhetnek, a legsilányabb erek pedig gazdag teleppé vastagodhatnak. Az egyéni felfogásnak, visszaélésnek, önkénynek tág tér nyílik és a hibás felismerés miatt sokszor dús telepek maradnak kiaknázatlanul, míg ellenkezőleg gyakori példáját látjuk annak, hogy a vájástérdemlőknek nyilvánított és ily minőségben művelés alá vett telepek csak veszteséggel műveltetnek és ennek folytán a hitel áldásaiban sem részesülnek. Az sem elfogadható érv, hogy ezáltal a bányatulajdonnak tárgyat teremtenek, mert erre elég lesz a lelmény behozatala. A vájástérdemlőség intézménye, mely csak hátrányt okozhat, előnyös ökonomiai horderővel pedig nem bír, elvetendő.²⁾ A bányatörvényjavaslatot csak helyeselhetjük, midőn ez okokon kívül főleg azért is mellőzi ez intézményt, mert a túlzott óvatosság csökkenti a vállalkozási kedvet.³⁾

2. J e g y z e t. A vájástérdemlőség kérdésének megállapítása a bányaszemlét teljesítő hatósági személy feladata. Hogyha azonban valamely bányamegyében a bányabirtokosok többsége vagy maga a bányahatóság alapos okokból odanyilatkozik, hogy a vájástérdemlőség kérdésének megállapítása biztos támpont gyanánt szolgáló pozitív rendelkezések volnának kívánatosak, — ez esetben az idevonatkozó javaslatok megbirálás és jóváhagyás végett a bányakapitányságok által a főbányahatósághoz terjesztendők.⁴⁾

45. §.

Azon pont, melytől a vájnamérték mérendő (felnyitó pont), az adományozást kérő által szabad tetszése szerint választhatatik, csak hogy annak az ásványtelep feltárt részén és az adományozandó vájnatelken (34. §.) belül kell léteznie.

¹⁾ „Vollzugsvorschrift“ 52—53. l. ²⁾ L. erre nézve jelen munka 13. l. V. ö. a kutatás végén előadottak 6. pontját. Scheuchenstuel id. m. 153. s. köv. l. ez intézmény mellett érvelnek, azonban l. ellenükben dr. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ 79. 239. l. V. ö. továbbá Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 163. l. ³⁾ L. „B. jav. indok“ 5. l., mi elfoglalt állaspontunkkal megegyezik. ⁴⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 54—55. l.

1. Jegyzet. A vájnamérték kimérése valamely pontból történik, melynek megválasztása a vállalkozótól függ, csak hogy a kimérendő bányatelek határain belül kell lennie. E feltáráspontnál van a mérték szintje és az e ponttól számított négy sarkpontot összekötő vonalak képezik a telek határait és alkotják a mérték szintes átmetését; így tehát gyakran e szintes vonalak a sarkponttól felfelé a meglevő magasságig nyúló függélyes vonalakkal derékszögű háromszöget alkotnak, melynek harmadik vonala a föld szabálytalan felülete. Ez esetben a háromszögek lejtalapjainál van a mérték szintes átmetsete és ugyane színvonalon képzelendő a feltáráspont is. Régibb bányajogrendszerünkben a találó, ha előjogát biztosítani akarta, felkérvényét három nap alatt tartozott benyújtani és így ekkor a feltáráspont a lelponttal rendesen egybeesett; most azonban a szabadkutatás védelme alatt folytatott munkálatok által annyira fel lehet tární a telepet, hogy a vállalkozó nem kénytelen a lelpontot feltárási pontul kijelölni, hanem a feltárt rész tetszésszerű helyét választhatja, ami a telek fektetésére nem kis befolyással van,¹⁾ mert a feltárásponttól számíttatnak a sarkpontok távolságuk- és irányukkal együtt. A bányajavaslat ugyan a lelményt és felkérvényt ismét érvényre kívánja juttatni, de azt a zártkutatmány intézményével összeegyezteti, miért is a lelpont a feltárásponttal szükségképp csak akkor esik össze, ha a vállalkozó (a zártkutatás mellőzésével) a lelmény után azonnal felkérvényt nyújt be, de ha szabadkutatást nyert, akkor a lelpont elhelyezésére és a teleknek abból leendő kimérésére nézve azok állanak, miket fentebb mondtunk. A lelpontnak a telek határára belül kell lenni.²⁾ A felnyitópont a kutatási jeggyel némi hasonlatosságban áll, amennyiben az első a mérték kiszámításának, a második pedig a kutatási kör megszabásának kiindulási pontjául szolgál, azonban egymástól abban különböznek: hogy a kutatási jegynek a kör közepén, — a feltárási pontnak pedig csak a mérték határain belül kell lennie.³⁾

2. Jegyzet. Ha több vájnamértéket kér a vállalkozó, ezek mindegyike ugyanazon felnyitópontból méretvén, a tárpontnak oly helyen kellene lennie, hogy minden vájnamérték területét érintse. Ily értelmű utasítások bocsátattak ki,⁴⁾ azonban erre nézve később változás történt és a mostani gyakorlat szerint, hogyha több vájnamérték összefüggőleg adományoztatik, mivel ezek együtt egy bányatelek képeznek, a tárpont lehet a telek részét képező vájnamértékek bármelyikén, anélkül, hogy a többi mértékeket érintené. Az új javaslat intézkedése hasontermészetű, mi azon körülményből önként folyik, hogy ott minimum gyanánt mértékegységek felállitva nincsenek és csak bányatelekekről van szó, — melyeknek határain belül a lelpont bárhova helyezhető.⁵⁾

¹⁾ L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 140. l. ²⁾ „B. jav.“ 58. §.
³⁾ Gränzenstein id. m. 141. l. ⁴⁾ „Vollzugsvorschrift“ 55—57. l. ⁵⁾ „B. jav.“ 58. §.

46. §.

A vájnamértékek alap-tére.

A vájnamérték mindig egyenszögekép határozandó meg; hosszúságának szélességéhez aránya csak annyiban van meghatározva, amennyiben az egyenszög rövidebb oldalának nem szabad 56 ölnél kevesebbet tennie.¹⁾

47. §.

A vájnamértékek adományozható száma.

Egy föltárásra rendszerint csak a szabadkutatásra fönntartott számú vájnamértékek (34. §.) adományoztathatnak. Ha pedig a felnyitó pontnak oly fekvése van, hogy abból több, még nem adományozott vájnamértékek mérethetnek ki, az adományozástkérőnek szabadságában áll, kő- és barnaszénnél négy kettősmértékig, minden egyéb ásványoknál pedig négy egyszerű vájnamértékig terjeszkedni egy föltárásra.

48. §.

Minden oly adományozás után, mely eleinte nem a 47. §-ban kijelölt teljes mértékben kéretett, a telek törvényes kiegészítése még utóbb is kérethetik, amennyiben azt más vállalkozók időközben szerzett jogai nem gátolják. Az ilyes kiegészítés megengedhető volta, azonban akkép nyomozandó ki, mint az új adományozásé.)

1. Jegyzet. A vájnamérték egy egység s mint ilyen területi nagyságára nézve változatlan. E mértéknél szabályszerint kisebb nem adományozható, de a vállalkozó mindamellett nincsen e mértékre szorítva s ha vállalatát jobban ki akarja terjeszteni, egyszerre több mérték adományozását is kérheti, mi (ha az alább ismertetendő feltételek megvannak) meg is adható. A rendes vájnamérték tehát minimum; ennek maximumát azon legtöbb egység képezi, mely egy föltárásra adományozható. A minimumok felállítására: a vállalkozási szabadság korlátozása és azt mindamellett helyeselnünk kell. A törvényhozásnak, mely főleg e téren a nemzetgazdaság elveit szem előtt tartani kénytelen, igyekezetét oda kell irányoznia, hogy a bányaproletárság elterjedése meggátoltassék. A proletárság, — mert joggal annak nevezhetjük az ingatlan és ingó bányavagyon rendkívüli feldarabolását, illetőleg felosztását, — másutt koránsem bir oly káros következményekkel, mint e téren.

¹⁾ V. ö. a 42. §. kapcsában mondottakat. A javaslatban a sarkpontok legnagyobb távolsága van kiszabva: ez 50 öl 50,000 □ ölnyi, 700 öl 100,000 ölnyi és 1000 öl 200,000 □ ölnyi bányatelkeknel. L. „B. jav.“ 85. §-át.

Ezen ökonomiaiilag káros következményü vagyonállapot legbiztosabb mérve: a vájnatelkek rendkívül kis területe és ebből folyólag részvényvállalatoknál a bányarészvények csekély értéke és nagy száma. Ennek elejét venni csak a bányatelkek minimumának megszabása s a bányarészvényekre vonatkozó megfelelő intézkedés által lehet.¹⁾ Nem szükség bőven fejtegetnünk, hogy a bányászatnál a rendkívül kis telkek nagyobb kárt idéznek elé, mint a gazdaságat más ágánál, mert pl. a föld bármennyire eldaraboltatik is, termőerejét mégis megtartja és legalább mégis haszonnal művelhető, de az ásványtelepek valódi produktivitással csak egy, tervszerű feltárás által aknázhatók ki; ha egy telepre több kis vájnamérték adományoztatik, azonkívül, hogy mindegyikhez költséges művek szükségeltetnek, melyek oktalan tőkepazarlásra vezetnek, még azon veszély is előállhat, hogy a telep többi részei a tervszerűtlen művelés miatt többnyire veszendőbe mennek. Csak a nagybani termelés képes a bányászatot hasznathajtó, virágzó gazdaságati foglalkozássá tenni, ezt pedig csak nagyobbtermű bányavállalatok által lehet elérni. Hol a tőkeszegénység áll egyesek útjában, ott a társulás üdvös eszméjének valósítása által lehet és kell segíteni, de a proletárság terjedését főleg ez iparág körül meggátolni és a nagybani termelés elvének lehető érvényt szerezni szükséges. Talán sokaknak érdeke szenvedni fog ezáltal, — de ez épen oly kevéssé szolgálhat érvel, mint amily kevéssé dönti meg a kézművesek és fuvarosok sértett érdeke a gyáripár és vasútak hasznosságának igazságát. Ily szempontból a vájnamértékek minimumának meghatározása helyeselhető s az ált. bányatörvény intézkedéseit sokkal czélszerűbbnek tartjuk, mint a magyar bányatörvényjavaslat rendelkezését; ez csak a maximumokat szabja meg, melyen alul bármily kis bányatelek adományozható. Ámbár igaz az, hogy a bányáipar nagyobb lendületet és tőkesegélyt csak az általános gazdaságati viszonyok javulásától remélhet, mindamellett nem kell felednünk, hogy a vállalkozók vérébe átment kismértű termelés iránti előszeretet miatt (még ha képesek lesznek könnyű szerrel nagyobb vállalatokba kezdeni) jövőben is a régi szokás fog követetni. Erre utalni szükséges a bányáiparososztályt, melynek műveletlenebb és szegényebb része önértékét helyesen felfogni képes nem lévén, társulás helyett kis bányatelkek felkéréséhez és műveléséhez fog fogni. Amint azonban a minimum kérdésében czélszerűbbnek tartjuk az ált. bányatörvény intézkedését, mint az új javaslatét, úgy megfordítva kell itélnünk a maximum tekintetében. Az ált. bányatörvény ugyanis a maximumot bizonyos mennyiségű vájnamértékben állapítja meg és ezen egységet képező mértékek (bizonyos feltételek alatt) egy adományozásnál többszörözhetők is egészen a meghatározott számig, de a mérték mint egység bonthatatlan. A javaslat ettől eltérőleg megszabja a különféle maximumokat, de a vállalkozó részére nem állít fel kor-

¹⁾ Az utóbbira nézve l. az alant (140. §.) előadottakat; e kérdésre azonban v. ö. dr. Konek „Statistikájá“-nak (1865) 237. s. köv. l.

látokat a mértékegységben, ami igen helyes, mert pl. a vállalkozónak 20,000 □ ölre lehet szüksége és akkor egészen felesleges öt kényszeríteni arra, hogy még 5088 □ ölet vonjon vállalatához. Nézetünk szerint czélzerű volna 10,000 □ ölet minimum gyanánt felállítani rendes telkeknél s maximum-ul azon legnagyobb téreket megszabni, melyek a javaslatban foglalvák. A maximum megállapításánál ahoz képest, amint az adományozás tárgyát ásványszemek vagy egyéb ásványok képezik (épen úgy mint az ált. bányatörvényben) különbség van a javaslatban is felállítva: köszénre 200,000, egyéb szabadászványokra pedig 50,000 □ ölnyi legnagyobb tér van megszabva.¹⁾ A kivételes telkek legnagyobb területére nézve következők állanak: a felsőmagyarországi hossztelkeknél e tér, mely az ásványtelepet vonultában és dűlésében kíséri, hosszában 150 ölig, szélességében pedig a vállapoktól a földübe és főkübe nyúló 10—10, összesen (az ér vastagságán kívül) 20 ölre terjed;²⁾ az abrudbánya-verespataki megyében adományozható köbtelkek legnagyobb tere 36 ezer köb-ölre,³⁾ az erdélyi „aranykerület“- és Zarándmegyében fennálló kistelkek szélessége, magassága és mélysége 15 ölre van szabva, ami azonban a hosszúságot illeti, ez lehet 30 öl és ekkor csorbíthatlan, vagy pedig korlátnélküli, mely esetben az ellenműveletet folytatók összetalálkozásuk esetén a köztelepet megosztják. De ha a köz 7¹/₂ ölet sem tesz, akkor a korábbi birtokosé.⁴⁾

2. Jegyzet. A szabadkutató részére rendszeren egy vájnamérték, ha pedig a telep fekvénye oly mély, hogy csak 50 öles aknával lehet hozzáférni, két mérték van fenntartva, melyeknek hosszoldalukkal kell egymást érinteniök. Egy feltárással rendszerint csak annyit lehet adományozni, mennyi a szabadkutató részére biztosítva van: kérdés már most, hogy a vájnamérték kettőzésére és alakjára nézve ugyanazon feltételek és megszorítások állanak, mik a szabadkutató részére biztosított mértékeknél érvényesek. Ásványszemeknél egy feltárással rendszeren kettős mérték adományozható (mert ennyi van feltétlenül a kutató számára fenntartva), azonban egyéb ásványoknál azon kérdés támadhat: vajjon lehet-e kettős mértéket annak daczára adományozni, hogy 50 öles tárnakna a vájnatelken nincs? Miután a 47. §. több mértékből álló vájnatelkek adományozását is megengedi, ha t. i. a kimérés a tárpont fekvéséből eszközölhető, — azt állíthatjuk, hogy amennyiben a kimérés lehetséges, egy feltárással köszénből legalább két mérték adományozható és a 34. §-ra való hivatkozás e tekintetben akadályul nem szolgálhat.⁵⁾ Ennyit kérhet legrosszabb esetben a vállalkozó akkor, hogyha a terjeszkedésben korábbi adományozások vagy szabadkutatási igények által korlátozva van, de ha a feltárási pontból akadály nélkül több, még nem adományozott vájnamértéket lehet kimérni (mi abszolút

¹⁾ „B. jav.“ 58. §. lit. a), b). ²⁾ „B. jav.“ 59. §. ³⁾ U. a. 60. §. ⁴⁾ U. a. 61. §. ⁵⁾ I. Gräunzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 141—142. l.

véve, kellő tér léteben mindig lehetséges), akkor a vállalkozó köszénél 8, egyéb ásványoknál pedig négy mértékre nyerhet tulajdont. E legnagyobb tér adományozása tehát mindig lehetséges: hacsak régebbi adományozásból eredő jogok vagy szabadturzási igények nem állanak útjában, azonban szükséges, hogy a telek egyes részeit tevő mértékek összefüggésben álljanak.¹⁾ Kérdés: hogy midőn a vállalkozó legalább két egyszerű vagy kettős mértéket nyerhet, szükséges-e, hogy ezek hosszoldalaikkal érintsék egymást, azért mert a 34. §-ra történik hivatkozás? A vájnatelek fektetésére nézve fentebb mondottak után erre tagadóan válaszolhatunk.²⁾ Ha a vállalkozó kezdetben nem a legnagyobb számú vájnamértéket kérte, ugyanazon vagy más tárpontból mérve később ezt pótolhatja; azonban mint-hogy ez új adományozásnak tekintetik, mások időközileg szerzett jogait nem sértheti s mindig bányajárással van egybekapcsolva.³⁾

49. §.

Az adományozási kérvényeknek:

a) a kérelmező vagy meghatalmazottja nevét és lakhelyét kell tartalmazniok, s általok sajátkezüleg aláírva lenniök. Ha meghatalmazott folyamodik, a kérvény a szükséges meghatalmazással ellátandó;

Az adományozási kérvények alakja és tartalma.

b) a feltárás fekvése és minőségének leírását kell előadniok, a földtulajdonos a helyközség és a politikai járásnak, továbbá a felnyitó pont két elmozdithatlan s általánosan megismerhető ponttöli távolságának kijelölésével;

c) a feltárás próbadarabjával kell ellátva lenniök;

d) azon esetben, ha a feltárás kutatás által történt, a kutatóvájás előadandó s egyszersmind kijelölendő, hogy a feltárás a külbevájástól mily mélységben és mily irányban történt. A kérvényező köteles továbbá

e) a felkért vájnamértékek számát és fekvését s az adományozás által viselendő nevet előadni; s végre

f) kijelenteni, vajjon a felkért mértékek önállóság iktatandók-e be a bányakönyvbe, vagy pedig vajjon azok valamely már abba beiktatott műhöz új alkatrészkep csatolandók-e?

1. Jegyzet. Az adományozás által a bányaszabadság tárgyai birtokbavétnak⁴⁾, mit azonban mindig csak a bányahatósághoz e végből beadott kérvény, illetőleg annak elintézése folytán lehet

¹⁾ L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 144—146. l. ²⁾ U. a. id. m. 143. l. ³⁾ U. a. u. o. a 146. l. ⁴⁾ Így értelemben szól a „B. jav.“ 31. §.

elérni. E kérvény benyújtásától egészen annak adományozás általi ellátásáig régebb bányajogrendszerünkben gyakran évek teltek el;¹⁾ a jogosítványok megszerzésének e stádiuma felkérvény (Muthung) elnevezés alatt ismeretes s az adományozástól elkülönítve szabályoztatván, azt megelőzte s a lelmény biztosítására szolgált. Az ált. bányatörvény erre nézve más álláspontot foglalt el s a felkérvények körül előfordult visszaélések megszüntetése miatt ez intézmény helyére a szabadkutatást állította fel, a kérvényezési részt pedig az adományozásba olvasztotta;²⁾ az adományozási kérvény alaki kellékei és következményei, mik itt tárgyaltnak, a régi felkérvények egy részének megfelelnek. Az új bányatörvényjavaslat a felkérvény intézményét az adományozástól elkülönítve ismét felállítja s e tekintetben megegyez a porosz bányatörvénnyel, azonban ez intézményt igen helyesen a zártkutatmánynyal egyeztetni össze.³⁾

2. Jegyzet. Az adományozási kérvény alakjára nézve következőket szükséges tudnunk. A kérvény csak írásban adható be s szóbeli kérelmek el nem fogadtatnak;⁴⁾ az új javaslat ezzel ellenkezően megengedi, hogy a felkérvény (ép úgy mint a kutatási bejelentés) írásban, élőszóval vagy távirat útján legyen beadható. Az írásbeli felkérvény két egyenlő példányban nyújtandó be, különben a hatóság a hiányzó példányt a felkérő költségére leiratja, az élőszóval előadott felkérvényről pedig jegyzőkönyv vétetik fel.⁵⁾ Ami a tartalmat illeti, a javaslatban a felkérvény csaknem teljesen megegyez az ált. bányatörvény rendelkezéseivel: a kérvényező nevének, lakhelyének a felkérvényben is világosan ki kell fejezve lenni, ha pedig meghatalmazott folyamodik másnak nevében, akkor a meghatalmazásnak mellékelve kell lenni, mi ha elmulasztatik, e hiány pótlására a bányahatóság határidőt tűz. Ha a meghatalmazás utólag, de kellő időben érkezik be, akkor a felkérvény a beadás idejétől érvényes, ellenesetben visszautasítandó.⁶⁾ Ugyancsak ily megegyező természetű a javaslat azon rendelkezése is, mely a polgári kerület, község és földbirtokos megnevezését követeli, csak hogy még azt is ki kell fejezni, hogy a tár-, illetőleg lelpont minő művelési ág alatt levő földön van. Ki kell továbbá tenni a lelpont fekvényét ismertető jeleivel s meghatározandó annak távolsága és főiránya két mozdíthatatlan s felismerhető ponttól.⁷⁾ Ez megfelel teljesen az ált. bányatörvény hasontartalmu intézkedésének (49. §. lit. b)), mely ellen az ált. bányatörvény szerkesztése alkalmával kifogást emeltek: felhozták ugyanis, hogy magas hegységekben, erdős vidékeken és az alpesi tartományokban igen nehéz egy szilárd pontot is találni, ugyanazért

¹⁾ L. Grännenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 147. l. ²⁾ L. fentebb a kutatásnál előadottakat. ³⁾ L. ugyanazt v. ö. „B. jav.“ 31. és köv. §§-ait. ⁴⁾ „Vollzugsvorschrift“ 58. l. 1. pont. ⁵⁾ „B. jav.“ 32–34. §§. ⁶⁾ „B. jav.“ 36. §. 1. pont és 33. §. v. ö. a 14. §-t, meg az ált. b. törvény 49. §-ának a) pontját. ⁷⁾ „B. jav. 36. §. 3. pont.

azt javasolták, hogy ez csak annyiban jelölendő ki, amennyiben lehetséges. A többség azonban a szöveghez ragaszkodott, mert a tárpont kétségtelen helyzetének meghatározását szükségesnek tartotta főleg a vitás kérdések eldöntése végett, egyébiránt valóban alig képzelhető azon eset, hogy két mozdithatlan pontot bárhol levő tárpontra nézve találni ne lehetne; mindössze is talán egyik vagy másik kissé távolabb esik, ami azonban akadályul nem szolgálhat.¹⁾ Ezen helyes okok nyomán a két mozdithatlan pontnak kijelölése törvénybe iktatatott s a javaslatban is benntaláljuk — szintugy, mint az adományozandó nevének kifejezésére vonatkozó kötelezettséget.²⁾ Ami a feltárás próbadarabját illeti, ennek gyakorlati jelentősége az ált. bányatörvényben sincs s az mindössze is a régi felkérvény ünnepélyes alakiségának, a jelképes átadásnak (*traditio symbolica*), mint bányászati szokásnak átvételéül tekintendő,³⁾ miért is a javaslat azt teljesen mellőzi s csak a felkérvény tárgyát képező szabadásvány megnevezését kívánja.⁴⁾ A felkérvénynek vagy adományozási folyamodványnak alaki és tartalmi szabálya a legtöbb bányajogban az előadottakkal hasontermészetű,⁵⁾ csupán a francia bányatörvény nem fektet különös súlyt erre, ami különben teljes összhangzásban áll a francia bányajogrendszer azon elvével, mely a bányatulajdon szerzésének súlypontját nem a találó felfedezésére és felkérvényére, hanem a hatóság határozatára helyezi.⁶⁾ Az adományozási kérvény szabályozására egy miniszteri rendelet bocsáttatott ki, mely mindenben összhangzik a most előadottakkal, csak hogy még azt követeli, hogy a kérvényező kimutassa: 1) minő állapotban szándékozik termelékét forgalomba hozni, 2) honnét szerzi üzeméhez a szükséges gyúanyagot?⁷⁾ E két követelmény főleg verseny esetén igen fontos, mert a hatóság annak javára dönti el az adományozást a versenyzők között, ki a fentebbiekből megítélhetőleg olcsóbban és hasznóhajtóbban képes bányászatilag termelni.

3. Jegyzet. A kérvény benyújtásának azon következménye van, hogy a felkért terület a felkérő részére biztosítottnak tekintendő. E következmény azonban csak akkor áll be, hogyha a kérvény minden tekintetben szabályszerű, sőt a javaslat érvényét — az alaki és tartalmi követelményektől eltekintve — világosan attól teszi függővé, hogy a felkérő a szabadásványt a megjelölt lelhelyen a felkérvény beadása előtt valósággal megtalálta legyen s hogy birtokbavételének mások korábban szerzett joga ne álljon útjában. Ha a találás ideje iránt kétség támadna, azt a felkérő a bányajárás alkalmával igazolni tartozik.⁸⁾ Az ált. bányatörvény szerint pedig az adományozási kérvény

¹⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 169—172. lapj. ²⁾ „B. jav.“ 36. §. 4. pont. ³⁾ Gräzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 148—149 l. Hol a feltárás nem kutatás, hanem más véletlen munkalat, pl. kutatás következtében történt, ott a külbe-vájás mélységének és irányának kijelölése nem szükséges. ⁴⁾ „B. jav.“ 36. §. 5. pont. ⁵⁾ Például a porosz b. törvény 14—17. §§.-aiban. ⁶⁾ L. Achenbach id. m. 233. l. ⁷⁾ „Instruction“ (1810. aug. 3.) ⁸⁾ L. „B. jav.“ 38. §-át.

értéke attól függ, vajjon a feltárás oly mérvű-e, hogy a vájástér-demlőséget abból meg lehet ítélni? Ha az alak és tartalom hiányos a kérvénynél, akkor kérdés támad aziránt: 1) mi történjék az ily hiányos kérvényekkel? és 2) ha pótlással ellátva ismét benyújtatnak, az előjog mely időponttól számítandó? Az alany és tárgy fel nem ismerhetésének hiánya miatt a felkérvény pótlás végett visszautasítandó még pedig feltétlenül, egyéb kisebb, de a szemlénél el nem intézhető hiányok pótlására pedig 8 napi meg nem hosszabbítható határidő tűzetik; első esetben a kérvényező előjoga a javított kérvény ujlagos beadásának időpontjától, második esetben pedig, ha a pótlás kellő időben megtörtént, a kérvény beérkezésétől számítatik.¹⁾ Természetes, hogy ha a pótlás elmulasztatik, a kérvény nem érvényes.²⁾ A javaslat ettől annyiban tér el, hogy a felkérvényt semmi esetben sem kívánja visszautasíttatni, hanem 8 nap alatti pótlást rendel, minek elmulasztása a felkérvényt érvénytelenné teszi, de a hiány pótlása, kivéve ha ez az adományozandó bánya nevének elhallgatásából ered, mások ellen csak a pótlás beadásának idejétől ad előjogot.³⁾ A bármily alakban beadott, de érvényes felkérvény másolatát köteles a bányahatóság az érkezési idő feljegyzésével a felkérőnek kiadni.⁴⁾ Az ált. bányatörvény hiv. utasítása szerint a bányahatóságok minden, még a visszautasított kérvényekre vonatkozólag is feljegyzést tartoznak vezetni; minden kérvény számára lap nyitandó, hol az érkező ideje feljegyeztetik s minden ezen kérvény folytán létrejött és azon ügyre vonatkozó esemény, bányajárás, cölvekelés stb. bevezettetik.⁵⁾ A javaslat szerint a felkérvény, mely épen úgy átruházható, mint a zártkutatmány,⁶⁾ a bányahatóságok által épen oly módon a feljegyzési könyvekbe igtatandó, csak hogy a jegyzékbevételek a nap és óra pontos megjelölésével kell történni, hogy a beadás elsősege iránt kétség ne támadjon.⁷⁾

50. §.

A feltárás fekvéséről egy a kültért is előadó térkép, egy bécsi hüvelykre negyven ölnyi mértékarány szerint, két példányban előterjesztendő, s ezen térképek egyikébe a fölkért vájnamértékek számának és fekvésének be kell jegyezve lennie. Ezen térképek az adományozási kérvénnyel együtt nyújtathatnak be, ezeknek azonban a kért adományozás megengedhető volta iránt a helyszínén teendő nyomozás, azaz a bá-

Fekvési
térkép.

¹⁾ „Vollzugsvorschrift“ 58. l. 2—3. pontjai. V. ö. Gräzenstein 150—151. l. ²⁾ Ugyanigy a „B. jav.“ 37. §. ³⁾ Ugyanaz a 37. §-ban. ⁴⁾ U. a. a 35. §-ban. ⁵⁾ „Vollzugsvorschrift“ 58. l. 4. pontjában. V. ö. ugyanannak 181. lapon levő mintáját. ⁶⁾ „B. jav.“ 43. 29. §§-ai. ⁷⁾ U. a. 44. 44. §§-ai. Ugyanigy a francia bányatörvény, csak hogy ott a kérvény még ki is hirdettetik, hogy a versenyezni szándékozők értesülést nyerhessenek. Art. 22. 25. 26.

nyajárás (54. §.) előtt nyolcz nappal be kell nyújtatniok, ellenkező esetben az adományozási kérvény hatályosságát veszti.

Jegyzet. A fektetési térkép tagadhatatlanul sok költségbe kerül, miért is a törvénykönyv szerkesztése és revíziója alkalmával e szakasz ellen több ellenvetés tétetett. Többen azt hozták javaslatba: hogy a kötelező mértékarány (Massstab) mellőztetvén, kinek-kinek szabadkéz legyen engedve s a térképet utólag, sőt a bányajáráskor is be lehessen nyújtani, továbbá hogy a térkép felvételét a bányamérnökök és hatósági közegekre kellene bízni, sőt szegényebb vállalkozóknak vagy csekélyfontosságú vállalatoknál azt el is lehetne engedni. Ezen és hasontermészetű ellenvetések¹⁾ és javaslatok daczára a többség a szerkezet megtartása mellett nyilatkozott. Ha tekintjük, hogy a szabatos fektetési térkép legbiztosabb eszköz a kérvényben leírt s a bányajáráskor megszemlélendő feltárás azonosságának beigazolására,²⁾ ha tekintjük, hogy e térképek szolgálnak a bányatulajdon telekkönyvi rendezésének alapjául, akkor a jogbiztonság érdekében a térképek létét és egyöntetűségét csak helyeselnünk lehet; ami pedig a szegényebb vállalkozók fenyegetett érdekét illeti, ez ellen a bányamegyei alapszabályok felállítását által teljesen gondoskodva van.³⁾ Különbben a fekvési térkép kötelező volta mellett itt felhozott érvek abszolút igazságot rejtenek magukban, azért a porosz és francia bányajogokban egyaránt megtaláljuk ez intézményt; ez utóbbi szerint, a mértékarány törvényes meghatározásának figyelembentartása mellett, a vállalkozó önköltségén köteles azt a bányamérnökkel készíttetni vagy legalább verifikáltatni s a präfekt által hitelesíttetni. A térképnek három példányban kiállítva s a felszínt szabatosan előtűntetnie kell (un plan régulier de la surface).⁴⁾ Ezek után igen természetesnek találjuk, hogy az új bányatörvényjavaslat ragaszkodik a fekvési térképek kötelező készítéséhez s annak egyöntetű alakjához pedig bányaiparosaink részéről ez mellőzhető tehernek tartatik.⁵⁾ E felfogás téves volta az előadottakból kitűnik. A javaslat azonban szabályszerű térképet csak siktelkek felkérvényénél követel; ennek két példányban és oly arányban kell készülvén lenni, hogy 40 öl egy bécsi hüvelyknek megfelelően, továbbá szükséges, hogy rajta a bányatelek határai, fekvése, a két mozdíthatatlan és a lelpont, meg a tájékozásul szükséges delevonal kitétéssék.⁶⁾ Ha azonban a vállalkozó hossztelket, köbtelket vagy pedig kistelket kér adományoztatni, nem köteles ugyan fektetési térképet mellékelni, de ki kell jelölnie a telek fekvését és a lelpontot minden kellékeivel együtt.⁷⁾ Az ált. bányatörvény rendeletéhez képest, ha a fektetési térkép kellő időben, vagyis 8 nappal a bányajárás előtt be nem nyújtatik, az adományoz-

¹⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 169. l. ²⁾ L. Gräzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 150. l. ³⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 172—174. l. ⁴⁾ „Code des mines“ art. 30. ⁵⁾ L. „B. jav. indokolásának“ 9. l. ⁶⁾ „B. jav.“ 39—40. §§-ai. ⁷⁾ L. „B. jav.“ 59—61. §§-ait. V. ö. a 36. és 39. §§-t.

zási kérvény hatályát veszti; ha a térkép rendkívül hiányos, úgy hogy rendeltetésének meg nem felel, akkor pótlás, illetőleg javítás végett visszautasítandó s úgy tekintetik, mintha be sem nyújtott volna. Kisebb hiányoknak, vagy a térkép nem kellő számban lett benyújtásának nem lehet ily következménye, mert azok pótlása részben a bányajárás alkalmával, részben pedig azt megelőzőleg eszközölhető. A javaslat szerint következő intézkedés áll: ha a felkérvény beadásakor a kötelezett térkép csatolása elmulasztott, az 6 hét alatt pótolható vagy a hatóság ennek (a vállalkozó költségén) hites bányamérnök általi készítésére megkérhető, de ha a vállalkozó ezt tenni elmulasztja, a felkérvény érvényét veszti. Ha egy példány hiányzik, azt a bányahatóság a felkérő költségére elkészítteti.¹⁾ A fektetési térképen megjelölt határok között, az adományozás be-
következteig a siktelkek fekvését meg lehet változtatni.²⁾

51. §.

Minden adományozásért külön kérvény nyújtandó be. Ha azonban az egyidejűleg benyújtott kérvények a folkért vájnamértékek tekintetében egymással kapcsolatban vannak, úgy megengedtetik azokra nézve egy közös fekvési térképet (50. §.) nyújtani be.

Jegyzet. Ha a kérvényező több adományozást foglalna egy kérvényben össze, kérvénye ugyan visszaszármaztatik, azonban az elkülönítés foganatositása elsőégi jogainak érvényét a halmozott kérvény beérkeztétől biztosítja.³⁾ Minden külön kérvény külön tárgyalás és ellátás alá vétetik s mindegyik kérvényre önálló adománylevél állíttatik ki.⁴⁾ Az elkülönítés szabálya alól kivételnek van helye a szintén adományozás tárgyát képező határközegeknél (Überscharen); azonban az ily kérvény elintézésénél a határközegekre érvényes szabályokat (42—75. §§.) figyelembe kell venni s annak adományozása a fővájnatelekkel egy okmányban csak akkor foglalható egybe, ha a határközeg az adományozott vájnatelek által teljesen zárrolva van, vagy pedig a szomszéd bányabirtokos által arra igény nem támasztatik. A kérvények mindig azon bányakapitánysághoz nyújtandók be, melynek közvetlen vagy közvetett hatósága alá helyezett területen

¹⁾ A térképre vonatkozó hiány a rendelet értelmében pótolva van, akkor a felkérvény érvénye a beadástól számítandó. L. „B. jav.“ 41. V. ö. a 40. §-t.

²⁾ A felkérvény érvénye alatt a felkért terület zárva van (41. §.) és az adomány megnyeréséig eszközölt feltárási munkálatok kutatási munkálatokul tekintendők, melyekre a zártkutatmány szabályai alkalmazandók. A felkérvény érvénye pedig a szabályszerűen kiállított kérvény beadásától, illetőleg az arra vezetett hatósági feljegyzéstől kezdődik. Ez időpont szerint ítélandó meg az ugyanazon lelményre vonatkozó felkérvények közötti elsőség. L. „B. jav.“ 42—46. §§-ait. ⁴⁾ L. Gränzenstein id. m. 151. l. ⁵⁾ „Vollzugsvorschrift“ 59. l.

a feltárás fekszik; lehet ugyan a közvetett hatósági területen levő feltárásokra vonatkozó kérvényt az illető bányabiztosnál is benyújtani, ez azonban az érkező pontos feljegyzése és a beadvány szabályszerű beiktatása után köteles azt az első póstával a bányakapitánysághoz küldeni.¹⁾ A külön benyújtott, de a vájnatelkek összefüggése miatt kapcsolatban levő kérvényekhez lehet közös fektetési térképet mellékelni, minek czélja a felesleges kiadások megkímélésének méltánylásában rejlik.

52. §.

Több kérvényezők közül, a vájnatelkek kiterjedésének és fekvésének a törvényes határozatok szerinti választására nézve előjog azt illeti, kinek adományozási kérvénye előbb nyújtatott be a bányahatóságnál.

Több kérvényező közötti előjog.

53. §.

Az ugyanazon vájnatelkekérti oly különböző kérvényezők, kiknek Kérvényei ugyanazon napon jutnak a bányahatósághoz, a vájnatelket, ha annak felosztása iránt egymással meg nem egyezhetnek, közösen kapják.

Jegyzet. Azon eset, hogy egy és ugyanazon bányatelek adományozását többen kérik, ritkán jöhet elő, mert a szabadkutatási intézmény felállítása folytán az adományozást rendszerint a feltárási munkálatokat biztosító zártkutatmány meg szokta előzni az adományozási kérvény beadását; a szabadturzási kör határain belül pedig a turzónak bizonyos tekintetben előjoga van. Hogy ugyanazon telekre többen kérjenek adományozást, az ép oly ritka eset, mint az, hogy ugyanazon nap adassanak be a kérvények. Gyakoribb lehet azon eset, hogy a különböző kérvényezők által kért mértékek egyes részei összeesnek, vagyis részben egymást fedik. Az ált. bányatörvény most említett §§-ai legtöbbszörre ily kérdések elintézésében nyernek gyakorlati alkalmazást. Ha a folyamodók különböző napon adták be kérvényeiket, akkor az elsőség azon sorban van megállapítva, amint a folyamodványok beérkeztek s mindegyik következő csupán annyiban élhet a vájnatelkek fekvésére vonatkozó választási jogával, amennyiben azt az előző joga nem korlátozza; az egyidejűleg azaz egy napon beérkezett s egy bizonyos területre vonatkozó több kérvény folytán, ha csak a felek másként nem egyeznek, a felkért terület a folyamodóknak közösen adományozandó. Ha a szóban forgó terület alakja s nagysága olyan, hogy abból egy szabályszerű vájnamértéket sem lehet kimérni, ami pedig gyakran szokott megtörténni, akkor a ha-

¹⁾ „Vollzugsvorschrift“ 59—60. 1.

tárközre érvényes szabályok tartandók szem előtt.¹⁾ Az itt vázolt s az elsőséget összeütközés esetén meghatározó szabályoktól a javaslatnak természetesen el kell térnie. A javaslat szerint a zártkutatmány érvényben maradna ugyan, azonban nem volna szükségkép kötelezve a vállalkozó és az azzal járó előnyöket élvezni s jogában állana a közönséges kutatás közben vagy véletlenül tett felfedezés után azonnal felkérvényt adni be; részint a véletlen lelmény, részint a kizárólagosságot nem nyújtó közönséges turzási munkálatok folytán felkérvényt lehetvén beadni, az összeütközések egy és ugyanazon terület adományozása végett beadott felkérvények között e szerint gyakran előfordulhatnak. Ugyanazért a javaslat a közönséget igen helyesen mellőzve, a valóságos lelmény feltétele mellett az elsőség megállapítását a felkérvény beérkezésétől teszi függővé. Mint fentebb említettük az írásban, szóval vagy távirat útján a bányahatósághoz bejelentett felkérvény okmányára az érkezés napja és órája akként jegyeztetik fel, hogy az elsőség iránt kétség nem támadhat; e feljegyzett időponttól számított az elsőség több, ugyanazon ásványlelményre vonatkozó felkérvény között.²⁾

54. §.

Bányajárás.

Minden adományozást az annak megengedhetősége iránt a helyszínén teendő nyomozásnak, a bányajárásnak kell megelőznie. Ennek feladata: a) az előadott ásványföltárás létezését s annak vájástérdeklőségét a 44. §. határozatai szerint kétségen kívül tenni; b) megvizsgálni, vajjon s mily változtatásokkal adományoztathatik a felkért telek a felkérőnek, korábban szerzett jogok sérelme nélkül, mihez képest különösen a szomszédos szabadkutatóknak, kiket vájnatelkük választásának előjoga illet (36. §.), az egyelőre kimérendő; c) minden köztekintetbeni és az érdekllett földbirtokosokhoz viszonyokat kinyomozni; d) a fekvési térképet megvizsgálni, s azt, ha szükségesnek találtatik, kiegészíteni és megigazítani.

1. Jegyzet. Bányajárás (Freifahrung) alatt azon a helyszínén eszközölt tisztázó nyomozást értjük, melynek célja a kért adományozás feltételeit és ténykörülményeit megállapítani.³⁾ A „Freifahrung“ (bányajárás) kifejezés a cseh bányarendeletről ered. Ha valaki valamely „felhagyott“ bányát kérvényezett, két esküdt azt megsejmelte s ha ennek folytán kiderült, hogy abban a három utolsó munkaszak alatt

¹⁾ L. Gränzenstein: „Das allgem. öst. Bergg.“ 152. l. ²⁾ L. „B. jav.“ 46. §-át. V. ö. ugyanannak 34. §-át. ³⁾ L. Wenczel: „Magyar-erdélyi bányajog“ 119. l. A bányajárástól különböző perbeli és perenkívüli szemléről alantabb. L. „Orszb. értek.“ 47. §-át.

nem dolgoztak („die Zeche durch drei Schichten unbelegt geblieben war“), akkor szabadon adományozhatónak nyilvánították s a felkérőre szállott. A Ferdinánd- és Miksa-féle bányarendtartások szerint ettől eltérőleg a felkérő a bányaadományozhatást 14 nap alatt volt köteles bizonyítani s az ellenbizonyítás foganasítására ugyanily idő tartatott fenn; ez eljárás „Weisung“ (bizonyítás) elnevezéssel jelöltetett. Később azonban azon országokban is, hol a Ferdinánd-féle bányarendtartás volt érvényben, minden helyszini nyomozásra a „bányajárás“ kifejezés kezdett használatba jöni, még pedig később nemcsak az elhagyott bányák, hanem az új vállalatok adományozása végett benyújtott felkérvények folytán foganasított szemlékre is. Az így általánossá vált kifejezés azután a bányatörvénykönyvbe is átvétetett s a hazánkban régebben divatos „bányamesteri szemle“ (bergmeisterlicher Augenschein) kifejezés helyébe állíttatott.¹⁾ A bányajárásnak költséges volta miatt sok ellenzője van; mindamellett azt eltörölni nem lehet. Fentebb bővebben kifejtettük,²⁾ de különben a bányatulajdonszerzés természetéből is önként folyik, hogy annál hatósági beavatkozás szükséges, e hatósági közbelépés pedig rendeltetésének a helyszinén eszközölt nyomozás vagyis szemle által fog legjobban megfelelni. A bányajárás célja: a jogrendezés és a birtokbavétel oly szabályozása, mely a szerzőnek, a telektulajdonosnak és a szomszédoknak egymás irányában fennforgó viszonyait tisztázza. A francia bányajognak e tekintetben eltérő intézkedései nem nyújtanak követésreméltó példát, ellenben a többi bányajogok közül pl. a porosz szinte megtartá a bányajárás jogintézményét.³⁾ A magyar bányatörvényjavaslat következő okokat tartja szem előtt: az adományozás elnyerésére szükséges, hogy valamely szabadásványnak természetűi telepén való feltalálása valóban igazoltassék, ezen igazolás pedig másképp nem történhetik, mint a lelménynek a helyszinen való megmutatása által; továbbá a bányaszemlének feladata, hogy azon pont vagy pontok fekvése, melyek a bányatelkek fektetésének alapjául szolgálnak, felmérés által úgy határozassanak meg, hogy azok mindenkor fellelhetők legyenek, azonfelül szükséges a felkérvény által jogaikban talán sértett érdeklettek kihallgatása, az ebből származó vitás kérdések pedig legtöbb esetben csak a helyszinén történt vizsgálat alapján dönthetők el. Miután végre a fekvési térkép megvizsgálása, kiegészítése és helyreigazítása is, mint a bányabirtok biztosításának nélkülözhetlen tényezője, szinte csak a helyszinén történhetik, a bányaszemlével összekötött teher vagy áldozat teljesen igazoltnak tekintendő.⁴⁾ Ezen indokok alapján a javaslat a bányajárást fenntartja, kimondván: hogy a felkérvényt követi, az adományozást pedig mindenkor megelőzi a „hivatalos szemle.“⁵⁾ Az elnevezés, mit a

¹⁾ L. Gräbenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 153. l. ²⁾ L. fentebb a regálkérdésnél (3. §.), továbbá a kutatásnál (20. §.) előadottakat ³⁾ V. ö. dr. Achenbach: id. m. 222—224. l. ⁴⁾ L. „B. jav. ind.“ 9. l. ⁵⁾ „B. jav.“ 47. §.

javaslat kasznál, valószínűen a régi magyar jogban divatozott „bányamesteri szemle” kifejezésből van származtatva.¹⁾

2. Jegyzet. Azon tisztí cselekmények, mik a bányaszemlénél és annál, mi azzal egybefügg — előfordulnak, két csoportra osztályozhatók, ugymint: 1) a küldöttség, 2) a hatóság tisztí cselekményeire. A kiküldött hivatalos személy tisztí cselekménye a szoros értelemben vett szemle foganatosítása és az arról szóló jelentés tétéle, a bányahatósághoz pedig a szemle meghirdetése, műértők meghívása és a kiküldött jelentése folytán való határozás tartozik.²⁾ E szakasznál csak a kiküldött tisztí cselekményeiről emlékezünk meg, a bányahatóság funkcióinak tárgyalását a következő §§-ra hagyván. Költség és időkimélés okából a bányaszemléket oly módon lehet berendezni, hogy több egymásután ugyanegy körút alkalmával tartassék meg,³⁾ azonban az ügy elintézését ez oknak annyira késleltetnie nem szabad, hogy e miatt a kérvény beadásától a szemle megtartásáig 6 hónál több teljék el,⁴⁾ sőt a vállalkozónak szabadságában áll az így kitűzött határidő megrövidítését és a szemle további megtartását is kérelmezni, ha a látszataból kitűnik, hogy a késedelem reá nézve hátrányos; de a határidő időközi megrövidítéséről a meghívottakat, érdekelteket értesíteni szükséges.⁵⁾ A kitűzött határnapon a hatóság küldötte (bányabiztos) a meghatározott órában a helyszínen megjelenván, ott feladatának teljesítéséhez fog. Az ásványfeltárás létezésének és azonosságának konstatirozása után a vájástérdemlőség kérdésének megállapítása veszi igénybe figyelmét s itt azon körülményeket kell alaposan megvizsgálni, mikből kedvező vagy kedvezőtlen eredményt lehet következtetni. A vájástérdemlőség mindig relativ természetű kérdés s e tulajdonságot alanyi meg tárgyi okok határozzák meg. Az alanyi okok rendszerint nem képezhetik nyomozás tárgyát s csak annyiban jönnek tekintet alá, amennyiben kitűnik, hogy a tulajdonszerzés mellékeztélja csak a tér kizárólagosságának megnyerése vagy szédelgő üzérkedésből áll, — ellenben a tárgyi okok szorgos figyelemmel vizsgálándók. A feltárt asványtelep mennyisége és minősége (quantum et quale), a kinyerendő ásványok használati meg csereértéke, a művelést, termelést és fogyasztást előmozdító vagy hátráltató tényezők, ugymint: a vidéken uralkodó munkabér, a gyúanyag ára, vízbőség, a közlekedési eszközök állapota stb. mind alkalmas támpontot nyújtanak e kérdés eldöntésénél.⁶⁾ Továbbá feladata a

¹⁾ V. ö. a jegyz. elején mondottakat. ²⁾ L. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts“ Prága, 1870. 160—162. l. ³⁾ A javaslat szerint: minden felkérvény felett ugyan külön szemle tartandó, de egy vidéken egyidejűleg ily módon több felkérvény is elintézhető, csakhogy a szemlék sorrendjét a felkérvények beadványi sorrendje határozza meg. „B. jav.” 48. §. Ez ugyan igazságos, de nem egészen helyes, mert sok esetben nagy idő és pénzvesztegetéssel járhat. ⁴⁾ „Vollzugsvorschrift” 43. §. 5. pont, 61. l. ⁵⁾ „Vollz.” 43. §. 7. pont, 62. l. ⁶⁾ L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 163. lapj. V. ö. alantabb a bányajárási jegyzőkönyv mintáját, mely ez okok figyelembevételét gyakorlatilag tünteté elé.

kiküldöttek a telekkérdés és szomszédjogok tisztábihozatala s itt arra kell törekednie, hogy a nehézségek mellőztessenek és kiegyenlítettessenek, ha pedig ez nem sikerülne, az akadály létét oly tisztán kell feltüntetnie, hogy annak folytán az adományozást megadni vagy megtagadni: röviden a kérdés felett dönteni lehessen.¹⁾ Végül ha a köztekintetű aggályok kinyomozásából kitűnik, hogy az adományoztatni kért terület nincs a turzás alól kivett helyen, hogy semmiféle magánépitmény, középület, út, erőd, vasút, vizigát stb. a bányanyitás által fenyegetve nem lesz s politikai okok gátul nem szolgálnak, akkor e körülmény kiderítése után a szükséghez képest a térképet kijavítja vagy helybenhagyja.²⁾ Az e szakaszban és e jegyzetben előadottakkal főbb vonásaiban megegyez a magyar b. javaslat rendelete is. A bányahatósági biztosnak feladatául van tűzve: 1) az ásványlelmény tényleges létezéséről meggyőződést szerezni; 2) a lelpont fekvését felmérés által is meghatározni akként, hogy az mindenkor biztosan megállapítható legyen; 3) az adományozandó bányatelek fekvését és alakját a felkérő kívánságához képest megállapítani; 4) a fektetési térkép helyes voltát megvizsgálni, hiányait kiigazítani s ha a felkérvényhez térkép nem csatoltatott (39. §.), ezen térképet elkészíteni; 5) megvizsgálni, vajjon a felkérő által kívánt bányatelki határozások szomszéd érdekeltek korábbi jogainak sérelmesek-e s ez esetben a helyreigazítást a felek beleegyezésével megkísérteni; 6) a köztekintetek iránt felmerülő kérdéseket s a felkérő minden viszonyait a föld tulajdonosával vagy más érdekeltekkel tárgyalni.³⁾

3. Jegyzet. A hatósági kiküldött a foganatosított szemléről jegyzőkönyvet köteles felvenni s abba köteles mindent bevezetni, mi a szemle alatt magát előadta. A bányajárási tényhez sem írásbeli, sem szóbeli utólagos nyilatkozatok a felek által nem csatolhatók.⁴⁾ A bányajárási ügymenetét gyakorlatilag és példa alakjában legjobban tünteti elő a szemlejegyzőkönyv, melynek következő alakja van: Bányajárási jegyzőkönyv, mely fölvétetett B.-Patakon, 1870. május hó 24-én, Geley József tótfalusi lakos és részestársai által f. é. 24. sz.-hoz benyújtott kérvény következtében, a szabadkutatással eszközölt kitérésre szorgalmazott két egyes vájnamérték adományozása tárgyában, a b...i m. k. bányakapitányság^{300/870} sz. a. kelt végzése folytán. Jelen voltak: N. N. kiküldött bányabiztos, Geley József mint részestársainak képviselője, továbbá Péterfy Károly szomszédos bányabirtokos és Pap Mihály b.-pataki lakos. Alulírt kiküldött bányabiztos a fentírt napon reggeli nyolcz óraker a helyszínén megjelenvén, a feltárás meg szemléléséhez fogott, mi következő eredményt tüntet elő: az adományoztatni kért telek határain belül fekvő s a térképen is megjelölt feltárólagban sárgás, agyagos,

¹⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 44. §. 62. l. ²⁾ L. Gräzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 156. l. V. ö. az „Ált. b. törvény“ 17—18. §. ³⁾ „B. jav. 51. §. ⁴⁾ „Vollzugsvorschrift“ 62—63. l.

középmínőségű s minden összefüggés nélküli vasércz jó elé, melyből, mint a hányán látható, már néhány száz mázsa termeltetett is. Bár e vasércz csak középmínőségű, mindamellett tekintve azt, hogy e vidéken a bányamunkabér igen olcsó, hogy jobb pontbeli érczekkel a vaskohók közelségénél fogva haszonnal dolgozható fel, vájástérdemlősége kétségbe nem vonható s mivel 2 $\frac{1}{2}$ öl térről 5 köböl középjóságú vasérczet várhatni, a helyi viszonyok kellő figyelembevételével a bányahatár becsértéke 2000 frtra tehető. Ezután Péterfy Károly szomszéd bányabirtokos hivatott fel netaláni kifogásainak előterjesztésére, mivel azonban kijelenté, hogy a felkért bányateleknek a térkép szerinti adományozása korábban szerzett tulajdoni jogait nem sérti, e tekintetben további intézkedés szüksége fel nem merült s a köztekintetű aggályok nyomozása megkezdett; miután pedig kiűnt, hogy az adományoztatni kért telek határai a kivett helyektől kellő távolságban fekszenek s semmi politikai ok, mi az adományozást gátolhatná, nem merült fel, a földbirtok kérdésének tisztábazozatala vétetett tárgyalás alá. E kérdés azáltal lett elintézve, hogy Pap Mihály b.-pataki lakos, kinek beigazolt telektulajdonán terjed el a vájnatelek, egy felmutatott s alább másolatban is előterjesztett adás-vevési szerződés szerint a telket Geley József és részes társainak tulajdonába bocsátotta. Az adományozás megengedhetősége iránti nyomozás ekként sikerrel befejeztetvén, a kérvényhez mellékelte térkép a telekkel egybeazonlított s megvizsgáltatott; a fektetési térkép alakja ellen semmi kifogás sem merült fel, mert az a bányatörvény által előírt szabályoknak mindenben megfelel s a szomszédok korábban szerzett jogait nem sérti, miért is a felkérő kívánságához képest a bányatelek kiczövekelése a végbevitt előmunkálatok és a fektetési térkép nyomán a bányatörvény 65. §-a értelmében azonnai megkezdett s következően foganasított. Az *a* északnyugati sarkpont, a bedőlt aknától 12590''-ra 3 óra 5^o irányban, az „Endra“ erdőség egy régi szénégető helyén; a *b* északkeleti sarkpont a „Flóra“ nevű kaszálló szakadékos partocskáján, az elsőől 6 óra szerint 112 öltre; innen a *c* azaz délkeleti pont szinte azon kaszálló lapályhelyén ismét 112 ölnyire 12 óra irányban; végre a *d* vagyis délnyugoti sarkpont az említett erdőben levő „Mohos“ szirt tövében ugyancsak 112 öltre 18 óra szerint tüzetett ki. Mind a négy ponton egy 3 láb mélységű gödör ásott, melyekbe alól gömbölyűre perzselt, felül pedig 4—5 láb hosszúságban négyszögletűre faragott s bányászjelvénynyel (keresztbe tett két kalapács) ellátott tölgyfaoszlopok ásattak. Ezen czövekelés ellen senki kifogást nem tévén, Geley József részes társai nevében ismételve kijelenté, hogy a felkért bányatelket, mint az ugyanazon társulat tulajdonát képező „Jézus segits“ bányatelek járulékat óhajtja telekkönyveztetni (ált. b. törv. 49. §. f) és 111.); ezzel a b.-pataki községelőjáróság felhivatván, hogy a beásott oszlopok elmozdítási vagy rongálási tilalmát szokott módon hirdesse meg, a jegyzőkönyv berekesztetett s aláíratott. Kelt mint fent. (Következnek az aláírások.) Az így befejezett jegyzőkönyvet, melyben az adomá-

nyozhatás iránti vélemény nyíltan kifejezendő, a hatósági kiküldött jelentés kíséretében a bányakapitánysághoz betérjeszti. A jelentéshez a jegyzőkönyvön kívül a költségjegyzék is melléklendő,¹⁾ melynek tételeit a kiküldött hivatalnoknak s a metánán meghívott szakértőknek stb. fuvar és napdijai képezik; a költségek megállapítása ugyanis nem a kiküldött bányabiztos hatásköréhez tartozik.²⁾ A bányakapitányság a költségek előlegezését is kívánhatja.³⁾

55. §.

Minden bányajárás, az adományozási kérvény lényeges pontjainak elősorolásával előbb kellő időn át nyilvánosan közhirrre teendő.

Annak közhirrététele.

Jegyzet. A szemle meghirdetése a bányajárást elkészítő azon hivatalos intézkedés, melynek gyakorlása a bányakapitányság hatásköréhez tartozik.⁴⁾ A szemléhez meghívandók: a b. kapitányság által ismert kutatási jogosítvánnyal és bányatulajdonnal bíró oly egyének, kiknek kutatási köreik vagy vájnamértékük az adományozandó bányaterrel határosak; hasonló meghívás küldendő minden földművelőkhöz, kik bármi tekintetben érdekelve lehetnek az adományozás által.⁵⁾ Ha pedig más közigazgatási hatóságok is érdekelve volnának a tárgyalás által, úgy átiratilag ezek is meghívandók;⁶⁾ különösen oly esetben, midőn valamely középület vagy vasút közelében fekszik a felkért bányatelek,⁷⁾ szükséges a bányahatóságnak a politikai hatóságokkal érintkezésbe tennie magát.⁸⁾ Ami pedig a közhirrététel módját és alakját illeti, az következő: A z-i m. kir. bányakapitányság részéről közhirrre tétetik, hogy Pálosi Miklós kornai lakos s bányaiparos az ezen m. kir. bányakapitánysághoz 4 egyes vájnamérték adományozása iránt ^{71/}₈₆₉ sz. a. kérvényt nyújtott be; az adományozási kérvényből és az ahhoz mellékelt fektetési térképből láthatólag, a felkért bányatelek Erdélyben Hunyadmegye f-i járásában a zsily-i bányamegyében Petrozsény község határában terül el. Az adományozandó feltárás a petrozsényi erdőben, 18 hüvelyk

¹⁾ L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 164. l. ²⁾ Ausztriában a költségek megtérítése szinte a bányakapitányságok hatásköréhez tartozik; az 1868-ban július 1-én a bir. kormánylap 109. számában közzétett miniszteri rendelet a szakértők díjaira nézve ezt részletezi illetőleg módosítja és a „Vollzugsvorschrift“ 114. §. 4. bekezdésén némi változást tesz. E rendelet a magyar birodalomban nem lévén érvényes, a régebbi gyakorlat most is fennáll. ³⁾ „Vollzugsvorschrift“ 119. §. 145. l. ⁴⁾ L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 161 l. ⁵⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 43. §. 1—2. pontját. Ugyanily módon intézkedik a magyar bányatörvényjavaslat is. A szemlére kitűzött határnak a felkérővel közöltetik, azonfelül tartozik a bányahatóság e határnapot minden szomszéd érdekelttel, akár kutatómányos, akár bányatelkes, akár felkérő, valamint a községi és közigazgatási hatósággal is avégett tudatni, hogy ez a kérdéses földtulajdonost vagy más érdekeltet a szemle felől tudósítsa. „B. javaslat“ 49. §. ⁶⁾ „Vollzugsvorschrift“ 43. §. 4. pont. ⁷⁾ Erre nézve l. az 56. §. magyarázatát. ⁸⁾ 1859. miniszteri rendelet, bir. kormánylap 25. számában.

vastag ezüstitartalmu ólomérczre, egy 37 öles feltáró alag által eszközöltetett. E felett az ált. bányatörvény 54. §-ának rendeletéhez képest a bányajárás 1869. június hó 19-én reggeli 8 órakor fog megtartatni s erre minden érdekelt egyén, különösen pedig az adományozáskérő a bányatörvény 58., 59. §§-aira való figyelmeztetéssel meghivatik. Kelt stb. N. N. bányakapitány.¹⁾ E hirdetmény a bányakapitányság hivatalos helyiségeiben kifüggesztendő, ha pedig az adományozás tárgya valamely bányabiztosság kerületében fekszik, akkor a kifüggesztés a bányabiztos hivatalos helyiségében is fogantositandó s a feltárás külbevéjásánál szinte kiragasztandó.²⁾ A hirdetmény a hivatalos lap hasábjain is közzé szokott tétetni.³⁾

56. §.

A bányajárásrai idézés megkapása után tizennégy nap alatt, mind az adományozáskérőnek, mind pedig minden szomszéd kutatónak és bányabirtokosnak szabadságában áll, két elfogulatlan műértőnek a bányajárásrai meghívását kérni. Ezeket a bányahatóság határozandja meg.

Jegyzet. Az érdekelt felek valamelyikének kérelmére a bányakapitányság szakértőket nevez ki, kik a szemlénél szerepelnek. Van azonban eset reá, hogy a kapitányság nem várja be a kérelmet, hanem hivatalból intézkedik, különösen hogyha a bányajárás tárgyat oly adományozandó telek képezi, mely egy engedélyezett vagy kiépített vasútvonal alatt, illetőleg mellett terül el, a bányakapitányság szakértő hiv. építést tartozik meghívni s annak véleménye alapján a vizsgálatot akként fogantositani, hogy a főbányahatóság annak nyomán határozhasson.⁴⁾ Ami a határidőt illeti, mitől azon 14 nap számítandó, mely alatt a szakértők meghívását kérelmezni kell, erre nézve Gränzenstein azon nézetben van, hogy ez idő a hirdetménynek a hivatalos lapban megjelenésétől folyik.⁵⁾ A bányatörvényjavaslat szerint „a felkérő vagy más érdekelt fél kérelmére a bányahatóság a szemléhez kijelöl s meghív elfogulatlan szakembereket s.”⁶⁾

57. §.

Minden bányajárás folytán köteles a bányahatóság elhatározni, vajjon a kért adományozás megengedhető-e, s erről minden érdekelt feleket értesíteni.

¹⁾ L. a „Vollzugsvorschrift“ IX. miutáját a 182. l. ²⁾ L. ugyanannak 43. §-át v. ö. a 3. pontot. ³⁾ L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 157. lapján a 55. §. kapcsában előadottakat. ⁴⁾ 1859. jan. 2-ki miniszteri rend. 4. §-a. L. „Bir. korm. lap“ 25. sz. V. ö. Schneider id. m. 161—162. l. ⁵⁾ Lásd Gränzenstein id. m. 158. l. ⁶⁾ L. „B. jav.“ 50. §-át.

58. §.

Ha az adományozástkérő a tárgyalásra meg nem jelent, a bányahatóság azon időponttól, melyre a tárgyalás rendelve volt, tizennégy napi határidőt köteles elvárni.

59. §.

Ezen semmi feltétel alatt meg nem hosszabbítható határidő közben az adományozástkérőnek szabadságában áll bizonyítani, hogy ő a megjelenésben gátoltatott, s a bányajárás ujjolagos elrendelését kérni.

60. §.

Az adományozási kérvény elutasítása csak az annak benyújtásából származó előjog elvesztését vonja maga után; de a kérelmezőnek előbb szerzett kutatási jogai az által meg nem szüntetnek.

61. §.

Ha az adományozást magánjogok feletti perlekedések gátolják, ezek a törvény útján egyenlitendők ki.

62. §.

Az ilyes előkérdések feletti tárgyalás befejezéseig az adományozás iránti határozás felfüggesztendő ugyan, de az adományozástkérő köteles magát a bányahatóságnál igazolni az iránt, hogy neki a kellő sürgetés hiánya bűnül nem tulajdonítható. A bányahatóság neki kellő határidőket is tűzhet ki, melyek alatt ő a befejezést kieszközölni s az az iránti bizonyítékokat felmutatni köteles, ellenkező esetben az adományozási kérvény el fogván utasíttatni.

Jegyzet. Felvilágosításul az itt közölt §§-okhoz csak rövid megjegyzéseink lehetnek. A kiküldött bányabiztos, bármint üssön is ki a szemle eredménye, a történetekről jegyzőkönyvet vesz fel s azt jelentése kapcsában a bányakapitánysághoz nyújtja be, melynek hatásköréhez tartozik a felett határozni. A határozat háromféle lehet ahhoz képest: 1) amint engedélyezi, vagy 2) felfüggeszti avagy 3) megtagadja az adományozást, mindhárom esetben a szemlejegyző-

könyvben foglaltak képezvén a határozat alapját. Azon eljárásról, melyet a megengedhetőnek nyilvánított adományozásnál illetőleg az ily értelemben hozott határozat után kell követni, a következő szakasznál szólunk, itt most csak a felfüggesztő és tagadó határozatokról emlékezünk meg. A határozat felfüggesztetik akkor, 1) hogyha az adományozástkérő a tárgyaláson nem jelent meg; ily esetben a tárgyalás vagyis szemle meg nem tartatik,¹⁾ de a felkérő tartozik 14 nap alatt vétlen elmaradását igazolni és új bányajárás megtartásaért folyamodni. Az igazolási határidő semmi szin alatt sem hosszabbítható meg (58., 59. §.). Hasonlóan felfüggesztő határozatnak van helye 2) hogyha a hatósági kiküldött jelentéséből, illetőleg jegyzőkönyvéből kitűnik, miszerint az adományozásnak a telekre, a határokra stb. vonatkozó magánjogi perlekedések állanak útjában; a felkérő ily esetben köteles a neki tűzött határidő alatt az ily perek lejárátát eszközölni s erről magát igazolni, ellenesetben kérvénye elutasittatik. (61., 62. §§.) Elutasító határozatnak következő esetekben van helye: 1) ha a feltárás a 44. §-ban előirt kelléknek nem felel meg vagyis nem vájástérdemlő; 2) ha a bányatelek kérelmezett fektetésének régibb jogok, jogerős birói határozatok (kivett helyeknél), törvényrendeletek és köztekintetű aggályok állanak útjában s a felkérő változtatott fektetést nem akar elfogadni; 3) ha a felkérő a bányajáráson nem jelent meg s 14 nap alatt sem igazolványt, sem új kérvényt nem adott be; 4) ha végre a magánjogi perlekedések befejezését sürgetni s ez iránt magát igazolni elmulasztja.²⁾ A javaslat csekély eltéréssel ugyanezen határozatokat tartalmazza. E laboratum szerint: ha a felkérvény ellen csak a bányatörvény szabványainak megtartása körül forgó felszólamlás történik, vagy ha a szemle alkalmával a felszólamlás egyesség útján megszünttetetik, a bányahatóság a felkérvény felett s az adományozás megengedhetősége iránt határoz, s erről a feleket értesíti.³⁾ Ha a felkérő a szemlén meg nem jelennek, a szemlebiztos a felkérvény értelmében megteszi a felvételeket s az érdeklettek kihallgatásával megtartja a tárgyalást, a bányakapitányság pedig e felett vagy határoz vagy a körülmények úgy kívánván, új határidőt tűz azon meghagyással, hogy a tárgyalás mindenesetre bezáratni s az ügy véglegesen eldöntetni fog.⁴⁾ Ezt helyesebb intézkedésnek tartjuk, mint az ált. bányatörvény határozatát, mert ha a szemlén tett nyomozás alkalmával kiderül, hogy semmi akadály nem áll az adományozás útjában, akkor csakugyan felesleges költség volna ismét új szemlét tartani csak azért, mert a felkérőt valamely vis major akadályozta a megjelenésben.⁵⁾ De ha az adományozás ellen magánjogi termé-

¹⁾ Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 159. l. ²⁾ U. a. id. m. 160—161. lapj. Természetes, hogy az elutasítás csak az adományozásból származható előjogot szünteti meg, de a kutatás által szerzetteteket érintetlenül hagyja. (Arg. 60. §.) ³⁾ „B. jav.“ 53. §. ⁴⁾ „B. jav.“ 52. §. ⁵⁾ A világosabb szövegezés kedvéért e §. második bekezdésénél a „bányahatóság“ után e szavak: „megen-

szetű s a szemle alkalmával ki nem egyenlíthető kifogások adatnának elő, a bányahatóság a további eljárást felfüggeszti s a felszólamlónak hathéti határidőt tűz ki keresetének az illetékes törvényszékhez való benyújtására, s ez magát eziránt igazolni köteles. Az adományozás ügye addig függőben marad, míg a per el nem dőlven, a bírói ítélet jogerőre nem emelkedik, míhelyt azonban ez bekövetkezik vagy a kereset beadásának bizonyítása elmulasztatik, a bányahatóság az adományozási ügyet eldönti.¹⁾ Ez is helyes; sokkal egyszerűbb és igazságosabb azt kötelezni aktív, bizonyító eljárásra, ki az ellenvetést teszi, mint a bányavállalkozót. A javaslat szerint elutasító határozatnak lehet helye mindazon esetekben, mik fentebb elésoroltattak, kivéve természetesen az 1. pont alatti okot, mert a javaslat a vájástérdemlőség eszméjét egészen mellőzi.

63. §.

Ha az adományozás vagy tüstént, vagy pedig az előfordult akadályok elhárítása után megengedhetőnek nyilváníttatott, s az az iránti határozat jogerőjüvé vált, a kérelmező annak alapján a bányahatóságtól adományozási okiratot kap.

1. Jegyzet. Ha a szemle alkalmával épen semmi vagy pedig barátságos uton kiegyenlített kifogások emeltettek, avagy a bíróságok és hivatott hatóságok az ellenvetéseket és abból eredett pereket a felkérő javára döntötték el, akkor az adományozás megengedhetősége határozatilag kimondatik.²⁾ A javaslat szerint 1) ha a felkérvény ellen semmi felszólamlás nem tétetik, vagy az a szemle alkalmával kiegyenlítettetik;³⁾ 2) ha köztekintetek akadály gyanánt nem szolgálnak;⁴⁾ 3) ha a bírói ítélet a magánjogi perlekedéseket a felkérő javára dönti el;⁵⁾ 4) ha végre a felszólaló a kereset beadásának igazolását elmulasztaná,⁶⁾ — akkor az adományozás megengedhetősége iránt hoz a bányakapitányság határozatot. Ezen határozatot azonban, miután bányahatósági szempontból érvényre emelkedett, a hivatalos lapban a bányakapitányság azon megjegyzéssel hirdetteti ki, miszerint mindenki jogosítva van 3 hó letelte alatt ellenvetéseit, amennyiben azok bányahatóságilag még nem tárgyalattak volna, a bányahatóságnál előadni, vagy magánjogi igényeire nézve az illetékes törvényszéknél keresetet indítani, s erről igazolványát a bányahatóságnál bemutatni. Ha a kitűzött 3 hó alatt sem ellenvetés nem tétetett, sem a kereset megindítása nem igazoltatott, a meghirdetett végzés és a kiadott adományozás semmi szín alatt többé meg nem

gedhetősége iránt“ bevezetendők volnának, mert azt nem tartanánk helyesnek, ha elutasító határozatot is lehetne hozni anélkül, hogy a felkérő meghallgatott volna.

¹⁾ „B. jav.“ 54. §. ²⁾ Gräzenstein id. m. 161. l. ³⁾ „B. jav.“ 53. §. ⁴⁾ „B. jav.“ 51. §. lit. f). ⁵⁾ „B. jav.“ 54. §. ⁶⁾ U. a. u. o.

támadható.¹⁾ Ez intézkedés látszólag hátrányos a bányavállalkozóra nézve, valójában pedig igen czélszerű, mert ezáltal az adományozás megtámadhatlanná van téve, s ha 3 hó alatt telekbeni idősbőség (Alter im Felde) vagy más jogczimen a per meg nem indított, a kereseti jog elévült; ezáltal el van kerülve azon jogbizonytalanság, mely az ált. bányatörvény 70. §-ának azon intézkedésében rejlik, hogy idősbőség czime vagy ürügye alatt bármikor megtámadható.²⁾ A javaslat szerint az adományozási okmány csak akkor állittatik s adatik ki, midőn minden nehézség elhárított s a bányahatósági határozat jogerőssé vált, ez okmányhoz a helyesnek talált vagy megigazított térkép egy példánya is mellékelve kiadatik.³⁾ Az adományozási okmány kiállítása (a mondottak figyelembentartása mellett) a bányakapitányságok feladata; minden további alakításág nélkül, mihelyt akadály többé fenn nem forog, a bányakapitány kiadványozza az okmányt.⁴⁾ Ez eljárás sokkal egyszerűbb és helyesebb, mint aminőnek példáját Franciaországban vagy Belgiumban láthatjuk: Franciaországban a bányaügyek főfelügyelőjének, a bányaügyi tanácsnak, és államtanács véleményének illetőleg határozatának nyomán az államfő nevében állítják ki az adományozási oklevelet,⁵⁾ mi nehézkes és a kutatónak elsőséget nem nyújtó jogrendszerrel egybahangzó eljárás. Belgiumban az adományozás engedhetősége és az okmány kiállítása felett a bányaügyek tanácsa (conseil des mines) határoz;⁶⁾ e határozat azon esetben, ha tagadón hangzik, feltétlenül érvényes s annak ellenében még a király sem tehet adományozást,⁷⁾ ami azonban azt nem zárja ki, hogy az engedhetőséget javasló határozatot az államfő vissza ne utasítsa. Sem a francia, sem a belga törvényrendeleteket nincs okunk irigyelni; a hazai szabályok egyszerűség és gyorsaság tekintetében semmi kívánnivalót nem hagynak hátra.

2. Jegyzet. Lássuk most már az adományozási okmány alakját és tartalmát. Az okmány nállunk is az államfő nevében állittatik ki s felül az iktatószámot vagyis az érkevény sor- és az évszámát tünteti elé; azután magában foglalja az adományos vezető- és keresztnevét, állását, lakhelyét, társulatoknál pedig a cég,

¹⁾ L. „B. jav. 54. §-át. ²⁾ L. „B. jav. indok.“ 9. 1. Franciaországban az adományozási okmány meghirdetése a „Bulletin des lois“ — Belgiumban pedig a „Moniteur“ hasábjain történik; a közhirrététel előtt az adományozás nem emelkedhetik jogerőre (L. a „Code civil“ 1. art. V. ö. az 1816. nov. 30. „Ordonance“-ot. Belgiumra nézve l. az 1845. febr. 26. törv.) Poroszországban a meghirdetés szinte régebb idő óta divatozott; e kihirdetés rendelet által annyiban megszorított, amennyiben csak az okmány azon részeit rendeli közzététetni, melyek mások jogait érintik. (1836. decz. 9. pénzügymin. rend. V. ö. dr. Achenbach: „Das fr. Bergrecht“ 242. 1.) ³⁾ „B. jav.“ 56. §. ⁴⁾ Az ált. b. törvény a javaslattal egyezik. ⁵⁾ L. „Code des mines“ art. 28. v. ö. art. 5. ⁶⁾ 1837. maj. 2. belga bányatörvény 1. art. V. ö. dr. Achenbach id. m. 240. lapján. ⁷⁾ „Aucune concession, extension ou maintenance de concession ne peut être accordée contre l'avis du conseil“ Belga törvény, 7. art.

az igazgató nevét és lakhelyét. Ezután: a feltárásban eléjövő ásvány nemét, a vájnamértékek adományozott számát fekvényükkel együtt sorolja elé, — továbbá megjelöli azon pontot, honnét a bányatér kiméretett s azon irányt és távolságot, mely e pont és két szilárd, felismerhető tárgy között van; végre azon politikai kerület, község világos megemlítésével, melyben a bányatelek fekszik, annak nevét azon körülménnyel együtt, vajjon a bányatelek önállóan vagy járulékként gyanánt lesz-e telekkönyvezve? — kitünteti.¹⁾ Az adományozási okirat mintája körülbelül következő lehet:²⁾ ^{284/869.} A d o m á n y l e v é l. Ő Felsőge a Király nevében gr. J. örökösének, H. sebesi gyárigazgatójuk által aláírt, 1868. június hó 28-ik napján kelt és ugyanazon év július 3-án a 800. számhoz beérkezett adományozási kérvényük, — továbbá az ennek következtében mondott év július hó 27-én végbement bányajárás- és az alulírt k. bányakapitányságnak 1869. decz. 26-án az adományozás megengedhetősége iránt hozott határozata nyomán nevezett felkérőknek a b. törvény 42. §-a értelmében egy egyes vájnamérték adományoztatik. Az adományozott bányatelek Aradmegye sebesi járásában, Krokna helység határán és a gr. J. örökösök birtokának „Cserjés“ nevű kaszállóján fekszik; az adományozott vájnamértéken egy 10 ölnyre lemelýezett aknával eszékölött feltárásban, egyes kisebb-nagyobb darabokban, minden összefüggés nélkül eléjövő vörösbarna vasérc mutatkozik, mely az alatta elterülő mészközetet helyenként áttöri. A vájnamérték a fektetési s egyszerűsített czövekelési térképen a, b, c, d betűkkel jegyzett sarkpontjait összekötő vonalak vagyis oldalak mindegyikének hossza 112 öl, az egész telek kiterjedése pedig 12,544 bécsi □ öl; a vájnamérték alakja egyenközény, a fekvési térképen I' számmal jegyzett feltáráspontja pedig a Bihar- és Aradmegyét elválasztó e betű alatti határdombtól 101,915'''-ra, 14 óra 10° irányában és az f alatti „fontina Krues“ forrástól 16 óra 1/2° irányában 14.1053"-nyi távolságra fekszik. A bányamérték északkeleti sarkpontja a. a kruesi forrástól (51,555'''-ra) 18 óra 41° irányban esik, melytől nyugot felé a határvonal 16 óra 6°, dél felé pedig 6° irányban terjed. Az ilykép adományozott bányamérték neve „Gabriella“, fekvése a mellékelt térképen látható s a bányatelekkönyvbe gr. J. örökösei nevére önálló bányabirtok gyanánt iktattatott. A bányatulajdonosok következőkre

¹⁾ „Vollzugsvorschrift“ 49. §-át 64—65. l. V. ö. dr. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 167. l. ²⁾ Az itt és másutt közölt irománypéldákban sok helyütt eltértem azon alaktól, melyet a gyakorlatban használnak s mely a hivatalos utasítás mintái nyomán nyert elterjedést. Ez irománypéldák az u. n. „hivatalos stylus“-ban vannak szerkesztve; ez irány pedig nem közönséges emberek számára van teremtve. Félröfös körmondattal oly „tömörre“ teszik, hogy az a laikus közönség előtt merőben érthetlen; a hivatalnokai gyakorlat legnehezebb részét ez „új nyelven“ megtanulása képezi. Az általam közölt irománypéldák úgy is nehézkesekek; azonban a hivatalos okmányokat egybe hasonlítván az utasítás mintáival, azokat annyira egyezőknek találtam, hogy több egyszerűsítést nem tehettem, mert ekkor a meglevő helyett egészen újat közöltem volna. Ez szolgáljon mentésemül. Remélhető, hogy e tekintetben is reformnak nézünk elébe.

figyelmeztetnek: 1) hogy az adományozás mások korábban szerzett jogait és telekbeni időbségét nem sértheti, — 2) hogy a bányatörvény szabályait szigorúan követni s a bányát folyvást munkában tartani, az illetékes bányahatóság rendelvényeit készséggel teljesíteni, 3) a törvényes bányatartozásokat pontosan fizetni kötelesek, 4) ezek mellett őket mindazon jogok gyakorlata illeti, melyek a fentebb említett törvény szerint a vájnamértékek adományozásával egybe vannak kötve. Kelt stb. N. N. bányakapitány. Hogy ha az adományozás szabadkutatásból eredett feltárás következtében történt, akkor ezen körülmény a kutatásról és szabadkutatásról vezetett könyvben megjegyzendő,¹⁾ — maga az adománylevél pedig egész terjedelmében a jogügyletekről és bányajogositványokról vezetett könyvbe iktatandó.²⁾ Az új javaslat az adománylevél alakjáról és tartalmáról általában csak annyit rendel, hogy az adománylevélben világosan kiteendők mindazon jogok, melyek az adományozás által az adományszerző szálalnak;³⁾ a részletek valószínűen a pótrendelekek által fognak szabályoztatni. Franciaországban az adománylevél főfeladata az adományos vezeték-, keresztnévének, állásának és lakhelyének pontos felsorolása által személyiségét kétségtelenül bizonyossá tenni, továbbá hasonló pontossággal megjelölni az adományozott területet;⁴⁾ ezután következnek ugyancsak az adománylevélben a kártérítések megszabásai s pedig: a) ha a találó javára ütött ki az adományozás, akkor a földbirtokosnak fizetendő összeg, b) ha pedig nem a felfedező javára döntetett el az adományozás kérdése, akkor a részére fizetendő kárpótlási összeg határozandó meg.⁵⁾ Végül még egy különös részből kell megemlékeznünk, mely a francia és belga adománylevelek kiegészítő alkatát képezi és ez nem egyéb: mint a feltárás, vízlevezetés, szellőztetés, szállítás, — tehát az egész művelési terv szabályszerű megállapítása (Lastenheft, cahier des charges) és az adománylevélbe való iktatása.⁶⁾ E művelési terv szabályainak részleteseknek kelle lenniök s amennyiben jövődöbéli feltárások előre nem látható esélyeire nézve nem volnának kielégítők, — fenntartási záradékkal lehetett azokat ellátni.⁷⁾ Mind Franciaországban, mind Belgiumban számos rendelet bocsátatott ki e tekintetben és végre majd minden vállalatnál ugyanazon művelési tervszabályok lettek az adománylevelekbe vezetve, úgy hogy ezek utóbb formulare-alakot kezdettek

¹⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 50. §. 65—66. l. ²⁾ Az u. n. adomány és engedélykönyvek (Verleihungs- und Concessionsbücher) szolgálnak e célra. Lásd „Vollzugsvorschrift“ 35. §-át és VII. mintáját a 179. lapon. V. ö. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts“ 168. l. különösen 1. jegyzetet. Nálunk eltérőleg a jogügyletek-, jogszerzések- és átruházásokról vezetett könyveket is használják. V. ö. „Orszb. ért.“ 68. §-át. ³⁾ L. „B. jav.“ 56. §-át. ⁴⁾ L. 1810. aug. 3-án kibocsátott miniszteri utasítást (Instruction). A porosz adománylevél: a kiadványozás gyorsaságát, egyszerűségét úgy az alak és tartalom hasonlóságát tekintve igen közel áll a miénkhez. ⁵⁾ L. „Code des mines“ 16. 6. és 42. art. ⁶⁾ Lásd erre nézve 1810. nov. 18-ki dekretumot. ⁷⁾ „On doit se réserver par un article du cahiers des charges la faculté de prescrire la mode d'exploitation par la suite.“ 1812. aug. kibocsátott körlevél.

nyerni. Poroszországban ¹⁾ ép oly kevéssé vannak divatban az adománylevél ez alkatrészei, mint nálunk.

64. §.

Minden adományozott telek, amennyiben a bányamegyei alapszabályok által más nem rendeltetik, az adományozás jogerejüvé váltá után legfőlebb egy év alatt, minden szomszéd bányabirtokosok és kutatási vállalkozók s a földbirtokosok meghívása mellett, az adományozási okirathoz és a fekvési térképhez képest felmérendő s künn (a fölszínen) elhatárkövezendő

A vájnamértékek elcsoveklése.

65. §.

Az e végetti intézkedést a bányahatóság hivatalból köteles megtenni. Azon esetekben, midőn már a bányajárásnál kiderül, hogy az adományozást semmisem gátolja, a bányahatóság küldöttje a határkövezést mindjárt a bányajárás iránti befejezése után köteles teljesíteni.

66. §.

A határkövezés teljesítéséről, minden határkö pontos beírása mellett jegyzőkönyv szerkesztendő, s a határkövek fekvése a fekvési térképbe is beiktatandó. A jegyzőkönyv a bányahatóság által megerősítendő, s ez által a bírói hatósággal bányakönyvbe leendő beiktatás végett közöltetik.

Jegyzet. A kiczövekelés (Verpflockung, Verlochsteinung, Vermarkung,) a vájnamérték határainak, a kül-ön való megjelölése. Régibb bányajogunk szerint azt csak akkor fogatosították, ha ezt valamely későbbi, újabb felkérő kívánta, hogy az idősb adományozás útján szerzett szomszéd telek mellé vájnamértékének fektetése iránt magát tájékozni tudhatta; ¹⁾ ez természetes következménye volt azon rendszernek, melynél fogva az adományozott vájnamértékek hosszoldalainak iránya óra, fok és percz számra nem igen volt meghatározva. ²⁾ Az ált. bányatörvény szerint azonban ez már többé nem jog, melylyel egyik vágy másik felkérő vagy adományos élhet, hanem

¹⁾ Az 1812. és 13-ki körlevelek alapján Poroszországban is alkalmazást nyertek a művelési tervszabályok. Ezek azonban mindinkább megszorítás alá vétettek, most pedig már nincsenek érvényben. L. dr. Achenbach. id. m. 246. 247. lapjain. ²⁾ L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 162. l. ³⁾ Ugyanaz id. m. 163. l.

kötelesség, melyet legfeljebb egy év alatt teljesíteni kell; ugyanazért a bányahatóságoknak kötelességükké lön téve, hogy az adományozásokról vezetett könyvekben időről időre utána nézzenek, hogy mely bányatelkeknél nincs még a czövekelés a törvény által előírt határidő alatt foganatosítva? Ha az így evidenciában tartott könyvekből kitűnnék, hogy vannak még vájnamértékek, melyek határhözveve nincsenek, akkor meghatározott sorrendben a czövekelés eszközzésére határidőt kell tűzniök, tekintettel lévén minden esetben arra, hogy az lehető költségkiméléssel történjék.¹⁾ A czövekelés foganatosításával bányamérnök (Markscheider) bizandó meg, ilyennek nemléte vagy akadályoztatása esetén ezt a bányabiztos vagy más bányahatósági kiküldött is véghezviheti;²⁾ az eljárásról rendes jegyzőkönyv veendő fel, mely az u. n. föld- és mérés-könyvbe szokott bevezettetni.³⁾ Ami a jegyzőkönyv alakját, tartalmát illeti, ez ha önállóan vétetik fel, épen olyan mint midőn (a czövekelés a bányajárással együtt foganatosítottván) a bányajárási jegyzőkönyv kiegészítő részét képezi; ez okból ily jegyzőkönyvi minta közlése teljesen feleslegesnek mutatkozik.⁴⁾ A czövekelés hasznosságát kétségbevonni alig lehet: tagadhatlanul számos határvillongásnak, birtokháborításnak veszi elejét s a bányabirtok biztosságát nem kis mérvben emeli; mindamellett azonban mert sok esetben nélkülözhető és költséget okoz, bányaiparosaink részéről feltétlenül kötelező természete miatt irányában ellen-szenv mutatkozott. Ugyanazért, hogy a vállalkozási kedvre bágyasztóan ható alakiságok mellőztessenek és a költségek kimélése folytán a termelés egyik fontos tényezője, a tőke, hasztalanul ne fecséreltessék, hanem kizárólag a vállalatra legyen fordítható, — felsőbb helyről kibocsátott utasítás következtében a gyakorlat mai nap eltér az ált. bányatörvény most tárgyalt §§-aitól, s a kiczövekelés feltétlenül kötelező természete meg van szüntetve. A határhözvezés most már egy év alatt vagy bármikor csak akkor foganatosítandó, ha azt valamelyik közvetlenül érdekelt fél kívánná. Valóban a czövekelés általában nem volt szükséges, mit leginkább az bizonyít, hogy akkor, midőn még feltétlenül kötelező volt, sem foganatosított mindent s a bányaiparosok még sem panaszkodtak károsodásról. Előfordulnak esetek, hogy a czövekelést (könnyen foganatosítható volta vagy a jogbiztonság miatt) kötelezővé lehet tenni; így például midőn azt a szemlével együtt lehet elvégezni, vagy pedig midőn határvillongások miatt nélkülözhetlennek mutatkozik. Minden más esetben a bányabirtokosokra bizható, kívánják-e határhözvezést vagy nem? De a szemle alkalmával a bányatelek fekvését szükséges pontosan megjelölni, hogy a későbbi czövekelés a szemlejegyzőkönyv és adománylevél alapján biztosan foganatosítható legyen. Ha a mozgathatlan és könnyen felismerhető két pont, továbbá ezekről a tár-

¹⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 51. §. 66. l. ²⁾ L. ugyanazt 66. l. 51. §. 3-ik bekezdés. ³⁾ L. „Orszb. ért.“ VII. R. V. fejt. 68. d) pont. ⁴⁾ V. ö. az 54. §. kapcsában előadottakat, különösen a 3. jegyzetet.

pont meg a telek sarkpontjainak távolsága és iránya szabatosan meg van határozva, akkor a későbbi felmérésnél hiba nem fordulhat elő. Ily és hasontermesztető okokból¹⁾ a b. javaslat is eltér az ált. bányatörvénytől és következő intézkedéseket tartalmaz: A határok megállapítása után az adományosnak vagy valamely szomszédtelek birtokosának jogában áll azok kijelölését követelni, mi — ha az adományozás ellen semmi felszólalás sem történik — a szemle alkalmával, — és mindig a bányabiztos által vagy felügyelete alatt történik; — az önálló elczővekelés költségeit az viseli, ki azért a hatósághoz folyamodott.²⁾ (A határjelölés különböző telkeknél következő eltérő módon történik: 1) siktelkeknél a határvonalok végpontjain kövek, vagy tartós jelek állíttatnak fel; 2) hossztelkeknél a lelpont és ennek szirtjében a telek hosszának végpontjai jelöltetnek meg; 3) köbtelek és kistelek határjelölése akként történik, hogy a földalatti lelpont a föld felett megjelöltetik. Hol ez azért nem történhetik, mert felette más telek fekszik, a lelpont a bányában vas-határjeggyel jelöltetik meg.³⁾ A czővekelésről, melyhez a szomszédirtokosok és a földszin tulajdonosa is meghívandók,⁴⁾ jegyzőkönyv veendő fel, melyben a felállított határjelek helye körülményesen leíratik, azonfelül ez a térképre is feljegyeztetik. A köb- és kistelek határjelöléséről vezetett jegyzőkönyvben különösen feljegyzendő a földalatti lelpontnak függőleges távolsága a föld színén kijelölt ponttól, továbbá a bányatelek hossziránya a delejtű szerint, végre a teleknek a lelponttéli szélessége mindkét oldala, úgy annak hosszasa, magassága, illetőleg mélysége; a jegyzőkönyvet a térképpel együtt a bányahatóság hitelesíti.⁵⁾ A határjelek önhatalmu áthelyezése avagy eltávolítása által, vagy művelet alatti bányának és azok részeinek foglalása folytán elévülés czime alatt birtokjog nem szerezhető.⁶⁾

67. §.

Minden vájnabirtokosnak jogában áll, a bányahatóságtól vájnatelke ismerhetlenné vált határjeleinek a megelőző 64., 66. §§-okban meghatározott módoni megújítását kérni.

A vájnatelek határainak megújítása.

68. §.

A vájnabirtokos azt is megkivánhatja, hogy a külhatárok a vájnában kijelöltessenek, vagy hogy egyes pontoknak a vájnabani fekvése künn meghatározassék. Az eziránt készített s a bányahatóság által megerősítendő térkép a bányahatóságnál veendő fel.

A határokban a vájnabani kijelölése,

¹⁾ L. „B. jav. indok.“ 10. l. ²⁾ L. „B. jav. 62—63. §§. ³⁾ Ugyanannak 64. §-a. ⁴⁾ „B. jav.“ 65. §. ⁵⁾ U. a. 66. §. ⁶⁾ L. „B. jav.“ 69. §.

Jegyzet. E szakaszokhoz csak következő felvilágosítást csatolhatjuk. Most már az ált. b. törvény fentebbi szakaszától eltérő gyakorlat szerint az első czövekelés is megszűnt feltétlenül kötelező lenni, a határok megújítása pedig még a 67. §. szerint sem kötelező, hanem tisztán a bányabirtokos önkényére van bízva, kit erre legfeljebb saját érdeke ösztönözhet. A külhatároknak a vájnábani megjelölése leginkább ott fordul elő, hol a vájnabirtokos műveleteiben már telkének határaihoz közeledik és ez iránt azon okból kíván bizonyosságra jutni, mert földalatti reményvágatot vagyis kutatóvájást akar kezdeni.¹⁾ E két szakaszt csaknem szósz szerint átveszi a javaslat és mindössze is azon változást teszi, hogy a külhatároknak a vájnábani és a vájnabeli pontoknak a kül-ön való megjelöléséről felvett térkép eredeti s a bányahatóságtól hitelesített példányáról, a fél kérelmére másolat is adatik.²⁾

69. §.

Ha a vájnatelekfelméréseknél (64—68. §§.) barátságos úton ki nem egyenlíthető villongások támadnak, azok a törvény útján egyenlítendőek ki. A törvény útján eszközözendő határkijelölések iránti szemlékhez mindig a bányahatóságnak egy küldöttje hívandó meg.

Jegyzet. A czövekelés vagy a bányaszemle alkalmával tett nyomozások alapján és pedig ha kifogás nem történik, mindjárt a bányajárás alkalmával, vagy pedig később s ekkor az adománylevél alapján történik. Mivel azonban a szemle alkalmával minden érdekelt fél eléadhatja kifogásait s az adományozás, főleg magánjogi természetű, pereskedést eredményező kifogásoknál e kérdések befejeztéig különben is függőben marad, ritka esetekhez számítandó az, hogy az adományozást felfüggesztő magánjogi akadályok barátságos vagy bírói úton lett megszüntetése után a czövekelés ellen emeljen valaki kifogást, mert a czövekelés ily esetekben mindig az adománylevél alapján történik. De ha mégis előfordul, hogy ily barátságos úton ki nem egyenlíthető, magánjogi perlekedések támadnak, a czövekelést természetesen annak eldöntéseig nem lehet foganatosítani. E §-t a javaslat 68. §-ában szósz szerint átvette.

70. §.

A vájnatelek adományozása és felmérése más birtokosoknak, a telekbeni idősbségükre, vagy általuk korábban szerzett más jogokra nézve sérelmet nem okozhat.

A vájnamér-
tékek ado-
mányozása
s felmérése
iránti tár-
gyalások
joghatálya.

¹⁾ L. Gränzenstein 164. I. ²⁾ L. „B. jav.” 67. §.

Jegyzet. Akár az adományozásból, akár a felmérésből folyólag hiba merül fel, ez a régibb jogokat szerzett egyének hátrányára nem szolgálhat. Ez mindenesetre az adománylevélbe is bevezetendő;¹⁾ ha pedig a felmérő hibás, a térképezésnél hibát elkövető hatósági bányamérnök a feleknek szinte felelős.²⁾ A szerzett bányatulajdon ily módon nem igen biztos, mert akár egyik, akár másik okból idősbtség jogcíme alatt mindig megtámadható; ugyanazért sokkal helyesebb a javaslatnak azon intézkedése, mely a francia, belga és porosz rendszer nyomán az adományozást meghirdettetni rendeli, mert ha a kitűzött három hó alatt senki az adományozott térre igényt nem jelent, akkor az adományozás megtámadhatatlanná válik, s az ellen az idősb jogok sem használnak semmit. Ez a szerzett bányatulajdont valóban biztossá teszi.³⁾

71. §.

Oly hegyrészek, melyek adományozott vájnamértékekkel úgy körül vannak véve, hogy azokba rendes vájnamérték nem fektethetik (42., 46. §§.), határközegeknek neveztetnek.

b) A határközegek adományozása.

72. §.

A határközegek különösen adományozandók, s új adományozásoknál lehetőleg kerülendők. A már létező vagy jövőbeli adományozásoknál el nem kerülhető határközegek csak oly bányabirtokosoknak adományoztathatnak, kiknek vájnamértékei azokkal határosak.

Jegyzet. A határközegek (Ueberscharen) már adományozott vájnamértékekkel körülvett oly hegyrészek, melyekbe kisebb területük vagy szabálytalan alakjuk miatt egy rendes vájnamérték sem fektethető. Az ily területek önálló adományozás tárgyait nem képezik, mert a törvény a vájnamértékekben mint egységekben fölállította azon minimumot, mely meghatározott alakkal bírva, önálló, eredményes bányaipar üzésére alkalmas.⁴⁾ Nem elég azonban, hogy a 12,544 □ ölnyi terület meglegyen, hanem az is szükséges, hogy alakja alkalmas legyen legalább egy rendes vájnamérték fektetésére; például egy 52 öl széles tér húzódik mértföldeken át a jobbra és balra fekvő bányatelkek között és bár területi nagysága a százezer négyszöglet is meghaladja, önálló bányaadományozás tárgyát még sem képezheti, mivel az ált. bányatörvény a vájnamérték szélessé-

¹⁾ L. fentebb a 63. §-nál az adománylevél mintáját. ²⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 205. l. ³⁾ L. fentebb a 63. §. 1. jegyz. V. ö. a „B. jav. ind.“ 9. lapját meg az 55. §-t. ⁴⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 207. l.

gének minimumát 56 ölben állapítja meg. Másrészt ugyanily tekintet alá jó azon eset, midőn a szomszédos vájnamértékek közé szorult terület alakja ugyan szabályos derékszögű négyszög, s szélességének minimuma az 56 ölet kiteszi, de a megfelelő hosszúságból valami hiányzik. Sem oly területek, melyek kellő nagysággal bírnak, de alakjuk szabálytalan, — sem olyanok, melyeknek alakjuk szabályszerű, de a nagysági mértéket meg nem ütik, — nem képezhetik önálló adományozás tárgyát; akár egyik akár másik tekintetben merül fel hiány az ily területeknél, azok minden esetben a határközegekre szóló szabályok szerint ítélendők meg. A határközegek jellegével e területek azonban csak akkor bírnak, hogyha a szomszédos térek adományozva és esetleg határkövezve vannak,¹⁾ mert csak ekkor lehet voltaképp tudni, hogy minő alakot nyer a közegtér, ekkor lehet megállapítani, hogy abba egy rendes vájnamérték sem fektethető. Kérdés, vajjon az ily határközegek adományozásánál szinte érvényes feltételt képez-e a vájástérdemlőség? Erre következőkben válaszolhatni: a vájástérdemlőség szabályától elvileg nem akartak eltérni, azért ily kivételt a törvénybe nem iktattak, hanem az illető bányakapitányságokra van bízva, hogy még oly esetekben is, midőn az ásványtelep hiánya világos, méltányossági tekintetből a határközeget a határos bányabirtokosnak adományozhatják.²⁾ A vájnamérték területi minimumának, mint bizonyos alakkal bíró mértékegységnek törvénybe iktatásából önként folyik a határközegek ily szabályozása és azon körülmény, hogy azt csak valamely bányabirtokos szerezheti meg, mint telkének járulékát, mert ha a „lehetetlenség“ czime alatt önállóan harmadik személy is megszerezhetné az ily határközegeket, akkor az alaktalan és változó nagyságú vájnamértékek száma felette megszorodnék s a mértékegység, mely pedig a bányászat egyöntetűségét s a bányaproletariatus korlátozását célozza, egészen illuzóriussá válnék. Hol azonban nincsen mértékegység felállítva, hanem csak az alak van meghatározva, a terület pedig a vállalkozó kényétől függ, ott határközegek nem létezhetnek, mert még a legkisebb terület is önállóan adományozható, s így határközegekre vonatkozó szabályok nem állíthatnak fel. Az új bányatörvényjavaslat, mely a bányatelkeknél csak a maximumot és az alakot szabja meg,³⁾ a határközegeket természetesen nem ismeri.⁴⁾

73. §.

Ha valamely bányajárás alkalmával határközeg mutatkozik, vagy ha azt valamely bányaszomszéd kéri fel, erről minden szomszédok oly felszólítással értesítendők, hogy a kéz-

¹⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 207. 1 Nálunk a kövezésre nézve az irányadó itt is, mit fentebb előadtunk; ha adományozva vannak a szomszéd telkek, azonnal lehet a határközeget is kérvényezni. ²⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 206—207. 1. ³⁾ L. fentebb a 42. §-t. ⁴⁾ L. „B. jav. ind.“ 9. 1.

besítéstől számítandó harmincz nap alatt nyilatkozzanak az iránt: vajjon ők annak adományozásaért akarnak-e folyamodni.

74. §.

Ha ezen határidő alatt csak egy folyamodó jelentkezik, vagy ha a felosztás iránt több jelentkezők egy értelemben vannak, az első esetben azon egyetlen folyamodónak az egész határközeg, a második esetben pedig a jelentkezők mind-egyikének a határközeg azon része, mely iránt ők megegyeztek, — adományozandó és telkéhez kapcsolandó. Ha az ilyes folyamodók a felosztás iránt meg nem egyezhetnek, úgy nekik az egész határközeg, mint külön tulajdon, közösen adományozandó, — azonban egy részbirtokos sem adhatja el a maga részét másnak, — mintsem a tulajdonos-társak valamelyikének vagy annak, ki az ő szomszédos vájnamértékeit ezen részzel együtt átveszi. (111. §.)

Jegyzet. A határközeg kétféle módon jöhet adományozás alá: 1) hivatali intézkedés folytán, midőn a bányajárás alkalmával ily határközeg mutatkozik, 2) valamely bányaszomszéd felkérése következtében. Mindkét esetben a szomszédok felszólíttatnak 30 nap alatt beadandó nyilatkozatra s annak eredményéhez képest különféle módon üthet ki az adományozás is. Ha: 1) egy folyamodó jelentkezik, az nyeri az egészet, ha pedig többen jelentkeztek, kik a felosztás iránt egymásközött megegyeztek, akkor — 2) egyezségükhöz képest a határközeg felosztva adományoztatik és mindegyiknek bányatelkéhez csatoltatik azon rész, mely neki jutott, — de ha a bányaszomszédok teljesen nem tudnának megegyezni maguk között, — akkor 3) a folyamodók a határközeget mint közös tulajdont kapják, természetesen szomszéd főtelkeiktől elkülönítve. Ez utolsó intézkedés semmikép sem helyeselhető. A kényszerközösség amennyire lehetséges elkerülendő, mert annak semmi tekintetben sincs jó hatása. A vagyonközösség, ha annak alapját nem a kölcsönösen felismert érdek, hanem a törvény vagy viszonyok kényszere képezi, nem szokott jó eredményt szülni; a közös birtok hiányos kezelése, a folytonos versengés rendszeren elválhatlan az ily közösségtől. Azért például igen bajos remélhetni a határközeg okszerű és lelkiismeretes művelését a közösségre kényszerített oly bányaszomszédoktól, kik már osztály iránt nem tudtak megegyezni, kiknél tehát a közösség okát egyenletlenségük képezi! Sokkal egyszerűbb és célnak megfelelőbb intézkedés lett volna kimondani azt: hogyha a bányaszomszédok megegyezni nem tudnak, akkor a határközeg határrészeik arányában osztandó ki. Különben némileg az is anomália, hogy a határközegek ugyan önállóan

nem adományozhatók, mindamellett jelen esetben mint külön, tehát önálló közös tulajdon szerepelnek. A közös tulajdonrész átruházásának alanyi korlátozása teljesen megfelel a határközegek szabályozásánál felállított vezérelynék.

75. §.

A határközegek adományozására nézve, annak fekvéséről és szándékolt felosztásáról készített s minden részbirtokos által elismert térkép előterjesztése elegendő.

Jegyzet. Minthogy a határközeg adományozása nem feltárás folytán történik,¹⁾ itt bányajáráásra szükség nincsen, hanem a részbirtokosok által elismert térkép alapján minden bányaszomszéd írásbelileg felszólíttatik nyilatkozatra, vagy pedig egy kitűzött tárgyalási napra megidéztetik, hogy akkor igényeit terjeszse elé.²⁾ Oly térkép készítését, melynek alapján ez intézkedések eszközölhetők, a kezdeményező kérvényes kívánatára a bányahatósági mérnökre lehet bízni.³⁾ Bármint üssön is ki az adományozás, arról külön adománylevél állítandó ki, az adományos vagy adományosok neveit magában foglalván ahhoz képest, amint a határközeg egészen egy birtokosnak vagy részekben többeknek avagy közös tulajdon gyanánt mindnyájuknak adományoztatott. Az adománylevélnek főleg ezenkívül ki kell tüntetni, hogy minő incidensből jött létre az adományozás: bányaszemle alkalmával mutatkozott-e a határközeg? vagy pedig valamely bányaszomszéd kérte? Végre a szomszédbányatelkek pontos elősorolása mellett a határközeg alakját, terjedelmét és annak megemlítését kell magában foglalnia: hogy melyik szomszédbányatelekhöz fog járulék gyanánt a bányatelekkönyvbe vezetettetni.⁴⁾ Az adománylevél alakja és tartalma körülbelül következő.⁵⁾ Határközeg adományozás. Ő Felsége a király nevében gr. K. meghatalmazott ügyvéde Sörös Miklós szászfalusi lakosnak 1869. évi június hó 18-án 1817. sz. a. benyújtott kérelmére az 1869. okt. 15-én felvett jegyzőkönyv nyomán és ezen alulírt bányakapitányságnak ugyanazon év december 20-án kelt határozata folytán gr. K. részére egy határközeg adományoztatik. E határközeg Beregmegye felvidéki járásában, Muzsaly községében fekszik: északról Kapronczay Mihálynak „Sándor“ (adomány és engedélykönyv VI. köt. 58. l.) vájnahatárai, továbbá özv. Pallaghyné „József“ nevű külmértéke által körülvéve. Az adományozott határközeg alakja egyenetlen háromszög, terjedelme 5552 □ ölet tesz s „Miklós“ védnév alatt azon fektetéssel, mely a gr. K. részére 724/869. sz. a. kiállított s „Ferencz“ vájnamérték adományozási leveléhez csatolt közös térképen látható, — akként ado-

¹⁾ L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 183. l. ²⁾ Vollzugsvorschrift“ 53. §. 68. l. ³⁾ Ugyanaz ugyanott. ⁴⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 69. l. ⁵⁾ Lásd „Vollzugsvorschrift“ 185. lapján a XI. mintát eltéréseivel együtt.

mányoztatik, hogy e határközeg a bányatelekkönyvben „Zsigmond“ bányamű alkatrésze gyanánt vezetendő be. Kelt stb. N. N. bányakapitány. Ezen adománylevél alapján a telekkönyvezés megtörténvén, magát az okmányt azon könyvbe iktatják, melybe általában az adomány és engedélyleveleket vezetni szokták. Végezetül a határközegekre megjegyezhetjük: hogy azok rendszerint igen csekély bányászati értékkel bírnak és bányaművelet alapjául nem szolgálnak, hanem a meglevő bányaművelet reájuk is kiterjesztetik. Az adományozásukra vonatkozó szabályok főleg azt czélozzák, hogy (mivel önállóan nem adományozhatók) mégis meddön ne heverjenek, hanem valamely szomszédos vájnaműhöz csatoltassanak. Egyébiránt az ált. bányatörvény minden adományozandó telket úgy kíván fektetni, hogy a határközegek keletkezése ezáltal lehetően el legyen kerülve.¹⁾

76. §.

Oly főntartott ásványokra, melyek fővénytörlatokban, folyammedrekben, külgörgetegekb, vagy torlaszhegyekben, avagy régi elhagyott gorcokban — amennyiben ezek nem valamely már adományozott telekben léteznek, hol az adományozás tartozékakép tekintendők (127., 131. §.)²⁾ — fordulnak elő, továbbá a szemes vasérczre és a gyepi vasköre, — külmértékek adományoztatnak.

c) A külmértékek adományozásáról.

77. §.

Egy külmérték 32,000 bécsi négyszög-ölnyi térmértékig adományozható, s mélységben rendszerint csak az alatta létező szifard kötőmegig terjed. Minden külmérték alakja a felkerő választásától és a bányahatóság ítéletétől függ. Csak oly kerületekben, melyekben a sajátlagos viszonyok a külmértékekre nézve más térmértéket vagy egy bizonyos alakot tesznek szükségessé, lehet az eziránti határozatokat a bányamegyei alapszabályokba iktatni.

1. J e g y z e t. Külmérték (Tagmass) azon bányatér, mely üledékes vagy özönvízi képződményekben és elhagyott hányákban előjövő szabadásványokra adományoztatik és bizonyos határokkal bír. Az üledékes és vízözöni képződmény, — mint ezt fentebb láttuk,³⁾ a

¹⁾ V. ö. fentebb 72. §-t. Ezen szabály már a Miksa-féle bányarendeletben is megvolt. L. a VI. art. ²⁾ A 127. §-ra való hivatkozás valószínűen sajtóhiba, mert az alkatrészekről a 117. §. intézkedik. Különben l. Gränzenstein: „Das allg. Berggesetz“ 173. l. ³⁾ L. jelen munka „Ált. rész“-ének 47—49. l.

harmadképződés után jött létre, — és a képződmények legfiatalabbika, mert részben még napjainkban is fejlődik. Ez mint tudjuk rétegeket alkot s általában torlaszföldnek neveztetik. Mindazon térek, miket a bányatörvény elősorol: a fővénytörlatok (Sandbänke), folyammedrek (Flussbette), külgörgetegek (Taggerölle) és torlaszhegyek (aufgeschwemmte Gebirge) a fentebbi képződésekhez tartoznak; kivételt egyedül az elhagyott hánják (verlassene Halden) képeznek. A hánja vagy goreztér mindig valamely bányamű közelében, a kül-ön levő kúpalaku ásványhalmaz,¹⁾ mely a bányából kiszállított ásványokból gyűl egybe; midőn művelés közben oly ásványrészeket találunk, melyeket a bányászok például tévedésből egészen meddő közetnek tartanak, ezek egy részét mint törecset (Berge), berakatra azaz vájnak betöltésére használják, a nagyobb részt azonban távszállítás (Streckenförderung) után az erre szolgáló aknán vagy tárnán át a kül-re viszik, s ott a bányatér mellett halomra öntik.²⁾ Természetes, hogy az ily hánja oly (kréta, jura, trias stb.) korszakok képződéseinek keverékéből áll, aminő kőzeteken a bányászok művelés közben áthatoltak, s így azt nem lehet az özönvizi vagy üledékes képződményekhez sorolnunk, mert vegyestartalmu és mesterséges úton jött létre. Ha az ily hánját a bányatelek tulajdonosa magában vagy a bányával együtt elhagyja, valamely idegen vállalkozó pedig az ott végbevitt vizsgálódások után, mik sajátképi kutatásnak nem is nevezhetők,³⁾ azon meggyőződésre jutott, hogy a meddő törecsnek tartott ásványhalmaz oly részeket tartalmaz, melyeket okszerű felkészítés mellett hasznosítani lehet, akkor erre mint külmértékre adományozás útján bányajogositványt szerezhethet. A törvénykönyv szerkesztése alkalmával kérdés lett téve az iránt: vajjon nem lehetne-e az elhagyott hánják tulajdonosainak régi hánjaikra előjogot biztosítani? A válasz tagadóan hangzott, mert a törvénykönyv szerint hánja vagy goreztér, mihielyt a tulajdonos által el van hagyva, azonnal szabad és bárki által felkérhető területté lesz, azonkívül sokszor igen nagy nehézséget okozna annak kipuhatólása: hogy ki volt az elhagyott hánja utolsó birtokosa?⁴⁾ A külmértékes (Tagmassner) bányaterének földmelyébe nyúló határait a képződések határozzák meg; ameddig az üledékes és özönvizi rétegek tartanak, és ahol a szilárd alapközet kezdődik, addig terjed a külmérték lefelé.⁵⁾ Az özönviz és üledékes képződmények (diluvium, alluvium) rendesen homok, kötörék, kevés szilárd agyag és márgarétegekből állanak; ezek alatt azonban néha oly harmadképződményű tömegek jönnek elé, melyek szinte agyag vagy más hasontartalmu ásványokból állanak, mikor is a mélységi határok megszabása nehezebbé válik. Itt kiegészítő eszköz és útmutató gyanánt azon ásványok szolgálnak, melyek

¹⁾ L. e munka ugyanazon részének 63. l. ²⁾ L. u. a. 63. l. V. ö. a 74. l.

³⁾ L. jelen munka „Különös rész“-ének a kutatásra vonatkozó fejezetét. ⁴⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 212. l. ⁵⁾ „Ált. bányatörvény“ 77. §. Ugyanigy a szász bányatörvény is.

a mostkori képződésekben szoktak előfordulni. A lápföldekben és mocsártalajban tőzeg, továbbá ennek gyakori kísérőjeként gypivaskő, másképp mocsárvasércz (Raseneisenstein, Sumpfeisenerz) szokott jelentkezni; ez utóbbi rendszeren szintes rétegeket alkot, azonban gyakran szórványos, összefüggésnélküli darabokban vagy vasélegként likacsos tömegekben mutatkozik, mikor is homokkal keverve, némi vilsavat tartalmaz magában, mi a mocsártőzegben található állatcsontokból eredhet.¹⁾ Az agyag, homok, márga és görgetegrétegekben, a mosás által kiválasztható arany, éreny és horganyfémeken kívül, csaknem tojásnagyságu barnavaskődarabok találhatók, melyek szemesvasércz vagy babvaskőnek²⁾ nevezetnek. Ezen ásványok fordulnak elé leginkább az özőnvi vízi vagy üledékes képződésekben,³⁾ és a külmértékes az adományozás által ezekre nyer jogosítványt.⁴⁾ Ugyanazért oly esetekben, midőn a külmértékes és az alatta bányaművelést folytató vájnamértékes között összeütközés támad, ezt az előadottak nyomán könnyen el lehet dönteni, mert ha a mostkori képződések alatt oly agyag vagy más harmadkori rétegek mutatkoznak, melyek a határvonal megszábasát nehezé teszik, akkor az ásványok neme, fekvénye szokott irányadó lenni, és ha barnakőszén vagy kéntelep fordul elé, erre minden esetben csak a vájnamértékes tarthat igényt, még akkor is, ha a külmértékes mélységi határai és a fentemlitett ásványok között semmi hegýréteg sem fekszik. Ha pedig ilyes hegýréteg köz gyanánt mutatkozik, akkor a kén vagy barnakőszén földrétege (Hangendschicht) egýszersmind a külmértékes mélységi határának megszábasára is szolgál.⁵⁾ És ez szükségképi folyománya a külmérték természetének, mert az adományozásnál a bányahatóság is azt tartozik szem előtt tartani, hogy a mineráliák a kül-ről és ásási munkálatok folytán művelhetők legyenek, mert az adományoztatni kért ásványoknak a torlaszföldben kell lenniök,⁶⁾ miért is azon korlátolás, mit most előadtunk és mely a képződések meg az ásványok tekintetében fennáll, a külmérték természetéből önként folyik. A javaslat nem használja ugyan a külmérték elnevezését, de bab és gypvas-éreczknél, továbbá oly ásványoknál, melyek torlatokban, gurulatokban vagy elhagyott hányákban az alapközvetig, hol t. i. a most megjelent ásványok képződése véget ér, — szinte enged adományozást.⁷⁾

2. Jegyzet. Ami a külmértékek nagyságát és alakját illeti, erre nézve a vájnamértékektől eltérő intézkedéseket találunk. A vájna-

¹⁾ A Bánságban Lupák környékén mázsányi delejvaskővek is találtattak e rétegekben. L. Gräzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 173. l. ²⁾ Ez elnevezést használja a b. javaslat is. A gypvaskő a szász b. törvény 180. §-a szerint a telek tartozékát képezi. ³⁾ L. e munka „Ált. rész“-ének 48. l. ⁴⁾ A hánya mint külmérték e tekintetben is kivételt képez, mert ott minden előjövő ércz a külmértékesé, de ha a hányán alul a földrétegekbe hatol, ott már épen ugy van a mélységi határookra nézve a képződmények és ásványok megszábott fajai által korlátolva, mint más külmértékes. ⁵⁾ Gräzenstein id. m. 173 —174. l. V. ö. „Vollzugsvorschrift“ 70. lapj. ⁶⁾ „Vollzugsvorschrift“ 69. l. 54. §. ⁷⁾ L. „B. jav.“ 58. §. c) bet. és a 6. bekezd.

mérték ugyanis egy oly mértékegység, melynek szintes átmetszete 12,544—100,353 □ öl közt változó területet mutat; itt a minimum és maximum között a vájnatelek változó nagyságát csak a mértékegységek száma határozza meg, melynél minden mértéknek szabályszerű alakkal kell birnia. Ez a külmértékeknél másként van. A külmértékeknél csak az adományozható legnagyobb tér van 32,000 négyszögölben megállapítva,¹⁾ minimum gyanánt szolgáló mértékegység pedig nincs. Ezzel összhangzásban áll a b. javaslat rendelkezése s mindössze is azon eltérést teszi, hogy a legnagyobb tért 100,000 □ ölre határozza.²⁾ Mivel az ált. b. törvény a külmértékek alakját sem határozza meg, az elnevezés nem is helyeselhető és a külmértéket inkább lehetne bányatérnek nevezni. Az ily bányatér területének és alakjának meghatározása azonban nem függ kizárólag a felkérő önkénytől, mert ha ez így volna, akkor számos visszaélés s főleg a kutatási munkálatokat háborgató vita támadna;³⁾ a felkért területnek alakjára és nagyságára vonatkozólag az adományozhatóságot itt is a bányahatóság határozza meg. Szabály az, hogy a külmérték oly alakkal és térre adományoztassék, mely a termőfelületet legkisebb mérvben pusztítja, hányáknál különösen csak azon terület adományozandó, melyen az elhagyott gorcztér fekszik.⁴⁾

78. §.

A külmértékek adományozására elegendő annak kimutatása, hogy föntartott ásványok a 76. §-ban kijelölt telepeken valóban előfordulnak, s hogy az által más bányavállalkozók jogai sérelmet nem szenvednek.

79. §.

A hutaművektől vagy feldolgozási műhelyektől mily távolságban nem engedhető meg a külmértékek adományozása, hanem az ily módon előforduló ásványok haszonvétele mennyiben illet egyedül valamely közeli határbirtokost, esetről esetre a bányahatóság által határoztatik meg.

80. §.

A külmértékek adományozásaérti kérvényeknek a felkérő neve és lakhelye s a fölkért külmérték fekvése és területének

¹⁾ Indítványoztatott, hogy a szemesvasércz és gyepivaskő között különbség tétessék s az elsőre nézve kisebb mértékek állapittassanak meg, — azonban erre a maximum egyszerű felállítása folytán semmi szükség sem volt. Lásd Scheuchenstuel: „Motive“ 211. l. ²⁾ L. „B. jav.“ 58. §. c) betűjét. ³⁾ Lásd Scheuchenstuel id. m. 211. l. ⁴⁾ „Vollzugsvorschrift“ 55. §. 1. 2. bekezdés.

előadását kell tartalmazniok, s az ásványtelep próbadarabjával ellátva lenniök.

81. §.

A külmértékek adományozásaerti kérvények nyomán, minden határos kül- vagy vájnamértékek és hutamúvek birtokosainak, a földtulajdonosoknak, továbbá a politikai vagy a netalán egyébkint érdeklett közigazgatási hatóságnak meghívása mellett szemle rendelendő.

82. §.

Ha ennél semmi akadályok sem fordulnak elő, úgy a fölkért külmértékekről térkép készitendő, a határok elczövekелése azonnal megteendő s a tárgyalás az adományozás iránti határozathozatala végett a bányahatóság elé terjesztendő. Ha a szemlénél ki nem egyenlithető aggályok fordulnak elő, úgy a külmértékek adományozása meg nem engedhető. A kérelmezőnek azonban szabadságában áll, azoknak kiegyenlítése után kérvényét megújítani.

Jegyzet. A külmérték adományozásaerti kérvények irásban vagy szóbeli úton¹⁾ s a felkért terület helyi fekvéséhez képest a bányakapitánysághoz vagy valamely bányabiztoshoz nyujtandók be. A bányabiztos mindazon bevezető és előkészítő hivatalos tényeket elvégezheti, mik az adományozás megengedhetősége feletti határozásig történnek, de már e határozás nem az ő, hanem a kapitányság jogköréhez tartozik;²⁾ ugyanazért az előzetes tiszti cselekmények befejezése után köteles a bányabiztos a külmérték adományozására vonatkozó irományokat határozattal leendő ellátás végett a bányakapitánysághoz beterjeszteni, magától érthető lévén, hogy kedvező határozat esetén az adományozásról szóló okirat kiállítása szintén a bányakapitányság által eszközöltetik.³⁾ A bármily alakban beadott kérvény folytán szemle tartása rendeltetik el, melyre az érdekelt szomszédok, vájna, külmérték, kohó és felkészítési művek tulajdonosai még a földbirtokosok meghivatnak. A szemlénél a művelést-érdemlőség kérdése nem jó figyelembe, egyedül a felkért ásványoknak a torlasztóldekben vagy hányákban való tényleges létük kérdése vétetik vizsgálat alá: a szemesvasérczek és gypvaskövek közvetlenül szemlélhetők, nehezebb azonban a mosás által kiválasztandó fémek,

¹⁾ „Vollzugsvorschrift“ 56. §. 70. l. ²⁾ L. ugyanazt 56. §. 71. l. ³⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 56. §. 71. l.

arany, horgany stb. létének konstatálása, azért erről csak mosási próbák által lehet és kell meggyőződést szerezni.¹⁾ A felkészítési és kidolgozási, vagyis kohóműveknél keresés közben sok anyagot hányákba öntenek, sokat meg a műveknél alkalmazott víz magával ragad, és ott hol folyása lassubbá válik, ismét lerak; e hulladékok (Manipulationsabfälle) gyakran még haszonnal kiválasztható fémrészeket tartalmaznak, vagy pedig arra használhatók, hogy az egészen meddő pótlék (Zuschlag) helyettesítése által az olvasztásnál elkerülhetlen fémvesztéseget meggátolják.²⁾ Ez anyaghulladékok a felkészítési és kohóművek közvetlen közelségében vannak, azonban mert éppen azon tér, mely hulladékokban gazdag és az ily műveket körülveszi, nagyságára nézve felette változó, ugyanazért nem volt tanácsos azon távolságot sem megszabni, melyen belül kohók és felkészítőművek közlelésben külmértékeket adományozni nem lehet,³⁾ hanem az egyes konkrét esetek feletti határozást a bányahatóságokra kelle bízni. A körülmény, mit a bányakapitányságnak egyes esetekben figyelembe kell vennie, az, hogy a fentebb előadott okok miatt a bánya, a felkészítő és kidolgozási művek tulajdonosai, meg a felkérő külmértékes tulajdonosai között összeütközés támad; minthogy pedig nálunk a külbányászat nem igen bír nagy fontossággal, azért ily összeütközés esetén a fontosabb termeléssel foglalkozó bánya és kohóművek tulajdonosainak érdeke első sorba helyezendő.⁴⁾ De ha a szemle azt tünnetné ki, hogy a felkért külmértékben mutatkozó ásványok kisérdése a nemzeti termelés érdekében kívánatos, akkor az ily vállalatok létrejöhetése ellen a különösen protegált bánya- és kohótulajdonosok által tett és csekély vagy éppen semmi alappal sem bíró ellenvetések mellőzendők, vagy pedig a kérdés a mérték változtatott fektetése által komplanálandó.⁵⁾ A vájnaművek, felkészítési és kidolgozási művek tulajdonosainak érdeke mellett mások régibb jogai is figyelembe veendőek: a zártkutatmányosok, régibb külmértékesek jogait megsérteni nem lehet, s míg a külmérték, vájnamértékek vagyis földalatti művelési jogosítványok adományozásának nem áll útjában, addig valamely már adományozott bányatelek felszínén külmérték nem adományozható. Az elhagyott hányákra nézve pedig megjegyzendő, hogy ha azok valamely ujlag adományozott vájmatelek határain belül vannak, akkor a bányatelek tulajdonosának beleegyezése nélkül azokat külmérték gyanánt adományozni nem lehet.⁶⁾ Ezen és más ki nem egyenlíthető aggályok merülvén fel a szemle folytán, az adományozást megengedni nem lehet. A szemléről minden esetben jegyzőkönyv veendő fel s az irományok határozathozatal végett a bányakapitánysághoz terjesztendőek. Ha az adományozásnak misem áll útjában, akkor arról okirat állíttatik ki ő Felsége nevében: ez okmányban a

¹⁾ L. Gränzenstein id. m. 175. 1. ²⁾ L. fentebb jelen munka 79—81. 1. ³⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 212. 1. ⁴⁾ L. Gränzenstein id. m. 176. 1. ⁵⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 71. 1. V. ö. ugyanannak 16. §-át a 31. 32. 1. ⁶⁾ L. ugyanannak 55. §-át a 70. 1.

külmértékes vezeték- és keresztnéve, állása, lakhelye, továbbá a mértékben előjövő ásvány neve, a mérték terjedelme kitétetik; azonfelül meg van említve, hogy az adományozott külmérték, mely politikai járásban és község határán van, és járulék gyanánt mely műhöz telekkönyveztetik.¹⁾ Az adománylevél alakja körülbelül következő: Külmérték adományozás. Ő Felsege a Király nevében a podoruji m. kir. vasgyárnak, az ottani m. kir. gyárigazgatóság 1869. július 25-én kelt és ugyanazon év augusztus hó 1-én ⁴²¹/₈₆₉ számhoz benyújtott adománykérése folytán, az ugyancsak 1869. szept. 10-én a helyszínen végbevitt szemle s e kir. bányakapitányságnak az adomány megengedhetősége iránt ⁵⁶⁰/₈₆₉ sz. a. keletkezett határozata alapján egy külmérték adományoztatik. E külmérték Máramarosmegyének Belső-Szolnokmegyével határos részében, a kaszói szolgabírói járásban, Budfalu határán, a Prizlop-hegyen, a a prizlopi közbirtokosság földbirtokán fekszik; az adományozás tárgyát a föld közvetlen felszíne alatt, kisebb-nagyobb darabokban szórvaányosan, minden összefüggés nélkül előjövő, a mélységbe csakis a zöldkő (Grünstein) felett levő fehér kőzetképződésig terjedő gypvaskő (Raseneisenstein) rakódása képezi. Ezen, a mellékelt fektetési s egyszersmind czövekelési térképen I., II., III., IV. számokkal jegyzett, hosszas egyennégszög alakú, hosszoldalaiban 320, széloldalaiban pedig 100 ölre terjedő, 32,000 □ öl nagyságú külmérték F. betű alatti tárpontja, Zsarampói Iván budfalusi lakosnak a prizlopi irtáson levő házától 23 óra 3^o irányban 95,054''' távolságra eső trachyt-kőszikla mellett van; e tárponttól a külmérték egyes vonalai: keletnek 6 óra irányban 60 ölre, nyugotnak 18 óra szerint 40 ölre, délnek 12 óra szerint 240 ölre, végre északnak 24 óra szerint 80 ölre terjednek. A külmérték kiczövekelte sarkpontjai meghatározvák a tárponttól 6 óra irányában 60 ölre eső b betűvel jegyzett ponttól; ettől egyfelől délnek 12 óra szerint 240 ölre egy réthelyen a délkeleti I. — másfelől északnak 24 óra irányban 80 ölnyire egy réten az északkeleti II. számu, — a II. számmal jegyzett sarkponttól az északnyugoti 18 óra irányban 100 ölre a „Magura“ hegy nyugoti oldalán illetőleg alján a III. számu, végre az I.-tól a IV. számu vagyis délnyugoti sarkpont az utóbb kijelölt irányban és távolságra fekszik. Az ilykép adományozott s a bányatelekkönyvben tartozékkép beiktatandó külmérték „Kálmán külmérték“ nevet visel. A birtokos köteles az ált. bányatörvény rendeleteinek pontosan megfelelni, a kijelölt határvonalakon túl nem terjeszkedni s a gypvaskő alatt levő szilárd kőzetbeni munkálatoktól tartózkodni, — végre a külmértéket minden évben ápril hótól kezdve október végéig műveletben tartani.²⁾ Kelt stb. N. N. bányakapitány. Az így kiállított adománylevé

¹⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 57. §-t. A külmérték önállóan nem, csak tartozékkép telekkönyvezhető. L. az V. fejezet kapcsában előadottakat. ²⁾ L. a „Vollzugsvorschrift“ 186—187. lapjain közlött XII. számu mintát s az ott észrevehető eltérést.

alapján a telekkönyvezés foganatosittatik s az okmány egy példányát illetőleg másolatát az illető politikai járás hatóságának adják ki.¹⁾

83. §.

Oly helyeken, hol a kutatások a földbirtokosok vagy a közigazgatási hatóságok beleegyezésétől függenek. (17. §.), a nélkül a külmértéki munkák sem üzemelhetnek. A kutatásra nézve a nyilvános megjelölés (24. §.) s a földbirtokoshozi viszony tekintetében előadott szabályok (26—28. §§.) a külmértékekre is alkalmazandók.

84. §.

A kutatóvájások kezdése s a vájnatelkek szerzése s használása a külmértékeken belül vagy azok alatt, ez utóbbiak által nem gátolthatók; ezek tulajdonosainak azonban károsítás esetében a kártérítéshez oly igényük van, mint a bányaművelés által érintett fölszíni tulajdonosoknak.

Jegyzet. A külmértéki munkálatok nagyon hasonlítanak a kutatási munkálatokhoz s a különbség köztük csak az, hogy az előbbinek célja ásványok közvetlen kinyerése, az utóbbinak pedig ásványok felfedezése. Egyébként mindkét munkálatot legtöbb esetben a kül-ön kezdik s folytatják. Ugyanezért külmértékek sem adományozhatók: gazdasági, lakó vagy egyéb épületeken és zárt udvartérekben illetőleg ezekhez husz ölnyi távolságon belül, továbbá kertekben, temetőekben és kőfallal körülvett térekben, — hacsak a földtulajdonos bele nem egyezik. A külmértékes köteles egy ismertető mértékjegy felállításáról gondoskodni épen úgy, mint a zártkutatmányos; azonban e jegy felállítási helye és alakjára nézve már eltérés van a kutatási jegy felállítására vonatkozó szabályoktól. A turzási jel ugyanis, azonfelül hogy a szabadkutatási jog megszerzésének jelzésekül szolgál, egyszersmind a kutatási kör területét is meghatározza; e jegynek tehát, mivel a turzási tér egy kör, melyet a jegy felállítási helyétől kiinduló sugár ír le, a kör központján kell lennie. A külmértéknek határai azonban el lévén czövekelve, a mértékadományozást hirdető jegy nem szolgál az amúgy is rendszerint igen szabálytalan alakú bányatér kerületének meghatározására, miért is nem szükség a középben lennie, hanem lehet a tér bármely részén. A külmértéken felállítandó jegy alakjának szükségképp különböznie kell azon alaktól, melylyel helyenkint a kutatási jel bír,²⁾ mert a külmérték adomá-

¹⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 57. §-át a 72. l. ²⁾ L. „Vollz.“ 58. §.

nyozása azon téren sem kutatásnak, sem vájnaadományozásnak nem állván útjában, megtörténhetik, hogy a két jegy egymáshoz közel esik, miért is a zavar elkerülése végett a különbségnek feltűnőnek kell lenni.¹⁾ A külmértékes épen úgy köteles a földbirtokosnál a kárpótlás iránt egyezni s megtagadás esetén épen azon eljárást tartozik követni, mely a szabadkutató által szem előtt tartandó.²⁾ A külmértékes bányaterén kutatni s vájnatelket szerezni harmadik egyénnek lehet, bár a külmértékesre nézve e tekintetben idegen vájmatelek irányában a viszonzosság elve nem nyer alkalmazást; ez különben természetes s a különböző adományosok különböző jogosítványainak következménye. A vájmatelek tulajdonosa jogot nyert a végtelen mélységig s a meglevő magasságig; tehát a felszínre ott később senki jogot nem szerezhet, ellenben a külmértékes csak a szilárd alapközetig terjedő képződményben előjövő ásványokra szerzett adományozást, miért is ez az alantabb fekvő mineráliákra kiadandó jogosítványoknak nem állhat útjában. A kutatási munkálatok kezdése és folytatása pedig csak folyamányát képezi a most előadott szabálynak, mert ha a külmérték alatt levő vájmatelek használatát megengedi a törvény, úgy a telekhez való jutásról is kell gondoskodni;³⁾ különben leginkább nemzetgazdasági ok szolgál e §. támogatásául. A föld mélyében levő gazdag telepek feltárását célzó vállalatok sokkal fontosabbak és többet produkálnak mint a külvájások, ezért a külmértékes részére rezervált kártérítési igény mellett az első tagadhatatlanul protegálva vannak. Az adományozott külmértékek a bányamegyei térképeken szinte megjelölendők;⁴⁾ a külmértékek önállóan nem képeznek a bányatelekkönyv tárgyait,⁵⁾ de nálunk ettől a gyakorlat eltér.⁶⁾

¹⁾ „Vollz.“ 58. §. 72. lapján. ²⁾ Lásd fentebb a 26—28. §§-kat. ³⁾ L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 178—179. lapokon. ⁴⁾ „Vollz.“ 58. §. 72. 1. Ezzel a sajátképi adományozást bevégezvén, a tag értelemben vett adományozás második részére, az engedélyezésekre térünk át. Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy az ált. bányatörvény által a külmértékekhez sorolt s a „folyammedrekben előjövő fenntartott ásványokra“ kiadott jogosítványt az új bányatörvényjavaslat nem a külmértéki és így sajátképi adományozott jogosítványok közé sorolja, hanem „aranymosás a folyóvizekben“ elnevezés alatt az engedélyezések külön fejezetében tárgyalja. A javaslat rendelkezései szerint: ki aranymosásra engedélyt akar szerezni, az akár közvetlenül, akár pedig valamely közigazgatási hatóság útján írásban vagy szóval (mely esetben jegyzőkönyvet vesznek fel) kérheti ezt a bányahatóságtól. Mind a folyamodványban, mind a jegyzőkönyvben a kérvényező nevét, lakását, a patak vagy folyamterületét, jását, községét és nevét, továbbá az engedély idejének tartamát szükséges megjelölni; ez idő legfeljebb 3 év lehet, de annak elteltével az engedély megújítható. Az engedély vagy kizárólagosságot ad s akkor a terület a folyam vagy patak mentében s annak egész szélességében legfeljebb 500 öltre terjedhet, ha pedig ily kizárólagosságot nem igényel a felkérő, akkor a fentebbi területhez nincs feltétlenül kötve s a határokat sem köteles világosan kijelölni. A kiadott aranymosási engedélyekről a bányahatóság jegyzéket köteles vezetni, s az engedélyek másolatait az illető közigazgatási hatósággal közli; az aranymosási engedéllyhez sem a viszonyok felvétele, sem az engedélyezés szükségének felismerése nem szükséges. L. „B. jav.“ 70. §. a) betű, továbbá a 71. és 80. §§-kat. ⁵⁾ „Vollz.“ 82. 1. ⁶⁾ L. erről alantabb a 109. §-t.

85. §.

d) A segéd-
vájások en-
gedélyezésé-
ről.

Valamely adományozott telken kívüli oly tárnák s aknák, melyek annak előnyös üzletére szolgálnak (segéd-tárnák vagy segédaknák), csak a bányahatóság engedelmével nyitthatnak és üzemelhetnek.

86. §.

Ha valamely bányabirtokos saját művéhez valamely szabadtelkeni segédvájás engedélyezését kéri, az nekie az érdekelt hatóságok és felek meghallgatása után, nemkülönben az engedélyezés megengedhető volta ellen tett kifogások feletti határozat után megadandó. Az engedélyezett segédvájás a kérvényező vájnatelkéhez tartozékkép iktatandó a bányakönyvbe.

87. §.

Ha ellenben a segédvájás engedélyezése valamely idegen vállalkozó által, vagy több, segélyre szorult vájnatelkésosok által közösen kéretik, a kérvényhez az első esetben a vállalkozó és a segélyre szorultaknak, a második esetben pedig azon bányabirtokosoknak, kik a közös vájásra egyesültek, a létesítés módja és ideje, s kölcsönös jogaik és kötelezettségeik iránti megállapodása hozzámelléklendő. Egyszersmind az egész üzleti terv kül- és vájnatérképekkel felvilágosítva előterjesztendő.

88. §.

Az ilyes segédvájás engedélyezése csak minden helyviszonyok kinyomozása után, továbbá megengedhető s szükséges voltának elismerése után történhetik, s a bányakönyvbe önálló bányaművelési engedélykép iktatandó be. Egyszersmind a segélyre szorult bányabirtokos által elvállalt kötelezettségek, dologbani jog alapítása végett, annak birtokára terhül irandók.

89. §.

Azon szabadteleknek, melyen valamely segédvájás engedélyeztetett, más vállalkozó számára lett későbbi adományozása által, a segédvájás fennmaradása sérelmet nem szenvedhet.

1. J e g y z e t. Az engedélyezés (Concession) a tág értelemben vett adományozás második részét képezi. Az engedélyezés folytán az engedélyes jogot nyer egy elkülönített vájnaműnek (segédaknának, segédvárának) létesítésére: hogy ez által saját bányájának vagy harmadik egyén bányatelkének mélyéből, a vájást akadályozó vizet levegőzhesse, vagy az ott levő rekedt bányaléget szellőztetés által üdévé tehesse, továbbá a bányából a hasznos ásványokat meg a meddő töreceset a kül-re szállithassa, s az ácsolathoz meg a falazáshoz szükséges anyag beszállítását könnyítse, végül a mélyebb fekvényű ásványtelepek feltárását lehetővé tegye. Az engedélyezés folytán létrejött ily segédhajtások, azon bányaműtől, melynek céljaira szolgálnak, elvontan képzelve, közvetlen anyagi értékkel nem bírnak, miért is jogi fogalmak szerint tulajdonnak tárgyai nem lehetnének. Minden dolog csak annyiban bír a magánjogéletben jelentőséggel, amennyiben anyagi értékénél fogva jogi forgalom tárgyát képezheti,¹⁾ és a tulajdonnak is csak azon dolgok lehetnek tárgyai, melyek a jogi fogalomra anyagi értékükönél fogva alkalmasak. A segédhajtások pedig önállóan s a segélyezett vájnaművektől elvontan képzelve, valóban semmi értéket sem képviselnek: egy szintes vagy függélyes irányban a föld mélyébe haladó és semmi használati czéllal sem bíró űrnek anyagi értéke nem lehet és így a jogi forgalomba sem vonható. De hogy ennek daczára a segédvájások mégis tulajdon tárgyainak tekinthetők, az a törvény kijelentésén (88. §.) kívül onnét van, hogy az ily segédművek annyiban anyagi értéket nyernek és képviselnek, mennyiben ilyennel a segélyezett bányamű bír; mint-hogy valamely bányatelek művelési céljainak elérésére eszközül szolgálnak, ez által használati s így a segélyezett vájnamű tulajdonosa részére anyagi értéket nyernek. Ez egybekapcsolás folytán a segédművek a jogi forgalomra minősíttetnek egyrészt, — másrészt azonban a használati egybekötötetéből eredő minősítés ettől, — és ebből folyólag a segélyezett vájmatelek értékállapotától függ.²⁾ Az ált. bányatörvény szerint az engedélyezések tárgyait csak segédvájának és megyetárnak képezik; mindkét segédhajtás valamely adományozott telken kívüli oly vájnamű, miáltal segélyre szorult bányák művelése megkönnyíttetik. A különbség a kettő között abban rejlik, hogy míg a segédvájna egy vagy több vájnamű használati céljaira szolgál, — addig a megyetárna egy egész bányamegye mélyebben fekvő ásványtelepeinek könnyebb vájása és feltárása végett létesül. Tehát e segédvájások csak a mű és a vállalat terjedelme szerint osztályoztatnak.³⁾ Természetes ennél fogva, hogy azon választvonalat, melynél a segédvájna végződik és a megyetárna kezdődik, pontosan meghatározni alig lehet, miért is a magyar b. javaslat igen helyesen

¹⁾ L. Unger: „System des öst. Privatrechts“ 1. köt. 371. s köv. l., továbbá Baintner: „Az ausztriai magánjog alaptanai“ cz. m. 166—167. l. V. ö. Arndts: „Lehrbuch der Pandekten“ München, 1861. 203. l. ²⁾ L. Gräzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 129—130. l. ³⁾ Ugyanaz id. m. 186. l.

csak a „segédhajtás, segédtárna, segédakna“ általános kifejezéseit használja, mi alatt az engedélyezés folytán létesíthető segédvájások mindkét neve érthető. ¹⁾ Különben a segédhajtások engedélyezését, bár helyenkint eltérően szabályozva, — minden nevesebb montán-kodexben megtaláljuk. Így a francia bányatörvény szerint, feltéve, hogy a szükséges segédvájások (travaux de secours) mások bányaművelését nem akadályozzák, ²⁾ a közigazgatási hatóságok által engedélyezhetők; ezzel megegyezik a porosz bányatörvény intézkedése. ³⁾ Mindkét bányajogban igen tág értelmet lehet tulajdonítani a „segédvájás“ kifejezésének; ez a francia törvény szerint vízlevezetési, szállítási, szellőztetési stb. céljaihoz képest terjedelmére és alakjára nézve különböző lehet ⁴⁾ és ugyanígy lehet értelmezni a porosz törvény idevonatkozó rendelkezését is. ⁵⁾

2. J e g y z e t. Ez alkalommal csupán a segédvájánkról szólnunk, a megyetárnákról alantabb emlékeztetvén meg. Ha a bányatulajdonos adományozott telkének határain belül, akár a feltárás közvetlen eszközésére, akár pedig annak könnyítésére aknákat, tárnákat akar létesíteni, ehhez nem szükséges külön bányahatósági engedély, mert ezen jog az adományozással együtt jár. ⁶⁾ Engedélyért folyamodni csak azon esetben kell és a létesített vájnamű segédvájás csak akkor lesz, hogyha az adományozott bányatér határain kívül, tehát i d e g e n telken kívánja azt a vállalkozó létrehozni. A segédvájás és a segélyreszorult bánya közötti viszony különböző lehet ahhoz képest, amint: 1) azt egy segélytigénylő bányatulajdonos önköltségén saját bányája részére, vagy 2) közösköltségen több bánya javára ugyancsak több tulajdonos és végre 3) ezek segélyére egy harmadik vállalkozó készítteti. Mindhárom esetben felmerülhet azon különbség, hogy a segédvájna még nem adományozott vagyis országszabadtéren (im landesfürstlichen Freien) vagy pedig valamely már adományozott telken mehet keresztül. Ha azon telek, melyen az engedélyezendő segédvájna a segélyreszorult bánya határáig hatol, országszabadtéren s az adományos a leendő engedéllyessel egy személy, akkor az eljárás igen egyszerű, mert az engedélyezési kérvény nyomán eszközendő nyomozás alkalmával csak az illető telektulajdonosok és esetleg a szomszédbirtokosok lesznek kihallgatandók; ezek részéről csak a törvény által kivett helyek miatt, a hatóság részéről pedig a köztekintetű aggályok alapján lehet érvényes kifo-

¹⁾ L. „Bányajavaslat“ 70. §-át. V. ö. az ind. 10. l. ²⁾ „à la charge de ne point gêner les exploitations y existants“ art. 25. ³⁾ 1865. porosz bányatörvény 60. §-a. ⁴⁾ „les travaux nécessaires, tels que galerie d'écoulement, chemins, prise d'eau, ou passage des eaux et autres de ce genre“ etc. 1791. júl. 18. bányatörvény I. címének 25. cikkulusa; e törvényrendelet, mely a később behozott bányatörvénynek sem szavaival, sem szellemével nem ellenkezik, mai napig érvényben maradt. L. Achenbach: „Das franz. Bergrecht“ 265. l. ⁵⁾ L. 1865. porosz bányatörvény 60. és 135. §§-ait. ⁶⁾ A „B. jav.“ ugyanily értelemben rendelkezik L. a 105. s. köv. 88-kat. V. ö. az indokolás 10. l.

gást emelni, mi ha nem történik, a földbirtokosoknak járandó kártérítés mellett az engedély megadandó. A segédvájna az engedélyes bányatelkének tartozékképp iktattatik a bányakönyvbe. Ha azonban ugyancsak országfejedelmi szabadtéren áthaladó segédvájnat több bányabirtokos közköltésen vagy pedig egy vállalkozó harmadik egyén kíván létesíteni, akkor a szükségesség és megengedhetőségre vonatkozó előzetes nyomozás után engedélyezett segédhajtás nem tartozékképp, hanem önállóan fog a bányakönyvbe iktattatni; itt az engedélyezés feltétele első esetben a vállalkozó bányatulajdonosok, második esetben pedig ez utóbbiak és a harmadik vállalkozó közötti meg egyezés. Ha pedig a segédvájna valamely adományozott telken hatolna át, a bányatulajdonos (Zwischenmassner) a beleegyezést csak az esetben tagadhatja meg, hogyha a vájás bányaművében lényeges kárt okozna, amennyiben azonban lényeges veszély nem fenyegetné, kellő kárpótlás mellett tartozik ezt megengedni.¹⁾ A fizetendő összeg oly esetekben, midőn a bányatulajdonosra a segédhajtás vájásából épen semmi kár sem háramlik, természetsszerűen csekély lesz s csak jogelismerés gyanánt (in recognitionem juris) szolgál. Az engedélyezésről okiratot állít ki a bányakapitányság, melyben körülbelül ugyanazon kellékek szükségesek, mik az adománylevelekben; az engedélyokmány alakja következő lehet. Segédvájna engedély. Ő Felsege a király nevében a „kékesi fémmű és köszénbányatársulat“-nak, ²⁷⁵/₈₆₆. számhoz beérkezett kérvénye és az e felett kihallgatott kaszói járás szolgabirájának mint közigazgatási hatóságnak ¹²/₈₆₇. sz. a. beérkezett nyilatkozata, valamint e m. k. bányakapitányságnak az engedély megadhatása iránt ⁵⁵⁰/₈₆₇. sz. a. hozott határozata nyomán az engedély egy segédalagra ezennel megadatik. Az engedélyezett segédalag, mely „fősegédvájna“ (Hauptzubaustollen) nevet visel, Máramarosmegye kaszói járásában, a kékesi közbirtokosság földbirtokán levő „Nyilas“ hegyből, mint országfejedelmi szabadtérből van megindítva, s ezen a mellékelt fektetési térképen *g* betűvel jelölt kiindulási ponttól 9 óra 1^o főirányban 31 selmeczi öltre egész a „János“ bányahatár északi hosszvonalaéhoz nyúlik; innen a „János“ bányahatáron keresztül a „Mária“ bányatérbe megy át *h* egész *i* betűig, mely utóbbi betűvel jegyzett s a „Mária“ bányahatár keleti szélvonalát érintő ponttól az „Anna“ bányateleken 9 óra 13^o szerint egész *c* betűig 25 selmeczi öltre terjed. A segédalag „fősegédvájna“ név alatt a „kékesi fémmű és köszénbánya“ alkatrésze gyanánt fog e társulati birtokhoz telekkönyveztetni. A segédvájnas bányatársulat tartozik a fentemlitett föld és bányatulajdonosokat kárpótolni s magát mindenben a bányatörvény szabályaihoz alkalmazni. Kelt stb. N. N. bányakapitány.²⁾ Ez engedélyokmány alapján a telekkönyvezés foganatosittatik és a segédvájna a megyei térképen megjelöltetik.³⁾ A bányatörvényjavaslat nem tesz ugyan osztályozást a

¹⁾ „Ált. b. törvény“ 191. §-a. ²⁾ V. ö. az itt közlött mintával a „Vollzugsvorschrift“ XIII. sz. formularejét a 188. l. ³⁾ „Vollz.“ 60. §. 75. l.

segédvájának és a megyetárnak között, azonban intézkedéseiben, melyek a segédhajtások minden nemeire vonatkoznak, lehet különbséget felfedezni, mert azok egy része azonos természetű a most előadottakkal, más részük pedig a megyetárnára vonatkozó törvényrendeletekkel áll összhangzásban. Az előbbieket ez alkalommal ismertetjük, az utóbbiakat pedig alantabb a megyetárnáról szóló résznél tárgyaljuk. A javaslat szerint tehát az adományozott telek határain kívül levő segédhajtások, ha azokat a bányabirtokos mások irányában biztosítani vagy adományozott bányatelkéhez tartozékképp telekkönyveztetni kívánja, szintén bányahatósági engedély tárgyai,¹⁾ ha pedig e segédhajtás adományozott idegen bányatelek vagy zártkutatómányi körön belül tervezetnék, a kérvényhez a helyszini és hajtási térképen kívül az üzleti tervet és az érintett bányatelek tulajdonosának vagy a zártkutatómányosnak beleegyező nyilatkozatát is csatolni kell; ha pedig a beleegyezés barátságos úton nem létesülne, a hatóság tárgyalást rendel, s az érdekeltek kihallgatása meg az üzleti terv tüzetes megállapítása után az engedélyt azon záradék mellett adja ki, hogy a segédhajtás által másnak bányauzlete ne háborgatassék.²⁾ A segédhajtást létesítheti idegen vállalkozó vagy pedig több bányabirtokos is egyesülhet e célra; ekkor a kérvényhez azon egyezmény is csatolandó, mely első esetben a segélyreszorult bányabirtokos és az idegen vállalkozó, második esetben pedig az egyesült bányabirtokosok között létesített jogviszonyokat meghatározza.³⁾ Bárki nyert is engedélyt a segédhajtásra, az engedély által szerzett jogaiiban sérelmet nem szenvedhet az által, hogy később azon telek, melyen a segédmű átvonul, adományozás tárgya lett;⁴⁾ de ha a segédhajtás korábban adományozott telken nyúlik át, akkor a hajtás által nyert szabadásványok a bányatulajdonosnak (a szállítási költségek megtérítése mellett) kiszolgáltatandók, ellenben a szabadterületen vagy zártkutatómányi körön belül segédhajtás által kinyert ásványok az engedélyes tulajdonába mennek át.⁵⁾ Ennek az a rációja, hogy az adományos a telek határain belül levő minden szabadásványra tulajdonjogot nyert, következésképp őt megrövidíteni nem lehet, ellenben a zártkutatómányos csak azon ásványok tulajdonát szerzi meg, melyeket kutatási munkálatai közben kinyer és birtokba vesz, miért is ily módon korlátozott turzási joga az engedélyes jogainak nem állhat útjában; az egyszerű telektulajdonos pedig az engedett telekért kárpótlást nyervén, a hajtás közben kiásott terményekre igényt nem tarthat.⁶⁾

90. §.

Oly bányavállalatok, melyek által egy egész bányamegye tárnakkal felnyitandó, vagy az ásványtelepek mélyebb körök-

¹⁾ „B. jav.” 72. §. ²⁾ L. „B. jav.” 73. §-át. ³⁾ L. „B. jav. 74. §-ának első részét. ⁴⁾ L. ugyanannak 77. §-át. ⁵⁾ L. u. a. 78. §-át. ⁶⁾ V. ö. fentebb a kutatás és az adományozásra vonatkozó részeket.

ben feltárandók, s azoknak vájása bármilyen módon könnyítendő, megyetárnáknak neveztetnek.

91. §.

Megyetárnák csak úgy engedélyeztethetnek, ha azoknak létesítése a bányászat általános hasznára az egész bányamegyében kívánatosnak látszik. Ezen engedélyezés minden körülményeknek a bányahatóság általi előleges kitudása után, a miniszteriumnak tartatik fenn.

92. §.

Minden megyetárna engedélyezéseérti kérvénynek a főüzleti tervvel és azon egész bányamegye kultúrképével kell el látva lennie, melyen belül a megyetárnás a vájást vezetni s szétágasztatni szándékozik. Egyszersmind azon feltételek terve is előterjesztendő, melyek alatt a kérvényező a vájásra késznek nyilatkozik.

93. §.

Ha az igényelt megyetárna területében létező vájnabirtokok közül a tárna előállítása mellett oly tetemes szám nyilatkozik, hogy azt a kérvényező elvállalhatónak véli s ha egyszersmind kétségen kívül tétetik, hogy az előállítás azon bányavállalkozónak is javára szolgáland, kiknek jövődjére fognak a bányamegyében vájnamértékek adományoztatni, úgy a megyetárna engedélyezhető, habár a megyetárna területében létező vájnabirtokok mindnyájan az ajánlatba bele nem egyeznének is.

1. Jegyzet. Megyetárna (Revierstollen) alatt azon fontos bányavállalatot értjük, mely tárnavájás által egy egész bányamegyét mélyebb szintjében feltár, s így nemcsak azon hegységek nagyobb mélységben levő földismeit és fekvényi viszonyainak felfedezésére szolgál, hanem a magasabban fekvő bányatelkeknek ez alatt elterjedő tárnából eszközözendő vájásukat is megkönnyíti.¹⁾ A vállalat nagysága és terjedelme szolgál különböztető ismérvül a segédtárna és megyetárna között,²⁾ miért is ez utóbbi különös figyelmet érde-

¹⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive zu d. allg. Berggesetz“ 223. l. ²⁾ Lásd Gräbenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 186. l.

melvén, részletesebb intézkedések tárgyát képezi. Határozott választ-vonalat a kettő között felállítani igen bajos, mert mindkettőt létesítheti idegen vállalkozó vagy több bányatulajdonos egyesülhet e célra és ekkor mindkettőnél: első esetben az idegen vállalkozó meg a segélyreszorult bányatulajdonosok közötti, második esetben pedig az egyesült vájnamértékesek közötti egység képezi a feltételt és alapot; azonkívül mindkettőre csak a megengedhetőség és szükségesség felismerése után nyerhető meg az engedélyezés.¹⁾ E tekintetben tehát oly külső ismérv, mely a különbség megjelölésére alkalmas támpontul szolgálna, nem létezik. Hasonlót mondhatunk a terjedelemre nézve: vannak ugyanis oly segédvájának, melyek éppen annyi bányavállalat javára szolgálnak s ép oly terjedelemmel bírnak, mint némely megyetárnák. Ha tehát már éppen különbséget akarunk tenni a segédhajtások között, úgy ezt csak azon vájnaművek között, melyeket egy bányatulajdonos létesít saját javára, s a többiek között állíthatjuk fel; ezek között tényleg létezik különbség, mely azonban nem a vállalat terjedelmének erre biztos alapot nem nyújtó voltából, hanem az abban érdekelték viszonyaiból ered.²⁾ A megyetárnák vízlevezetés, szellőztetés, szállítás, mélyebb közvetett feltárással szolgálnak s nem azonosíthatók a régebben divatozott altárnakkal.³⁾ De a különbség köztük nem abban van, hogy az altárnák csak a magasabban fekvő bányateretek vizeinek levezetésére szolgáltak s így korlátozott oly használati céllal bírtak, mint napjainkban az önálló segédvájások, mert igen sok altárna éppen úgy mint segédvájna a vízlevezetésen kívül szállításra és a feltárás könnyítésére szolgál.⁴⁾ Az altárnának mint segédvájnaműnek alapjául a régi bányarendtartások azon elve szolgált, mely a fennálló bányaműveknek nyújtott segélyért az altárnást jelentékeny jogokban részesíté,⁵⁾ s a bányatulajdonosokat a kényszeríté, hogy a karatuk ellen az altárnás irányában köteleességeket vállaljanak s azokat teljesítsék.⁶⁾ A régibb altárna engedélyezése tehát az érintett bányák tulajdonosaira akaratuk ellenére köteleket rított, melynek elvállalása nem függött beleegyezésüktől, míg a megyetárnánál a fennálló részletes viszonyok rendezése nem any-

¹⁾ V. ö. az „Általános bányatörvény“ 88, 91. és következő lapjain.

²⁾ Így például a francia bányajog csak a „des travaux de secours“ általános kifejezést használja s a használati cél példaszerű felsorolására (galerie d'écoulement, passage des eaux et autres de ce genre etc.) szorítkozik. L. az 1791. b. törvény érvényben maradt 25. cikkulását. Hasonlóan a b. javaslat; különben v. ö. a segédvájának kapcsában előadottakat. ³⁾ L. Wenczel: „Magyar-erdélyi b. jog“ 115. l. b) jegyz. ⁴⁾ E téves felfogás Scheuchenstuelnél (224. l.) valóban csudalatos, hiszen pl. csak a Miksa-féle bányarendelet III. cikkének 5. §-ában is az altárnák különmemű használati célja van felsorolva; a gyakorlat meg számos esetet mutat, mi Sch. állítása ellen szól. ⁵⁾ Az altárnas jogaira nézve l. a Miksa-féle b. rendelet III. cz. 1. s köv. 5. s köv. §§-ait. ⁶⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 216. l. A kötelelem teljesítése a termelés hanyadának fizetéséből meg az u. n. „Stollenhieb“-ből vagyis a hajtás közben kinyert ásványok megszerzéséből állott; nállunk $\frac{1}{7}$ -ed divatozott. Gränzenstein id. m. 190. l. Miksa b. r. III. cz. 5. §.

nyira a törvényre, mint az érdekeltek szabad egyezkedésére van bízva, s a már fennálló bányák tulajdonosait a részvételre semmi szín alatt nem kényszeríthetni.¹⁾ A régibb altárnai jogosítványok rendszerének akadtak védői. Ezek felhozták: hogy minden bányatulajdonos tartozik az adományozott tér határain belül fekvő ásványtelepet úgy feltárni, hogy azt egész vonulásában hajtani lehessen, tartozik továbbá a feltárt ásványokat teljesen kivájni, felkészíteni stb., s ezek mellett mindazon védintézkedéseket alkalmazni, melyeket a személy és idegen tulajdon biztonsága igényel. E követelmények azon közgazdászati elvből származnak, mely a bányaiparnak mint gyümölcsöző termelésnek érdekében a földtulajdonostól az ásványok tulajdonát elvonta s azt önálló foglalkozás tárgyává tette; amint azonban a telektulajdonost kényszeríteni lehet, hogy földjét átengedje, úgy lehet épen azon előnyös termelési cél okából a bányatulajdonost is arra kényszeríteni, hogy kényszerkötelmet vállaljon el még akarata ellenére is ott, hol azt a vagyontermelés közjára követeli. Azt pedig, hogy mikor van szükség ily segédhajtásokra, nem ítélik meg önkényűleg a bányatulajdonosok; ezt nem lehet az ő belátásuk, társulási és vállalkozási kedvük esélyétől függővé tenni, mert akkor az ily egyesülés ritkán jöhetne létre és sok fontos feltárás elmaradna. Ezen érvek azonban nem fogadhatók el, mert semmi esetben sem lehet valakit arra kényszeríteni, hogy mint bányabirtokos akarata ellen segínyt fogadjon el s azért adózni legyen kénytelen. Teljesen szerencsétlen azon hasonlat, melyet az altárnarendszer védői a telkek kisajátítására nézve felhoztak, mert ennek csak az a célja, hogy a bányaipar fejlődése lehetővé váljék, míg az altárnavállalatnál a bányabirtokos kénytelen a művelést folytatni, hogy annak adózhasson, ki akarata ellenére például vájnavizét levezette. Egyébiránt amily kevésbé igazságos a bányabirtokosoknak ily terhelése, ép oly kevésbé szükséges. Kevésbé megáldott és alig ismert szegényebb bányamegyékben ily vállalatok úgy sem létesülnek, mert erre nem akad vállalkozó, ha pedig a bányamegye ásványkincsekben gazdag és a művelés folytatására egy ily tárnavállalat okvetlenül szükséges, bizonyára vagy maguk a bányatulajdonosok fognak társulni, vagy pedig ha ezt tőkeszegénységük miatt nem tehetnék, vállalkozót keresnek. Tehát az altárnák kényszerű létesítésére mi szükség sincs, az pedig valóban sérti a jogérzetet, ha valakire segínyt erőszakolnak s őt beleegyezése nélkül kötelezik, mert ez legjobb esetben is terhelő gyámkodás.²⁾ Csak a vállalkozó és a bányatulajdonosok beleegyezése folytán létrejött szerződés szolgálhat ily vállalatok alapjául, — oly szerződés, melyhez mindenki önkénytelen járulhat, de mely a már adományozott bányák tulajdonosai közül a részvételre senkit se kény-

¹⁾ L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 133. l. V. ö. „Ált. b. törv.“ 94. §-át. ²⁾ L. Scheuchstuel: „Motive“ cz. m. 223, 217, 218, 221, 220. l. Különbösen az altárnákra nézve l. alant a 286. §-t.

szerit.¹⁾ Ez okból amint az ált. bányatörvény az altárna régi rendszabályait annak nevével együtt mellőzte, úgy az újabb porosz törvény²⁾ és a magyar javaslat is hasonló álláspontot foglalnak el és az újabb bányatörvények közül csak a szász törvény az, mely mindössze is az elnevezést tartotta meg.³⁾ Az ált. bányatörvény régibb javaslatai az ily megyetárnak engedélyezését attól kívánták függővé tenni, hogy a megyebeli bányabirtokosok $\frac{3}{4}$ része beleegyezzék, később azonban határozott szám helyett nem igen helyesen a birtokosok tetemes számának kívánatát is elégségesnek találták,⁴⁾ az új javaslat szerint azonban ily tárnavállalatok a bányahatóság által csak akkor engedélyezhetők, hogyha az érdekelt bányák birtokosainak nagyobb része egyezik meg.⁵⁾

2. J e g y z e t. A megyetárna engedélyezéseért beadandó kérvényhez: 1) a főüzleti tervet, 2) a bányamegye kultérképét, 3) azon feltételeket kell csatolni, mik alatt a vállalkozó a vájásra kész. A kérvényt azon bányakapitánysághoz kell benyújtani, melynek hatósága alá helyezett területen a bányamegye fekszik, ha pedig a kérvényt valamely bányabiztosnál nyújtották be, ez azt elfogadja ugyan, de tartozik azonnal a bányakapitánysághoz áttenni. A bányakapitányság haladéktalanul megkezdi a kérvény elintézését, megvizsgálván mindenekelőtt, vajjon felszerelése megfelel-e a fentebbi követelményeknek; ha egy vagy más tekintetben hiány mutatkozik, a kérvény késedelem nélkül visszautasítandó pótlás vagy javítás végett, s ez alkalommal elsőség fenntartva nincs a vállalkozó részére más időközi kérvényezőkkel szemben. De ha a kérvény szabályszerűen van felszerelve vagy a hiány később pótolva lőn, akkor azonnal mindazon bányabirtokosok, kik az illető megyében vájnamértékeket vagy határközegeket birnak, erről oly módon értesítendők, hogy a kérvény mellékeivel együtt a bányamegyei bizottsághoz⁶⁾ küldetik át, azon világos meghagyással, hogy annak valódi tartalmát az érdekelt megyebeli bányabirtokosokkal közölje, az egyes bányabirtokosokat pedig a bányakapitányság értesíti, hogy a kérvényt mellékeivel együtt a bizottságnál megtekinthetik. Megtörténhetik azonban, hogy a kérvény beérkezésének idejekor ily bányamegyei bizottság nem létezik, akkor a közlés a legnagyobb és közbizalomban részesülő megyebeli bányabirtokos útján ugyancsak a fentebbi módon történik;

¹⁾ Scheuchenstuel id. m. 225. l. ²⁾ A porosz bányatörvény szinte a felek szabadegyezkedését tartja szem előtt, egyesítvén azt állam főfelügyeleti jogával. L. 1865. b. törvény 60. s. köv. §§-ait. ³⁾ 1851. szász bányatörvény 172. §-a. Nállunk az altárnai jogositványok nem képezik többé engedélyezés tárgyát, de mert a törvénynek visszahatóereje nincs, tehát a régi jogositványok birtokosai sérelmet nem szenvedhettek. Ez okból az ált. b. törvény 286. §-ánál találunk idevonatkozó intézkedéseket, miről a maga helyén. L. Schneider id. m. 56. §-át. Wenzel szerint az orszb. ért. által használt „örökalg“ kifejezés nem helyes, mert „Erb“ itt nem annyit jelent: „örök“, hanem „előkelő = fő“ (Erb = Erz). L. Wenzel id. m. 115. b) jegyz. ⁴⁾ Scheuchenstuel id. m. 224. l. ⁵⁾ „B. jav.“ 74. §. V. ö. „Ált. bányatörvény“ 93. §-t. ⁶⁾ L. erre nézve alant a 274. s. köv. §§-at.

az ily bizalom által megtisztelt bányabirtokos azonban természet-szerűleg felelős az átadott okmányok hű megőrzéséért és visszaszár-masztatásáért. A közlés megtörténte után kellő időben tárgyalási ha-tárnapot tűz ki a kapitányság, az átküldött irományokat legalább három nappal azt megelőzőleg kezeihez vevén; természetes, hogy azokat előbb is visszakívánhatja kellő tájékozás és előkészület végett. A tárgyalásra a leendő megyetárnáson kívül minden bányavállalkozó meghivandó, még pedig azon kijelentéssel, hogy elmaradása a többség határozatához való kötelező csatlakozásul fog tekintetni;¹⁾ e tár-gyalás alkalmával csak azon kérdés felett nyilatkoznak: vajjon a megyetárna vállalata a bányamegyére nézve előnyös-e vagy nem, s egyszersmind azt konstatalják, hogy a megyebeli vájnamértékesek közül hányan és kik óhajtják a vállalat létesülését? A vállalat elő-nyösségének kérdése felett hozandó határozat szavazás alá bocsát-tatván, — a bányabirtokosok — tekintet nélkül birtokaik terjedel-mére — fejenként szavaznak.²⁾ Ha a vállalat iránt egyhangulag oly módon nyilatkoznak, hogy annak feleslegessége kétségtelen, úgy az ezen tárgyalás és szavazásról felvett jegyzőkönyvbe a vállalkozó ajánlatának egyszerű elutasítása beiktattatik; de ha több bányabir-tokos a megyetárna szükségességére szavazna, akkor az engedélyt-kérő felszólíttatik, hogy ily eredmény után ragaszkodik-e a kérvé-nyében előadottakhoz vagy nem? Ez utóbbi esetben tovább nem folyik a tárgyalás, hanem az arról felvett jegyzőkönyvben a vissza-lépés megemlítettik; bármi legyen is a tárgyalás eredménye, arról az érdekelt bányabirtokosok jegyzőkönyvi kivonaton külön értesít-tetnek. Ha a tárgyalás folyama alatt a vállalkozó feltételeire és ajánlatára tétetnék megjegyzés, akkor ennek elintézése iránt a fele-ket a megtartandó bányajárásra utalja a hatóság, mi azonban nem zárja ki azt, hogy a felek még a tárgyalás folyama alatt ki ne egyezzenek, sőt ezt előidézni a hatóságnak lehetően köteleességében áll.³⁾ Látható tehát, hogy e tárgyalás által azon elvi kérdés állapi-tandó meg, vajjon a kérdéses bányamegyében van-e ily tárnavállala-trra szükség? s ha igen, kívánják-e annak létesítését a birtokosok közül annyian, hogy azt a hatóságnak megengedni, a vállalkozónak pedig foganatosítani lehet. Ha az érdekelt bányabirtokosok közül oly tekintélyes szám nyilatkoznék a vállalat létesítése mellett, hogy mind a hatóság mind pedig a vállalkozó részéről a létesítés iránt akadály nem merülne fel, akkor a jegyzőkönyvben e körülmény megjegyzése mellett a megyetárnaszemlére (Revierstollen-Freifahrung) határidőt tűznek. E bányajárásra az érdekelt bányabirtokosokon, zárt-kutatmányosokon és községelőjárókon kívül az illető politikai ható-

¹⁾ A zártkutatmányosokról a törvényben nincs említés téve. azonban a hiv. utasítás (62. §.) szintén értesíttetni rendeli. Ez helyes is, mert azt is ki kell hallgatni, ki valószinüen jövődöbeli bányabirtokos azon megyében. L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 190. I. 1) jegyz. ²⁾ L. „Vollz.“ 75, 76. I. ³⁾ „Vollzugsvorschrift“ 77, 76. lapj.

ságot is meghívják.¹⁾ A bányajárás feladata első sorban az általános természetű kérdéseket kinyomozni, és pedig: 1) kipuhatolni, vajjon hasznos-e valóban a vállalat a bányamegyének, s ha igen, mi tekintetben; 2) megjelölni azon határokat, melyeken belül a megyetárnás oly eredménnyel terjesztheti ki tárnáját, hogy az abból eredhető haszon miatt a bányabirtokosok ellenében igényt formálhat; 3) a köztekintetbeni aggályok és érdekeket figyelembe venni és pedig: vajjon katonai, rendőri, építészeti, erdő és mezőgazdasági stb. érdekek nincsenek-e sértve? 4) További feladata a bányajárásnak meghatározni: a megyetárna hajtásának módját, magasságát, szélességét és talpemelkedését, az építés és fenntartás módját és a megyetárnai kötelmek elmulasztásának jogi következményeit; 5) a megyetárnás jogait a tekintetben megszabni, vajjon a hajtás közben előjövő szabadászványokra tulajdont szerez-e, és a hajtás minő telkeken megy át? 6) Végül azt meghatározni: hogyha akár a cél elérése, akár önkéntes lemondás folytán a megyetárna elhagyottá válik, mi módon daraboltatik az el és minő jogok nem szenvedhetnek ezáltal sértést? Ha ezen általános természetű kérdések tisztába vannak hozva, akkor 1) a telekkisajátítást és kárpótlást, 2) azután a bányatulajdonosok által a vállalkozó építéséhez nyújtandó segély és e kötelem elmulasztásából eredő következmények kérdését intézik el; 3) meghatározzák azon viszonszolgálat mértékét és módját, mely az egyes mértéktulajdonosokra esik, 4) és azt, hogy e viszonszolgálatok minő feltételek alatt teljesítendőek vagy szüntethetők meg? 5) Továbbá megállapítják azt, hogy a bányabirtokosok minő módon használják a megyetárnát, és 6) végül azon jogkövetkezményeket, mik a kölcsönös kötelmek elmulasztása miatt egyik vagy másik félre hárulnak.²⁾ A bevégzett eljárás után az eredményt a bányahatóság érett fontoltság alá veszi s azután a körülményekből meritett tapasztalati megjegyzéseivel a főbányahatóságnak küldi fel; e főbányahatóság ez időszertint nálunk az ipar és kereskedelmi ügyek miniszteriuma, mely is a hozzá felterjesztett ügy felett határoz. Ha a vállalat engedélyezése megy határozatba, akkor ezt szabályszerűen meghirdetteti s az ügyiratokat további ellátás végett az illető bányakapitánysághoz küldi, ez pedig azt az engedélykönyvbe vezeti, megjegyezvén minden tárnakötelezett bányateleknél is az adománykönyvben e körülményt. Azonfelül a bánya megyei térképen a megyetárna fekvése és határait kiünteti, hogy jövőbeli szabadkutatási és adományozási kérvények beadásánál és elintézésénél a tárnás előjogait tekintetbe lehessen venni; ezután az engedélyokmány egy hitelesített térképmásolattal a megyetárnásnak szabályszerűen kézbesítendő, azon felhívással, hogy a megyetárna felnyitópontját szembetűnő jellel s felirással lássa el. A megyetárnás jogai az engedély meghirdetésétől kezdődnek és az időközileg beérkezett szabadkutatási bejelentések meg adományozási

¹⁾ „Vollz.“ 77. 76. l. Ugyanily, de csak általános természetű intézkedést foglal magában a b. jav. 81. §-a. ²⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 226, 227. l.

kérvények csak a már jogerőre emelkedett jogok figyelembevételével mellett intézhetők el.¹⁾ A megyetárnai engedélyről az illető politikai hatóságon kívül még azon bányabiztos is körülményesen értesítendő, kinek hatósága alá helyezett területen esetleg a bányamegye és megyetárna fekszik. Hason eljárás követendő a bányamegyei bizottsággal szemben.

94. §.

A megyetárnás s a bányamegyében már létező bányabirtokosok közötti jogok és kötelezettségek, a közöttük létrejött egyezség által határozatnak meg. (Azon jogok és kötelezettségek, melyek a megyetárnást a jövőbeli új adományozások által vajnamértéket szerzők irányában illetendik, a megyetárna engedélyezésében pontosan kifejezendők. Egyébiránt mily különös kedvezmények engedjessenek a megyetárnásnak, a rendszerint fennálló korlátolások tekintetbevétele nélküli szabadság fenntartása által, a vállalat nagyságára és hasznos voltárai tekintettel a miniszterium ítéletére bízatik.)

95. §.

Azon birtokosok, kik beleegyezésüket megtagadták, a részvételre semmiesetre sem kényszeríthetnek, sem pedig azok, kik beleegyeztek, a világosan átvállaltaknál nagyobb szolgáltatásokra nem szoríthatnak. Ha azonban a vállalatnak ellenszegült bányabirtokosnak a megyetárna által utóbb segély nyújtatik, a megyetárnásnak jogában áll, tőlük a segélynyújtás tartama alatt, megfelelő kárpótlást követelni. Ezen kárpótlás, ha a felek között az egyezség létre nem jött, a jog útjának fennmaradása mellett a bányahatóság által határozandó meg, mely annál a megkimélt üzleti költségekre figyelemmel lenni köteles.

96. §.

Oly bányavállalkozók, kiknek utóbb a bányamegyében új vajnamértékek adományoztatnak, tartoznak a megállapított kötelezettségeket a megyetárnás irányában törvényesen átvenni, s erre adományozási okleveleikben utasítandók.

¹⁾ Az itt és alább közlöttekre l. „Vollzugsvorschr.“ 79, 80. l.

Ha valamely megyetárna elhagyottá válik, az mint olyan, az új adományozásra nézve előadott szabályok (92—96. §§.) megtartása mellett adományozható. A megyetárnának szabadkutatás- vagy vájnamértékképeni birtokbavételére engedelem csak úgy adathatik, ha az illető koronaországnak közhírdetményekre rendelt hirlapjába két hónapról két hónapra beiktatott háromszori felszólítás folytán, a hirdetmény keltétől számítandó egy egész év alatt a megyetárnának mint olyanak felvételére senkisé nem jelentkezett.

J e g y z e t. A megyetárnavállalatnak létesítése attól van függővé téve, vajjon a megyebeli bányabirtokosok tekintélyes része mellett nyilatkozik-e? Amint e kérdésben a birtokosok szabadakarától függ minden, úgy a létesítés részletei, különösen a megyetárnás és a bányatulajdonosok közötti jogok és kötelek megállapítása egyezség tárgya. A megyetárnást rendszerint következő jogok illetik: 1) Az engedélyezés idejekor már fennállott bányák tulajdonosaitól a szerződészerű szolgálmányok teljesítését követelheti; 2) a bányabirtokosokat terhelő ezen köteleket a bányakönyvbe bevezetetheti; 3) az engedélyezéskor fennállott, de a vállalati szerződés viszonyába nem lépett bányatulajdonosoktól, ha azok bebizonyíthatólag tárnasegélyt élveznek, annak tartama alatt aránylagos kárpótlást kívánhat, mit a bányahatóság a segélytélvező által megkimélt üzleti költségekre való tekintettel határoz meg; 4) később adományozást nyert bányatulajdonosoktól mindazon kötelek teljesítését követelheti, mik a tárnaengedélyezésről szóló okmányban ezek ellenében jog, az új tulajdonosok adományozási okiratában pedig ennek megfelelő s a megyetárnás irányában teljesítendő kötelek gyanánt vannak megállapítva és ennek megfelelő módon t. i. a megyetárnás birtoklapjára jogkép, a tulajdonosok kirtokára pedig teherkép vannak telekkönyvezve; 5) joga van a megyetárnásnak az engedélyokmányban megszabott magasságban és szélességben az egyes bányatelkeken áthalolni, aknákat, szárnyvágatokat nyitni és gépeket felállítani; 6) a külvizeknek kárpótlás melletti kényszerű átengedését, úgy a tulajdonostól, mint a bányabirtokostól követelni.²⁾ Hogy ezeken kívül minő különös és például mértékadományozás vagy fenntartásra vonatkozó különös kedvezményt nyerhet a megyetárnás, azt esetenként a bányahatóság meghallgatása mellett az ipar és kereskedelmi ügyek miniszteriuma határozza meg.³⁾ A megyetárnást azonban az itt elő-

¹⁾ L. „Ált. b. törvény“ 110. §-át. ²⁾ L. ugyanannak 105. §-át, miről bővebben az illető helyen. ³⁾ L. Gräunzenstein: „Das allg. österr. Berggesetz“ 188. lapj.

adott jogoknak megfelelő és részint a dolog természetéből, részint a törvény rendeletéből folyó kötelek terhelik, s pedig: 1) tartozik magát mindenben a megállapított üzlettervhez tartani és attól csak előrenemlátott legyőzhetlen akadályok miatt, a bányahatóság beleegyezése mellett térhet el; 2) az idegen telkeken hajtás közben kinyert ásványokat a telektulajdonosnak a szállítási költségek megtérítése mellett kiadni, és 3) a vájást lehető legnagyobb erővel létesíteni s minden esetben a szerződésszerű minimumot eredményül felmutatni köteles.¹⁾ Mihelyt valamely megyetárnának elhagyása a bányahatóság tudomására jut, azonnal tartozik azt a főbányahatóságnak feljelenteni, hogy ez a hivatalos lapban hirdetést megtehesse; az említett felterjesztésben az elhagyás okai körülményesen kifejtetvén, ha a hirdetés után senki igényt nem támaszt, akkor a bányahatóság az engedélyt mindazon könyvekből, hol az feljegyeztetett vagy arra vonatkozás tétetett, továbbá a bányamegyei térképről kitörli és ennek megtörténtéről a bányamegyei bizottságot és a politikai hatóságot értesíti. A szabályszerű hirdetési eljárás ugyanily módon foganasítandó akkor is, ha a bányahatóság az elhagyásról a kérelmezés által értesül, csak hogy ekkor a törlések nem szükségeseek; de ha a megyetárnás elhagyás esetére a maga részére pl. alagilletéket (Stollengebühr) vagy vízvezetési díjat kötött ki, akkor ezt még törlés esetén is meg kell hagyni, hogy új kérelmezés esetén az érdekeltet a bányajárársra meghívni lehessen.²⁾ E körülményt a közzétett hirdetésben is czélszerű megemlíteni. Mindezen intézkedések magyarázatukat a megyetárnavállalat fontosságában lelik.³⁾ Most még mielőtt e fejezetet bevégeznők, rövid pillantást kell vetnünk az új javaslatra, összehasonlítván azt az előadottakkal. A javaslat mindjárt abban mutat eltérést, hogy míg az ált. bányatörvény az engedélyezést a tág értelemben vett adományozás második részé gyanánt tárgyalja, addig a javaslat annak egészen külön, önálló fejezetet szentel;⁴⁾ további eltérés ismét abban mutatkozik, hogy míg a bányatörvény az engedélyezés tárgyaiul külön csak a segédvájnákat és megyetárnákat említi fel, addig a javaslat e kettőt a „segédhajtások” elnevezése alá foglalja, külön elnevezést nem használván,⁵⁾ — azonfelül pedig az engedélyezés tárgyai közé sorolja az aranymosást a folyóvizekben, továbbá a feldolgozási és szállítási műveket.⁶⁾ Az aranymosást fentebb a külmértékeknél ismertettük;⁷⁾ a segédhajtásokra vonatkozó intézkedések azon részét, mely az ált. bányatörvénynek a segédhajtásokra vonatkozó rendelkezéseinek megfelel, az illető helyen tárgyalván,⁸⁾ most már csak azon intézkedéseket kell ismertetnünk, mik hasontermészetűek a megyetárnára vonatkozó szabá-

¹⁾ L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 188, 189. l. ²⁾ „Vollzugsvorschrift“ 81, 82. l. ³⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 228. l. ⁴⁾ L. a „B. jav.“ hiv. kiadásának V. feje. a 14—17. l. ⁵⁾ L. a „B. jav. ind.“ 10. l. ⁶⁾ L. a „B. jav.“ 70. §-át, különösen az a), b), c), d) betűket. ⁷⁾ L. fentebb a külmértékekről szóló résznél a 84. §. jegyzetét illetőleg ez utóbbinak idézeteit. ⁸⁾ L. fentebb a segédvájásnál előadottakat.

lyokkal, ugyanezzel kapcsolatban előadván a feldolgozási művek és szállítási eszközökre vonatkozó részt is. Mindenekelőtt a segédhajtásokra nézve megjegyezhetjük, hogy ilyenekre engedélyt adhat a bányahatóság még akkor is, ha az érdekelt bányák birtokosainak csak nagyobb része egyezik meg, de csak azon esetben, ha az ily segédhajtás az ásványok nagyobb területeni feltárását, műveltetését, a bányavizek lecsapolását és az üzlet tetemes könnyítését eszközözi; ilyenkor azonban az engedélyokmányban a segédhajtás jogköre és területe világosan kiteendő.¹⁾ Azon bányabirtokosok, kik a segédhajtás iránti egyezményt el nem fogadták, a segédhajtások létesítéséhez járulni nem tartoznak, s a megegyező feleket sem lehet többre szorítani, mint amennyire magukat kötelezték; ha azonban később kitűnnék, hogy a segédhajtás azon bányabirtokosoknak is nyújtott előnyöket, kik megtagadták előzetesen a részvételt, tőlük az engedélyes a haszon arányának megfelelő illetéket követelhet, melynek nagyságát a bányahatóság akként szabja meg, hogy az érdekelt felek által ajánlott szakértőket kihallgatván, kulcsul a megkimélt üzleti költséget veszi fel.²⁾ Az engedélyokmányban kiszabott területen később új adományozást nyert vállalkozó az adománylevélben kitett és a segédhajtás tulajdonosa meg a bányabirtokosok között fennálló jogokat és köteleket átvenni tartozik.³⁾ Látható, hogy e szabályok mindenben egyeznek a megyetárnára nézve most előadottakkal, csakhogy sokkal rövidebbek és nem oly részletesek; előnyül tekinthető-e ezen körülmény? azt a gyakorlat fogná megmutatni, azonban valószínű, hogy itt felhozott elveknek gyakorlati alkalmazása, sőt némileg pótlása későbbi rendeleteknek van fenn tartva. Most át kell térnünk a javaslat azon részére, melyet haladás gyanánt jelezhetünk, s melyet úgy kell tekintenünk, mint bányaiparviszonyaink valódi érdekének helyes felfogását, — egy rég érezhető hiány pótlását. Már az ált. bányatörvény azon szempontból indult ki, hogy a kiaknázott ásvány valójában csak úgy értékesíthető, hogy ha az felkészítve, kidolgozva a forgalomra alkalmas tárgy lesz, miért is minden vállalkozó az adományozás által jogot nyert arra, hogy mindennemű vállalatához szükséges felkészítési és kidolgozási műveket állíthasson.⁴⁾ E tagadhatlanul helyes intézkedés azonban nem szült oly eredményt, minőt attól méltán várni lehetett, más szavakkal ily művek nem létesültek oly nagy számmal, mint az remélhető volt, minek oka egyszerűen abban keresendő, hogy bányavállalkozóink nagy része tökeszegénysége miatt erre nem volt képes. E bajon azáltal lehetett segíteni, hogy idegen vállalkozók állítottak fel ily műveket, melyekben azután a bányatulajdonosok nyers terményeiket feldolgoztatták, vagyis helyesebben beváltották;⁵⁾ ily beváltásra és feldolgozásra azonban csak azon idegen vállalkozók bírnak

¹⁾ „B. jav.” 74. §. ²⁾ „B. 75. §. ³⁾ Ugyanannak 74. §-a. ⁴⁾ L. az „Ált. b. törvény” 131. §-at. ⁵⁾ L. jelen munka 25—27. l. V. ö. továbbá a 76. s köv. különösen a 79—83. lapokat.

joggal, kik az ily művek felállítására iparhatósági engedélyt nyertek, melyet nem a bányahatóság adott ki, és mely önálló jogosítvány lévén, nem az adományozás folyománya, maga a mű pedig nem valamely bányatelek tartozéka, miért is azon kedvezményekben, úgy a kisajátítás mint a külvizek kényszerű átengedése tekintetében nem részesül, melyek a bányahatósági jogosítvánnyal törvényszerűen járnak.¹⁾ Pedig tagadhatlan, hogy a bányaiparnak (hazai viszonyaink szerint) ilyenmű művekre ép oly nagy, sőt mondhatni nagyobb szükség van, mint a segédvájásokra és megyetárnákra, melyekre nézve pedig a kisajátítás és a külvizek átengedésének kényszere egyaránt érvényes, akár maga a bányatulajdonos, akár harmadik vállalkozó létesítette is azokat.²⁾ holott a feldolgozási művek a törvény e kedvezményeiben csak akkor részesülnek, hogyha a bányaiparos azokat saját termésének feldolgozására állítja fel.³⁾ A bányaiparosoztály majdnem általános kívánata folytán tehát a javaslatba vettett: hogy oly művek és intézetek felállítására, melyek a nyers bányatermelés feldolgozására és értékesítésére szükségesek, az engedélyt a bányahatóság adja. Az engedélyezés tárgyai: zúzdák, szérelő- és mosóművek, olvasztók, foncsor, lugzó-, jegesztési és más ily művek csak akkor lesznek, ha azok idegen vállalkozó és nem a feljogosított bányabirtokos által, ki erre az adományozás által nyer jogozatot,⁴⁾ állíttatnak fel. Ez esetben a vállalkozó és bányabirtokosok között előzetes egyezménynek kell létrejönni, mely az engedély iránti kérvényhez csatolandó.⁵⁾ Ha pedig ugyancsak oly idegen vállalkozó, ki nem bányabirtokos, a bányatermények vagy termelési anyagok összehordására és a legközelebbi általános közlekedési vonalokig való szállítására lóvonatu vagy mozdonyvasútat akar építeni, az engedélyt erre szinte a bányahatóságtól nyerheti, de az ily vaspályák kiépítése iránt az érdekelt bányaiparosokkal előzőleg kötendő egyezséget az engedély iránti kérvényhez kell mellékelni. Ha a bányászati célokra építendő vaspályáknak a közpályavonalokkal való egybekapcsolása iránt a pályatulajdonosok közt nehézségek merülnének fel, e felett a bányakapitányságnak a legfőbb bányahatósághoz tett felterjesztése nyomán ez a közlekedési miniszteriummal egyetértőleg határoz.⁶⁾ Mindezen itt előadott vállalatokra az engedélyezést a bányahatóság akkor adja meg, hogyha azokra a vidéknek elkerülhetlen szüksége van s azok létesítésétől a bányaipar kiváló lendületét remélhetni; e mellett azonban feltétel gyanánt van kikötve, hogy a létesítést az illető bányavidék iparosainak megfelelő száma s oly kikötéssel kívánja, hogy termelésüket a vállalkozóknak az előre meghatározott feltételek alatt átengedendik.⁷⁾ Ily esetben a vállalatok a kisajátítás és külvizek átengedésének jogelőnyét élvezik, de a fentebbi s minden egyéb körülmény felismerése végett a helyi viszo-

¹⁾ „B. jav. ind.“ 11. l. ²⁾ L, a fentebb mondottakat, ³⁾ V. ö. „B. jav. ind.“ 11. l. ⁴⁾ „B. jav. 105. s köv. §§-ai. ⁵⁾ Ugyanannak 79. §-a. ⁶⁾ L. „B. jav.“ 80. §. ⁷⁾ „Indok“ 11. l.

nyok felvétele szükséges.¹⁾ Ez tehát eltér úgy a porosz, mint a francia törvényektől, melyek a feldolgozási műveket az ipartörvények és közigazgatási szabályok alá helyezik,²⁾ mindamellett hazai viszonyainkat tekintve a bányaipar szükségleteinek gondos figyelését látjuk benne, s ha ez intézkedést illetőleg javaslatot a szükkeblűség meg nem buktatja, úgy attól a hazai bányászat minden jót remélhet.

¹⁾ „B. jav.“ 81. §. ²⁾ Franciaországban a „Loi du mai 1866“ 1. 2. 3. artikulusaiban az 1810. b. törvény idevonatkozó részeit hatályon kívül helyezvén, a „préfet“-et bizza meg ily jogositványok kiadására és egészen a közigazgatási rendtartások szerint szabalyozza. Poreszországban még 1861-ben bocsáttatott ki egy rendelet, mely az ily vállalatokat az ipartörvény alá helyezi. Mindez az ottani tőke- és iparviszonyok között helyes lehet. de nálunk még nem alkalmazható; különben erre nézve v. ö. jelen munka 10—11. l., különösen a jegyzeteket.

IV. A telkeknek és viznek bányászati vállalatokrai átengedése s a bányakárok megtérítése.

98. §.

Minden földtulajdonos köteles a bányaművelés üzemére szükséges telkeket a bányavállalkozónak, megfelelő kártalanítás mellett (az ált. polgári törvénykönyv 365. §.) használat végett átengedni.

Telekátengedés.

99. §.

Oly helyeken, hol a kutatás a földbirtokos vagy a közigazgatási hatóság különös beleegyezésétől függ (17. §.), a telekátengedés sem követeltethetik. Ha azonban a bányaművelés üzemére valamely vízlevezetés másképp épen nem vagy csak aránytalan költségekkel lenne kivihető, a bányavállalkozó megkívánhatja, hogy neki a viznek a 17. §-ban említett telkeken keresztüli földalatti vezetése, az épületeket és temetőket kivéve, megengedtéssék. Az ilyes vezetéseknek azonban teljesen vízhatlanul és tartósan kell készítve lenniök, s a vállalkozó az azok készítése által okozott minden kárért felelős.

100. §.

Kutatási kísérletekre vagy más csupán mulólagos bányaművelési használatra a telkeknek csak ideiglenes átengedése követeltethetik, oly czélokra leendő elvetelnél azonban, melyekből a telkeknek állandó használása előre látható, a földtulajdonosnak jogában áll a tulajdonképeni átvételt szorgalmazni. Ezen kívánság még azon esetben is támasztathatik, ha csak utóbb mutatkozik, hogy az eleinte csupán mulólagosnak tartott használat állandóvá válik.

101. §.

Ha az érdekllett felek a telekátengedés vagy a kárpótlás iránt meg nem egyezhetnek, a bányahatóság a politikai járási hatóság közremunkálása mellett köteles a nyomozást meg-
tenni. Ezen nyomozásra a bányavállalkozó és a földbirtokos
megidézendők s a megkivántató műértők meghivandók.

102. §.

A tárgyalás folytán, melynél különösen a telekfeldara-
bolás iránt fennálló szabályokra kell figyelemmel lenni, a
politikai hatóság a bányahatóság meghallgatása után mind a
telekátengedés iránt általában, mind pedig aziránt is hatá-
rozand, hogy meddig kelljen annak tartania.

103. §.

A határozatban egyszersmind a dologértők lelete szerint a kárpótlás módja és mennyisége iránt is intézkedés teendő. Az ezen határozattal meg nem elégedő félnek a törvény útja fennmarad ugyan, a bányavállalkozó azonban, mihelyt a vált-
sági összeget biróilag letette, vagy az évi kárpótlást teljesen biztosította, a telekátengedést azonnal sürgetheti.

104. §.

A határkövek és az adományozott vájna- vagy külmér-
tékek felmérésére, a kutatóvájások és azok határainak a föl-
színen leendő megjelölésére szükséges czövekek lerakását az
okozott kár megtérítése mellett minden földbirtokos köteles
megengedni, s ezen határjeleket mozdithatlanul hagyni. Ilyes
jelek rakása csak a 17. §-ban a), b), c) alatt említett birto-
kokban, közúton és vaspályákon nem engedtetik meg.

Jegyzet. Azon szoros összefüggés, mi a telek kisajátítására vonatkozó szakaszok között fennáll, azok együttes magyarázatát teszi szükségessé; mindaz azonban, mit e tárgynál előadni szükségesnek tartunk, csak néhány megvilágító megjegyzésre szorítkozik, miután a bővebb fejtegetést a tárgy világos szabályozása s azon körülmény, hogy erre vonatkozólag az eddig előadottakban már terjedelmes köz-
lések foglaltatnak, — feleslegessé teszi. A bányaművelési czélok el-

érésére szükséges teleknek kisajátítását csak a bányaszabadság természet szerű folyamánának kell tekintenünk; ha azon intézkedést, miáltal a szabadászványok uratlan dolgok jellegével ruháztatnak fel s bárki által megszerezhetők, nem akarjuk eredményeiben illuzoriussá tenni, akkor egyszersmind arról is gondoskodnunk kell, hogy annak ki az azokra vonatkozó tulajdont megnyerte, e jogot gyakorolni is lehessen. A telektulajdonos tehát a bányaparnak, mint közjónak tekintetéből telektulajdonának oly megszorítását tartozik tűrni,¹⁾ mi a bányászati jogok gyakorlását lehetővé teszi; természetes, hogy ezért őt megfelelő kárpótlás illeti. Ez volna tehát a kisajátítás és „telekátengedés“ lényege, melynek igazolásul a bányaszabadság intézményét támogató közigazdászati és politikai okok szolgálnak, s melynél főfigyelmünket igénylik: a bányászati jogositványok, miknek alapján a telektulajdonos tulajdonának megszorítását kénytelen tűrni, azután e megszorítások lényege és végül a kárpótlás kérdése. A földbirtokos tulajdonjogának megszorítását kénytelen tűrni: a kutatási munkálatok meg az adományozás által nyert jogositványok folytán művelhető bányatelkek, határközegek és külmértékek munkáztatása miatt. Az adományozásnál azonban a bányavállalkozó nemcsak a sajátképi bányászati művelésre nyer jogositványt, hanem mindennemű felkészítési, kidolgozási és szállítási műveket is létesíthet, melyeknek felállítása végett az erre szükséges telek kényszerű átengedését követelheti; e műveket azonban az adományozott telek határain belül gyakran nem igen lehet felállítani, mert pl. a szükséges mozgóerőt, a vizet odavezetni nagyon bajos vagy épen lehetetlen volna avagy a szükséges gyűanyag távol van e helytől, miért is erre alkalmas s az adományozott telek határain belül eső téreket kell keresni. E térek átengedése azonban csak akkor követelhető, hogyha az adományos a szóbanforgó műveket a bányájából kinyert ásványok felállítása, felkészítése és kidolgozása végett állítja fel, más szavakkal, hogyha azok bányavállalatával kapcsolatban állanak, mikor is azok felállítására az eredeti adományozás nyújtja az alapot s annak folytán a vállalkozót a kisajátítási jog megilleti.²⁾ Nem esnek azonban ily tekintet alá az önálló vállalatok alakjában létrejött feldolgozási vagy szállítási művek, melyek csak oly bányatulajdonosok részére létesíttetnek valamely vállalkozó által, kik ezt önerejükben tenni nem képesek, mert ezek felállítása iparhatósági engedélyen, nem pedig bányahatóságtól kiadott engedélyen alapulván, a kisajátítási jog az ily vállalkozók javára nem szolgál.³⁾ A bányászati jogositványok most említett nemein kívül még az engedélyezés tárgyait, u. m. a segédvájának és megyetárnak jogositványát kell megemlíte-

¹⁾ L. „Ausztriai polg. tkv“ 365. §-át. ²⁾ Ily műveken a tulajdonos csak saját nyers terményeit dolgozhatja fel. L. az előadottakra nézve Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 194. l. V. ö. „Ált. b. törvény“ 131. §-át, a „Vollzugsvorschrift“ 83—84. l. s az új „B. jav. indok.“ 11. l. ³⁾ L. a mult fejezet végén előadottakat.

nünk, melyekre nézve a kisajátítás jogelőnye szinte ki van terjesztve. Hogy az új javaslat miben tér el az ált. bányatörvény intézkedéseitől, az az előbbi fejezetben előadottakból is következtethető: a földbirtokos köteles nemcsak a kutatási munkálatokhoz, az adományozott bányatelek sajátképi műveléséhez és feldolgozási műveihez meg a segédhajtásokhoz, hanem még az önálló vállalat gyanánt létrejött s bányahatóságilag engedélyezett feldolgozási és szállítási művekhez is a szükséges földterületet használat végett átengedni.¹⁾ A kisajátítás szabályai ugyan általában érvényesek, mindamellett részben a tulajdon megszorításának módjában, részben pedig az elv alkalmazhatóságában némi korlátozások léteznek. Azon helyek, melyek a kutatás alól a magánérdek kiméltése végett ki vannak véve, vagy azon területek, melyeken a turzási munkálatoknak köztekintetű aggályok állanak útjában, kényszerátengedésnek nem tárgyai, és ily telkeken első esetben csak az illető tulajdonos beleegyezése, második esetben pedig a köztekintetű akadály elhárítása után lehet bányavállalatot létesíteni.²⁾ Épen ebben áll a főkülönbség az országos, közhasznú vállalatok létesítése tekintetéből hozott kisajátítási törvény rendeletei és a bányatörvény intézkedései között, mert az első szerint a kisajátítást nem akadályozhatja sem a kisajátítandó ingatlanak, sem pedig a tulajdonos vagy birtokosnak minősége,³⁾ míg az utóbbinál mindazon korlátozások érvényesek, miket fentebb előadtunk. Ugyanigy rendelkezik a javaslat is, mennyiben kijelenti, hogy a hol a kutatási munkálat megszorítva van,⁴⁾ ott a területátengedés sem követelhető; de ha a bányauzletre vízvezeték volna szükséges, mi csak nagy költséggel volna létesíthető, akkor a bányavállalkozó (az épületek és temetők kivételével) még a kivett telkeken is kívánhatja, hogy neki a víz földalatti vezetése, természetesen felelősség mellett, tartósan és vízhatlanul készítve — megengedtesse.⁵⁾ A tulajdon megszorításának módjában szinte van bizonyos korlátozás, és pedig ez abban áll, hogy némely esetben sem a bányavállalkozó nem követelheti, miszerint neki a birtokos telkét végleg tulajdonába bocsássa, sem pedig a telektulajdonos nem kívánhatja, hogy a bányavállalkozó a telket tőle „örök áron“ megvegye, hanem mindkettejük igénye az időleges használat végetti átengedésre és az annak megfelelő kártalanításra szorítkozik.⁶⁾ Ez eset akkor fordul elő, hogyha kutatási kísérletekre vagy csupán mulólagos bányaművelési használatra szükséges valamely telek, de ha előrelátható, hogy a használat állandó lesz, vagy azon munkálat, melyet előzetesen mulólagosnak tartottak, idővel tartósnak bizonyodik, akkor a földbirtokos az átvett és végleges kárpótlást követelheti. Ezzel megegyez a javaslat is, csak hogy kissé szabatosabb meghatározásában, amennyiben a végleges kisajátítás követelését a földbirtokosnak akkor engedi meg,

¹⁾ L. „B. jav.“ 123. §-át. V. ö. a 72, 79, 90. §§-kat u. o. ²⁾ L. „Ált. b. tvkönyv.“ 17—18. §§-ait. ³⁾ L. az 1868: LV. tcz. 7. §-át. ⁴⁾ L. „B. jav.“ 8. §-át. ⁵⁾ V. ö. u. a. 124. §-át. ⁶⁾ L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 198. l.

hogyha az ideiglenes használatra szánt terület 3 évnél tovább is használtatik, ugyanezen joggal ruházza fel a bányabirtokost akkor is, ha a használt birtok a kiszakítás következtében oly nevezetes értékcsökkenést szenved, melyre nézve a kártérítést utólag és a kárpótlási összeg biztosítását eleve még az ideiglenes használatra való átengedésnél is kívánhatja.¹⁾ Mostani bányajogunk szerint akár ideiglenes használat megengedését kívánhatja a vállalkozó, akár pedig végleges átvételt követelhet a telektulajdonos, mindkét esetben ennek és a kárpótlásnak kérdése iránt a felek vagy megegyeznek maguk között, mikor is egyezményük nekik törvényt szab, vagy pedig nem s ekkor a bányahatóság a politikai hatósággal egyetértésben helyszíni nyomozást tart. Ez alkalommal a fennálló és a telkek eldarabolási minimumát meghatározó törvény rendeleteire különös figyelemmel kell lenni; honunkban a három bánsági megyén kívül, hol a törvény által nyolczad telkek is meg vannak engedve, a telkeknek $\frac{1}{4}$ mértéken aluli eldarabolása tiltva van.²⁾ Ha pedig e tekintetben akadály nem mutatkozik, akkor az eldarabolás eshetősége által érdekelt egyének, névszerint a jelzálogos hitelezők és minden, telekkönyvi bevezetés által dologbani jogot nyert egyének érdeke veendő figyelembe. Minthogy azon elv, mely szerint a lekötött ingatlan legcsekélyebb része is az összes betáblázások által terhelve van, sérelmet nem szenvedhet, kétségtelen, hogy egy ily terhelt jószágtest feldarabolása és egy részének tehermentes lejegyzése csak azon esetben engedhető meg, ha igazolva van az érdekelt dologbani jogosítottak beleegyezése, vagy pedig ha a lejegyzés azok biztonságára nézve semmi veszélyt nem eredményez, mi felett az érdekelt meghallgatása mellett bíróság szokott határozni.³⁾ A nyomozás folytán, melynél a szakértők véleménye minden esetben irányadó, a bányahatóság meghallgatása mellett a politikai hatóság határoz. E határozat hozatalának alapjául a nyomozásnál kiderített következő kérdések szolgálnak: 1) vajjon a bányavállalat oly természettel bír-e, hogy a törvény értelmében a telek kényszerű átengedésére jogot nyert? 2) vajjon épen a kérdésbenforgó telek szükséges-e a vállalathoz, s nem lehetne-e más, kevésbé termékeny oly telket használni e célra, melynek elvonása a mezőgazdaságnak kisebb hátrányára volna? 3) az átengedendő telek mily kiterjedéssel bírjon? 4) végül vajjon a telek a szándékolt használat által teljesen megváltozván, előbbi céljaira használható lesz-e, és ha a volt birtokos ismét birtokba lép, mily költséggel lehet azt az előbbi állapotba helyezni?⁴⁾ Ezen a nyomozásról felvett jegyzőkönyvben megfajtott kérdések meg a mezőgazdasági szakértők ugyan-

¹⁾ L. „B. jav.“ 129. §-ának b). c) betűit. V. ö. a 128. §-t. ²⁾ L. az 1836: 5, §. §-t, melynek érvényét az 1853. márcz. 2-ki pápens 1. §-a, ezt pedig az „Orszb. ért.“ VI. r. érvényben tartá. L. Wenczel: „Magyar-erdélyi magánjog“-ának I. köt. 365. és köv. l. ³⁾ L. Gräntenstein: id. m. 199—200. l. V. ö. különösen dr. Schnierer Gyula: „A jelzálogi és telekkönyvi rendszerek elmélete“ cz. m. 44—45. l. ⁴⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 83—84. l.

oda iktatott becső nyilatkozata alapján, a felek kiegyeztetésének megkísértése mellett a politikai hatóság az átengedés szükségége, annak tartama, a terület nagysága és a kárpótlás mennyisége és módja felett határoz; ¹⁾ ha a határozat a bányahatóság javaslata ellenére a vállalkozó irányában tagadóan hangzik, akkor ez ellen a bányahatóság az illető szakminiszterium kebelében levő főbányahatósághoz felterjesztést tehet s ez a megfelelő felsőbb politikai hatósággal egyetértésben intézkedik. ²⁾ Ami a kárpótlási összeget illeti, ez a körülményekhez képest egyszer mindenkorra lefizetendő, vagy pedig évenként szolgáltatandó összegben állapittatik meg, melyet a bányavállalkozó biztosítván vagy letétén, még akkor is követelheti az átengedést, ha a telektulajdonos meg nem elégednök a határozattal s törvény útjára kíván lépni, mi egyébiránt kedvezőtlen határozat esetén a vállalkozónak is nyitva áll. Ami végül az adományozott bányatelkek, külmértékek stb. határainak felszinen való megjelölését illeti, ezt a kár megtérítése mellett minden adományos követelheti, ezen hivatalos tiszti cselekvények szabályszerű foganatosításához ³⁾ az érdekelt földbirtokosok meghívandók. ⁴⁾ Ez röviden azon eljárás, mely a kisajátításnál gyakorlatban van, melyet az új kisajátítási törvény is érintetlenül hagyott, kijelentvén, hogy „a bányászati czelokra szükséges kisajátításokról a bányatörvény intézkedik.“ ⁵⁾ Hol azonban a felek egyike vagy másika a per útjára lép, mennyiben követendők a kisajátítási peres eljárásnál az új törvény elvei? arra az egyes eseteknél követett gyakorlat van hivatva felelni. ⁶⁾ Az új javaslat, mely a kisajátításról a hetedik fejezetben ⁷⁾ intézkedik, a kutatási munkálatokhoz, adományozott bányatelkek műveléséhez, továbbá az engedélyezések tárgyainak létesítéséhez szükséges földterület kárpótlás melletti kényszerátengedését kimondja. A kárpótlásnak teljesnek kell lenni, s a használat szükségének megszűntével a terület tulajdonosának visszaadandó. A teljes kárpótlás kötelezettsége kiterjed azon értécsökkenésre is, mit valamely birtoktest a bányászati használatra kiszakított területrészt átengedése által szenved; a vállalkozó ezen értécsökkenést is megtéríteni vagy az átengedéskor azt biztosítani köteles, — ellenben azon értégyarapodás, mire a bányai telepedés a birtokot emeli, a kárpótlásnál tekintetbe nem vehető. ⁸⁾ Ha pedig a vállalkozó a tulajdonába (és nem csupán használatába) bocsátott telket a bányászati czelokra többé használni nem akarván, áruba bocsátja, a volt földbirtokosnak elővásárlási joga van. A kisajátító ugyanis ily alkalommal köteles a volt telektulajdonost e jogának gyakorlására felhívni, ki ismét 30 nap alatt tartozik határozottan nyilatkozni, ellenesetben azon vélelem állván, hogy

¹⁾ „Vollz.“ 84. I. V. ö. Gränzenstein id. m. 200. I. ²⁾ „Vollz.“ 85. I. ³⁾ L. „Alt. b. tvkönyv“ 37, 64—68, 82. §§-ait. ⁴⁾ „Vollz.“ 85. I. 70. §. ⁵⁾ L. az 1868. LV. cz. 89. §-át. ⁶⁾ L. ugyanannak 41. s köv. §§-ait. ⁷⁾ L. a „B. jav.“ hit. kiadásának 123. és köv. §§-ait a 25—29. lapokon. ⁸⁾ L. a „B. jav.“ 128. §-át. ⁹⁾ „B. jav.“ 133. §.

visszavásárlási jogáról lemondott;¹⁾ ugyanezen okból az ily területek tulajdona a visszavásárlásra nem jogosult harmadik személyre csak akkor kebelezhető át, ha igazolva van, hogy a jogosított egyén visszavásárlási jogát a fentkitett határidő alatt nem érvényesítette.²⁾ Egyebekben a bányászati célokra megkívántató területátengedésnél a terület helyisége, terjedelme és a kárpótlás mértéke forog kérdésben. Ha eziránt a felek meg nem egyeznek, akkor a bányahatóság a vállalkozó kérelmére tárgyalást rendel, melyre ezt és a földbirtokost megidézi; a felek mindegyike szakértőt választhat, kikhez a bányahatóság még egy harmadikat nevez.³⁾ A szakértők kihallgatása mellett a bányahatóság a tárgyalás folytán a terület helyiségének és terjedelmének kérdése felett határoz, de már a kárpótlás mértékének megállapításában azon törvényszék illetékes, mely a kisajátítandó ingatlan birtokbiróságát képezi;⁴⁾ e bíróságnak eljárásában az 1868. LV. tcz. 5. 6. 9. fejezeteiben foglalt szabályokat kell követnie.⁵⁾ A földbirtokos tartozik a külfelek felállítását kellő kárpótlás mellett megengedni és a felállítottakat sértetlenül hagyni; természetesen, hogy a kutatás alól kivett helyeken a vállalkozó ezt csak akkor teheti, ha a telektulajdonos megegyezését kinyerte.⁶⁾

105. §.

Oly külvizek, melyek a bányaüzletre szükségesek, a tulajdonos akarata ellenére is, és a megyetárnásnak még más bányabirtokosok által is átengedendők, amennyiben azt vízrendőrségi vagy más köztekintetek nem ellenzik, és a kívánt vízátengedéstől nagyobb nemzetgazdászati előnyök várhatók. Az eziránti nyomozásnak, a telekátengedés tekintetében előadott szabályok szerint kell történnie, s a határozatban egy szersmind azon feltételek megállapítandók, melyek alatt a bányavállalkozót a vízjog illetendi.

A külvizek átengedése.

1. Jegyzet. A bányászat iparcéljainak elérésére használható vizek vagy olyanok, melyeket a bányatelek művelése közben fakasztanak fel, vagy pedig olyanok, melyek a föld mélyéből támadnak ugyan, de létrejöttük nem bányaművelés eredménye; az előbbiek vájnavizek, az utóbbiak pedig külvizek.⁷⁾ Ez alkalommal csak a külvizekről illetőleg azoknak a bányászat iparcéljaira való átengedéséről szólunk, — hogy azonban megtudjuk, mennyiben tarthat a

¹⁾ L. 1868. LV. tcz. 66. §-át. ²⁾ 1868. LV. tcz. 67. §. V. ö. „B. jav.“ 133. §. ³⁾ „B. jav.“ 134. §. ⁴⁾ L. 1868. LV. tcz. 41. §-át. V. ö. „B. jav.“ 134. §-át. ⁵⁾ „B. jav.“ 135. §-a. L. 1868. LV. tcz. 41. s köv. §§-ait, továbbá a 71 —72. §§-okat. ⁶⁾ L. „B. jav.“ 8. §-át. V. ö. a 130. §-t. ⁷⁾ L. Gräzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 203. l.

bányaipar igényt a külvizek átengedésére s ez igénye mi okból korlátozható? szükséges előzetesen a vízjogról szóló tant röviden megismernünk. A víz nemcsak mint közönséges szükségletek fedezésére alkalmas dolog jó figyelembe. Vegyereje miatt mezőgazdasági, fizikai ereje miatt pedig mindennemű ipar- és így bányászati célok elérésére is nélkülözhetlen gazdasági tényezővé válik, ha e két tulajdonságához, melyek elsejét termelő-, másodikát pedig hajterőnek nevezhetjük, még a víznek mint közlekedési útvonalnak megbecsülhetlen voltát számítjuk, akkor teljes mérvben méltányolhatjuk a víz által nyújtott azon előnyöket,¹⁾ mik az általa időszakilag okozott károkat egészen paralyzálják. A vizek előnyös és káros sajátságaiknál fogva jogi szabályozás tárgyaivá váltak; a magánvizeknek a közvizektől való elkülönítésére, a használat és védelem módozatainak megállapítására azonban csak akkor gondolt a törvényhozás, midőn ez elem hasznos és káros tulajdonai minden tekintetben felismerve lőnek. Ez idő bekövetkezte óta törvényekkel szabályozzák a hasznok okszerű kizsákmányolását és a veszélyek gátlását.²⁾ Az elem sajátságai felismerésének megfelelően fejlett a vízjogrendszer is. A szigorú magánjogi iskola elveihez ragaszkodó rómaiak, a vizek használata és tulajdona között különbséget nem tévén, e kérdést is cziviljogi alapon szabályozták. A nagyobb hajózható folyamok használatának szabályozására irányult először figyelmük, és azon elvből indultak ki, hogy ami magánhasználat által nem kimerithető, az sem kizárólagos használat, sem magántulajdon tárgya nem lehet; hol e következtetésre alapotnyújtó jelenség mutatkozott, ott a vizek közhasználatára kezdődött.³⁾ Erre alkalmas ismervül szolgált azon körülmény, ha a víz folyó volt, mi igen természetesnek látszott, mert pl. a Tiberis azon hullámai, melyek egy nap Róma partjait mosták, másnap már a tengerbe ömlöttek, miért is a mederben aláfutó habok mindnyájára nézve senki tényleges hatalmi viszonyt létesíteni vagy azokat használat által kimeríteni képes nem lévén, a folyóvizek közhasználat tárgyaivá lőnek.⁴⁾ Ez aqua profluens használatában senkit háborítani nem lehetett, sőt a parttulajdonosnak partját csak oly módon lehetett védeni és használni, hogy a közhasználat (hajózás, ivás, fürdés, mosás, halászás, vízmerítés stb.) ezáltal akadályozva ne legyen,⁵⁾ mert különben a parttulajdonos a megzavart használatért felelős volt.⁶⁾ Ezenkívül a használat lehetősége végett a parttulajdonos a vízmerés, a szekér- és gyalogútak szolgálmat (servitus viae, itineris, aquae hauriendae) kénytelen volt tűrni.⁷⁾ A parttulajdonosok

¹⁾ L. dr. Jicinsky Károly: „Über das Wasserrechtsgesetz“ cz. ért. Haimperl: „Vierteljahrschrift“ 1866. évf. 18. köt. 268—269. l. ²⁾ V. ö. Jicinsky id. ért. u. o. a 269—270. l. ³⁾ L. dr. Stein: „Die Wasserrechtslehre“, Haimperl: „Vierteljahrschrift“ 18. köt. 238—239. l. ⁴⁾ „naturale jure omnium communio sunt haec: aer, aqua profluens, mare“ etc. L. 2. D. Dion. ⁵⁾ „ut in flumine publica navigare liceat“ l. D. 43. 14. ⁶⁾ Ez „damnum injuria datum“ volt. T. D. ripa munienda 43. 15. ⁷⁾ L. 3. D. de serv. pr. r. 8. 3.

a folyóvizek használatában nem bírtak több joggal, mint mások, és ámbár a part- és medertalaj őket illette,¹⁾ mit mutat azon körülmény, hogy a mederben támadó sziget (*insula in flumine nata*), az iszapolás (*alluvio*), a partvetődék (*avulsio*), sőt maga az elhagyott folyamammer (*alveus derelictus*) is a part- és medertulajdonosoké lett,²⁾ — de a futó habok, mint hatalomban nem tartható dolgok, mindenki által szabadon használhatók voltak.³⁾ Az álló vizek, tavak rendszerint a telek tartozékát képezték.⁴⁾ Tehát az egész vízjogrendszer, a köz- és magánvizek megkülönböztetése magánjogi alapon nyugodott s a közhasználat biztosítására ugyanily természetű tilalomparancsok voltak kibocsátva.⁵⁾ Mindez igen természetes, mert azon korban a víznek még sem hajtereje, sem termelőereje felismerve nem volt, s a vízveszélyre sem helyeztek nagy súlyt; még nem volt vízrendőrség, mely a vizet használati céljai miatt őrizte, még nem létezett vízvétőtörvény, mely az áradásoknak útját állani akarta volna. A közhasználat civiljogi szabályozása⁷⁾ tehát akkor kielégítőnek mutatkozott; később azonban, a rendi társadalmak korában már változást tapasztalunk. A vizek ugyanis ekkor vagy valamely földesúri birtok tartozékait vagy pedig regál tárgyait képezték.⁷⁾ Hol a földesúri, kizárólagos használat tulajdona véget ért, ott kezdődött a regál; a választvonal megállapításához azonban az ismertet már nem azon körülmény szolgáltatá, vajjon folyó vagy álló volt-e a víz? A rómaiak e megkülönböztetési ismervét, mi a kérdés magánjogi megoldásának megfelelt, a rendi társadalmak elvetették, és ismervül a hajózhatást vették fel.⁸⁾ Ez volt tehát a különbség a földesúri birtok tartozékait képező magán- és a regál tárgyai gyanánt szereplő országfejedelmi vizek között. E megkülönböztetésnek természetsszerű folyományát képező a vízjogok tartalmának különbsége. Már ekkor a vizek használati fontossága nagyobb felismerésnek örvendett s a jogosítottak igyekeztek kizsákmányolni azon előnyöket, miket a használatuk alatt levő vizek nyújtani képesek voltak; de e használat és előny mennyisége a vizek nagyságától függött, s így a vizek osztályozása egyúttal a jog tartalmának megállapítását eredményezte.⁸⁾ Így találjuk a földesúri birtokok tartozékát képező vizeken a halászaton kívül: a malomtartási jog gyakorlatát, mi a hajterő értékesítésének felismeréséről tanuskodik,⁹⁾ és ami nálunk a

¹⁾ Így Gerber: „System“ 61. §. V. ö. Unger: „System d. allg. öst. Priv.“ I. köt. 364. l. 6. jegyz. ²⁾ L. Arndts: „Lehrbuch der Pandekten“ 219—225. l.

³⁾ L. Baintner: „Az ausztriai ált. magánjog“ 163. l. 2. jegyz. ⁴⁾ L. Stein: „Wasserrechtslehre“ 242. l. ⁵⁾ „Interdictum ne quid in flumine publico fiat.“

⁶⁾ L. Tit. Dig. de fluminibus L. XLIII. V. ö. Stein: „Die Wasserrechtslehre“ cz. ért. 239—244. lapokon. ⁷⁾ L. Stein: „Wasserrechtslehre“ cz. ért. 254—255 s köv. l. ⁸⁾ L. erre nézve Hüllmann Karoly: „Geschichte des Ursprunges der Regalien“ (Frankfurt, 1806.) cz. m. 33—50. l. V. ö. különben a Franciaországban 1669-ben kibocsátott „Ordonance“-ot, melynek e rendelete: „Toutes rivières et eaux, portant bateaux de leur fonds, appartiennent au domaine de la Couronne.“ világos példáját mutatja az ily osztályozásnak. (Ordonance, T. 27. 41.)

⁹⁾ L. Hüllmann: „Geschichte d. Urspr. d. Reg.“ cz. m. 33, 34, 35—39. l.

kir. kisebb haszonvételek közé sorolható;¹⁾ ehhez járult még hazánkban különös kir. kiváltság folytán az egyes földesurak által gyakorolt vám- és révjog (jus telonii et nauli).²⁾ A regálvizeken ellenben még ezeken kívül gyakori példáját látjuk: a hajómegállítási jognak (Umschlagsrecht), mit a regáltulajdonosok egyes kiváltságolt városoknak, sőt magánosoknak is átengedtek; továbbá a hajóvámszedés gyakorlatával is találkozunk, mely joggyakorlat csak hajózható folyamoknál képzelhető.³⁾ A rendi társadalmak e vízjogrendszerre azonban átalakulásnak indult, mihelyt e társadalmak modern szerkezetet nyertek; befolyással volt erre különben még azon körülmény is, hogy a már eddig húzott előnyök mellett egyrészt a víz termelőerejét, tehát az abból húzható összes hasznokat felismerték, másrészt pedig azon károk is figyelmet kellettek, miket a vízáradások okoznak. Az okszerű használat szabályozásán kívül most már azon módokról is gondoskodni kelle, mik a veszélyeknek útját állhatják. A meglevő anyag ezen módosító körülmények szerint átalakulván és bővülván, létrejött és kifejlődött a mai vízjogrendszer, mely némely államban rendszeres pozitív törvény lett, míg másutt csak a felismert szükséghez képest alakult szokás szolgál irányadóul.⁴⁾ Hol tehát pozitív törvény nem áll rendelkezés alatt, ott a vízjogrendszerrel (a dolog természetéből kifolyólag) következő vázlatos fogalmat alkothatunk. A víz mint természeti tárgy jogi értelemben vett dologgá azáltal válik, hogy valamely jogalany azt gazdasági életének körébe vonja;⁵⁾ mivel azonban az ily jogalany két főalakban jelentkezik: ugymint az egyes személynek meg az egyedekek magasabb közösségének, vagyis az államnak alakjában, annál fogva minden a jogtárgyra nézve mások irányában fennálló viszonyok is lehetnek magán- vagy köztermészetűek ahhoz képest, amint azok alanya magánszemély vagy az állam. Ezen osztályozás alá esik a vízjog is.⁶⁾ De ha ezek szerint felállítjuk a választvonalat, mi a közvizektől elkülöníti a magánvizeket, akkor ez utóbbiak magántulajdon vagyis dologi jogok tárgyaivá lesznek és azonnal kiválnak a vízjog köréből. Az ily magánvizek a magánjog körébe tartoznak, és reájuk külön vízjog ép úgy nem alakul, mint ilyesmi nem létezik a kövekre, földre stb. Magánvízjog nem létezik, s az csak esetleg, hogy néha a dologi jogok tárgyai álló- vagy folyóvizek: magánvízjognak talán mindössze azon néhány szabályt lehetne nevezni, melyek meghatározzák: mely vizek magántermészetűek, és így melyek nem tartoznak a vízjogrendszer körébe.⁷⁾ A dolog természetéből magánvizeknek tarthatjuk azokat: 1) melyek valamely magántelken

¹⁾ L. Wenczel: „Magyar-erd. magánjog“ 1. köt. 586. l. ²⁾ L. Wenczel id. m. 1. köt. 587. s köv. l. ³⁾ L. Stein: „Wasserrechtslehre“ cz. ért. 246—248. l.

⁴⁾ Például Poroszországban rendszeres pozitív víztörvény van. L. erre nézve Nieberding: „Wasserrecht und Wasserpölizei im pr. Staate“ (Boroszló, 1866). V. ö. Stein id. ért. Nálunk is inditványoztatott az országgyűlésen egy víztörvény szerkesztése. ⁵⁾ L. Stein: „Wasserrechtslehre“ cz. ért. 230. l. ⁶⁾ Lásd ugyanaz id. ért. 131. l. ⁷⁾ Stein id. ért. 234—235. l.

fakadva, ugyanott természetes vagy mesterséges gátak által feltartatnak s a telek tartozékát képezik, 2) az oly folyóvizeket, melyek valamely telek határain belül folyamokká nem nőttek, végül 3) azon folyóvizeket is, melyek ugyan a saját telek határait elhagyták, de azokra nézve a tényleges, kizárólagos használat eddig is valamely magánszemély birtokában volt. Minden más víz közdolog,¹⁾ vagyis az egyedek közösségének minden tagja által használható. E használat szabályozása és a vízveszélyek elleni közös védelem megállapítása körül intézkedik a vízjog, mely ily módon a közigazgatási törvények kiegészítő részét képezi. Főfeladata a víztörvénynek pontosan körülírni azt, hogy egyesek mily módon használhatják a víz által nyújtott előnyöket, u. m. a hajterőt, a termelőerőt, továbbá miként közlekedhetnek a vizen és végül mily módon kell védeni a vizet, hogy ezen használati céljai mellett még tápeszköznek is alkalmas legyen? Az egyéni használati jog körvonaloza és annak a közösség érdekeivel való összhangbahozatala oly előzetes véd szabályokat tesz szükségessé, mik a vizet az egyesek kihágásai ellen védik, s e közigazgatási törvények vízrendőrségi szabályoknak nevezetnek.²⁾ Egészségügyi és közbiztonsági okok egyaránt szükségessé teszik, hogy a víz oly módon legyen használva, miszerint azon előnyeit, mikkel bir, egyik vagy másik tulajdonának kizsákmányolása következtében el ne veszítse. Szabály szerint hajózható folyamok- vagy csatornákból annyi vizet termelés vagy hajtás végett elvezetni nem szabadna, menyinek emésztése a hajózhatást lehetlenné teszi, még kevésbé engedhető meg az, hogy az ivás- és főzésre használt vizekbe, onnét már elvezetett oly vizek bocsáttassanak vissza, mik a víz tápeszközi minőségét megronthatják. Mindkét okból tiltva van, vizek vagy csatornák ágyaiba szemetet hordani vagy oly rekesztéket felállítani, mi a folyóhordalékot felfogná.³⁾ Ilyen és hasonló elvek alkalmazása képezi a vízrendőrség feladatát, míg a vízvéd törvény sajátlag közösen viselendő terhek aránylagos kivetése mellett arról gondoskodik, hogy a vízveszély elháríttassék.⁴⁾ Ezek előrebocsátása után a külvizek átengedése és használatának kérdésében tájékozhatjuk magunkat. Azon külvizekre nézve, melyek a telek tartozékát képezik, a bányavállalkozó teljes átengedést vagyis kisajátítást követelhet, s e tekintetben az ált. bányatörvény csak a bányáipar százados előjogát tartotta fenn,⁵⁾ mit az új bányatörvényjavaslat szinte átvett.⁶⁾ Ez áll a magánvizekre, melyek minden esetben kisajátíthatók: 1) ha vízrendőrség vagy más köztekintetek nem gátolják, 2) ha az átengedéstől nagyobb nemzetgazdasági fokozottabb termelési előny remélhető, mint a magánvizek eddigi alkalmazásától. Ez

¹⁾ L. Jicinsky: „Über das künftige Wasserrechtsgesetz“ (Haimperl: Vierteljahrsschrift 18. k.) 278—279. l. ²⁾ L. Stein: „Wasserrechtslehre“ cz. ért. 266—267. l. ³⁾ L. pl. nálunk az 1840. X. tcz. 14. §. ⁴⁾ Stein: „Wasserrechtslehre“ 266. l. V. ö. 1840: X. tcz. 15. §. ⁵⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 244—245. l. ⁶⁾ L. „B. jav.“ 136. §.

utóbbi kérdésben, mint általában a vízátengetésben a politikai, a bányahatósági közegek és az érdekeltek részvéte mellett megtartandó szemle eredménye határoz. Igen természetes, hogy pl. egy virágzó bányatelep által igényelt patak, melyet eddig egy rozszant erdei malom használt kellő kárpótlás mellett átengedendő, ellenben egy kezdő bányavállalat semmi esetben sem igényelheti azon vizerőt, mely pl. egy százezer orsóval dolgozó fonógyár motora gyanánt szolgál.¹⁾ De az ellentétek nem mindig ily élesek s az előny megállapítása nehéz; ilyenkor a körülmények figyelembevétele mellett a biztosabb hasznót ígérő vállalat kétségtelenül előnyben részesítendő. Minden oly vizekre nézve, melyek magántulajdon tárgyait képezik, az előadottak figyelembevétele mellett kisajátításnak lehet helye; a bányatörvényjavaslat a bányaipart ily kisajátítási joggal még a víz-esésekre is felruházta.²⁾ Természetes, hogy a közvizeknek ily tulajdon-, illetőleg kizáró használatba való átengedését a bányaiparos nem követelheti, és a bányatörvény, melynek tárgyalás alatt levő §-a csak a magánvizek átengedéséről szól, ilyesmit nem is rendel. Mindamellel világos, hogy a bányaipar a közvizek segélyére is tarthat igényt bizonyos korlátok között; e korlátok pedig azon közigazgatási, politikai, egészségügyi, rendőri és vízvédttörvényi szabályok, melyeknek feladatuk az egyedi használatot a közhasználattal összehangzásba hozni. Amennyire az egyéni használat a közösség érdekének sérelme nélkül terjedhet, annyira a bányaipar is igénybe veheti a közvizeket. Világos, hogy a viznek iparcélok miatti elvezetése csak annyiban eszközölhető, amennyiben ezáltal a vízvédttörvény intézkedései sérelmet nem szenvednek, és az ártereket ótalmazó védművek nem fenyegettetnek; azonfelül az elvezetendő víz mennyisége csak oly mérvű lehet, hogy ennek folytán a közvíz sem hajlíthatóságát, sem hajterejét ne veszítse el. Ha ez áll az ideiglenes elvezetésre, még inkább áll azon esetre, midőn vízemésztés történik,³⁾ a visszavezetésnél vagyis a felhasznált viznek a főmederbe való visszabocsátásánál pedig a vízrendőri és közegészségügyi szabályok szem előtt tartandók, nehogy a víz mint tápesszköz vagy gazdasági termelőesszköz ártalmaksá váljék, mi például a zúzdákhoz használt és gyakran ártalmas, egészségtelen iszappal telített vizek visszavezetése által történhetnék. Mindezen szabályok megtartására felügyelni az illető politikai hatóság feladata. A magánvizek kisajátításánál, ha a bányavállalatnak ilyenre szüksége van, a bányavállalkozó a víztulajdonosok irányában egyaránt kisajátítási jogot élvez, de más bányaiparostól viznek átengedését nem követelheti; kivétel van azonban a megyetárnásnak mint vállalkozónak javára felállitva. Ez a vállalatáhnz szükséges külvizek átengedését nem csupán a telektulajdonosoktól, hanem még a bányabirtokosoktól is követelheti. Ugy a

¹⁾ L. Hingenau: „Handbuch d. Bergrechtskunde“ cz. m. 555—556. l.

²⁾ L. „B. jav.“ 136. §-át. ³⁾ L. erre nézve Hingenau: „Bergrechtskunde“ 556. l. V. ö. a „B. jav. ind.“ 14. l.

köz-, mint a magánvizek használatát megengedő határozatban a használat feltételeinek és módozatainak megállapítva kell lenni.

106. §.

Oly épületekben, vízlevezetésekben, vagy más építményekben okozott károkért, melyek valamely bányatelken belül annak adományozása után a többségtől nyert építési engedelem nélkül állíttatnak fel, a bányabirtokos nem felelős.

A bányakárok megterítése.

107. §.

Ha valamely földbirtokos adományozott külmértékeken belül akar építkezni, a külmértékek birtokosának a politikai hatóság által a bányahatóság meghallgatása mellett kellő határidő szabandó, mely alatt ő az építkezésre szánt téren az adományozott fenntartott ásványokat kiszedni köteles.

Jegyzet. Ha egy oly telken, mely már adományozva van, a telektulajdonos vagy egy más személy építkezni kezd, akkor a bányatulajdonos az épületeken esett oly károkért, mely a szabály és törvényszerűen vezetett bányaművelés miatt származtak, nem felelős, feltéve, hogy annak idején figyelmeztette az építkezőt a kár esélyeire. A törvény szövegében előforduló ezen záradék: „többségtől nyert építési engedelem nélkül,” nem szolgálhat a bányatulajdonos kárára, mivel föl kell tennünk, hogy a bányatelken létesítendő építkezésre a hatóság engedélyt csak akkor ad, hogyha az értesített bányatulajdonos ez ellen semmi érdemleges kifogást nem tesz, vagy ha ilyesmit tesz ugyan, de a szakértők a felvetett kifogást alaptalannak nyilvánítják, vagy végre a bányatulajdonos minden felelősségről világosan lemond.¹⁾ A külön létesítendő építkezés miatt azonban a bányatulajdonos nem tartozik a bányaművelést abbahagyni; de e szabály nem érvényes a külmértékekre nézve, mert a külmértékes köteles azon esetben, hogyha a földbirtokos a külmérték területén építkezni akar, záros határidő alatt kiszedni az ásványokat és a határidőn túl az építkezési területen minden külmunkálattól el van tiltva. Ez könnyen felfogható intézkedés: 1) mert a külmértékeken oly nagymérvű és fontos bányai par nem igen fejlődhetik, hogy amiatt a telektulajdonost építkezésekben gátolni érdemes volna, — 2) mert a külmérték területe építkezéseknél közvetlenül érintve van, úgy hogy ugyanazon területen építkezni és külbányamunkálatot folytatni lehetetlen. Egyiknek

¹⁾ L. Grännenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 204—205. l.

létesítése kizárja a másikat; rendes bányaművelésnél azonban előfordulhat azon eset, hogy a kül-ön létesített építkezés daczára is, kár nélkül lehet a föld gyomrában a további bányamunkálattal folytatni. Különben a külmértékes irányában nemcsak a telektulajdonos, hanem még a vájnamértékes is gyakorolhatja e jogot, ha pl. bányaművéhez a külön felkészítési vagy kidolgozási műveket akar építeni.¹⁾ A bányakárok megtérítésére nézve az ált. bányatörvény 106. §-a által felállított intézkedés egészen negatív jellegű, amennyiben csak egy tagadólagos szabályt tartalmaz azon esetekre, midőn külépületek a bányaadományozás után hatósági engedély nélkül állíttatván fel, rongálást szenvednek. E szabályból ugyan alaposan lehet következtetni, hogy a bányaiiparos mindazon károkért felelős, melyek a bányaművelés kezdetekor már fennállott külépitményeken a banyaüzlet folytán támadnak, de határozott szabály nem létezik,²⁾ ugyanazért az új bányatörvényjavaslat az ált. bányatörvény 106—107. §§-ait lényegileg átvevén,³⁾ igen helyesen még következő pótintézkedéseket tartalmaz: A bányaiiparos tartozik a földbirtokosnak azon károkat is megtéríteni, mik — ha hibáján kívül is — de a bányaművelés következményei gyanánt állottak elő, akár voltak azok előreláthatók, akár nem; a kártérítési igény érvényesítendő a tudomásrajutástól számított három év alatt, különben elévül.⁴⁾ Ha többen okozói a kárnak, akkor a részesek a károsított irányában közösen vannak köteleztetve, de az egyes károsítókra pro parte pro rata eső részt és arányt, ha az illetők maguk között megegyezni nem tudnának, a bányahatóság állapítja meg.⁵⁾ Gyakorlat szerint a banyaibirtokosnak ezen kártérítési kötelezettsége jelenleg is fennáll és a felelősség őt ily esetekben okvetlenül terheli, s a földszinti kár számszerű megállapítását, illetőleg meghatározását a károsított fél peren kívül és azt megelőzőleg foganatosíthatja. A perindítás előtt a bármikép okozott földszinti károk becslése a bányaszéki küldöttség által történik.⁶⁾ A becselő birói küldöttség a helyszínen foganatosított becslés alkalmával minden eszközt: okleveleket, szakértőket, tanuvallomásokat stb. felhasznál, s a kártevő bányamű fő- és altiszteit meg munkásait hit alatt kihallgatja.⁷⁾ Egyébiránt úgy az ált. bányatörvénybe, mint a javaslatba czélszerű lett volna beiktatni, hogy a banyaibirtokos a terv- és szabályellenes művelés miatt esett károkért még azon esetben is felelős, hogyha a rongált épület az adományozás után, tehát oly időben, midőn a károsodást rendes elővigyázat mellett gyanítani lehetett, állíttatott fel.

Orszb. ért.
VII. 1. 2. cz.

¹⁾ L. Gräzenstein id. m. 205. l. ²⁾ L. „B. jav. ind.“ 14. l. ³⁾ L. a „B. jav.“ 139—140. §§-ait. ⁴⁾ „B. jav.“ 137. §-a. ⁵⁾ L. ugyanannak 138. §-át. ⁶⁾ „Orszb. ért.“ VII. R. 53. §. ⁷⁾ „Orszb. ért.“ 54. §.

V. A bányatulajdonról és a bányaadományozással egybekapcsolt jogokról.

108. §.

A bányatulajdon birtokát és haszonvételeit tárgyzó különös határozatok következőkre vonatkoznak, u. m.

- 1) a nyilvántárvényi bekeblezésre;
- 2) a vájnamértékek összesítésére és eldarabolására;
- 3) a bányatulajdonnak más fekvőjavakkal egyesítésére;
- 4) a nyilvántárvény rendbentartására;
- 5) a bányák tartozékára;
- 6) a vájna- vagy külmértékeken belül előforduló, fenn-tartott vagy fenn nem tartott ásványok haszonvételeire;
- 7) a vájnavizek haszonvételeire;
- 8) a vájnában vagy künn teendő bizonyos építkezéseket tárgyzó jogosítványra;
- 9) iparjogok üzletét tárgyzó jogosítványra.

109. §.

Adományozott vájnamértékek (63. §.), határközegek (74. §.), segédvájások és megyetárnák (90. §.) ingatlan tulajdonként képeznek s a bányakönyvbei bejegyzés tárgyai. A bányakönyv hol és mikép vezetendő, külön szabályok által határozatik meg.

1. A bányatulajdon tárgya.

110. §.

A megyetárnák a bányakönyvbe a megyetárnás birtoklapjára jogkép, s a megyetárnás irányában más bányabirtokok által szerződésileg átvállalt kötelezettségek, azoknak ezen kötelezettségek által érintett birtokaira teherképp jegyeztetnek be. Azon később adományozott vájnamértékek birtoko-

sainak kötelezettségei, kik a megyetárnás számára teljesítendő szolgálmányokat már vájnamértékeik szerzése által vállaltják el (96. §.), adományozási okleveleikben foglaltatnak.

111. §.

Ujjonnan adományozott vájnamértékek a szerző választása szerint önállólag jegyeztethetnek be a bányakönyvbe, vagy valamely már ott bejegyzett birtokhoz csatoltathatnak. Oly kimért határközegek (74. §.) és segédvájások, melyek valamely vájnabirtokosnak saját vájnjához adatnak (86. §.), mindig a főjászághoz irandók; közös határközegek (74. §.) s önálló segédvájások pedig (87. §.) külön jegyzendők be.

Jegyzet. Az előbbi fejezetben volt alkalmunk azon állítással, hogy a szoros értelemben vett bányászathál tulajdonról szó nem lehet — megismerni.¹⁾ Most, midőn a bányabirtokok telekkönyvezésének kérdésével foglalkozunk, ismét vissza kell térnünk ezen állításhoz, melyet már fennebb megczáfolni igyekvünk. Természetes, hogy az, ki az adományozott vájnatelket nem tartja a tulajdon alkalmas tárgyának,²⁾ ki az adományozás által a sajátképi bányászatra nézve megszerzett jogosítványban nem tulajdonszerzési mozzanatot, hanem csak egy idegen dolgon való dologbeli jogot (jus in re aliena) lát,³⁾ ki e variabilis jogot tulajdonnak már csak azért sem tekinti, mert az még a bányahatóságok által is visszavonható,⁴⁾ az a bányabirtokok ez idő szerint szokásos telekkönyvezési módjával sem lehet megelégedve. E felfogás szerint: helytelen idegen dolgon való dologbeli jogot tulajdon gyanánt telekkönyvezettni, czélszerűtlen továbbá e változékony természetű bányaművelési jogosítványt oly bázis gyanánt tekinteni, melyre földbirtokot, kohó-stb. műveket fektetni s egy bányatelekkönyvi jószágtest gyanánt egyesíteni lehet, végre nem kívánatos a különböző jogczimeken szerzett, különböző tárgyú és különböző hatóságok illetékessége alá tartozó ingatlanokat egy telekkönyvi lapra vezetni.⁵⁾ A bányatelekkönyv a hitel érdekében kívánatos, azonban tárgyi természetének megfelelően nem az egész bányaművet, mint egyesített jószágtestet, hanem csak a bányászati jogosítvány alanyát, tárgyat vagyis a vájnamértékeket kellene bevezetni, és a művelési jog gyakorlata által érintett ingatlanok részére egy segédrovatot kellene

¹⁾ L. jelen munka 209. s köv. l. ²⁾ V. ö. Otto: „Studien auf dem Gebiete d. Bergrechts“ cz. m. 22—38. l. ³⁾ L. u. a. u. o. ⁴⁾ Otto: „Studien“ cz. m. 50. l. ⁵⁾ L. Otto: „Studien“ cz. m. III. fejezetét (Vom Berggebäude als Rechtsobjekt, und von den Verlautbarungen im Grund- und Hypothekenbuche) a 40—51. l.

nyitni, mi vonatkozást és utalást foglalna magában az illető ingatlanok telekkönyvi és helyrajzi számaira.¹⁾ Az itt röviden közölt állítás egyes részeire következőkben válaszolhatunk. Hogy az adományozás a jogosítottnak nem csupán idegen dologra való dologbeli jogot, hanem valóságos tulajdont nyújt, és hogy az adományozott bányatér erre alkalmas tárgy, azt már fentebb igyekeztünk bebizonyítani,²⁾ mitsem változtat e minőségben azon körülmény, hogy a bányahatóság bizonyos esetekben az adományozott jogosítványt visszavonhatja s a bányatért más felkérőnek adományozhatja, mert ezen eset csak akkor következik be, hogyha az adományos a törvény által előírt kötelmeknek, miket a bányatörvény reá ró, eleget nem tesz. Például azért, mert az adományos a kötelezett biztonsági intézkedéseket elmulasztja,³⁾ s e miatt elveszti jogosítványát a vájnatelekkel együtt, — még nem lehet azt állítanunk, hogy az illető nem szerzett az adományozás által tulajdonjogot. Igaz, hogy itt a tulajdon: tárgyi természetének megfelelő feltételek mellett van adva, de azért mert a tulajdon érvénybenmaradása feltételektől, tehát valamely jövőben bekövetkezhető eseményektől van függővé téve, még nem lehet azt mondani, hogy itt tulajdon nincs. Az adományozott jogosítvány habár feltételes és némileg a visszavonható tulajdonhoz (dominium revocabile)⁴⁾ hasonló természetű, de mégis tulajdon, s mert tárgya állagánál fogva ingatlan, tehát a telekkönyvezésnek alkalmas tárgyát képezi. Ami Otto azon állítását illeti, hogy a jogtan szabályával ellenkezik a változékonyság és ingatag alapokon nyugvó szabályállatot oly földolognak tekinteni, melynek a vele egyesített földbirtok, ház, kohó- stb. művek tartozékát képezik, — erre nézve megjegyezzük, hogy Otto, ki az összdzolgok (universitas rerum) fogalmát e helyütt a tartozékok fogalmával is összezavarja,⁵⁾ tévedésben látszik lenni. A vízvezetések, munkás- és tisztalakok, szérelő-, készelő-, jegesztő-, foncsor-, kohó- stb. művek, mik Otto elismerése szerint is a vájnával együtt bányamű (Berggebäude) elnevezése alatt ismeretesek, s azzal együtt egy közös célra t. i. bányaiipari termelésre szolgálnak,⁶⁾ — nem képezik a vájának tartozékait. A tartozék elnevezése alatt ugyanis oly mellékdolgokat értünk, melyek valamely földologhoz azon okból vannak csatolva, hogy annak célszerűbb használatát előmozdítsák; az ily mellékdolgok azonban nem veszítik el önállóságukat, és nem válnak a földolog alkatrészeivé, hanem viszonyuk a földologhoz csak abban áll, hogy az utóbbira vonatkozó jogi intézkedések rendszerint rájuk is kiterjesztetnek.⁷⁾ A bányaművek azonban a telekkel, épületek- és műhelyek-

¹⁾ Otto id. m. ugyanazon fejezetében l. az 54—56. l. ²⁾ L. jelen munka 210. s köv. l. ³⁾ L. az „Ált. b. törvény“ 240. §-át. ⁴⁾ L. erre nézve Arndts: „Lehrbuch d. Pandekten“ cz. m. 197. l. V. ö. Mackeldey: „Római jog“-ának 139. §-át. ⁵⁾ A tartozék és összdzolg közötti különbségre, továbbá az Otto által többször hangsúlyozott összdzolgok fogalmának jogi jelentőségére nézve l. Unger: „System d. öst. allg. Privatrechts“ 1. köt. 435. s köv., továbbá 470. s köv. l. ⁶⁾ Otto: „Studien“ 40. s köv. l. ⁷⁾ Unger: „System“ 1. köt. 435. s köv. l.

kel természeti létük elvesztése nélkül egészsze egyesítettnek s a bányavállalatnak alkatrészeit képezik,¹⁾ és így annak nem tartozékai; nem alárendelt jelentőségű mellékdolgok, hanem a művel egy egészet képeznek, s így egy telekkönyvi jószágtestté alakíthatók. Végül még egy ellenvetést. Ha helytelen Otto nézete szerint a különböző természetű és jogcímeken szerzett bányaműveket egy telekkönyvi lapra vezetni, akkor a szoros értelemben vett vájnaművek részére is legalább két külön telekkönyvi betétet kellene nyitni u. m. egyet a telekkönyvi szerzés vagyis adományozás által, egyet pedig a közvetett módon szerzett bányatelkek részére! Bármennyire eredeti és önálló felfogáson nyugszik is e jeles bányajogász rendszere, nem csatlakozhatunk hozzá e kérdésben, s röviden vázolt telekkönyvi elméleténél s rendszerénél helyesebbnek tartjuk azt, melyet a pozitív törvények legtöbbjei (a százsz, az osztrák, a porosz és a magyar javaslat) követnek. A bányatelekkönyv (Bergbuch) e szerint azon közhitelű okmány, mely az ingatlan bányabirtok létviszonyait tartalmazza.²⁾ E bányatelekkönyvbe „minden bányatársulat állapota, az adományozott bányák s más bányanemű tárgyak és járulékok neve, fekvése, minősége s tartozéka, úgyszinte adományoztatási s illetőleg engedélyeztetési adatai, birtoklási változások, továbbá az abban az általános osztrák bányatörvény 135. §-a értelmében részesülő közbirtokosok fő- és melléknevei, s polgári állapota, valamint az egész bányabirtokot, úgy az ált. oszt. törv. 135. §-a értelméből részbirtokra intézett mindennemű zálog- és elsőbbségi jogok bekebeleztetése beiktatandó.”³⁾ A bányatelekkönyv általában a földalatti illetőleg bányabirtokra nézve ugyanazon jelentőséggel bír, melylyel a földszintre nézve a rendes telekkönyv⁴⁾ s így annak teljes megismerésére nézve általában a telekkönyvi elmélet főbb elveit kell megismernünk. Egyébiránt ez azért is czélyszerű, mivel ezen szabályok megismerése után a telekkönyvek okszerű vezetési módja iránt könnyebben tájékozhatjuk magunkat, mi annyival szükségesebb, mint-hogy a hazai bányatelekkönyvek eltérő és nem egy tekintetben hiányos vezetési módja nem kis zavart okozhat annál, ki itt is az óhajtott, okszerű egyöntetűséget keresi.⁵⁾ Minden a bányaműhöz tartozó ingatlanok u. m. adományozott vájnatelkek, határközegek, engedélyezett segédvájna és megyetárnák, továbbá azon külfekvőségek, mik a vájnával közös termelési célra szolgálván, a bányamű alkatrészeiül tekintendők, az ingatlanokra vonatkozó abszolút jogokkal együtt a bányatelekkönyv tárgyait képezik.⁶⁾ A határközegekre nézve azonban meg kell jegyeznünk, hogy azok önálló telekkönyvi bekebelezésnek nem tárgyai, s a nyilvánkönyvi betét lapjára csak akkor

¹⁾ L. az „Ált. b. törvény“ 117. §-át. Hasonlóan rendelkezik a százsz.
²⁾ L. Wenczel: „Magyar-erd. b. jog“-ának 126. l. ³⁾ „Orszb. ért.“ VII. 68. §.
⁴⁾ L. Wenczel id. m. 126—127. l. ⁵⁾ L. különösen Wenczel G.: „Magyar-erd. b. jog“-ának 126. l. V. ö. dr. Schnierer Gy.: „A jelzálogi és telekkönyvi rendszerek elmélete“ cz. m. 97. l.

vezethetők, hogyha valamely már létező bányabirtoktest tartozékai gyanánt iktattatnak be.¹⁾ Különben a bányaművek tartozékait képező gépek, szerszámok, szállító stb. eszközök nincsenek ugyan kiűntetve a telekkönyvi lapon, minthogy azonban a földolgot képező bányamű mellett mellékdolgok gyanánt szerepelnek és annak használatát előmozdítják, tehát a bányamű jogi természete e tartozékokra is kihat, és némi tekintetben ingatlan jelleget nyernek.²⁾ Minden a bányajóságtestre vonatkozó és bármi jogcimen szerzett tulajdon, záloghaszonvételi és haszonbéri, továbbá bányaszolgalmi jog harmadik személy irányában csak akkor érvényes, ha a bányatelekkönyvben ki van tüntetve. Minden bányajog és birtok átruházását, föltételeit és czimeit — különbeni érvénytelenség terhe alatt — írásba foglalni s a bányabíróságnak bányatelekkönyveztetés végett bemutatni kell. A bányabíróság bejegyzése nélkül bányabirtokot senki nevére, még a házi bányauzleti könyvekben sem szabad átírni.³⁾ Ha pedig valaki az ily szerződést hirtelenkedve kötötte, ha az még szabályszerű bejegyzéssel nincs biztosítva, szabadságában áll azt a bányabíróság előtti visszahívással megsemmisíteni; természetesen azonban, hogy a másik félnek okozott költségeit megtéríteni s azt amit attól kapott, visszaadni köteles.⁴⁾ Csalás, ravaszság, erőszak és félelem miatt a bányatelek vagy bányarészek eladásának vagy egyéb átruházásának félretételét, bárki is a bányatelekkönyvbeni bekebelezéstől számítandó egy év alatt követelheti csak, különben keresete elévül.⁵⁾ A bányaszolgalmak, ha bekebelezés által biztosítva vannak, úgy az új tulajdonos mint a jelzálogos hitelezők ellen érvényesek.⁶⁾ Ugyanez áll a haszonbérjogra is, mely pedig ha bekebelezve nincs, birtokátruházás esetén a bérlőnek a bányabérletből való kivettetését vonhatja maga után.⁷⁾ Általában ki bárminemű jogának bevezetését elmulasztja, harmadik jóhiszemű személyek ellen, kik a telekkönyvi állapotban bizva, bejegyzés által jogokat szereztek, joga érvényesítésére nézve hátrányban van. A jelzálogos hitelezők, kik jogukat vagy bírói határozat vagy pedig a telektulajdonos bejegyzést engedélyező nyilatkozata alapján szerzik, az elsőség sorrendje szerint vannak jogaikban biztosítva, s az utolsó helyen bejegyzett hitelező javára az első helyen bekebelezett által tett engedmény a közbeneső hitelezők kárára nem szolgálhat.⁸⁾ Minden a bányatelekkönyvi jóságtestet

Orszb. ért.
VII. 3. cz.

¹⁾ A gyakorlat ettől helytelen eltérést mutat. L. Schneider: „Lehrbuch des Bergrechts“ 130. 1. V. ö. a „Vollzugvorschrift“ 71. §. 4. bekezd. ²⁾ „Ált. b. törvény“ 121. §. ³⁾ „Orszb. ért.“ VII. 19. §. ⁴⁾ „Orszb. ért.“ VII. 20. §. ⁵⁾ „O. b. é.“ VII. 18. §. ⁶⁾ „Ált. b. törvény“ 197. §. V. ö. Schnierer id. m. 98. 1. ⁷⁾ L. „Auszt. p. tkv.“ 1120—1121. §§-ait. ⁸⁾ L. Schnierer: „A jelzálogi és telekkönyvi rendszerek elmélete“ cz. m. 104. l. Ez cessione esete; s megkülönböztetendő a jus offerendi-től, mert amannál az elsőséggel bíró hitelező és a hátrább álló között egyezség jó létre, az utóbbinál pedig — hol az érvényes — a gyengébb jogu hitelező megajánlási jogánál fogva az erősebb jogu hitelezőt kielégítvén, annak akarata ellen is helyébe lép. A cessione-nál az elsőséggel bíró hitelező csak jelzálogi követelése erejéig tehet engedményt, mert különben a közbeneső hitelezők megrövidülnének. Lásd Mackeldey: „Római jog“-ának 324. §-át.

érintő terhelések, átruházások és változások csak a tulajdonos beleegyezése vagy pedig bírói határozat alapján foganatósíthatók; ki tehát ilyesmit az egész bányaműre vagy annak részére akar elérni, az vagy a tulajdonos beleegyezését köteles igazolni, vagy pedig kénytelen perútra térni. Szolgáljon felvilágosításul következő eset. A kincstár az I. Leopolddal 1690-ben kötött szerződés alapján a felsőbányai „nagyhegyi“ bányahatár tulajdonosának tartván magát,¹⁾ azt adminisztráció és adományozás tekintetében elvonván a bányakapitányság hatósága alól, saját kincstári tisztviselői által igazgattatja. E kincstári tisztség vezetői nevezett bányahatár vájnatelkeire nézve azon könyveket, miket a bányakapitányságnak kellene vezetni; ugyancsak e tisztség osztogat adományozásokat, melyek „alhübéri egyezmény“nek vannak keresztelve s olyan záradékkal vannak ellátva, mely szerint a kincstár a bérleti viszonyt tetszés szerint („usque ad beneplacitum altissimi aearii“) megszüntetheti. Mindazáltal lényegükben ezen „alhübéri egyezmények“ valójában adománylevelek, miután bérleti viszonyról itt nem lehet szó, nem lévén a kincstár vitatott tulajdonjoga telekkönyvezve; a bányatelekkönyvek ugyanis a nagybányai bányabíróság által ugyanoly módon vannak vezetve, mint ezt hajdan a kincstári tisztviselők vezették, vagyis az „alhübéri egyezmény“ alapján az „alhübéres“ valódi tulajdonosokul vannak bevezetve, s a kincstárnak tetszésszerűtől visszavonhatási jogáról említés sincs téve. Az „alhübéres“ tehát törvény értelmében vett valódi telekkönyvezett tulajdonosok. A kincstár két bányatelekkönyvi tulajdonos (u. m. a „Péter deák“ és „Gézen Demeter“ bányatársulat) ellen kérte bérletszüntetési jogának oly érvényesítését, hogy annak értelmében a bányatulajdonosok a telekkönyvből kitöröltetvén, a kincstár mint bányatulajdonos kebeleztesse be. A nagybányai k. bányatörvényszék — bár a kincstár erősen hangsúlyozta az „alhübéri egyezmény“ záradékát — a kérvényt azon indokból utasítá vissza, mivel az „alhübéres“ bányatársulatok valódi tulajdonosként vannak bekebelezve, s a visszavonási záradék a nyilvántartásba (az addig követett telekkönyvezési gyakorlathoz képest) nem vezetettet be, már pedig a telekkönyvi rendtartás 129. §-a szerint a tulajdonjog kitöröléséhez az érdekelt telekkönyvi tulajdonos beleegyezése szükséges.²⁾ A kir. ítélő tábla ugyanezen indokoknál fogva helybenhagyta³⁾ az elsőfolyamodású bíróság végzését, és ezzel a volt hétszemélyes tábla határozata is egybehangzott, a kincstár állítólagos tulajdonjogával perre utasítatván.⁴⁾

2. Jegyzet. Most már ezen, a bányatelekkönyvi intézmény természetének megfelelő elvek előrebocsátása után megismerkedhetünk a bevezetések azon neveivel, mik által a fentebbi jogelvek figyelem-

¹⁾ L. e szerződésre nézve jelen munka 97. l. V. ö. továbbá a 102. l. a 40. jegyz. ²⁾ A nagybányai kir. bányatörvényszék ^{203/1867.} sz. a. végzése. ³⁾ A kir. ítélő táblának ^{12225/1867.} sz. a. végz. ⁴⁾ A hétsz. t. ^{18756/1867.} sz. végz.

bentartása mellett a bányatelekkönyvi jószágtestet érdeklő változások eszközölhetők. Itt is találkozunk oly bejegyzésekkel, mik feltételes jogot adnak, s az időközi változásokat, jogszerzéseket ki nem zárják, de feltétessé teszik; az ily előjegyzés (praenotatio) teljes érvényt a feltétes jognak 15 nap alatti igazolása által nyer. Zálogjog előjegyzése: lejárt követelések, elmarasztaló, de még nem jogérvényes bírói ítéletek, kereskedelmi könyvkivonatok stb. alapján engedélyezhető; haszonbéri viszony, szolgalmak és telki terheknek abszolút joggá leendő átváltoztatásához az érdeklett bányamű tulajdonosának beleegyezése lévén szükséges, az előjegyzés ezekre nézve már elvből nem engedhető, mert tisztán személyes viszonyt csak az érdeklett tulajdonos beleegyezésével lehet peren kívül dologi teherré változtatni.¹⁾ Ami a tulajdoni jog előjegyzését illeti, ez csak közvetett szerzés (adás-vevés, csere, ajándék, öröklés) esetén képzelhető, és olyankor van helye, midőn az átszármazandó bányaművek pl. telekkönyvi száma nem vehető ki, vagy pedig a tulajdonjog feltétlen bekebelezésére vonatkozó engedély nyílt kijelentése hiányzik. E hiányok igazolásának terhe mellett feltétes telekkönyvi tulajdont lehet szerezni, ami azért nem képzelhető az eredeti tulajdonszerzésnél, mert ott a telekkönyvezés a bányajárás és hatósági határozat folytán kiállított adomány- illetőleg engedélyokmány alapján történik. A bejegyzések második nemét a feltétlen bekebelezések képezik, melyek (eltekintve azon esetektől, midőn bírói határozat következtében foganatosittatnak) a tulajdonos azon akaratnyilvánításán alapulnak, miszerint tulajdonára nézve másnak dologi jogot enged.²⁾ Ez akaratnyilvánításnak okiratba kell foglaltatni, és a szerződő felek megnevezésén, a jogczim megemlítésén, a kelet kitételén kívül szükséges, hogy a bányamű telekkönyvi számát és a bejegyzés megengedésére vonatkozó záradékot kitüntesse.³⁾ Ily kellékek mellett: zálog, szolgalmi, követelési, örökhaszonbéri és tulajdonjogok feltétlen bekebelezése megengedhető; az ily közvetett tulajdonszerzés feltétlen bekebelezésétől hatásában különbözik az adományozás alapján eszközölt bejegyzéstől, mert míg az elsőnél a telekkönyvezett birtokos javára egy év alatt még a család, ravaszság és félelem miatt az átruházás alapjául szolgáló szerződés félretétele iránt indítandó kereset is elévül,⁴⁾ addig az eredeti szerzőt idősbtség jogczimén bármikor meg lehet támadni.⁵⁾ A bejegyzések természetéből folyik, hogy megengedhetőségük első feltételét képezi azon körülmény, — miszerint az, kinek engedélye folytán foganatosítandó, maga is telekkönyvi előző legyen. Vannak a bejegyzéseknek egyéb nemei is, miket feljegyzéseknek nevezhetünk, ilyenek vonatkozhatnak: a) a személyes rendelkezési képességre (pl. a gyámság, pazarlóvá nyilvánítás, bányacsőd esetén), b) a tárgyi

¹⁾ Lásd Schnierer: „A jelzálog és telekkvi rendszer“ stb. cz. m. 78—79. l.

²⁾ L. Schnierer id. m. 74. l. ³⁾ L. az „Auszt. p. tkv.“ 435. §-át. V. ö. az 1855. decz. 15. telekkvi rendtartást. ⁴⁾ „Orszb. érték.“ 18. §. ⁵⁾ „Ált. bányatörvény“ 70. §.

rendelkezési képességre (pl. a zárlat, a peresség és végrehajtási határozatok feljegyzése esetén és c) a telekkönyvi kezelésre (pl. az elutasító vagy a kért bejegyzést megtagadó végzés, avagy a rangsorozat feljegyzése esetén).¹⁾ Nem kis fontossággal bír azonban: ezen a bányatulajdont érdeklő előjegyzések, bejegyzések és feljegyzések bevezetési módja, más szavakkal a bányatelekkönyvek vezetése és alakja, mert ettől függ a kimerítő tartalom, rövid áttekinthetőség és könnyű kezelés. Mivel a bányatelekkönyvek célja egészen azonos a földszinti telekkönyvekével, s az eltérés, mi köztük létezik, csak tárgyaik különböző természetéből ered, azért az alakra nézve eltérést tenni nem helyes. A szász bányatelekkönyveket is minden tekintetben összhangzóan vezetik a közönséges telekkönyvekkel,²⁾ nálunk pedig szinte összhangzásban kellene lenni, s úgy is volt nagyobbára, míg az egykori cs. kir. telekkönyvi hatóságok mindkettőt együttesen vezették. A közönséges telekkönyvvezetés, mely nálunk alkalmazásban van, és melynek alakja a bányatelekkönyvekre nézve is (csekély eltéréssel) szinte irányadó, egyaránt eltér a chronologikus (francia) s rovatos (porosz) rendszertől, s u. n. vegyes rendszert képez; e rendszernek főszabálya abban áll, hogy a telekkönyvet nem a birtokosok, hanem a fekvőségek szerint kell beosztani, és nem szükséges minden ingatlannak külön telekkönyvi lapot nyitni, végül, hogy a tárgy természeténél fogva minden telekkönyvben három főirány jöhet tekintetbe, u. m. a tulajdon tárgya, a tulajdonos és a jelzálogi követelés.³⁾ Minden képzelhető bevezetés e három pontra fog vonatkozni, miért is a bányatelekkönyvnel is három külön lapot különböztethetünk meg. Az első vagyis a birtokállási lap előtünteti az ez időszertinti birtokot, a bányamű nevét, nemét, a mértékegységek és bányaterek területét, a bányamű künekvő alkatrészeit (mint pl. a készülő és kohóműveket), meg a telekkönyvvezető tartozékokat (pl. a külmértékeket); e bevezetéssel (mint általában bányatelekkönyvünkkel) a szász bányatörvény megegyez.⁴⁾ E lap a birtokállomány természetét tünteti elő, s A. betűvel jelöltetik. Azon fekvőségekre, mik a közönséges telekkönyvből lejegyezve vétettek át, nyilvánkönyvi számuk említésével vonatkozás tételessék. A második, vagy tulajdoni lapra (B.) az előfordult tulajdoni változások a jogcimmal és a rendelkezésre vonatkozó megszorítással együtt vezetendők be;⁵⁾ a vételár összegét minden egyes átruházásnál szükséges kitenni.⁶⁾ A harmadik vagy teherlapon (C.) foglaltatnak végre minden a bányaművet

¹⁾ Schnierer idevonatk. munkája 84—87. l. ²⁾ „Die Berggerichtsbehörden haben über die beim Erscheinen dieser Verordnung bestehenden Berggebäude ein Grund- und Hypothekenbuch nach Vorschrift des Gesetzes v. 6. Nov. 1843. und der Ausführungsverordnung v. 15. Feb. 1844. anzulegen“ u. s. w. 1851. szász b. törvény 5. §. Az ezen §. által hivatott rendeletek a szászországi közönséges telekkönyvek vezetését szabályozzák. ³⁾ L. Schnierer id. m. 67—68. lap. ⁴⁾ L. a szász b. törvény 6. §-ának a), b), c) betűit. ⁵⁾ L. a szász b. törvény 7. §-ának c) és a) betűit. V. ö. Schnierer id. m. 68. l. ⁶⁾ L. a szász b. törvény 7. §-ának b) betűjét. V. ö. Schnierer id. m. 68. l.

terhelő követelések: jogczimük, összegük, felülterhelésük stb. világos megjelölésével.¹⁾ A bányatelekkönyvek, melyek a föld- és mérés-könyvekkel is összefüggésben vannak,²⁾ egészen 1861-ig az egykori cs. k. megyetörvényszékek mellé rendelt telekkönyvi hatóságok által vezettettek, ekkor azonban e törvényszékek és bányahatóságok feloszlattatván, a bányaügyek ellátására a bányaügybiróságok szerveztettek s a bányatelekkönyvek vezetése ezekre lett bízva. A különféle volt cs. k. azon megyetörvényszékeknél vezetett összes bányatelekkönyvek, melyeknek területére egy ily ügybiróság állíttatott fel, ezeknek vezetése alatt egy bányatelekkönyvvé egyesítetttek. Azon telekkönyvi minta, melyet itt közlünk, ugyancsak ezen esetet mutatja; a mostani ügybiróságok egyúttal tehát telekkönyvi biróságok és a felek kérelmére ezen, bárki által megtekinthető nyilvánkönyvekből hiteles másolatokat díjmentesen kiadni kötelesek.³⁾ Egy bányatelekkönyv mintája körülbelül következő lehet:

Áthozott a mármarosi b. telekkönyv 94. lapjáról.

402.

„Szent István“ rézbányamű

(Mármarosmegyében, Kékes község határán, a felméri völgyben.)

A. Birtoklap.

Birtokállomány.

	<input type="checkbox"/> öl	Megjegyzés	
1 „Szent Péter“ védnevű tárnával bíró vájnamérték . . .	12544 selmeci = 14313 bécsi öl.	Adományoztatott ^{486/} ₈₆₅ sz. a., kiczöv. 1865. okt. 1.	kékesi tjkv. 311. sz. 2480. hrjz. sz.
2 Egy zúzda, 12 nyilvasra, egy vízvezetési árokkal . . .	24 bécsi <input type="checkbox"/> öl 350 bécsi hosszöl	—	kékesi 312. sz. tjkv. 2425. hrjz. sz.
3 Érczkivonati épület, pörkölőlángghóddal és kovácsműhelylyel	38	—	K. 312. tjkv. 2001. hrjz. sz.
4 „Imre“ kettős vájnamérték	25,088	Ad. ^{154/} ₈₆₆ sz. a. s kiczövek. 1866. máj. 4.	felméri 29. sz. tjkv. 940. hr. sz.
5 Igazgatói lak, magtár és malom	—	—	felm. 29. hr. sz. 108.
6 Tizennégy bányamunkási lak, telekkel	200 <input type="checkbox"/> öl	—	kékesi 27. tjkv 611, 612, 613, 719. hr. sz.

¹⁾ L. a szász b. törvény 8. §-át. V. ö. Schnierer id. m. 68. l. A szász bányatörvénnyel ezen összehasonlítást azért tettem, mert a szász közönséges és bányatelekkönyv ugyanazon vegyes rendszeren alapul, melyet Gönner állított fel. L. Schnierer id. m. 67. l. ²⁾ L. Wenczel: „Magyar-erdélyi bányajog“-ának 127. l. ³⁾ L. Wenczel: „Magyar-erdélyi b. jog“ 127. l.

7	Egy határközeg az „Imre,” „Mária,” és „János” bányatelkek között	32,000 □ öl	Ad. ^{69/} _{867.} sz. a., kiczövek. 1867.márt. 30.	kékesi tjk. 38. 1784—1796. hr. sz.
8	„Miklós” két kettős kőszénvájnamérték, az alsóméri völgyben	—	Adom. ^{1867/} _{868.} sz. a.	L. C. 1. 1.sorsz.
9	„Petronella” külmérték a kékesi határban, a zsigrói völgyben	32,000 476 □ öl	Ad. ^{117/} _{869.} sz. a., kiczövek. 1868. máj. 20.	felm. 68. sz. tjkv. 192. 193. hrz. sz.
10	Két segédalag: „Fősegédvájna” és „Viktor” nevezetűek .	50,176 □ öl	En. ^{245/} _{870.} sz. a., kiczövek. 1870. jul. 28.	L. C. 2.

Társulati igazgató: Szivessy József, hevederi lakos.

^{15/}_{870.} Az ezen szám alatt beérkezett társulati jelentés folytán Szivessy József mint igazgató kitörültetvén, Kolomposy István kékesi lakos e minőségben bejegyeztetik.

B. Tulajdonlap.

1	A ^{227/} _{865.} sz. a. beérkezett adománylevél és jelentés alapján az A. lapon 1. 2. 3. sorszámok alatt felvett bányafekvőségekre nézve a „tulajdonjog egyenlő részben Faludy Jeromos és Kék Mátyás javára bekebleztetik“	Ad. ^{436/} _{865.} sz. L. A. 1. 1. 2. 3. r. sorsz.	L. B. 2.
2	^{107/} _{866.} Az ezen szám alatt érkezett és a B. 1. s. sz. alatt bejegyzett tulajdonosok s az 59. sz. bányahatósági határozat jóváhagyása mellett 1866. jan. 17-én alakult „Szent István védnevű kékesi rézfémű és kőszénbányatársulat“ között létrejött adásvevési szerződés alapján az A. lapon foglalt birtokállományra nézve a „tulajdonjog nevezett társulat javára bekebleztetik“	—	Vételár 14,000 ft. o. é.

C. Teherlap.

1	^{136/} _{868.} Az ezen szám alatt érkezett s a B. 2. s. sz. alatt bejegyzett tulajdonársulatnak Ottocsányi Vinczével, mint a „Mária” s „János” bányák birtokosaival kötött és a	
---	--	--

	„Fősegédvájna“ és „Viktor“ segédalagokhoz szükségelt földterület átengedésére vonatkozó egyezmény alapján a „Szent István“ bányamű összes tárnáinak használati joga (viszonos használat mellett) bányaszolgalmként „Ot-tocsányi Vincze kékesi lakos javára bekebeleztetik“	L. a „János“ s „Mária“ bánya 604. sz. tjkvnek C. 1. 2. s. sz.	L. A. 1. 9. s. sz.
2	²⁰⁴ / ₈₇₀ . Az e sz. a. érkezett s a tulajdonos bányatársulatnak Kékes községével kötött és a „Miklós“ köszénbányatér telkének megengedett használatára vonatkozó szerződés alapján: tíz éven át évenként fizetendő 200 összesen kétezer (2000) o. ért. frt. erejéig a „Kékes község javára bekebeleztetik“	L. a kékesi tjkv 408. 409. sz. (105. 107. 111. hrz. sz.)	2000 ft. o. é. L. A. 10. s. sz.
3	²⁵⁰ / ₈₇₀ . Az e sz. a. érkezett adóslével alapján az A. lapon 1—10. s. sz. alatti fekvőségekre a zálogjog „Peterdy Miklós javára ötezer (5000) o. é. ft. erejéig bekebeleztetik“	—	5000 ft. o. é. Törles C. 4.
4	⁶ / ₈₇₁ . Az e sz. a. érkezett kikebelezési engedély alapján a 402. b. tjkv C. 1. ²⁵⁰ / ₈₇₀ . sz. a. Peterdy Miklós ötezer o. é. ft. erejéig bekebelezett zálogjog „kikebeleztetik“	—	L. C. 3.

Egyebekben a bevezetés vagy bejegyzés módját az ingatlanokra vonatkozó bányajogviszonyok természete határozza meg; így pl. a közösen adományozott határközegek, önálló vállalatot képező segédvájna és megyetárnak részére külön tjkvi betétet kell nyitni,¹⁾ hol főleg a két utóbbi telekkönyvezése akkép eszközlendő, hogy a segédhajtás a vállalkozó nevére jog gyanánt, az érdekllett bányabirtokosok bányabirtokaira pedig az általuk elvállalt kötelmek teher gyanánt kebeleztetnek be. Hol a segédhajtási vállalat tulajdonosa és érdekllett bányaművek tulajdonosai között egyezmény van, a telekkönyvezésnél az abban megállapított kötelmi viszonyok irányadók, hol pedig később adományozott s a segédhajtás által nyújtott oly

¹⁾ „Ált. b. törvény“ 111. §-a.

bányamű telekkönyvezése forog kérdésben, melyre nézve az eredeti szerzés a segédvállalat után keletkezett, ott a terhelő kötelmek az adománylevélben lévén kitéve, a telekkönyvbe való iktatásnál annak pontjai veendőek figyelembe.¹⁾ A vájnaművel a bányatermelési célokra közösen szolgáló középületek, műhelyek és építmények, melyek a közönséges telekkönyvek lapjain állanak, mihielyt a tulajdonos által a vájnamű üzleti céljaira használatnak, azonnal annak alkatrészeivé válnak és a bányatelekkönyvben azzal egyesítendőek. Az ily egyesítésnek azonban feltételei: 1) hogy a bányával egyesítendő ingatlanokra bekebelezés által zálogjogot szerzett hitelezők ebbe beleegyezzenek vagy kielégíttessenek; 2) hogy politikai szabályok, pl. az eldarabolást tiltó rendeletek gátul ne szolgáljanak; 3) hogy az átvitel az illető közönséges telekkönyvben ki legyen tüntetve;²⁾ és végül 4) hogy mihielyt az ily fekvőségeknek a mű üzetére való rendeltetésük megszűnik, a polgári telekkönyvben minden az egyesítés alatt a bányamű által reájuk is kiható terheltetéssel együtt visszaállítassanak. Az ily külalkatrészekre az egyesítés által bekebelezett jogok érvényben maradnak akkor is, hogyha a bányatulajdonos a jogosítványról lemond, vagy az tőle elvonatik;³⁾ természetesen azonban, — hogy azok ilyenkor már nem a bányaművet, mert ez már nem létezik, hanem az ingatlanokat mint a polgári telekkönyv tárgyait terhelik. Mindezekre nézve a részletes intézkedések az alább következő szakaszokban foglalvák, — most még csak azt jegyezzük meg, hogy az ált. bányatörvény itt tárgyalt 109. 110. 111. §§-ai az új bányatörvényjavaslatnak 82—87. §§-aiban csaknem szó szerint bentfoglaltatnak.⁴⁾

112. §.

2. A vájának
összesítése,

Külön adományozott vájnamértékek vagy vájnatelkek, nem téve különbséget, vajjon azok ugyanazon vagy különböző birtokosok tulajdonát képezik-e, a birtokosok kérelmére egy fővájással ellátott egyetlenegy [nagyobb telekké egyesíttethetnek (összesíttethetnek): a) ha egymással közvetlenül határosak; b) ha az egyesítés által a bányaművelés célszerűbben üzethetik. Ha az ilyes különböző vájánakra különböző jelzálogos terhek, vagy ugyanazon terhek különböző rendben vannak bejegyezve, a vájnatelkek összesítése csak úgy engedtethtetik meg, ha a hitelezők beleegyezése és az iránti nyilatkozata létezik, hogy a terhek mily rendben ruháztassanak át az egyesített birtokra.¹⁾

¹⁾ L. az „Ált. b. t.” 96. §-át. V. ö. a 110. §-t. ²⁾ L. Schnierer: „A jelzálog és hiteltelek.” cz. m. 90. l. V. ö. az „Ált. b. törvény” 119—120. §-ait.

³⁾ L. Schnierer id. m. 91. l. ⁴⁾ L. a „B. jav.” 6. fej. 82, 84, 83, 85. 86. §§-ait.

⁵⁾ Ezzel lényegében teljesen megegyez az új b. javaslat. L. a 87. §-t.

113. §.

Az összesítés, a 47. §. szerint egy feltárássra adományozható vájmatelek kétszeres mennyiségére nézve engedtet-hetik meg.

114. §.

Az összesítés megengedését mindig az 54. és 57. §§. szerinti tárgyalásnak kell megelőznie, mely alkalommal a ké-relem teljesítésének megengedhető volta (112. §.) kitudandó s új fekvési térkép készítendő. Ha az összesítendő egyes vájnamértékek különböző bányahatóságok hivatalkörében fe-küsznek, az összesítés csak mindezen hatóságokkal egyetér-tőleg engedtet-hetik meg. Ha ezek nem egyetértőleg határoz-nának, úgy eziránt a közös felsőbb hatóság határoz, mely egyszersmind a bányakönyvet is kijelöli, melybe az összesített egész beiktatandó. Ha a kérelemnek hely adatik, úgy az ere-deti okmányokrai hivatkozással új adományozási okirat adatik ki s a bányakönyv megigazittatik.¹⁾

115. §.

Egy egyszerű vájnamérték térileg csak akkor oszthatatik fel, ha annak mindenik része valamely szomszédos önálló vájnabirtokkal egyesítettik. A felosztott vájnan fekvő jelzá-logos terhek azon egész birtokokra szálnak át, melyekkel a részek egybekapcsolatnak. Ha pedig azonban már másféle terhek vagy más rendben fekszenek, úgy a jelzálogos hite-lezők beleegyezése szükséges, hogy követeléseiknek átruhá-zása mi módon történjék.

A vájnamér-tékek elda-rabolása.

116. §.

Az eldarabolás terve jóváhagyás végett a bányahatóság elé terjesztendő, s a jóváhagyás megtörténte után a birói ha-tósággal a bányakönyv megigazítása végett közlendő.

Jegyzet. A vájának összesítése a telekkönyvi egyesítéstől lé-nyegesen különbözik; az összesítés mindig valóságos, tényleges, mert

¹⁾ Ugyanigy a b. javaslat. V. ö. a 89—90. §§-okat.

határos vájnatelkek között történik, míg a telekkönyvi egyesítés csak eszményi szokott lenni, mert egymástól felette távol eső és különböző nemű fekvőségek is vezettetnek egy telekkönyvi lapra. A vájnak összesítésére nézve bizonyos maximum van felállítva, ez pedig: köszénnél nyolcz kettős (25,088) mérték, összesen 200,704 négyszögöl, vagyis $125\frac{1}{2}$ hold erejéig, más bányaművelésnél ellenben csak nyolcz egyes mérték, összesen 100,352 négyszögöl, vagyis mintegy 62 hold nagyságig terjedhet; e maximumba azonban az egyes vájnamértékekhez adományozott határközegek nincsenek beszámítva, s így az összesítés ezekkel még nagyobb területre is rugható.¹⁾ A telekkönyvi, ideális egyesítés e tekintetben is különbözik, mert ennél nincsen ilyen még számitlag is meghatározható maximum felállítva, s míg ez csak harmadik személyek pl. a jelzálogos hitelezők irányában képez egy egészet, addig az összesített vájnak rendesen egy birtoktestté válnak, s azoknál külön művelést folytatni nem lehet, hanem azt egy főbeválás által kell közösen eszközölni. Ha az összesített vájnamértékek ugyanazon egyén tulajdonai, akkor természetesen a tulajdonjogviszonyra nézve az összesítésnek semmi befolyása, de ha az egyes bányamértékek különböző egyének tulajdonát képezik, akkor előzetesen szükséges megállapodni a közös jövedelem felosztása iránt. Ha ezt elmulasztották tenni a felek, akkor a részjövedelem nagyságát a bányabíróság állapítja, és ily részjövedelemhez igényt tarthatnak még oly bányatulajdonosok is, kiknek vájnamértékük tudtokon kívül összesített egy vájnatestté, még akkor is, ha a telekkönyvben összesítés kitüntetve nincs; az ily módon megítélt közösség után a részjövedelem az összesítés idejétől követelhető, mire nézve felvilágosításul szolgálhat következő jogeset. A bányatársulati igazgató az általa vezényelt vállalat 128 részvényéből 118-nak lévén birtokában, a társulati bánya tőzomszédjában három vájnatelkekkel birt, s mint igazgató a társulati vájnamértéknek saját magánvájnatelkeivel való egyesítését kérlemelte; ezt megengedték neki, de ő a telekkönyvben az egyesítést nem foganatosította. Időközileg az eredeti részvénytársulati vájnatelkek hosszas ideig áldás nélkül műveltetvén, a társulat által el lett hagyva; azonban csakhamar valaki ugyanazon elhagyott telek adományoztatását kérte, de vissza lett utasítva azon indokból, mert a felkért vájnatelkek A. b. társulati igazgató magánbányatelkeivel van összekötve, ezek pedig művelés alatt állanak, s így egy üzemben tartott bányatest egyes részét adományozni nem lehet. Megtudván ezt B. elhunyt részvénytársulati tagnak örökösei, pert indítottak A. volt igazgató ellen, és kérték ítéletileg kimondatni: 1) hogy a jogelődjük tudtán kívül A. igazgató által létesített összesítés érvényes, — 2) hogy az elhunyt tulajdonát képezett, de most felperesekre szállott 10 részvény arányában a közös vájnatest részeiből megfelelő mennyiség állapíttassék

¹⁾ L. Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 210—211. l

meg részükre, hogy az évi jövedelmet vagy pótfizetést annak alapján meg lehessen szabni, — 3) kérték felperesek a telekkönyvet a társulati tulajdon minőségének megfelelő módon kiigazítani, és végül 4) a megítélendő rész után eső jövedelemre nézve alperest visszahatólag számadásra szorítani. Az alperesi ellenvetések lényegükben következők voltak: az összesítés nem bírhat azon következményekkel a szóbanforgó esetben, mint aminőt annak felperesek tulajdonítani akarnak, mert azt alperes mindössze azért kérte, hogy a hajdani részvénytársulati bányát egy főbevájás által lehessen művelni, de meg az „összszeházasítás“ (copulation) a bányatelekkönyvben foganatosítva sincs, mit tjkvi kivonatok bizonyítanak. Végül legvilágosabban mutatja azt, hogy az „összszeházasítás“ által nem akart három vájnatelkében a felperesekkel osztozni, azon körülmény, hogy ámbár ő éveken át kárral dolgoztatott a peres bányákban, soha felperesektől pótfizetést nem követelt, s ha a bányák most nem jövedelmeznének, hanem fizetni kellene rájuk, felperesek nem állottak volna elő igényükkel. Alperes tehát kérte felpereseknek kérelmét az „összszeházasítás“ érvényességére, a b. tjkvi megigazítására, a jövődöbeli hasznokra és a régi számadásokra nézve elutasítani. Az elsőfolyamodású törvényszék az összesítést érvényesnek mondván ki, alperest kötelezte a négy vájnamérték részvénytársaságait ($128 : 4 = 512$) képviselő mennyiségből (128) a felperesek által birt 10 részvény arányának megfelelő mennyiség ($512 : 10 = 128 : 2^{50/100}$) azaz két és fél részvény kiszolgáltatására. A bányatelekkönyv kiigazítása ennek értelmében oly módon rendeltetett el, hogy a 4 vájnamérték egy bányatelekkönyvi jószágtest gyanánt legyen bevezetve, s a B. lapon a peres felekből álló bányatársulat legyen tulajdonosként bekebelezve, és a fentebbi részvénytársaság szolgáltasson jövőre a hasznok és károk viselésének kulcsául. Ami a számadást illeti, ez csak a perindítástól rendeltetett el. Az indokok következők voltak: alperes maga beismervén, hogy az összesítést szabályszerűen önmaga kérte, de elmulasztotta kimondatni, hogy felpereseket a három bányatelekre nézve nem kívánja társtulajdonosokul tekinteni,¹⁾ miért is a 4 bányát egy vájnatestnek kelle tekinteni;²⁾ e határozat folyományai gyanánt kelle a bányatelekkönyv kiigazítását³⁾ és a részvénybeni közösséget elrendelni. Nem lehetett azonban felperesek kívánságához képest alperest az összesítés idejétől folyó számadások tételére kötelezni, mert alperes jóhiszemű birtokosnak tekintendő a hasznokra és károkra nézve: miért is beszédés által azokat tulajdonjoggal megszerezte, ha pedig hanyagsága miatt károsodott, olybá veendő, mintha sajátját hanyagolta volna el (quasi rem suam neglexit);⁴⁾ jóhiszeműségét begyőzte

¹⁾ L. a „Miksa-féle bányarendelet“ XII. cikkét erre nézve. ²⁾ L. az „Ált. b. törvény“ 112. §-át. ³⁾ Hogy ezen összesítésről a bányahatóság nem állított ki új adományozási okiratot és hivatalból a telekkönyv idejében való megigazítása nem eszközöltetett, annak oka abban keresendő, hogy az előadott jogeset a kincstári tisztség hatósága alatti felsőbányai bányahatár telkeire vonatkozik. L. erre nézve az előbbi jegyz. ⁴⁾ „Osz. p. tkv.“ 329—334. §§-ait.

alperes azáltal, hogy bár a három bányát éveken át kárral műveltette, felperesektől soha pótfizetést nem követelt. Ezen mindkét fél által felebbezett ítéletet a kir. ítélő tábla főbb részeiben helybenhagyta, alperest azonban azon indoknál fogva, hogy a dolog tulajdonával járnak az abból eredő hasznok és károk is, az összesítés idejétől folyó számadásra kötelezte;¹⁾ ezen ítéletet a volt hétszemélyes tábla is helybenhagyta (minden részeiben), az abban felhozott indoknál fogva.²⁾ Az új bányatörvényjavaslat 87. 89. és 90. §§-aiban teljesen megegyezik az ált. bányatörvénynek az összesítésre vonatkozó és itt tárgyalt szakaszaival; részletesebben intézkedik azonban az összesítés megengedéseért benyújtandó kérvény tekintetében. E kérvényt mindenkor az illetékes bányahatósághoz kell benyújtani, és mellékelni kell ahhoz az összesített bányatelkek fekvését kitüntető térképet s ha a bányák különböző birtokosok tulajdonait képezik, még a nyilvántörvényi kellékekkel ellátott azon okmány is csatolandó, mely az összesítés feltételeit és a birtoklás részvényarányát szerződsileg megállapítja.³⁾ Különbözik a bányahatóságnak a javaslat szerint is kötelessége — mint az ált. b. törvény kívánja⁴⁾ — bányajárás vagyis szemle által meggyőződni az összesítés észszerű voltáról.⁵⁾ Az eldarabolást illetőleg az ált. b. t. rendelkezéseinek megvilágítására tudnunk kell, hogy az okszerű bányászat üzésére a törvény fémbányászatnál egy, egyes kőszénbányászatnál pedig egy kettős vájnamértéket tartja a minimumnak, miért is bizton vélelmezhetjük, hogy ennél kisebb részekre darabolni valamely bányatelket nem lehet, s ezen szabály alól csak akkor van kivételnek helye, hogyha az eldarabolt részek valamely szomszédos vájnatelkekhez csatoltatnak. Az eldaraboláshoz ugyancsak bányahatósági engedély kell, de bányajárás szabály szerint nem szükséges.⁶⁾ Az új bányatörvényjavaslat a bányatelkek eldarabolásához, vagy az eldarabolt részek kicseréléséhez ugyancsak az illetékes bányahatóság jóváhagyását kívánja; minthogy azonban a javaslatban a mértékegységek és telekminimumok eszméje el van vetve, — tehát természetes, hogy az eldarabolás tekintetében sincsen gátló minimum felállítva.⁷⁾ Mind az összesítendő, mind pedig az eldarabolandó vájnatelkekre lehetnek jelzálogos kebelezők bekebelezve, kiknek jogait ezen birtokállománybeli változások nem sérthetik; azért rendeli az ált. b. törvény, hogy mindkét esetben az érdekelt hitelezők átkebelezési sorrendükre nézve megegyezzenek s erről nyilatkozatot adjanak, mit a bányatörvényjavaslat is átvett, azonban világosabb szövegezéssel.⁸⁾ Ha az összesítendő bányatelkek közül csak az egyik van jelzálogilag terhelve, e terhek átmennek az egyesített telekre is, ugyanezen szabály áll akkor is, ha valamely eldarabolt tehermentes bányatelek egyesítettik egy

¹⁾ Kir. ít. t. 556/863. sz. ítélete. ²⁾ Hétsz. t. 14610/863. sz. ítélete. ³⁾ „B. jav.” 88. §. ⁴⁾ Gräzenstein id. m. 312. l. ⁵⁾ „B. jav.” 48—50. 88. §§-ai. ⁶⁾ Gräzenstein idevon. munk. 213. l. ⁷⁾ „B. jav.” 91. §. ⁸⁾ Ugyanaz a 87. 91. §§-okban.

olyannal, mely már terhelve van. Ha pedig a felosztott bányatelken feküsznek jelzálogos terhek, és a felosztott telkek önállóan eldarabolva maradnak, akkor a terhek épen maradnak s minden részletet egyetemesen terhelnek; de ha az egyes részletek más bányabirtokkal egyesítettnek, a jelzálogos terhek ezen bányabirtokra is átszállanak.¹⁾

117. §.

Minden külépületek, műhelyek és építményeknek, melyek az adományozott bányászati jogositvány gyakorlására szükségesek, vagy a mű birtokosa által arra rendelvek, a művel egy egészet kell képezniök. Ezen ingatlan javaknak a mű alkatrészeivé rendeltetése mind a bányakönyvekbe beiktatandó, mind pedig a telek- vagy más nyilvankönyvekben, hol azok előfordulnak, megjegyzendő. Ha ezen javakra jelzálogok vannak feljegyezve, úgy az egyesítés csak a feljegyzett jelzálogos hitelezők beleegyezésével történhetik. Ha ezek abba bele nem egyeznének, a birtokosnak szabadságában áll vagy a feljegyzett jelzálogos tartozást, vagy annak bíróilag kitudandó becsértékét a bíróságnál letenni.

3. A bányatulajdonnak künnekvő alkatrészei.

118. §.

A bányavállalkozó ~~mely~~ más, jöllehet a mű üzetére közvetlenül nem szolgáló ingatlan javakat akar a művel együtt használni, s a nyilvankönyvbei beiktatás által azzal egy egészszé egyesíteni, amennyiben a politikai szabályok azt nem ellenzik, a birtokos választására bizatik, ha ezen egyesítést a nyilvankönyvben létező beiktatások nem gátolják. Azon esetben, ha azokon jelzálogos követelések feküsznek, a 117. §. rendelete szolgál zsinórmértékül.

119. §.

A valamely bányaművel nyilvankönyvileg egyesített ingatlan jószágra (117. 118. §§.) mindaddig, mig az egyesítés tart, azon telek- vagy más nyilvankönyvekbe, melyekben az netalán előfordul, a birtok- vagy teherállapotra vonatkozólag, beiktatás nem történhetik, s a bányakönyvbe történő beikta-

¹⁾ L. „B. jav.“ 91. §. 2. bekezd.

tások, az abban a műhöz kapcsolt, künnfekvő ingatlan javakra is kiterjednek.

120. §.

Mihelyt azonban az ilyen ingatlan javaknak (117. 118. §§.) a mű üzletérei rendeltetésük megszűnik, azoknak a műtől elválasztása is a bányakönyvben azonnal eszközendő, és az azokat tárgyazó rovatok a telek- vagy más nyilvánkönyvekben, melyekbe az említett javak minőségüknél fogva tartoznak, a bányakönyvben időközben reájok szállott minden megterhelésekkel együtt ismét előállítandók. Az adózási viszonyok ezen egyesítés vagy elválasztás által változást nem szenvednek.

121. §.

A bányák tartozéka.

A bányák tartozékára külön végrehajtásnak nincs helye. Minden bánya tartozékának tekintendők különösen az amelletl létező, és annak üzletére rendelt állatok, gépek, szerszámok és eszközök, a létező anyagszer, termelésbeli és egyéb készletek, s az iparüzlet minősége szerint még eladható állapotban nem létező érczek és hutatermékek.

122. §.

Az új birtokosrai minden átruházás bejelentése.

Minden birtokváltozásról köteles a szerző, ha a birtokrai nyilvánkönyvi bejegyzése tüstént meg nem történhetik is, a szerzési okirat előterjesztése mellett, a mű átvétele utáni tizennégy nap alatt, a bányahatóságnak jelentést tenni, mely arról a politikai hatóságot a netaláni hivatalos cselekvények teljesítése végett értesítendi.

Jegyzet. Mit kell értenünk a bányamű alkatrészei és tartozékai alatt? hogyan kell vezetni a bányatelekkönyveket? végül mikép eszközendő az egyesítés és eldarabolás a jelzálogi bekeblezés által jogot szerzett egyének érdekeinek figyelembentartása mellett? ezek mind oly kérdések, mikre nézve az e fejezetben eddig előadottak már megfelelték. Most röviden csak azt kell megjegyeznünk, hogy midőn küntfekvő alkatrészek telekkönyvi egyesítéséről van szó, ez alatt mindig csak ideális összesítést kell értenünk, mert az egyesített vagy összetett dolgok egymás alkatrészeivé válnak ugyan, azonban ez csak oly módon értendő, hogy e különmemű és egymással

tényleges összefüggésben nem is levő dolgok közösen a bányaiipari termelés céljára szolgálnak és ennek folytán megfelelően egy bányatelekkönyvbe vezetettnek. Az egyesítés mely iparczélók végett történt és a bányatelekkönyvi lapon ki van tüntetve, nem oly reális, mint a vájnatelkek egyesítése, mert ezeknél egymással határos, egymással fizikai összefüggésben álló telkek vannak tényleg és nem csupán a telekkönyvben összesítve. A bányaművet érdeklő változásokról a bányakapitányság közvetve vagy közvetlenül értesülvén, — azonnal köteles megvizsgálni: vajjon az új szerző képes-e bányabirtokot birni (7. 8. §§.)? s ha nem képes, akkor nemcsak az új szerző és átruházó között kötött szerződés jóváhagyását tartozik a bányahatóság megtagadni addig, míg a szerzést gátló akadály elhárítása be nem igazoltatik,¹⁾ hanem a régi tulajdonos birtokát érdeklő lapokra még az is feljegyeztetik, hogy ő a bányatörvény rendeletheinek ignorálása miatt felelős.²⁾ Azonfelül kötelessége a bányakapitányságnak a bányatelekkönyvi hatóságot vagyis a bányatörvényszéket hivatalból megkeresni, hogy az átruházást a bányatelekkönyvben ne fogadtassítsa;³⁾ ha pedig a szerző elmulasztotta a bányahatóság értesítését, akkor 10—100 frtra terjedhető pénzbírsággal büntetetik.⁴⁾ A bányatörvényjavaslat szerint szinte jogosítva van a bányatulajdonos (mások telekkönyvi jogainak sérelme nélkül) oly felszíni ingatlanokat, melyek okvetlenül vagy nem épen mulhatlanul szükségesek a bányauzletre saját belátása szerint a bányaművel egyesíteni; ha pedig valamely felszíni ingatlanak ebbeli minősége iránt kérdés támadna, afelett az illetékes bányahatóság határoz.⁵⁾ Az így egyesítendő és az üzletre okvetlenül szükséges ingatlanok átkebelezését a polgári telekkönyvből a bányatelekkönyvbe, a bányahatóság a polgári telekkönyvi kivonat betérjesztése után hivatalból eszközli; a bányauzletre nem mulhatlanul szükséges felszíni fekvőségek átkebelezése azonban csak a fél kérelmére történhetik meg.⁶⁾ Az átkebelezett ingatlan a polgári telekkönyvben marad ugyan, azonban ugyanott a bányatelekkönyvbe lett átjegyzése megjegyeztetik.⁷⁾ A jelzálogos terhek bekebelezésére, a további bejegyzésre és a visszakebelezésre nézve ugyanazon szabályok állanak, mik az ált. bányatörvényben vannak;⁸⁾ hasonlólt mondhatunk a bányamű tartozékának és az átruházások bejelentési kötelezettségének kérdésére nézve, mert az ált. b. t. idevonatkozó szakaszait a javaslat csaknem szószertint átvette.¹⁾ A bányatelekkönyvi hatóság köteles minden a bányabirtokot érintő telekkönyvi bejegyzést, mely a birtok- vagy tulajdonlapon történik, a bányahatóságnak hivatalból megküldeni;²⁾ továbbá az egyesítés könnyítésé végett minden hivatalból teljesítendő be-, illetőleg átkebelezés illetékmentes.³⁾

¹⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 78. §. 92. l. ²⁾ „Ált. bányatörvény“ 187. §.

³⁾ „Vollz.“ 78. §. 93. l. ⁴⁾ „Ált. b. törvény“ 238. §. ⁵⁾ „B. jav.“ 92—93. §§-ai.

⁶⁾ „B. jav.“ 95. §. ⁷⁾ Ugyanannak 94. §-a. ⁸⁾ L. „B. jav.“ 96—98. §§-ait.

⁹⁾ L. „B. jav.“ 100—101. §§-ait. ¹⁰⁾ „B. jav.“ 100. §. 1. pont. ¹¹⁾ U. a. 3. §-a.

6. A bányá-
adományo-
zással egybe-
kapcsolt ju-
gok: a) A
főntt. t.
ásványok te-
kintetében.

A bányaadományozás által annak birtokosa kizáró jogot nyer, nemcsak az azon nemű ásványoknak, melyeknek feltárására az adományozást kapta, hanem bármilyenű fenntartott ásványoknak művelésére, melyek a neki adományozott vájnavagy külmertékeken belül előfordulhatnak. Az arany- és ezüstbeli nyers termékeknek a fejedelmi pénzverőházakba leendő beszolgáltatását tárgyzó kötelezettség fennmarad. A beszolgáltatás módja különös törvények által szabályoztatik.

Jegyzet. A bányatörvény azon rendelete, mely a jogosítvány alanyát az adományozott terület határain belül előjövő minden szabadásványra nézve tulajdonjoggal ajándékozza meg, mindenesetre okszerűbb és szabadelvűbb rendelkezés, mint a százsz bányatörvény azon intézkedése, mely a bányaművelőt csak az adományozási okmányban megjelölt ásvány tulajdonára biztosítja; igen helyes tehát a bányatörvényjavaslatban az, hogy a 123. §. első pontját változtatlanul átvette.¹⁾ Másképp kell azonban nyilatkoznunk a 123. §. második és azon részéről, mely a nemes-fémek kényszerbeváltását rendeli el. Ez intézmény, melyre nézve már régibb törvények, u. m. Ausztriára nézve Ferdinánd,²⁾ hazánkra nézve pedig Miksának bányarendelete³⁾ tartalmazznak hasonértelmű szabályokat, azon korból eredt, mely a bányászat jogi rendezésének alapját a regálban és a bányaipar rendeltetését a helytelenül felfogott pénzügyi célok elérésében látta; a nemes-fémeknek és régebben még a réznek is kötelezett beváltását úgy tekinték, mint az állam pénzverési jogának (Münzregal) szükségképi folyományát,⁴⁾ melynek gyakorlati érvényt csak a kényszerbeváltás fenntartásával lehet szerezni. Ezen intézkedés, mely az ált. bányatörvénynek már első javaslatában (77. §.) bentfoglaltatott, a szaktudomány által rég elítéltetvén, még 1850-ben erős megtámadásban részesült. Elmondott: hogy a pénzverési jog érvényesíthetése miatt ily szabályt fenntartani felesleges, mivel Amerika felfedezése óta a nemes-fémek csak oly könnyen és nagy mérvben szerezhetők be, mint bármely más áru, továbbá hogy azt semmi esetben sem lehet védeni, mert vagy a piaci árt fizeti az állam a beváltandó fémekért, vagy pedig annál alacsonyabb áron vásárolja azokat meg. Első esetben az egész kényszerbeváltás felesleges, mivel piaci áron annyi nemes-fémet vehet ez intézmény nélkül is, amennyi szükségleteinek fedezésére elég, második esetben pedig azt határozottan el kell ítélni; jogilag véve a dolgot ugyanis, igaz-

¹⁾ Ugyanannak 102. §-a. ²⁾ Ferd. B. O. Art. 6. és 77. ³⁾ Miksa-féle bányarendelet XXII. art. 2. §. és XXXIX. art. 2. §. ⁴⁾ L. Schneider: „Zur Reform d. Berggesetz“ cz. ért. (Haimerl „Magazin“ 1. köt.) 238—239. l.

ságtalanság a társadalom érdekének előmozdításával csak a bányáiparososztályt terhelni, nemzetgazdasági és pénzügyi szempontból pedig czélszerűtlen egy oly fontos, de sok nehézséggel küzdő iparág létét veszélyeztetni, mint a bányászat. Ez az államot illető „privilegium odiosum“, mi különben a sikkasztásnak is tág tért nyitott, mindezen érvek daczára¹⁾ törvénybe iktattatva fenntartatott egészen 1857-ig, mikor a pénzügyminiszterium — a gyakorlati tapasztalat kívánalmainak engedve — felmenté a bányatulajdonosokat a kényszerbeváltás terhe alól, egyszersmind pedig a beváltással megbízott hatóságok sem lettek továbbra kötelezve a beváltásra, hanem e tekintetben e hivatalok és termelők részére a szabadegyezkedés útja lett fennhagyva.²⁾ Nagyon helyes eljárás a bányatörvényjavaslat szerkesztőitől, hogy a kényszerbeváltást egészen mellőzték,³⁾ s azon állásponton maradtak, melyet régebben a szász bányatörvény elfogalt,⁴⁾ s melyre később az osztrák és porosz bányatörvények léptek. A hazai sajtóban ujabbban nem annyira az „arany teljesen szabad-eladásának“ elve, mint inkább annak árnyoldala ellen emelkedett panasz, hogy a bányatulajdonosok károsításával az aranylopást nagyon könnyíti, s a „bányásziványnak“ megorgazdának üzérkedését lehetővé teszi, miért is a közlő azon kívánságnak adott kifejezést, mely szerint a beváltó hivatalokat kötelezni kellene, hogy az aranyat teljes értékben váltsák be a termelőktől;⁵⁾ ez — egyéb okoktól eltekintve — azért is felesleges lenne, mert az elterjedt aranylopást, hacsak a bányabirtokosok nem volnának a beváltásra mindnyájan kötelezve, mi nem kívánatos, meg nem szüntetné.

124. §.

A bányaművelés által nyert, fönn nem tartott ásványokat a bányabirtokos csak annyiban sajátíthatja, el kárpótlás nélkül, amennyiben azokra bánya- és ezzel egybekapcsolt hutaüzlete végett szüksége van; ezen eseten kívül köteles azokkal azon földbirtokost megkinálni, kinek fölszine alatt azok találtatnak. A földbirtokosnak szabadságában áll, azokat a művelési és szállítási költségek megtérítése mellett magához váltani. De ha ő eziránt négy hét alatt nem nyilatkozik, úgy azok a bányatulajdonost illetik.

b) A fönn nem tartott ásványok tekintetében.

¹⁾ L. Schneider: „Zur Reform d. Berggesetze“ Magazin 1. köt. 239—240. I.

²⁾ 1857. pénzügyminiszteri r. márcz. 5. V. ö. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 230—231. I. ³⁾ L. „B. jav. ind.“ 12. I. ⁴⁾ Szász bányatörvény“ 278. §.

⁵⁾ L. „Bányaügyek“ cz. a. a „Hon“ 1870. évi 301. sz. (Xy) jegyű aláírással ellátott cikkét.

125. §.

A földtulajdonosnak szabadságában áll az ő telkén előforduló fönn nem tartott ásványokat feldolgozni, amennyiben a bányauzlet az által nem gátoltatik. A külmunkák általi ilyes használat megengedhetősége iránt, villongás esetében a politikai hatóságok a bányahatóságokkal egyetértésben közösen határoznak.

126. §.

Ha a földtulajdonos a váján belül előforduló ilyes ásványokat akarja használni, a bányabirtokos választásától függ, vajjon ő azoknak nyeresét és kiszállítását a költségek megtérítése mellett maga akarja-e eszközölni, vagy pedig saját vájánait és kiszállító eszközeit használat végett megfelelő kárpótlásért (195. §.) a földtulajdonosnak akarja-e átengedni.

127. §.

A fönn nem tartott ásványoknak oly külvájásokkal használatáért, melyekkel a földtulajdonos a bányászat tekintetéből felhagyni köteles, ezt a kárpótlás a telek átengedésére nézve előadott szabályok szerint illeti.

Jegyzet. Ha az adományozás alapelvére visszapillantunk, azonnal tudni fogjuk, hogy ezen jogositvány alanya vagyis az adományos ezáltal csak a bizonyos határok között fekvő bányatelken előjövő azon ásványokra szerzett tulajdonjogot, melyek a telektulajdonos rendelkezése alól elvonva, bárki által felkérhetők, vagyis uratlan dolgok jellegével bírnak. E szabadásványokon kívül azonban művelés közben nagymennyiségű márvány, porcellánföld, tűzmentes föld, mész, agyag, palla, sőt néhol karniol, gránát, opál s több másféle ásványok jöhetnek elő, mikre az adományozás által nem szerzett bányatulajdonos jogot; ezen ásványok a telek alkatrészei lévén, a földbirtokos tulajdonát képezik.¹⁾ Ezen a bányaművelés közben kinyert „fönn nem tartott ásványoknál“ azonban figyelembe kell ven-

¹⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ cz. m. 264—265. I. A bányajogászok, a törvénykönyvek és a b. javaslat által (1. §.) a nem-szabadásványokra általán használt ezen kifejezés „telektartozék“ a civiljog tana szerint némileg kifogásolható; mivel azonban e kifejezés igen el van terjedve s a magánjog által a tartozékok és alkatrészek fogalmai között tett megkülönböztetés ez ásványok jogkérdésére nézve nem igen bír gyakorlati fontossággal, e kifejezés használatát én is elfogadtam.

nünk, hogy azok a földbirtokosokra nézve használható, értékes dolgokká a bányavállalat folytán lettek, másrészt pedig kiadásuk a bányabirtokosnak költséget és fáradságot okoztak, mi ha neki meg nem térítették, a telektulajdonos más cselekménye általi gazdagulását eredményezné. A földbirtokos tulajdonjogának épségbentartásánál ezen körülményekre tekintettel kell lenni; ezért szükséges egyrészt a telektulajdonos részére oly elővásárlási jogot fenntartani, melynél az árt a termelési és szállítási költségek szabják meg, ugyanezért méltányos másrészt a bányavállalkozónak megengedni, hogy a bánya- és ezzel egybekapcsolt hutaüzletéhez szükséges fönn nem tartott ásványokat díjtalanul használhassa. Hasonlóan a fent elősorolt körülmények okszerű következménye az: hogy a telektulajdonosnak jogában áll a bánya vájásaiban előjövő nem-szabadásványokat kiszedni; de ismét a bányatulajdonost nem lehet kötelezni, hogy költségesen létesített vájnájában díjmentesen idegen munkásokat és más által vezérelt művelést tűrni kényteleníttessék, mert ez jogsértés s gyakori összeütközésre vezethetne. Azért tehát egyrészről kötelezni kellett ugyan a bányavállalkozót az ily ásványok kiadására, másrészről azonban kárpótlási jogának megsértése és az egyenetlenségek kikerülése végett szabadválasztására kelle bizni, hogy vagy ő ássa és szállítsa ki azokat a költségek megtérítése mellett, vagy pedig kárpótlás mellett e célra bocsássa át vájáit szállítási eszközeivel együtt.¹⁾ Egyébiránt ha a földtulajdonos használati jogát érvényesíteni akarja, s annak módja iránt a bányavállalkozóval nem tud megegyezni, akkor két esetet kell megkülönböztetnünk ahhoz képest, amint a kinyerés vájnaművekben, vagy pedig külmunkálatok és külbevájások által szándékoltatik. Első esetben a bányavállalkozó arra szorítandó, hogy a kiszolgáltatás módja és a kárpótlás mennyisége iránt nyilatkozzék; ha pedig a felek a megajánlott szállítási mód költségei iránt nem tudnának megegyezni, akkor a bányakapitányság a helyszínen eszközölt s fontosabb üzleti esetről szakértők alkalmazásával fogatosított tisztai nyomozás által²⁾ tartozik megállapítani. Ha azonban a felek egyike a kárpótlási összeg megállapításával nem elégednék meg, a törvény rendes útjára léphet.³⁾ Ha a telektulajdonos ásványait külmunkálat vagy külbevájás által akarja kiszedni, köteles a politikai hatósághoz fordulni, mely a bányakapitányság vagy bányabiztosság segélyével annak megengedhetősége felett határoz; a határozat hozatalánál a bányahatóság hatásköre csak annyira terjed, hogy az érdekelt vájnamű üzletbiztonsági tekinteteit ajánlja figyelembe, ha azonban ezen előterjesztései nem nyerének méltatást, az országos főbányahatósághoz tesz felterjesztést.⁴⁾ Ami e kérdésre nézve a bányatörvényjavaslat rendelkezéseit illeti, azok az ált. bányatörvényvel azonos elveken alapulnak, különbséget találunk azonban a beosztásra nézve, mert míg a bányatulajdonos

¹⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 266—267. l. ²⁾ „Ált. b. törvény“ 194—195. §§-ait. ³⁾ „Vollzugsvorschrift“ 93. lapj. ⁴⁾ „Vollz.“ 79. §. 94. l.

azon joga, mely szerint a föld tartozékait képező ásványokat bányász- és kohóüzletéhez díjtalanul használhatja,¹⁾ a bányatulajdonról szóló 6. fejezetben tárgyalja,²⁾ addig a kiszolgáltatás módjára és a kárpótlásra vonatkozó részletes intézkedések a bányavállalkozó és a földtulajdonos közötti jogviszonyt szabályozó 7. fejezetben foglaltatnak.³⁾ Ezen rendelkezések szerint a földtulajdonos épen úgy követelheti a kérdéses ásványok kiszállítását, a bányavállalkozó pedig ugyancsak oly módon és feltételek mellett tartozik azt eszközölni, mint a most érvényes törvény rendeli;⁴⁾ azonban míg az ált. bányatörvény a földtulajdonos által a nem-szabadásványok kizsedése végett létesítendő külbevájáshoz a bányabirtokossal kötött előzetes egyezményt, ennek nemsikerülése esetében pedig helyszíni szemlét követel, addig a javaslat ezt minden feltétel nélkül megengedi, fent-hagyván természetesen az érdekelt bányamű tulajdonosának azon jogot, hogyha a művelet vájnájának hátrányára van, annak beszüntetését követelje, minek szüksége felett a bányahatóság határoz, és ha ez a beszüntetést elrendeli, a földbirtokos kárpótlást követel.⁵⁾ Ez intézkedés egyszerűbb, vajjon azonban rendszertileg gyakorlatibb-e az ált. bányatörvény rendeleténél? a következmény fogja megmutatni.

128. §.

7. c) A váj-
navizek
használata
tekintetében

Oly vájnavizekre nézve, melyeket a bányavállalkozó faszott fel, ha azokat künn hagyja is kifolyni, azoknak más állandó külvizekkel egyesüléseig, őt a bányász- és hutaüzletre s annak tartozékairai használat tekintetében előjog illeti.

129. §.

Ha ilyes vájnavizek mások által vétetnek igénybe, a bányabirtokos a bányahatóság által felszólítandó, miszerint kellő határidő alatt nyilatkozzék aziránt, vajjon ő azokat a legközelebbi öt év alatt a bányászletre akarja-e fordítani. Ha ezen nyilatkozat a kitűzött határidő alatt meg nem történik, vagy ha a bányatulajdonos a fenttartott joggal a legközelebbi öt év alatt nem él, úgy a vizek másoknak is bármiféle célra adományoztathatnak.

¹⁾ Lásd „Bányajavaslat“ 103. §. ²⁾ Ugyanannak 17. s követk. lapjain.
³⁾ U. a. 25. s köv. l. ⁴⁾ L. „B. jav.“ 131. §-át. ⁵⁾ L. ugyanannak 132. §-át.
⁶⁾ Hogy a telek tartozékát képező ásványok kizsedési és kárpótlási módja itt már részletes és nem oly szabályozást igényel, minőt a kutatásnál jónak tart-hatunk, az a kutatási vállalat ideiglenes s a bányavállalat állandóbb természete-nek különbségéből folyik. Különben ha a telektulajdonos lemond ez ásvá-nyokról, akkor a b. vállalkozó rendelkezhetik azokról. „B. jav.“ 131. §.

130. §.

Ha a bányabirtokos a földtulajdonosnak, kinek telkén keresztül a vizek lefolynak, azérti kárpótlás fejében egyszer mindenkorra egy bizonyos összeget fizetett, vagy ha azért évenkénti fizetéssel tartozik, úgy neki jogában áll, attól ki a vizeket használja, mindaddig, míg ezen használat tart, az első esetben a tőkében adott kárpótlás törvényes kamatait, a másodikban pedig az évenkénti fizetés megtérítését követelni. A bányából kifolyó vájnavizek mennyiségébeni változásokért a bányatulajdonos nem felelős.

Jegyzet. A vájnavizekre (Grubenwässer) nézve meg kell jegyeznünk, hogy azok tulajdona addig, míg a bányamű mélyét el nem hagyják, mindig az illető bányabirtokost illeti, kinek vájnjában felfakasztattak. De ha egyszer a kül-re érkeznek s a bányatelek mélyét elhagyják, akkor azoknak más állandó külvizekkel való egyesülésükig használhatók ugyan a bányavállalkozó által is, azonban e jog kizárólagos gyakorlása már bizonyos feltételekhez van kötve. A közérdek ugyanis azt kívánja, hogy a természeti erők használatlanul ne heverjenek,¹⁾ azért is ha a vájnavizek azon bányatulajdonos által, kinek vájnjában felfakadtak, nem használtathatnak, és egy más vállalkozó akarja azokat valamely termelési célra fordítani, akkor a bányabirtokos köteles használati előjogát vagy a bányahatóságot, vagy pedig a törvény által kitűzött (5 évi) haladék alatt foganatba venni, ellenesetben a vizek másoknak is adományozhatók. E rendelkezés nemzetgazdaságilag teljesen igazolható, mert a vájnavizek ily módon vagy csekély jelentőségű vagy pedig nagyfontosságú gazdasági vállalatnál nyernek alkalmazást; első esetben ha a bányavállalat részére ismét ki kell sajátítani azok használatát, az csekély költséget fog a bányatulajdonosnak okozni, második esetben pedig a vizek használata itt is, úgy mint a külvizeknél, azon vállalat részére engedendő át, melytől nagyobb nemzetgazdasági előnyt lehet várni.²⁾ A vájnavizek azon jogi tulajdonságukat, melylyel bírnak, csak addig tartják meg, míg valamely külvizzel egyesülnek; az ily egyesült vizek használatáról (bányászati tekintetben) már fentebb volt szó.³⁾ Hogy a bányabirtokos azon telektulajdonosnak, kinek telkén a vájnavíz a külvizekkel való egyesülésig átfolyik és kárt okoz, kártérítéssel tartozik, az ép oly természetes, mint az, hogy az ily vizek használatához harmadik egyén csak akkor juthat, ha a bányavállalkozót kárpótolja.⁴⁾ A bányatulajdonos a megvetárnásnak

¹⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 267—268. 1. ²⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 268. 1. ³⁾ V. ö. a 105. §. kapcsában előadottakat. ⁴⁾ L. Scheuchenstuel id. m. 269. 1.

csak úgy köteles a vájnavizeket átengedni, mint a külvizeket.¹⁾ A bányatörvényjavaslat szinte kimondja, hogy a bányaművelet folytán eredt vizek azon pontig, hol más külvizek medrébe folynak, a bányabirtokos használatára alá esnek.²⁾

131. §.

8. 9. d) A
műület-
módja és ki-
terjedése te-
kintetében.

A bányaadományozás a birtokost feljogosítja egyszersmind:
a) az ásványtelepek további feltárása és az ásványok vá-
jása végett saját telkén belül tárnákat, aknákat, vájnákat és
külvájásokat nyitni;

b) az ásványok nyerése, kiszállítása, felkészítése és hasz-
nosítása, a lég- és vízvezetés végett bármilyen készületeket,
gépeket és műhelyeket állítani, mely utóbbiak közé különösen
az érczörlőmalmok s törőművek, zúzdák, felezőművek, olvasztó-
kemenczék, higanyozóművek, fonsormalmok, érczpörkők, koaks-
kemenczék, kivonó- vagy luggzóművek, jegesztőművek és bá-
nyaszerszámot készítő kovácsműhelyek számítandók;

c) műépítményei (b. bet.) üzlete végett tavakat, vizgá-
takat és vízvezetéseket állítani;

d) emberek és állatok számára ki- és bejárás végett, s
a bányaszükségletek és termékek be- és kiszállítása végett
útakat, ösvényeket, hidakat és vaspályákat, és a kitakarított
ásványok lezuhintása végett gorcztételeket állítani;

e) a bányák, gépek, anyagszerek és termékek oltalmára,
s a munkások, felügyelők és művezetők számára lakásul, a
a fennálló törvények és szabályok figyelembentartása mellett
épületeket emelni;

f) műhelyeiben a bányászat szükségletére megkívántató
kézi mesterségeket saját munkásai által üzemeltetni;

g) saját munkásszemélyzetét, azonban iparszerű nye-
remény nélkül, a szükséges élelemszerekkel ellátni.

132. §.

Ezen jogositványok terjedelme és gyakorlása iránt kelet-
kező villongások felett, amennyiben azok a jog útjára nem

¹⁾ Gränzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 225—226. l. ²⁾ „B. jav.
104. §.

tartoznak, a bányahatóság önállólag, vagy a körülmények mi-voltához képest az érdeklétt politikai, ipar- vagy más köz-igazgatási hatósággal egyetértőleg határoz.

Jegyzet. Az érczek vagyis a fémtartalmuk miatt használható ásványok, továbbá a különféle égvények u. m. az ásványszenek és kén rendesen meddő részekkel vagy egymással kevert állapotban hagyják el a bányát; a bányatermelés valójában addig tart (tág értelemben véve), míg az ásványok a meddő részekről meg nem tisztítottatnak, s azután a kevert használható részek egymástól: nem, finomság és fajsúly szerint el nem különíttetnek.¹⁾ A bányaipar érdekében szükséges a bányavállalkozót felruházni azon jogosítvány-nal, hogy ő ne csak vájásokat tehessen, hanem egyszersmind min-dennemű felkészítési és kohóműveket állíthasson, hol a kinyert nyers terményt a forgalom és szükségletek fedezésére alkalmas tárgygyá dolgozhatja. A bányaipar természete követeli, hogy mindennemű ilyes művek létesítésére az adományozással együtt szerezzé meg a bányá-vállalkozó a jogot, és hogy az ily művek felett ugyanazon hatóság gyakorolja a felügyeletet, mely a bányászatra felügyel.²⁾ Bővebben előadtuk azt, hogy a felkészítési, kohó- és mindennemű vízvezető-meg közlekedési művek, mik a bányaipar czéljaira szolgálnak, a bá-nyászat természetszerű alkatrészeit képezik, azért kívánatosnak mondtuk azt, hogy az adományozás által ilyesminek létesítésére jogot nyerjen a vállalkozó, hogy kisajátítási jogot élvezzen, hogy ne kelljen másféle hatóságokhoz engedélyekért folyamodni, hogy a rendőri és közigaz-gatási felügyeletet a bányamű összes alkatrészei felett a bányaható-ságok gyakorolják.³⁾ E kérdésre nézve tehát az általános bányatörvény rendeletei felől csak elismeréssel lehet szólanunk, s a bányatörvény-javaslat nem tehetett jobbat, minthogy lényegében (csekély toldással) átvette az osztr. törvény szakaszát.⁴⁾ Mindazon művek létesítésére, melyekhez régebben külön engedély kellett, most egyszerű építési jóváhagyás elégséges⁵⁾ minthogy azonban a kérdéses művekhez szük-ségelt telkek és külvizekre nézve a vállalkozót kisajátítási jog illeti, s egyes esetekben a gazdasági érdekek összeütközése merülhet fel, azért ilyenkor helyszíni szemle és nyomozás szükséges, melyhez — ha a szándékolt építmény és vállalat különös fontosságu — meg-bizható szakértők is alkalmazandók. A szemlében különben részt-vesznek (az érdekelt feleken kívül) az illető politikai hatóság és községelöljáróság küldöttei, kiknek a szakértők véleménye felett tett nyilatkozataik a bányakapitányság tájékozhatója végett a szemle-jegyzőkönyvbe iktatandók.⁶⁾ A szándékolt építmény és vállalat szük-ségességének megítélésénél annak termelési képességét, nagyságát,

¹⁾ L. jelen munka I. R. 76. s. köv. l. ²⁾ L. Otto: „Studien auf dem Gebiete d. Bergrechts“ 86. s. köv. l. ³⁾ L. jelen munka I. r. 32. s. köv. v. ö. a. 24. s. köv. l. ⁴⁾ L. „B. jav.“ 105. §-át. ⁵⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 80. §. ⁶⁾ „Vollz.“ 94—95 l.

technikai fontosságát szokták figyelembe venni, minek megítélésére alkalmas alapot nyújthat más hasonminőségű és nagyságu oly vállalat, mely ugyanazon bányamegyében, tehát körülbelül ugyanoly viszonyok között létezik. Azért szükséges e kérdést különös figyelemmel tárgyalni, mert azon visszaélés jöhetne másként gyakorlatba, hogy jelentéktelen bányavállalatok ürügye alatt nagymérvű telek- és vizkisajátítások történnének.¹⁾ A bányahatósági kiküldött vigyázni tartozik arra: nehogy az építeni szándékolt kohó- vagy más művel kapcsolatban a vállalkozó valamely hengerművet vagy öntödét, egy- szóval oly művet állítson fel, melynek javára már a kisajátítás jog- előnye nem szolgál; végül különösen megvizsgálandó azon körülmény, vajjon az építendő mű részére épen azon tér szükséges, melynek ki- sajátítása szóban forog, avagy nem lehetne-e más oly tér alkalmas, melynek beépítése kisebb kárt okozna? Ha talán szinte telek akadna, a silányabb minőségű, csekélyebb termőképességgel bíró telek akadna, a bányahatósági kiküldöttnek oda kell hatnia, hogy az építendő mű ezen területen létesíttessék.²⁾ Látjuk tehát, hogy a bányászat ipar- céljaira szolgáló összes művek a bányajog körébe és a bányahatósá- gok illetékessége alá tartoznak, s hazai viszonyainkat meg az el- járás egyszerűségét tekintve, nem irigylhetjük a többi bányatörvények rendelkezéseit. Így pl. a szász bányatörvény csak a sajátképi bányá- szatot (Regalbergbau) rendeli a bányahatóság alá,³⁾ a kohászatot pedig a belügyminiszterium illetékessége⁴⁾ alá helyezi, mi alól csak az államkohászat van kivéve, azon esetleg miatt, hogy ott a pénz- ügyminiszterium az illetékes főbányahatóság és az államkohók ugyan- ennek igazgatása alá tartoznak.⁵⁾ Poroszországban a felkészítő és kidolgozó művek az ipartörvény,⁶⁾ Franciaországban pedig a köz- igazgatási törvények körébe tartoznak.⁷⁾ Ekkép látható, hogy a mű- üzlet módja és kiterjedése tekintetében a most említett három b. törvény korántsem oly szabadelvű, mint az ált. b. törvény, mert a bányához szükséges művek és építmények legjelentékenyebb részét elvonja a bányajog köréből, azokra az engedély megszerzését sok utánjárás és alakiságtól teszi függővé és végül más hatóságok fel- ügyelete alá helyezi. Az egy egészet képező bányamű adminisztráció és törvénykezés tekintetében való szétदारabolása ellen különösen kikel Otto, ki „az anyagilag elválaszthatlan iparágak“ alaki elkülöni- tését erősen megtámadja.⁸⁾

133. §.

Építési en-
gedelem.

Épületek, vízművek, utak, hidak, vaspályák, gépek elő-
állítására és egyéb külépítkezésekre, a bányabirtokos köteles

¹⁾ U. a. a 90. lapon. ²⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 96. l. ³⁾ L. a szász b. törvény 6. §-át. ⁴⁾ I. ugyanannak 8. §-át. ⁵⁾ U. a. 9. §-a. V. ö. a 296. 297. §§-okat. ⁶⁾ L. Achenbach id. munk. 210. l. ⁷⁾ „Loi du mai 1866.“ ⁸⁾ L. Otto: „Studien“ cz. m. 91. s. köv. l.

a politikai hatóság építési engedélyét kikérni, s a bányahatóságnak az építmény előállítás után jelentést tenni. Ha a bányabirtokos a vájnában nem emberi erő által hajtott gépeket akar felállítani, köteles ezt a bányahatóságnak a gépek felállítása előtt feljelenteni.

Jegyzet. Mindazon művek létesítésére, melyek a 131. §-ban elősorolva, a vállalkozó az adományozás, illetőleg a bányatulajdonnak szerzi meg és a politikai hatóságok engedélyét csak azért kell kikérni, hogy a közbiztonsági és rendőri tekintetek mellőzve ne legyenek; ugyanez áll a gőz- vagy vízerő által hajtott gépek felállítása esetén, mikor is a bányahatóság az építési tervet előkivánja s vizsgálat alá veszi.¹⁾ A bányatörvényjavaslat szinte megkívánja, „hogy épületek, műhelyek, gépek, vízművek, hidak és vaspályák előállítására és egyéb külépítkezésekre nézve az építkező köteles a rendőri szabályokat megtartani.“²⁾

¹⁾ L. Gräzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ 229—230. lapja is v. ö. a „Vollzugsvorschrift“ 81. §-át. ²⁾ „B. jav.“ 106. §.

VI. A közös bányaművelésről és a bányatársulatakról különösen.

134. §.

A bányák
közös tulaj-
dona.

A bányák egyes vagy több természeti araggy jogi személyek által közösen birathatnak és műveltethetnek. Ha a bányaadományozásérti kérvényben, mely több személy által nyújtatik be, a közöttök létezendő részletarány nincs előadva, úgy ők az adományozás által mindnyájan egyenlő részeket kapnak.

135. §.

A bányatulajdon nyilvántartási feloszthatóságának határai.

Valamely bánya több tulajdonostársai közül mindenik részbirtokos a bányakönyvben is saját részletének birtokára jegyeztethetik, s azt nyilvántartásilag másoknak eladhatja, mind pedig elzálogosíthatja ugyan. A bányatulajdon ily nyilvántartási felosztása azonban a bányahatóság jóváhagyása nélkül az egésznek tizenhatodrésszén alul meg nem engedtetik. Hol ez jelenleg kisebb részletekben létezik, a további felosztás meg nem engedhető, s mihelyest apróbb részek egyesttetnek, azoknak az egész tizenhatodrésszén aluli feldarabolása többé meg nem engedhető.

136. §.

A tulajdon-
társak jog-
viszonyai.

Azon bánya részbirtokosainak, mely az egésznek egy tizenhatodrésszén alul nincs felosztva, mind egymásközötti, mind pedig harmadik személyek irányában jogai, a tulajdon közösségéről és a szerződésekről szóló általános szabályok szerint ítélendők meg. Ha ilyes részbirtokosok a bányaművelés üzlete iránt egymás között szerződéseket akarnak kötni, ezek jóváhagyás végett a bányahatóság elé terjesztendők.

Jegyzet. A tulajdon fogalmából folyik, hogy egy dolog ugyanegy időben többek osztatlan és kizárólagos tulajdonát nem képezheti,¹⁾ ellenben képzelhető azon eset, hogy ugyanazon dologra nézve ugyanegy időben eszményi részekkel többen lehetnek tulajdonosok.²⁾ E valódi közös vagy ösztulajdoni jogviszony (condominium) megkülönböztetendő a tulajdon azon nemétől, melynél több személyt testileg kijelölt és valódi részek (partes pro diviso) illetnek valamely dologból.³⁾ Igaz ugyan, hogy minden testi dolog eldarabolható oly módon, hogy a társak részarányait abból kikaphatják, de jogi értelemben véve természetileg csak oly dolgokat lehet megosztani, melyeknek elosztott részei az egésznek lényét, részértékét megtartják s az egésztől, melytől keletkeztek, csak nagyság és érték tekintetében különböznek.⁴⁾ Azon dolgok azonban, melyek természetileg oszthatlanok, eszményileg megoszthatók; ezeknél a dolgok a részesek osztatlan közösségét (communio pro indiviso) képezik, melyekben a társaknak csak eszményi részük van, miért is az ily dolgok jogilag eloszthatóknak nevezetnek.⁵⁾ A jogilag megosztható dolgokon tulajdont „partes pro diviso“ nem bírhatni azok csak „condominium“ tárgyai lehetnek, mivel csak jogilag oszthatók, ellenben azon dolgokon, melyek természetileg oszthatók, eszményi résztulajdon is képzelhető, más szavakkal azok természetileg és jogilag oszthatók, miért is azokra nézve a közös tulajdon mindkét neme létesülhet. Ily természetű dolgok a telkek,⁶⁾ hova a bányákat is soroljuk. Valamely bányaműnél előfordulhat pl. azon eset: hogy valaki mint első szerző egy vájnatelket szerez, egy másik társ pedig a felkészítő, míg egy harmadik a kohóműveket létesíti, s az így létrejött egy egészet képező bányamű (mint közös iparvállalat) a három társ ösztulajdonát képezi, de a társak — ha nem mondtak le különtulajdonaikról — nem eszményileg részesek, hanem az egy egészet képező bányaműből mindegyiket testileg kijelölt valódi rész illeti. Egyiké a vájnatelk, másiké a felkészítő, harmadiké pedig a kohómű, s az egy egészet képező bányamű mint közös iparvállalat a társtulajdonosok között létrejött társasági szerződés alapján s ezen viszonynak megfelelően telekkönyveztetik. Ily egyesítés, mely szerződésen kívül még más (pl. végrendekezési stb.) okokból is származhat, nemcsak különmemű alkatrészekből álló bányaműre, hanem tisztán vájnatelkekre nézve is létrejöhet, ha t. i. a felek összesítési szerződésükben testi, valódi tulajdonrészeikről az összesítés tartamára sem mondtak le, sőt azt világosan fenntartották.⁷⁾ Azon körülménynek, hogy a bányamű különmemű alkatrészeit szét-

¹⁾ „Duorum in solidum dominium esse non potest.“ I. 5. §. 15. D. commod. 13. 6. ²⁾ „Res plurium communio pro partibus in divisis.“ I. 5. D. de stip. serv. 45. 3. (§. 3.) ³⁾ L. Arndts: „Lehrbuch d. Pandekten“ (München, 1861.) 196. 197. 1. ⁴⁾ L. Unger: „System d. öst. allg. Privatrechts“ 1. kötet 409. s köv. 1. ⁵⁾ Unger: „System“ 415. s köv. 1. ⁶⁾ Unger id. m. 412. 1. ⁷⁾ L. fentebb a 112. s köv. §§-ok kapcsában előadott jogesetet.

választani és bizonyos feltételek alatt egyszerű vájnamértékeket fel-
darabolni s így az ingatlan bányadolgokat természetileg megosztani
lehet,¹⁾ teljesen megfelel a fentemlített társtulajdoni viszony létesít-
hetése. Minthogy azonban a bányafekvésségek nem csak természetileg,
hanem jogilag is megoszthatók, annál fogva azokra oly közös tulajdoni viszony is létrejöhet, mely a társaknak eszményi
részeket juttat, sőt az ily tulajdonviszony rendszeren gyakoribb, míg
az előbbi a kivételes esetek közé sorolható. A közös tulajdon, mely
a közösség tárgyát jogilag osztja meg s a társakat eszményileg rés-
szelteti, van az általános b. törvény ezen szakaszaiban tárgyalva; ez
támadhat eredeti és közvetett szerzésnél egyaránt. Eredeti szerzésnél
akkor keletkezik közös tulajdon, ha többen együttesen kérnek és
nyernek adományozást; a társakat illető eszményi részarányt az ado-
mányozási kérvényben kell kitenni, különben egyenlő részben nyer-
nek tulajdonjogot.²⁾ Közvetett szerzésnél keletkezik közös tulajdon
valamely szerződés vagy jogügylet által, így pl. adásvevés, csere,
egyesítés, összesítés, ajándék folytán; az erre vonatkozó okirat, kü-
lönösen ha társasági szerződés, vizsgálat és jóváhagyás végett a bá-
nyahatóság elé terjesztendő s annak hitelesített másolata a bányá-
kapitánysági okmánykönyv részére visszatartandó. A hatóság vizsgá-
lati hatásköre azonban korlátolt. Mindössze is arra kell figyelemmel
lennie, hogy a kérdéses okirat olyasmint ne tartalmazzon, mi a bá-
nyatörvényekbe ütközik, vagy az erőtlen, szabad üzemet gátolja,
de sem a szövegezés, sem a közös tulajdontársak kölcsönös jogviszo-
nyát megállapító pontok vizsgálatába nem bocsátkozhatik.³⁾ A szer-
ződésen kívül keletkezési okul szolgálhat még a törvény rendelete,
így pl. ha ugyanazon vájnamértéket vagy határközeget többen egy-
szerre kéri adományoztatni, s ezen összetalálkozás esetében a kér-
vényezők a részek iránt nem tudnak megegyezni, akkor a kért
terület részükre közösen adományoztatik.⁴⁾ Bármely ok folytán ke-
letkezik is a közös tulajdon, az abban részes társak társasági szer-
ződést köthetnek maguk között, anélkül azonban, hogy erre kötelezve
volnának, mert a társaknak egymásközötti és harmadik személyek
irányában viszonyuk szabályozásáról a tulajdon közösség és társa-
sági viszonyokra vonatkozó jogtények által kellően gondoskodva van.
Az oly közös tulajdonosok, kik szerződést maguk között nem kötnek,
mindennemű köteletségük teljesítéséért egyetemleg felelősek,⁵⁾
miért is tartoznak a bányahatóságnak egy (ennek járásában lakó)
meghatalmazottat bejelenteni, ki az igazgatást kezelendi és a közös
tulajdonosokat ügyleteikben képviseli.⁶⁾ A társtulajdonosok tulajdon-
részük arányában vannak a bányatelekkönyvbe bevezetve. Ha pedig

¹⁾ Lásd fentebb a 111. 116. §§-oknál előadottakat. ²⁾ L. „Ált. b. tör-
vény“ 134. §-át. ³⁾ L. Michel: „Die Natur und Rechtsverhältnisse der Gewerk-
schaften“ cz. ért. (Haimel „Vierteljahrschrift“ 5. köt.) 120. l. ⁴⁾ L. jelen
munka 229. s köv. l. V. ö. a 249. 250. l. ⁵⁾ „Ált. b. törv.“ 187. §. ⁶⁾ „Ált.
b. törvény“ 188. §.

a közös tulajdonosok társasági szerződést kötnek, akkor a közkereseti társaságok jellegével bírnak. A közkereseti bányatársaság alatt: többeknek — közös tőkével, közös czég alatt üzendő bányaiipari tevékenység által elérni remélt — nyereményes czél végetti egyesületét értjük.¹⁾ Az eszköz, miáltal a társaság a czél elérni szándékozik: a folytonos, egyöntetű bányaiipari tevékenység, miért is a társaság „societas negotiationis alicuius“, czélját tekintve pedig „societas lucri“, s egy a társak által közösen használt kereskedői név (czég) alatt szerepel. Ezekben hasonlít a közkereseti társaságok egyéb nevéhez; a társaknak: jogai a tőke, nyeremény, számadás tekintetében,²⁾ kötelezettségük a tőke, munkásság és okozott kár miatt,³⁾ továbbá a titkos társak⁴⁾ és harmadik személyek⁵⁾ irányábani viszonyuk, végre a társasági viszony megszűnése és a kizáratásra nézve érvényes szabályok⁶⁾ a bányatársaságot sok tekintetben nagyon hasonlóná teszi a többi közkereseti társaságokhoz. Vannak azonban eltérések, mik körülbelül következőkben foglalhatók egybe: 1) A bányatársasági vagyon ingatlan természetéből kifolyólag minden társ eszményi részére nézve épen úgy tulajdonos gyanánt van bekebelezve, mintha társasági szerződés nélkül léteznék a vagyonszövetség.⁷⁾ 2) Az illető társasági szerződésekhez a bányahatóság jóváhagyása szükséges. 3) A társtulajdonosoknak jogukban áll — hacsak máskép nem egyeztek — a bányatelekkönyvben nevükre jegyzett résztulajdonról lemondani és ezt a bányauigyekben bíráskodó törvényszéknek nyilatkozat alakjában bejelenteni; a feladott résztulajdon (különös egyezmény hiányában) a többi tulajdonosokra száll által, kik az azt terhelő befizetések és jelzálogos terheket az átszállott rész erejéig átvállalják. A többi tulajdonársaknak a lemondott bányarészt csak akkor szabad visszautasítaniok, ha az egész bányavállalatot és művelést abban akarják hagyni, miért is minden lemondás alkalmával a bányatörvényszék által felszólíttatnak, hogy a kitűzött határidő alatt nyilatkozzanak aziránt: vajjon a művelést hagyják abban vagy pedig az elhagyott bányarészt vállalják át? Első esetben a szokásos becslés és árverés következik be (263—267. §§.), második esetben pedig az átszármazott bányarész erejéig az azt terhelő pótfizetések és jelzálogos követelésekért a többi bányatársak felelősek lesznek.⁸⁾ Ezen rendelkezés, mely egy az igazságügyi és pénzügyminiszteriumok által egyetértőleg kibocsátott rendeletnek köszöni létét⁹⁾ egyáltalán nem illik a közönséges bányatársasági viszonyok közé, és azokat nagyon hasonlóná teszi a bányatársulatokhoz (Gewerkschaft-

¹⁾ Thöl: „Handelsrecht“ 152. lapján a közkereseti és kereskedői társaságok fogalmának meghatározására nézve. ²⁾ „Die Firma ist ein kaufmännischer Name.“ Thöl: „Handelsrecht“ 154—155. l. ³⁾ V. ö. az ausztriai p. tkv. 1192—1200. §§-ait. ⁴⁾ U. a. 1184—1191. §§-ai. ⁵⁾ L. az 1840. XVIII. tcz. ⁶⁾ L. az ausztr. p. tkv. 1201—1204. §§-ait. ⁷⁾ L. az 1840. XVIII. tcz. 37. §. V. ö. az sztr. p. tkv. 1204—1212. §§-ait. ⁸⁾ L. Michel: „Über Gewerkschaften“ cz. ért. 121. l. ⁹⁾ Michel id. ért. 121—122. l. ¹⁰⁾ Igazság- és pénzügyminis-teri rendelet 1857. márcz. 13. Bir. k. lap 55. sz.

ten),¹⁾ azonfelül a hitelezők érdekére nézve sem nagyon előnyös;²⁾ nézetünk szerint e rendelet nálunk nem bírhat érvénnyel, miután az országbirói értekezlet csak az 1854. bányatörvényt tartotta érvényben, azon rendeletekről pedig, melyek a miniszteriumok által kibocsáttattak, említést sem tesz. Végül 4) megkülönbözteti a bányatársaságokat a többi közkereseti hatóságoktól azon körülmény, hogy a főbányahatóság különös engedélye nélkül a bányabirtokot 16 résznél többre osztani nem lehet, vagyis a bányaműre eszményi részekkel telekkönyvi tulajdonos gyanánt többen mint tizenhatan bevezetve nem lehetnek, ami azonban nem zárja ki azt, hogy titkos társak (mint telekkönyven kívüli tulajdonosok) a részesek számát tényleg ne szaporítsák. E korlátozás célja tehát a bányaproletárság terjedésének meggátlása nem lehet, mindössze is talán a bányatelekkönyvek bajosabb, bonyolódottabb vezetése lehet az ok. Mit kell tartanunk azon korlátozásról, mely a telekkönyvi társtulajdonosok számát tizenhatra szabja, a további megosztás létesíthetése végett pedig őket a bányatársulati alakuláshoz utasítja? továbbá: mi a különbség a bányatársaságok és a bányatársulatok között? azt az alább következőkben adjuk elő, most még csak a bányatörvényjavaslat, a szász, porosz és francia bányajogok intézkedéseit kell összehasonlitanunk az általános bányatörvény tárgyalás alatt levő szakaszaival. A javaslat is azt követeli, hogyha az adományozás több személy számára kéri, a felkérvényben a jövőre adományosokat illető részarányt is ki kell jelölni, különben egyenlő részeseknek tekintetnek;³⁾ mihelyt azonban a bányamű tulajdonát bármily szerzési czimen egynél több személy szerzi meg, a társtulajdonosok együttvéve azonnal bányatársulatot képeznek.⁴⁾ A javaslat szerint tehát bányatársaságokat alkotni és közös tulajdont egyszerűen fenntartani nem lehet, sőt azon társaságok s közöstulajdonosok is, kik a jövőben érvényre emelendő bányatörvény hatálybaléptekor léteznek, kénytelenek lesznek bányatársulattá átalakulni. A javaslat ezen rendelkezésének indokál az általános meggyőződés szolgál, mely károsnak s a bányavállalat hitelét fenyegető körülménynek tartja a bányarészek külön megterhelését; a résztulajdonos ugyanis nevére telekkönyvezett birtokát eladhatja, elajándékozhatja és megterhelheti, mely utóbbi esetben a bányatárs magánhitele az összes bányavállalat hitelével áll szemközt, miért is egynél több részbirtokos már bányatársulatot képez, mely ha külön alapszabályok nincsenek a javaslatban tervezett szabályok rendelete alá esik. A társaságok átalakulása akként történik, hogy a bányatelekkönyvből a részek a bányarészkönyvbe vezettetnek át, a résztulajdonos részvényeire a bányatelekkönyvi teher feljegyztetik, a meglevő jelzálogos részterhek pedig addig vezettetnek a bányatelekkönyvben, míg meg nem szűnnek, a teherlapon azonban,

¹⁾ „Zur Lehre von der Gewerkschaft“ cz. ért. 169. l. ²⁾ Michel id. ért. 120. l. 70. jegyz. ³⁾ L. „B. jav.“ 150. §. ⁴⁾ L. a „Bányajav.“ 151. §-ának első pontját.

minthogy a résztulajdon a telekkönyvből kitöröltetett, vonatkozás gyanánt azon részvénytársaság feljegyeztetik, melyre a jelzálogos részteher vonatkozik.¹⁾ A javaslatnak indokaival együtt itt vázlatosan közölt intézkedése nem egyedüli a maga nemében. Hasontermészetű intézkedést találunk a francia bányatörvényben, mely „a bányavállalatok vagy bányatársaságok részeit és részvényeit a polgári törvénykönyv értelmében ingó dolgoknak” mondja.²⁾ A polgári törvény hivatolt §-ának rendeleténél fogva pedig ingók: a kereskedelmi vagy iparrészvények és osztalékok, még ha oly ingatlannal is bírnak e társulatok, melyek e vállalatukhoz tartoznak.³⁾ E rendelkezésekben még nincs ugyan kimondva az, hogy minden közös bányatulajdonos jogalanysai bányatársulatot képeznek, de már oly kijelentéssel találkozunk, mely az ingatlan résztulajdonosokat nem ingatlan résztulajdonosoknak, hanem eszményi részük erejéig ingó dolgok tulajdonosának mondja.⁴⁾ A porosz bányatörvény azonban már világosan kijelenti, „hogy egy bányamű két vagy több résztulajdonos birtokán lévén, ezek bányatársulatot alkotnak,”⁵⁾ s így oly bányatársaságok, minőket az általános bányatörvény létrejöni enged, a porosz bányatörvény szerint nem alakulhatnak. A b. javaslat hasontermészetű intézkedését ugyilátszik csaknem szószerint a porosz törvényből vette át. Leginkább egyezik az általános b. törvénytől a szász bányatörvény, mely közkereseti bányatársaságokat vagy pedig egyszerű közös tulajdont (s a bányamű telekkönyvi felosztását) szinte megengedi, de csak nyolcz részre; mihelyt azonban valamely bányamű tulajdonosainak száma nyolcznál több, a nyilvánkönyvi felosztás tovább nem mehet, hanem a résztulajdonosok kötelesek bányatársulatot alkotni.⁶⁾ A közös tulajdon vagy társasági viszony meg van tehát engedve, azonban a nyilvánkönyvi felosztás határai szűkebbre vannak szorítva, mint nálunk. Mindezen rendeletekre nézve megjegyzésünket alantabb, a bányatársulatokról szóló résznél fogjuk előadni.

137. §.

A bányák közös tulajdonának az egész egy tizenhatod-résznél csekélyebb részletekre osztása, ha a bányahatóság által az engedelem (135. §.) meg nem adatott, csak bányatársulat (138. §.) alakítása által történhetik. A bányatársulat alakítása a bányahatóságnak feljelentendő, a bányatársu-

Bányatársu-
latok.

¹⁾ L. ezekre nézve az indokolás 15. l. ²⁾ „Les actions ou intérêts dans une société ou entreprise pour l'exploitation des mines seront réputés meubles, conformément à l'article 529. du Code Napoleon.” 1810. francia b. törvény 8. czikk. ³⁾ Code civil 529. czikk. ⁴⁾ L. Achenbach: „Das französische Bergrecht“ cz. m. 258. l. ⁵⁾ L. az 1865. porosz b. törvény 94. §-át. ⁶⁾ L. az 1851. máj. 22. szász b. törvény 16. §-át. „Wenn die Besitzer eines Berggebäudes die Zahl Acht übersteigen, so müssen sie eine Gewerkschaft bilden und sind von dem Bergamte dazu anzuhalten.“

könyvben feljegyzendő, s az arról készített okirat jóváhagyása után a bányahatóságnál mindenki általi megtekinthetés végett beiktatandó.

138. §.

Azok
fogalma.

A bányatársulat alatt, bányaművelési üzlet végett alakult oly egyesület értetik, melyben minden részvevő, úgy az egyesület folytatásairól járulmányokért (pótfizetésekért), mint az egyesület nevében harmadik személyek irányában elvállalt minden kötelezettségeikért csak a közös vagyonbani részletével felelős.

139. §.

A bányatársulatban, míg az tart, mindegyik részvevő (bányatárs) csak a jövedelem felosztását igényelheti. Saját részletéről mindegyik részvevő lemondhat ugyan (167. §.), azt másokra átruházhatja, de sem neki, sem a birtokbani utódjának nem áll jogában a bányatársulati vagyon alaptőkéjének felosztását, vagy annak a felosztás céljából eladását sürgetni.

140. §.

Bányarész-
vények.

A bányatársulati vagyonbani részletek bányarészvényeknek neveztetnek, s ingó dolgok jogi minőségével bírnak. Egy bányatársulat 128 — bányarészvénynél és egy bányarészvény száz résznél többre nem osztathatik.

141. §.

Mindenik bányatársulat részvényeinek birtokosairól feljegyzés (a bányatársulati könyv) csupán a bányahatóságnál vezetetik. A bányatársulat nyilvánkönyvi vagyona csak egészben zálogíthatatik el, vagy terheltethetik meg.

142. §.

Mindaddig, míg valamely bányarészvénynek más birtokosra ruházása, a bányahatóságnak, a bányatársulati könyvbe iktatás végett fel nem jelentetett, csak az ott beiktatott birtokos tekintetik bányatársnak. A ki valamely bányarészvényt

átvesz, a bányatársulatnak azzal az arra nézve hátralevő járulványokért is felelős.

1. Jegyzet. A bányaipar bizonytalan eredményü természete már a régebbi időkben a társulás eszméjéhez vezette a vállalkozókat; már régebben érezték azt, hogy a társulás az erők elforgácsolását, elszigetelt működését meggátolja, s midőn azokat egyesíti, nagy eredmények elérését lehetővé, balsiker esetén pedig a veszteségeket egyesekre nézve kevésbé érezhetőkké teszi. Az egyesülés — bár talán a társulás eszméje a bányaiparnál nyert először alkalmazást — kezdetben természetesen mindjárt nem adott létet azon bányatársulati intézménynek, mely a mai bányajogrendszerben ismeretes.¹⁾ A primitív alak, melyben a bányaipar terén a társulások eleinte jelentkeztek, legvilágosabban mutatja azt: hogy hosszas tapasztalás szükségeltetett a társulás üdvös eszméjének felismeréséhez, és hogy a legrégibb bányaművelés minden vállalkozó által önállóan üzetett.²⁾ Amint a telektulajdonos földjét, melyből magát és övéit táplálta, kizárólag és saját kezeivel művelte, akként volt ez a bányászatnál is eredetben: a tulajdonos munkás is volt egy személyben s tekintve a művelési jogosítvány gyakorlatát, minőségét: egyéni bányahűbérnöknek (Eigenlehner, Eigenlöhner) neveztetett,³⁾ mivel valóban önmagának volt ura és gazdája.⁴⁾ Mihelyt azonban nagyobb bányatelkek vétettek művelés alá, a bányahűbéri birtokosnak (Berglehensträger, Lehensträger) nevezett vállalkozó⁵⁾ segédek és társak után volt kénytelen nézni, kik vele oly módon egyesültek, hogy a bányatelek tényleg elhatárolt, elkülönített egy részét birtokukba vették, de a tulajdonosnak az általuk művelt rész terményeiből bizonyos hányadot kénytelenek voltak átengedni.⁶⁾ A bányatársak tehát ily egyesülésnél mindnyájan munkások is voltak saját személyükben, mint ez régebben az u. n. kuttenbergi egyéni hűbérnököknél (Lehenhäuer, laneatores)⁷⁾, sőt hazánkban is volt;⁸⁾ ez tehát a munka asszociációja volt. Azonban később az ily bányamunkástársutatok nem elégedtek meg saját kimért telkük (lan, laneus, Lehen) művelésével, hanem

¹⁾ Már a rómaiak idejében találunk „societates vectigalium publicorum, aurifodinarum, argentifodinarum et salinarum“ című bányatársaságokra, melyek azonban közkereseti társaságok voltak. L. Schneider: „Zur Lehre v. d. Gewerkschaft“ cz. ért. (Haimeri „Vierteljahrschrift“ 6. köt.) 175—177. l. ²⁾ L. Schneider id. ért. 162. l. ³⁾ L. Wenzel: „Magyar-erdélyi bányajog“ cz. m. 133. l. V. ö. Schneider id. ért. 162. l. Otto: „Studien“ cz. m. 59. l. Zerrenner csak az „Eigenlöhner“ kifejezést tartja helyesnek (Lehrbuch d. d. Bergrechts“ cz. m. 414. l.). Otto szinte ezt használja. ⁴⁾ Zerrenner: „Lehrbuch d. d. Bergrechts“ cz. m. (Gotha 1862) 414. l. 1. jegyz. ⁵⁾ Otto: „Studien“ cz. m. 58. l. Wenzel id. m. 152. l. ⁶⁾ L. Schneider id. ért. 163. l. ⁷⁾ L. u. a. ugyanott. A „Lehen“ kifejezésnek megfelelő „Laneus“ a szláv eredetű „lan“ szóból származik, mi egy kimért telekterületet jelent. L. erre nézve dr. Zerrenner id. m. 238. l. a 3) jegyz. ⁸⁾ Wenzel id. m. 134. l. Különbözn ilyenforma társulatok hazánk némely bányavidékein még most is találhatók. Ezeknél az igazgató és a részvényesek maguk dolgoznak

szerencsájukat mások bányatelkein is megkisérlették: eleinte bérben dolgoztak, később bányákat vettek bérbe természetbeni hányszolgáltatás kötelezettsége mellett. Ez azonban csakhamar visszaélésre szolgáltatott alkalmat, amennyiben a bérlő egyéni hűbérnokok nem szabályszerű bányászatot, hanem mohózatot űztek,¹⁾ miért is újabb időkben a vállalkozás és társulás e neme tiltva lőn.²⁾ A társulási intézmény egyszer felkarolva — ezen elfajulás daczára fejlett és tökéletesedett. Már az egyéni bányahűbérnokok egyesülése magában rejté a bányatársulati intézmény csiráját. Igen gyakran előfordult ugyanis az, hogy a térileg megosztott bányatelek egyesült tulajdonosai valamely közös vájnaművet (aknát vagy tárnát) létesítettek közös használati célra, ami ugyan később a különféle segédművek (segédvájának, al- és megyetárnák) intézményének adott létet, kezdetben azonban egyrésről csak azon tapasztalatot eredményezte, hogy a bányavállalkozó költségeit csökkenti s kevesebbet kockáztat, ha másokkal egyesül, másrésről pedig annak példáját mutatá: miszerint a bányaműre nézve a fenntartási és üzemi költségek részbeni elvállalása által az elvállalt teher arányának megfelelő és a tulajdontól elkülönített használati és jövedelmi jogosítványt lehet szerezni.³⁾ Ezen észleletek a társakat szorosabb kötelékkel fűzték össze, s alkalmat szolgáltatott arra, hogy a bányahűbérnök társaival akként egyesüljön, miszerint a bányatelek termegosztása helyett önmagának és azoknak képzeleti — s a jövedelem megosztásánál meg a terhek viselésénél kulcsul szolgáló — részt juttasson. Időközileg azonban a bányahűbéri birtokosok érezték, hogy azon segély, mit az egyéni bányahűbérnokok (munkások) ily egyesületéből nyerhetnek, csak kisebb bányavállalatoknál, hol a tőke mint termelési tényező csak mellékesen szerepel, lehet kielégítő; minthogy pedig a bányavállalatok száma és terjedelme folytonosan növekedett, gondoskodni kellett oly módról, miáltal a távolabbi vidékek lakóit is vállalati és érdekközösségbe vonni, s így a nagyobb bányavállalathoz szükséges tőkét és munkaerőt megszerezni lehetett.⁴⁾ Már akkor az egyéni bányahűbérnokokhoz nemcsak azokat számították, kik a bányamunkássz-tályhoz tartoztak; ily elnevezés alatt értették azon bányabirtokosokat is, kik a műveléshez nem munkájukkal, hanem pénzükkel járultak.⁵⁾ Ezen — tőkéjükkel részes — bányahűbérnokok számának és részvételének növelése, más szavakkal a vállalati és társulási szellem e nemének fejlesztése mutatkozott legalkalmasabb útnak a fentebbi cél elérésére, miért is a részvevők számának növelése végett a rész-hányad kisebbitése gondoltak. És itt azon sajátosságok egyikével találkozunk, mi a bányászat természetéből folyik. Azon körülmény, hogy a bányászat leginkább őserdőkkel borított oly vidékeken fej-

¹⁾ L. dr. Zerrenner: „Lehrbuch d. d. Bergrechts (Gotha 1862) 412. lap. 1. jegyz. ²⁾ Például l. a bajor bányaarendtartás 22. art. ³⁾ L. Schneider „Zur Lehre v. d. Gewerkschaft“ cz. ért. 164. l. ⁴⁾ Otto: „Studien“ 59. l. ⁵⁾ Otto id. m. u. o.

tette ki tevékenységét, melyek a termelés egyéb nemeire alkalmatlanok voltak, s így a nemzeti vagyontermelésnek új forrást nyitott, hogy az abszolút és kivált akkor igen magas értékkel bíró fémek termelése az általános forgalmi és csereeszközhöz (pénz) szükséges anyagot szolgáltatva, végül hogy a magas bányavám, tized az országfejedelmi pénztárak megtöltéséhez igen jelentékeny illetékekkel járult, megfoghatóvá teszi azt, hogy a bányászat a fejedelmek részéről pártolásban részesült. A társulás hasznosságának felismerése arra indította az adományozókat, hogy már az adományozást akként adják ki, miszerint a bányászat lendületét eszközölő társulás lehetővé váljék; ezért a bányatelkek a felkérőknek már eredetleg nem egységes, hanem bizonyos számú részekből összetett tárgyak gyanánt adományoztattak.¹⁾ A részek számaránya kezdetben négy volt, s e négy részt törzsnek (Stamm) nevezték, minden törzs nyolcz szakra (Schicht) oszlott; a szakok vagy osztályok száma tehát harminczkettő volt és ezek mindegyike ismét négy bányarészre, összesen tehát 128 részre oszlott; amire tehát az ily bányarész által jogot szerzett valaki, ugyanoly jog illette a szak- és törzstulajdonost, mivel ezek homogen természetű fogalmak s egymástól csak terjedelemben különböznek.²⁾ Azon 128 szabályszerű egység mindenikét, mik hajdan a bányarészeket alkották: Kukus (καὶ ἑξοχὴν), Kuxa, bányarészvény elnevezéssel jelölték.³⁾ A kuxák tulajdonosai bányarészvényeseknek (Gewerken)⁴⁾ neveztettek, és maguk közt közmegegyezéssel eleve megállapították minden egyes tagnak a bányatársulat irányában gyakorolható jogait és az azoknak megfelelő kötelmet, miből aztán lassankint a társulati statumok keletkeztek.⁵⁾ Az idők folytában tehát kétféle bányatársaság keletkezett és fejlődött, u. n. az egyéni hűbérnökök egyesülete⁶⁾ (Eigenlöhnerschaften) társrészekkel és a bányatársulat bányarészvénynyel. Az egyéni bányahűbérnökök egyesülete tehát továbbra is fennmaradt a bányatársulatok intézménye mellett; a köztük levő különbség azonban nemcsak azon (külsőleg is látható s leggyakrabban előforduló) ismérvből állott, hogy a hűbérnökök

¹⁾ Otto: „Studien“ 59. 60. l. ²⁾ L. Schneider: „Zur Lehre v. d. Hewerkschaft“ cz. ér. 164. l. V. ö. az 1. jegyzetet ugyanott. A „Schicht“ munkaszakot is jelent a bányászatnál, mi némely bányavidékeken egy hétből vagy 8 napból áll; e 8 egységből álló munkaszakokból négy alkot egy havi munkaosztályt, s így nem lehetetlen, hogy az egyéni hűbérnökök és munkások munkaosztályainak ezen számai vétettek irányadóul akkor, midőn a munkatársulás mellett a tőkeegyesülés módjairól intézkedtek. A számok azonossága legalább ilyenforma véleményt kelt az emberben. ³⁾ „Studien“ cz. m. 60. l. ⁴⁾ L. Schneider id. ér. 164. l. A bányatársulati intézmény a német bányászság körében keletkezett. A hazánk némely bányavidékein használt „werkes“ stb. kifejezés, a hazai németajku bányászság elnevezéseinek kezdetleges magyrosításából ered. ⁵⁾ L. Schneider id. ér. 164. l. ⁶⁾ Ily egyéni bányahűbérnökök, kik az alsó-magyarországi bányavidéken az u. n. tot, a bánsági vidéken pedig az u. n. oláh bányászatot üzték, hazánkban egészen 1854. igen nagy számmal voltak, és az általuk üzött bányászat nevét azon nemzetiségtől vette, mely azt a német bányászoktól eltanulva, folytatta. L. Wenzel id. m. 133. l.

vállalatai rendszerint kisebbmértvűek voltak, mint a bányatársulatokéi, hanem főleg abban differáltak egymástól, hogy míg az előbbieknél a bányaművet terhelő adósságokért minden egyéni bányahűbérnök teljes vagyonával szavatolt és vagyoni jogi személyisége a bányaművel egybefüggött, addig a bányatársulatoknál a részvényes csak a bányaműben levő vagyonával volt felelős azon adósságokért, mik azt terheltek, s így a bányatársulat egy önálló, tagjainak magánvagyonától független vagyoni jogi személyiséget alkotott, melynek köre azonos volt a vagyoni jogi tárgygyal vagyis bányaművel.¹⁾ Egyébiránt még a bányatársulatok hosszas ideig sem fogalmuk, sem jogi jellegük tekintetében nem voltak oly tisztán felismerve és szabályozva, mint azt az e század közepén hozott törvényekben találjuk, és így a különböző társulatok azonosítása és összehazarása könnyen megfogható. Így pl. a „bányatársulat (Gewerkschaft)“ elnevezéssel még az ausztriai császárságnak is csak némely tartományaiban illeték azon kuxabirtokosok egyesületét, kik a bányahatóság vagy a törvényszék által evidenciában tartattak és bejegyeztettek; legtöbb helyen pedig bányatársulatnak nevezték azon egyesületeket is, melyeknek tagjai csak a bányahűbérnökénél (Lehensträger) voltak bejegyezve, sőt találunk oly esetekre, melyekben a bányamű telekkönyvezett közös tulajdonosaira is pazaroltatott ez elnevezés.²⁾ E fogalomzavar nálunk is megvolt, a bányatársulatok szervezete pedig lényegesen különbözött attól, mely jelenleg nálunk divatozik. A régi szervezet a felkérő bányahűbéri jogosítványának alapelvein nyugodott, ki mint bányahűbéri birtokos bányatulajdonnal adományoztatván, szabadságot nyert a jogosítványt egyedül gyakorolni, vagy pedig azt megszertani és vállalatához üzlettársakat szerezni. Ha a felkérő üzlettársakat szerzett, akkor őt főbányatársnak (Hauptgewerke), üzlettársait pedig egyszerű bányatársaknak (Mitgewerke) nevezték; a főbányatársnak a bányatársulat alakulására, annak ügyei menetére és vezetésére nagyobb befolyás volt engedve, mint amennyi az üzlettársakat megillette, mi a bányászatra nézve nem egy ízben káros hatású volt,³⁾ miért is az ált. bányatörvény eltérő szervezetében arra figyelemmel nem volt. A bányatársulati intézmény ily módon alakulván és fejlődén, miután a bányajogi irodalom a téves felfogásból eredett halfogalmakat meglehetősen tisztázta, az e század második felében megkezdett bányatörvényhozások intézkedése által nyerte azon alakot, melylyel jelenleg bír.⁴⁾

2. J e g y z e t. Bányatársulat (Gewerkschaft, Waldburgerschaft) alatt bányaművelési üzlet végett alakult oly egylet értetik, melyben

¹⁾ L. Otto: „Studien“ cz. m. 62—64. l. ²⁾ L. „Vollzugsvorschrift“ 82. §-át a 92. lapon. ³⁾ L. Wenczel: „Magyar-erdélyi bányajog“ 132—133. l.

⁴⁾ A szász b. törvény (1852.), az osztrák (1854.), a porosz (1865.), hasonlóan az újabb bajor, végül a magyar javaslat mind rokon elveken alapulnak, s teljes képét nyújtják a bányatársulati intézmény mai alakjának és rendszerének.

minden résztvevő, úgy az üzlet folytatásárai járulványokért (pótfizetésekért, Zubussej, mint az egylet nevében harmadik személyek irányában elvállalt minden kötelezettségeikért csak a közös vagyonban levő részletével felelős.¹⁾ A bányatársulat résztvevői bányatársaknak vagy bányapolgároknak (Gewerken, Waldburger), az őket illető részletek pedig bányarészhányéknak, kuzáknak nevezetnek.²⁾ A bányatársulat mint olyan: jogi személy³⁾ vagyis oly jogalany, mely természeti személyiség nélkül jogi képzemen alakul, tehát mint jogalany csak eszményi nem pedig természeti léttel bír.⁴⁾ A jogok s kötelek alanya ugyan rendszerint csak élő ember, kit a jog épen amazokra való tekintettel személyiséggel ruházott fel, úgy hogy a természeti alany jogalany is egyszersmind.⁵⁾ De a jog egy lépéssel tovább ment. A jogalanyiságot ugyanis nemcsak természetes alanyhoz kötötte, hanem maga is alkotott az embereken kívül alanyokat, kiket jogalanyiséggel ruházott fel;⁶⁾ ezen jogi személyeknek nevezett jogalanyok alatt nem valójában létező, hanem képzelt, pusztán eszmei léttel bíró személyeket kell értenünk, melyek az államban jogok és kötelek alanyaiként elismertetnek.⁷⁾ Ha most már a bányatársulatokat a jogi személyek valamelyik osztályához akarnók sorolni, úgy természetesen csak a testületekhez számíthatnánk, miután a jogi személyek többi alakjaitól felette különböznek; de ha azon ismérveket keressük bennük, melyek a magánjogi tanok szerint a testületek sajátjai, akkor legfelebb csak ez ismérvek hiányzására találunk, mi a bányatársulatokat a civiljogász szemeiben nem fogja jogi személy gyanánt feltüntetni. A testületeknek vagyonában az egyes tagoknak semmi részük sincs, ebből folyólag a tagok a testületi vagyont maguk között fel nem oszthatják, s a testület fizetési képtelenségre jutott egyes tagjaiért mivelsem kezeskedik;⁸⁾ a bányatársulatoknál azonban ezeknek épen ellenkezőjét találjuk: a részvényesek eszmei részekkel bírnak s arról rendelkezhetnek, közmegegyezéssel a vagyont mások (pl. a jelzálogos hitelezők) jogainak sérelme nélkül feloszthatják, ha pedig valamelyik bányatárs csődbe jut vagy végrehajtást szenved, eszmei része a közös vagyonból kiválik és a csődtömeghez csatoltatik vagy árverés alá bocsátatik. Természetes, hogy az, ki az elárverezett bányarészhányt megveszi, ez által a társulatba lép. Mindezek oly jelenségek, mik oly társaságoknál is tapasztalhatók, melyek a jogi személyiség minőségére igényt egyáltalán nem tarthatnak, miért is a közönséges magánjogi tanok szerint a bányatársulatokat alig lehetne jogi személyekül tekinteni. Hogy a

¹⁾ „Ált. b. törv.“ 138. §. ²⁾ L. Wenczel id. m. 129. l. ³⁾ L. Schneider: „Zur Lehre v. d. Gewerkschaft“ 174—175. l. Michel: „Die Natur und Rechtsverhältnisse d. Gew.“ cz. ért. 101. l. V. ö. Otto: „Studien“ 76. l. s a „B. jav.“ 151. §-át. ⁴⁾ Lásd Arndts: „Lehrbuch d. Pandekten“ (München 1861) 40. l. V. ö. Unger „System“ 1. köt. 314. l. ⁵⁾ Unger: „System“ 1. köt. 313—314. l. V. ö. Bozóky: „A jogi személyekről“ cz. ért. 11. l. ⁶⁾ Unger: „System“ 1. köt. 314. l. ⁷⁾ Bozóky: „A jogi személyekről“ cz. ért. 13. l. ⁸⁾ Bozóky id. ért. 70. s köv. l. Unger: „System“ 1. köt. 327. s köv. l.

pozitív törvények és a jogászok legtöbbjei ezen minőségét még sem vonják kétségbe, az azon két körülménynek tulajdonítandó: 1) hogy a bányarészvényesek csakis a közös vagyonban levő részletükkel felelősek,¹⁾ s így közös vagyonuk által egy önálló vagyoni jogi személyiséget létesítettek, melynek sorsa és állapota az egyes tagok magántermészetű jogviszonyaitól független; 2) hogy a társaság tartama alatt az egyes tagok nemcsak kielégítést, de még biztosítást sem kívánhatnak.²⁾ Azonban sokan a magánjogászok közül ezen a közönséges társulatoknál is előforduló két mozzanatot nem tartják elégséges alapnak arra, hogy azért a társulatot jogi személynek lehessen tartani, s a merően nyereséges célú részvénytársaságokat, hova a bányatársulatokat is sorolják (az egyszerű társaságoktól megkülönböztetésül): alaki, együttes személyiségnek kívánják tekinteni.³⁾ Ezeknél kifelé a jogalanyiságot a tagok összesége képezné színlé, s minősített társaságoknak nevezetnének.⁴⁾ Nem kell ugyan felednünk, hogy a folyton fejlődő jogélet, az élénkülő kereskedelem és ipar oly társaságoknak adott létet, melyeknek jogi jellege a rómaiak társaságaiétól felette különbözik, melyeket tehát nem igen lehet szigorúan a közönséges magánjog elvei szerint megítélni, és ilyenek a mai alakjukat csak újabb időben nyert bányatársulatok is; minthogy azonban nem találhatók fel bennük mindazon kellékek, mikkel a jogi személyek bírnak, a közönséges társaságoktól pedig különböznek, valóban csak minősített, alaki személyegységgel bíró társulatoknak tarthatjuk őket.⁵⁾ Azonban — a bányajogászok nézeteitől eltekintve — jogi személyeknek tekintetnek nálunk a törvény rendelete folytán.⁶⁾ A bányatársulatok keletkezéséről szükséges tudnivalókat következőkben kísértjük meg egybefoglalni: 1) Keletkezésükhöz és létrejöttükhöz bányahatósági engedély szükséges,⁷⁾ és ebben nem igen különböznek a sajátképi jogi személyektől, mert a legjelesebb jogászok ezeknek keletkezéséhez szintén államengedélyt kívánnak.⁸⁾ 2) Tagjai csak oly egyének lehetnek, kiktől a bányaművelési jogosítványokat a törvény meg nem tagadja. Ez igen vitás kérdés s a bányajogászok közt e tárgyban eltérő véleményt találunk. Némelyek azon nézetből indulva ki, hogy a bányatörvény a bányaművelési jogosítványt az ingatlanok birhatási képességétől tételezván fel, ezzel csak az ingatlan természetű bányabirtok szerzésére vonatkozó jogképességet kívánta némely egyénektől megvonni; de a bányatársulati tagok kuxáik által

¹⁾ „Ált. b. t.“ 138. §. ²⁾ „Ált. b. t.“ 155. §. Ugyanezen körülmények okozták azt, hogy a közönséges részvénytársulatokat is sokan jogi személyeknek tartják. L. Bozóky id. ért. a 79. l. jegyzetét. ³⁾ Unger: „System“ 1. köt. 330. l. V. ö. Michel id. ért. 101. 106. lap. ⁴⁾ L. Bozóky id. m. 75—76. l. ⁵⁾ L. Unger: „System“ 1. köt. 332—333. lap. ⁶⁾ L. Michel: „Die Natur und Rechtsverhältnisse der Gewerkschaften“ cz. ért. 101. l. Schneider: „Zur Lehre der Gewerkschaften“ cz. ért. 167. l. V. ö. az oszt. p. tkv 26. §-át, továbbá a bir. k. l. 1852. évf. 251. 259. sz., továbbá u. a. 1853. évfolyamából a 30. s 129. számokat ⁷⁾ L. Michel id. ért. 93. l. V. ö. „Ált. b. t.“ 137. §-át. ⁸⁾ L. Bozóky id. ért. 15. s köv. l.

csak ingatlanra vonatkozó eszmei résztulajdont és ingó dolgokat szereztek, a nemképesítés tehát reájuk ki nem terjed.¹⁾ Nézetem szerint azonban sokkal helyesebb azok állítása, kik a bányarésztvények megszerezhetésére, illetőleg a bányatársulati tagságra nézve azoktól, kik bányabirtokot nem birhatnak, a képességet megtagadják. Igaz ugyan, hogy a bányatörvény a birtok és az azzal járó művelési jogosítványt az ingatlan szerzése és birhatásától teszi függővé, ámde ebben az is bennfoglaltatik, hogy ily egyéneknek ingó bányadolgokat vagyis kuxákat sem lehet szerezni, mivel akkor megtörténhetnék, hogy két vagy három birtokra nem képes egyén megszerezni valamely bányamű összes kuxáit, s így az eszmei résztulajdon összesége által magát az ingatlan bányaművet jogosítványaival együtt. Kinek az egész nem lehet birni, az a részekre sem szerezhet tulajdont, mert ez a törvény kijátszására vezetne; azok, kik egyenkint nem képesek bányaművelési jogosítványok alanyai gyanánt szerepelni, együttesen ugyanily megszorítást kénytelenek tűrni. Avagy nem fordulhatna-e elő azon eset, hogy főleg a több vájnamértékből álló bányatársulati mű egyes részeire nézve a birtokra nem képes résztvényesek közmegegyezéssel eldarabolást kérnének, s az eszmei résztulajdon és ingó bányadolog helyett ingatlan, valódi bányatulajdont szereznének művelési jogosítvánnyal együtt?! Vagy végül a bányakapitánysági és bírósági hivatalnokok részrehajlatlansága nem épen épen úgy ingattatik-e meg azáltal: ha ők és nejeik vagy atyai hatalom alatt álló gyermekeik a hatósági vagy birói elintézés által érdekelt bányaműben kuxákkal részesek, mint ha telekkönyvezett tulajdonosok? Nem épen úgy határoz egyik és másik esetben a bányakapitány vagy bíró, mint érdekelt fél és bíró egy személyben, s a valódi meg az eszmei tulajdon és az utóbbinál létező különbség gyakorolhat-e a fentebbi körülményre változtató hatást?! Mindezek oly kérdések, melyekre a fentebbi rabulisztikus okoskodással nem igen lehet felelni.²⁾ Azon ellenvetésre, melyet talán a törvény fogantatásának mikéntjére e tekintetben felhozhatni, azzal válaszolhatunk, hogy a bányarésztvénykönyveket különben is a bányakapitányság vezeti, s résztvényesnek mindig az tekintetik, ki ott ily minőségben be van jegyezve, a hatóság tehát átruházásoknál úgy, mint közvetlen szerzésnél — megvizsgálván a résztvényes képességét — elejét veheti a visszaélésnek. Kik nem lehetnek tagjai valamely bányatársulatnak? azt itt felsorolnunk felesleges. Az olvasót utalnunk kell a bányaművelési jogosítványok szerzésére vonatkozó közlésére,³⁾ mivel nézetünk szerint itt is ugyanazon szabályok érvényesek. 3) Ami a bá-

¹⁾ L. Michel id. ért. 99. l. V. ö. Grännenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ cz. m. 273. l. ²⁾ L. e kérdésre nézve a hasonnetben levő bányajogászok közül Schneider nézetét Haimert „Magazin“-jának XV. köt. 405. lapján, továbbá Wenzel német munkájának 214. l. V. ö. különösen Schneider: „Zur Lehre d. Gewerkschaften“ cz. 170—178. l. ³⁾ L. fentebb jelen munka 175—176. l. V. ö. Schneider id. ért. 178. és köv. l.

nyatársulat létrejöttét illeti, az következő módon történhetik. Néha ugyanis egy vagy több bányatulajdonos más személyekkel avégből bányatársulattá egyesül, hogy a bányamű tulajdonát bizonyos számú kuxák szerint azokkal megoszssa, és a bányatelket a telekjegyzőkönyvbe osztatlan egész gyanánt a b. társulat nevére kebeleztesse. Más esetben ismét megtörténhetik, hogy a bányatulajdonosok az általuk közösen birt bányatelkek tulajdonát kuxák szerint felosztják maguk között, és a közös tulajdon tárgyát képező bányát pedig a társulat czégje vagyis nevére a bányatelekkönyvbe vezettetik.¹⁾ Bányatársulat tehát valóságos bányaműre alakulhat, s a kutatás végett egyesült társulatok sem a bányatársulatok nevére, sem pedig azok jogkedvezményére igényt nem tarthatnak.²⁾ Ez úgy a törvényből, mint a hivatalos utasításból kiolvasható; a kutatótársaságok az egyleti törvény szabályai szerint jöhetnek létre s bányatársulattá még azután kell átalakulniok.³⁾ De a hivatalos utasításnak fentebb közlött és a bányatársulatok alakulásának módjaira vonatkozó rendeletei, melyek szerint bányatársulatot csak már telekvezetett bányatulajdonosok hozhatnak létre, valóban nincs összhangzásban az általános bányatörvény szellemével, s annak soraiból sem olvasható ki. Egy oly törvény, mint az 1854-ki, melynek fő- és vezérelvét a bányapar emelése képezi s mely mindenütt az akadályok elhárítására törekszik, nem szándékozhat gátat emelni a tőkék és vállalkozói erők egyesülése elé. Azért nézetünk szerint bányatársulatok eredeti szerzés végett, tehát az adományozás előtt is alakulhatnak, mihelyt a kutatási munkálatok annyira haladtak, hogy azoknak alapján adományozást lehet nyerni, s így nem csupán két módja van a bányatársulat alakulásának, mint a hív. utasítás állítja.⁴⁾ Az egyezmény, mi az alakulásra nézve a felek között létrejő, szabályszerű okiratba foglalandó, hogy a törvényszék annak alapján a bányatelekkönyvi bevezetést véghezvihesse.⁵⁾ Az okiratot, hogy evégre alkalmas legyen, a bányakapitányság elé kell terjeszteni jóváhagyás végett, mely hatóság az okmány vizsgálatánál főleg arra van tekintettel: vajjon a bányatársulat tulajdonát képezendő bányamű minden fő- és mellékalkatrészeivel lényeges alkatrészeivel együtt szabatosan ki van-e tüntetve? Ha e tekintetben hiány mutatkozik, az okirat pótlás végett visszautasittatik. Hasonló kellék az okmányban annak kifejezése; hány kuxára oszlik az egész bányamű, és a törvényes választásig ki tekintendő a bányatársulat képviselőjének? Ha az okirat ezen kellékek tekintetében hiányt nem mutat, akkor a bányakapitányság megtekintés végett a főbányahatóságnak terjeszti fel, s csak

¹⁾ L. a „Vollzugsvorschrift“ 85. §-át. ²⁾ Michel: „Natur und Rechtsverhältnisse der Ge“ 90. l. ³⁾ Michel id. ért. 90—91. l. V. ö. a Vollz. 103. l. ⁴⁾ Schneider id. ért. 169—170. l. ⁵⁾ A bányatársulatok alakulása végett tartott összejövetelt „szervezési gyűlésnek“ nevezik s annak folyamáról egy „szervezési jegyzőkönyv“ vétetik fel, mit a határozatban megnyugvó felek aláírnak. Ebben a czég, a kuxák száma és felosztása, végül az igazgatónak kiadandó meghatalmazás is bevezetetik.

ha onnét észrevétel nélkül érkezik vissza, erősíti meg a bányatársulatot, miről külön okmány állittatik ki,¹⁾ és a bányahatóság a telekkönyv kiigazítása iránt megkerestetik, a bányahatóság pedig a bányatársulati könyvbe való iktatás iránt intézkedik.²⁾

3. *Jegyzet.* A megerősítés által alaki személyiség jellegét nyert bányatársulat jogi természete és állapota különös figyelmet érdemel. Mint önálló vagyoni jogi személy, az általa tetszés szerint választott cég vagyis üzleti név alatt szerepel,³⁾ és cselekvési képességet nyer jogügyletek létrehozására. E cselekvési képesség gyakorlására a bányatársulat képviselője vagyis igazgatója van hivatva, mert maga a társulat vagyis az azt képező természeti személyek összege mint alaki személyegység, tehát jogképzemen alapuló pusztá fogalom, a cselekvésre szükséges képességgel alig bírhat, miért is mindaz, mit a meghatalmazott igazgató megbízása alapján cselekszik, a jogi személy akarata és cselekvénye gyanánt vétetik.⁴⁾ Azonban azon körülményből, hogy a bányatársulatok magánviszonyok alanyaiként jelentkezhetnek, téves volna azt következtetnünk, hogy egyszersmind mindazon jogviszonyokba léphetnek, melyekben a természeti személyeket látjuk; a bányatársulat célja- és természetéből folyik, hogy főleg a családvagyoni jogi és törvényes örökjogi viszonyokra nézve merőben képtelenek.⁵⁾ Itt felmerül azon kérdés: vajjon a bányatársulatok képesek-e vétkes cselekvények vagy mulasztásokra, és ha ilyenek tapasztaltatnak a társulati üzem körül, azokért lehet-e a bányatársulatot felelősségre vonni? Eltekintve a magánjogi tanban uralgó azon nézettől, mely szerint a jogi személyek vagyonnal bírván, mások büntette által megsérthetők ugyan, maguk azonban büntényt elkövetni nem képesek s nem büntethetők,⁶⁾ itt a bővebb fejtegetésektől tartózkodunk s szorosan csak a kérdéshez szólnunk. Határozott igennel vagy nemmel felelni e kérdésre ép oly hiba volna, mint azt tisztán a magánjogi elmélet szerint megoldani akarni. Az érvek, miket a társulat felelőssége és büntethetősége mellett és ellen fel lehet hozni,⁷⁾ egyaránt fontosak, tehát az elvi kijelentést egy vagy más irányban igen nehézé teszik, úgy hogy itt majd minden konkrét esetben eltérő szabályok érvényesek. Midőn itt a bányatársulatot terhelő felelősségről szólnunk, ez alatt vétség vagy mulasztásból eredett oly kötelmet (obligationem ex delicto) értünk, mi a kártérítésen kívül büntetést is von maga után. Ilyesmi származhat harmadik személyek jogainak megsértése vagy a bányatörvény rendeleteinek áthágásából; első esetben (per analogiam) a kártérítésre nézve azt mondhatjuk, hogy az uralgó jószág

¹⁾ L. a „Vollzugsvorschrift“ 102. l. ²⁾ Vollz. 85. §. ³⁾ L. Michel id. ért. 95. l. V. ö. u. o. a 17. jegyz. ⁴⁾ L. a jogi személyek akarati és cselekvési képességére nézve Bozóky id. ért. 24. s köv. l. V. ö. Michel id. ért. 102. lap. ⁵⁾ L. Bozóky id. m. 31. l. ⁶⁾ L. Unger: „System“ 1. köt. 341—342. t. V. ö. Bozóky id. m. 27—29. l. ⁷⁾ L. Michel; „Über Gewerkschaften“ cz. ért. 102—103. l.

birtokosa vagyis a bányatársulat nemcsak saját, hanem alattvalóinak hibáiért is felelős,¹⁾ s ezzel a mások jogait sértő vétségek kérdésénél legalább a kártérítésre nézve tájékozhatjuk magunkat, de a büntetés tekintetében a fentebbi szabály még nem vezet kielégítő megoldáshoz. A bányatörvény rendészeti, nemzetgazdasági és pénzügyi szabályainak cselekvény vagy mulasztás általi megsértése esetében pedig kiváló fontossággal csakis a büntetés kérdése bír, miután itt kártérítésről — kár ritkán lévén — csak kivételesen lehet szólni. Vajjon a jogosítlan bányaüzem, a biztonsági intézkedések elmulasztása, hanyagság a folytonos munkábantartás körül stb. oly vétségek-e, melyekért maga a bányatársulat sujtható-e birsággal, esetleg pedig a jogosítvány elvonásával?²⁾ Ez itt a főkérdés. A bányatársulat tudvalevőleg igazgatóval bír, ki őt jogügyleteiben képviseli, s a társulattól egy a bányahatóság által jóváhagyott meghatalmazványt nyer. Természetes, hogy mihelyt törvényellenesen jár el, átlépi meghatalmazása határait, mivel jogellenes cselekvényekre szóló meghatalmazást a bányahatóság nem erősít meg; azt sem kell itt felednünk, hogy a bányatársulat ritkán tart üléseket és így a művezető igazgató eljárását ellenőrizni nem áll hatalmában, ez tehát jogtalan cselekvényei tekintetében megbízás nélküli ügyviselőként tekintendő, saját személyében felelős, és a bányahatóság épen a fentebbi indokból jogosítva van beavatkozni, a hanyag vagy szakértelmet nélkülöző igazgatót hivatalától felfüggesztheti, és bizonyára meg is büntetheti, a társulat költségére pedig új, szakértő művezetőt rendelhet.³⁾ Mindezzel amellettt harczol, hogy a bányatársulat bizonyos esetekben sem birsággal, sem pedig a jogosítvány elvonásával nem büntethető, hanem csak vétkes igazgatót fenytendő;⁴⁾ ugyanez áll nemcsak a bányatörvény rendeleteinek áthágása, hanem a társulat alattvalóinak harmadik egyén ellen elkövetett — kártérítési kötelezettséget alapító s ezenkívül még fenytendő bűntényekről is. Másrésztől azonban tagadhatlan, hogy a társulat felelőssége és büntethetősége egyáltalában nincs kizárva, mert hisz azon elv jogszabályként ki van mondva: hogy a bányavállalkozó bányája üzleténél a bányatörvények megtartásaért felelős, és ezen felelősség a mű haszonbérbeadása által sem szűnik meg, fenmaradván a haszonbérlo elleni visszkereseti jog.⁵⁾ Azonkívül valóban képzelhető, hogy a bányatársulat részes a bűntényben, vagy a törvény áthágásában: pl. előfordulhat azon eset, hogy a bányatársulat tagjainak egyhangu beleegyezésével rendeletet ad ki az igazgatónak, hogy a bányamunkához gyermekeket alkalmazzon tilos módon, vagy a munkásoknak a bányaszolgálatom jogellenes használatát parancsolja, röviden olyan intézkedést tehet, mi

¹⁾ L. az „Ált. b. t.” 106. §-át. ²⁾ L. Michel id. ért. 102. l. ³⁾ „Ált. b. törv.” 124. §. ⁴⁾ Michel id. ért. 103—104. l. ⁵⁾ „Ált. b. t.” 187. §. A felelősség itt a kárra és a pénzbridságokra szoritkozik, mert csak ezekre képzelhető visszkereset a haszonbérlo ellen; ha büntetőtörvény által fenytendő cselekvényt visz végbe a haszonbérlo, ezért csak ő lesz büntetve, miután pl. fogságnál a visszkeresettel keveset érne a bányatulajdonos.

másoknak kárt okozhat, áthágja a bányatörvényt, és azonfelül oly bűntényt foglal magában, mi a büntetőtörvények által fenytetni szokott.¹⁾ A bányatársulat ilyenkor szellemi szerző, s a kártérítésen, bírságon kívül a természeti szerzővel együtt bűnhődik; természetes, hogy nem a külső, alaki személyegység érzékfeletti fogalma, hanem az azt alkotó természeti személyek büntettetnek.²⁾ Látható tehát, hogy némelykor a bányatársulat nem fenytethető, hanem csak képviselője felelős, más esetekben pedig a bányahatóság által pénzbírsággal vagy a jogositvány elvonásával, a fenytőtörvényszék által pedig közönséges módon büntethető. A jogi személyek körül fennálló magánjogi elvek tehát teljes alkalmazást nem nyernek; hogy mikor melyik szabály érvényes, az az egyes esetek minőségétől és körülményeitől függ. Egyebekben a bányatársulatok létük fenntartása és céljuk elérhetése tekintetéből szükségképileg birtokszerzési képességgel is bírnak;³⁾ hasonlóan alkalmas jogalanyok a tulajdon jog tekintetében. Képviselőjük által nemcsak kutatási engedélyt, hanem adományozás által eredeti módon tulajdont is szerezhetnek; tulajdonukról tetszés szerint rendelkezhetnek, elcserélhetik, elidegeníthetik, vétel által újat szerezhetnek, a meglevő bányaművet haszonbérbe adhatják. Ily haszonbérleti szerződések azonban csak a bányatársulati gyűlésen (am Gewerkentage) köthetők, hol hiteles bizonyosság gyanánt jelen van a bányabíróság küldötte, és a társulati tagok azon előjoggal bírnak, hogy a bérleti részvényközösségbe beléphetnek, mire nézve a jelenlevő bírói személy figyelmezní tartozik.⁴⁾ Gyakorolhatják továbbá a bányatársulatok mindazon jogokat, mik a tulajdonnal és a művelési jogositvánnyal járnak: gépek alkalmazása, — telkek, külvizek kisajátítása, — felkészítési, kidolgozási és szállítóművek felállítása szabadságukban áll, végül élvezik a bányaszolgalmak gyakorlatát is.⁵⁾ A kötelmi viszonyokat tekintve: a bányatársulat szerezhet követelést s vállalhat kötelmet képviselője által; amint azonban a követelési jog nem az egyes tagokat, hanem a társulatot illeti, úgy a kötelelem is csak az utóbbit terheli. A kötelelmek keletkezhetnek szerződésből vagy vétségből; szerződés által kötelelemmel csak a meghatalmazott igazgató terhelheti a társulatot, az egyes tagok által elvállalt adósságok pedig a társulati vagyont nem érdeklik; s ha a társulat kötelezettségei annyira nőnek, hogy annak vagyonát meghaladják, akkor a csőd alá került társulat csődügye a bányabíróság előtt, míg az egyes tagok csődügye rendszerint személyes vagy birtokbíróságuk előtt nyer elintézt.⁶⁾ Hogy vétségből miként hárulhat kötelelem a bányatársulatra, s mily módon felelős

Orszb. ért.
VII. 21. §.

¹⁾ Michel id. ért. 104. l. ²⁾ V. ö. Bozóky id. ért. 29. l. ³⁾ A b. társulatok képviselőjük által szerezvén a birtokot, itt hiányzik az animus possidendi, mert annak nem a képviselőben, hanem a birtokosban kell lenni: a b. társulatok tehát szinte „sine animo et apprehensione“ bírnak. L. Savigny: „Das Recht d. Besitzes“ cz. m. (7. kiad.) 247. 250. l. ⁴⁾ „Orszb. ért.“ VII. 21. §. ⁵⁾ L. Michel id. ért. 102. l. V. ö. az „Ált. b. t.“ 190—197. §§-ait, miről alantabb. ⁶⁾ L. Michel id. ért. 105. l. 41. jegyz.

az ily kötelmekért? azt már a fentebbiekben volt alkalmunk látni, most még csak az örökösödési jog tekintetében kell megjegyeznünk, hogy bár törvényes örökösödésre nem képesek, végrendelet vagy fiók-végrendelet által örökséget is szerezhhetnek. Kereseti jog tekintetében a bányatársulatokat: „*jus standi in judicio*“ illeti, miért is minden bírói ügyiratban a társulat czégje vagyis neve, nem pedig az összes részvényesek nevei emlittetnek.¹⁾ Különben alperesek épen úgy lehetnek, mint felperesek, tarthatnak állandó ügyviselőt, vagy pedig az egyes peres esetekben külön bizhatnak meg ügyvédet, kinek megbízása igazolva van azáltal, ha a czimvezetői aláírásra jogosult igazgató vagy más egyén állítja ki meghatalmazását.²⁾ Mikip van a bányatársulat belső ügyrende és az egyes részvényeseknek a társulat irányában létező jogviszonyaik meghatározva? azt az alább következő szakaszokból lesz alkalmunk látni, most még csak azon különbséget kell röviden megismernünk, mi a közönséges bányatársaságok, a részvénytársulatok és a bányatársulatok közt van. A közönséges bányatársaságok és a sajátképi bányatársulatok között létező lényegesebb különbség következőkben foglalható egybe: 1. A bányatársaságoknál a tagok eszmei részük arányában a bányatelekkönyvbe tulajdonosok gyanánt vannak bekebelezve, míg a bányatársulatnál egyedüli telekkönyvezett tulajdonos az alaki, vagyonjogi személyegység, s az egyes részvényesek csak a bányatársulati könyvbe vannak bevezetve részvényeikkel. 2. Társaságoknál az egyes tagok elidegeníthetők, megterhelhetők telekkönyvi résztulajdonukat, míg a bányatársulat vagyonaára jelzálogos bekebelezés csak a társulati adósságok, nem pedig az egyes tagok tartozásai miatt eszközölhető. 3. Társaságoknál a telekkönyvezett tagok száma tizenhatnál több nem lehet, míg a bányatársulatoknál az eszmei részekkel bíró részvényesek száma csak a részvények száma és feloszthatósága által van korlátolva. 4. A társaságok tagjai a társasági adósságokért magánvagyonukkal is felelősek, míg a bányatársulati részvényesek csak a közös vagyonban levő részletükkel szavatolnak. 5. Társaságoknál fontosabb és nagyobb horderejű határozatok hozatalánál a kisebbségben maradt tagoknak jogukban áll a jövődő kár esélyére biztosítást, vagy kielégítés mellett a társaságból való kilépést követelhetni,³⁾ míg a bányatársulati tagok ezt nem kívánhatják,⁴⁾ miután részükre megvan a lehetőség, hogy részvényeik eladása által magukat a kár és veszélytől megóvják.⁵⁾ Látható, hogy a társaságoktól a bányatársulatok leginkább abban különböznek, amiben a részvénytársulatok; azonban ezek irányában is következő eltérést mutatnak a bányatársulatok: 1. A bányatársulatok külön kauzális hatóság alá tartoznak s a bányatörvények szerint ítélendők meg, míg a részvénytársulatok a közönséges hatóságok illetékessége és a részvény-

¹⁾ L. Michel: „Die Natur und Rechtsverhältnisse d. Gewerkschaften“ cz. ért. 105. l. V. ö. a 39. jegyz. ²⁾ L. Michel id. ért. 108. l. V. ö. a 48. jegyz. ³⁾ „Auszt. p. tkv.“ 834. §. ⁴⁾ „Alt. b. t.“ 155. §. ⁵⁾ „Alt. b. t.“ 139. §.

társulatokra alkotott törvények alá esnek.¹⁾ 2. A bányatársulatok nem tartoznak az üzleti alapot kimutatni alakulásuk alkalmával s a megerősítést mégis kinyerik, míg a részvénytársulat alapszabályainak jóváhagyásához ez okvetlenül szükséges.²⁾ 3. A bányatársulati tagok belépésük alkalmával nem szoktak egy számlilag előre meghatározott összeget lefizetni, míg a részvénytársulatok ezt teszik vagy erre kötelezik magukat. 4. Azonban a bányatársulat tagjai kötelesek a gyűlés által kivetett pótfizetéseket (Zubusse) annyszor amennyiszer beszolgáltatni, míg a részvénytársulati tagok ezen összegben felül, melynek befizetésére magukat kötelezzék, fizetést tenni nem tartoznak; az első tehát szükségleteit ugyanazon részvények alapján teljesített pótfizetések, a második pedig rendszerint újabb kibocsátású részvények árából szokta fedezni. 5. Ha a bányatársulati tagok pótfizetési kötelezettségüknek eleget nem tesznek, kuxájuk a társulat által elárvereztetik, míg némely részvénytársulati törvény szerint a részvényes a számlilag meghatározott s aláírt összeg lefizetéseért magánvagyonával is felelős.³⁾ Amott tehát csak a kuxa, emitt pedig a magánvagyon⁴⁾ van érintve. Egyébiránt bányavállalatokat is lehet részvénytársulati alapon létesíteni. Az ausztriai császárság területén erre nézve esetről esetre az engedélyt a belügyek miniszteriuma a pénzügyminiszteriummal egyetértésben adja meg.⁵⁾ míg hazánkban ez a kereskedelmi és iparügyek miniszteriumától függ; hogy ez a bányarendészeti, illetékszolgáltatási, felügyelési, egyszóval az adminisztratív és magánjogi természetű bányajogi szabályok érvényét az ily vállalatra nézve nem szünteti meg, önként érthető.

4. Jegyzet. A bányatársulatok eddig ismertetett jogi természetével szoros összefüggésben áll a bányarészvényekről, kuxákról szóló tan. A kuxa, melynek keletkezése a mai bányatársulatok eredetével egybe van nőve:⁶⁾ a bányatársulati vagyonban meghatározott hányadszerinti részvétel jogát fejezi ki, egyszersmind azonban a társulati kötelmekben való részvétel meghatározására is szolgál.⁷⁾ A bányarészvények ingó természetű dolgok, bár a régiebb bányajogok némelyikében természetükkel ellenkezően ingatlan minőségű dolgok gyanánt jelentkeznek;⁸⁾ a kuxák

¹⁾ L. az 1840. XVIII. tcz. III. fej. 67. §. ²⁾ 1840. XVIII. 55. §. b) pont. ³⁾ L. Schneider: „Zur Lehre d. Gewerkschaften“ cz. ért. 167. l. ⁴⁾ Ami részvénytörvénykönyvünkben erre nézve nincs ugyan határozott intézkedés, tehát az alapszabályoktól függ. A jelenlegi gyakorlat szerint az elrendelt részletfizetések elmulasztása a befizetett részületek elvesztését vonja maga után; ha azonban az alapszabályok ellenkezőt tartalmaznak, a másik eshetőség sincs kizárva. ⁵⁾ L. Schneider: „Zur Lehre v. d. Gewerkschaft“ cz. é. 168. l. V. ö. az 1852. nov. 26. patens 2—5. §§-ait. ⁶⁾ L. a fentebb előadottakat. ⁷⁾ L. Michel id. ért. 97. l. ⁸⁾ „Dass Bergtheile, und also die partes metallice, unter unbewegliche Güter zu rechnen.“ L. a száz választófejedelmi, 1572. april 21. „Constitutio“ III. r. 25. sz. V. ö. továbbá Michel id. ért. 23. jegyz. 98. l.

jogi természetének átváltoztatását csak az újabb törvényhozások eszközölték.¹⁾ Már fentebb említettük a kuxák eredetét és a 128-as szám keletkezését. Azon kuxákon kívül, melyek a bányavállalatban részestársakat megilleték, azon községnek, hol a bánya létezett, egyháza, iskolája, kórháza, továbbá a legénység pénztára és a földesúr is birtak kuxákkal, melyek szabadbányarészvények (Freikuxen) voltak.²⁾ Ezen kuxák tehát jobbadán a közhasznú célok előmozdítása végett adattak a társulat által az erre jogosult egyéneknek, s e kuxák által a társulat — mint az államnak egy tagja — a közzintézetek gyámlolitására vonatkozó kötelmét róttá le. Azonban a bányajövedelem bizonyos hányada a közösség iránti kötelmek lerovására igen alkalmatlanul volt választva, mert vagy gazdagon jövedelmezett a bánya, és ekkor maga a bányatársulat fedezte a közszükségleteket, vagy pedig veszteséggel műveltetett, s ez esetben mívelsem járult a közterhek viseléséhez; első esetben igazságtalanság követtetett el a bányatársulat, második esetben pedig a társadalom többi tagjai irányában. Ez okból ezen szabadbányarészvényeket az újabb törvényhozások még ott is, hol régi időktől kezdve nagyon elterjedtek,³⁾ megszüntették, s gondoskodtak más adózási módról, mert a kuxa erre nem alkalmas.⁴⁾ A bányatársulati mű nem az egyes részvénytulajdonosok, hanem az ezek összesége által képzett külső alaki személyegység vagyis a bányatársulat nevére lévén telekkönyvezve, a részvénytulajdonosok nem a bányatelekkönyvbe, hanem a bányatársulati könyvbe (Gewerkenbuch) vannak bevezetve kuxáiknak száma szerint. Ezen a kuxákról és azok birtokosairól vezetett könyvnek főlapján van a bányatársulat neve, alakulásának ideje s a megerősítő határozat száma; azután következik a birtokállomány részletes kitüntetése és a választott társulati igazgató neve, vonatkozással a választásról beérkezett jelentés számára és az okmánykönyvben levő meghatalmazásra. A részvényállapot kitüntetésére öt rovat van nyitva, melyeknek elsejében az illető bányatárs birtokában levő kuxák sorszámszerűen római számokkal vannak bevezetve (pl. I—XX.), a második rovat pedig a bányarészek (Kuxtheile) azon összegét⁵⁾ tünteti elő arab számokkal, mik összesen a bányatárs tulajdonát képezik (pl. 2⁵⁰/₁₀₀), a harmadik rovatban a bányatárs neve, állása, lakhelye, a negyedikben pedig meghatalmazottjának, ki őt minden bányatársulati ügyben képviseli, neve és lakhelye foglaltatik. Az ötödik rovat az észrevételezéseknek van szánva. Ide vezetettnek a

¹⁾ Így a Code des mines (1810. apr. 21.) 8. art., továbbá az 1851. század b. törvény 15. §-a. ²⁾ L. Otto: „Studien“ 60. l. V. ö. Schneider: „Zur Reform d. Berggesetze“ cz. ért. (Haimertl: „Magazin“ 1. köt.) a 237. l. Ilyennel birt nálunk a földbirtokos. L. Faber: „Principia j. m. h.“ 163. s köv. l. ³⁾ A cseh korona tartományaiban 1575-től kezdve voltak szabad-kuxák. L. „Böhmische Landesordnung“ Z. XVII. ⁴⁾ L. erre nézve Schneider: „Zur Reform d. Berggesetze“ cz. ért. 237—238. lapján. ⁵⁾ Minden kuxa 100 részre lévén osztható (140. §.), a bányatárs birtokában levő kuxák egészei s részei, az utóbbiak tört számokkal fejezendők ki.

kuxák minden jogállapotát érintő változások: eladások, kézi zálogolás, bírói zár, végrehajtás, önkénytes (pl. ajándékozás általi) vagy bírói átruházások stb., mindenkor vonatkozás tétetvén a változás alapjául szolgáló érkezvény számára és az abban foglalt jogczimre.¹⁾ E könyvet a bányakapitányság vezeti, s aki ott részvényes gyanánt be van vezetve — habár kuxáját elidegenítette is — mig az átirás meg nem történik, annak tekintetik, mi főleg végrehajtás esetén nem kis fontossággal bír. A kuxa a társulati bányaműben levő eszmei tulajdon hányadát és ennek folytán a megfelelő tisztajövedelem vagyis osztalékra való jogot jelenti, miért is a közönséges részvényekhez (Actien) sokban hasonlít; azonban bár mindkettő névre szóló papír,²⁾ mégis tévedés volna azonosítanunk. A közönséges részvény bizonyos, meghatározott befizetendő vagy már befizetett összegről szól, mig a kuxában sem a már befizetett összegek megemlítve, sem a jövőben befizetendők számilag vagy másként meghatározva nincsenek; a részvényre, ha az abban megszabott összeg egyszer befizetett, felülfizetést követelni nem lehet, a kuxák után pótfizetések mindig elrendelhetők, ha a szükség úgy kívánja. Külső tekintetben is van eltérés a kettő között: a részvényt a részvénytársulat nevében, annak meghatalmazottjai állítják ki, a kuxát ellenben nem a bányatársulat, hanem a bányakapitány adja ki; végül mig a részvényt mint egységet tényleg vagy eszmeileg felosztani a társulattal szemben nem lehet, és egy részvényre nézve a társulat előtt csak egy (természeti, külső alaki vagy jogi személy) lehet tulajdonos, addig egyrészről a kuxák mindegyike 100 részre is felosztható, másrészről azonban több kuxa foglalható össze egy bányarészvényjegybe. Az alak körülbelül következő: Bányarészvényjegy (Kux-Schein), melynél fogva a z—i bányakapitányság bizonyítja, hogy Sárka Péter rudnoki lakos a bányatársulati könyv I. kötetének 22. lapján a „Pál apostol“ czimű bányatársulat birtokállományában, mely jelenleg 128 bányarészvényre van osztva, a ³⁸⁴/₈₆₇ sz. végzés értelmében: az V. VII. X. s. sz. bányarészvényekre egészben, a XV. s. számura pedig ⁶⁰/₁₀₀-adrészben bányatárs gyanánt be van iktatva. A bányarészvényesek jogai és kötelmei az 1854-ki ált. bányatörvény 138—167. §§-ai, és a bányatársulatnak 1866. május 10-én hozott, a bányakapitányság által 1866. július 3-án jóváhagyott és az okmánykönyv 2. kötetében foglalt alapszabályai szerint ítélendők meg. (Kelet, aláírás.)³⁾ E részvényjegy átruházás alkalmával bemutatandó, ha pedig elveszett, elébb megsemmisítendő; különben az átruházásra nem kell külön okmány; elég, ha a felek a kuxát az

¹⁾ Ezen módon vannak a bányatársulati könyvek vezetve. I. különben a némileg eltérő és részletes utasítást a „Vollzugsvorschrift“ 103—105. l. V. ö. a 193. lapon levő mintát. ²⁾ A kuxáknak birtokra szóló (au porteur) alakja meg nem engedhető, mert ez a bányatársulati könyv vezetésének szabályaival, továbbá a bányatárs meghatalmazottjának bejelentésére vonatkozó kötelezettséggel ellenkeznék. ³⁾ V. ö. a „Vollzugsvorschrift“ 194. lapján közlött mintát.

általuk aláírt kérvényhez mellékelik, vagy ha személyesen megjelennének a bányakapitányság hiv. helyiségében, s ott átírási kívánságukat kifejezik. Ez utóbbi esetben a hatóság jegyzőkönyvet vesz fel, a kuxára pedig az átruházást rávezeti, ha azonban a fél új részvényjegyet kíván, a kapitányság ezt kiállítja, azonban minden a régi részvényjegyen levő hivatalos vagy bírói megjegyzést átvezet az új jegyre, s a bányatársulati könyvet az átruházás értelmében kiigazítja.¹⁾ Ami az eladó szavatosságát illeti, e tekintetben a kuxa épen olyan természettel bír, mint a közhitelpapírok; amint ezeknél az eladó csak azért felel, hogy sajátját adta el, s hogy a hitelpapírban foglalt s annak kiállítóját terhelő követelés valódi (esse nomen), ellenben nem szavatol annak értéke és behajthatóságaért (locupletem esse debitorem),²⁾ épen úgy a kuxa eladója is csak a részvény valódiságaért, nem pedig az abból nyerhető jövedelem mértékeért felelős.³⁾ A bányarészvények adásvevése szerencseszerződés és reményvásár természetével bír,⁴⁾ mit a bányajövedelem ingadozó természete könnyen megmagyaráz; azonban nálunk ezen — a bányarészvények variábilis értéke által teljesen igazolt — jogi felfogást túlhatva, és törvényszéki gyakorlatunkban helytelenül alkalmazva látjuk. Egy nem kis érdekű jogesetet közlünk itt, melyben a kuria elvi jelentőségű határozatával, döntvényével találkozunk, mi a bányarészvények jogi természete felett törvényszéki gyakorlatunkban uralkodó felfogást hiven tünteti elő. A. bányarészvényes meghatalmazá B.-t, hogy három darab kuxáját elzálogítva, a meghatalmazó (mandans) részére kölcsönt eszközöljön; a meghatalmazás teljes és általános alakban (mandatum plenum et generale) volt kiállítva, s annak értelmében B. (mandatarius) „adhatott, vehetett, vásárt tehetett és minden bányaugyeit rendezhette belátása szerint“ a megbízónak. B. ezek folytán C. tőkepénzzel „zálogbéri szerződést“ kötött s egy évre a 3 kuxát „elzálogította“ 600 frt. erejéig oly kikötéssel, hogy a kölcsöntőke kamatai fejében a bányarészvények után azon évre eső hasznót hitelező élvezze, az adós pedig kötelező magát, hogy a 600 frtot egy év után visszafizeti, mit ha elmulasztana, C. (hitelező) tartozik őt 30 nap alatt felszólítani aziránt: vajjon a kölcsönösszeget akarja-e lefizetni, vagy a zálogszerződést kívánja egy évre meghosszabbítani? Ha ezen felszólítástól számított egy év alatt adós eleget nem tesz fizetési kötelmének, a kézizálog gyanánt letett bányarészvény C. hitelező tulajdonába megy át s azokat nevére irathatja; ezen egyezmény, minthogy a bányarészvények ingó dolgok jogi minőségével bírnak (ált. b. törvény 140. §.), s így azokra nézve kézi zálogszerződést kötni szabad, a bányakapitányság végzése folytán⁵⁾ a törvény értelmében vezetett

¹⁾ L. a „Vollzugsvorschrift“ 105—106. l. ²⁾ Szavatosság tekintetében a névre és birtokra szóló papírok között nincs különbség, L. Thöl: „Handelsrecht“ cz. m. 219—220. l. V. ö. továbbá a 229—230. lapokat. ³⁾ L. az „Auszt. p. tkv.“ 1277. §-át. ⁴⁾ L. az „Auszt. p. tkv.“ 1275—1277. §§-ait. ⁵⁾ A n—i bányakapitányság 685/865. sz. határozata.

szerződési könyvbe¹⁾ beiktattatott. A zálogos határidő eltelte után C. (hitelező) B.-t (a meghatalmazottat) a kölcsöntőke lefizetése végett perbe fogta, ez azonban sem a prolongáció, sem a fizetés iránt nem nyilatkozott, sőt a tárgyaláson meg sem jelent; az elmarasztaló macassági végzés ellen azonban semmiségi panaszszal kapcsolatos felfolyamodást adván be, a végzés feloldatott, és a felek érdemleges tárgyalásra utasítottak. Itt felperes kijelenté, hogy a perindítással felszólítási köteletségének eleget tévén, mivel alperes sem a meghosszabbítás, sem a fizetés iránt nem nyilatkozott, ő a pert leteszi, mi ellen B. alperes és A. beavatkozó, a részvények tulajdonosa kifogást tettek; a bányabíróság azonban A.-nak beavatkozását — miután ez C. felperessel semmi érdekközösségben sem volt — helyenkivülinek találván, s ellenvetéseit ez okból figyelmen kívül hagyván, a perletételt megengedte,²⁾ mit a kir. ítélő táblának jogerőre emelkedett végzése is helybenhagyott.³⁾ Ezek után A. bányatárs és részvénytulajdonos pert indított C. zálogtartó hitelező ellen a 3 kuxa kiadása iránt, és miután beigazolta azt, hogy alperes a perindításig 108 db. cs. aranyat kapott osztalékul 635 frt. 4 kr. értékben, a kölcsöntőke pedig kamataival együtt 672 frtra megy, az osztalékul nyert összeget a tartozás törlesztésébe kérvén beszámíttatni, a még hiányzó 36 ft. 96 krt birói kézhez tette le. Kifejté továbbá, hogy a meghatalmazott (B.) megbízás nélküli ügyviselő gyanánt járt el akkor, midőn tiltott feltételek mellett kötötte a zálogszerződést, mert a zálogjog idegen dolgon való dologbeli jog, mi a hitelező követelésének biztosítására nyújtatik avégből, hogy a dolgot szükség esetén követelésének kielégítése végett eladhassa,⁴⁾ — azonban tiltott mellékegyezmény a zálogtárgyra vonatkozó megtartási jog⁵⁾ épen úgy, mint a zálogtárgy jövedelmének a kölcsöntőke kamatainak fejében átengedett élvezete; a zálogtárgy hasznait ugyanis csak annyiban lehet lekötöni, mennyiben azok a kölcsöntőke kamatait felül nem mulják.⁶⁾ Ily tiltott feltételek érvényesen sem a kuxák tulajdonosa, sem pedig a meghatalmazott által nem állapíthatók meg; felperes tehát kéri a kuxák kiadását és az osztalékoknak a kölcsöntőkébe való beszámítását kimondatni. Alperes zálogtartó hitelező (C.) a kuxák jövedelmének a kölcsöntőke törlesztésébe leendő számitása ellen épen úgy tiltakozik, mint a bányarészvények követelése ellen, mert a felek által zálogszerződésnek helytelenül nevezett egyezmény valójában a felperes részére kikötött és záros határidő alatt érvényesítendő visszavásárlási jog záradékával ellátott adásvevés vagyis szerencseszerződés. Felperes a visszavásárlási joggal nem élván, a tulajdonátruházás egyrészt jogerőssé vált, másrészt azonban a kuxák

¹⁾ „Orszb. ért.“ VII. 19. §. ²⁾ A n—i bányatörvényszék ^{442/}_{867.} sz. végz. L. különben az 1729. 40. tcz. ³⁾ A kir. ítélő tábla ^{4275/}_{868.} sz. végzése. ⁴⁾ A zálogjog fogalmára l. Arndts: „Lehrbuch d. Pand.“ 576. l. V. ö. Mackeldey m. 303. §-át. ⁵⁾ L. az „Auszt. p. tkv“ 471. és 1371. §§-ait. ⁶⁾ V. ö. az „Auszt. p. tkv“ 993. §-át. Még akkor az uzsoratórvény nem veszítette érvényét.

eladása szerencseszerződés lévén, sem a kuxák visszaadásának, sem az osztalék beszámításának nem lehet helye, és felperes bizonyára sem egyik, sem másik tekintetben nem támasztott volna követelést, ha osztalék nem járván, a kuxák értéküket veszítették volna. Az elsőfolyamodású bányabíróság felperest keresetétől elmozdítá, s alperest a 3 kuxa tulajdonosának nyilatkoztatván, a beszámításnak helyt nem adott. E birói határozat főindokául azon felfogás szolgált, mely szerint a törvényszék a felek által zálogszerződésnek nevezett egyezményt szerencseszerződésnek nyilatkoztatá; ezt úgy a kuxákra, mint az azok után nyerendő osztalékokra vonatkozó egyezkedés természete bizonyítaná, mert „ha a zálogos határidő alatt semmi bányajövedelem nem lett volna és ha a kuxák teljesen értéküket veszítették volna, felperes bizonyára nem követelte volna azokat, s ha ő nem tudta vagy nem akarta volna kiváltani azokat, alperes kénytelen lett volna az értéktelen részvényekkel megelégedni¹⁾ Ezen ítélet felebbzetetvén, azt a kir. ítélő tábla az abban foglalt indokoknál fogva helybenhagyta;²⁾ hasonlóan ítélte a legfőbb törvényszék.³⁾ Hogy a peres felek közt kötött egyezménynek a kuxák hasznainak élvezetére vonatkozó része csakugyan szerencseszerződés, kétségtelen, s e tekintetben nem is lehet a döntvény ellen kifogást tenni; azonban helytelen (nézetünk szerint) a zálogszerződést „adás-vevési szerencseszerződésnek“ nevezni. Először mert a felek világosan zálogszerződésnek nevezték, másodsor mert az egyezménynek nincs oly természete, hogy azt „adásvevésnek illetőleg szerencseszerződésnek“ lehetne tartani; nem áll ugyanis az ítélet indoka, hogy a záloghitelező kénytelen leendett, ha az adós fizetni nem tudott vagy nem akart volna, az értéktelen kuxákkal megelégedni. Ellenkezőleg a hitelezőnek jogában állott volna a kölcsöntőkét behajtani, s ha ez a kuxákból ki nem került volna, a végrehajtást az adós magánvagyonára vezetni,⁴⁾ mit a hitelező — ha a részvények csakugyan értéktelenülnek, bizonyára meg is tesz. Vajjon el lehetett volna-e mozditani őt keresetétől? Semmiesetre sem. Végre azon esély, hogy az adós inszolvenchiába jut, a zálogtárgy pedig elértéktelenül, s így a hitelező követelését meg nem kapja, minden kézi zálogos kölcsönügyletnél előfordulhat, de azért még nem jutott eszébe senkinek, hogy az ügyleteket (a felek világos kijelentése ellenére) „adásvevési illetőleg szerencseszerződésnek“ tartsa;⁵⁾ zálogszerződés az, s a zálogjog szabályai szerint kell megítélni. Már pedig kétségtelen, hogy a zálogtárgy megtartására vonatkozó egyezmény tiltott, érvénytelen

¹⁾ A bányatörvényszék 379/888. sz. a. kelt ítélete. ²⁾ A kir. ítélő tábla 28575/888. sz. a. k. ítélete. ³⁾ A legfőbb ítélőszék 70/870. sz. a. k. ítélete. ⁴⁾ L. az „Auszt. p. tkv“ 458. 461. §§-ait. ⁵⁾ Például vegyük azon esetet, midőn valaki malomrészvényeket ad kézi zálogba, melyek — a malom elégvén — teljesen értéküket veszítik, az adós pedig fizetésre képtelen. Vajjon ez is szerencseszerződés lesz? Igaz, hogy az érték hullámozás esélye a kuxáknál legnagyobb mérvben fordul elő, de ezért még nem lehet minden arra vonatkozó jogügyletet szerencseszerződésnek nevezni.

feltétel; ez okból — amint a kuxák hasznainak beszámítását a tőke törlesztésébe nem lehetett megengedni, úgy a kölcsöntőke lefizetése mellett felperesnek kellett volna itélni a kuxák tulajdonát. Igaz, hogy a kuxák adásvevése a minősített szavatosság miatt a szerencseszerződések közé van sorolva, de nem lehet minden kuxára vonatkozó ügyletet per analogiam annak keresztelni. Minden bányatárs hitelezőjének az adós kuxájára végrehajtást lehet vezetni, mi a bányatársulati könyvbe bejegyeztetik; a végrehajtás tárgyát képező részvény becslése azonban az egész bányamű becslését tételezi fel. A kuxa ugyanis a bányaműre vonatkozó eszmei résztulajdont fejez ki, hogy értékét meg lehessen határozni, szükséges az egész bányamű értékállapotának tisztázata, mert csak az egésznek értékéből lehet a részek értékét megállapítani. E végből az egész bányaművet meg kell becsülni,¹⁾ vagyis a tisztajövedelem figyelembevételével a törzsvagyon teljes értékét megállapítani, a társulati vagyont terhelő jelzálogos követeléseket és tartozásokat abból leszámítani, s az így kipuhított tiszta összegből az egyes kuxára eső hányadot meghatározni szükséges. Ezen összeg lesz a kuxa becsára. A kuxák becslése csak szakértők által — és pedig csak a bányamű meg a bányatelekkönyv pontos megvizsgálása nyomán — történhetik, mi igen nagy költséget okoz.

5. Jegyzet. A bányatörvényjavaslat mint már tudjuk, mihelyt a bánya egynél több birtokos tulajdonát képezi, azonnal bányatársulat alakítását rendeli el, és közönséges bányatársaságok keletkeztétét nem engedi meg. Különben a javaslat szerint: 1) A bányatársulat mint jogi személy és önválasztott cég alatt telekkönyvezett tulajdonos alapszabályokat alkothat, miket a bányahatóságnak jóváhagyás végett bemutatni köteles;²⁾ 2) azon bányabírórság alá tartozik, melynek kerületében a bányabirtok fekszik;³⁾ a társulat bányabirtoka csak egészben terhelhető meg, de a társulat kötelezettségeiért is csak a társulati vagyon van lekötve, és az egyes tagok magánvagyonra érintve nincs;⁴⁾ 4) a társulat fennállása alatt az egyes bányatárs kuxáját elidegenítheti, de nem kívánhatja az alaptőkének, hanem csak a jövedelemnek felosztását;⁵⁾ 5) a bányarészek száma 100, és mindegyik mint elidegeníthető, elzálogítható ingó dolog: 10—100 részre osztható, avagy a bányarészek alapszáma ezerre, sőt tizezerre is emelhető,⁶⁾ — ennél azonban kisebb részletre osztani a kuxákat nem szabad; 7) a bányahatóság a bányatársulati birtokok állásáról bányarészkönyveket nyit és annak alapján állítja ki a bányarészcíveket; ki e bányakönyvbe bányatárs gyanánt van bevezetve, az annak tartatik, míg onnét ki nem

¹⁾ L. erről alantabb a 14. fejt. V. ö. különben Swoboda: „Über berggerichtliche Schätzung“ (Haimperl: „Viert.“ 18. köt.) 164. s. köv. l. ²⁾ „B. jav.“ 151—152. §§. ³⁾ „B. jav.“ 153. §. ⁴⁾ „B. jav.“ 155—154. §§. ⁵⁾ U. a. 156. §. ⁶⁾ L. „B. jav.“ 157—158. §§-ait.

törlik, miért is a kuxák átruházásának érvényességéhez a könyvben való átírás is szükséges.¹⁾

143. §.

Általános
határozatok
bányatársu-
latok tekin-
tetében.

Minden bányatársulatokra nézve rendszerint a következő szakaszokban (144—156. §§.) a bányatársulatok szerkezete iránt foglalt általános határozatok érvényesek. Az ezen szabályoktól eltérések a bányahatóságnak, és amennyiben oly tárgyak forognak kérdésben, melyek nem magára a bányaművelésre, hanem oly ügyekre vonatkoznak, melyekre a társulati egyleteket tárgyzó szabályok szerint általában más hatóságoknak is be kell folyniok, ezeknek is jóváhagyás végett felterjesztendők és köztudomás vágett a bányahatóságnál is beiktatandók.

144. §.

Az igazgató
választása és
a cím meg-
határozása.

Mindenik bányatársulat köteles igazgatóságot egy előljárával kirendelni, s úgy a történt választást, mint a bányatársulat aláírási czimét is a bányahatóságnak feljelenteni, mely arról saját feljegyzést vezetend, s annak megtekintését mindenkinek megengedendi s abból másolatokat adand.²⁾

145. §.

Az igazgató
felhatalmaz-
ványa.

Az igazgatóságnak és előljárójának kötelező ügyletek kötéserei felhatalmaztatása annak szolgálati szerződvényéből ítélendő meg, ennek azonban mind a bányahatóságnál, mind pedig a bányakönyv mellett mindenki általi megtekintethetés végett kell léteznie.

146. §.

Minden igazgató szolgálati szerződvényében pontos határozatoknak kell foglaltatniok: 1) az igazgatónak a mű üzletérei befolyása iránt; 2) a hivatalnokok, felügyelők és munkások felvételét és elbocsátását, s azok fizetéseinek s béreinek stb. megrendelését tárgyzó jogosítványa iránt; 3) az igaz-

¹⁾ L. „B. jav.” 159—161. §§-ait. ²⁾ Ugyanigy intézkedik a „B. jav.” 163—164. §§-aiban.

gátónak szolgálati rendtartások és utasítások adására, továbbá számadások megvizsgálására és elintézésére feljogosítása iránt; 4) ingó és ingatlan dolgok revésére vagy eladására, árumegszabásra, hitelezésre, pénzfelvételre és visszafizetésre, váltókiadásra stb. lett felhatalmaztatása iránt; 5) új bányászati jogosítványok szerzésére vagy a bányatársulat birtokában létezőknek elhagyásai feljogosítása iránt; 6) a bányatársulat képviselésére jog, kötelezettség s annak terjedelme iránt.¹⁾

147. §.

Ha az igazgató felhatalmazványának használata harmadik személyek irányában ismét korlátozandó, vagy ha az igazgató netalán egyes jogosítványok gyakorlásában más személyek beiegyezéséhez kötendő, ennek az ő szolgálati szerződévényében világosan meg kell jegyeztetnie. Homályos vagy oly módon korlátolt felhatalmazványok, melyek könnyen kétségekre szolgáltathatnának alkalmat, vagy melyek által a bányauzlet törvényszerű menete akadályoztatnék, el nem fogadtathatnak.²⁾

148. §.

Mindenik bányatárs köteles a bányahatóságnak, ha ő annak járásában lakik, saját lakhelyét, ha pedig nem ugyanazon járásban lakik, egy ott lakó felhatalmazottat feljelenteni, ki őt képviselendi, helyette a pótfizetéseket teljesíti, s kihez úgy a bányatársulat, mint a hatóságok részéről is minden tudatványok hatálylyal intéztethetnek. Ha ezen feljelentés elmulasztatik, úgy a tudatványoknak az illető koronaországban a közhirdetményekre rendelt hirdapokbai beiktatása a kézbesítés helyét pótolja.³⁾

Jegyzet. E szakaszok szerint tehát: 1) minden bányatársulat alapszabályokat alkot, s azokat jóváhagyás végett a bányahatóságnak, esetleg pedig más politikai hatóságnak is bemutatja; 2) igazgatót választ és azt az aláírási czimmel együtt a bányaha-

¹⁾ Ugyanigy a „B. jav.” 165. §. a—d pontjaiban. ²⁾ Hasonlóan rendelkezik a „B. jav.” I. a 165. §. e. p. v. ö. 166. §-t. ³⁾ Ezzel egyező a „b. jav.” 167. §-a, s csak azon hozzatételt kell megemlitenünk, mely szerint a hatósági értesítések hirdapi költségeit a b. hatósági pénztár előlegezi, kivéve ha a hirdetés a társulat kérére történik.

tóságnak bejelenti; 3) ugyanoda beterjeszti az igazgató szolgálati szerződvényét, melyben az igazgatónak harmadik személyek irányában és a társulat ügyeiben gyakorlandó rendelkezési és jogköre világosan megállapíttatik. Ha a társulati alapszabályok a bányatörvénynek a bányatársulatokra vonatkozó intézkedéseitől eltérő rendelkezéseket tartalmaznak, a bányakapitányság megvizsgálni tartozik: hogy ezen eltérés a törvénynek főleg a pótfizetések behajtására vonatkozó és magánegyezmény által hatályon kívül nem helyezhető szabályainak alkalmazását nem gátolja-e, avagy pedig a szabályszerű, kötelező határozatok hozatalát, melyek a bánya törvényszerű igazgatására vonatkoznak, nem akadályozza-e? Ha az alapszabályokban rendőri, politikai vagy közigazgatási hatóságok jogkörét érintő határozatok foglaltatnak, akkor a bányakapitányság azokat az illető hatóságokkal közli. De ha a statutumok ellen mi kifogást sem lehet emelni, akkor az ügyiratok a főbányahatóság elé terjesztendők, s csak az onnét megérkezett jóváhagyás után erősíti meg a bányakapitányság, egy hitelesített másolatot az okmánykönyv részére visszatartván.¹⁾ A bányatársulat által a választott igazgató részére adandó és megerősítés végett a bányakapitányság elé terjesztendő felhatalmazvány a hatóság által figyelmesen megvizsgálandó: vajjon a bányatörvény 146. és 147. §§-ainak megfelel-e? mihelyt bármi tekintetben aggályok merülnek fel, a bányakapitányság utasítani tartozik a társulatot egy világos és a törvény követelményeinek mindenben megfelelő meghatalmazási okmány kiállítására és beterjesztésére; ha pedig a felhatalmazvány kifogástalannak mutatkozik, akkor az az okmánykönyvbe vezettetik és e körülmény a bányatársulati könyv megfelelő rovatában megjegyeztetik.²⁾ Különben a bányakapitányságnak kötelessége odahatni, hogy az igazgató választása és a részére a felhatalmazvány kiállítása mielőbb megtörténjék; e végből felhívást intéz a társulathoz, mi ha eredménytelen maradna, záros határidőt tűz ki, melynek elteltéig 10—100 frt. erejéig terjedhető bírság terhe alatt³⁾ inti azt kötelmének teljesítésére.⁴⁾

149. §.

A bányatársak törvényes összejövedele bányatársulati gyűlésnek neveztetik, melyen ők, mint bányatársulat, határozványaikat szavazás útján hozzák. Bányatársulati gyűlések rendszeren minden három évben az igazgatóság székhelyén, vagy különben a bányatársulat által arra rendelt helyen tartandók. A bányatársak egyharmadának kívánságára, vagy ha az igazgató avagy a bányahatóság azt fontos esetek miatt szüksé-

Bányatársulati gyűlések

¹⁾ L. a „Vollzugsvorschrift“ 88. §-át. V. ö. u. a. 83. §-át, ²⁾ „Vollz.“ 83. 86. §§-ai. ³⁾ „Ált. b. t.“ 250. §-a. ⁴⁾ L. erre nézve a „Vollz.“ 89. §-át a 107. lapon.

gesnek tartja, rendkívüli bányatársulati gyűlések is rendelőndők. A bányahatóságnak szabadságában áll, a bányatársulati gyűlésekre egy biztost is rendelni, oly célból, hogy az azoknálí ügymenetről tudomása legyen.

Jegyzet. A bányatársulati gyűlések (Gewerkentage) minden három évben megtartandók; azonban rendkívüli gyűlés tartását kérni szabadságában áll: 1) a társulat egyharmadának, ha ők pl. az üzlet vezetésével nincsenek megelégedve, vagy indítványt akarnak tenni, 2) továbbá az igazgatónak, ha pl. pótfizetések elrendelése válik szükségessé, sőt 3) hivatalból a bányahatóságnak is jogában áll ilyesmit elrendelni. A bányahatóságnak küldötte a gyűlésen azért van jelen, hogy az ügyek menetéről a kapitányság tudomást szerezzon; azonban a hatóságnak e joga szabályszerint igen korlátozottan használható, s a társaknak a legszabadabb tanácskozás meg határozathozatala engedendő. De ha valamely bányatársulat igazgatásában a bányatörvények folytonos elhanyagolása a bányaműnek hátrányos és szakértelmet nélkülözö vezetőse nyilván mutatkozik, vagy pedig a társulat kebelében uralgó egyenetlenség gátolja a célszerű rendszabályok hozatalát és keresztülvitelét, akkor bányahatósági biztost kell küldeni a társulati gyűlésre, hogy a kapitányságnak alkalma legyen a bajokról meggyőződni és azoknak elhárításáról ahhoz mért módon: intés, figyelmeztetés vagy szigorubb eszközök alkalmazása által gondoskodni.¹⁾ A javaslat szerint „bányatársulati közgyűlés legalább minden harmadik évben, a bányarészek egyharmadának tulajdonosai, az igazgatóság vagy a bányahatóság kívánára pedig bármikor tartandó;²⁾ ez tehát megegyezik az ált. b. t. 149. §-ával, és attól csak következőkben tér el: 1) hogy a rendkívüli gyűlések tartását nem a bányatársak egyharmadának, hanem a k u x á k $\frac{1}{3}$ -d á n a k birtokosai kívánságára rendeli el, mi a közönséges részvénytársulati törvényekhez való közeledést mutat; 2) hogy a bányatársulatoknak teljesen szabadmozgást kívánván engedni, melőzi az ált. b. törvény azon határozatát, mely szerint a bányahatóság a bányatársulati gyűlésre biztost rendelhet.³⁾

150. §.

A bányatársulati gyűlésre a meghívásokat az igazgatóság köteles kibocsátani, s a tanácskozásra kitűzött nap előtt legalább is négy héttel, azon bányatársaknak, kik a bányahatóság járásában lakásukat feljelentették, vagy ottani felhalmazottjukat megnevezték, írásban kézbesíteni, a többieket

Azokrai meghívások.

¹⁾ L. a „Vollzugsvorschrift“ 90. §-át. ²⁾ L. a „B. jav.“ 168. §-át. ³⁾ L. a „B. jav. ind.“ 16. lapján a 10. bekezdést.

pedig hirlapok által (148. §.) a megjelenésre felszólítani. A tanácskozásnak előre tudott tárgyai a meghívásban mindig kijelölendők.¹⁾

151. §.

A tanácskozás tárgyai.

A bányatársulati gyűléseken az igazgató üzleti jelentése, a számadás befejezése és a mérleg a mult közigazgatási évekről, s minden egyéb fontosabb közigazgatási és üzleti ügyek tanácskozás és elhatározás alá veendők.²⁾

152. §.

Elnöklet.

A gyűlésbeni elnökletet mindaddig, míg saját főnök nem választatik, a legtöbb részletekkel bíró, s egyenlő részletekkel bírók között, a korra nézve legidősebb viszi. A főnök is mindig köteles szavazni.³⁾

153. §.

Szavazási képesség.

Szavazási képességgel bír mindenik bányatárs, ki személyesen vagy felhatalmazott által megjelent. Utólagos, az ülés feloszlátása után nyilvánított avagy írásbeli szavazatok el nem fogadtathatnak.⁴⁾

154. §.

A határozatok hozatala.

Rendszerint a jelenlevő szavazók általános szótöbbsége részleteik aránya szerint határoz, a legcsekélyebb részlet egységnek vétetvén. A szavazatok egyenlősége esetében azon vélemény bír döntőerővel, melyhez az elnök járult. Ha azonban az egyleti alapszabályok megváltoztatása vagy a bányatársulat ingatlan vagyonának elárusítása forog kérdésben, a határozat érvényességére a jelenlevő szavazók legalább is háromnegyedrészének hozzájárulása szükséges, részleteik aránya szerint.

¹⁾ Ezzel egyező a javaslat 169—170. §§-ainak rendelete. ²⁾ Hasonlóan a „Bányajav.” 171. §-a. ³⁾ Ugyanigy a „B. jav.” 172. §-a. ⁴⁾ Hasonlót rendel a javaslat is, pótiasul azonban kijelenti, hogy a gondnokság vagy gyám-ság alatti bányatársakat a gyám vagy gondnok képviseli. L. a 173. §-t. V. ö. különben a 2. bekezdést.

155. §.

Az általános polgári törvénykönyvnek azon szabálya, mely szerint a leszavazottnak jogában áll, biztosítást vagy a közösség megszüntetését követelni (Ált. polg. tkönyv 834. §.) a bányatársulatokra nem alkalmazható (139. §.). A bányatársulat feloszlata vagy vagyona alaptőkéjének elárusítása csak a bányatársulat minden részletei vagy legalább is azok háromnegyedrésze birtokosainak beleegyezésével történhetik. Ez utóbbi esetben azonban arra nézve az illető bányahatóság jóváhagyása kérendő ki.

156. §.

Az igazgatóság elöljárója köteles a jegyzőkönyvvezetésről Jegyzőkönyv
vezetése. gondoskodni s arra felügyelni; a jegyzőkönyvet minden jelenlevő bányatársak vagy azoknak meghatalmazottjai kötelesek aláírni.

Jegyzet. A bányatársulati gyűlések, azok tárgyai, belső ügyrendje, az elnöklet, szavazási képesség, határozatok hozatala és a jegyzőkönyv vezetésére vonatkozólag találunk itt szabályokat, melyek érthető és világos szerkezetüknél fogva bővebb magyarázatra nem szorulnak. Az igazgató üzleti jelentése, mi a tanácskozmány főtárgyát képezi, s az azzal kapcsolatos számadás előterjesztetvén, rendszerint a számvizsgálóbizottság jelentése nyomán vagy jóváhagyják a számadást, s az igazgatót feloldják annak terhe alól, vagy pedig felhívják őt a neheztelt tételek felvilágosítására. Ha az igazgató által adott felvilágosítás a bányatársak egyrészét megnyugtatta, más részüket azonban ki nem elégíti, akkor a feloldás kérdése felett szavazás által döntenek. Azon kérdés támad azonban, vajjon a számadási kötelelem alól felmentő többségi határozattal meg nem elégedő tagoknak, kik kisebbségben maradtak, van-e joguk a felmentő határozattal szemben külön részleges számadási pert indítani? A bányatörvény a többségi határozat által jogaikban magukat sértetteknek vélt egyének részére a biztosítás és kielégítés mellett a társulattól való kilépésre vonatkozó jogot elvonja; azonban ezt csak a bányatársulattal szemben teszi. Vajjon azonban az egyes tagoknak az igazgató ellen érvényesítendő számadási keresetük elenyészik-e a többség felmentő határozata folytán? az törvényszéki gyakorlatunk szerint a felmentő határozat természetétől függ, mit a következő jogeset bizonyít. A. és B. bányatársulati tagok B. társulati igazgató ellen 57,000 frt. erejéig számadási pert indítottak; C. alperes hivatkozván a társulati gyűlésben felvett jegyzőkönyvre, melyben a társulat őt

számadás terhe alól felmentette, egyuttal pedig felperesek keresetének halmozottságát kitüntetvén, kérte felperesek elutasítását. Felperesek ennek ellenében a jegyzőkönyv azon részét hangsúlyozák, melyben a társulat mint „jogi személy” felmenti ugyan tisztviselőit a számadás kötelme alól, azonban az egyes tagoknak, kik a határozattal meg nem elégednek, követelésüknek törvény útján való érvényesítését fenntartja, miért is kérték felperes számadási kötelezettségének kimondását. Az elsőfolyamodású bányabíróság a számadási kötelezettség elvi kérdésének eldöntésébe nem is bocsátkozott, hanem felpereseket keresetüktől annak halmozottsága miatt elmozdította, azonban a kir. tábla bár e tekintetben az elsőbíróság ítéletét jóváhagyta, mindazonáltal kimondá, hogy felpereseknek külön számadási pert indítani jogukban áll, „mert a bányatársulati közgyűlésen hozott határozatnál fogva, minden egyes bányarészvényesnek joga világosan fenntartatott a bányai számadások felett nehézségeit megtehetni és per útján érvényesíteni.“¹⁾ Ezen jogerőre emelkedett felsőbírósági döntvényből egyrészt kitűnik az: hogy az egyes bányatársaknak, habár a társulat számoltatási jogáról lemondott, joguk van külön számadási pert indítani, másrészt azonban világos: hogy — mert e jogukat csak akkor gyakorolhatják, ha az társulati határozat által van részükre rezerválva, — a társulat teljesen felmentő határozata a 155. §. analogiája szerint az egyes tagokra is kötelező. Egyébiránt nemcsak a b. társulat követelhet számadást az igazgatótól és indíthat annak alapján pert ellene, hanem az igazgató is követelheti számadása alapján azt a társulattól, mit annak üzetében sajátjából előlegezett; csakhogy a követelés alapjául szolgáló egyes tételeket — még ha azon számadás, miből azok származnak, megvizsgálva és jóváhagyva is van — világosan kiemelni, s a követelési összeget részletes tételekből egybeállítani kell,²⁾ ellenesetben a kereset visszautasíttatik. A társulati gyűlés határozatai a kisebbséget rendszerint feltétlenül³⁾ kötelezik; az általános többség a részleteik aránya szerint szavazók számából kerül ki, oly esetekben azonban, hol a bányatársulat felosztatása és vagyona elárúsítása képezi a határozat tárgyát vagy az összes kuxák birtokosainak meg egyezése vagy legalább a kuxák $\frac{3}{4}$ -ének birtokosaitól kijelentett jóváhagyás szükséges. Utóbbi esetben azonban a határozat érvénye még a bányahatóság megerősítéséssel függ. Egy ily határozat ugyanis az egész bányatársulatra nagy fontossággal bír, s előfordulhat azon

¹⁾ A kir. ítélőtáblának 1920/⁸⁶⁴ sz. a. k. ítélete. ²⁾ A kúriának 325/⁸⁶⁹ sz. a. k. ítélete, melyben L. bányatársulati igazgatónak társulat ellen 585 frt. előlegezett összeg iránt indított perében a követelési jogosultságot megállapítá, azonban a keresetet a fentebbi kellékek hiányából visszautasítá, illetőleg a hasonartalmu 55/⁸⁶⁹ sz. a. k. elsőbírósági ítéletet helybenhagyá. ³⁾ Régibb bányajogaink a kisebbség érdekeinek védelméről intézkedtek; így pl. a reményvágatok költségeihez a leszavazott kisebbség nem tartozott járulni, de a jövedelemre sem tarthatott igényt. L. Miksa b. rend. XII. 5. Selmeczi felv. sz. XII. 4. V. ö. Gräzenstein id. m. 262. l.

eset, hogy a kuxák $\frac{3}{4}$ -ét egy vagy két birtokos keriti kezébe, a többi ($\frac{1}{4}$) részvények pedig több bányatárs tulajdonát képezik, kik rövidséget szenvednének. Ez okból a bányakapitányság feladata a körülmények figyelembevétele, a társulati igazgatás és számadási mérlegek pontos vizsgálata által meggyőződést szerezni afelől, hogy a hozott határozatok csakugyan a szükség szüleményei, s hogy a kisebbség érdekei fenyegetve nincsenek. Csak ezek vizsgálata után lehet a jóváhagyást kiadni.¹⁾ A javaslat 169—174. §§-ai megegyeznek a most tárgyalt szakaszok közül a 150—154. §§-al; ugyanez áll a társulati határozatok hozatalához szükséges szótöbbségre,²⁾ továbbá a határozatok kötelező erejére³⁾ és végül a fontosabb határozatoknak neveire és hatósági jóváhagyására nézve⁴⁾ Módosító illetőleg póttintézkedéseket találunk azonban annyiban, — mennyiben: 1) a közgyűlések érvényességére (mint a közönséges részvénytársulatoknál) szükséges, hogy a megjelent bányatársak a kuxák többségét képviseljék, ellenesetben új közgyűlés hivatik össze, mely tekintet nélkül a jelenlevők birtokára határoz;⁵⁾ 2) kivételkép a meghívás nélkül megjelenő, de a közgyűlés tartásába beleegyező valamennyi bányatárs is tarthat rendkívüli közgyűlést;⁶⁾ 3) a bányabirtokról szóló lemondás és elajándékozás közegyetértséssel, az alapszabályok változtatása és a társulati nélkülözhető ingatlan vagyon eladását célzó végzések pedig a gyűlésen képviselt kuxák $\frac{3}{4}$ -ének hozzájárulásával határozhatók el;⁷⁾ 4) végül a jegyzőkönyvet könnyítés okából csak az elnök és jegyző írják alá, és a kiküldött bizottság hitelesíti.⁸⁾

157. §.

A bányatársulati gyűlésen (151. §.) meghatározott pótfizetéseket (138. §.) köteles az igazgató a hozott határozatok értelmében kivetni, és a megállapított módon és időben behajtani.⁹⁾

A pótfizetés behajtása az igazgató általi kivétel után.

158. §.

Azon bányatársak, kik az igazgató általi kivételnek nem engedelmességek, vagy kiknek az a bányahatóság járásában nem kézbesíthetők, az igazgató kérelmére a bírói hatóság által tízennégy napi határidő kitűzése mellett a pótfizetés le-

A pótfizetés behajtása a bírói felszólítás által.

¹⁾ „Vollz.“ 109—110 l. ²⁾ L. a „B. jav.“ 176. §-ának 1—3. bekezd. ³⁾ „B. jav.“ 176. §. 4—5. bekezd. ⁴⁾ L. „B. jav.“ 177. §. b) pont. ⁵⁾ L. a jav. 174. §-át. ⁶⁾ L. ugyanannak 175. §-át. ⁷⁾ L. u. a. 177. §-t. V. ö. különösen az a. és c. pontokat. ⁸⁾ L. a „B. jav.“ 178. §-át. V. ö. az indoklás 16. l. ⁹⁾ Ugyan-
gy a „B. jav.“ 179. §-a.

tételére felszólítandók, s ezen felszólításról a 148. §. határozataihoz képest írásbeli kézbesítés vagy a hirdlapokbai beiktatás által értesítendők.¹⁾

159. §.

Az igazgató kérvényének evégre a bányatársulati gyűlés jegyzőkönyvének hitelesített kivonatával és a bányahatóság abbeli bizonyítványával kell ellátva lennie, hogy a felszólítandó mint bányatárs be van jegyezve.²⁾

160. §.

A határidő sikertelen eltelte után az igazgató a késedelmes bányatárs ellen bányarészének végrehajtási árverezését köteles kérni.

161. §.

Ha az adós az árverezésig a követelés valódisága ellen kifogásokat tesz s azokat hiteltérdemlőleg bebizonyítja, vagy ha a követelt pótfizetés s a keletkezett költségek összege bíróilag letétetik, úgy a bányatársulat követelése rendes eljárásra utasítandó, s azalatt az árverés megállítandó.

162. §.

Az árverezésig mind a késedelmes adósnak, mind pedig a bánya mindegyik részbirtokosának szabadságában áll, a hátralevő pótfizetést és a perköltségeket lefizetni. Ha ez megtörténik, úgy az árverés elmarad.

163. §.

Az árverezés a perrendtartás szabályai szerint eszköz-
lendő, azonban a kikiáltási áron aluli ígéret nem fogadtat-
hatik el, s a legmagasb ígéret készpénzben teendő le. Kiki-
áltási árnak a tartozásban levő pótfizetés s a körülbelüli
perköltségek összege veendő.

¹⁾ Hasonlóan a „B. jav.” 180. §. ²⁾ Ugyanigy a „B. jav.” 181. §-a.

164. §.

Az elárverezett részlet a vevőnek átadandó, s erről a bányahatóság is, a vevőnek a bányatársulati könyvbe leendő bejegyzése végett hivatalból értesítendő. A letett legmagasb ígéretből a perköltségek s az árverés idejékor lejárt pótfizetések letisztázandók, s a netalán fennmaradó hátralék a kilépett bányatársnak átadandó.

165. §.

Ha az árverésnél venni szándékozó nem jelentkezik, úgy az árverezett részletet a többi bányatársak kötelesek átvenni, s a rajta levő pótfizetéseket lefizetni.

166. §.

Évégre a bíróság az árverezési határnap befejezéseül köteles nekik ezen részletet átadni, a bányahatóság pedig, mely erről hivatalosan értesítendő, ugyanazt tüstént a bányatársulati könyvbe aránylag átírni, s a korábbi bányatársat kitörölni. A hátralevő pótfizetést az igazgató kivetés által ezen bányatársaktól köteles behajtani. A keletkezett perköltségekért a kilépett bányatárs egyéb vagyonával is felelős.

Jegyzet. Pótfizetések (Zubusse) alatt azon járulékokat értjük, miket a bányatársak a bányaművelésnek eszközölhetése végett kuxák arányában a társulati pénztárba szolgáltatni kötelesek. A pótfizetéseket rendesen a társulati gyűlés rendeli el. A pótfizetéseknek kivetése, vagy annak meghatározása: minden kuxa után mennyi fizetendő? a igazgató feladata, mi esetleg birói felszólítás által eszközöndő. Az igazgatónak be kell győznie okmányilag: 1) hogy ő a bányatársulat által szabályszerű módon igazgatónak megválasztott, és e minőségben a társulat ügyeit most is vezeti; 2) hogy a pótfizetéseket a bányatársulati gyűlés rendelte el; 3) hogy ő azoknak behajtására meghatalmaztatott; 4) végül hogy a felszólított társulati tag. Az igazgató kérvényére hozott s a pótfizetéseknek 15 nap alatt leendő beszolgáltatását elrendelő végzés az érdekelt bányatársaknak kézbesítettén, ha az eredménytelen maradt, az igazgató újabb kérvénye folytán a hátrányban levő bányatársak részvényeinek elárverelése kimondatik; ezen árverést elrendelő végzés a bányabíróság hivatali helyiségeiben való kifüggesztés és hirdalában való közzététel által meghirdettetik. A hirdetményben kitűzött ha-

táridőben — ha annak elkövetkeztéig a felek kifogást nem adnak be — az illető bányabíróság helyiségeiben megtartatik az árverés, melyet a kiküldött birói tag vezet. Az árverés ügymenetéről jegyzőkönyvet vesznek fel, mit egy bírósági tollnok vezet; ezen jegyzőkönyvbe a megjelent árverelők által tett ígéretek s végül a legmagasb ígélet folytán az árverelt kuxákat megvevő egyének neve, az általuk készpénzben lefizetett vételár összegével együtt beiktattatik; az árverés folyama alatt az igazgató azon kijelentése folytán, hogy a bányatársak egyike vagy másika a reáeső pótfizetést teljesíté, az árverésnek felfüggesztését eredményezheti. A felfüggesztés azonban csak a fizető egyén bányarészvényeire érvényes, a többiekre pedig az árverés foganatosittatik; ugyanily felfüggesztő hatással bir az igazgatónak azon kijelentése, hogy valamely bányatárs kuxájáról lemondott, az ily kuxák a társulat tulajdonába menvén át — épen úgy, mintha árverelő nem jelentkeznék. Az árverést azonban a fizetésen és lemondáson kívül megakaszthatják a bányatársak azáltal is, ha a pótfizetést elrendelő végzés ellen kellő időben kifogásokat adnak be, mikor is e kifogások érdemleges tárgyalása válik szükségessé. Az ügy gyors lefolyását azonban nem gátolja sem azon körülmény, hogy az érdekelt bányatársak közt olyanok is vannak, kik valamely okból önképviselőre nem képesek, sem pedig oly kifogások, mik a pótfizetési kérdéssel nincsenek szoros összefüggésben. Általában csak a pótfizetés kérdése felett kell határozni, és a felek egyéb kifogásait nem szabad figyelembe venni. Így pl. egy 100 részre osztott „vasbánya- és műgyár“ társulat igazgatója 8 bányatárs ellen, kik 7 kuxával birtak, 14,735 ft. erejéig terjedő pótfizetés elrendelése végett kérvényt nyújtott be a bányabírósághoz, melynek — kellően lévén az felszerelve — hely adatott; a bányatársak azonban kifogást adtak be. A kifogások lényege következőkben állott: 1) A minden kuxára 2015 frtban kivetett pótfizetés a társulati vagyont terhelő 210,500 ftnyi adósság törlesztése végett rendeltetett el, azonban ezen tartozás hitelezői épen azon többi bányatársak, kik a 93 kuxa birtokosai s kik az adósság törlesztése végett a pótfizetést elhatározták. Ebből látható, hogy ezen bányatársaknak céljuk az egész bányamű tulajdonát maguknak megszerezni s a nyolcz bányatársat a közösségből kiküszöbölni; ezért határozták el a pótfizetést, melyre pedig semmi szükség. 2) Ugyanezt bizonyítják azon aggályos körülmények is; hogy a társulati igazgató a többséget képező bányatársaknak és testvéreknek uradalmi igazgatójuk s hogy az igazgatói számadások, mik az adósság hovaforrását s ebből folyólag a pótfizetések szükségét kimutatnák, megvizsgálva nincsenek. A pótfizetésre vonatkozó határozat tehát nem is érvényes. 3) Figyelembe veendő, hogy a kifogásttevők között egy kiskoru, önképviselőre nem jogosított oly személy is van, kinek vagyonából ily tetemes összeget (törvény szerint) a bizonytalan eredményű bányavállalatba fektetni nem is szabad. Már pedig igaztalanság lenne a kiskoru árvát azért, mert további befizetéseket nem tehet, meglevő vagyonától megfosz-

tani. 4) Végül miután az igazgatói jelentés szerint a társulat vagyona oly tetemes adósság terheli, hogy annak vagyona annak lefizetésére elégtelen, kérik a társulat ellen a bányacsődöt kimondatni. A bányabíróság az ismeretlen tartózkodású kiskoru bányatárs érdekeinek megóvása céljából jogi gondnokot, a kifogások elintézése végett pedig tárgyalást rendelt, melyen az említett bányatársak és kiskoru jogi gondnoka a fentebbi kifogásokat ismétlék, a társulati igazgató pedig ezek ellenében azon érveket hozta fel, miknek alapján a bányabíróság következően határozott. A késedelmes bányatársak a kuxánként kivett pótpénzek és az okozott eljárási költségek 15 nap alatti befizetésére köteleztetnek, kuxáik ellenesetben el fogván árve-rezteni; mert a társulati gyűlés úgy a szabályszerű összehívás folytán, mint a kellő szám tekintetében kifogástalanul alakult s jogérvényesen határozott és a pótpénzek befizetésének szükségét a társulat képes legjobban megítélni. Mitsem változtat a dolgon a többségben levő bányatársak hitelezői minősége, mert ők itt a kuxákra eső 195,765 ftnyi pótpénzt nem fizetik ugyan be, azonban ugyanennyire terjedő követelésük egyesülés illetőleg beszámítás folytán elenyészik, s ez különben a pótfizetés kérdésének érdeméhez nem is tartozik. Hasonlóan semmis a kiskoru érdekében tett ellenvetés, mert a törvény csak kuxák vételét tiltja,¹⁾ de a meglevő kuxákra eső pótpénzek befizetésére ez nem szól, a törvényt pedig ily módon kiterjesztőleg magyarázni nem lehet, mert ebből az következne, hogy semmiféle bányatársulat sem rendelhetne el pótfizetést, melynek tagjai között esetleg kiskoru van, ez pedig a legtöbb bányavállalat folytatását tenné lehetetlenné. Nem vehető figyelembe kifogásolóknak az igazgató állása és számadásai tekintetében felvetett ellenvetésük és a bányacsőd kimondására vonatkozó kérelmük; az elsőre nézve a törvény rendes útja nyitva áll számukra, a másodikra nézve pedig kérelmük jogtalan, mert csődöt kérni csak a hitelezőknek vagy pedig a bányatársulatlaknak, de nem az egyes tagoknak áll jogában. A pótpénzek bírói úton való behajtásánál az igazgatónak csak igazgatói minőségét, a törvényesen tartott gyűlés szabályszerű határozatát és a behajtásra nyert meghatalmazást kell beigazolni, s a kifogások csak a kívánalmak ellen tehetők; minden egyéb, a fentebbiektől különböző természetű kifogás vagy kérelem mellőzendő. Ezen jogeset és az arra vonatkozó határozat indokai teljesen megvilágítják a pótpénzek bírói úton való behajtásánál szem előtt tartandó elveket; látható azonban, hogy ezen rendszerint követendő eljárás sok költséget okoz. A javaslat ezt oly módon véli elkerülhetni, hogy (minden a bányabíróság előtt folytatandó eljárást mellőzve) jogot ad a bányatársulatlaknak: a hátralékos kuxáknak a társulatra való átirását kérni, mely kérelem egy (a fizetés elrendelését tartalmazó, de eredménytelen végzésben kitett) tizennégy napos határidő után be is következik;²⁾ ennek megtörténtéről a társulat és bányatárs értesít-

¹⁾ „Orszb. ért. VII 26. §. ²⁾ I. a „B. jav.“ 182. §-át.

tenek, s ez utóbbi még az értesítéstől számított 30 nap alatt a kötelezett fizetés teljesítése által visszaválthatja kuxáját, ha pedig ezt nem teszi s a kuxát a bányahatóságnak át nem adja, ez azt törvényesen megsemmisíti.¹⁾ A javaslat ezen — az abrudbánya-verespataki bányamegyében szokásos eljárás után alkotott²⁾ — szabályai szerint tehát abban van eltérés, hogy a költséges s sok esetben eredménytelen bírói felszólítást és árverést nem szükséges okvetlenül előzetesen megkísérteni, hanem azonnal eszközölni lehet az átírást, azonkívül az ügyet egyszerűen a bányakapitányság segélyével lehet elintézni. Ily eljárás nem követhető s az árverés megkísérlendő: 1) ha a bányatársulat nem él átíratási joggal; 2) vagy ha a hátralékos „kuxákat jelzálogos követelések“ terhelik.³⁾ Ez utóbbi rendelkezést úgy kell értenünk, hogy azon többek tulajdonában levő közös bányabirtokok, melyeknek jövőben a javaslat szerint társulattá kell átalakulniok, részletesen jelzálogilag lehetnek terhelve, és ezen terheknek jövőben a résztulajdont képviselő kuxákra kell átszármazni. Csak is ily átmeneti intézkedés alakjában tudjuk a fennebbi kifejezést értelmezni, mert azt felteszszük, hogy a javaslat nem kívánja a lehetetlent lehetővé varázsolni, s az egyszer ingó dolgoknak kijelentett kuxákra (158. §.) nem akar a szász bányatörvényhez hasonlóan⁴⁾ jelzálogot alapítani, melynek alapjául csak ingatlan szolgálhat. Azon esetben különben, midőn a bányatársulat kénytelen követni a bírói felszólítás és az árverezés útját (l. a fennebbi 1. 2. pont alatti eseteket), épen oly eljárásnak van helye a javaslat szerint is, mint aminőt fentebb tanultunk ismerni;⁵⁾ megjegyzendő, hogy ugy az ált. bányatörvényben, mint a javaslatban előfordul azon kivételes eset, mely szerint a bányatárs az eljárási költségek megfizetéseért magánvagyonával is felelős.⁶⁾

167. §.

A bányarészekről lemondás.

Ha valamely bányatárs a bányarészéről lemondás jogával él, mi neki az árverés megtörténteig megengedettik (139. §.), ugy ezen bányarész a többi bányatársakra száll, s a hátralevő pótfizetés ezek által, a netalán keletkezett perköltségek pedig a lemondó által vállalandók el. A lemondási nyilatkozat vagy az igazgatónál, vagy pedig közvetlenül a bányahatóságnál nyújtandók be, s a megürült bányarész átírása s kitörlése a fennebb előadott szabályok (166. §.) szerint eszközölnö.⁷⁾

¹⁾ „B. jav.“ 183. §-a. ²⁾ L. a „B. jav.indok.“ 16. l. ³⁾ L. a „B. jav.“ 184. §-át. ⁴⁾ L. a szász b. törvény 17.—21. §§-ait. ⁵⁾ L. a „B. jav.“ 185—192. §§-ait. ⁶⁾ L. az „Ált. b. t.“ 266. §. utolsó pontj. V. ö. a jav. 192. §-ának 2. bekezd. ⁷⁾ Ugyanigy a „B. jav.“ 193. §-a.

168. §.

Az itt előadott szabályok (138—167. §§.) a már létező bányatársulatokra is alkalmazandók. A bányahatóságok ennél fogva kötelesek azokat a birói hatósággal egyetértőleg társulati alapszabályaik kijavítására, igazgatójuk és aláírási czimük választására, s az ezeket tárgyzó okiratok előterjesztésére szorítani, oly czélból, hogy ezek jóváhagyathassanak, a bányakönyvbe feljegyeztethessenek s köztudomás végett a bányahatóságnál beiktattathassanak.¹⁾

Ezen szabályoknak a létező bányatársulatoknál alkalmazása.

Jegyzet. Ha a bányakapitánysághoz közvetlenül, vagy valamely bányabiztosság útján egy bányatárs kuxájáról való lemondását benyújtja, erről a társulati igazgatóság késedelem nélkül azon kijelentéssel értesítendő, hogy a kuxa a 167. §. rendelethez képest egyidejűleg a társulat többi tagjaira iratik, és így az aránylag kiveendő pótpénzek behajtásáról gondoskodjék. Ha a kuxára birói tilalom vagy más hasonló letiltás van feljegyezve, vagy pedig a bányakönyvbe bevezetve, az illető bíróság azonnal értesítendő a lemondásról, s a kitörlés csak azon esetben fogatosítható, ha az illető törvényszék részéről ez ellen semmi kifogás sem tétetik;²⁾ mindezekre is főleg a jelzálogos hitelezők jogaira nézve részletes átmeneti intézkedést tartalmaz a most következő szakasz.

169. §.

Amennyiben a már létező bányatársulatoknál az egyes részvényesek a bányakönyvben bányarészeik birtokára vannak bejegyezve, s ezek adósságokkal terhelve: 1) azon esetben, ha az ilyes bányatárs részlete hátralevő pótfizetések miatt végrehajtás útján elérverezendő (158—166. §§.), az elrendelt árverésről a jelzálogos hitelezők is értesítendőek, s az árverésnél bejött legmagasb ígélet, amennyiben abból a pótfizetés s a végrehajtási költségek letisztázása után valami fennmarad, nekik átadandó. Ha pedig a legmagasb ígélet fennmaradó hátraléka a jelzálogos hitelezők kielégítésére elegendő nem lenne, vagy ha az árverésnél venni szándékozó nem jelentkezik, úgy a végrehajtás alá vett bányarész az első esetben a vevőre, második esetben pedig a bányatársakra tehermentesen száll. 2) Ha valamely bányatárs jelzálogos

Az egyes részbirtokok sok jelzálogos hitelezőinek joga

¹⁾ Ugyanigy a „B. jav.“ 195. §-a. ²⁾ L. a „Voll.“ 91. §-át.

adósságokkal terhelt bányarészeről mond le, úgy a többi bányatársak azzal együtt a rajta fekvő terheket is kötelesek átvenni. Ezeknek azonban szabadságában áll, a helyett a hátralevő pótfizetés tekintetében a végrehajtási árverést a megelőző pont szabályai szerint kérni.

Jegyzet. A bányatörvény által megállapított s a bányatársulatok viszonyait rendező szabályok hatálybaléptetése alkalmával nem lehetett figyelmen kívül hagyni a bányatársulatok régibb szervezetéből folyó jogállapotot. Különösen az ausztriai császárság némely tartományaiiban, sőt a magyar birodalom egyes bányavidékein is szokásban volt az egyes bányatársakat kuxák részerejéig a bányatelekkönyvbe tulajdonos gyanánt beiktatni. Ezen kuxákra a bányatársak mint részszerű jelzálogra bekeblezéseket eszközöltek, miért is gondoskodni kellett az érdekelt jelzálogos hitelezők jogairól azon esetre, hogyha a kuxa mint jelzálog tárgya a bányatárs lemondása vagy a pótpénz nemfizetése miatt árverés alá vétetik. Ha a pótpénz nemfizetése miatt árverés rendeltetik el, arról a jelzálogos hitelezők értesítettnek, s az elárverelt kuxák vételárának (a pótpénz és eljárási költségek levonása után) fennmaradt feleslege nekik kiadandó; de ha nem jelentkezik vevő, akkor a kuxák a bányatársulatra szállanak, s sem a vevőre (ha pl. a vételár feleslege nem elég a hitelezők követelésének kielégítésére), sem pedig a bányatársulatra nem mennek át a kuxa jelzálogos terhei. Az adós volt bányatárs ugyanis nem szabadul kötelmei alól, hanem hitelezőinek magánvagyonával is felelős.¹⁾ Lemondás esetén a társulatra szállanak ugyan jelzálogi terheikkel együtt az elhagyott kuxák, azonban ha a társulat ezt átvállalni vonakodik, megkísérti az árverést, mely ha sikerül: a kuxák a vevőnek, — ha pedig nem sikerül, a társulatnak nevére iratnak, de mindkét esetben tehermentesen; ez tehát szinte a részszerű jelzálog²⁾ törlését eredményezi, de a hitelező az adós magánvagyonából leendő kielégítésére nézve jogát ezen esetekben is megtartja. Mint-hogy a közösbányatulajdoni és közönséges bányatársasági állapot a javaslat szerint jövődre nem lesz megengedve, sőt a már létezőknek is társulatokká kell átalakulniok (b. j. 151. §.), tehát szinte elő fog fordulni számos eset, hogy a kuxák ingó természetűek dacára részszerű jelzálogos terhek biztosítási alapjául fognak szolgálni; ezért azoknak nemfizetés vagy lemondás miatt való elárverezésük illetőleg átszállásuk a jelzálogos hitelezők érdekeit épen úgy fogja érinteni, mint azon esetekben, melyekről az ált. b. t. 169. §-a intézkedik. Ez indította a javaslat szerkesztőit, hogy az ált. b. t.

¹⁾ L. Grünzenstein: „Das allg. öst. Berggesetz“ ez. m. 270—271. lapj.

²⁾ A jogi fogalmakkal ugyan ellenkezik jelzálogos teherről beszélni ingó dolgoknál, azonban ezen anomáliát az átmeneti körülmények megfejtethetővé teszik. L. fentebb a telekkönyvnél előadottakat.

169. §-át másított szövegezéssel ugyan, de lényegében változatlanul átvegyék.¹⁾ Most már — a bányatársulatok jogi természetével és belső viszonyaival megismerkedvén — a bányatársulati viszony megszüntéről kell megemlékeznünk; ez megszűnhetik az egyes kilépő bányatársakra, vagy pedig azok mindnyájára (ez esetben a társulat feloszlása által). Egyes bányatársakra nézve megszűnik e viszony: 1) ha kuxáikról lemondanak;²⁾ 2) ha a kuxáikra kivetett pótpénzeket nem fizetik;³⁾ 3) elidegenítés és átszállás által, ha élők közt vagy halál esetére: csere, ajándék, önkényes eladás, bírói árverés, végrendeleti vagy törvényes öröklés stb. módon a bányatárs birtokában levő kuxák másra szállanak által.⁴⁾ A bányatársulatok egyes tagjaira nézve a társulati viszony megszűnése tekintetében különbséget találunk a közönséges közkereseti és bányatársaságok meg a bányatársulatok között, mert míg az előbbieknél az elhunyt bányatárs örökösei rendszerint csak azon esetben kénytelenek a társasági viszonyban maradni, ha ez a társasági szerződésben vagy az örökhagyó végrendeletében világosan ki van kötve,⁵⁾ addig a bányatársulatoknál az egyes tag halála az egyetemes vagy részszerű jogutódok jövődöbéli tagsági viszonyára semmi befolyással sem bír, s az elhunyt vagyoni jogi személyiségének utóda, ki a kuxák tulajdonát öröklés útján megszerezte, ezen tény által a bányatársulatba belépett.⁶⁾ A további különbséget az egyes társak tagsági viszonyának megszüntetésére nézve a közönséges és bányatársaságok meg a bányatársulatok között abban találjuk, hogy az előbbieknél az egyes tagot a társaságból kizárhatják: 1) ha csőd alá kerül, 2) ha bírósággal pazarlónak nyilvánították, 3) ha gondnokság alá kerül és 4) ha büntetést követ el;⁷⁾ ellenben a bányatársulatok ezen okok miatt a bányatársakat ki nem rekeszthetik.⁸⁾ A társulati viszony megszűnik az összes tagokra nézve a bányatársulat feloszlása által; ez bekövetkezhetik a bányatársak beleegyezése folytán vagy anélkül. Az első eset akkor áll elő, 1) ha a bányatársulat feloszlását érvényesen elhatározta,⁹⁾ mi következményeiben egyjelentőségű az egyes bányavállalkozó azon elhatározásával, hogy bányatelkét elhagyja, és ha jelzálogos hitelezők vannak, szabályszerű becslést és árverést¹⁰⁾ von maga után; 2) ha bányatársulat bányaművét elidegeníti,¹¹⁾ vagy 3) ha minden bányatárs lemond kuxájáról, mert ugy első esetben a társulati határozat, mint másodikban az egyes társak önálló nyilatkozatainak összege magában foglalja a társulat feloszlását.¹²⁾ A bányatársulati viszony megszűnik a tagok akarata ellen is: 1) ha a társulat csödbe jut; 2) ha a bányaművelési jogosítványtőle jogerős

¹⁾ L. „B. jav.“ 194. §-át. ²⁾ L. az „Ált. b. t.“ 139. 167. §§-ait. ³⁾ L. ugyanannak 160–166. §§. ⁴⁾ L. Michel: „Die Natur und Rechtsverhältnisse d. Gew.“ cz. ért. 116. lapj. ⁵⁾ L. az „Oszt. p. tkv“ 1206–1208. §§-ait. ⁶⁾ L. Michel id. ért. 116. lapján. ⁷⁾ „Auszt. p. tkv“ 1210–1213. §§. ⁸⁾ Michel id. ért. ugyanott. ⁹⁾ L. fentebb a 155. §-t. ¹⁰⁾ L. alantabb a 263–265. §§-oknál előadottakat. ¹¹⁾ L. fentebb a 154. §-t. ¹²⁾ L. Michel: „Die Natur und Rechtsverhältnisse d. Gew.“ cz. ért. 116–118. l.

hatósági határozat által elvonatik,¹⁾ mert a b. társulat ezen okok folytán feloszlottnak tekintetik.²⁾ Ezzel megismerkedvén a bányatársulatok jogi természetével, viszonyaikkal, megszűnésükkal, záradékul a mostani bányatársulati jogrendszer bírálatára kell egypár megjegyzést tennünk. Feltűnhet mindenkinek, hogy míg a részvénytársulatoknál azok létrejöttének megengedése, üzletalapjuk és így életképességük pontos megvizsgálásának eredményétől függ, addig a bányatársulatok semmi üzleti alapot, sőt előirányzatot sem tartoznak kimutatni. Többen a bányajogászok közül joggal kérdik: hogy miért nem követelnek a bányatársulatoktól biztosítékot életképességük felől? vagy talán a bányatársulatoknál nem épen úgy vannak mások érdekelve, mint a közönséges iparvállalatoknál?³⁾ Nézetünk szerint még inkább. Először a bányatársulat tagjai is csak a közösségben levő részükkel szavatolnak épen úgy, mint más iparvállalatoknál a részvényesek, tehát a hitelezők jogainak biztosítására itt és ott csak a társulati vagyron szolgál, s így azon ok, mi a részvénytársulatoknál az üzleti alap kimutatását szükségessé teszi, a bányatársulatoknál is fennforog; másodszor — a bányavállalatok bizonytalan eredményű természetétől eltekintve — azt sem kell felednünk, hogy a bányászati vállalatok oly kisajátítási jogot élveznek, minőre a közönséges iparvállalatok nem tarthatnak igényt, és a nem életképes bányavállalatok javára eszközölt kisajátítások csak a telektulajdonos oknélküli zaklatása gyanánt tűnnek fel. Nem volna-e tehát szükséges biztosítékot kívánni a bányatársulattól, mi egyrészt meggyőzné a telektulajdonost, hogy tulajdonának megszorítását nem zaklatás gyanánt, hanem a nemzeti termelés érdekében kénytelen tőnni, — másrészt pedig biztosítaná a közösséget, hogy azon föld- és vízerő, mi a termelés egyik ágától elvonatott, másnál hasznóhajtóan fog alkalmaztatni?⁴⁾ Mindezen az üzletalap kimutatásának szükségét támogató érvekre azon sztereotip választ kapjuk: hogy a föld mélyének valódi ásványtartalmát meghatározni nem lehet, s így a művelési költségek előirányzata is a lehetetlenségek közé tartozik.⁵⁾ Tehát csak maradjon minden a régiben: kezdjék meg a bányatársulatok a művelést előirányzat, nagyobb beruházás és forgó tőke nélkül, fedezze a bánya jövedelme a költségeket, ha pedig ez nem megy, akkor rendeltessenek el a pótfizetések s indíttassanak meg végtelen sorozatban a pótpénzek behajtását célzó, költséges eljárások! Valóban a mai alapon szervezett bányatársulatok egyrésze alig érdemli meg a szilárd iparvállalat elnevezését; valóságos lottojátekot látunk iparvállalat he-

¹⁾ L. alant az „Ált. b. t.“ 25ö. §-át. V. ö. a „Vollz.“ 122. §-át. ²⁾ Lásd Michel id. ért. 113—119. l. ³⁾ L. Schneider Ferencz értekezését Haimeri „Magazin“-jának XV. köt. a 329. s köv. lapokon. V. ö. Michel id. ért. 93. lapján a 12. jegyzetet. ⁴⁾ A kisajátítás kérdése még természetesen magában véve nem ok, mert ekkor a bányavállalkozó természeti személyeket is kényszeríteni lehetne üzletalapjuk kimutatására, azonban a hitelezők érdekének megőrzésére vonatkozó érvet mindenesetre támogatja. ⁵⁾ L. Freiesleben Frigyes: „Der Staat und der Bergbau“ Lipcse, 1839. cz. m. 25. §. 135. l.

lyett, melynek alapját a pusztá remény képezi: „remélnek a bányatársak, a munkások, a szállítók, mindenki bizik azon kincsekben, miket a föld gyomrában találni akarnak, s mikre a bányatársulatok adóslevelei kiállítatnak.“¹⁾ És ha véletlenül a bányatársak a szakadatlan pótfizetéseket megunva, elhagyják a művelést, akkor a telektulajdonos, ki telkét hitelbe engedte át, a hitelezők, kik pénzt kölcsönöztek, kielégítetlenül maradnak. Pedig ha közelebbről tekintjük az okot, mi miatt a bányatársulatok az üzletalap kimutatása alól fel vannak mentve, látjuk, hogy azon állítás igenis megdönthető és hamis. Igaz, hogy azt nem lehet tudni, mi van a föld mélyében? de ez csak azt bizonyítja, hogy azt nem lehet meghatározni: fog-e tisztajövedelmet nyújtani a bánya? s ha igen, mennyit? ellenben egyáltalában nem teszi lehetetlenné annak megállapítását, hogy körülbelül mibe kerülhetnek a feltárási és üzletkezdeményezési költségek? Igen sajnálatos bizonyítvány volna a bányászati tudományok tökéletességére nézve, ha még azt sem tudnák rendszerint (a kutatási munkálatok után) a szakértő bányatisztek megállapítani, hogy legalább megközelítőleg mennyi szükséges a bánya erőteljes, tervszerű művelésének és üzletének megindítására. Feltéve de meg nem engedve egy ily előirányzat megállapításának és így az üzleti alap meghatározásának lehetetlenségét, semmiesetre sem kívánatos a bányatársulatok minden üzleti vagyon nélkül való alakulását jóváhagyni; költségvetést azonban mint látjuk lehet készíteni, de ha nem lehetne, ez még nem szolgálhat okul arra, hogy a bányatársulatokat az üzletalap kimutatása alól felmentsük.²⁾ Az okot inkább abban találhatjuk, hogy a biztosíték kimutatása kezdetben mindjárt nagyobb mérvű befizetéseket tenne szükségessé, utóbb pedig a kuxánként befizetendő összeg maximumának számszerű meghatározására vezetne, mi a kuxákat részvényekké, a bányatársulatokat pedig részvénytársulatokká alakítaná át. E gyökeres reform a bányatársulati jogintézmény teljes átváltozását eredményezné; hátrányos avagy előnyös volna-e ez a bányaiparra? egyszerű igennel vagy nemmel eldönteni bajos. Tény, hogy a kuxa az ipartársulás gyermekkorából származik, s hogy az újabb keletkezésű, tökéletesebb részvények által már túl van szárnyalva; az is tény, hogy kuxák kibocsátása által nem igen lehet a bányaiparnak nagyobb tőkét a bányatársaktól beszerezni, sem pedig hitelt remélni, mert a szilárd vállalatokat szerető üzletközönség egyrészt nem örömet vesz részt oly vállalatokban, hol a fizetési kötelmek határai ismeretlenek, másrészt pedig nem hitelez oly vállalatra, melynek alapja csak — csalóka remény; pedig alaptőke és hitel nélkül semmiféle iparvállalat nem lehet virágzó; tény végül az, hogy a hitelezők jogai nem igen vannak biztosítva s hogy a pótpénzek behajtása sok költséget okoz.³⁾

¹⁾ Otto: „Studien“ cz. m. „Die Gewerkschaft als Erwerbsgesellschaft“ fej. 78—79. l. ²⁾ L. ugyanannak id. m. a 80. s köv. l. ³⁾ L. Otto: „Der Kux und die Actie“ cz. f. (Studien) 56—70. l.

Láthatjuk, hogy nem igen van okunk lelkesedni a mai bányatársulati intézmény mellett; ellenben igen hihető, hogy az üzletalap kimutatásának kötelessége és ebből folyólag: a kuzáknak akcziákká, a bányatársulatoknak pedig részvénytársulatokká alakulása által a fentebbi hiányok mellőzve lennének. Talán kevesebb lenne a társulatok száma, de alapjuk biztosabb, termelésük hasznothajtóbb lenne. Már az ált. b. törvény szerkesztése alkalmával javaslat nyújtatott be a fentebbi nézetek értelmében,¹⁾ azonban azon kijelentés mellett, hogy „a részvénytársulatok a bányavállalkozás terén tarthatlanoknak bizonyultak,“ visszautasított;²⁾ bizonyára nem kis része volt ez indokolásban a kuzák iránti hagyományos előszeretetnek és kegyeletnek. Egyetlen ellenvetés a mi hazai viszonyaink között a fentebbi reformok ellen szól: bányaiparososztályunk tőkeszegénysége. Bajos azonban előzetesen meghatározni: vajjon nem használna-e többet bányaiparunknak, ha a keletkező társulatokat üzletalapjuk kimutatására köteleznék, ha előirányzat alapján a társak előzetesen bizonyos összeget fizetnének le, s az új szükségletek másodkibocsátású részvények árából fedeztetnének? Mindenesetre biztosabbak, virágzóbbak, volnának a társulati vállalatok és hitelben is inkább részesülnének, azonban számuk kevesebb lenne; hogy vajjon a termelés mennyisége nem csökkenne-e ezáltal, azt meghatározni bajos? minthogy az ipartörvényhozás terén az experimentációkkal nagyon óvatosan kell bánni, egyelőre elégségesnek tartanók a költségvetés és az alap kimutatását mérsékelt vizsgálat mellett bár, de kötelezően elrendelni; ezt a hitel és jogbiztonság kívánja, a reformok többi része maradhatna jobb időkre. A javaslat e kérdést, mely pedig úgy elméletileg mint gyakorlatilag képzett szakemberek vitájára érdemes, egészen mellőzi, és a hiányok orvoslása tekintetében a pótpéizek behajtásának költségkimélésére szorítkozik. Egyebekben marad minden a régiben.

¹⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 301. l. d. pont. ²⁾ Scheuchenstuel: „Motive“ 305. l.

VII. A bányák munkábantartásáról és a bányaművelési haladékokról.

170. §.

Minden szabadkutatás (22. §.) vagy adományozott bánya (41. §.) birtokosa köteles azt munkábantartani.

A munkában tartás kel-
lékei.

A munkábantartásra megkivántatik, hogy a megkezdett külvájás vagy vájna:

a) a személyekre és tulajdonra nézve minden veszély ellen lehetőleg biztosítsák,

b) a szabályokhoz képest (174. s köv. §§.) folytonos üzletben tartassék.

171. §.

A megkivántató biztonsági intézkedések közé (170. §. a) bet.) tartozik különösen:

a) Veszély
elleni bizto-
sítás a sze-
mélyekre és
tulajdonra
nézve.

a) minden külvájásoknak az emberek és állatok beesése elleni biztos bekerítése;

b) bárminemű omladozó vagy omlással fenyegető vájának kellő biztosítása;

c) a tiz ölnél mélyebb járaknak kellő kipadolása s a járások (létrák, lépcsők) czélszerű biztosítása, a járművek s járgépek naponkinti megvizsgálása s biztosítása;

d) oly szerszámok mellőzése, melyeknek alkalmazása által a munkások biztonsága lényegesen veszélyeztetik;

e) a gyulékony vájnákra különös figyelem s a tűzbiztosító s oltó intézkedések haladéktalan alkalmazása;

f) a kellő légvezetéről gondoskodás;

g) kellőleg felkészített biztos védlámpák használása durranóléggel telt vájnáokban.

172. §.

Annak meg-
nemtartása,
esetébeni in-
tézkedések s
büntetések.

A személyek és a tulajdon biztonsága ellen, a bányákban a szükséges elővigyázatok meg nem tartása által elkövetett minden vétségek és kihágások a bűnösön akár a telektulajdonos, valamely hivatalnok vagy alárendelt legyen is az, az ált. büntető törvénykönyv (335, 336 § bet., 431, 432, 458, 459. §§.) határozatai szerint büntetendők.

173. §.

A bányahatóság a biztonsággal ellenkező állapot észrevétele esetében köteles a körülményekhez képest műértők meghívása mellett annak megszüntetése módját s az ennek eszközölésérei határidőt kijelölni, vagy pedig azt szükség esetében tüstént is a bányabirtokos költségére elrendelni.

Jegyzet. Ezen szakaszokban azon bányarendészeti szabályokkal ismerkedünk meg, melyek a bányavészek ismertetett¹⁾ nemei ellen úgy a személy, mint a tulajdon biztonsága érdekében kötelező módon fel vannak állítva; felesleges volna itt bővebben a védintézkedések magyarázatával foglalkoznunk, mert azok a beomlások, vízömlések, gyúladások és robbanások elhárítását célozván, a fenyegető vészek természetének megfelelnek, vagyis ácsolat, falazás, lég- és vízvezetés, tűzbiztosítás és Davy-féle lámpák alkalmazásából állanak. Ezeknek bő magyarázatát pedig terjedelmesen közöltük.²⁾ Fontosabb reánk nézve az, hogy e szabályoknak mikép szereznek érvényt? A bányahatóságok feladata nemcsak alkalmilag figyelni arra, hogy a hivatali illetőségük alá helyezett területen a védbiztonsági szabályok megtartassanak, hanem megbízható értesülések által kötelesek arról tudomást szerezni. Ha a hatóság tudomására jut, hogy valamely bányaműnél a bányarendészeti szabályok egészen mellőzöttek, mindenekelőtt a művezetőt, igazgatót, vagy tulajdonost erre írásbeli úton figyelmessé tenni és a tényállam közelebbi felvilágosítására vagy öngigazolásra felhívni kell.³⁾ Ha e figyelmeztetés — melyben a felmerült hiány helyrehozására vonatkozó törvényes kötelezettség hangsúlyozva van — eredménytelen maradna, és a bejelentett vagy észlelt hiányok élet és tulajdont érdeklő veszélyeket, sérüléseket és szerencsétlenségeket idéznek elő, akkor a bányahatóság különösen fontosabb esetekben két szakértő alkalmazása mellett helyszíni vizsgálatot és szemlét tart és a további veszélyek elhárításáról gondos-

¹⁾ L. jelen munka 68. s köv. 1. ²⁾ L. 'jelen munka 68—72. l. ³⁾ L. a „Vollzugsvorschrift“ 110—111. l.

codik. Ha büntetésreméltó cselekmény vagy mulasztás merül fel, természetes, hogy az magyar büntetőjogunk szerint fenyítendő. Itt szem előtt tartandó, hogy csak valóban a bányauzlet körül felmerülő és veszélylyel fenyegető bajokról, nem pedig véletlen károsodásokról és oly szerencsétlenségekről van szó, melyek nem vétkes hanyagságból származtak; a bányahatóságnak általában kötelessége a kicsinyes gyámkodástól és a szabad mozgást gátló beavatkozástól őrizkedni.¹⁾ A javaslat rendőri szabálya szintén kötelességébe teszi a zártkutatómányosnak vagy bányatelkesnek, hogy bel- és külműveleteit a közbiztonságnak megfelelően vezesse.²⁾ A baleseteket ez idő szerint feljelenítik a bányabirtokosok a bányakapitányságoknak, és e hatóságok a beérkezett jelentésekből a személyt és tulajdont érő balesetek kimutatását készítik el; e kimutatások a bányászati statisztikába vétetnek fel.³⁾

174. §.

Minden vájás folytonos üzletére (170. §. b. bet.) úgy a szabadkutatásokban, mint az adományozott vájnamértékekben vagy telkekben megkivántatik, hogy az a bányamegyében divatozó munkanapon, nyolcz órai munkaidőn át, a hely minőségéhez s az üzlet céljához szükséges számú munkásokkal legyen ellátva. Az adományozott vájnamértékekben egyszersmind legalább is mindenik fővájna mindig járható állapotban tartandó, a vájás pedig lehetőleg teljesen s oly módon eszközöndő, hogy a további feltárás szükségtelenül ne gátoltassék vagy ne nehezítettessék. A további feltárás törvényellenes gátlásának vagy nehezítésének tekintendő különösen, ha valamely bányabirtokos által, vagy a bányabirtokos tudtával más személyek által, a fenntartott ásványok előfordulása szándékosan ismerhetlenné tétetik vagy különben elrejtetik.

175. §.

Ha valamely vájás helybeli akadályok miatt nem üzemelhetik, hanem annak más vájással segély nyújtandó, úgy egyedül a segédvájás üzlete elegendő, ha ez kellő számú munkásokkal van ellátva (177. §§.), s ha egyszersmind a fővájásban kiszabott biztonság fenntartatik. Különösen a szabad-

¹⁾ L. a „Vollzugsvorschrift“ 111. l. ²⁾ L. a „B. jav.“ 107 a) bet. ³⁾ Az utolsó hivatalos közlemények szerint a személyeket érő balesetek száma 1866-ban 348 volt. L. a „Statisztikai közlemények“ (Pest, 1868.) 122. l.

kutatáshoz tartozó segédvájások a szabadkutatási jegytől 224 ölnél távolabb nem lehetnek, s azok az ezen jegy felé vezető irányban ásandók. De az ilyes segédvájásokat, jöllehet azok kellő fenntartás mellett a telek későbbi szerzői által sem háberítettethetnek, szabadkutatási jogok nem illetik.

176. §.

2) Külmérté-
kekben.

Mindenik kerületben, melyben külmértékek léteznek, köteles a bányahatóság a bányatársak meghallgatása mellett, a helybeli viszonyokrai tekintettel, meghatározni: a) hogy mikor kell a külmértékek munkálásának minden évben kezdődnie, s meddig kell annak tartania; b) mily legcsekélyebb üzleti munka teendő a birtokosnak köteleességévé. Ezen határozatok az előljáró bányahatóság általi jóváhagyásuk után közhírré teendők.

177. §.

3) Segédvá-
jásokban és
megyetár-
nákn.

A köteleességszerű munka a saját vagy önálló segédvájásokban és megyetárnáknak az azok engedélyezésénél megállapított feltételek által határoztatik meg (87, 94. §§.).

Jegyzet. A bányák szabályszerű és folytonos munkáantar-
tását a bányügyi politika elvei követelik,¹⁾ mert a nemzeti ter-
melés érdeke úgy kívánja, hogy az adományozott ásványtelepek
gyorsan és erőteljesen tárassanak fel; azért mindazon érvek, mik a
tulajdonosnak a munkáltatás tekintetében való teljes szabadsága mel-
lett felhozhatnak, helytelenek.²⁾ A bányatörvény szerint szabadkuta-
tásokban és vájnamértékekben a kötelezett munka mennyisége függ:
1) a hely minőségétől, 2) az üzlet céljától, mely két körülmény
az alkalmazandó munkások számát állapítja meg, végül 3) a banya-
megyei szokástól, mi a munkanapok mennyiségét határozza meg,
melyek mindegyikére 8 órai munka van rendelve. A javaslat ezen
rendelkezésektől annyiban tér el, amennyiben a munka mennyiségé-
nek meghatározását nem teszi annyi körülménytől függővé, hanem
különbséget állítva a zártkutatmányok és adományozott bányatelkek
között, meghatározza a kötelezett munka minimumát. És pedig zárt-
kutatmányokban, melyeknek sugara 100 ölnél kisebb, hetenkint
16 óra van a munka minimuma gyanánt előírva, mely kötelezettség
a kutatmányi kör sugarának hosszabbodásával oly módon növekszik,

¹⁾ L. jelen munka 30. s köv. l. ²⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 321. s
köv. l. V. ö. „Bjav. ind.“ 12.

hogy 100 öltől 300-ig 8, 300—600-ig 16, 600—900-ig 24 órai munka adandó az eredetben 16-ban megállapított munkaórákhoz.¹⁾ Bányatelkekben pedig 10,000 □ ölnél nem nagyobb telekben hetenkint 32 munkaóra van előírva, melyhez minden 5000 □ ölnyi nagybodás után hetenkint 16 óra számítandó.²⁾ Az ált. b. törvény szerint a munkának azonban szabályszerűen kell teljesíttetni, nevezetesen a főhajtást járható állapotban tartani s a mohózatot³⁾ kerülni kell; mohózatnak tekintetik azon tény, (mi a további feltárást nehezíti), ha a bányabirtokos vagy annak tudtával más személy a fenntartott ásványok felismerhetését szándékosan gátolja;⁴⁾ ezen tiltott cselekmény 10—100, ismétlés esetén pedig 200 frtig terjedhető bírsággal, sőt a jogositvány elvonásával is büntethető.⁵⁾ Ezen rendelkezésre nézve szükséges tudnunk, hogy régebbi időben elterjedt szokás volt az érmenetet agyaggal, sárral bemázolni s ezáltal ismerhetlenné tenni; ezt leginkább üzlettársak (Mitgewerke), felügyelők és munkások gyakorolták azon célból, hogy a tulajdonos az eredménytelen művelést hagyja abba, s ők vehessék művelés alá mint sajátjukat (felkérés után) az ismerhetlenné tett eret. Ezen cselekményt mint bűntényt szigorúan fenyíttetni rendelék a régebbi bányajogok, minek teljes értelme volt.⁶⁾ Azonban a bányatörvény: üzlettársak, felügyelők és munkások által elkövetendő ily cselekményről és annak következményeiről nem tesz említést, valószínűen közönséges vagyon ellen intézett bűnténynek tekintvén azokat, mikről a fenyítő törvények intézkednek, hanem e helyett büntetés terhe alatt megtiltja ezt a bányabirtokosnak vagy az ő tudtával cselekvő személynek. Oly eset, melyben a bányabirtokos saját bányájában az érmenetet szándékosan ismerhetlenné tenné, alig képzelhető, mert indokát kitalálni igen nehéz; bányájának értékét időszakilag értéktelenné akarná tenni, hogy jelzálogos hitelezőit kijátszva azt az elárverelés után kézalatt ismét megszerezze? talán ezt akarja gátolni a törvény? de hisz indokul csak a további feltárás nehezítése van felhozva!⁷⁾ E szakasz indokolásával úgy Scheuchenstuel, mint a javaslat, mely pedig egészen átvette,⁸⁾ adósok maradnak. Az orszb. ért. az ásványtelepek betapasztását és eltitkolását a polgári hatóság által fenyítendő bűnnek nyilatkoztatja ki, melynél csak az előzetes vizsgálatot végzi a bányabíróság, s bár világosan nem mondja ki, vélelmezhetően ezt a munkásokra érti.⁹⁾ Ha valamely bányában nem lehet dolgozni, s segédhajtás létesítésén fáradoznak, mi a további munkálatot lehetővé teszi, akkor természetes, hogy a munkábantartás szabályainak elég van téve a segédhajtás munkálása által, mert ez közvetett művelésnek nevezhető; a javaslat¹⁰⁾ szinte elégségesnek tartja ily esetben a

¹⁾ L. „B. jav.“ 108. §-át. ²⁾ L. a jav. 109. -át. ³⁾ L. jelen munka 27. 28. l. ⁴⁾ Ezen rendelkezéseket a javaslat is átvette; l. a 110. §-t. ⁵⁾ „Ált. b. t.“ 244. §. ⁶⁾ L. a Miksa-féle bányarendelet IX. 3. XX. 2. V. ö. a Ferdinand-féle bányarend. 54. 55. ⁷⁾ L. Gräzenstein nézetét id. m. 279—280. l. ⁸⁾ „B. jav.“ 110. §. ⁹⁾ „Orszb. ért.“ VII. 13. §. ¹⁰⁾ L. a „Bjav.“ 111. §-át.

segédhajtás munkáltatását. Az ált. bányatörvény szerint a zártkutatmányoknál létesített segédvájásoknak: 1) a kutatási kör határain belül kell lenniök; 2) azok létesítésére külön engedély (Concession) nem szükséges; 3) az ily segédvájások a kutatási jogokat nem élvezik, vagyis nem központjai, hanem tartozékai a kutatókörnek, miért is azoknál a szabadkutatás részére fenntartott bizonyos számú vájnatelkekről rendszerint nem lehet szó.¹⁾ A külmértékekre nézve a bányatörvény azért nem határozhatott általánosan kötelező munkamínimumot, mert annak megtarthatása az égalji viszonyoktól függ; azért a bányakapitányság ott, hol külmértékek adományoztattak, a községelöljárókkal és megbízható, helyismerő egyénekkel az illető politikai hatóság útján érintkezésbe teszi magát annak kitudása végett: hogy közönséges időjárás mellett minő hónapokon át lehet akadálytalanul dolgozni? A munkáltatás tartama után a mennyiség megállapítása a külmérték tárgya, az illető helyen szokásos munkálási módhoz képest szakértők és helyismerők véleményének meghallgatása után szabadon meg; ha azonban a külmunkálat vájnamunkálattá változik át, mi bab- és gypevasköveknél képzelhető, akkor a munkábantartásra nézve még a külmértékeknél is a 174. §. rendelete kötelező.²⁾ A megyetárnak és segédvájásokban teljesítendő munka minimuma az engedélyezési okmányban van megállapítva. A javaslat mind a külmértékek, mind pedig a segédhajtások munkálására nézve megegyező rendeleteket tartalmaz, s lényegében az ált. b. t. 176. 177. §§-ai nyomán készült.³⁾

178. §.

A folytonos
üzlet meg-
tartása iránti
rendszabá-
lyok: 1) Sza-
badkutatá-
sokban.

Az üzlet eredményéről és a tett feltárásokról minden szabadkutatásban, akár vájából vagy külvájásból, akár pedig fúróvájásból álljon is az, a bányahatóságnak minden félév eltelte után tizennégy nap alatt kimutatás nyújtandó be; ha ez elmulasztatik, úgy a bányahatóság a szabadkutatónak a kimutatás benyújtása végett négy hétről négy hétre két további határidőt rendelend. A szabadkutató kimutatásának elmaradása mikép büntetendő, a 241. §. által határoztatik meg.

179. §.

Ha a bányahatóság az előadott munkát nyilván elégtelennek vagy hiteltlenemérdemlőnek találja, vagy ha a kiszabott folytonos üzlet (174. §.) elmulasztásáról más jogosított ku-

¹⁾ L. Gräzenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ 281. l. ²⁾ L. a „Vollzugsvorschrift“ 112—113. l. ³⁾ L. a „Bjav.“ 112—113. §§-ait.

tatók által, kik azáltal kutatási jogaik biztosításában vagy kiterjesztésében gátoltatnak, vagy a földbirtokos által, kire nézve telkének használata czéltalanul megszűnik, jelentés tétetik, a bányahatóság köteles aziránt nyomozásokat tenni, és azokra, ha az érdeklett felek valamelyike kívánja két elfogulatlan műértőt meghívni (56. §.), s e szerint azon legcsekélyebb munkát meghatározni, melyet a turzó jövődre kimutatni köteles.

180. §.

Ha a szabadkutató ezen munkát nem teljesíti, anélkül, hogy magát előre nem látott és elkerülhetlen akadályokkal igazolhatná, úgy neki a legközelebbi félévre nézve büntetésbeli fenyegetés mellett meghagyandó, miszerint a kiszabott munkát havonkint mutassa ki.

181. §.

Ha valamely szabadkutatás a bányaművelési jogosítvány elvétele vagy az arról lemondás által szabadrendelkezés alá esik, s ha az valamely más jogosított kutató által ismét birtokba vétetik, a bányahatóság az erről kapott jelentés folytán (22. §.), a birtokosnak a viszonyokhoz mért félévi munkát kiszabni köteles.

Jegyzet. A folytonos üzlet feletti örökösnek három stádiuma van: az első a bizonyos határidő alatt beszolgáltatni kötelezett kimutatás elmulasztására következik s abból áll, hogy a bányahatóság határidőt tűz négy hétről négy hétre az üzletkimutatás betérjesztésére, egyszersmind pedig a szabadkutatót 5—50, sőt 100 frtig terjedhető bírsággal is fenyíti.¹⁾ Az örökös második fokozatában, midőn a kutató a bányahatóságot alkimutatásokkal iparkodik tévuttra vezetni s a bányahatóság a telektulajdonos vagy az érdekelt szomszéd kutatók által a munkaszünetelésről értesül, — már a kötelezett munkamennyiség félévre szabatik meg; ha pedig ezt nem teljesíti a kutató, akkor havonkint köteles a munkát kimutatni. Ha már a zártkutatmányos az örökös és megszorítás harmadik stádiumába jutott s ott is megszegi a törvényt, akkor a jogosítvány elvételével bűnhődik; ha pedig az elvont jogosítvány tárgyát képező szabadkutatási kört valaki utána megszerzi, azonnal a felügyelés második

¹⁾ „Ált. b. t.” 241. §.

stádiumába jut s félévenként kiszabott munkát köteles teljesíteni, mi azzal igazolható, hogy az utódra épen azon kötelmeket kell róni, melyeknek megneemtartásáért elődje a jogositványt elveszté.¹⁾ Egyéb-iránt a bányatóságoknak a méltányos eljárás figyelmükbe van ajánlva; mert amint egyrészt nem volna helyes a folytonos munkaszünetelést tűrni, úgy másrészt a kezdet nehézségeivel küzdő kutatót, ki különben is eléggé sarkaltatik az adományozás által elérendő haszon reménye által, nem tanácsos törekvéseiben beavatkozás és büntetés által akadályozni.²⁾ A bányabiztosságok hivatali kerületeiből a kimutatások a biztosságokhoz nyújtandók be, a bányabiztos azonban köteles félévenként a beérkezett kimutatásokat megjegyzések kíséretében a bányakapitánysághoz felterjeszteni, hol ez ismételt vizsgálat alá vetetik.³⁾ A javaslat is — hogy a törvény betűje ne csak írott malaszt maradjon — örködést rendel; azonban nem ily kimutatásokat, hanem az eljárást egyszerűsítve jegyzékvezetést követel minden bányavállalkozótól, zártkutatmányostól, úgy mint adományostól, melyben a teljesített munka mennyisége világosan kitüntetve, a munkanapok és munkások száma és neve beiktatva leendő; ezen jegyzéket a bányahatóság biztosai által bármikor megtekintetheti, és ha ily jegyzék vezetve nincs valamely bányavállalkozónál, az ellen a kötelezett teljes munkamulasztás miatt foganasítható törvényes intézkedések alkalmazhatók.⁴⁾

182. §.

2) Adományozott bányákban. Haladékok.

Ha a bányának kiszabott folytonos üzlete (170. §. b) bet.) az adományozott vájnamértékekben, bebizonyítandó külső, nem kedvező viszonyok, pl. a forgalom megakadása miatt, vagy magában a vájnébani belső üzleti akadályok miatt, nem eszközölhető, úgy a bányahatóság a birtokosnak kellő haladékot engedhet. Ezek azonban mindössze egy évnél tovább nem terjesztendők. Ezen tartamon tuli meghosszabbítások csak minden üzleti viszonyok ismételt gondos kinyomozása után adathatnak. Továbbá a birtokos a haladék által semmi esetben sem menthetik fel azon kötelezettsége alól, miszerint a vájásnak biztos, s a 174. §. határozatai szerint járható állapotban tartásáról gondoskodik.

183. §.

Oly események, melyek valamely bánya üzletét hosszabb időre lehetlenné teszik, haladék hatályával birnak, de azok

¹⁾ L. Grännenstein id. m. 283. l. ²⁾ L. a „Vollz.“ 113. l. ³⁾ Ugyanaz a 114. l. ⁴⁾ L. a „Bjav.“ 115. §-át. V. ö. az indokolás 12. 13. l.

nyolcz nap alatt a bányahatóságnak bejelentendők. s ez vagy az eseménynek a helyszínéni kinyomozását tartozik elrendelni, vagy pedig a bányabirtokosnak meghagyni, hogy a bányaművelés ismételi felvétele végetti munkák folyamáról és eredményéről időről időre jelentést tegyen.

184. §.

Ha a külmértékekben vájnaművelés üzetik, ugy a haladékok tekintetében is a vájnaművelésre nézve előadott határozatok érvényesek. Ezenkívül a bányaművelésnek a külmértékekbeni üzletére nézve haladékok csak akkor engedtetethetnek, ha az helybeli akadályok által lehetetlenné tétetik.

Jegyzet. A folytonos művelés kötelve s az annak megtartására vonatkozó szabályok főczélja az: hogy a tulajdonos által nem munkált bányatér, mely másokra zárt s nem művelhető állapotban van, a termelés kárára sokáig meddön ne heverjen. E szabályok és kötelmek alól azonban kivételnek lehet helye: 1) le nem győzhető külső és belső üzleti akadályok miatt (pl. a forgalom, a kereslet megszűnte vagy munkászekek hiánya miatt), mikor is engedélyezett haladéknak van helye; 2) művelési, természeti akadályok (pl. vizömlés, omlás, gyuladás stb.) miatt, mikor a bányatulajdonos természeti bányahaladéokra tarthat igényt. Amazt a tulajdonos kérelmére a bányahatóság egy évre s kellő indok esetén prolongáció utján továbbra is engedélyezi, emezt pedig az akadály felmerültétől számított 8 nap alatt csak be kell jelenteni. A törvény szelleméből folyik, hogy haladékokra sem a közönséges, sem a zártkutatási vállalatok nem tarthatnak igényt; mert ha oly események merülnek fel, melyek a munkálat folytatását akadályozzák (pl. vízfakadás, beszakadás stb.), akkor a turzó munkálatának csak ez akadályok elhárítására kell irányulnia, s ha kellő tevékenységet fejtett ki, munkakötelmének eleget tett. Ez különben a kutatási és bányatelki munkálatok czélja között fennforgó különbségből magyarázható meg. Az elsőnél az ásványok feltalálása a czél, annál tehát az azt gátló akadályok elhárítása képezi a kötelezett munkát, a másodiknál pedig a már megtalált és adományozott ásványok vájása a czél és azok közvetlen feltárására vonatkozik a kötelezett munka; itt tehát — eltekintve azon esettől, midőn nem csupán várni s az el nem hárítható akadályok (pl. munkások hiánya) miatt a vállalkozó a művelést abbahagyni kénytelen, sajátképi munkálatásról még akkor sem lehet szó, midőn a felmerült természeti akadályok elhárítása végett dolgoztat a bányatulajdonos. Midőn pl. a bányabirtokos a felfakadt vizet szivattyuztatja, valódi bányamunkáról nem szólhatunk, mert azáltal közvetlenül nem a telepet vájja, hanem csak a váját

szándékozik jövőre lehetségessé tenni, miért is ezen munkálatok tartama alatt lefolyt idő haladéki időnek tekinthető. Meddig tarthat a haladék? az az akadályok természetétől és tartósságától függ. Az üzleti akadályok elhárítása végett tett munkálatokról kimutatásokat kell a bányahatósághoz beterjeszteni; minden engedélyezett haladék, valamint annak prolongációja az adomány- és engedélykönyv illető helyére bevezetendő.¹⁾ A javaslat teljesen megegyezik az ált. bányatörvény 182. és 183. §§-aival,²⁾ azonban a kis telkekre nézve érvényben tartja azon hazai szokást, mely a tavaszi (ápril 15—május 15.), nyári (június 15—augusztus 15.), őszi (szeptember 20—október 20.) szünetelésekre vonatkozik.³⁾

185. §.

Vájnatérképek készítése,

Minden bányabirtokos köteles: mihelyt azon mellékvájások, melyekbe a vájna elágazik, száz ölnél nagyobb kiterjedést érnek, azokról pontos bányamérnöki térképeket készíteni, s azokra minden vájásokat akkép feljegyezni, hogy a vájнанak minden további, ötven ölnél nagyobb kiterjedése a térképen előadassék. A bányahatóságnak ezen térképek megsemlélése és lerajzolása, a bányamegyei térképek megigazítása és pusztán hivatalos használat végett, mindig szabadságában áll: minél azonban ezen utóbbiakban az adományozott mértékek s az azokban feltárt települési viszonyok előadására kell szorítkozni.

186. §.

és statisztikai üzleti kimutatások szolgáltatásai köteleztetés.

Minden bányabirtokos köteles a nyers ásványokról, az azokról készített nyerstermékekről, az arra fordított tűziszerekről, a termékek értékéről, munkásai számáról és minőségéről s azok családjairól és más üzleti viszonyokról a bányahatóságnak a kivánt kimutatásokat hivatalos használat végett vonogatás nélkül szolgáltatni.

Jegyzet. A kötelezett vájnatérképek készítésénél a bányatulajdonos kénytelen saját költségén bányamérnököt alkalmazni; azon esetben, ha egy ily szakértő egyén megszerzése csak nagy költség árán volna lehető, a bányahatósági mérnök a hatóság által felhatalmazható, hogy egyik vagy másik bányatulajdonos kérelmére —

¹⁾ L. a „Vollz.“ 115. 116. l. ²⁾ L. a „Bjav.“ 116. §-át. V. ö. a 117. §. 1. pontj. ³⁾ „Bjav.“ 117. §. 2. bekezd.

amennyire hivatalos kötelességeinek elhanyagolása nélkül lehet — a felvételt és térképezést foganatba vegye. Ha bányabirtokos beigazolja, hogy a térképkészítetetésben el nem háriható akadályok által gátoltatott, meghatározott haladékokat nyer. Ámbár a bányahatóságnak jogában áll a térképeket megtekintés és használat végett bekivánni, e jogának gyakorlatánál fogva mindazáltal a térképeket hosszasan magánál nem tarthatja, s tartozik azokat a lehető legrövidebb idő alatt visszaküldeni, felelős lévén úgy a térképekért, mint a hivatalos titok megőrzéseért; különösen az utóbbi ok miatt a bányamegyei térképekre az egyes térképekről csak azon adatok vezetendők át, melyek az adományozott mértékek fekvésére és a feltárt telepek földismeii viszonyaira vonatkoznak. A bányamegyei térképek rendszerint minden harmadik évben kiigazítandók.¹⁾ A statisztikai kimutatások kötelezettsége azon czélból van elrendelve, hogy az iparügyek miniszteriuma egyrészt a bányászat változatairól folytonos értesülést nyerjen, az esetleg mutatkozó hanyatlás okai iránt nyomozásokat tegyen és a bajon segítsen, másrészt pedig az ország termelésének statisztikai kimutatásába e fontos termelési ág is beiktattassék. Ez okból a bányakapitányságok minden év január havának végén az elmúlt közigazgatási évről körülményes jelentés kíséretében az iparügyek miniszteriumának kebelében levő főbányahatósághoz kimutatót tartoznak felterjesztetni: a bányamértékek terjedelméről, az azoknál alkalmazott bányamunkások számáról, az előfordult szerencsétlenségekről, a bányatermények mennyiségéről és értékéről. A kimutatót kísérő felterjesztésben ki kell tüntetni: az ujonnan engedélyezett zártkutatómányok, segédvájások és megyetárnák számát, a bányaiparnál észlelt fontosabb jelenségeket, a bányászat és kohászatnál megkísértett vagy alkalmazott fontosabb javításokat, végre az általános lendület vagy észrevehető hanyatlás okait.²⁾ E kimutatások tehát hű képét nyújtják a bányászat és kohászat állapotának. A bányajoggal foglalkozóknak — bár szorosan nem tartozik hozzá — nem lesz érdektelen megismerkedni azon állapottal, melyben hazai bányászatunk van; egyrészt hű képét ismerik meg ezáltal azon fontos termelési ágnak, melynek jogviszonyait a bányajog szabályozza, másrészt pedig eredményét látják az egyes bányaiparos által a bányakapitányságokhoz s ezek által a miniszteriumhoz terjesztett statisztikai kimutatásoknak. Az utolsó hivatalos adatok, mik rendelkezésünk alatt állanak, a magyar iparügyi miniszterium által 1868-ban közölt statisztikai közleményekből merithetők; e hivatalos adatok az 1866. évről szólnak. A bányabirtokosok száma a kincstáron kívül 1317 volt, kik közül átlag egyre: 51,580 □ ölnyi bányatér jutott; ez átlagos szám azonban igen különböző számokból került ki, mert míg a budai bányakapitányság kerületében 261,894 □ öl, az oraviczi bányakapitányság kerületében pedig 199,316 □ öl bányatér

¹⁾ L. a „Vollz.“ 97. §-át. ²⁾ L. a „Vollz.“ 117—118. l.

esik átlag egy bányabirtokosra, addig a nagybányai kerületben csak 29,192 □ öl, a szepes-iglóiban meg épen 9678 □ öl jut átlag egy bányatulajdonosra.¹⁾ E nagy eltérés oka abban keresendő, hogy az előbb említett kerületekben néhány igen nagy birtokos van (az államvasúttársulat meg a dunai gőzhajózási társaság), azonfelül ott az igen nagymérvű és terjedelmesebb mértékekből álló kőszénbányászat virágzik, míg az utóbbi kerületekben a fémbányászat üzetik kiválóan s kistelkek meg hossztelkek is adományoztatnak. Az adományozott és művelés alatt álló vájnamértékekből: 11,50100 □ öl terjedelmű arany, ezüst és rézbányatér volt a kincstár, 14,485,370 □ öl pedig magánosok birtokában, mi az előbbi évekhez hasonlítva több mint 5 millió □ öl szaporulatot mutat, minek $\frac{4}{5}$ -de a magánbányászatra esik. Ugyancsak növekedést mutatott a kőszénbányászat is, azonban csak magánvállalatoknál; a kincstár ugyanis megmaradt csekély (mintegy 2,1,2000 □ öl) terjedelmű bányái művelésénél, magánvállalkozók azonban már ekkor 20,675,888 □ ölnyi bányatérnek voltak birtokában, mi az előbbi év eredményével összehasonlítva, 262,000 □ ölnyi szerény növekvésről tanuskodik. E vigasztaló körülményeket azonban ellensúlyozzák a fémbányászat egyéb nemeinél, fájdalom! különösen a vasbányászatnál mutatkozott hanyatlás; magánbirtokosok által művelve ez időszert: 7,931,922 □ ölnyi vasbányatért látunk, tehát 272,435 □ öllel kevesebbet, mint a megelőzőtt évben, mihez még a kincstár által elhagyott 62,908 □ öl vasbányatért kell számítanunk.²⁾ Ez magyarázza meg azon körülményt, hogy az arany- és ezüstművelésnél tapasztalt öröndetes lendület daczára is a vájnamértékek összes terjedelme (az 1.440,432 □ öl terjedelemmel bíró külmértékeket³⁾ is beleszámítva) csak: 62.156,978 □ ölet tesz, s így a nemesfémbányászat rendkívüli gyarapodása mellett is csak: 341,731 □ öl növekedés mutatkozik az előbbi évvel egybeazonosítva. A művelés alatt álló összes bányaterületből: 46.439,425 □ öl esik magánvállalatokra s 15.707,553 □ öl a kincstárra.⁴⁾ A bányákból a kinyert ásványok szállítását 32 gőz-, 46 viz- és 145 állaterő által hajtott szállító mű eszközölte; a felfakadt vájnavizeket pedig 14 gőz-, 52 viz- és 60 emberi erő által hajtott szivattyu emelte ki. A szállító pályák közül: a vaspályák hossza 93,852 folyóölre, a fapályák hossza pedig 193,194 hosszölre rugott; a zúzdák nyilvasainak száma 16,823, mi tekintélyes fémbányászatról tanuskodik. Meg kell még említenünk, hogy a finomító készülékeken kívül, mikről hiteles kimutatás nem készült, a különféle szérek, kemenczék, láng- és csurtató-hődők. foncsorozók-, lugzóművek, érczkivonati stb. készülékek száma 740-re megy.⁵⁾ Ezen felkészítő és kidolgozó műveknél meg az összes bányáknál alkalmazott munkások száma 40,886-ra ment, kik közül 29,068 magánvállalatoknál, 11,818 pedig kincstári bá-

¹⁾ L. a „Statisztikai közlemények“ (Pest, 1868.) 119. l. ²⁾ L. a „Statisztikai közlemények“ 116–117. l. ³⁾ L. a „St. k.“ 118. l. ⁴⁾ L. ugyanazt a 119. l. ⁵⁾ L. a „Stat. közl.“ 154–155. l.

nyákban dolgozott;¹⁾ igen valószínű azonban, hogy e szám mostanáig csökkent, mert azon bányavidékeken, hol vasúti munkálatok folynak, a bányabirtokosok munkáshiányról panaszkodnak, mivel a bányamunkások nagyrésze a jobban díjazott és kevésbé veszélyes vasúti munkálatoknál keres alkalmazást. Fentebb láttuk, hogy a bányaterek növekedtek, azonban külterjes növekvés még nem vonja maga után okvetlenül a termelés növekedését, mit legvilágosabban az bizonyít, hogy a magyar bányászat e külterjes növekvés daczára is csökkenést mutatott a termelvények mennyisége és értéke tekintetében. Így 1866-ban 13.736,799 frt. értékű készáru termeltetett, mi a megelőzőtt évnek termelési értékével (14.458,890 frt.) egybehasonlítva: 722,091 ft. csökkenést mutat! Az egyes termelvényeket tekintve: aranyat 3.229 pénzverdei fontot termeltek 2.179,000 ft. értékben, miből legtöbb esik a zalathnai bányakerületre (1718 font) s a nagybányaira (765 font); legkevesebbet termelt a szepes-iglóí bányakapitányság kerülete (24 fontot). Ezüstöt 53,655 p. fontot termeltek (2.414,000 forint értékben), miből 26,870 font Besztercebányára, 14,241 font pedig Nagybányára esik. Az ásványszemek értéke: 2.102,087 ftot, a vastermelésé 2.485,000 ftot, egyéb (a fentebbi összességbe nem számított) nyersanyagok értéke pedig 4.284,779 ftot képvisel.²⁾ Látható e rövid, vázlatos közlésből, hogy a bányászat a termelési ágak között kiváló helyet foglal el. Záradékol még meg kell jegyeznünk, hogy az annyira fontos térkép és statisztikai kimutatás elmulasztása 5—50 frtig terjedhető birsággal fenytetik,³⁾ és hogy a javaslat rendelkezéseiben egészen az ált. b. törvény szóbanforgó §§-ait követé.⁴⁾

187. §.

Minden bányavállalkozó bányája üzleténél a bányatörvények megtartásaért a bányahatóságnak felelős. Ezen kötelezettség a mű haszonbérbeadása által sem szűnik meg, az ált. polg. törvénykönyv szerint illető visszkereset fennmaradván. Ugyanez áll a közös bányának a bányakönyvbe bejegyzett tulajdonársairól is (136. §.), kik az őket illető köteleességek teljesítéseért egyetemlegesen felelősek.

Minden bánya törvény szerű igazgatása.

188. §.

Oly bányavállalkozók, kik a bányahatóság járásában nem laknak, kötelesek ezen járásban lakó felhatalmazottat felje-

Az e végre felhatalmazottnak feljelentése.

¹⁾ L. u. a. a 121. l. ²⁾ L. a „Statisztikai közlemények“ 124—149. l. Az 1865. adatokra nézve v. ö. Konek „Statisztikájának“ 259. s köv. l. ³⁾ L. az „Ált. b. t.“ 245. §-át. ⁴⁾ L. a „Bjav.“ 118—119. §§-ait.

lenten, ki az igazgatást kezelendi. Ezen szabály oly bányatársulatokra nézve is érvényes, melyeknek igazgatója a bányahatóság járásán kívül lakik. A többek által közösen művelt bánya egyéb részbirtokosai (136. §.), lakhelyökrei tekintet nélkül, mindig egy a bányahatóság járásában lakó közös felhatalmazottat tartoznak kirendelni.

Jegyzet. E szakaszok a bányatársulatok és társaságoknál tárgyalvatván, bővebb magyarázatot nem igényelnek. A javaslat ezen rendelkezéseket csaknem szósz szerint átvette,¹⁾ azonban a bányabérletre nézve pótló intézkedéseket tartalmaz, melyeknek lényegük következő. A haszonbérleti szerződések a bányahatóságnak bemutatandók, mely azokat főleg közbiztonsági és műszaki szempontból vizsgálat alá veszi; a bérlet ugyan kötelezendő a törvények megtartására, azonban a felelősség a hatóság irányában a tulajdonost terheli, visszekeresete fennmaradván; hasonló szabály érvényes a telekdijra nézve. Ha a bérbeadó egy bányatársulat, annak tagjai a bérletben saját kuxáik arányában részt vehetnek, — ha pedig a bérlet bányatársulattá alakulnak, reájuk a társulati szabályok érvényesek, de bérleti kuxákat a bányahatóság nem állit ki részükre; a haszonbérleti szerződések bekebelezhetők ugyan, azonban ezen abszolút természetet nyert dologbeli jogra, ha abban több bérletárs venne részt, jelzálogi felülkebelezést nem lehet bevezetni.²⁾

189. §.

Ha valamely bányavállalkozó meghal, csőd alá kerül, vagy gondnokság alá helyeztetik, az illető bíróság köteles a bányahatóságot arról értesíteni, s neki a mű kirendelt igazgatóját megnevezni.

Jegyzet. Az itt felsorolt esetek oly természetűek, hogy azoknak bekövetkezése esetén a bányamű tulajdonosa természeti ok (vagyis halál) vagy pedig bírói határozat miatt elveszti rendelkezési képességét s eddigi vagyoni jogi személyisége helyébe hagyatéka illetőleg csődtömege lép, vagy pedig ügyeit más látja el. A bányahatóságnak tehát tudnia kell, hogy a törvények megtartásaért ki vállal felelősséget, miért is őt a mű igazgatójának egyénisége felől értesíteni kell. A bányavagyon öröklése, összeírása, leltározása és a bányászati tárgyak felosztásáról következőket kell tudnunk. Az öröklött bányabirtokok és bányajogositványok nem ősi, hanem szerzeményi

¹⁾ L. a „Bjav.“ 122. 120. §§-ait. ²⁾ L. a „Bjav.“ 121. §-át.

vagyon természetével birnak¹⁾ szintugy, mintha eredeti szerzés folytán jutottak volna a bányatulajdonos birtokába, miért is arról a tulajdonosok éltükben és halálesetére korlátlanul rendelkezhetnek, törvényes öröklés esetében pedig a polgári törvények szabályai szerint szállnak át az örökösökre. A bányavagyon összeírását és becslését a bányabíróság egyik tagja vagy a helyettes teljesíti, és a halálozás esetére azt akár maga, akár más hatóság által megkeresve haladéknélkül megkezdi s az esetleg szükséges záralásvétel megrendelése és a hagyatéki bányadolgok becslése mellett a leltárt elkészíti, melynek egy példányát hiteles alakban átküldeni, másikat pedig a bányabírói levéltárba áttenni tartozik. A vagyon mikénti kezelése vagy gyámnok nevezéséről — ha a végrendelkező nem intézkedett — a polgári hatóság gondoskodik, miről a bányahatóságot értesíti.²⁾ Midőn a megnyílt örökségre hivatott örökösök között kiskorúak vannak, vagy a nagykorúak nem tudnak maguk között megegyezni, az osztály tárgyait pedig nem csupán bányadolgok, hanem egyéb ingó és ingatlan dolgok is képezik, a bányai tárgyak értékét egyéb ingó vagy ingatlan dologgal kiegyenliteni nem szabad, hanem minden bányadolgokat egyenlően és törvényes arányban kell elosztani;³⁾ minden egyes önálló vagy egészet képező bányatárgy külön osztály tárgya, s az örökösök egyikét egy, másikat pedig más bányatárggyal kielégíteni nem lehet. Természetes, hogy az osztályosok megegyezésétől függ az eszmeileg megosztott bányaművet közösen társaságban kezelni, avagy a részeket egymásra ruházni.⁴⁾ Az így megtörtént osztály igazítása csak a részek felszámolásában esett hiba miatt engedtetik meg.⁵⁾ E rendelkezés indokául a törvényben a bányajavak ingatag és változékony természetü értéke van felhozva, mi osztály alkalmával azt eredményezné, hogy az ki tisztán egy bányaművet kapna osztályrészül, vagy előnyben vagy hátrányban volna a többiekkel szemben;⁶⁾ természetes, hogy inkább a törvény szelleme követendő, mint szavai, miknek szószerinti alkalmazása néha ad abszurdum vezetne. A kiskorú örökösök részére kinevezett gyámok a gyámságuk alatt levők bányajogait és birtokát önkéntesen el nem adhatják, s a kiskorúak 24 éves korukig elidegenített bányarészüket bárkitől is visszakövetelhetik;⁷⁾ ellenben ha a gyámolt vagyona a bányaművelés folytatására nem elegendő, sőt azáltal veszélyeztetnék, a polgári hatóságtól indokolt és az illető eljárás szolgabírája által támogatott előterjesztés folytán kinyert engedély alapján

Orszb. ért.
VII. 5. 6. 7.
szikkei,

¹⁾ Ősi vagyon mindaz, mi törvényes öröklés folytán nemző eleinktől reánk szállott (L. Wenczel „Magyar-erdélyi magánjogának“ az öröklésről szóló részét); az ily vagyonra nézve a rendelkezés tekintetében nagyobb korlátozások állanak fent, mint a szellemiére. Az öröklött bányavagyon azonban nem tekintetik ősi vagyonnak. Orszb. ért. VII. 23. §. ²⁾ L. az „Orszb. ért.“ VII. 23. §-át. V. ö. az „Ált. b. t.“ 189. §-át. ³⁾ „Orszb. ért.“ VII. 28. §. ⁴⁾ „Orszb. ért.“ 29. §. ⁵⁾ U. a. a 30. §. ⁶⁾ L. u. a. 28. §-át. ⁷⁾ L. az „Orszb. ért.“ 24. §-át.

a bányaművet eladhatja, sőt el is hagyhatja.¹⁾ Bár tiltva van ugyan bányatulajdont szerezni az árva vagyonából,²⁾ mindazonáltal a bányatársulatokban részes árvák kuzáira kivetett pótfizetéseket be kell szolgáltatni, ellenesetben a kuzák elárvereléséből eredett kárra nézve a gyámoltnak gyámja ellen kártérítési keresetre van igénye.³⁾

¹⁾ L. az „Orszb. ért.“ VII. 25. §-t. ²⁾ L. jelen munka 176. l. V. ö. az „Orszb. ért.“ 26. §-át. ³⁾ L. fentebb a 157. s köv. §§-ok kapcsában előadott jogesetet, v. ö. az „Orszb. ért.“ VII. 27. §-at.

VIII. A bányavállalkozóknak egymás közötti viszonyáról.

190. §.

Minden bányavállalkozó köteles, mihelyest a szomszéd bányákban baleseményekről értesül, minden rendelkezése alatt álló munkásait, amennyiben saját bányájának veszélyezése nélkül eszközölhető, mérsékelt kárpótlás mellett segélynyújtásra fordítani.

Kölsönös segélynyújtás.

Jegyzet. Ezen szakasz, mely a javaslatban is bennfoglaltatik,¹⁾ már fentebb indokolva s a porosz meg a francia bányajogokkal egybehasonlítva tárgyalatott,²⁾ — miért is annak bővebb magyarázata felesleges.

191. §.

Minden bányavállalkozó köteles továbbá, amennyiben az által saját bányája nem szenved, vagy nem veszélyeztetik, kellő fizetésért (kárpótlás mellett): a) a szomszéd bányajogositottnak, saját tárnái, aknái, kiszállító, légvezető vagy víz-emelő gépei, bánya és vasútjai, hidjai és pallói használatát megengedni; b) az idegen vájnakbani bányaművelés előnyösebb üzlete végetti segédvájásnak saját telkeni létesítését vagy más vájnakhoz tartozó, avagy önálló segédvájásoknak (85—89. §§.) saját vájnamértékein keresztülvezetését megengedni. A segédvájás által idegen telken nyert fenntartott ásványok a telek tulajdonosát illetik, s neki a kiszállítási költségek megtérítése mellett átszolgáltatandók.

Bányaszolgalmak.

¹⁾ L. a „Bjav.“ 196. §-át. A szövegezés a „bányaigazgató“ segélynyújtási kötelméről szól, mi szabatosabb a mostaninál. ²⁾ L. jelen munka 39. 40. l.

192. §.

Egy segédvájás vállalkozója sincs feljogosítva az adomá-nyozásnál kiszabott üzleti tervtől eltérni, vagy szárnyvájásokat (oldalvájásokat) nyitni oly célból, hogy azáltal más vájónak segély nyujtassék, mindaddig, míg ezen vájna birtokosa azt nem kívánja. Ha azonban az oldal- vagy eltérő vájás a segélyreszorult vájna birtokosának beleegyezésével létesítettik úgy ez köteles az azzal járó költségeket is viselni. Ha a segédvájás birtokosa ily szükséges oldalvájást nyitni vonakodik, a segélyreszorult vájna birtokosának jogában áll azt saját költségén eszközölni.

193. §.

A bányaszol-
galmak zár-
mazása,
a) Szerződés
által.

Ha a 191. §-ban említett bányaszolgalmak megengedése íránt az érdeklettek között egyesség jó létre, az a bányaha-tóság elé terjesztendő, mely azt, a megtérítésnek mind szük-séges, mind pedig arányos volta íránt tett nyomozás után helybenhagyandja, s a birói hatósággal a bányakönyvbe leendő bejegyzés végett közlendi (197. §.).

194. §.

b) A bányá-
hatóság ha-
tározata
által.

Ha az érdeklettek meg nem egyezhetnek, a bányaható-ság tartozik a szolgalom elvállalását tárgyzó kötelezettség s annak terjedelme íránt határozni, a kárpótlás összegét pedig egyelőre a jog útjának fenntartása mellett, netalán műértők közbejöttével megállapítani.

195. §.

A kárpótlás
meghatáro-
zása.

A tárnák, aknák, szállító, légvezető vagy vizemelő gépek közös használataért, a szolgalom alatti mű birtokosa az üzleti és fenntartási költségekhez aránylagos járulást és segédbért igényelhet, mely azonban az uralgó jószágnak bebizonyitha-tólag megkimélendő üzleti költségek tiz százalékánál többet nem tehet. A bányatermékeknek vagy szükségleteknek idegen bánya-vaspályákon, esaternákon vagy más szállító intézetekeni szállítása, a szolgalom alatti mű birtokosának, ha ő ezt ki-vánja, magának átengedendő, s az azérti kárpótlás nekie,

saját szállítási költségei szerint, azoknak legfőlebb is 50 százalékát, előállítási és rendkívüli események fejében hozzászámítva, — fizetendő.

196. §.

A bányaszolgalmom gyakorlásáért okozott kár esetében az uralgó jószág birtokosa nemcsak saját, hanem alattvalói hibáiért is felelős.

A szolgalmom gyakorlásánál okozott kárérti felelősség.

197. §.

A bányaszolgalmak iránt a bányahatóság által helyben hagyott szerződvények (193. §.), vagy az ezen hatóság által azok iránt hozott határozatok, a szolgalmom alatti s az uralgó jószág jelzálogos hitelezői irányában is hatályosak.

A jelzálogos hitelezők tekintetébeni hatály.

Jegyzet. Azon szoros összefüggés, mi e szakaszok között van, azoknak együttes tárgyalását teszi szükségessé. A bányaszolgalmom valamely bányatelek tulajdonával egybekötött s egy szomszéd bányamű tulajdonát megszorító oly dologi jog, mi bizonyos haszonvételre irányul s a jogozott bányatelek tulajdonosát illeti.¹⁾ Azon bányatelek, melyet a szolgalmom jogozata illet, uralgó bányateleknek, az pedig, mely a megszorítást türi, szolgalmi bányateleknek nevezhető. A bányaszolgalmak, mint a törvényben felsorolt egyes nemei mutatják, a bányaművelés lehetségessé tétele vagy előnyösebb üzlete végett jelentkeznek a tulajdon megszorításai gyanánt; tehát mindig egy segélyreszorult szomszéd bányatelket tételeznek fel, melynek érdekében a szolgalmi bányatelek megszorítást tűrni kénytelen. A bányaszolgalmak tehát, melyeknek nemeivel és szabályozásával a bányatörvényben találkozunk, e tekintetben a polgári jog telki szolgalmaihoz hasonlítanak, a gyakorlott jogok nemeiben azonban, a szolgalmak tárgyainak különbségéből folyólag eltérés mutatkozik. Itt ugyanis elősorolva látjuk a bányaszolgalmak nemeit, melyek: a szolgalmi telek vájnáinak, szállító-, lég- és vízvezetőgépeinek, vasútjainak, hidjainak használatára²⁾ és segédvájás³⁾ létesítésére vonatkoznak, és melyek mellett a szolgalmi jogok gyakorlásának azon alakjai, melyekkel a polgári jogviszonyok terén találkozunk, nem mutatkoznak. A tárgyi eltérés mellett még azon különbséget találjuk, hogy míg a magánjogi szabályok szerint a szolgalmi dolog fenntartására szükséges költséget rendszerint a jogosított tartozik

¹⁾ E fogalommeghatározásra nézve l. az „Ált. b. t.“ 191. §-át. V. ö. az Auszt. p. tkv“ 472. §-át, továbbá Arndts: „Lehrbuch d. Pandekten“ (1861) 268. 282. l. ²⁾ „Ált. b. t.“ 191. §. a. bet. ³⁾ U. a. b) bet.

viselni, s csak ha a dolog a kötelezett által is használtatik, tartozik ez a fenntartási költségekhez járulni,¹⁾ — addig a bányaszolgalmaknál a szolgalmi dolgok fenntartásának költségei mindig a kötelezett tárlajdonost terhelik, ki a jogosítottól a szolgalmi használatért fenntartási és üzleti költségek czimén fizetést, kárpótlást követelhet.²⁾ Az e czimen fizetett összeg: a jogosított által megkimélt üzleti költségek 10%-ánál többre nem mehet, mi alól csak azon esetben van kivételnek helye, hogyha a termelvények vagy szükségletek a kötelezett által szállíttatnak, mikor is a szállítási költségek fizetendőek, mikhez még 50%-ó számítandó rendkívüli események fejében.³⁾ A bányaszolgalmak keletkezhetnek szerződés és bányahatósági határozat folytán;⁴⁾ első esetben a szolgalmi és uralgó bányatelkek tulajdonosai közt egyezség jó létre úgy a szolgalom gyakorlata, mint a fizetendő kárpótlás tekintetében, második esetben pedig — a felek meg nem egyezhetvén — a bányahatóság határozza meg a szolgalom kötelezettségét, terjedelmét és a kárpótlási összeget, mi ellen a meg nem elégedő fél a törvény útjára léphet. Az egyesség, mi a felek között létrejő, a bányahatóság elé terjesztetvén, megvizsgálandó: vajjon nem tartalmaz-e felesleges és túlzott terhelest meg viszonzolgáltatást? a jelzálogos hitelezők jogait nem veszélyezteti-e az által, hogy a szolgalomra jogozottnak a jelzálogos hitelezők irányában is érvényes kárpótlási kötelessége igen magasra van emelve? nincs-e szintett ügyletről szó, mi csak a hitelezők kijátszását célozza? Ez okból a szerződő feleknek a szolgalom és ebből folyólag a kárpótlás terhének szükségessége igazolandó.⁵⁾ Ha pedig a felek a szolgalom megengedhetése, terjedelme és kárpótlása iránt meg nem egyezhetnek, a bányahatóság nyomozást rendel, melyben mindenkéltől a megengedhetés kérdését igyekszik tisztába hozni; a szolgalom gyakorlása ellen az érdekelt bányatulajdonos üzletének hátráltatását vagy bányájának veszélyeztetését hozhatja fel, mi ha valónak bizonyul be, a bányaszolgalmat igénylő visszautasíttatik, ellenesetben pedig a szolgalom megengedhetőségét a bányahatóság kimondja és annak terjedelmét a kárpótlási összeggel együtt megállapítja.⁶⁾ Minő szabályok érvényesek a segédvájásokra, mint bányaszolgalmakra? arról már bővebben megemlékeztünk,⁷⁾ most még csak azt kell megjegyeznünk, hogy úgy a hatóságilag jóváhagyott, mint mint a jogerős bányakapitánysági határozat folytán létrejött bányaszolgalom az adomány- és engedélykönyvbe, úgy az uralgó mint a szolgalmi bányateleknél, továbbá az illető bányatelekkönyvekbe is bevezettetik,⁸⁾ s abszolút, mindenki irányában érvényesíthető joggá válván, a hitelezők tekintetébeni hatályát is ezáltal nyeri. A javaslat a bányaszolgalmak: természet, nemei,⁹⁾ korlátolásai,¹⁰⁾ keletkezése,¹¹⁾ a

¹⁾ L. az „Auszt. p. tky“ 482. 483. §§-ait. V. ö. Mackeldey: „Lehrbuch d. r. R.“ 287. §-át. ²⁾ „Alt. b. t.“ 195. §. ³⁾ U. a. id. h. ⁴⁾ „Alt. b. t.“ 193—194. §§-ai. ⁵⁾ L. a „Vollz.“ 99. §-át. ⁶⁾ L. u. a. 100. §-át. ⁷⁾ Lásd elen munka 260. s köv. l. ⁸⁾ L. a „Vollz.“ 121. l. V. ö. u. a. 35. §-át. ⁹⁾ L. a „B. jav.“ 197. §-át. ¹⁰⁾ „B. jav.“ 198. §. ¹¹⁾ L. a „B. jav.“ 199—200. l.

kárpótlás,¹⁾ a használat közben okozott károkért a szolgalmra jogozottat terhelő felelősség²⁾ és a jelzálogos hitelezők tekintetébeni hatályra³⁾ nézve egyértelműleg intézkedik az általános bányatörvény-nyel; a szolgalom megszűnésére nézve azonban következő intézkedést tartalmazza: ha a szolgalmi viszony a felek valamelyikére időfolytával oly terhessé válnék, hogy ezáltal valamelyik bányamű létele kockáztatva lenne, a bányahatóság a szolgalmi illetékeket leszállíthatja vagy egészen meg is szüntetheti, fennmaradván az e határozattal meg nem elégedő félnek a törvény rendes útja.⁴⁾

198. §.

Ha a bányabirtokosok vájnaikkal nyílt áttöréseknél összehatalálkoznak, kötelesek tüstént bányamérnök közbenjöttével meghatározni, hogy ezen áttörésnél a mindkét részrőlí vájnamértékek határa hol létezik, s azt alkalmas s tartós módon megjelölni. Villongás esetében a bányahatóság köteles az egyik vagy másik fél kérelmére a hites bányamérnököt a vájnamértékek határának kitudása végett kiküldeni, s az eredményről mindakét felet értesíteni. Az eldöntésig köteles mindkét fél az áttörésnélí vájását abbanhagyni, de az áttörési darabot a maga oldalán fönn- s járható állapotban tartani.

Áttöréseknélí találkozás.

199. §.

Nyílt áttöréseknél, oly bányamegyékben, melyekben különös alapszabályok léteznek, vagy oly vájnamértékekben, melyek még a régibb törvények szerint adományoztattak, amennyiben a bányamegyei alapszabályok vagy azon bányatörvények, melyek szerint az adományozás történt, különös szabályokat tartalmaznak, az azokban előadott határozatok tartandók meg.

J e g y z e t. Az áttöréseknélí találkozás vagyis a földalatti határvillongás esetében, midőn a felek a földalatti határok megállapítását békés úton el nem érhetik, történjék az átlukasztás az érzésványtelepzetten vagy a meddő sziklán keresztül, bármely érdekelt fél jelentésére a bányabíró bányaszéki mérnökkel rövid úton megvizsgálja és elintézi az átlukasztás kérdését, az elégedetlen félnek a törvényes folyamodás útja fennmaradván.¹⁾ Ha pedig a szomszéd

¹⁾ L. a „Bjav.“ 201. §-át. V. ö. 202. §. 2. bekezdését. ²⁾ U. a. 203. §. ³⁾ U. a. 204. §. ⁴⁾ L. a 202. §. első részét. Kőszénbányákban a segédhajtások létesítése a bányatulajdonos beleegyezésétől függ. Bányajav. 197. §. ⁵⁾ L. az „Orszb. ért.“ VII. 39. §-át.

bányatelkek tulajdonosai talán attól tartanak, hogy szomszédjuk földalatti határait művelés közben megsértik, vagy attól félnek, hogy az ő határuk fog megsérteni, és megelőző szemle által mindkét esélynek elejét kívánják venni, ezt azáltal érhetik el, hogy a földalatti határok birói kijelölését kérhetik, még mielőtt az átlukasztás megtörtént volna;¹⁾ a kérvény benyújtása után a bányabíró hites bányamérnök segítségével a földalatti válaszvonalat megállapítja, ha pedig az átlukasztás már megtörtént, a határvonalat és annak két végpontját a föld alatt és a kül-ön állandó pontokkal megjelöli, s a két felet saját határaiha vezetve, biztosításukról gondoskodni köteles, egyszersmind az alattomosan orzott ásványok árára és a birói költségekre nézve a kárvallottat rövid úton kármentesíti.²⁾ Különben a jogsértések meggátolása czéljából (főleg szomszédos dőlénymértékeknél) átlukasztás esetében az áttört ponttól mért 3 ölnyi távolságra mindkét tulajdonos köteles a munkával felhagyni s az esetet a bányabíróságnak feljelenteni.³⁾ Ha pedig a szomszédok valamelyike a másik fél figyelmeztetése ellenére a munkát tovább folytatná, és erőszakosan a szomszédjának bányatelkében folytatná a művelést, akkor ez nem tisztán határvillongás, hanem a gyakorlat szerint csak oly bányabirtokháborítás, mintha a tulajdonos bányájából egészen kivettetett volna; ekkor a bányabíró a sértett fél panaszára visszahelyezési rövid úton jár el: a helyszínén vizsgálatot tartván, ha a jogsértés felperesnek 15 napi békés birtoka vagy törvényes birtokcíme hitelesen bebizonyul, őt nemcsak visszahelyezi, hanem a hatalmaskodót azonfelül minden okozott kár- és költségben elmarasztalja. Az egész ügyet a sértett fél visszahelyezési kérelmétől számított 14 nap alatt végrehajtással együtt be kell fejezni;⁴⁾ az elmarasztaló elsőbírói ítélet ellen a bányatörvényszékhez lehet ugyan felebehezni, de csak birtokon kívül.⁵⁾ Ha pedig a szomszédok között megtörtént a bányalyukasztás, akár származott légyen ebből per akár nem, füst- és bűzgerjesztéssel vagy a vájnaviznek rosszszándéku átvezetésével egyik szomszédnak a másikat boszantani 100 ft. bírság terhe alatt tilos; ezen összeg $\frac{1}{3}$ -da a sértett félnek, $\frac{2}{3}$ -da pedig a társulatlának jut, és ha bányatársulati hivatalnokok vagy munkások követnek el ilyet, a bányatársulat felelős, visszkereseti joga fennmaradván.⁶⁾ Ugyanily tekintet alá esik azon eset is, midőn a kőzetet tűz erejével kell lágyítani, s az így munkáló bányatulajdonos elmulasztá a szomszédokkal a füst alkalmatlankodásainak eltávolítása iránt egyezkedni.⁷⁾ A bányatörvény 199. §-ában a régebbi törvények szerint adományozott bányamértékekre tett utalás főleg azon vidékeken bir nagy fontossággal, hol az u. n. hossz- és dőlénymértékek adományozása volt, — s a bányamegyei alapszabályok által fenntartva, — van még most is divatban; ezeknél a hajtás az ér me-

¹⁾ L. az „Orszb. ért.“ id. r. 40. §. ²⁾ L. „Orszb. ért.“ 41—42. §§-ait.
³⁾ L. az „Orszb. ért.“ 43. §-át. ⁴⁾ L. u. a. VII. 37. §-át. ⁵⁾ L. u. o. a 38. §-t.
⁶⁾ L. az „Orszb. ért.“ 44. §-át. ⁷⁾ L. u. o. a 45. §-t.

netét (csapását és dőlését) kíséri, miért is ilyenek művelése közben a szomszédosok között a találkozás és átlukasztás gyakori. Ha a bányakapitányság ilyesokról értesül, a vita tárgyának felvétele után a régibb bányajog szabályaira való tekintettel megkísérli a békés kiegyenlítést, mi ha nem sikerül, a hatóság csak a szükséges elővigyázati rendszabályokról intézkedik, a feleket a per útjára utasítván.¹⁾ Az ilyen régibb adományozásból támadt pereknél szem előtt kell tartani: hogyha az ásványér lejtős dőlése szerint adományozott telekben az erek és így a telkek is egymást átmetszenék, a régibb felkérő a telkén átnyúló erét saját határai közt használandja, az ezen túl terjedő érhez pedig a későbbi felkérőnek joga fennmarad. Ha azonban ily erek összefolynának, s egyesítve továbbterjednének, s sem vonulat vagy dőlés, sem más alkatrészek mineműsége ki nem mutatnák, hogy melyike nyeletett el a másik által: ezen összefolyt érnek az érintkezési ponton túli használata a régibb felkérőt illeti, de ha ismét különválnának, vagy ha ismertető jeleit az egyik megtartva a másikat egészen megsemmisítené: kiki vagy sajátságos jelek, vagy ezek hiányában az előbbi dőlés vagy vonulat szerint megismerhető érének további művelésére jogosittatik, habár későbbi felkérő lenne is.²⁾ A javaslat az ált. bányatörvény 198—199. §§-ait átvette,³⁾ amennyiben azonban az abban foglalt rendelkezések ki nem elégitők, s már az országbirói értekezlet által is pótolva vannak, szinte pótló intézkedéseket tartalmaz a felsőmagyarországi hossztelekknél oly gyakran előforduló áttörések szabályozására, mik lényegükben megegyeznek az országbirói értekezlet most ismertetett rendelkezéseivel. A határvillongásoknál ugyanis a hossztelekknél: az adományozás elsősege előjogot ad,⁴⁾ mi azonban megszűnik, ha a később adományozott ércztelep a korábban adományozottat elvágja;⁵⁾ ha valamely ércztelep azonossága iránt vita támadna, ki az azonosságot állítja, tartozik azt bizonyítani, s ha az igényt valamely felkérő vagy zártkutatómányos támasztaná valamely adományossal szemben, ez utóbbi az erősebb jog bebizonyításaig védendő.⁶⁾ Az azonosság bebizonyításaig a bányahatóság intézkedhetik, hogy a tulajdonjog iránti ítélet jogerőre emelkedtéig a művelési üzlet hites felügyelet alatt folytattassék.⁷⁾

¹⁾ L. a „Vollz.“ 101. §-át. ²⁾ L. az „Orszb. ért.“ 46. §-át. ³⁾ L. a „Bjav.“ 205. §-át. ⁴⁾ L. ugyanannak 206. §-át lit. a). ⁵⁾ „Bjav.“ 206. lit. b). ⁶⁾ „Bjav.“ 206. §. lit. c).

IX. A bányabirtokosoknak hivatalnokaikhoz és munkásaikhozi viszonyáról.

200. §.

Szolgálati
rendtartás.

A felügyelő- és munkásszemélyzet szolgálati viszonyairól mindenik műnél szolgálati rendtartás készítendő, a bányahatóság által dologértők meghívása mellett gondosan megbírálandó, a jóváhagyás megtörténte után közhirrétéendő s a dolgozóműhelyekben mindig kifüggesztve tartandó.

A szolgálati rendtartásba tartoznak különösen következő határozatok:

a) a munkások és felügyelők különböző osztályairól és szolgálati működéseiről, nemkülönben a nők és gyermekeknek a bányaművelésre alkalmazása iránt a helyek különbsége szerint különböző határozatokról, azoknak testi erejét s az utóbbiaknál azoknak az oktatásbani törvényes részesülését figyelembe véve;

b) a munkások és felügyelők közötti viszonyról;

c) a munka idejéről és tartamáról;

d) a szolgálatban és azonkívüli magaviseletről;

e) a divatozó bérfizetési viszonyokról;

f) a megbetegedés vagy szerencsétlenül járás esetébeni illetékekről;

g) a szolgálati rendtartás áthágása esetébeni pénz- és munkabeli büntetésekről;

h) azon esetekről, melyekben a szolgálati viszony tüstént megszüntethetik.

201. §.

szolgálat
mondása.

Amennyiben szolgálati szerződévények vagy a szolgálati rendtartás által más intézkedések nem tételnek, a hivatalno-

kok és felügyelők csak három hónapi, a munkások pedig tizennégy napi felmondási határidő után léphetnek ki, vagy bocsáttathatnak el a szolgálatból,

202. §.

Oly hivatalnokok, felügyelők vagy munkások, kik valamely büntetttben, valamely nyereségvágyból eredő, avagy a közerkölcsiséggel ellenkező vétségben avagy ily kihágásban bűnösöknek ítéltetnek, vagy kik urok személyének, becsületének avagy tulajdonának biztonsága ellen valamely az általános büntetőtörvény szerint vétségben vagy kihágásban bűnösökké válnak, urok által a szolgálatból tüstént elbocsáttathatnak, habár a szolgálati szerződvényben vagy a szolgálati rendtartásban aziránt más vagy éppen semmi határozat sem foglatatnék is.

A szolgálatbóli elbocsátás felmondás nélkül.

203. §.

Hasonlókép megelőző felmondás nélkül tüstént elbocsáttathatnak azok is, kik a hűség, szorgalom és az előljárók iránt tartozó tisztelet és engedelmesség tekintetében, lényeges kötelességsértésekben teszik magukat bűnösökké, kik szolgálattal egybe nem férő mellékes ügyletet folytatnak, vagy a kik a műviszonyról szolgálatukban szerzett ismeretekkel urokra nézve káros visszaélést követtek el.

204. §.

A bánya- és hutamunkásoknak a végetti összebeszélése, hogy megtagadás, a szolgálatbani ellenszegülés vagy más eszközök által magasb bért vagy más feltételeket csikarjanak ki, s az errei izgatás, mikép legyen megbüntetendő, a büntetőtörvény szabályai (481. §.) által határoztatik meg.

A munkások törvényellenes összebeszélései.

205. §.

Viszont oly bántalmazások miatt, melyeket a felügyelők és munkások, s oly lealacsonyító bánásmód miatt, melyeket a hivatalnokok előljáróiktól szenvednek, a kikötött ápolás megtagadása, a bérnek a meghatározott időbeni ki nem fize-

A szolgálatbóli kilépés esetei felmondás nélkül.

tése, s a szerződvényeknek más lényeges megsértése miatt, a munkások, felügyelők vagy hivatalnokok is egyszerű jelentés folytán kiléphetnek a szolgálatból.

206. §.

A bányatulajdonosnak a személyzeti számlát tárgyzó kötelessége.

Mindenik bányavállalkozó köteles felügyelő- és munkás-személyzetével legalább is évnegyedenként, a szolgálatbóli kilépésnél pedig tüstént számolni; a szolgálatadónak a munkásoni követelése miatt, ez utóbbitól a szolgálatbóli kilépés meg nem tagadtathatik.

207. §.

A béreknek a letiltástól és végrehajtástól mentessége.

A bányamunkások alku- vagy szakkbérére sem birói tilalomnak, sem pedig végrehajtásnak nincs helye.

208. §.

Elbocsátási bizonyítványok kiadása

Mindenik bányamunkásnak vagy felügyelőnek kilépése alkalmával búcsulevél (elbocsátási bizonyítvány) adandó, melyben azon munkásosztály, amelybe ő tartozik, azon társpénztár, melybe be van jegyezve, s azon idő, melyre ő abba befizetett, végre a szolgálatba be- és abbóli kilépés napja kijelölendő.

Oly munkások vagy felügyelők, kik már egyszer valamely ausztriai bányánál szolgáltak, elbocsátási bizonyítvány nélkül egy bányabirtokos által sem vétethetnek fel a szolgálatba.

209. §.

Legénységi névkönyv.

Mindenik műnél valamennyi bányamunkásról és felügyelőről kimerítő legénységi névkönyv vezetendő, s ez a bánya- és politikai hatóságnak, valahányszor kívántatik, előterjesztendő.

Jegyzet. A szolgálati rendtartások jóváhagyásánál és bírálásánál a bányahatóságoknak feladatuk odahatni, hogy körülbelül minden egyes bányamegyében egyöntetű és azonos tartalmu alapszabályok jöjenek létre; ha valamely bányamegyében oly eltérő nézetek uralkodnak, hogy a bányabirtokosok egyetértésére nincs remény, s a bányamegyei bizottmány tagjai meg a meghívott nagyobb birtokosok

nem képesek maguk között közmegegyezéssel egy szolgálati rendtartási tervet létesíteni, akkor a bányahatóság úgy a birtokosok, mint a munkások érdekeit szem előtt tartva tanácskozmányt tart, melyen az elágazó nézetek összeegyeztetését megkísérli. Az elfogadott és megerősített szolgálati rendtartások a megyebeli bányabirtokosok költségén kinyomatván,¹⁾ a dolgozóműhelyekben kifüggesztetnek. Ha valamely bányamegyében csak kincstári bányák vannak, a szolgálati rendtartás felállítása végett a kincstári főbányaigazgatóság hívandó fel, mely hatásköréhez mértén ily rendtartásokat maga tervez, azonban a törvény követelményeit figyelembentartani köteles.²⁾ A szolgálati viszony megszűnik: 1) felmondás által, melyre nézve három hó tartandó meg a felügyelők és hivatalnokok és 14 nap a munkások irányában a munkaadók által, ugyanannyit kötelesek azonban a felügyelők, hivatalnokok és munkások is megtartani a munkaadó irányában; 2) elbocsátás, 3) kilépés által is megszűnhetik a szolgálati viszony, s pedig az első esetnek akkor van helye, ha a munkás ura irányában, másodiknak pedig akkor, ha a munkaadó a munkás irányában méltatlan eljárást követ el. Az ált. b. törvény 207. §-ának azon rendelete, mely szerint: a bányamunkások alku- vagy szakbérére sem bírói talalomnak, sem pedig végrehajtásnak nincs helye, — az id. törv. szab. által odamódosított, hogy „a bányai tisztek és altisztek fizetésének s a bányamunkások bérének egyszerre csak egyharmada jelölthetetik ki a megítélt követelések kielégítésére.“³⁾ Ezen módosítást a javaslat elveti, s egészen kizárja a végrehajtás lehetőségét a munkások bérére nézve.⁴⁾ Általában főbb elveiben itt is követi az ált. bányatörvényt; azonban míg a bányatörvény csak általánosságban, 50 ftig terjedhető bírság terhe alatt⁵⁾ tiltja a gyermekeknek a rendtartás ellenére való alkalmazását, addig a javaslat részletesen körülírja a gyermekek tilos alkalmazásának neveit és eseteit.⁶⁾ E szerint tilos: a) a 12 éves életkort még be nem töltött gyermekeket bánya- vagy kohómunkára alkalmazni; b) a 14 évet meghaladottakat 8 óránál tovább dolgoztatni; c) azokat, kik még a 16 évet el nem érték, 10 óránál tovább dolgoztatni. Éjjeli munkára (esti 9 órától reggeli 5-ig) gyermekeket egyáltalán nem szabad alkalmazni,⁷⁾ és a bányászati vagy kohászati munkás — bányavész esetét kivéve — naponta nem dolgozhat többet 12 óránál.⁸⁾ Amint a munkásszemélyzettel kötelezett számolás elmulasztását és az elbocsátási bizonylat nélküli munkások tilos felvételét az ált. b. törvény 5—50 ftig terjedhető bírsággal rendeli fenyítettetni,⁹⁾ — épen úgy a javaslat is;¹⁰⁾ azonban a tömeges munkaszünetelés tekintetében ismét részletesebb intézkedéssel találkozunk, mert: akár a bányamunkások szüntetik meg összebeszélés folytán tömegesen a munkát,

Orszb. ért.
VII. 62. §.

¹⁾ L. a „Vollz.“ 122—123. l. ²⁾ L. a „Vollz.“ 124. l. ³⁾ L. az „Orszb. ért.“ VII. 62. §-át. ⁴⁾ „Bjav.“ 262. §. ⁵⁾ „Ált. b. t.“ 247. §. ⁶⁾ „Bjav.“ 210. l. ⁷⁾ L. az 1868. 38. tcz. 1. 50. §§-ait. ⁸⁾ L. a „B. jav.“ 121. §. ⁹⁾ „Ált. b. t.“ 248. §. ¹⁰⁾ L. a „Bjav.“ 212. §-át. V. ö. a 264. §. lit. h) i).

hogy magasb bért csikarjanak ki, akár a munkaadók szállítják le tömegesen a bért összebeszélés folytán, mindkét eset a szolgálati szabályokba ütköző merénységnek van kijelentve, s úgy a munkások, mint a munkaadókra nézve 14 napi fogságot, illetőleg 100—200 ft. birságot eredményez.¹⁾

¹⁾ L. a „Bjav.“ 223. §-át.

X. A társpénztárakról.

210. §.

A segélyreszorult bányamunkások, nemkülönben azok özvegyei és árvái gyámolítása végett társpénztáraknak (bányászlegénységi pénztáraknak vagy ápolóintézeteknek) kell létezniök.

Társpénztárak felállítási és működtetési kötelezettség.

Ennélfogva mindenik bányabirtokos köteles azoknak vagy saját művénél önálló felállításáról gondoskodni, vagy pedig a végett a bányahatóság jóváhagyása után más bányabirtokosokkal egyesülni.

211. §.

A bányaműnél felvett minden felügyelő vagy bányamunkás köteles azon műnek, melynél szolgál, társpénztárához tagkép hozzáállani s abba a megállapított járulványt beszolgáltatni.

Azokbai belevételre kötelezettség.

212. §.

Minden társpénztár számára a bánya tulajdonosa vagy igazgatósága által, a munkásszemélyzet által kijelölendő bányászlegénységi választmány közremunkálása mellett saját alapszabályok szerkesztendők, s megbirálás és jóváhagyás végett a bányahatóságok elé terjesztendők.

Társpénztári alapszabályok.

A már létező ilyes intézeteket a bányahatóság megsemmisítheti s birálat alá veheti.

213. §.

Ezen alapszabályokban következő határozatoknak kell foglaltatniok:

a) társpénztári anyakönyvek szerkesztéséről és azoknak helyes állapotbani tartásáról, nemkülönben a társpénztárba felvétel feltételeiről;

b) a járulványok mennyiségéről és befizetések módjáról;

c) a társpénztárból nyújtandó segélyek mértékének meghatározása végetti szabályokról;

d) azon feltételekről, melyek alatt a segélyhez igény megszereztetik, pl. a bányamunkából habár csak időleges kilépés által is általában;

e) a társpénztár vagyona biztosításának és igazgatásának módjáról, az azérti jóállásról, a számadások megvizsgálásáról és elintézéséről;

f) a munkásszemélyzet által arra nézve gyakorlandó befolyásról;

g) több egyesült társpénztáraknak egymáshoz viszonyáról;

h) a vagyon iránti intézkedésről azon esetre nézve, ha a bánya, melynek számára a társpénztár alapított, megszűnnek.

214. §.

Oly bányák birtokosai, melyeknél törvényesen szerkesztett társpénztár még nem létezik, annak felállításáig kötelesek megbetegedett vagy szerencsétlenül járt munkásaiknak legalább azon segélyt nyújtani, melylyel az általános törvények szerint a szolgálatadó cselédjei irányában tartozik.

Jegyzet. A munkások, felügyelők és bányahivatalnokok soráról való gondoskodás azon esetre, midőn akár öregség, akár baleset folytán munkaképtelenné válnak, nagyban emeli a munkaösztönt; ¹⁾ egyrészt ezért, másrészt pedig azon ok miatt, hogy a munkaképtelenné vált bányászok, továbbá azoknak hátrahagyott özvegyei és árvái a segélytelen állapotban tengődők számát ne szaporítsák, emberies kötelessége az államnak valamely módról gondoskodni, miáltal ezen cél elérhetővé válik. ²⁾ Erre legalkalmasabb mód gyanánt jelentkezik a társpénztárak intézménye, mely szerint a teljes munkaerőben levő munkások keresményük egy részét — a jövő esélyeivel szemben magukat biztosítandók — egy közös pénztárba szolgáltatják, honnét azután a balesetek bekövetkeztekor a járulmánynak megfelelő

¹⁾ L. erre nézve jelen munka 14—19. l. ²⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ cz. m. 375. l.

módon segélyeztetnek. Ezt ugyan a munkásoknak saját érdekük is tanácsolja, mindamellett nem czélszerű a segélyezés humánus célját, a (főleg az alacsonyabb műveltséggel karöltve járó s így a) bányamunkások közt elterjedt könnyelműség és rozsz lábon álló takarékos-sági hajlam esélyeitől függővé tenni, hanem kötelező törvények által kell a munkásokat önérdükük megtartására szorítani. Ez okból van kötelességébe téve minden bányabirtokosnak, hogy társládát állítson fel, és minden munkásnak meg felügyelőnek, hogy abba belépjen (210., 211. §§.); ez okból szükséges társpénztári alapszabályokat szerkeszteni, melyekben: a pénztár alapja, jövedelmei, a tagok jogai és kötelességei, a segélyezés kulcsa, esetei, osztályozása, a tagsági jogok elenyészte, a nem állandó bányamunkásoknak a társpénztárhoz, ennek pedig más társpénztárakhoz való viszonya, továbbá a munkások védkötelezettségének hatása a társpénztári igények tekintetében, végül a pénztár kormányzata szabályozandók,¹⁾ és melyek bányahatósági jóváhagyás, felügyelet mellett a segély emberies célját biztosítják. Az általános bányatörvény 210—214. §§-ainak szabályai a most előadott eszmén alapulnak. Vajjon a rendelkezéseknek a kívánt eredmény felel-e meg? erre nézve a statisztika számaitól nyerhetünk választ. A társládák vagyoni állapota 1866 végén 2,481,185 frtnyi összeget képviselt, mi a megelőzőtt év állapotával (2.207,600 frt.) egybe hasonlítva 273,577 frtnyi tökenövekvést mutat; e szaporodásból azonban a kincstári bányaművek társládáira 218,829 ft., a magánbányászat pénztárait pedig csak 54,747 frt. esik, mi arról tanuskodik, hogy a társpénztárak állapota az állambányászatnál ki-elégítőbb.²⁾ Ezt különben bizonyítja azon körülmény is, hogy a társpénztárak fentemlített főösszegéből a kincstári bányaművek társ-pénztárait 1.814.300 frt. esik;³⁾ és mindamellett még ezen 1869-ig tetemesen szaporodott főösszegnek 85,892 frtnyi kamatai és a kincstár részéről nyújtott több mint 200,000 frtnyi évi segélyezés sem mutatkozik elégségesnek!⁴⁾ Pedig a kincstári bányamunkások száma csak 11,018, tehát valamivel több a magánbányászatnál dolgozó munkások egyharmadánál,⁵⁾ kik tetemes számuk (29,068) mellett 1866-ban 666,885 frtnyi társpénztári tőkének szerény kamataival voltak kénytelenek segélyezni munkaképtelenné vált társaikat!⁶⁾ E számok úgy hisszük elég világosan bizonyítják, hogy a társpénztári intézmény nálunk — főleg a magánbányászatnál — még igen zsenge állapotban van, s egyáltalában nem elégséges eszköz az önsegély emberies eszméjének létesítésére. Mélyen érezték ezt szakférjaink, s a bányatörvényjavaslatnak indokolásában, a bányászati szakbizott-

¹⁾ L. pl. az itt említett körülményekre nézve a felsőmagyarhoni bányapolgárság társpénztári alapszabályait. (Statuten der allgem. waldb. Bergknappschäfts-Bruderschaft. Kassa, 1864.) 2—8, 15—18, 22—24. §§. ²⁾ L. a „Statisztikai közlemények“ 123. l. ³⁾ L. u. a. u. o. ⁴⁾ L. Diwald József „A bányatörvényjavaslat a társpénztárak“ cz. cikkének 2. közleményét (Pesti Napló 1871 111. sz. est. l.). ⁵⁾ L. a „Statisztikai közlemények“ 121. l. ⁶⁾ Lásd a „Stat. közl.“ 123. l.

ság most befejezett tárgyalásában és a sajtóban egyaránt élénk figyelmet látunk fordítva e kérdésre. Első sorban a társpénztárak létesítésének általános kötelezettsége iránt merült fel kérdés. Láttuk fentebb, hogy az ált. bányatörvény 210—211. §§-ai általában és feltétlenül kötelezik a bányabirtokosokat társpénztárak létesítésére; és ennek daczára — mint az eredmény mutatja — a törvény rendelkezéi foganatositás nélkül maradtak, minek okát abban kell keresnünk, hogy némely vidékeken pl. az abrudbányai kerületben és az új kőszénbányavállalatoknál) a bányamunkások nem képeznek külön munkásosztályt és a bányászat mellett egyéb foglalkozást is üznek, miért is ily vidékek bányaműveinél a társpénztári kötelezettségnek fogamatot szerezni csaknem lehetetlen.¹⁾ Már pedig nem czélszerű oly szabályt iktatni a törvénybe, minek érvényt szerezni nem lehet; ugyanazért a javaslat csak azon bányavidékek birtokosait kötelezi feltétlenül a társpénztárak létesítésére, hol munkásosztály létezik, mely a bányaipar valamelyik nemével állandóan foglalkozik.²⁾ A némely vidéken divatos kis területű bányatelkek birtokosai bányamegyei társpénztár létesítésére lesznek kötelezve,³⁾ és a szakbizottság-határozata által még hozzátéve, hogy a „hol az egyes bányaműveknél társpénztárak fel nem állíthatók, a bányabirtokosok kötelesek vagy közös társpénztárakat hozni létre, vagy a már létezőkhöz szabad egyezkedés útján csatlakozni.⁴⁾ A társpénztárak felállítását a javaslat szerint is kötelezettség, azonban kivételnek van hely engedve oly vidékek részére, hol állandó bányamunkás osztály nem létezik; a javaslat ez intézkedése csak helyeselhető; mert a törvénytisztelet rovására nem erőszakolja a lehetetlent, mert valóban semmi veszély sincs abban, ha azok részére, kik nem ex professione, hanem csak mellékfoglalkozás gyanánt üzik a bányászatot, társpénztárak nem állíttatnak, miután az ily munkások egyéb vagyonnal és foglalkozással is bírnak. Különbözik mint látjuk, ahol csak lehet ott gondoskodva van a segélypénztárak létesítéséről, és a törvényhozás feladata nem annyira a társpénztárak számának erőszakolt, képzeleti szaporítása, mint inkább a létesíthető pénztárak alapjának növelése és biztosított kezelésében áll. Ez okból szabályul van kimondva, hogy a bányatulajdonos, kinek érdekében a munkás erejét, egészségét felemésztí, szinte fizessen a társpénztárba;⁵⁾ a bányabirtokos egy negyedét⁶⁾ köteles évenként fizetni azon összegnek, mit a többi adózók (munkások, felügyelők) befizetnek.⁷⁾ Miután azonban sok bányabirtokos önkénytelenül segélyezte eddig is munkásait,⁸⁾ jövőendő-

¹⁾ L. a „Bjav. ind.“ XII. fejt. 1. pontját. ²⁾ L. „Bjav.“ 224. §, 1. bek. ³⁾ U. a. 224. §. 2. bek. ⁴⁾ L. a bányászati szakbizottság 11. ülésének határozata a „Pesti Napló“ (est. l.) 1871. évf. 112. sz. ⁵⁾ L. u. „Bjav. ind.“ XII. f. 2. p. 18. l. ⁶⁾ L. az enquete-bizottság 11. ülését, hol a 230. §. azon rendelkezést, mely szerint a tulajdonos $\frac{1}{4}$ -dét fizette volna annak, mit a többi adózók, megváltoztatták. (P. Napló e. l. 1871. 112. sz.) ⁷⁾ „Bjav.“ 225. 230. §§-ai. ⁸⁾ V. ö. az indokolás XII. f. 2. p. L. Diwald id. cikkének 2. közl. (P. N. 1871. 111. sz.)

ben pedig törvény által lesz kötelezve társpénztári illeték szolgáltatására, nem fordulhat-e elé azon esély, hogy az ily bányabirtokosok nagy része elvonja az eddig önként nyújtott segítyt, mi talán a kötelezett illetéknél jóval nagyobb összeget képvisel? Ez intézkedés ekkor veszélyeztetné a czélt, mit elérni akart; többet ártana, mint használna.¹⁾ Helyes volna kijelenteni, hogy a bányabirtokos által, saját pénztárából nyújtott segélyezések, ha azok a társpénztári segélyezések természetével birnak,²⁾ beszámíthatók a kötelezett illetékbe; ily módon a társpénztárak csak nyerhetnének.³⁾ A vagyonkezelés és ellenőrzés tekintetében a munkás-személyzetet és bányabirtokossal egyenjogu befolyás illeti,⁴⁾ ha pedig valamely kérdésre nézve meg egyezni nem tudnának, afelett — bár kimondva nincs — vélelmezhetőleg a bányahatóság dönt.⁵⁾ A társpénztári tőkének elhelyezése és kezelésére nézve fontos kérdésnek tekintetett azon sok helyt elterjedt szokás: 1) mely szerint a befizetések a munkások béréből levonhatnak ugyan, azonban a bányatulajdonos kezei között maradnak, ki a társpénztár kiadásait maga fedezi és az év végével a bevételek és kiadásokról számlát készít;⁶⁾ 2) azon eljárás, melynek értelmében (főleg nagyobb bányaműveknél) a bányatulajdonos a társláda pénzkészletét kölcsön vevén, arról kötvényt ad és azt bányaművére be is kebelezteti.⁷⁾ Mindkét divatban levő tőkeelhelyezés illetőleg visszatartás megszüntetett, és az első helyen említett szokással ugyanis ellenkezően elrendeltetik, hogy jövőben a munkabérből tett levonások készpénzben a pénztárnoknak kézbesíttessenek, ki e szabály meg nem tartása esetén felelősség terhe alatt köteles a bányahatóságnak a levonások közigazgatási úton leendő behajtása végett jelentést tenni,⁸⁾ a második vagyis a pénztári tőkének bányatulajdoni jelzalogra való kölcsönadása általában megtiltatik.⁹⁾ Mindkét rendelkezés indoka a társpénztári tőkék valódi biztosítás mellett való elhelyezésének elvében keresendő.¹⁰⁾ A társpénztári alapszabályoknak szerkesztése és tartalmára vonatkozólag a javaslat egybehangzik az általános bányatörvénnyel,¹¹⁾ de már a segélyezés eseteinek és módjának meghatározására nézve részletesebb szabályokkal találkozunk. A segélyezés nemei következők: a) a tagoknak betegség esetén ingyenes orvoslást, b) az önhibájukon egy időre munkaképtelenné vagy egész életükre rokkantakká lett munkásoknak élelmezési segítyt; c) halál esetekben a temetkezési költséghez járulékot, d) az elhalt tagok gyámoltalan özvegyeinek és gyermekeinek élelmezésére illetőleg felnevelésére segítyt köteles nyújtani a társpénztár.¹²⁾ A segélyek a társpénztár erejéhez mérendők s a közlött sorrendben elégitendők ki;

¹⁾ L. Diwald id. cikkét ngyanott 3. 4. bek. ²⁾ L. a „Bjav.“ 229. §.

³⁾ V. ö. Diwald id. cz. (P. N. 111. sz. 5. bek. ⁴⁾ L. a „Bjav.“ 226. §-át.

⁵⁾ V. ö. Diwald id. ért. 1. közl. 109. sz. ⁶⁾ „Bjav. ind.“ 18. l. ⁷⁾ „Bjav. ind.“ 19. l. ⁸⁾ „Bjav.“ 231. §. ⁹⁾ L. a „Bjav.“ 234. §-át. V. ö. az enquete-

bizottság 11. ülésében hozott határozatát' (P. N. 1871. 112. sz.) ¹⁰⁾ L. a „Bjav. ind.“ 19. l. ¹¹⁾ L. az „Ált. b. t.“ 212—213. §§-ait. V. ö. 227—228. §§-ait.

¹²⁾ „Bjav. 229. §.

e segílyt másra ruházni vagy azt zár alá venni nem lehet.¹⁾ A segílyezésnek azonban nem szabadna a társpénztári alaptőkének megbontásával történni, sőt a kamatokat mindaddig nem lehetne a folyó rendes kiadások fedezésére fordítani, míg ezen kamatok évi összege az alapszabályszerű folyó befizetések évenkénti összegét el nem éri, de akkor is csak az évi kamatok fele fordítható a rendes kiadások fedezésére, másik fele pedig továbbá is a tőke szaporítására fordítandó mindaddig, míg az üzem állandó megszorítása vagy megszüntetése folytán a rendes befizetések annyira megapadnak, hogy a kamatok felével együtt az alapszabályszerű illetékek fedezésére elégtelenekké válnak.²⁾ Ez intézkedés által a társpénztár fennállását akarja elérni a javaslat. Indokolásaul fel van hozva: 1) azon tapasztalás, hogy a társpénztár tőkéjének szaporodásával a munkások a bérlevonások leszállítására törekednek, s ezáltal a társpénztár célját veszélyeztetik; 2) hogy főleg új bányavállalatoknál erőteljes munkások alkalmaztatván, kik tetemes befizetéseket tesznek, de a társpénztárak jótékonyágát igénybe nem veszik, az alaptőke gyarapodása esetén a befizetések leszállítását sürgetik, azzal ámitván magukat, hogy ez mindig így tart, holott bekövetkezik az idő, midőn az erőfogyottak száma növekszik, mi a kiadás és bevétel közötti arányt annyira megváltoztatja, hogy előbb a tőke kamataihoz, azután pedig a tőkéhez kell nyulni.³⁾ Ezen indokokra azonban egy szakember által megjegyeztetett: 1) hogy a társpénztári járulékok alapszabályilag állapíttatván meg, azoknak oktan leszállítását a bányahatóságok megakadályozhatják: 2) hogy csak a munkaképtelen bányászok veszik igénybe a kamatokat, már pedig csak kissé hosszabb idő óta fennálló vállalatnál is oly tőke gyűl egybe, hogy annak kamatai (még ha az üzlet megszoríttatik vagy megszűnik is) elégségesek a segílyezésre. Ez okokból a 236. §. merev fenntartása nem volna szükséges, sőt annyiban méltánytalannak lenne tekinthető, amennyiben a jelen munkásosztály a jövő nemzedékek kedvéért kárhoztatva lesz oly tőke gyűjtésére, melynek hasznait nem élvezheti.⁴⁾ A tapasztalás fogja megmutatni, hogy ez érvek meny-nyiben igazolják a 236. §. tarthatatlanságát. A bányahatóságnak társpénztári vagyon kezelésére és ellenőrzésére üdvös befolyás lesz engedve, amennyiben a társpénztári számadásokat (szükség esetén még a bányabirtokos költségén is) beszerezheti megvizsgálás végett, ennek ügyeiben az államügyészt megbizhatja, a pénztár állapotáról statisztikai kimutatást követelhet stb.⁵⁾ A társpénztárak minden ügyeire nézve bélyegmentességet élveznek.⁶⁾ Ha jelen társpénztári szervezetünk és állapotunk nem is mintaszerű, vigasztalhatjuk magunkat a jobb jövő reményével és azzal, hogy a haladottabb kül-

¹⁾ U. a 235. §-a. ²⁾ L. a „Bjav.“ 236. §-át. V. ö. az enquêtabizottság 11. ül. határozatát. (P. N. 112. sz.) ³⁾ L. a jav. ind. 4. pontját (19. l.). ⁴⁾ L. Diwald id. ért. 2. közl. (P. N. 111. sz.) ⁵⁾ L. a „Bjav.“ 237. §-át. ⁶⁾ L. u. a. 245. §. 2. bekezd.

föld bányászata sincs szerencsésebb körülmények között. Eltekintve Németországnak, különösen pedig Poroszországnak virágzó állapotú társpénztári intézményétől, Franciaországban pl. a társpénztári egyletek ismeretlenek; a bányatörvény hallgat róluk, hanem a később kibocsátott bányarendészeti parancs rendeli el, hogy a bányatulajdonosok szerencsétlenség esetére mentő- és orvosszereket meg sebeszt tartsanak,¹⁾ mely intézkedés még hiányosabb annál, melyet IV. Henrik e tárgyban kibocsátott.²⁾ Csak később keletkeztek nagy bányaműveknél u. n. segélypénztárak (caisses de secours), melyek a porosz betegsegélyzési pénztáraknak³⁾ (Krankenkasse) felelnek meg; a rendkívüli balesetek folytán, melyek — az akkor még Franciaországhoz tartozó — Belgiumban, különösen a kőszénbányászat körül előfordultak,⁴⁾ eredményezték a „Caisse de prévoyance“ nevű segélyező pénztárakat, melyeknek alakítását kötelező módon rendelte el egy cs. dekretum;⁵⁾ ez azonban kötelező szabály csak a kőszénbányászatra lett. Később Belgium kilépve a francia államközösségből, az előfordult szerencsétlenségek folytán szintén létesítettek balesetek folytán munkaképtelenné vált bányászok segélyezésére pénztárak ugyancsak „Caisse de prévoyance“ elnevezés alatt.⁶⁾ Azonban az önsegély ügye e két államnak virágzó bányászatával nem igen áll arányban s igen hiányos: mert részben korlátolt czéllal bírnak a pénztárak, amennyiben csak a szerencsétlenség miatt megbénult munkások és azok özvegyei meg árvái nyernek segélyt, ellenben sem az erőfogyott, elaggott bányászok, sem azok özvegyei ilyenben nem részesülnek. Így van ez a „Caisse de prévoyance“ nevű pénztáraknál Belgiumban és Franciaországban;⁷⁾ azonfelül csak a kőszénbányászatra nézve találunk kötelező intézkedést, ellenben sem a fém- és kőbányászatról,⁸⁾ sem pedig a kőszénbányászatnál szükséges egyéb segélyezési módok kötelező behozatalánál (Caisse de secours) nincs gondoskodva. Mig tehát nálunk (főleg jövőben) a társpénztári intézmény vezérelve: a bányászat minden neménél való kötelező létesítés, a kényszerfizetés, a biztos kezelés és a baleset vagy kora miatt rokkanttá vált bányamunkás segélyezése, özvegyének és árváinak gyámolítása van életbeléptetve, addig ezen üdvös elvekkel szemben a fentebb említett két állam segélyügye láthatóan többrendű fogyatkozást mutat.

¹⁾ Bányarendészeti rendelet (1813. jan. 3.) 15. 16. art. ²⁾ IV. Henrik rendelete 1604. május 14-ről. L. Achenbach id. m. 38. l. ³⁾ L. a porosz ált. b. t. 172. §-át. ⁴⁾ L. jelen munka 18. l. ⁵⁾ 1812. május 26-án kelt császári rendelet. ⁶⁾ 1839. 24. szentesített s Lüttich részére kiadott segélyezési alapszabály („Statutes pour la caisse de prévoyance“). ⁷⁾ L. Achenbach: „Das fr. Bergrecht“ 297. l. ⁸⁾ Poroszországban a társpénztári törvények (1854. ápril 10.) érvénye még a kőbányászat és a pallafedélbányászatra is kiterjesztetett. L. a porosz ált. b. t. 214. §-át.

XI. A bányaadózásokról.

215. §.

Mérték-
illeték.

Minden adományozott bányamérték egy bizonyos illeték időszakonkénti lefizetése alatt áll, mely félévenként minden 12,544 négyszög ölet tevő adományozott vájnamértéktől, s minden 32,000 négyszögölnyi területű külmértéktől; oly vájnamértékektől ellenben, melyek nagyobb vagy kisebb mértéket tartalmaznak, nemkülönbben a határközegektől, azok tartalmának aránya szerint szabatik ki; ezen illeték mértékilletéknek neveztetik.

216. §.

A mértékilleték ~~félévenként~~ minden év június és december havában az ^{illeték adóhatóság} bányahatóságnál mulhatlanul befizetendő.

217. §.

Oly vájnamértékeknél, melyeknek csak magassága és szélessége van határok közé szorítva, a telek mentébeni (hosszszabani) kiterjedése pedig végetlen (korlátlan), a mértékilleték szerint számítandó, mely a szélességnek a magassággal sokszorozásából, mindkettőt ölekben kifejezve, keletkezik. Az ugynevezett hosszsmértékek, melyeknek szélességek változó, s mélységük (hosszuságuk és magasságuk) határozatlan a mértékilleték tekintetében az egyszerű vájnamértékekkel (215. §.) egyenlőknek tartandók.)

218. §.

(Oly különös bányászati jogosítványoknál, melyeknek alapját nem a bányarendtartások szerint meghatározott vájnamértékek képezik, a birtokosoknak szabadságában áll, a mértékilletéket,

a telek törvényszerű szabályozásáig vagy ez utóbbinak mértani területe szerint, vagy azon kiterjedés szerint fizetni, mely az adományozás után járó legmagasabb törvényes mértékbeli terjedelemmel egyenlő.)

219. §.

A bányavám fennmarad. Ez egy különösen szabályozandó mérték szerint a bányából és tartozékából (117. 131. §.) nyert fenntartott ásványoktól fog számíttatni, a járandó vám pedig az üzleti viszonyok tekintetbevételével kitudandó időleges megváltási ár szerint pénzben fog fizettetni.

Jegyzet. Már azon időben, melyben a fejedelmek a jelentősebb ásványokat saját rendelkezésük alá helyezték, megfosztván azok tulajdonától a földbirtokosokat, kiváltság és szabadalom gyanánt egyesek élvezték a bányaművelési jogosítványt; ezek részint a bányaurjog elismerésének, részint pedig adónak fejében az illető fejedelmeknek rendszerint a nyers jövedelem egy tizedét fizették az országfejedelmi pénztárba. Így találunk tizedet Németország egyes részeiben már a 12. században; Franciaországban a tized VI. Károly által hozatott be 1313-ban,¹⁾ hazánkban pedig szinte régebb időtől kezdve divatozott és bányavám (Urbura, Frohne) elnevezéssel jelölgetett. A fejedelmek csakhamar tapasztalni kezdék, hogy az ásványoknak a telektulajdonos rendelkezése alóli elvonása használ ugyan a bányaiparnak, de csak úgy, ha minél többen részesülnek a művelési jogosítványokban; ez okból eleinte a szabadalmakat kezdék bőkezűen osztogatni, később pedig lemondtak ugyan a korona attributumát képezett kizáró jogosultságról, azonban a telektulajdonosoknak nem adták vissza elvont rendelkezési jogukat, hanem ellenkezőleg mindenkit feljogosítottak a bányaművelésre. Természetes, hogy ezen változás folytán a bányajogrendszernek többé alapjául nem a bányaregál szolgált, mert ez megszűnt, hanem a bányaszabadság;²⁾ azonban a bányaregál elnevezés hibásan napjainkig főtartatott, s vele együtt érvényben maradt elmaradhatlan folyománya: a bányavám is. Természetes, hogy a bányaregál megszűntével a tized is elveszté régi jellegét, mely szerint az országfejedelmi bányaurjog elismerése fejében fizetett összegnek tekintetett, s csak mint legrégibb bányadózás maradt fen. Ezen bányaadó, mely régebben nálunk az egyedüli adónem volt, és a nyers termelvények egy tizedének beszolgáltatásából állott,³⁾ tisztán az adóra nézve érvényes elvek szerint ítélendő meg.

¹⁾ „payant à nous notre dixième franchement“ VI. Károly rend. 1413. május 30. ²⁾ L. erre nézve jelen munka 130. s. köv. l. ³⁾ Jeder zehnte Kübel der über die Hängebank gestürzt wird.“ L. Wenczel többször id. m. 171. l.

Még az ált. bányatörvény szerkesztése előtt megtámadtatott a bányavám finánczpolitikai szempontból. Elmondattott: hogy ez adózás igazságtalan, mert a termelési költségeket nem veszi figyelembe, hogy a kállalati tőkét támadja meg, hogy behajtása nehéz, ellenőrzése költséges; ¹⁾ azonban daczára ezen érvek igazságának, daczára annak, hogy a törvényjavaslat revíziója alkalmával hasonló nyilatkozatok történtek, ²⁾ a bányavám főtartása kimondattott, szabályozása és megváltási árának mikénti megállapítása későbbi rendeletekre hagyatván (219. §.) Ezen határozat természetes folyamánya azon erőszakolt felfogásnak, mely a mai bányajogrendszer alapjául még mindig a bányaurjogot tartja (3. §.), és ámbár követendő példa gyanánt szolgálhatott volna a francia bányajog tapintatos rendelkezése, mely a regalitás megszüntével ezen igazságtalan adónemet mellőzve, a tiszta jövedelmet vetette adózás alá, ³⁾ mégis nyolcz évi tapasztalat szükségeltetett ahhoz, hogy ezen a nyers termény 5%-át tevő ⁴⁾ adózás végleg megszüntetessék. ⁵⁾ Mondanunk sem kell, hogy a javaslat a bányavámodt mellőzi. A némely helyeken régebben divatban volt évnegyedes- és haladékfizetések (Quatember- und Fristengelder), mint a mai bányajogrendszer keretébe nem illő adózások ⁶⁾ az ált. bányatörvénykönyvbe fel nem vétetvén, az ide nem tartozó jövedelmi adóztatást nem említve, most csak az u. n. mértékilletékek (Massengebühr) fizetése van érvényben. Ezen pénzbeli szolgáltatás, — melynek czélja: a külön hatósági felügyelettel járó költségek megtérítése és a könnyelmű elfoglalás meggátlása, ⁷⁾ más államokban is szokásos, ⁸⁾ és vagy mint telekdíj már adományozott telkek után fizettetik, vagy pedig valamely kutatási tér után szolgáltatandó. Az adományozott vájnamértékektől 12,544 □ öl) és a külmértékek maximumától (32,000 □ öl) régebben 6 frt 30 krt kellett fizetni, ⁹⁾ mi azonban 1866. július 1-től 4 ftra szállított le; ¹⁰⁾ a szabadkutatások után 1862. május 1-től kezdve évenként 20 frtot kellett fizetni, ¹¹⁾ ami 1866. július 1-től szinte 4 ftra szállított le. ¹²⁾ A szabadkutatási illeték iránt méltán a legnagyobb ellenszenv mutatkozott bányaiparososztályunk részéről, mert az nem a termelést, hanem a keresést adóztatja; behozatalának indokául azon körülmény szolgált, hogy sokan a bányavállalkozók közül — csakhogy a telekdíj fizetése alól mentve legyenek — azon ürügy alatt, miszerint még

¹⁾ L. Schneider: „Zur Reform der Berggesetze“ (Haimert: „Magazin“ 1. köt.) 240—242. l. ²⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 397—400. l. ³⁾ L. a Code des mines“ 35. 37. art. ⁴⁾ L. a „Bjav. ind.“ 10. l. ⁵⁾ L. az 1862. apr. 28. rend. bir. t. l. 28. sz. ⁶⁾ L. Schneider: „Zur Reform der Berggesetze“ cz. értek. 249. és köv. l. ⁷⁾ L. az Ind. XIII. fej. 13. bek. ⁸⁾ A francia bányatörvény szerint egy □ kilometer bányatér után évenként 10 frank (Code des mines art. 34.), a szász bányatörvény szerint: arany- ezüstbányáknál 1000 □ öl után 3 garas, egyéb ásványoknál 2 garas fizetendő (Schneider id. ért. 252. 253. l.). Poroszországban felügyelési adó a termény 1% („Bjav. ind.“ 12. bek.). ⁹⁾ L. a bir. t. l. 1854. évi 267. sz. ¹⁰⁾ 1866. márczius 29. rendelet. ¹¹⁾ 1862. april 28. rend. (bir. t. l. 28. sz.). ¹²⁾ 1866. márt. 20. rend.

a vájástérdemlőség a kutatmányi téren nem vehető ki, éveken át illetékfizetés nélkül bányásztak és káros térfoglalást gyakoroltak.¹⁾ Ennek meggátlását célozza a kutatmányi illeték; a javaslat azonban a vájástérdemlőséget elvetvén, miután további ok ez illeték fentartását nem támogatja, azt megszünteti.²⁾ A mértékilletékekből az utolsó statisztikai kimutatás szerint: 29,788 frt. folyt be, miből a magánbányászatra 22,999 frt., a kincstári bányászatra pedig 6,789 ft. esik.³⁾ A javaslat a bányaadózásokra következő főelveket követi: 1) a bányavámost és zártkutatmányi illetéket nem ismeri; 2) a külön felügyeleti költségek fedezése végett az adományozott bányatelkek után mérték-illetékeket vagyis telekdíjt követel, mely azonban — nem lévén vájna mértékegység felállítva — a különböző bányászati telkektől külön fokozat szerint lesz szedendő, és pedig: fém- és kőszénbányáknál száz □ ölenkint 3 krajczár, külmértéknél 1000 □ ölenkint 12 krajczár, az abrudbánya-verespataki bányakerületben 20.5 ölnyi sugárral adományozott gömbhatárért évenkint 48 kr., a kistelkekért pedig (Erdély és Zarándbau) 8 krajczár fizetendő,⁴⁾ egyedül a felső-magyarországi hossz mértékeknél marad jövőben is a mértékilleték 4 frt.⁵⁾ A telekdíj évnegyedenként fizetendő,⁶⁾ elegendésnek az alól rendszerint nincs helye és behajtására az egyenes adók behajtása iránt fenálló szabályok alkalmazandók.⁷⁾

¹⁾ L. a. „Bjav. ind.“ XIII. fej. 5. bekezd. ²⁾ L. a. „Bjav. ind.“ 20. l. ³⁾ L. a. „Statisztikai közlemények“ 150. 151. l. ⁴⁾ L. a. „Bjav.“ 240. §. lit. a) b) d) e) f). ⁵⁾ 240. §. lit. c). ⁶⁾ „Bjav.“ 241. 242. §§ ⁷⁾ 243–244. §§.

XII. A bányahatóságoknak a bányaművelésrei felügyeléséről és az annáli eljárásról.

220. §.

Felügyelési
kötelesség.

A bányahatóságokat a bányaművelés üzlete tekintetében illető felügyelés folytán, tartoznak azok a bányatörvény által a bányavállalkozókra ruházott köteleességek teljesítése felett örködni, s mindazon esetekben fellépni, melyekben a bányaművelés fenntartása vagy annak köztekintetéhezvi viszonyai különös intézkedéseket kívánnak.

221. §.

Minden evégre megkívántató vizsgálatok hivatalból teendők.

A bányahatóságok különösen kötelesek:

a) a járásukbeli minden bányákat küldöttjeik által időről időre megvizsgáltatni s a leletről maguknak jelentést tétetni;

b) küldöttjeik által, de a hivatali titok legszigorubb megőrzése mellett, az üzleti terveket és térképeket megszemlétetni s a bányamegyei térképeket (185. §.) e szerint megigazítani;

c) mindazon intézkedéseket kibocsátani, melyek a bányatörvény szabályai megtartásának biztosítására szükségesek;

d) oly veszélyes események beálltánál, melyek elharapózással s ezáltal a bányaüzletre nézve általában ártalmas befolyással fenyegetnek, vagy melyek miatt egyes érdeklettek által segélynyújtásra felszólíttatnak, a helyszíneni vizsgálatot megtenni s azon esetben, ha az üzletigazgatóság által tett intézkedések nem elegendők, kellőleg rendelkezni.

222. §.

A bányauzletben előforduló oly eseményeknél, melyek a személyek, épületek, telkek, gyógyforrások, kútak vagy más építmények biztonságát veszélyezik, a bányahatóság a szükséges biztonsági intézkedéseket rendszerint a politikai hatóság meghívása mellett köteles elrendelni. A késedelem veszélyes volta esetében azonban a közelebbi vagy az eseményről korábban értesülő hatóság tartozik, a szükséges dologértők meghívása mellett, a halaszthatlan mentési és biztonsági intézkedéseket megtenni s a további intézkedések iránt a kiszabott értekezletet tartani.

223. §.

Minden művezető vagy helyettese köteles az ilyes eseményeket a legközelebb fekvő politikai vagy bányahatóságnak tüstént feljelenteni.

224. §.

A bányahatóságok által a bányaművelés üzletérei felügyelés gyakorlása céljából tett intézkedések végrehajtásának biztosítása végett azok feljogosítvák, amennyiben a kellő határidő alatt ismételt intézés siker nélkül marad, megfelelő pénzbüntetések szabni, vagy ha a művezető képtelensége a bánya biztonságát vagy fennmaradását veszélyezi, ezen visszásságnak a bányabirtokos részéről megszüntetéseig, a bányabirtokos veszélyére és költségére egy dologértő művezetőt kirendelni s szükség esetében rendelkezéseik fogyanatosítása végett a kényszerítő intézkedések alkalmazásaért a politikai hatósághoz fordulni.

Jegyzet. Az általános bányatörvény ezen szakaszai, melyekkel lényegükben a javaslat intézkedései megegyeznek, ¹⁾ a rendészeti felügyeletet és a hatóságok eljárását szabályozzák; ennek célja a bányatörvény szabályainak megtartása, mi azonban a hatóságokat nem jogosítja fel arra, hogy a bányatulajdonos üzleti és gazdasági

¹⁾ L. a b. j. 247—250. §§-ait.

viszonyaiba beavatkozzanak. Mily módon gyakorlandó a felügyelet? azt a 221—222. §§-ok határozzák meg. A foganatosítás megkönnyítése végett azonban a bányahatóságoknak joguk van: a bányamegyei bizottságokkal érintkezésbe lépni, azoktól a bányamegyében az üzem körül előforduló hiányokra nézve időszaki jelentést követelni, továbbá azokkal a végből értekezni: vajjon nem lehetne-e az illető helyeken bányászati szakférfiakat, esküdteket (bergmännische Geschwornen) megbízni, kik a balesetek s a bányatörvény rendeleteinek áthágása miatt eszközölt nyomozásoknál előnyösen alkalmazhatók volnának?¹⁾ A felügyelet gyakorlásának könnyítése végett úgy az időszaki vizsgálatok, mint a veszélyek beállta esetén (221. §. a) d) 222. §.) költség és időkimélés okából a bányahatóság elfogulatlan, megbízható magán- vagy állambányászati hivatalnokot is rendelhet ki a hivatali cselekmények véghezvitelére, ha ez ellen az illető bányabirtokos kifogást nem tesz.²⁾ Ennyiben gondoskodhat a bányakapitányság a működését tetemesen megkönnyítő segédközeg létesítéséről. Ami azonban a kapitányság speciális tevékenységét illeti, arra nézve következőket kell tudnunk: valahányszor a bányaművek közelében hivatali teendő végeztetik, a kiküldött hatósági személy utasítandó, hogy azok állapotáról meggyőződést szerezzen; ha valamely aggályos jelenség mutatkozik, helyszíni nyomozás és szemle rendeltetik el, mely alkalommal a mű tulajdonosát, vezetőjét a felmerült hiányokra figyelmeztetik. Ha pedig rendkívüli, gyors intézkedést igénylő balesetek merülnek fel, köteles a bányakapitányság a vizsgálat foganatosítására egy biztost kiküldeni, egyidejűleg az illető politikai hatóságot egy kiküldött megbízására híván fel; ha a két hatóság küldötte az alkalmazandó rendszabályok iránt nem tud megegyezni, a bányabiztos két szakértő véleményét kéri ki, kiknek nyilatkozata a nyomozásról felvett, annak eredményét magában foglaló jegyzőkönyvbe a biztosok különvéleményével együtt bevezetendő. E jegyzőkönyv a bányahatóság elé terjesztetik, mely annak nyomán határoz, határozatát az illető politikai hatósággal közölve; ha pedig a két hatóság is eltérő határozatot hoz, akkor az ügyet a főbányahatóság intézi el.³⁾ Természetes, hogy a fenyegetett tárgy biztosítására szükséges palliatív intézkedések megtételét a most közlött eljárás nem akadályozza. A bányahatóság rendelkezéseinek foganatosítása végett szükség esetén a politikai hatóságokhoz is fordulhat, azonban a pénzbüntetések kiszabása és a szakértő művezető kirendelése nem a politikai hatóságok, hanem a bányakapitányságok jogköréhez tartozik. Ha a bányakapitányság a helyszíni nyomozás alatt oly cselekmény vagy mulasztásnak jó nyomába, mi a közönséges büntetőtörvények által fenytetni szokott, erről az illető törvényszéket körülményes jelentés kíséretében értesíti.⁴⁾

¹⁾ L. a „Vollzugsvorschrift“ 112. §-at.

²⁾ L. ugyanazt a 138. lapon.

³⁾ L. a „Vollz.“ 139. l. ⁴⁾ U. a. a 140. l.

225. §.

Ezen törvény kezelése végett léteznek: a) elsőbíróságkép a bányakapitányságok, vagy közvetlenül vagy pedig közvetve a kirendelt bányabiztosok által; b) másodbíróságkép (az egyes vagy több koronaországokra nézve közösen felállított főbányahatóságok; c) harmadbíróságkép a pénzügyminiszterium)

Bányahatóságok.

226. §.

A felek kérvényei a bányahatóságoknál, amennyiben világosan kivételek nem állapítvák meg, mind írásban, mind pedig szóval is elfogadtathatnak. Az utóbbi esetben mindig jegyzőkönyv veendő fel.

A bányahatóságoknak a felek kérvényei feletti eljárása.

227. §.

A bányatörvényben kiszabott minden határidők szakadatlanul folynak, csak azon esetben, ha valamely határidő utolsó napja vasárnapra vagy törvényesen elismert ünnepnapra esnek, végződik a határidő csak a legközelebbi napon.

A határidők számítása tekintetében

228. §.

A bányatörvény minden áthágásai iránt a büntető eljárás azok felett a vádlott meghallgatása utáni ítélelhozás a bányahatóságot illeti.

Büntető esetekben.

229. §.

A büntetésnek minden kiszabásáról vagy maga a bányavállalkozó, vagy pedig általa a bányahatóságnak feljelentett felhatalmazott (188 - 189. §§.) értesítendő.

230. §.

A bányahatóságok minden ítélete vagy bármely más határozata ellen (a főbányahatóságnál panasz tehető, és az utóbbinak megmásító határozata ellen) a pénzügyminiszteriumhoz hozható eljárás nyitva áll. (A miniszterium fontos okokból az egyforma határozatok elleni folyamodást is megengedheti.)

A bányahatóságok határozatai elleni folyamodás miniszteriumhoz

231. §.

Minden folyamodás a panaszlott határozat kézbesítése után harmincz nap alatt az elsőfolyamodásu hatóságnál benyújtandó. A folyamodási határidő meghosszabbításai a bányahatóság által csak különösen fontos esetekben engedendők meg. A személyek és tulajdon tekintetébeni veszélyek elhárítása végett tett intézkedések ellen s a könnyen változás alá eső körülmények iránt teendő nyomozások elrendeléseivel ellen közbevetett folyamodások halasztó erővel nem bírnak.

232. §.

Az ítéletek végrehajtása

A bányahatóság ítéleteinek végrehajtása, amennyiben a körülmények mivoltához képest megkívántatik, a politikai hatóságok útján az ezen utóbbiakat kényszerítő eszközökkel, és szükség esetében bírósági úton eszközözlendő. Katonai személyek ellen a büntető ítéletek végrehajtása a katonai hatóságok által eszközözlendő.

233. §.

Pénzbüntetések

A kiszabott pénzbüntetések a bányahatóságnál teendők le s azon társpénztárba folynak, melyhez a megbüntetettnek műve tartozik. A társpénztárak felállításáig a büntetési pénzek megőrzéséről a bányahatóság fog gondoskodni.

234. §.

Az eljárás költségei.

Azon vizsgálatokérti költségeket, melyek büntetést vonnak maguk után, az elítélt; a felek ügyeiben tárgyalásokérti költségeket rendszerint a tárgyalásra okot szolgáltatott felek tartoznak viselni; a bányahatóságnak azonban szabadságában áll a körülményekhez képest azon arányt meghatározni, mely szerint a felek ezen költségeket viselni kötelesek.

Jegyzet. A bányahatóságok azon kauzális, adminisztratív hivatali közegek, melyek a bányászati jogosítványok kiadására a bányatörvény mindennemű, különösen pedig rendészeti természetű szabályainak foganatosítására hivatvák. Elsőfolyamodásu bányahatóságok a bányakapitányságok és azok expoziturái; a bányabiztos illetékességi területén előforduló bányaugyekre vonatkozó beadványokat

azon bányakapitánysághoz is be lehet nyújtani, mely alá a biztosság tartozik, azonban annak elintézéséről a bányabiztos mindenesetre értesítendő.¹⁾ Az elsőfolyamodású hatóságok határozatai ellen, a magyar szent korona országainak területére nézve illetékes s az iparügyek miniszteriumának kebelében működő főbányahatósághoz lehet felebbezni; a pénzügyminiszteriumnak mint harmadik forumnak illetékessége a bányáügyekre nézve már régebben megszűnt s azzal az iparügyek miniszteriuma ruháztatott fel. Az ált. b. t. 225. §-ának c) pontja tehát ilykép módosulást szenved e tekintetben, mely jelenlegi állapotnak megfelel a javaslat terve is.²⁾ Az elsőfolyamodású sorszámaival ellátva a hivatalfőnök által elintézés végett egyik vagy másik hivatalnok nevére szignáltatnak, a hozott határozatot azonban mindig a hivatalfőnök köteles aláírni; a szóbeli kérvényekről felvett jegyzőkönyveket a kérvényezőknak elolvasniok és aláírniok kell, ha pedig irni, olvasni nem tudnak, a jegyzőkönyv tanuk előtt felolvasandó, s ezen körülmény megjegyzése mellett a kérvényező kézjegyével ellátandó.³⁾ Büntető határozatokat csak a bányakapitány hozhat, előzetesen azonban az illető bányatulajdonos záros határidő alatt igazolásra szólítandó fel; hiteltlenéremléző körülmények vagy a törvény nemtudása elfogadható mentségül nem szolgálnak.⁴⁾ Minthogy minden határozat ellen csak a kézbesítéstől számított 30 nap alatt lehet jogorvoslattal élni, s minden e határidőn túl beadott felebbezések visszautasíttatnak, annál fogva a kézbesítés megtörténe idejéről az illető féltől elismerő vétbizonylatot szükséges venni; a főbányahatósághoz felebbezett ügyek a bányakapitányság által teendő előterjesztés mellett küldendők fel.⁵⁾ A jogerőre emelkedett határozatok — ha ismételt intés daczára is foganat nélkül maradnak — az illető politikai hatóságok által, kik információ mellett megkeresestetnek, esetleg kényszereszközök segélyével is végrehajtandók; a behajtott bírságok azon társzpénztárba folynak, melyhez a megbüntetett bányabirtokos műve tartozik, ha azonban a bírságolt egyén nem bir bányával, vagy társzpénztár még nincs, akkor az ily pénzek egy bányamegyei társzpénztár létesítéseig a bányamegyei bizottmány kezelése alá adandók. A bizottmány azokat biztosan és gyümölcsözőleg elhelyezni és pedig: vagy állampapirokat venni vagy a pénzt takarékpénztárba tenni, minden év végével pedig a tőkeelhelyezésről és kamatnövekvésről kimutatást készíteni köteles;⁶⁾ a bírsági összegek a határozat kézbesítésétől számított 14 nap alatt fizetendők be, mi ha elmulasztatik, ismét 14 napi határidő tűzetik ki, eredménytelenség esetén pedig a végrehajtás a megbüntetett egyén költségére elrendeltetik.⁷⁾ Az eljárási költségek megállapítása a bányakapitányság jogköréhez tartozik, ha a hi-

¹⁾ „Vollz.“ 114. §. ²⁾ „Bjav.“ 246. §. Bányahatóság lesz e §. szerint: első fokon a kerületi bányakapitányság, másodfokon a főbányahatóság, harmadfokon a kereskedelmi miniszter. ³⁾ „Vollz.“ 141. l. ⁴⁾ U. a. 115. §-a. ⁵⁾ L. a „Vollz.“ 143. l. ⁶⁾ U. a. 117. §-a. ⁷⁾ U. a. 145. l.

vatalos kiküldetés több ügy érdekében történt, a költségeket az érdekelt felek aránylag viselik, ha pedig valamely köztekintetű hivatali ügyben küld ki valakit a bányakapitány, a költségek előlegezése a hatósági pénztárt terheli.¹⁾ A javaslat: a határidők számítása,²⁾ a határozatok végrehajtása,³⁾ a pénzbürságok elhelyezése⁴⁾ és az eljárás költségei⁵⁾ tekintetében megegyez az ált. b. törvénnyel, eltér azonban a következőkben: 1) beadványokat nemcsak írásban és előszóval, hanem távirat útján⁶⁾ is lehet benyújtani; 2) a határozatot 14 nap alatt kell felelbeznii, és a felfolyamodáshoz annyi másolat csatolandó, ahány érdekelt fél van, mert az azokkal közöltetik, hogy észrevételeiket szintén 14 nap alatt⁷⁾ megtegyék; 3) két egybehangzó határozat ellen rekurálni nem lehet.⁸⁾ Tervben van a bányabékebirói intézmény behozatala jövőre, miért is e kérdésnek is kell pár sort szentelnünk. A bányabékebirák: egyeztetési és rendőri illetőleg vizsgálóbírói hatáskörrel ruháztatnának fel. Bányabékebirák lennének a bányakapitányok, kik bírói pecsétet és könyvet az igazságügyminisztertől nyernek s azon törvényszék teljes ülésében teszik le a békebirói esküt, melynek kerületében székelnek.⁹⁾ Látható, hogy a békebirói intézmény itt nem úgy jelentkezik, mint az önkormányzat azon alakja, mely szerint a vagyonosabb és műveltebb állampolgárok önként és ingyen teljesítik a közteendők egy részét, melyet különben fizetett közegek által kellene végeztetni.¹⁰⁾ Általában hiba a törvényhozás terén minden intézményt és így a bányabékebiróságot is úgy alkotni, hogy az önkormányzati szellem és tevékenység egészen kizárassék, mely a közteendők ingyenes elvégzését nobile officiumnak tekinti. Pedig ez önkormányzati tevékenységre, mely — ha az intézmények így alkottatnak — hamar kivesz,¹¹⁾ rövid időn igen nagy szüksége lesz az államnak; részint pénzügyi okok, részint pedig azon körülmények fogják az államokat arra kényszeríteni, hogy az önkormányzati tevékenységnek az állami funkciók minden ágában nagyobb tért nyissanak, mi a fizetett hivatalnokok nagyszámából és attól fog eredni, hogy az összes közügyeket kizárólag és csak egymás által ellenőrizve viszik.¹²⁾ Az ellenőrzési és pénzügyi szempontokon kívül még felmerülnek azon kérdések is, vajjon célszerű-e az amugy is túlterhelt bányakapitányokat új teendőkkal terhelni? vajjon célszerű-e e tisztet a bányakapitányokra bízni, kik általában — mint a felügyelet és ellenőrzés gyakorlásával megbízott közegek — főleg alsóbb rendű bányapárososztályunk balfelfogása miatt nem nagy népszerűséggel dicsekesznek, holott a békebíró csak úgy képes megoldani feladatát, ha a közbizalom nimbusza környezi alakját? vajjon

¹⁾ L. u. a. 119. §-át. ²⁾ L. L. a. „Bjav.“ 253. §-át. ³⁾ U. a. 259. §-a. ⁴⁾ U. a. 259. §. ⁵⁾ U. a. 260. §. ⁶⁾ L. a. „Bjav.“ 252. §. ⁷⁾ „Bjav.“ 254—255. §§. ⁸⁾ L. u. a. 258. §-át. ⁹⁾ L. a. békebirói törvényjavaslat VII. fej. 67. §. V. ö. a 68. §-t. (L. a. „Reform“ 1870. évf. 123. sz. mell.) ¹⁰⁾ L. Szilágyi Dezsőnek az 1870. évi jogaszyulás teljes ülésében e tárgy felett tartott beszédét az évkönyv 298—299. l. ¹¹⁾ L. az évkönyv 299. l. u. a. beszédét. ¹²⁾ L. Szilágyi beszédét az évkönyv 300. s köv. l.

megfelel-e czéljának a bányabékebirói intézmény azon cenztrális szervezet mellett, mely szerint a közel 1000 □ mértföldnyi területből álló kerületen szétszórt bányaiparosok részére 1—2 bányabékebiró lesz? E bajok csak úgy volnának elkerülhetők, ha minden kisebb területű bányavidéken egy szakértő, vagyonos és közbizalomban részesülő bányaiparosra bíztnék a békebirói tisztt. Mindenesetre felmerült ez ellen azon ellenvetés, hogy kellő számu alkalmas egyéneket bajos volna találni, az alkalmazottak törvénytudománya, részrehajlatlansága és munkássága pedig még mindig kérdéses; általában a bányabékebirói intézmény ilynemű létesítése ellen mindazon érveket felhozhatni, mik a békebirói intézménynek (angol mintára leendő) fellállítására ellen hazánk fejletlen társadalmi viszonyai és állapotának okából felhozhatók.¹⁾ Ez intézmény mikénti létesítése is azon kérdések közé tartozik, melyek csak a mindkét irányban tett kísérlet-szülte tapasztalat után nyerhetnek kielégítő megoldást. A bányabékebirák egyeztetési hatáskörébe tartoznak mindazon vitás ügyek, melyekre a bányatörvénytörvények illetékesek,²⁾ s melyek felett a felek szabadon egyezkedhetnek; az egyeztetési és peres eljárásban a távol lakó bányabirtokosok meghatalmazott által is képviseltethetik magukat.³⁾ Az egyeztetési tárgyalások a bányabiztosok előtt is megtarthatók, ezek azonban úgy a betárgyalt pert ítélőhatalommal, — mint a létrejött egyezséget megtekintés és tudomás végett a bányakapitányhoz kötelesek beküldeni.⁴⁾ A felek megidézése, a kézbesítés módja, a tárgyalás vezetése, a tárgyalás nyilvánossága és az egyezkedési kísérlet megghiusulta vagy létrejötte esetén követendő eljárás tekintetében a bányabékebirák közönséges békebirákkal egyenlő szabályokat követnek.⁵⁾ A bányabékebiró területi illetékessége összesen az azon kerülettel, melyben a bányakapitánysági tiszttet végzi; kivételen van azonban helye e szabály alól azon esetekben: 1) ha a felek önként jelentkeznek vagy 2) ha a megidézendők nagyobb része járásában lakik, mikor is hatósága a kerületén kívül lakókra is kiterjed, s sem ő nem utasíthatja vissza az eléje vitt ügyet, sem illetékessége ellen kifogást nem lehet emelni.⁶⁾ A bányabékebiró eljár és ítél mindazon ügyekben, melyekben az alapkövetelés vagy a peres ingó tárgyi értéke járulékok nélkül 30 ftot meg nem halad, továbbá a határvillongás és birtokháborítási perekben; de ha azt találja, hogy az eléje vitt ügy bonyolódottabb jogkérdést foglal magában, akkor az ügyet a bányatörvénytörvények elé utasíthatja.⁷⁾ Ezen most említett eseteken kívül illetékes lehet a bányabékebiró mindazon peres ügyekben, mik a bányatörvénytörvények elé tartoznak, ha a felek eziránt írásban megegyeztek, azonban távollevők, gyámság vagy gondnokság alatt levők ügyeiben és bányatelekkönyvi ügyekben nem bíraskod-

¹⁾ L. e tekintetben Pulszky Ágostnak ugyanott a békebirói intézmény felett tartott beszédét az évkönyv 295—298. l. ²⁾ L. a bányabékebirói javaslat 69. §-át. ³⁾ L. a bányabékebirói javaslat 71. §-át. ⁴⁾ L. a b. b. j. 72. §-át. V. ö. a 67. §-t. ⁵⁾ U. a. 73. §-a. ⁶⁾ U. a. 77. 70. §§-ai. ⁷⁾ U. a. 74. 78. §§-ai.

hatnak; ¹⁾ a b. békebíró a felek panaszairól, szóváltásáról és a bizonyítási eljárásról folytatólagos jegyzőkönyvet vesz fel, az ítéletet azonban a békebírói könyvbe írja. ²⁾ A bányabékebírónak nem szabad oly ügyek elintézésében résztvenni, melyekben közvetve vagy közvetlenül saját személye, felesége vagy jegyese, fel- vagy lemenő ágbeli rokonai, oldalági rokonai negyedizig, sógorai másodizig, fogadott szülei vagy gyermekei, gyámoltjai vagy gondnokoltjai érdekelve vannak, továbbá melyben tanu, szakértő vagy közbenjáró gyanánt működött, végre oly ügyekben, melyekben a felek valamelyikével peres viszonyban áll; azonban az ügyet ez okokból nem utasítja vissza, hanem a per betárgyalását és felszerelését közgei által eszközölteti, ítélethozatal végett pedig a legközelebbi bányabékebíróhoz átteszi. ³⁾ A bányabékebírói ítélet ellen felebbezésnek és semmiségi panasznak nincs helye, s az ítélet végrehajtása iránt azonnal intézkedni szükséges; az elmarasztalt félnek jogában áll ugyan az ítélet kihirdetésétől számítandó félév alatt ügyét a rendes bányabíróság előtt megindítani, ez azonban a végrehajtást nem gátolja. ⁴⁾ A bányabékebíró jogosítva van a kerületében levő bánya- és kohóművekben belül elkövetett büntett körülményeit kinyomozni, és mindazon intézkedéseket megtenni, melyek a bűnjelek és a büntett nyomainak az illetékes hatósági személy megérkezétségig való feuntartására szükségesek; ezen eljárásról a bányabékebíró jegyzőkönyvet vesz fel ⁵⁾

2. Jegyzet. A bányatörvények adminisztratív és rendészeti szabályainak megtartására hivatott bányahatóságok mellett meg kell még emlékeznünk a peres és nemperes bányaugyek ellátására hivatott közegekről, vagyis a bányabíróságokról és azok eljárásáról. Az elsőfolyamodásu bányai bíráskodás kerületi kauzális törvényszékekre van bízva; ezen kerületi bányatörvényszékek 1861-ben szervezve, a fennállott kerületi bányakapitányságokkal egyesítették, úgy hogy a bányakapitányok egyszersmind bányatörvényszéki elnökök voltak. ⁶⁾ később azonban jobbadán önálló, saját elnökkel bíró s a bányahatóságoktól teljesen elkülönített ügybíróságokká lőnek. Ezen kerületi bányabíróságok: Budán, Beszterczebányán, Lőcsén, Nagybányán és Oraviczán székelnek, ⁷⁾ meg kell azonban jegyeznünk, hogy (értesülésem szerint) a nagybányai bányabírósághoz tartozott Zarándmegye törvényszéke szinte felruházott illetékességgel a megye területén lakó bányaiparosok ügyeire nézve. Erdélyre az orszb. értekezletnek ezen szervezési rendelkezései nem terjedvén ki, ott a gyulafehérvári megyei törvényszék látja el az ügyeket. ⁸⁾ Ezen bányabíróságok kormányzat tekintetében a magyar igazságügyminiszterium alá tartoznak, határozatai ellen pedig a pesti és marosvásárhelyi ítélőtáblák,

¹⁾ B. b. j. 75. §. ²⁾ U. a. 80. §-a. ³⁾ L. a b. b. j. 79. s a békebírói j. 35. §. V. ö. a b. b. j. 81. §. ⁴⁾ L. a b. békebírói jav. 82. V. ö. a 79. §-t, meg a békeb. j. 47. §-át. ⁵⁾ L. a b. b. j. 76. §-át. ⁶⁾ L. az Orszb. ért. VII. 2. §-át. V. ö. u. a. 5. 6. 7. §§-ait. ⁷⁾ L. u. a. 2. §-t s Wenzel többször id. m. 188. l. ⁸⁾ L. Wenzel id. m. 188—189. l.

meg a legfőbb ítélőszékhez lehet felebbezni, hol a bányaugyekre külön osztályok léteznek.¹⁾ A kerületi bányatörvényszékek állanak: egy elnökből, továbbá legalább egy előadó ülnökből, ki mellett azonban még lehetnek díjtalan előadók és mindenütt vannak bányászati szakértő szavazó ülnökök;²⁾ minden ülésben az elnökön kívül még legalább két ülnök van jelen, kik közül csak az egyik lehet a szakértők közül meghíva. A szükséges irodai és kezelő személyzet egy tollnokból, egy kiadóból, írnököl és kézbesítőből áll, kik az irodai, kezelési, könyvvezetési, kiadói és kézbesítői teendőket végzik. A küszöbön álló birói szervezet (eredeti terve) szerint a bányaugyeket elsőbíróságilag nem különálló törvényszékek fognak ellátni, hanem hét királyi törvényszék felruháztatnék a bányaugyekben való bíraskodás jogával, s illetékességükhöz képest az ország hét kerületet képezne. A kir. törvényszékek közül: a budai (a dunántúli vidékek), a selmeczi (a dunáninneni alsómagyarhoni bányavidékek), a rozsnýói (a tiszáninneni nyugoti részek), a lőcsei (a felsőmagyarországi bányavidék), a nagybányai (a mármarosai és tiszántúli vidékek), az oraviczai (a bánáti részek), az abrudbányai (pedig az erdélyi és zarándmegyei vidékek bányaugyeiben) bírnának illetékességgel.³⁾ A törvényhozás által meghatalmaztatván a kormány, hogy a törvényszékek száma és elhelyezése tekintetében intézkedjék, — valószínű, hogy a bányatörvényszékekre nézve eredeti tervéhez fog ragaszkodni. A bányabíróságok, mint bányatelekkönyvbírák, a dologi bíraskodást gyakorolják,⁴⁾ azonfelül illetékesek: 1) minden oly perben, melynek tárgyát adományozás vagy engedélyezés alá eső bányatárgyak és azok járulécai képezik, ideértve a köszénbányászatot és kohászatot⁵⁾ is; 2) a bányaművelésből támadt jogesetekre, a bányatisztek, szolgák és munkások számadásai és kötelezettségeire⁶⁾ nézve; 3) az érczlopás, sikkasztás és a telepek betapasztásánál szükséges nyomozás véghezvitelében,⁷⁾ a bányák és a bányászat műtani kezeléséhez szükséges súlyok és mértékekre való felügyelet gyakorlásában;⁸⁾ s végül 4) a társpénztári intézményből és azok kezeléséből felmerült jogesetekben.⁹⁾ Ez ügybíróóságok illetékessége igen tágkörű s nincs szabatosan körülírva; igen sokszor valódi közönséges magánjogi esetekben, melyek inkább a polgári törvényszékek, mint ez ügybíróóságok elé tartozók, a bányabíróságok járnak el azon esetleg okából, hogy a per tárgyát oly dolog képezi, mely valamely bányaműre vonatkozik vagy azzal némileg kapcsolatban áll. Ugyanazért az elsőfolyamodású bíróságok rendezéséről szóló új törvény a bányabíróságok illetőségét és hatáskörét megszorítja és körülírja. E szerint 1) a bányabirtokok tekintetében a birtokbíróóság és telekkönyvi hatóság a bányatörvényszékek hatásköréhez tartozik; 2) bíraskodnak a bányajogositványok iránti perekben, u. m. a bányák és azok künfekvő alkatrészeire, tartozé-

¹⁾ L. Orszb. ért. 3. §. V. ö. a 8. §-t. ²⁾ L. u. a. 4. §-át. ³⁾ L. a birói szervezet jav. 24. §-át lit. a – g. (Pesti Napló 1870. 76. sz.) ⁴⁾ Orszb. ért. 11. §. ⁵⁾ Orszb. ért. 9. §. ⁶⁾ U. a. 10. §. ⁷⁾ U. a. 14. §. ⁸⁾ U. a. 13. §. ⁹⁾ U. a. 12. §.

kaira vonatkozó dologi jogok felett, a telekben való elsőbbség felett, határvillongási meg birtokháborítási esetek felett; 3) bíraskodnak a bánya- és hutaművek nyereségei vagy pótlékai feletti vitás ügyekben, altárnai vagy egyéb segédvájnailletékek és kárpótlások ügyében, továbbá a bányaszolgalmak gyakorlásaért járó kártalanítási ügyekben; 4) ezenfelül eljárnak és ítélnek a bánya- vagy hutaműveken való rongálások esetében, a bányavizek tulajdona vagy használata feletti kérdésben, a bányatársulatok és azok tagjai között a társulati viszonyból származó perlekedések esetében; 5) bíraskodnak a társ-pénztári peres ügyekben, a közös bánya- vagy hutaművek üzlete használata vagy értékesítése felett, s a bányabirtokosok meg tisztjeik között fennforgó üzleti, számviteli perekben.¹⁾ Ezen ügyeken kívül minden más polg. peres ügyek, melyekben eddig a bányabíróságok jártak el, a rendes polgári bíróságok hatásköréhez tartoznak.²⁾ Ami a bányaügyi törvénykezést illeti, a közönséges polgári jog alaki szabályai a bányabíróságok által is rendszerint megtartandó, vannak azonban a bányaügyek természetéből folyó pótintézkedések és eltérések.³⁾ Sommás szóbeli eljárásnak világos és kisebbszerű jogesetben van helye, mikor is az előadó bányabíró egy tollnok segítségével vezeti a tárgyalást s ítéel, mint ennek példáját fentebb a birtokháborítási esetben láttuk; ha munkás vagy tiszt idéztetik a bányabíró elé, erről a mű vezetője vagy képviselője is értesítendő.⁴⁾ A szóbeli ügyútra nem tartozó bányaperek a törvényszék előtt rendes írásbeli úton folytatandók.⁵⁾ A perekben a perbeli felszámítások (Liquidatiók) nem külön periratokban, hanem a per érdemével együtt a rendes perekre nézve meghatározott szóváltásokkal bevégezendők;⁶⁾ kivételkép azonban a felszámítás később is megtehető: 1) ha egyik vagy másik fél kértére a felszámításra hosszabb idő igényeltetik, mi főleg akkor engedtetik meg, midőn a felszámításra 15 napnál hosszabb idő kívántatik,⁷⁾ vagy midőn a számolási kérdések szavatossági viszonyból erednek,⁸⁾ 2) ha a felszámítás a végrehajtás idejére hagyatott, vagy pedig szüksége a végrehajtás alatt merült fel, ezen esetben tárgyalás tartandó s az ott kifejtettekhez képest a bányatörvényszék a felszámítás kérdése felett külön határoz.⁹⁾ A birói idézetek és határozatok rendszerint az érdekelt félnek kézbesítendők; a törvényes képviselőlet alatt álló egyének helyett azok képviselői értesítendők; bányatársulatok részére kiadott mindenféle kézbesítvények a társulati képviselőnek kézbesítendők, ha pedig nem található, akkor a kézbesítvény a bánya torkolatára vagy a huta épületére két tanu jelenlétében felszegezendő.¹⁰⁾ Bányaügyekben a körülmények kinyomozása

¹⁾ L. az elsőfolyamodásu bíróságok rendezéséről szóló törvény 21. §-át. 1—12. pont. Budapesti Közlöny 103. sz. 1871. ²⁾ L. az elsőfolyamodásu bíróságok szervezetére vonatkozó törvény III. ej. 22. §-át. Budapesti Közlöny 1871. évi. 108. sz. ³⁾ Orszb. ért. VII. 31. §. ⁴⁾ Orszb. ért. 32—33. §§. ⁵⁾ U. a. 36. §. ⁶⁾ Orszb. ért. 63. §. ⁷⁾ U. a. 64. §. ⁸⁾ U. a. 65. §. ⁹⁾ U. a. 66. §. ¹⁰⁾ Orszb. ért. 8. cikk 34—35. §§.

végett helyszíni szemlék is tarthatók; ilyesminek tartása elrendelhető a felek kérelmére perenkívül vagy perben,¹⁾ sőt utóbbi esetben a bíróság — ha a bizonyítás végett szükségesnek látja — a felek kérelme nélkül is elrendelheti.²⁾ A szemle a helyszínen tartandó meg s ha bizonyos ténykörülmények tisztábazozatala szükséges, a felek tanui a feltett kérdő- ellenkérdőpontokra kihallgatandók; a felek mindegyikének jogában áll egy szakértőt is ajánlani, kikhez egy harmadikat a bíró nevez. A szemle lefolyásáról és eredményéről az eljárás menetét, a tanuk és szakértők meg a felek nyilatkozatait magábanfoglaló jegyzőkönyv vétetik fel, mely a szemle foganatosítása végett kiküldött bányabíró által a bányaszékhez jelentés kíséretében beterjesztetvén, a bányaszéki hivatalos könyvbe beiktattatik, s a feleknek — ha kívánnák — hiteles alakban kiadatik.³⁾ Ha valamely bányabirtokos büntett vagy perlekedés folytán elmarasztaltatik, s köztudomás vagy hiteles bizonyítvány folytán vagyonihiány veszedelme gyanítható, a bányabíróság az elmarasztalt bányavagyonát zár alá véteti, annak kezelésére egy zárgondnokot rendel, ki felelősség mellett és a bányaszék felügyelete alatt a zár alá vett vagyont kezeli, s a művelési költségek levonása után fennmaradt tisztajövedelmet a végrehajtásig biztosíték mellett kamatoztatja;⁴⁾ a zárgondnok fáradsága és felelősségéhez mért díjban részesítendő, mit a bányaszék állapít meg, de ez a jövedelem $\frac{1}{100}$ -nál több nem lehet.⁵⁾ A zárlat feloldható, mihielyt a lezárolt vagyon tulajdonosa, úgy a per tárgyának épségbentartása, mint a jogbonyodalmak elleni biztosítás tekintetében egy kifogástalan átvállalót (fidejussor) vagy kezest állít.⁶⁾ Ha nem forog ugyan fenn vagyonihiány veszedelme, azonban a bányatelek határai vagy másnemű követelések iránt támadt kérdések eldöntése esetére a peres tárgy értékének és mennyiségének meghatározásában nehézségek mutatkoznak, mivel a bányatelekben a peres helyen kívül még más helyen is vájnak értékes ásványokat, akkor a peres helyen kiásott vagy kiásandó ásványok kezelésére egy felesketett egyén nevezendő ki, ki köteles havonként számadást benyújtani az eredményről; az így ellenőrzött bányatermékek azonban alperes szabad rendelkezése alatt maradnak.⁷⁾ Ha a bányabirtok valamely hitelező követelése miatt végrehajtás alá kerül, akkor rendes bányabírói zálogolás és becslés mellett elárvereltetik;⁸⁾ hogyan történik a bányajavak becslése? arról alantabb szólunk. Midőn a nyertes félnek odaitélt bányabirtokra vonztkozó végrehajtás történik, a bírói foglalás és behelyezés a szomszéd és határos bányabirtokosok vagy képviselői jelenlétében a helyszínén történik; a kiküldött bányabíró a foglalásról jegyzőkönyvet vesz fel s azt a bányaszék elé terjesztvén, ahhoz képest a telekkönyvi be- és kikeblezés is megtörténik.⁹⁾ A bányahatóságok a bányatelekkönyvön kívül vezetik még: 1) az

¹⁾ Orszb. ért. 47—48. §§. ²⁾ U. a. 51. §. ³⁾ U. a. 50. §. V. ö. a 49. §. ⁴⁾ L. az Orszb. ért. 55—56. §§. ⁵⁾ L. u. a. 57. §-át. ⁶⁾ U. a. 58. §-a. ⁷⁾ U. a. 59. §. ⁸⁾ U. a. 61. §. ⁹⁾ L. a 60. §-t.

ítéletkönyvet, hova minden a bányabíróság által elintézett peres ügyekre vonatkozó birói határozatok beiktattatnak; 2) a szerződvényi könyvet, hova minden a bányadolgokra vonatkozó jogügyleti okirat bevezettetik; 3) a föld- és méréskönyvet, hova bejegyeztetnek a földszinti és földalatti határkitűzések és birói áthelyezések.¹⁾ A bányaszék a levéltárakba tett okiratokat, hivatalos és jegyzőkönyveket lajstromozni, gondosan őrizni s azokból a felek írásbeli kérelmére hitelesített másolatot kiadni tartozik; köteles továbbá a térképeket és rajzokat pecsét alatt őrizni, s ezeket csak az illető bánya teljes birtokosának kérelmére adhatja ki.²⁾

¹⁾ L. 68. §. lit. a. b. d. ²⁾ L. az Orszb. ért. 70. 71. 72. §§-ait.

XIII. A bányatörvény szabályainak áthágásai elleni büntetésekről.

235. §.

A bányatörvény egyes szabályainak meg nem tartása, mely káros jogkövetkezményeket von maga után, és az általános büntetőtörvény mennyiben alkalmazandó a bányauzletnél előfordulható vétségekre és kihágásokra, ezen törvény illető helyein van előadva; ezen törvény olyan áthágásai pedig, melyek ebben különösen büntetésreméltóknak nyilváníttatnak, a jelen fejezetben kiszabott büntetések alá esnek.

236. §.

A jogosítlan bányauzlet a bányahatóság által a bűnösön 5—100 pengő forintiglani, ismétlés vagy más súlyosító körülmények esetében pedig 200 pengő forintiglani birsággal büntetendő.¹⁾

Büntetése a jogosítlan bányauzletnek;

237. §.

Oly kutatók, kik a még nekik nem adományozott kutatási téereikből vagy telkeikből nyert fenntartott ásványokról a bányahatóság előleges beleegyezése nélkül rendelkeznek, a használt vagy elárusított ásványok értékének megfelelő birság alá esnek.

az ásványok jogosítlan használásának;

Ha az ásványok értéke meg nem határozathatik, úgy a bányahatóság 5—100 pengő forintiglani, ismétlés vagy súlyosító körülmények esetében 200 pengő forintiglani birságot köteles szabni.²⁾

¹⁾ A „fenntartott” ásványok keresése és kutatása, ha erre az illető a bányahatóságtól jogosítványt nem nyert, jogosítlan bányauzletnek neveztetik. L. az 5. §-nál előadottakat. ²⁾ L. a 20. §-nál előadottakat.

238. §.

a közvetett
bányaszerzés
feljelentése
elmulasztá-
sának;

Oly bányabirtokosok, kik a bánya közvetett szerzéséről a 122. §-ban kiszabott feljelentést megtenni elmulasztják, 20—100 forintiglani bírságba esnek.¹⁾

239. §.

a felhatal-
mazott ki-
rendelése el-
mulasztásá-
nak;

Azon bányavállalkozók, kik abbéli kötelességüket, mi-
szerint a 188. §-ban kiszabott módon felhatalmazottat ren-
deljenek, jelen törvény hatálybaléptétől, vagy új bányajogo-
sítványok adományozásánál, ennek időpontjától számítandó
három hónap alatt nem teljesítik, arra 5—50 forintiglani
bírsággal szorítandók. Ha ezen büntetés kiszabása után három
hónap alatt a fethatalmazott ki nem jelöltetett s fel nem
jelentetett, úgy a bányahatóság által egy dologértő rendel-
tetik, ki a késedelmes bányavállalkozó veszélyére s költségére
felhatalmazottjának ügyeit kezelendi.

240. §.

a bányamü-
velésből biz-
tonsági intéz-
kedések el-
mulasztá-
sának;

Azon bányabirtokosok ellen, kik a bányaüzletnélí bizton-
sági intézkedéseket tárgyzó 171. §. szabályainak eleget nem
tesznek, a bányahatóság még azon esetben, ha őket az álta-
lános büntetőtörvény szerinti eljárásra alkalmas személyi bü-
nösség nem terheli is, 10—100 forintiglani, s ismételt ese-
tekben 100 forintiglani büntetést köteles szabni, folytonos
vagy tetemes hanyagságból keletkező nagyobb terjedelmű ve-
szélyek esetében pedig a bányászati jogositvány elvesztését
tartozik ítéletileg kimondani.

241. §.

szabadkuta-
tásoknál a
munkakimu-
tatás elmu-
lasztásának;

Oly szabadkutatók, kik üzletük eredményéről a bánya-
hatóságnak a 178. §-ban kiszabott jelentést megtenni elmu-
lasztják, 5—50 forintiglani, a második határidő eltelte után
10—100 forintiglani bírsággal, s ha a további négy heti
határidő is elmulasztatik, a szabadkutatás elvesztésével bü-
ntetendők.

¹⁾ V. ö. a 122. §-nál előadottakat.

242. §.

Ha valamely szabadkutatásnál, a bányahatóság által egy félévre a 179. §. szerint kiszabott üzleti munka teljesítése vagy annak kimutatása elmarad, a szabadkutatóra 5—50 forintiglan, s ha ő annak folytán a mindenik hónapra kiszabott munkát kellő időben ki nem mutatja, 20—100 forintiglan bírság rovandó. Ha azonban a bányahatóság rendelete még azontúl sem teljesítetik, úgy a szabadkutatás elvesztése mondandó ki.

az azoknál
kiszabott
munka nem
teljesítésé-
nek:

243. §.

Ha a vájásnak folytonos kiszabott üzlete a vájnamértékekben (174—175. §§.) vagy a külmértékekben, azon idő alatt, midőn azok munkában tartandók (176. §.) felbeszakitatik, anélkül hogy erre nézve a haladék kieszközöltetett volna, vagy ha az üzlet nem a megkívántató számu munkásokkal folytattatik, ha azon eseményről, mely azt hosszabb időre lehetetlenné teszi, a kiszabott jelentés meg nem tétetik (183. §.) vagy ha önálló segéd- vagy megyetárnákban azon mennyiségű munka, mely azok engedélyezésénél feltételül tűzetett ki (177. §.), nem teljesítetik, a vállalkozó 5—50 forintiglan bírságba esik. Ismételt vagy folytonos hanyagság esetében 50—100 pengő forintiglan bírság szabandó, s ha ez is sikertelen marad, a bányászati jogositvány elvesztése mondandó ki.

Büntetése az
adományozott bányák-
bani kellő
üzlet elmu-
lasztásának.

244. §.

Oly bányabirtokosok, kik a 174. §. ellenére, legalább is fővájnjukat jó és járható állapotban tartani elmulasztják, vagy kik a vájást tökéletlen vagy oly módon üzik, hogy az által a további feltárás szükségtelenül nehezítettik vagy gátoltatik,¹⁾ az észrevett fogyatkozások megszüntetése végett a 173. §-ban kiszabott intézkedéseken kívül, 10—100 forintiglan, ismétlés vagy folytonos és nagyobb mértékbeni elhanyagolás esetében pedig 200 forintiglan bírsággal s a körül-

¹⁾ L. e munka 28. s köv. l.

ményekhez képest magával a bányászati jogosítvány elvesztésével büntetendők.

245. §.

A vájnamértékek készítése vagy a statisztikai kimutatások szolgáltatása elmulasztásának.

A vájnatérképek készítése és kiegészítése iránt a 158. §-ban foglalt, nemkülönben a statisztikai kimutatások szolgáltatását tárgyzó szabályoknak minden elhanyagolása öttől ötven forintiglani bírsággal fenytendő.

246. §,

Büntetése az áttörésekeni tilos alkalnak;

Azon bányabirtokosok, kik az idegen vájnakbai áttöréseken a vájás megszüntetése s saját áttörési darabjok járható állapotban tartása iránt a 198. §-ban kijelölt kötelezettségnek meg nem felelnek, 10—100 forintiglani büntetés alá esnek.

247. §.

a gyermekek alkalmazásának;

A gyermekeknek a szolgálati rendtartással ellenkező alkalmazása 1—50 forintiglani büntetést von maga után.¹⁾

248. §.

a munkásszemélyzeteli számolás elmulasztásának és elbocsátási bizonyítvány nélküli munkások tilos felvételének;

A bányabirtokos, ha felügyelő- és munkásszemélyzetével évnegyedenként vagy annak a szolgálatból kilépése alkalmával a számolást megtenni elmulasztja (206. §.), 5—50 forintiglani bírsággal, s minden bányamunkásért, kit a 208. §-ban kiszabott bucsulevél nélkül fogad fel a munkára, 5—50 forintiglani bírsággal büntetendő.

249. §.

a szerencsétlenségek jelentése elmulasztásának.

Oly művezetők vagy azok helyetteseire, kik a 222. §-ban kijelölt veszélyes eseményeket a legközelebbi politikai vagy bányahatóságnak tüstént feljelenteni elmulasztják (223. §.), 10—100 forintiglani büntetés szabandó.

¹⁾ V. ö. fentebb a 200. §. kapcsában előadottakat.

250. §.

Ha oly különös, jogerejűvé vált meghagyások, melyeket a bányahatóságok a minden bányákrai felügyelés gyakorlatában bocsátanak ki, valamely bányabirtokos által a 224. §. szerint szabandó határidő alatt nem teljesíttetnek, az arra 10—100 forintiglani bírsággal szorítandó.

Különös
büntetések.

J e g y z e t. Mindazon tiltott cselekmények és mulasztások, mik e fejezetben felsorolva vannak, már e munka illető helyein ugyane büntetésekkel együtt tárgyalva voltak, azért itt csak egy pár megjegyzésre szorítkozunk. A pénzürték időközi változása folytán most már természetesen nem pengő, hanem osztrák pénzürtékben szabják ki a büntetéseket; ahol tehát a pénzbírság maximuma kiszabatik, ott az osztrák pénzürtékben fizetendő; a régi pénzürtékhez arányított értékkülönbözet hozzászámításáról azonban nem lehet szó, mert ez a büntetés kimérésénél a kiterjesztő magyarázatra vezetne, minek pedig itt sem lehet helye. Nem helyesíthető a büntetések minimumának megszabása; e tekintetben sokkal szerencsésebb szerkezetnek örvend az új javaslat, mely ugyancsak az itt felsorolt és ugyanígy büntetett tiltott cselekmények és mulasztások ellen a büntetések két nemét állítja fel, u. m. a jogvesztést és a bírságot. Ez utóbbinál három fok van maximum gyanánt felállítva, u. m. 50, 100 és 200 frt.; minimum nincs és az egyes áthágások a fentebbi bírsági összegek szerint vannak osztályozva, mi az áttekintést könnyíti, főleg miután a jogvesztés szintén külön osztályt képez ¹⁾

¹⁾ L. a „Bjav.“ XV. fej. 267—268. §§. V. ö. u. a. 263. s köv. §§.

XIV. A bányászati jogositványok elenyészteről, elvonásáról és az azokról lemondásról.

251. §.

A kutatási jogositványok elenyészte.

Ha valamely kutatási jogositvány, azon időnek, melyre az adatott vagy meghosszabbított, eltelte által elenyészett, vagy ha a kutató arról az idő eltelte előtt lemond, úgy az annak folytán nyert minden szabadkutatási és más bányászati jogositványok elenyésznek, anélkül hogy arra különös határozat kívántatnék.

252. §.

A vájna- és külmértékek adományozásának elenyészte a) azoknak elvonása által.

Az elenyészés nemkülönben akkor is bekövetkezik, ha a kutató a kutatóvájást elhagyja, vagy ha jogerejű ítélet által büntetésül annak elvesztésében marasztaltatik el.

253. §.

Ha jogerejűleg az adományozott vájna- vagy külmértékek elvonása ítéltetik, a bányahatóság köteles azoknak végrehajtási becsü és árverés általi eladását eszközölni.

254. §.

A becslés és árverezés azonban nemcsak az adományozott vájna- és külmértékekre s az azokban létező biztosító készülletekre (260. §.), hanem a mű üzetére szükséges minden külépületekre, telkekre és építményekre is kiterjed, a megkívántató szerszámokkal, eszközökkel s egyéb tartozékkal együtt.

Ezen tárgyak értéke azonban, melyeknek kisajátítása a birtokosnak megengedendő, a becsübe a bányászati jogositvánnyal együtt összesen veendő fel, hanem az is kitűndő

s külön előadandó, hogy mi lenne azoknak becsértéke magukban véve, s a bányászati jogositványnyali minden egybekapcsolás nélkül.

255. §.

Ha az elvonásnál a megkívántató készültek faja és mennyisége iránt kétségek támadnak, a bányahatóság afelett a helyszíneni előleges nyomozás után a szükséges dologértők meghívása mellett határozand.

A tulajdonosnak azonban szabadságában áll a mű mellett nagyobb mennyiségű tartozékot is hagyni, és azzal együtt árverés alá bocsátani.

256. §.

A mű azon alkatrészeinek, melyek árverés alá esnek, s azok tartozékának változatlan megőrzésért a birtokos időközben felelős marad; a bányahatóságnak azonban szabadságában áll azoknak birói zár alá vételét is kieszközölni.

257. §.

A becslés megtörténte után a bányahatóság indítványára a bíróság által a nyilvános árverés, a netalán létező jelzálogos hitelezők meghívása mellett a perrendtartás szabályai szerint elrendelendő. Annak teljesítése végett azonban csak egy, legalább is harmincz s legfelebb hatvannapi határidő szabandó, oly határozattal, hogy a mű annál szükség esetében az összes becsüm alul is, azonban a mű kisajátítás alá vett, künnfekvő alkatrészeinek és tartozékának értékén nem alul, el fog árusittatni.

258. §.

Elárusítás esetében a bejött legmagasb ígéretből legelőbb a bányászati jogositvány elvonása iránti eljárás és a végrehajtás költségei, s ezután a netalán létező hitelezők zálog- s elsőbbségi jogaikkal elégitendők ki, a maradék pedig a kilépő birtokosnak adandó át.

259. §.

Ha az árverésnél vevő nem jelentkezik, vagy ha vétel-árkép még azon érték sem ígértetik, melylyel a műnek a becsűben foglalt, künnfekvő alkatrészei és annak tartozéka (254. §.) magukban egyedül és a bányászati jogosítványnyali kapcsolat nélkül birnak, úgy a bányahatóság az adományozott vájna- és külmértékeket elhagyottaknak, s a bányászati jogosítványt elenyészettnek nyilvánítandja.

260. §.

Ezáltal ezen mértékek minden hozzájuk tartozó vájnakkal és külvájásokkal s a bennök létező vájnafalazati, vájnaácsolati készülékekkel, a berakó-ácsművekkel, rekeszekkel és más biztosító eszközökkel együtt szabad rendelkezés alá esnek és ismét adományoztathatnak. A bányahatóság ennelfogva azoknak nemcsak saját feljegyzési könyveiből kiutórlását köteles megteenni, hanem egyszersmind a birói hatóság által azt is ki-
eszközölni, hogy azok a bányakönyvből kitoröltessenek, s a jelzalogos hitelezők azokrai zálogjoguk elenyészteről értesitessenek.

Egyszersmind az elhagyás a bányamegyei térképekben megjelölendő, közhirréteendő s arról a helyközség értesitendő.

261. §.

Ellenben minden künnfekvő épületek, telkek és építmények s a többi tartozék továbbá is az eddigi birtokos tulajdonát képezendik, s minden azokra szerzett zálogjogok változatlanul maradnak.

Azonban a nyilvankönyvek megigazitására s ennelfogva ott, hol telekkönyvek léteznek, azokban az ezen ingatlan javakat tárgyzó rovatoknak a bányakönyvben azokra bejegyzett minden terhekkal együtt ismételi előállítására gond fordítandó.

Egyszersmind a birtokos az eljárás által okozott költségek megtérítéseért felelős marad.

262. §.

Minden iparuzlet vagy más ügylet, melynek gyakorlására a birtokos előbb csak bányászati jogosítványa folytán

volt feljogosítva, nekie jövődre az ezen törvényben, továbbá az ipar- és politikai törvényekben, a jogosítlan bánya- és iparüzletre nézve megállapított büntetések alatt tiltatik.

J e g y z e t. A bányászati jogositványok mint tudjuk: kutatási térek kijelöléséből, bányamértékek adományozásából és bányászati engedményekből állanak; ¹⁾ a jogositványok elenyésztéről intézkedik ezen fejezet. A bányászati jogositványok közül: 1) a kutatási jogositványok elenyészhetnek azon idő eltelte által, melyre kiadattak; a kutatási engedély tartama ugyanis egy évre szól, ²⁾ ha tehát a válalkozó ez idő meghosszabbításaért nem folyamodott, vagy ha ezt tette ugyan, de a prolongáció eltelte után mulasztá el ez óvatosságot, akkor kutatási joga megszűnik; ³⁾ a jogositványoknak azonban mindhárom neme megszűnik 2) azoknak elvonása által, mi akkor következik be, ha azok alanya a bányatörvényt többször ismételve megsérti, s a bányahatóság által már csak ily módon büntethető; végül 3) ha a jogositott azokról lemond és a kutatási meg a bányatereket elhagyja. A kutatási jogositványok elenyésztének esetén bármely ok folytán következék is az be, a bányahatóságnak egyéb feladata nincs, mint a kutatásról vezetett könyvek kiigazításáról és a kutatási jegy eltávolításáról gondoskodni; ⁴⁾ ha azonban a jogositványok másik két neméről, u. m. az adományozásból vagy pedig az engedélyezésből eredett jogositványok elenyésztéről van szó, akkor különbséget kell tennünk az elvonás és elhagyás között. Elvonás esetén a bányakapitányság mindenesetben köteles a bányamű becslését és árverését megkísérteni, elhagyás esetén azonban csak akkor, hogyha a netalán létező jelzálogos hitelezők kívánnák. Nem lesz felesleges itt az annyira fontos bányabecslésről megemlékeznünk; ámbár a kutatási térek becsléséről itt nincs szó, mindazonáltal ezek is képezhetvén becslés és esetleg árverés tárgyait, röviden azok becslésének módjáról is szólnunk, mert gyakran a bányatelkek sajátos állapotuk miatt csak oly módon becsülhetők meg, mint a kutatási térek. Ha közönséges dolgok becslésénél is bajos azok valódi becsértékét teljes alapossággal megállapítani, mennyivel több akadálylyal találkozunk a variabilis értékű bányadolgok becslésénél, hol a bányatelek felszine, terjedelme és künfekvő alkatermszei csak külterjük által nyujtanak némi alapot, hol tehát annak csak megközelítő, de nem relativ, annál kevésbé pedig abszolút értékét lehet megállapítani. Természetes, hogy a bányaművek becslése ez okból a szakférfiak figyelmét rég magára vonta, és a különböző rendszerek egész sora jött létre, melyeknek ismertetése meghaladja jelen munka körét; ⁵⁾ itt csak a legegyszerűbb és gyakorlatibb mód

¹⁾ L. az „Alt. b. t.“ 15—22. 40—97. §§-ait. ²⁾ U. a. 16. §-a. ³⁾ U. a. 251. §-a. ⁴⁾ L. a „Vollzugsvorschrift“ 121—122. §§. ⁵⁾ Oeynhausén a kőszénbányák becslésére (L. Karsten „Archiv“ 1822. 306. l.), Schmidt pedig általában

alapvonalainak közlésére szorítkozunk. Mindenekelőtt a becslés tárgyát képező bányamű telkét az adományozási okirat és térkép alapján feljárni, a bányába bemenni, a vájásokat, épületeket, készülékeket megvizsgálni, az üzem fázisait kipuhatolni, az ásványok alkatát, földismei körülményeit, vastagságát, egyszóval mindazon momentumokat kinyomozni szükséges, melyek (tekintettel az ásványok jelentkezésére, az eddigi kezelési és műtani viszonyokra) alkalmas támpontot nyújtanak annak meghatározására: érdemes-e jövőben művelni a bányát, és ha igen, mit várhatni abból közönséges üzem mellett? vagy pedig célszerűbb-e egészen elhagyni? Az eredményhez képest lehet azután megállapítani, hogy a bányaművet: jövedelme szerint, más momentumok nyomán vagy csak közönséges kutatási tér gyanánt lesz-e célszerű megbecsülni?¹⁾ Ha az észleletek eredménye a bányának néhány éven át jövedelemmel üzhető művelését helyezi kilátásba, akkor a becslés a jövedelem alapján történik. Mindenekelőtt az átlagos évi jövedelmet kell kiszámítani; e végből a bányatelek ásványtartalmának valószínű meghatározása szükséges, mire nézve a bányászati és földismei szakismeret segélyével, a telepnek felismert csapása, dőlénye és vastagságán kívül, a szomszédos bányatelkek ásványgazdagsága is alkalmas tényezőül szolgálhat.²⁾ Ezután a meghatározott telepmennyiségnek 5—6 éven át termelhető közép mennyisége vétetvén fel, a helyi, keresleti és versenyviszonyok pontos figyelembevétele mellett, a termelvény helyi ára állapittatik meg és a kijött összeg tizzel soroztatik;³⁾ ezen nyers jövedelemből azonban a termelési költségek leszámítandók és pedig 1) a sajátképi termelési u. m. vájási költségek, a pótlékok, munkabér stb. fejében teendő kiadások; 2) a fenntartási költségek, mik az aknák, tárnák, szállító, készítő stb. művek és gépek fenntartására fordítandók; 3) a bányaadózások és igazgatási költségek.⁴⁾ A termelési költségeken kívül az álló vagyis beruházási tőkének, u. m. a gépek, épületek, szállító stb. szerek értékének évi törlesztés útján kiszerezendő összegét: kell levonni épen úgy, mint a forgó tőkét leszámítani.⁵⁾ Ha a szaktudományi észleletek hosszabb időn át tartandó jövedelmet nem ígérnek, akkor az érték meghatározás alapjául a remélhető és felvetett jövedelmet venni nem lehet, hanem csrk a beruházási és forgó tőkét;⁶⁾ ha pedig — és ez a leggyakoribb eset — az elvont vagy elhagyott bánya oly állapotban van, hogy a beható észleleteket megtenni lehetetlen, mert a szakértők csak összetördelt, járhatlan aknákat, beomlott tárnákat és hányákat találnak, akkor a jövő üzem. ásványtartalom tekintetében az ily bányaműveket a kutatóterek szerint kell megítélni, értéküket pedig a meglevő beruházások meg a

minden bánya becslésére érvényesítendő rendszert („Berg- und Hüttenkalender“ 1862. 76. l.) állított fel. L. Swoboda „Über berggerichtliche Schätzung“ (Haimeri Viertelj. 18. k.) 166—167. l.

¹⁾ L. ugyanazt a 168. lapon. ²⁾ Swoboda: „Über berggericht. Schätzungen“ 168—169. l. ³⁾ L. u. a. a 169. l. ⁴⁾ Swoboda ia. é. 169. l. ⁵⁾ Swoboda id. ért. 170. l. ⁶⁾ Swoboda 171. l.

hányából remélhető ásvány értéke határozzák meg.¹⁾ De ha a művelés minden látható nyoma elenyészett, a bányatelek például más célra használtatik, a hánnyák fűvel benővék s a vájások beomlottak. akkor minden támpont hiányozván — a bányatérnek magasabb érték nem tulajdonítható, mint amennyibe annak eredeti szerzése (a bélyeg-gek, a bányajárás stb. költségek miatt kerülne.²⁾ Látható, hogy a bányaművek becslése legjobb esetben számításra alapuló valószínűség, legtöbb esetben pedig még a valószínű számítás is lehetetlen lévén. kisegítő eszköz gyanánt bizonyos képzeleti számításokhoz folyamodnak; ebből magyarázható meg, hogy az elvont, elhagyott és így rossz állapotban lévő, képzeletileg megbecsült bányaművek árverése ritkán szokott sikerülni, mert árverelő csak néha jelenik meg,³⁾ miért is ez felesleges költség. Természetes, hogyha ezt a jelzálogos hitelezők kívánják, ez ellen mitsem lehet szólni, mert nekik a költségek viselése mellett joguk van megkísérteni a zálogtárgy eladását, azonban az elvonás esetén hivatalból eszközözlendő becslés és árverés már más-ként ítélendő meg, mert nemsikerülése esetén az állampénztárt hiában terheli;⁴⁾ ugyanazért — akár határozatilag kimondott jogvesztés, akár lemondás által enyészszenek el a jogosítványok — a becslés és árverés csak a jelzálogos hitelezők vagy a volt bányabirtokosok kívánatára és költségére volna eszközözlendő. A javaslat, melynek pedig egyebekben a jogosítványok elenyészésére vonatkozó szabályai megegyeznek⁵⁾ a szobanforgó intézkedésekkel, azon helyes eltérést tanusítja, mely szerint a bányahatóság az elvonási határozat kihirdetésekor, ha az oly bányabirtokra vonatkoznék, melynél az értékhiány az árverési és becslési költségek fedezését nem igéri, azt is kihirdeteti, hogy bizonyos határidő alatt zárt vételajánlatok elfogadtatnak; erről a jelzálogos hitelezők és a volt bányabirtokosok azon megjegyzéssel értesítendők, hogy a kitűzött határidő alatt a bányabirtok becslését saját költségükre kérhetik.⁶⁾ Ha ezt tenni elmulasztják, vételajánlat pedig nem érkezett, a bányajogosítvány felhagyottnak tekintendő.⁷⁾ Mikép kell a bányamegyei térképet, a jogosítványokról vezetett könyveket és a bányatelekkönyvet jelenleg megigazítani? az attól függ minden esetben, vajjon az elvont vagy elhagyott bányamű másnak jutott-e birtokába, vagy csakugyan elhagyott állapotban maradt? Különben ezekről az illető helyeken szólottunk.

263. §.

Ha valamely bányabirtokos vájna vagy külmértékeit el akarja hagyni, az ebbeli nyilatkozat folytán, mely az ado-

¹⁾ U. a. id. ért. 172. l. ²⁾ U. a. a 172. l. ³⁾ L. Swoboda: „Über bergg. Schatzungen“ 173. l. ⁴⁾ U. a. a 173. l. ⁵⁾ L. a. „Bjav.“ 269. §-át. V. ö. a 272—281. §§-okat. ⁶⁾ L. a. „Bjav.“ 271. §. V. ö. az ind. 23. l. ⁷⁾ „Bjav.“ 272. §.

mányozási okirathoz melléklendő, ha a műre jelzálogos terhek nincsenek bejegyezve, a mértékek kitörklendők és a nyilvánkönyvek és a bányamegyei térképek megigazitandók.¹⁾

264. §.

Ha a mű adósságokkal van terhelve, úgy a kitörklés előtt a jelzálogos hitelezők a bányahatóság által értesítendőek a felől, miszerint nekik szabadságukban áll hatvan nap alatt a birói becsüt és árverést kérni, s ez, habár csak egy hitelező által kéretett is, a 254—258. §§-ai szerint teljesítendő.²⁾

265. §.

Ha a megállapított határidő alatt a becsü és árverés nem kéretett, vagy ha az árverés elegendő siker nélkül maradt (259. §.), úgy a bányászati jogositvány kitörklése és a nyilvánkönyvek megigazitása tekintetében a 260—262. §§. határozatai szerint kell eljárni. A becsü és árverés költségei ez esetben azon hitelezők által viselendőek, kik azt kérték.³⁾

266. §.

A bányabirtok kitörklése előtt az elhagyott vájásban a közbiztonságra nézve szükséges intézkedések mindig a politikai hatósággal egyetértésben meghatározandók és az előbbi tulajdonos által saját költségén létesítendőek.⁴⁾

267. §.

A bányászati jogositványok bármilyen módon enyészsenek is el, minden térképek, huzatkönyvek és kézi rajzok, melyek egyedül az elvont vagy hátrahagyott vájásra vonatkoznak, megörzés végett a bányahatóságnak átadandók. Ezen térképek megszemplélése és lerajzolása a vájás minden új felvevőjének szabadságában áll.⁵⁾

¹⁾ Ugyanigy a „Bjav.“ 274. §. ²⁾ Ugyanigy a „Bjav.“ 283. §. ³⁾ Ugyanigy a „Bjav.“ 284. §. ⁴⁾ U. i. u. a. l. a 286. §-t. ⁵⁾ Hasonlóan a „Bjav.“ 287. §-a.

J e g y z e t. A jogositványok elenyésztének ezen módja, melynél ha az esetleg létező jelzálogos hitelezők saját költségükre becslést és árverést nem kérnek, a mértékek kitörlendők, a bányatelekkönyvek és megyei térképek kiigazítandók, az elhagyott vájásra nézve pedig biztonsági intézkedések teendők, már kapcsolatban a fentebbi jegyzetnél némileg tárgyalatván, itt e szakaszokat bővebben magyarázni nem szükséges.

XV. A bányákra és azok tartozékairai zálog- és előjogokról, végrehajtás és csőd eseteiben.

268. §.

Végrehajtás
eseteiben.

A bányákrai végrehajtás eseteiben, a bejött legmagasb ígéretből, a jószág becsléseért, netaláni zár alá vételeért és elárusításaért járó, s azon költségek levonása után, melyek a zálogos hitelezők közötti sorrend meghatározása és a legmagasb ígéretnek ezek közötti elosztása végett történt eljárás által keletkeznek, legelőbb is következő hitelezők, még pedig az itt kijelölt sorrend szerint elégitendők ki törvényes zálogjogaikkal:

1) Az álladalmi kincstár mértékilleték- és bányavámbeli követeléseivel az elárusítás iránt hozott ítélet előtt három évre

2) A bánya- és hutaművek munkásai munkabérbeli követeléseikkel, amennyiben ezek a jószág elárusítása iránt hozott ítélet előtt egy évnél nem régebben vannak hátramaradásban;

3) A bányászlegénységi vagy társpénztárak követelései, a munkások által ugyan lefizetett, vagy azok béréből lehuzott, de a pénztárba be nem szolgáltatott vagy abban hiányzó járulékokra nézve;

4) A jószág elárusítása iránti ítélet előtt egy évnél nem régebben hátralevő al- és megyetárnai illetékek, és a bányamegyei intézetekhez egyéb járulványok-, viz-, akna- és járadók-, és a megengedett bányaszolgalmakérti egyéb évenkénti szolgálmányokbeli követelések.

A többi zálogos hitelezők csak ezen követelések kielégítése után következnek, azon sorrendben, melyben zálogjogukat nyerték.

269. §.

Csőd ese-
teiben.

Hasonló módon kell a bánya- vagy hutamű felett nyitott csőd esetében is, az azérti vételárból, vagy annak a csőd

megnyitása óta hajtott jövedelméből, a nyilvankönyvileg bejegyzett jelzálogos hitelezők előtt, a fentebb elősorolt törvényes zálogos követeléseket az ott előadott sorrendben (268. §.) kifizetni, még pedig az 1. alatt elősoroltakat, amennyiben azok a csőd megnyitása előtti három évnél, a 2. és 4. pont alatt elősoroltakat pedig, amennyiben azok a csőd megnyitása előtt egy évnél nem régebben vannak hátramaradásban.

Jegyzet. Az általános bányatörvény ezen szakaszai nálunk nincsenek érvényben, mert az országbírói értekezlet határozatai a végrehajtás és kielégítési sorrendszerre nézve eltérő, különleges intézkedéseket tartalmaz. Ezek szerint: bányászati tárgyra kiterjedő végrehajtás, ideértve a lezárolást, fölbecsülést és árverezést, még oly esetekben is, midőn az ítélet, mint vegyes vagyону csőd esetében, más hatóság által hozatott, csak bányabíróság kiküldöttje, illetőleg helyettese által eszközölhető. A bányabíróság a végrehajtás teljesítéséről a megkereső törvényhatóságot, a végrehajtási jelentésnek átküldése mellett azonnal tudósítja, a jelentésnek másik példányát pedig az irattárba teszi.¹⁾ Bár a végrehajtás a bányai vagyónra mindig a bányabíróság által eszközöltetik, és midőn csőd üt ki, melynek tömege vegyes vagyону, a bányabíróság intézi el ugyan a kereseteket érdemileg, de a kielégítési sorrend megállapítása végett tartozik az ügyiratokat az eljáró polgári csődbírósághoz áttenni.²⁾ A bánya- vagy hutamű, vagy bányatörvényhatóság alá tartozó más vagyон eladási árából és jövedelmeiből a követelések következő rendben fizettetnek ki: 1) A bányavagyonnak a csőd alatti fenntartására és kezelésére, valamint az összeírásra, becslésre és eladásra tett kiadások. 2) A királyi kincstár, bányabéri (urburai) és a mütől fizetendő egyéb közadóbeli követeléseivel, amennyiben azok a csőd megnyitása előtt egy évnél nem régebben vannak hátrányban. Ezen pont az ált. bányatörvény 268—269. §§-ainak a három évi hátrányokra vonatkozó rendelkezését megszorítja. Következnek ezután: 3) a bánya-, huta- és egyéb művek és a bányagyárak munkásai munkabérökkel, amennyiben ez a csőd megnyitása előtt egy évnél nem régebben van hátramaradásban. 4) A bányalegénységi pénztárak vagy társládák követelései, a munkabérből lehúzott, de a pénztárban hiányzó járulékokra nézve. 5) Az örök- vagy segéd- (alagilletékek) vagy segédintézetekhez egyéb járulékok, a víz-, akna-, jára-adók, és a megengedett bányaművelési szolgalmakérti egyéb évenkénti tartozások, amennyiben ezen követelések a csőd megnyitása előtt egy évre vannak hátrányban. 6) A perügylőnek az ingatlan vagyónra vonatkozó munkadíjai, valamint az ingatlan vagyон eladási árából egészen vagy részleg kifizetett és betáblázott követe-

Orszb. ért.
VII. 62. §.
IV. 13. 14. §§

¹⁾ „Orszb. ért.” VII. 61. §. ²⁾ „Orszb. ért.” IV. 14. §.

lések tekintetében felmerült díjai és költségei.¹⁾ 7) A betáblázott hitelezők a betáblázás által nyert elsőség szerint és azon kamatjárulékokkal, melyek az ingatlan vagyonokra nézve a tőkével egyenlő elsőséggel bírnak;²⁾ ilyenekül tekintendők pedig azon kamatok, melyek a betáblázott tőke után a csődület megnyitását megelőzőt egy év óta hátrányban vannak.³⁾ Azon sorrend, mely az országbirói értekezlet által csőd esetére van megállapítva, érvényes akkor is, midőn valamely bányaműre végrehajtást vezetnek, anélkül azonban, hogy csőd ütne ki; természetes azonban, hogy ekkor csődtömegkezelési díjakról szó nem lehet, hanem ennek helyét a végrehajtási, becslési, hirdetési, sorrendi, tárgyalási és árverési stb. költségek foglalják el, a perügyleői díjak szintén elmaradván. Mind csőd, mind pedig közösleges végrehajtás esetén változást szenved a sorrend jelenleg az által, hogy a kincstárt 2. helyen megillető követelések között többé a bányabér, bányavám (Urbura, Frohne) nem szerepel, mivel ez 1862-ben eltöröltetett.⁴⁾ A bányatörvényjavaslat csőd vagy egyéb végrehajtás esetén a vételárból az összes eljárási költségek fedezése után a követeléseket következő sorrendben kívánja kielégíteni: 1-ör A csődöt illetőleg végrehajtott ítéletet megelőző két évből hátrányban levő bányatelekdi, jövedelmi adó és zártkutatmányi illeték. 2-or. A bánya- és kohómunkások munkabérkövetelése a csődöt, illetőleg az ítéletet megelőző utolsó évből. 3-or. Oly társ pénztári illetékek, melyek a munkások által beszolgáltattak, vagy azok béréből levonattak, de a pénztárba tényleg be nem szolgáltatottak. 4-er. Oly al- és megvetárnai, segédvájási illetékek és a bányamegyei intézet-hoz való egyéb járulványok, viz-, akna- és pallóilletékek, bányaszolgálmányi díjak, melyek a csődöt illetőleg ítéletet megelőző utolsó évből hátramaradtak. Ezen követelések után következnek a jelzálogos és a többi hitelezők törvényes sorrendben.⁵⁾

¹⁾ „Orszb. ért.“ IV. 12. §. V. ö. a 9. §. 7. pontját. ²⁾ L. az egészre nézve az „Orszb. ért.“ IV. 13. §. különösen a 7. pontot. ³⁾ V. ö. az „Orszb. ért.“ IV. r. 10. §. ⁴⁾ L. 2862. apr. 28. bir. t. l. 28. sz. ⁵⁾ L. a „Bjav.“ 288. §. V. ö. az ind. 13. fej.

XVI. Átmeneti határozatok.

270. §.

Oly bányászati jogosítványok, melyek nem a bányarendtartások szabálya szerinti vájnamértékekre, hanem csak szabálytalan hegyi térekre, bányamegye- és országrészekre adományoztattak, a lombard-velencei királyságban történt bányaművelésseli felruházások, s bizonyos kerületekre és határozatlan ásványokra nézve adott kizáró kutatási jogosítványok, adományozásuk egész terjedelmében fenntartatnak ugyan, ezek azonban jelen törvény hatálybalépte után hat hónap alatt a bányahatóságnál bejelentendők, s az adományozási okiratok és pontos térképek benyújtása mellett a pénzügyminiszterium jóváhagyása alá terjesztendők.

Ez alkalommal a miniszterium egyszersmind azt is meghatározandja, hogy mennyiben kötelesek a jogosítottak a bányatörvény egyéb szabályainak eleget tenni, és ezen kötelezettség nemteljesítése mily következményeket von maga után.

271. §.

A bejelentett jogosítványok igazolására a bányahatóság által kellő határidők engedtetethetnek, melyek azonban a bejelentés napjától két éven túl nem terjedhetnek.

Ha a bejelentés a kiszabott időben meg nem történik, ha a bizonyítékok az a végre engedett határidő alatt elő nem terjesztetnek, vagy ha azok a miniszterium által jogérvényeseknek el nem ismertetnek, úgy az igény elenyészik s csak az ezen törvény szabályszerinti új adományozása kérethetik.

272. §.

A pénzügyminiszterium által elismert bányamegyén belül, köteles a jogosított, bányaművelési jogának elismeréséről lett

A fennálló különös bányászati jogosítványok körüli eljárás.

értesítése után két év alatt, magának egy vagy több vájna- vagy külmértékeket ezen törvény határozatai szerint kiméretni, s azokról térképeket készíttetni s azokat elczővekeltetni. Ezen határidő eltelte után, az ezen kimérés nélküli vagy a kimért telken kívüli vájás jogosítlan bányauzletnek (236. §.) tekintendő. Az adományozott terület többi része, melynek elczővekelését a bányahatóság a szükséghez képest elrendelheti, a jogosított számára kizáró kutatási területkép, a munkálásrai különös köteleztetés nélkül tartatik fel.

273. §.

Oly különös bányászati jogosítványok, melyeknek tartama egy bizonyos időre van szorítva, ennek elteltével önmaguktól elenyésznek s meg nem hosszabbíthatnak. A fenntartott terület az elenyészés által szabaddá válik és mindenki által megszerezethetik.

Ennélfogva az előbbi különös jogosítványok birtokosai abban kutatási téreket, vájna- vagy külmértékeket csak az ezen törvény szabályai szerinti új szerzés útján nyerhetnek.

274. §.

A bányamegyei alapszabályok szerkesztése.

A bányamegyei alapszabályok (43. §.) szerkesztése végett, azon bányamegyék számára, melyekre nézve a vájnamértékek adományozása tekintetében eltérő határozatok szükségesek, az ottani bányabirtokosok kötelesek ezen törvény hatálybalépése után hat hónap alatt legalább is három és legfőlebb hét tagból álló választmányt kinevezni.

Ha az ilyes választmány kinevezése a megállapított idő alatt a hatóság részéről felszólítás daczára sem történék meg, úgy ezen utóbbi, a bányamegyei alapszabályok szerkesztése végett, a bányamegyei bányatársak költségére bizalmi férfiakat rendelend ki.

275. §.

A kinevezett választmány, vagy az a helyett kirendelt bizalmi férfiak kötelesek a bányahatóság egy küldöttjével az egész zárt bányamegye pontos átnézeti térképét elkészíteni,

a vájnamertékek adományozása iránt ott létező törvényes határozatokat a netalán szükségeseknek vélt változásokkal alapszabály alakjában összeállítani és mindkettőt a bányahatóság elé terjesztetni. Ez szigorú megbirálás után aziránti javaslatait a pénzügyminiszteriumnak átnyujtandja, mely hatásköréhez képest tartozik eljárni.

A (miniszterium részéről) jóváhagyás megtörténte után az alapszabály a koronaországban meghirdetendő, annak és az átnézeti térképnek egy összhangzó példánya eltétetvén.

276. §.

Mindazon bányavállalkozóknak, kik ezen törvény hatálybaléptekor érvényes kutatási engedelmeket, felkérvényeket, fúrási leleményekrei előjegyzéseket vagy haladékokat eszközöltek ki, ezen időponttól fogva háromhónapi határidő adatik, mely alatt ők, meghosszabbítás engedése nélkül, a kutatási engedelmeket és haladékokat ujonnan kérni, a felkérvényekre pedig az ezen törvény szerinti bányajárást és adományozást kieszközölni kötelesek, ellenkező esetben azok az előbbi törvények szerint velök egybekapcsolt minden hatályokkal együtt maguktól elenyésznek.

A létező kutatóvájások, felkérések és haladékok körüli eljárás

277. §.

Ezen határidő alatt a régibb kutató- és felkérő-vájásokat az új birtokbavevők irányában mindazon jogok illetik, melyekkel ezen törvény szerint a szabadkutatók birnak.

Az ilyes műveknek ezen határidő alatti munkáantartása a régibb törvények szerint ítélendő meg.

278. §.

Oly fúróvájásokrai felkérvények vagy felkérési előjegyzések, melyek ezen törvény hatályosságaig ásványtartalma-zókkép adattak elő, mindazon jogok fenntartatnak, melyek számukra az azokról kiadott előjegyzési bizonyítványokban biztosítottak.

Ők azonban kötelesek azokat ezen időpont után három hónap alatt bejelenteni, s a bejelentés napjától számítandó hat

hónap alatt a feltárás végetti munkákat, az ezen törvényben a kutatóvájások iránt előadott szabályok szerint, és törvény-szerűleg folytatni.

Minden ilyes felkérővájásokról a bányahatóság saját feljegyzést köteles vezetni, és az azok tekintetében kötelezettségek teljesítése felett őrködni.

A köszénrei mindazon felkérések és adományozások, melyek az 1842. június 30-kán és 1849. február 19-kén kelt legfelsőbb határozványok alapján az álladalom számára tartattak fenn, továbbá az ezen törvény hatályosságának kezdetkor a krakói nagyhercezségben már az álladalmat illető köszénvájának és külmértékek a 170. §. b) bet. szerinti munkabántartásra vagy a felkérvény és kutatási jog meghosszabbításairai köteleztetés nélkül az álladalomnak tartatnak fenn.

A bányahatóságok ezekről külön feljegyzéseket kötelesek vezetni.

279. §.

Valóságos vagy feljegyzett felkérő-vájásoknál és oly kutatóvájásoknál, melyek egymástól nem a törvény által kiszabott távolságban fekszenek, az új törvény szerint a kutatási tér választása a telekben idősbet, még pedig felkérőt a pusztá kutató előtt illeti ugyan, azonban ennél, amennyire lehet, minden szomszédos kutató- vagy felkérővájásnak legalább is egy vájmérték szabadon hagyandó.

280. §.

Oly bányamegyékben, melyek számára saját bányamegyei alapszabályok (274. §.) indítványoztatnak, a felkérő- és kutatóvájások iránt eddigelő létezett szabályok változatlanul maradnak mindaddig, míg a bányamegyei alapszabály iránt határozat nem hozatott.

281. §.

Az ezen törvény hatálybalépteig szerzett minden mosó-, huta-, hámor- és hengerműengedélyek, vízjogok és a bányahatóságoktól nyert és a nyilvánkönyvekbe már bejegyzett más jogosítványok változatlanul maradnak.

A bányakönyvbe még be nem jegyzett ilyes jogositvány azonban ezen törvény hatálybaléptétől számítandó hat hónap alatt az illető hatóságnál ujlag kérendő, ellenkező esetben azok elenyészettnek fogván tekintetni.

282. §.

Azon bányabirtokosok, kiknek vájna- vagy külmértékei ezen törvény hatályosságának kezdetekor még elhatárkövezve nincsenek, minden szomszédos kutatási vállalkozó vagy bányavállalkozó által, mértékeik elhatárkövezésére a bányahatóság útján felszólíttathatnak.

A régiebb vájna- s külmértékek elhatárkövezése.

283. §.

Egyébiránt ugy minden már szerzett vájna- és külmértékek, mint azon hutaművek is, melyek a nyert bányaadományozás alapján ezen törvény szerint a birtokost azoknak üzletére jogositják, ezen törvény határozatai alá esnek, amennyiben benne a régiebb jogositványokra nézve különös kivételek nem állapítvák meg.

A bányatörvénynek a régiebb jogositványokra alkalmazhatósága.

Amennyiben másoknak már létező jogai nem ellenzik, e régiebb vájna- és külmértékek fekvése ezen törvény szabálya szerint bármely időben megváltoztathatik.

284. §.

Azon koronaországokban, melyekben a most már fentartottaknak nyilvánított némely ásványok, pl. a kőszén, eddigelé a telek tulajdonának tartozékát képezték, a földtulajdonosoknak és azok jogutódjainak, még ezen törvény hatálybalépte napjától számítandó öt évig szabadságában áll, minden mást, ki még birtokban nem létezik, azoknak használatából kizárni, s az ily ásványok vájását maguknak üzni, minél ők annak csak a személyek és tulajdon veszélyezése elleni biztosítására köteleztetnek. Ugyanezen kedvezmények illetik ezen törvény hatálybaléptétől számítandó öt évig azokat is, kik ezen törvény hatályossága előtt, kőszéntelepet a földszin tulajdona nélkül szereztek, mi iránt ők magukat az illető bányahatóság előtt ezen törvény hatályossága után egy év alatt igazolni kötelesek.

A földbirtokosok jogai az elébb fenn nem tartott ásványok tekintetében.

285. §.

Ha a földtulajdonosok az ilyes ásványok vájásarai jogositványt maguknak jövendőre is biztosítani akarják, úgy ők kötelesek azt még a kedvezményes évek eltelte előtt ezen törvény szabálya szerint a bányahatóságnál kérni.

286. §.

A korábbi altárnakadományozásokból keletkező jogok.

A régiebb bányatörvények szerint adományozott altárnak bistokosai, az ezen törvények vagy szerződvények által nyert jogok birtokában megmaradnak, mindazon vájnamértékek birtokosai irányában, melyek az altárnaköteles bányamegyében már léteznek vagy jövendőben adományoztatni fognak.

Az altárnások azonban kötelesek jogositványukat a bányatörvény hatálybalépte után hat hónap alatt bebizonyítani, a bányahatóság pedig tartozik az azokon alapuló jogok és kötelezettségeknek a bányakönyvbe, mind az altárnak mind pedig a kötelezett vájnamértékek melletti beiktatásról gondoskodni.

Az e felett támadó villongások, melyeknek eldöntése a bányahatóság hatáskörén kívül esik, a jog útjára utasítandók.

Jegyzet. Ezen fejezet rendelkezései öt főbb osztályba sorolhatók, melyek közül: az első a múltlagos bányajogositványokat (kutatási engedélyeket, haladékokat stb. 276—279. §§.), második az adományozásokat és engedélyezéseket (281—283. 286. §§.), harmadik a bányászati kiváltságok és felruházásokat (270—273. 278. §§.), negyedik a bányamegyei alapszabályok szerkesztését (274—275. §§.), az ötödik pedig azon ásványok jogi szabályozását tárgyalják, melyek az ált. b. törvény hatálybalépte előtt a telektulajdonos rendelkezése alá tartoztak.¹⁾ Alig szükséges mondanunk, hogy az átmeneti intézkedések némely része hazai bányajogunk rendszeréhez egyáltalán nem is tartozik, s közölve csak azért van, mert a törvény szövege változatlanul közöltetett; ilyen pl. a lombardvelencei királyságban történt bányaműveléssel való felruházások, vagy a krakói nagyhercegségben az államnak fenntartott köszénbányákra vonatkozó intézkedések.²⁾ A bányamegyék alakulására és alapszabályaik szerkesztésére nézve felállított átmeneti intézkedés érvénye annyiban módosult, amennyiben ily megyék alakulása jelenleg is meg van engedve,³⁾ s a megalakult

¹⁾ L. Grännenstein: „Das allg. öst. Bergg.“ cz. m. 380. l. ²⁾ „Ált. b. törv.“ 270. 278. §§. ³⁾ Így pl. 1870-ben alakult meg a „Zsilyvölgyi köszénbányamegye“. A ker. és iparminiszterium 16354/870. sz. határozata.

bányamegyék jelenben is hozhatnak alapszabályokat.¹⁾ Az átmeneti intézkedések közül legnagyobb érdeklődéssel bírunk nézve a régibb altárnai jogositványok szabályozása. Altárna (Erbstollen) alatt a hegységbe szintesen haladó és csak vizesorgául szolgáló talpemelkedéssel bíró oly vájnaművet értünk, mely vízvezetés, szellőztetés és szállításra szolgálván, a segélyezett bányák művelését tetemesen könnyíti.²⁾ Miben különbözik az altárnai jogositvány a megyetárnától? azt már fentebb volt alkalmunk előadni;³⁾ tudjuk, hogy az altárna, melyet különben bármely bányabirtokos is létesíthetett saját bányája részére segédmű gyanánt, ha idegen vállalkozó által építtetett segélyreszorult bányaművek javára, olyképp engedélyeztetett, hogy a segélyreszorult bányaművek tulajdonosaira beleegyezésük nélkül kötelezettségeket rótt, és nem egyszer megtörtént, hogy a segélyezett bányavállalat az örökálagilleték terhe alatt összeroskadt s — tönkresegélyeztetett.⁴⁾ Tudjuk azt is, hogy ez okból az altárnai rendszer mellőzésével⁵⁾ a segédműnek létesítése a felek szabadegyezkedésétől tétetett függővé s altárnai jogositványok az ált. bányatörvény életbe lépte után többé nem engedélyeztettek;⁶⁾ azonban az egyszer már megszerzett jogositványokra nézve a bányatörvény visszahatólag megszüntető erőt nem gyakorolhatott, miért is ez altárnai jogositványok szabályozásának elrendelése szükségessé vált. Az altárnások ugyanis igen kiterjedt jogokkal bírtak; megillette őket: 1) a tárnávágt (Stollenhieb) vagyis a tárnahajtása közben $\frac{3}{4}$ öl magasságban $\frac{1}{2}$ öl szélességben előjövő ásványok tulajdonjoga; 2) ha országfejedelmi szabadtéren vonult át az örökálag, joguk volt az altárnásoknak a tárna mindkét oldalán $3\frac{1}{2}$ ölnyi vájást tenni s az ott talált ásványokat elsajátítani; 3) örökálagilletékre és a nyerstermények egy részére (a cseh tartományokban $\frac{1}{9}$ -ére,⁷⁾ nálunk $\frac{1}{7}$ -ére⁸⁾) tarthattak igényt.⁹⁾ Ezen és még más kiterjedt jogok megállapítását úgy a már meglevő, mint az altárna körében adományozás folytán jövőben támadható bányák tulajdonosai irányában ép úgy szükséges volt elrendelni, mint módot nyújtani a viszonszolgálmányok és kötelmek meghatározására nézve.¹⁰⁾ Ez okból, ha az altárnás elmulasztá a törvényben kitűzött határidő alatt jogositványának behoztatását, a szükséges lépéseket megtenni, a bányahatóság köteles volt részére záros határidőt tűzni, mi ha eredménytelen maradna, a makacs altárnás pénzbírsággal¹¹⁾ volt fenytendő.¹²⁾ Ha a bányakapitányság előtt megindított bizonyítási eljárás kapesában olyan ellenvetések vagy igények támasztatnak egyik vagy másik fél részéről, miknek

¹⁾ „Orszb. ért.“ VIII. 15. §. ²⁾ L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ Prága, 1870. 357—358. l. ³⁾ L. jelen munka 265. s. köv. l. ⁴⁾ L. Schneider: „Lehrbuch d. Bergrechts“ 56. §. ⁵⁾ L. jelen munka 266. s. köv. l. ⁶⁾ L. az „Ált. b. t.“ 84. és 97. §§-ait. V. ö. Schneider id. m. 358. l. ⁷⁾ Joachimth. Bergordnung XIV. L. Schneider id. m. 364. l. 301. §-ét. ⁸⁾ Miksa-féle bányarendelet III. art. 5. §. Selmeczi (felv. szabályok II. art. 1. §. V. ö. Schneider id. m. 368. l. ⁹⁾ Schneider id. m. 357. 376. l. ¹⁰⁾ „Vollzugsvorschrift“ 164. l. ¹¹⁾ „Ált. b. t.“ 250. §. ¹²⁾ „Vollz.“ 135. §. 1. bekezd.

eldöntése a bányahatóság jogkörén kívül esik, akkor a feleket perre kell utasítani.¹⁾ Azon esetben, ha az igény valamely bányatérre vagy határra vonatkozik s igen vitás természetű, amennyiben az erősebb jog vagy tényleges állapot nem nyújt alapot a vélelemre, akkor a felek a peres tér művelésétől eltiltandók és perre utasítandók, még pedig oly módon, hogy az adományozási rendelkezések analogiája szerint²⁾ a felek egyikének vagy másikának záros határidő tűzendő ki a per megindítására nézve, nehogy a műveléstől elvont tér hosszabb ideig parlagon heverjen a termelés kárára.³⁾ Az altárnai jogviszonyok kényszerrendezése sok perlekedésre adott és ad alkalmat, azonban sokkal jobb a kétes jogokat és köteleket egyszer mindenkorra rendbehozni. mint azokat meghagyni; különösen az altárna körébeu létesítendő bányavállalatok érdekében igen kívánatos eleve meghatározni azon kötelmet, mit a jövődöbeli bányavállalkozók az altárna használatáért magukra vállálnak, mert ez a vállalkozók elhatározását felette könnyíti.⁴⁾ Ugyanazért a bányatörvényjavaslat is ujlag elrendeli, hogy a régibb altárnák birtokosai kötelesek leendnek jogositványukat 6 hó alatt (a törvény életbeléptétől számítva) igazolni, a bányahatóság pedig tartozik azok szabályszerű telekkönyvezéséről gondoskodni; a hat hónapi határidő alatt be nem jelentett altárnai jogositványok elenyésznek, az igazolás alatt felmerült peres kérdések a jog útjára utasítandók.⁵⁾ A javaslat ezenfelül gondoskodik azon eddig nem szabályozott esetről, mely akkor fordulhat elő, ha valamely létező altárna jogositványa mélyebb segédhajtás által kérdésbe jöne; ily esetben a kölcsönös jogkérdések azon bányatörvény szabályai szerint itélendők meg, melynek alapján az altárna engedélyeztetett.⁶⁾



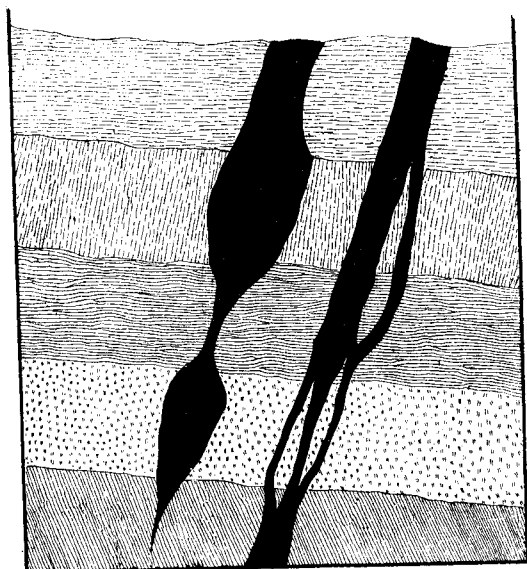
¹⁾ „Vollz.“ 135. §. utolsó pont. ²⁾ „Ált. b. t.“ 61—62. §§. ³⁾ A helytartótanács 57793/864. sz. a. kelt határozatának indokolása, melyben a kincstár mint altárnás ellenében az igazolás alkalmával egy bányatársulat által igényelt bányahatár vitás kérdése miatt ez utóbbit perre utasítja. ⁴⁾ L. Scheuchenstuel: „Motive“ 444. l. ⁵⁾ „Bjav.“ 297. §. ⁶⁾ L. a „Bjav.“ 298. §. V. ö. az indokolás 24. l.

Sajtóhibák.

Lap	sor	helyett	olvasd
12	4	stehende	stehendes
12	5	umlaufende	umlaufendes
63	14	bányára	hányára
81	26	elkőnitett	elkülönített
111	42	kidolgozott	kidolgozandó *)
112	2	melyektől	melyekből
167	33	lehetett	tehetett
170	15	„szerint“	(kihagyandó)
178	27	kivántak	kivánták
189	8	3)	(kihagyandó)
207	39	törvény	törvény
217	21	vidékeknél	vidékeknek
218	28	megállapítása	megállapítására
219	19	bányajavaslat	bányatörvényjavaslat
226	28	igtatandó	iktatandó
227	9	szegényebbb	szegényebb
229	18	adományezésát	adományozását
232	32	ásványtelep	ásványtelep
254	32	hogya	hogya
272	23	5)	4)
279	43	dotgozhatja	dolgozhatja
288	42	vállalatához	vállalatához
300	1	32,000	476
300	7	476	32,000
329	36	hübérnök	hübérnök
341	41	bejelentésére	bejelentésére
357	37	megeősítését	megeősítésétől
366	34	foytosabb	fontosabb
375	2	Ha	Ha a
384	36	mint	(kihagyandó)
396	26	mert	miel
406	41	jó	jó
418	12	fethatalmazott	felhatalmazott
439	16	segédműnek	segédművek
440	13	körében	körében

*) A K. Z. p. lap egy újabb közlése szerint a német birodalom álla-
maiban az 1865. porosz bányatörvény fogna az egyes államok helyi viszonyai-
hoz és az időközben felmerült szükségletekhez mért átalakítás után hatályba-
léptettetni; a 111. lap 41. és következő soraiban kifejezett vélemény tehát ily
értelemben módosítandó.

1.

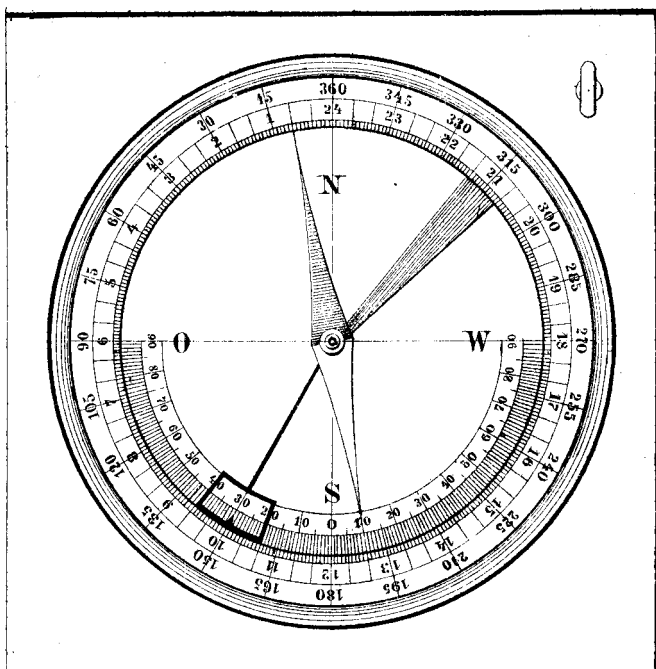


2.

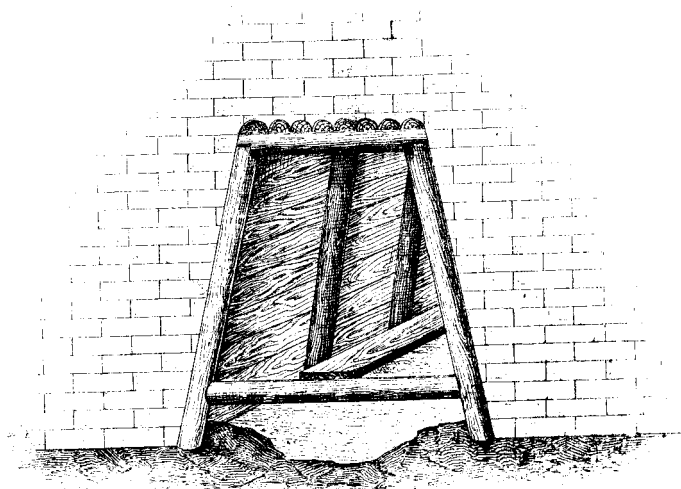


N Várad Múzei Ottó Köröszlyomdáján.

3. Bányatránytű

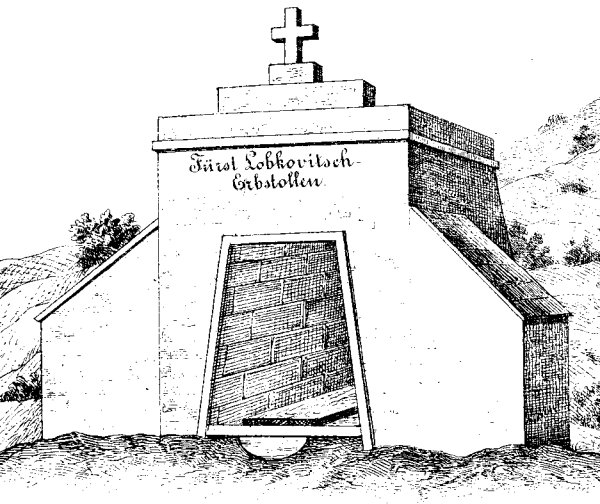


4. Közönséges tárnaszád.



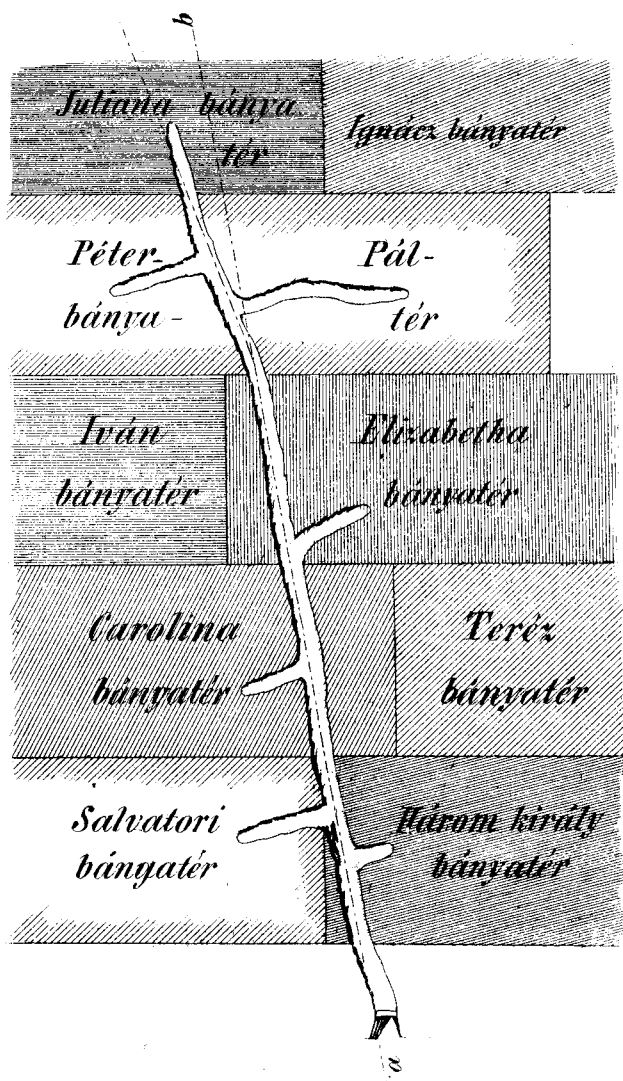
N. Várad Hügel Ottó Kőrajznyomdája.

5. Altárnaszád.

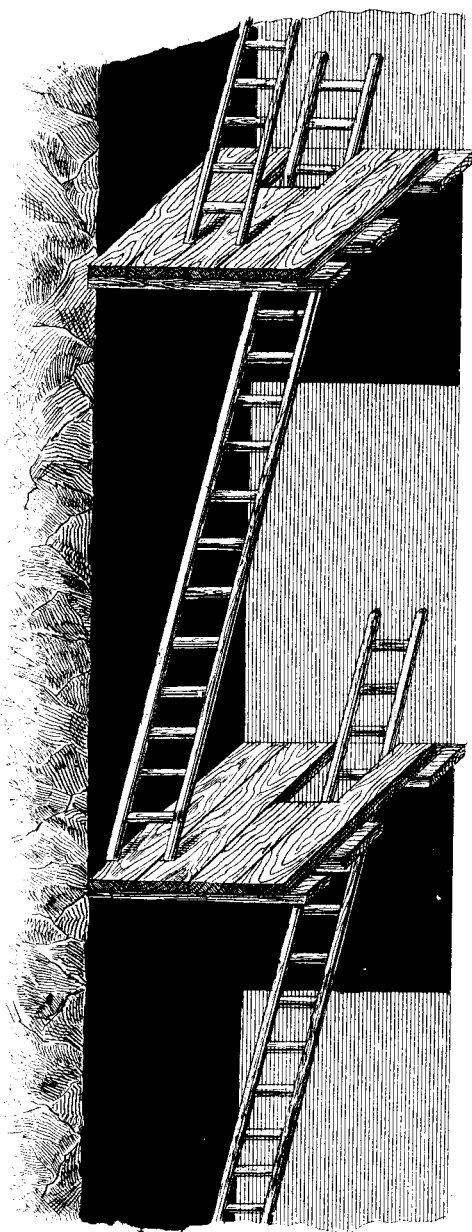


N. Várad Hügel Otto Kőrajznyomdája.

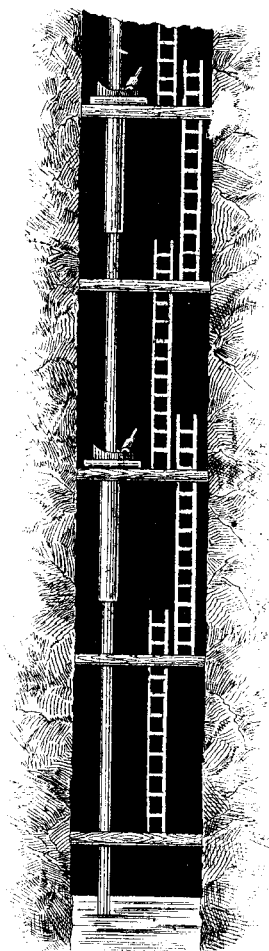
6. Megye tárna alaprajza.

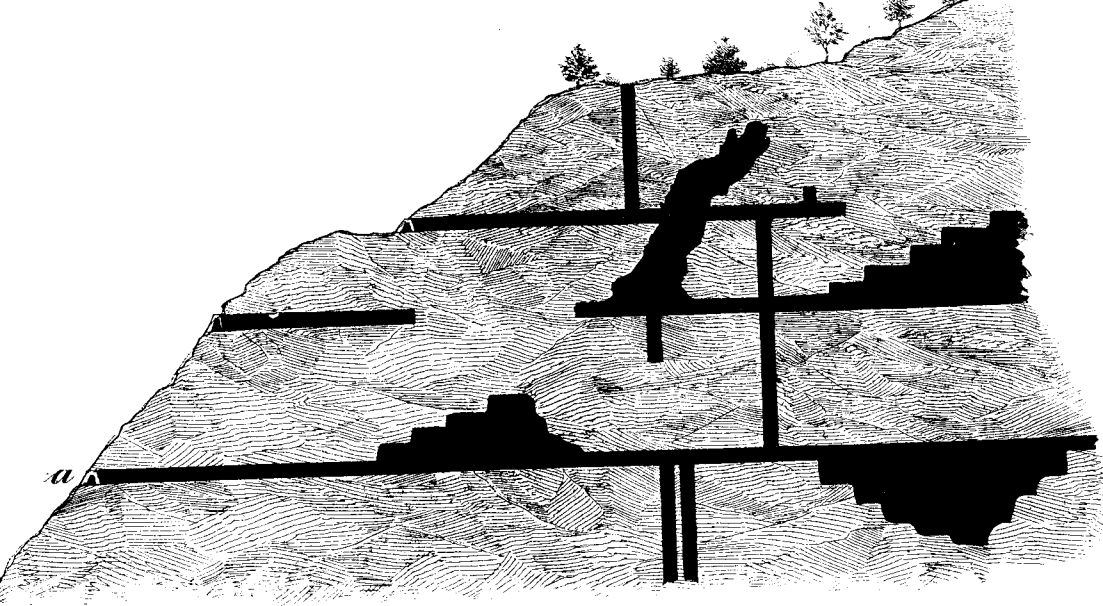


7. Jarakna.



9 Jár és gépakna.

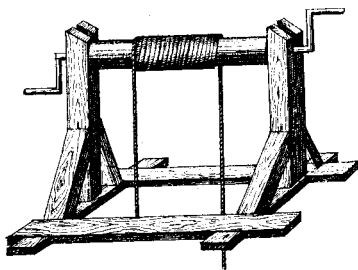




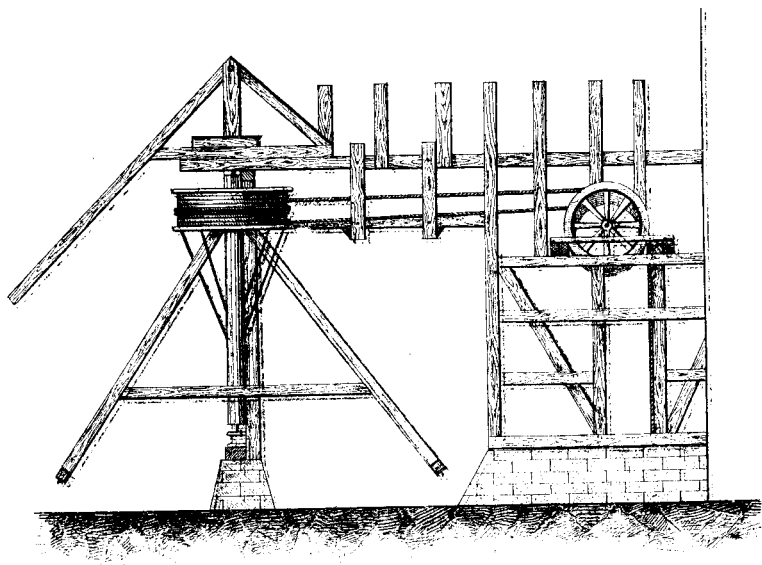
8. Egy bányamű keresztmetszete

N. Várad Hügel Ottó Kőrajznyomdája.

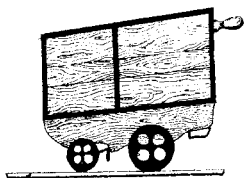
10. Húxmű emberi erőre.



11. Húxmű lóerőre. (Járgány.)

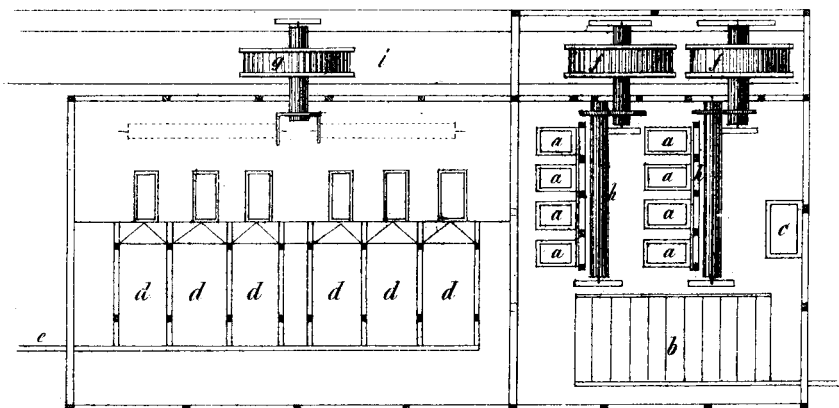


12. Csille. (Hund.)

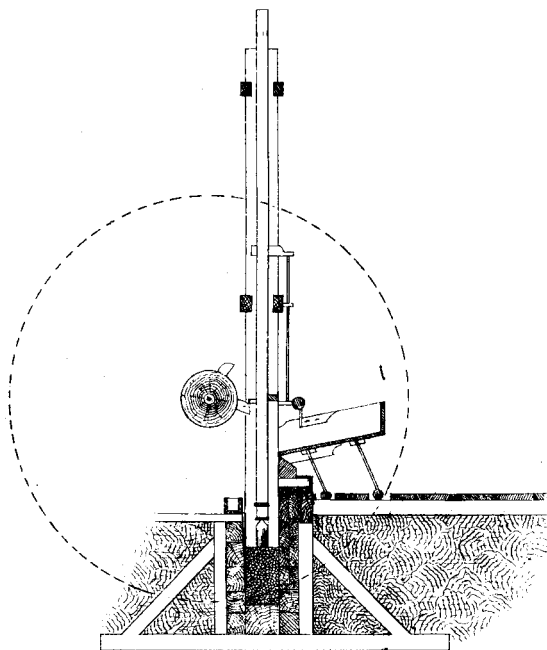


N.Várad Hügel Ottó Kőrajznyomdája.

B. Űzda alaprajza.

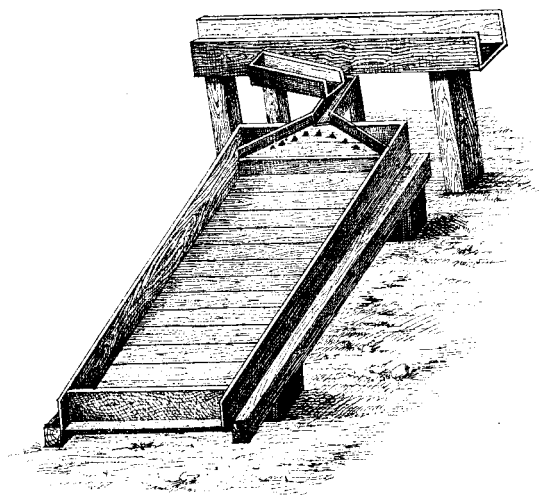


14.

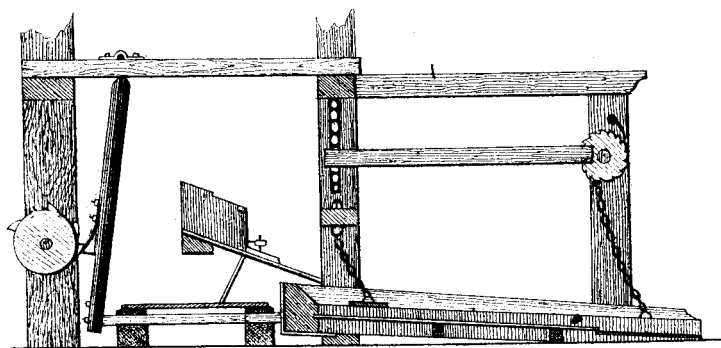


N. Várad Hügel Ottó Kőrajznyomdája.

15. Szér.



16. Lökszér keresztmetszete



N. Várad Hügel Ottó Kőrajzgyomdája.